

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΟΥΛΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1956

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ, Μ. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ - ΧΡΙΣΤΟΦΕΛΛΗ
Ν. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΥ. ΦΩΤΙΑΔΟΥ - ΗΛ. ΜΗΝΙΑΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Ε' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1956

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

....

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΑΠΟ ΤΟ ΛΕΙΜΩΝΑΡΙΟΝ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝ. ΜΟΣΧΟΥ

Ἀπήλθομεν ἐν μιᾷ εἰς τὸν οἶκον Στεφάνου τοῦ σοφιστοῦ, ἐγὼ καὶ ὁ κύριος Σωφρόνιος, ἵνα πράξωμεν· ἦν δὲ μεσημβρινόν. Ἐμενεν δὲ εἰς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον, ἣν ὠκοδόμησεν ὁ μακάριος πάπας Εὐλόγιος, τὴν ἐπονομαζομένην τῆς Δωροθέας. Ὡς οὖν ἐκρούσαμεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ φιλοσόφου, παρέκυψεν κόρη λέγουσα· Καθεύδει, ἀλλ' ὀλίγον ἐξικακήσατε *. Τότε δὴ λέγω τῷ κυρίῳ Σωφρονίῳ· Ἀγωμεν ἐν τῷ Τετραπύλῳ κάκεϊ μένωμεν. Ἔστιν δὲ ὁ τόπος τοῦ Τετραπύλου πάνυ σεβάσμιος παρὰ τοῖς Ἀλεξανδρεῦσι· λέγουσι γὰρ ὅτι τὰ λείψανα Ἱερεμίου, τοῦ προφήτου, ἀπὸ Αἰγύπτου λαβὼν Ἀλέξανδρος, ὁ κτίστης τῆς πόλεως, ἐκεῖ αὐτὰ κατέθετο. Ὡς οὖν ἀπήλθομεν εἰς τὸν τόπον οὐδένα εὔρομεν, εἰ μὴ τρεῖς τυφλούς· μεσημβρινόν γὰρ ἦν. Ἀπήλθομεν οὖν πλησίον τῶν τυφλῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ σιωπῆς καὶ ἐκαθήσαμεν ἔχοντες τὰ βιβλία ἡμῶν. Ἐλάλουν δὲ οἱ τυφλοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ λέγει ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ· Ὀντως σοι, πῶς γέγονας τυφλός; Καὶ ἀπεκρίθη λέγων· Ναύτης ἤμην νεώτερος· καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐπλέομεν, καὶ ἐν τῷ πελάγει ὀφθαλμιάσας καὶ μὴ ἔχων πῶς περιοδευθῶ, τὰ λευκώματα ἔσχον ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς μου καὶ ἐτυφλώθην. Λέγει καὶ τῷ ἄλλῳ· Σύ, πῶς γέγονας τυφλός; Ἀπεκρίθη κάκεϊνος λέγων· Ὑαλοψὸς * ἤμην τὴν τέχνην καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς ἐπίχυσιν ἔσχον οἱ δύο ὀφθαλμοὶ καὶ ἐτυφλώθην. Λέγουσιν ἄλλῳ κάκεϊνοι· Σὺ πῶς γέγονας τυφλός; Ὁ δὲ ἀπεκρίθη· Ὀντως ἐγὼ λέγω ὑμῖν· ὅταν ἤμην νεώτερος, ἐμίσησα τὸν κάματον πάνυ· γέγονα δὲ καὶ ἄσωτος. Οὐκ ἔχων οὖν πόθεν φάγω λοιπὸν ἐκλεπτον. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν μετὰ τὸ ποιῆσαί με πολλὰ κακὰ ἰστάμην οὖν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ θεωρῶ νεκρὸν ἐξοδιζόμενον * καλῶς φοροῦντα. Ἀκολουθῶ οὖν ὀπίσω τοῦ ἐξοδίου ἵνα θεωρήσω ποῦ μέλλουσιν αὐτὸν θάπτειν. Οἱ δὲ ἦλθον ὀπίσω τοῦ ἁγίου Ἰωάννου καὶ ἔθηκαν αὐτὸν εἰς μνημεῖον καὶ ἀπῆλθον. Ἐγὼ δὲ ὡς εἶδον ἀπελθόντας αὐτούς, εἰσῆλθον εἰς τὸ μνημεῖον καὶ ἀπέδυσά αὐτὸν εἴ τι ἐφόρει, ἐάσας αὐτῷ ἐν μόνον ὀθόνιον *. Ὡς οὖν ἔμελλον ἐξέρχεσθαι ἐκ τοῦ μνημείου λαβὼν πολλὰ πάνυ, ἡ κακὴ μου πράξις λέγει μοι·

Λάβε καὶ τὸ ὀθόνιον αὐτοῦ, ὅτι πιθανόν ἐστιν. Ὑπέστρεψα οὖν ὁ δαίλαιος ἐγώ. Καὶ ὡς ἀπέδυσον αὐτὸν τὸ ὀθόνιον, ἵνα γυμνὸν αὐτὸν ἐάσω, ἀνακάθηται ὁ νεκρὸς ἔμπροσθέν μου καὶ ἐκτείνας τὰς δύο χεῖρας αὐτοῦ ἐπ' ἐμέ τοῖς δακτύλοις αὐτοῦ ἔξεσέν μου τὴν ὄψιν καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο μου ὀφθαλμούς. Τότε ἐγὼ ὁ ἄθλιος ἐάσας πάντα μετὰ θλίψεως πολλῆς καὶ κινδύνου ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνήματος. Ἴδου εἶπον ὑμῖν κάγω πῶς γέγονα τυφλός. Ταῦτα ἀκουσάντων ἡμῶν νεύει μοι ὁ κύριος Σωφρόνιος καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἐξ αὐτῶν. Καὶ λέγει μοι· "Ὦντως σοι, κύρ ἄββᾶ, μὴ πράξωμεν σήμερον. Μεγάλως γὰρ ὠφελήθημεν. Ὁφελθέντες οὖν γεγραφήκαμεν ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀκούοντες ταῦτα ὠφεληθῆτε. Ἀληθῶς γὰρ ὅτι οὐδεὶς ποιῶν κακὸν λανθάνει Θεόν. Καὶ τοῦ μὲν διηγήματος τούτου ἡμεῖς αὐτήκοοι παρὰ τοῦ πεπιονθότος γεγόναμεν.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 87, 3, κ. 77)

2. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΝ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ἐπέστη σήμερον ἡ πάντων χαρά, λύουσα τὴν πρῶην ἄραν. Ἐπέστη ὁ πανταχοῦ, ἵνα τὰ πάντα πληρώσῃ χαρᾶς. Ἐπέστη δὲ πῶς ; Οὐ δορυφόρους ἔχων, οὐ στρατιᾶς ἀγγέλων συνεπαγόμενος, οὐ κομπάζων τὴν πρόοδον, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα· τοῦτο ποιῶν, ἵνα λάθῃ τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους, ἵνα τέχνη σοφίας παγιδεύσας τὸν ὄφιν, καὶ τὸν δράκοντα φενакίσας τὸν νοῦν, τὸν Ἀσσύριον*, τὸν πᾶσαν ὑφ' ἐαυτὸν δουλωσάμενον τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν, ἀρπάσῃ τὸ λάφυρον. Οὐκ ἀνασχομένης αὐτοῦ τῆς ἀπειρομεγέθους περὶ ἡμῶν εὐσπλαγχνίας τοσοῦτον ἔργον ζημιωθῆναι, τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃν οὐρανούς ἐκαμάρωσε, γῆν ἐστερέωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, θάλασσαν ἤπλωσε, καὶ τὴν φαινομένην ἅπασαν ἐτεκτένατο κτίσιν. Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐπὶ γῆς, Θεὸς ἐξ οὐρανοῦ, Θεὸς ἐν ἀνθρώποις, Θεὸς ἐν γαστρὶ Παρθένου φερόμενος, ὁ πανταχοῦ μὴ χωρούμενος.

Ἐντεῦθεν ἡ ἀνθρώπου φύσις χαρᾶς προοίμια δέχεται, καὶ τὴν ἀρχὴν λαμβάνει θεώσεως. Ἐντεῦθεν τὸν ἑαυτῆς ἀποκειραμένη τῆς ἁμαρτίας πολυφάνταστον πλοῦτον, νυμφοστολεῖται τῷ Κτίσαντι. Ἐντεῦθεν ἡμῶν ἡ πρώτη διάπλασις, νέαν ἀνάπλασιν δέχεται· καὶ ὁ

γηραιὸς κόσμος τὴν ἐξ ἁμαρτίας παλαίωσιν ἀποτίθεται. Ἄλλ' « Εὐφραινέσθω ὁ οὐρανὸς ἄνωθεν, καὶ νεφέλαι ῥανάτωσαν δικαιοσύνην. Σταλαξάτω τὰ ὄρη γλυκασμόν, καὶ οἱ βουνοὶ ἀγαλλίασιν », ὅτι ἔλεησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Σήμερον γὰρ « τὸ ἀποκεκρυμμένον πρὸ τῶν αἰώνων μυστήριον » φανεροῦται « καὶ ἀνακεφαλαίωσιν ἐν Χριστῷ τὰ σύμπαντα δέχεται ». Σήμερον ἡ δημιουργὸς τῶν ὅλων ἐξουσιάρχια, τὴν προβεβουλευμένην αὐτῇ, τῆς τῶν ὄντων ποιήσεως, πρὸς πέρας ἄγει βουλήν, ἵνα τὴν καθ' ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς προεπινοηθεῖσαν τῇ ἀρχηγῷ τῆς κακίας βουλήν διακρούσῃται. Διὰ τοῦτο χορεύουσιν ἄγγελοι, συγχαίρουσιν ἄνθρωποι καὶ ὁ σύμπας ἀνανεούμενος πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεται κόσμος. Τίς νοῦς, ποία δὲ ταῦτα χωρήσει γλῶττα; μήτε γε λόγος ἐκφράσαι δυνήσαιο, ἢ ἀκοὴ δέξασθαι.

Εἰκότως οὖν ἡ παροῦσα πανήγυρις φαιδρὰ καὶ γεγαννυμένη * συγκεκρότηται σήμερον, τὴν παγγενεστάτην τοῦ ἡμετέρου φυράματος * ἐορτάζουσα πρόσληψιν. Τίς οὔσα καὶ ποταπή ; * Τῆς μὲν κτήσεως ἀπάσης εὐφρόσυνον, τοῦ δὲ γένους ἀνόρθωσις. Οὐκοῦν χαρᾶς εὐαγγέλια σήμερον. Θεοῦ φιλανθρωπίας μηνύματα· παγκοσμίου σωτηρίας χαρμόσυνα. Πόθεν καὶ παρὰ τίνος καὶ πρὸς τίνα ἦκοντα ; ἐξ οὐρανοῦ καὶ « παρὰ Θεοῦ καὶ πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί ». Τίς ἡ παρθένος ; Τίς ὁ ἀνὴρ ; Τίνα δὲ τούτοις ὀνόματα ; Τῇ μὲν Μαρίᾳ· τῷ δὲ Ἰωσήφ. Ἀμφότεροι δὲ ἦσαν « ἐκ γένους Δαβίδ ». Τίνος ταῦτα διακονοῦντος καὶ ὅθεν ἦκοντος ; τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐξ ὑψίστου ἀποσταλέντος εἰς διακονίαν τοῦ θαύματος. Ἔδει γὰρ τοῦ Ὑψίστου τὸν λειτουργόν, ἐκ τῶν ὑψίστων ἐπὶ γῆς καταπτάντα, παράδοξον ἐπὶ παραδόξοις τοῖς πράγμασι διακοσμήσαι μυστήριον. Τί τοῦτο ; τοῦ Κυρίου συγκατάβασιν, τὴν ἄρρητον τῆς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίας φανέρωσιν, τὴν ἀπ' αἰῶνος κεκαλυμμένην τῆς θείας βουλῆς καὶ προγνώσεως ἔμφασιν καὶ βεβαίωσιν. Ἀλλὰ ποῦ ταῦτα καὶ πότε καὶ ὅτου χάριν ; « Εἰς Ναζαρέτ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ, καθ' ὃν Ἰωάννης συνείληπτο », ἵνα τὸν ἐρχόμενον κηρύξῃ ἐγγάστριον. Ὅθεν ὁ Γαβριὴλ πρὸς τὴν ἐπίγειον παστάδα, τῶν αἰθερίων καταπτὰς ὑπερώων ἐπέστη τῇ Ναζαρέτ, καὶ τῇ Παρθένῳ προσελθὼν, τῆς ἀφράστου οἰκονομίας ἀψοφητὶ διηκόνει τὸ μήνυμα. Τοῦτο τῆς πρὸς ἀνθρώπους θείας καταλλαγῆς τὸ μυστήριον. Τοῦτο πανηγυρίζομεν σήμερον, τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους συνάφειαν, τὴν τοῦ προσλήματος * θέωσιν, τὴν τῆς εἰκόνος ἡμῶν ἀναμόρφωσιν, τὴν

εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν, τὴν εἰς οὐρανοὺς ὕψωσιν καὶ ἀνάβασιν.

Διὰ τοῦτο χαρᾷ χαίρει τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ πᾶσα τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων ἡ νοητὴ διακόσμησις, ταῖς θεαῖς περὶ ἡμᾶς καταλλαγαῖς ἐπισπεύδεται. Φίλον γὰρ αὐταῖς πρὸς Θεὸν ἡμῶν ἐπανόρθωμα καὶ ἡ πρὸς τὴν ἀμείνω κατάστασιν πρόοδος καὶ ἀνάβασις. Καὶ γὰρ εἰσι λίαν συμπαθεῖς καὶ φιλάνθρωποι, ἅτε « εἰς διακονίαν ἀποστελλόμεναι τῶν μελλόντων κληρονομεῖν σωτηρίαν ». Τοιγαροῦν ἀγαλλιάσθω τὰ σύμπαντα σήμερον καὶ ἡ φύσις σκιρτάτω. Ὁ οὐρανὸς γὰρ ἐξανοίγεται, ἡ γῆ τὸν Βασιλέα τοῦ παντὸς ἀφανῶς ὑποδέχεται. Ναζαρέτ, τὴν Ἑδέμ μιμουμένη, τὸν τῆς Ἑδέμ φυτουργὸν ἐγκολπάζεται. Ὁ Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν, τῷ μόνῳ πόνος ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντι μνηστεύεται· καὶ Γαβριὴλ τῷ μυστηρίῳ διακονεῖ καὶ τῇ Παρθένῳ ὑποφωνεῖ τὸ Χαίρε, ἵνα τὴν χαράν, ἣν ἡ προμήτωρ ἀπώλεσεν, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἐκ Δαβὶδ ἀνατείλασα, δι' ἐαυτῆς ἀνασώσῃται. Σήμερον ὁ τῆς δόξης πατὴρ εἰς οἶκτον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐλθὼν, τὴν ἐν Ἀδὰμ φθαρεῖσαν φύσιν ἰλέω κατοπτρεύει τῷ βλέμματι. Σήμερον τῶν αὐτοῦ παναγάθων σπλάγχχνων ὁ τῆς εὐσπλαγχνίας δοτὴρ ἀνακαλύπτει τὴν ἄβυσσον καὶ διοχετεύει τῇ φύσει τὸν ἔλεον, ὡς ὕδωρ πολὺ καλύψας θαλάσσας. Ἐπρεπε γὰρ τῷ « ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα συνέστηκε », ἐλέω τῆς καθ' ἡμᾶς ἀρχαίας ἀρχῆς τὴν καταδίκην ἀμείψασθαι· δόξῃ τε τῇ ἐαυτοῦ παραδοξάσαι τὴν ἀδοξήσασαν ἐν Ἀδὰμ φύσιν καὶ ἀληθείᾳ τὴν τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐπὶ κρημνον συμβουλήν ἀποσείσασθαι, ἧς ἔργον ἡ πρώτη παράβασις, τοῦ Ἀδαμιαίου πλάσματος τὸ παράπτωμα...

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 97, σ. 881 - 883)

Ἀνδρέας ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης, ὁ Ἱεροσολυμίτης

3. ΒΙΟΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

Ὁ συγγραφεὺς ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐβασίλευσαν ἀπὸ τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου μέχρι τοῦ Ρωμανοῦ.

α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών.

ιη') Οἱ μὲν οὖν μετὰ Συμεών περὶ εἰρήνης διελέγοντο, ὁ δὲ αὐτοὺς ἀπεπέμψατο, αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ἐζήτει θεάσασθαι. Παρὰ πολλῶν δὲ ἐπεπληροφόρητο περὶ τε τῆς αὐτοῦ φροντίσεως καὶ ἀν-

δρίας καὶ συνέσεως. Ὁ τοίνυν βασιλεὺς ἐπὶ τούτου σφόδρα ἠγαλλιόσατο· ἐπόθει γὰρ τὴν εἰρήνην καὶ τὸ στήναι τὰς καθ' ἑκάστην ἐγγινομένους τῶν αἱμάτων ἐκχύσεις. Ἀποστείλας οὖν ἐν τῷ Κοσμιδίῳ αἰγιαλῷ * κατεσκεύασεν ἐν τῇ θαλάσῃ ὀχυρωτάτην ἀπόβασιν, ὥστε τὴν βασιλικὴν τριήρην διεκπλέουσαν ἐν αὐτῇ προσορμίζεσθαι. Περιφράξας οὖν αὐτὴν πάντοθεν διατείχισμα μέσον γενέσθαι προσέταξεν, ἐν ᾧ ἀλλήλοις ἔμελλον ὀμιλεῖν. Ἀποστείλας οὖν Συμεὼν τὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ναὸν τὸν ἐν τῇ Πηγῇ * ἐνέπρησεν καὶ τὰ πέριξ αὐτοῦ σύμπαντα, δῆλος ὢν ἐντεῦθεν, μὴ τὴν εἰρήνην θέλων, ἀλλ' ἐλπίσιν μετεώροις τοῦτον ἐξοπατῶν.

ιβ') Παραγενόμενος δὲ ἐν Βλαχέρναις ὁ βασιλεὺς ἅμα Νικολάῳ τῷ πατριάρχῃ ἐν τῇ ἀγίᾳ σορῷ εἰσῆλθε καὶ τὰς χεῖρας ἐξέτεινεν εἰς εὐχήν, εἶτα πρηνὴς πεσὼν τὸ ἅγιον ἔδαφος ἐκείνο τοῖς δάκρυσιν κατέβρεχε, τὴν πανάχραντον Θεοτόκον ἀντιβολῶν τὴν ἀκαμπτὴ καὶ ἀμείλικτον τοῦ τυράννου καὶ ὑπερηφάνου Συμεὼν καρδίαν μαλάξας τὰ πρὸς εἰρήνην συνθέσθαι. Τὸ ἅγιον οὖν κιβώτιον διανοίξαντες, ἔνθα τὸ σεπτὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τεθησαύριςται ὠμοφόριον, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἀνελόμενος καὶ ὥσπερ τινὰ θώρακα ἀδιάρρηκτον περιβαλλόμενος, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὴν ἁμωμον Θεοτόκον, οἷα περικεφαλαίαν τινὰ περιθέμενος, ἔξεισι τοῦ ναοῦ ὅπλοις ἀσφαλέσι περιφραξάμενος. Τὸν σὺν αὐτῷ οὖν στόλον ἀσπίσι τε καὶ ὅπλοις ἀσφαλέσι κατακοσμήσας τὸν ὠρισμένον τόπον κατέλαβε συνομιλῆσαι τῷ Συμεὼν.

κ') Πέμπτη οὖν ἡμέρα ἦν ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ιθ' τοῦ Νοεμβρίου μηνός, δ' δὲ τῆς ἡμέρας ὥρα. Παρεγένετο Συμεὼν πλῆθος ἄπειρον ἐπαγόμενος εἰς πολλὰς διηρημένον παρατάξεις, τῶν μὲν χρυσασπίδων καὶ χρυσοδοράτων, τῶν δὲ ἀργυροασπίδων καὶ ἀργυροδοράτων, τῶν δὲ πάσῃ ὅπλων χροῖα κεκοσμημένων, πάντων πεφραγμένων σιδήρῳ, οἱ μέσον αὐτῶν διειληφότες τὸν Συμεὼν ὡς βασιλέα εὐφήμουν τῇ τῶν Ρωμαίων φωνῇ. Πάντες δὲ οἱ τῆς συγκλήτου βουλῆς τοῖς τείχεσι ἐφεστῶτες ἐθεώρουν τὰ δρώμενα. Ἦν οὖν ἰδεῖν τὴν ψυχὴν βασιλικὴν τῷ ὄντι καὶ μεγαλόφρονα, καὶ θαυμάσαι τὸ τοῦ φρονήματος ἀκατάπληκτον καὶ τὸ τῆς ἀνδρίας παράστημα, ὅπως τοσαύτην πολεμίων ὀρῶν ἐπιφορὰν οὐ κατεπλάγη καὶ ὑπεχώρησεν, ἀλλ' ὥσπερ ἐκ φίλων χωρῶν πλῆθος τὴν ψυχὴν οὕτως ἀτρεμῆς ἀπήει, μόνον οὐχὶ τοῖς πολεμίοις τῶν ὑπηκόων διδοὺς ἀντίλυτρον.

κα') Πρῶτος οὖν ἐν τῇ ῥηθείᾳ ἀναβάθρα καταλαβὼν τὸν Συ-

μεών ἐξεδέχετο. Ἐπεὶ δὲ ὄμηρα ἐξ ἀμφοτέρων ἐλήφθησαν τῶν μερῶν, καὶ τὴν ἀποβάθραν οἱ Βούλγαροι διηρευνήσαντο ἀκριβῶς, μήπω τις δόλος ἢ ἐνέδρα τυγχάνει, κατήλθε Συμεὼν τοῦ ἵππου καὶ πρὸς τὸν βασιλέα εἰσῆλθεν. Ἀσπασάμενοι δὲ ἀλλήλους εἰρήνης λόγους ἐκίνησαν.

Εἰπεῖν δὲ λέγεται τὸν βασιλέα πρὸς Συμεών : « Ἀκήκοά σε θεοσεβῆ ἄνθρωπον ὄντα καὶ Χριστιανὸν ὑπάρχειν ἀληθινόν, βλέπω δὲ τὰ ἔργα μηδαμῶς τοῖς λόγοις συμβαίνοντα. Ἴδιον μὲν γὰρ θεοσεβοῦς ἀνδρὸς καὶ Χριστιανοῦ τὸ τὴν εἰρήνην ἀγαπᾶν καὶ τὴν ἀγάπην ἀσπάζεσθαι, εἴπερ ὁ Θεὸς ἀγάπη καὶ ἔστιν καὶ λέγεται, ἀσεβοῦς δὲ καὶ ἀπίστου τὸ χαίρειν σφαγαῖς καὶ αἵμασιν ἀδίκως ἐκχεομένοις. Εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς χριστιανὸς ὑπάρχεις, καθὼς πεπληροφορήμεθα, στήσόν ποτε τὰς ἀδίκους σφαγὰς καὶ τὰς τῶν ἀνοσίων αἱμάτων ἐκχύσεις, καὶ σπεῖσαι μεθ' ἡμῶν Χριστιανῶν εἰρήνην Χριστιανὸς καὶ αὐτὸς ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, καὶ μὴ θέλε μολύνεσθαι Χριστιανῶν δεξιὰν αἵμασιν ὁμοπίστων Χριστιανῶν. Ἄνθρωπος εἰ καὶ αὐτὸς θάνατον προσδοκῶν καὶ ἀνάστασιν καὶ ἀνταπόδοσιν. Σήμερον ὑπάρχεις, καὶ αὔριον εἰς κόνιν διαλυθήσῃ. Εἰς πυρετὸς ἅπαν κατασβέσει τὸ φρύαγμα*. Τίνα οὖν λόγον δώσεις τῷ Θεῷ ἐκεῖ ἀπελθὼν ὑπὲρ τῶν ἀδίκων σφαγῶν ; Ποίῳ προσώπῳ τῷ φοβερῷ καὶ δικαίῳ ἐνατενίσῃς κριτῇ ; Εἰ πλούτου ἐρῶν ταῦτα ποιεῖς, ἐγὼ σε κατακόρως τοῦ ἐπιθυμουμένου ἐμπλήσω· μόνον ἐπίσχες τὴν δεξιὰν σου. Ἀσπασαί τὴν εἰρήνην. Ἀγάπησον τὴν ὁμόνοιαν, ἵνα καὶ αὐτὸς βίον ζήσης εἰρηνικὸν καὶ ἀναίμακτον καὶ ἀπράγμονα, καὶ οἱ Χριστιανοὶ παύσονταί ποτε τῶν συμφορῶν, καὶ παύσονται τοὺς Χριστιανοὺς ἀναιμεῖν*· οὐ θέμις γὰρ αὐτοῖς αἶρειν ὅπλα κατὰ ὁμοπίστων ».

Τοσαῦτα οὖν εἰπὼν ὁ βασιλεὺς ἐσίγησεν. Αἰδεσθεῖς οὖν Συμεὼν τὴν τούτου ταπείνωσιν καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ κατένευσε τὴν εἰρήνην ποιήσασθαι. Ἀσπασάμενοι οὖν ἀλλήλους διεχωρίσθησαν, δώροις μεγαλοπρεπέσι τοῦ βασιλέως δεξιωσαμένου τὸν Συμεών.

κβ') Ὁ δὲ τότε συμβέβηκε διηγῆσομαι τεράστιόν τι καὶ τοῖς ταῖα συγκρίνειν εἰδόσι παράδοξον. Δύο φασὶν ἄετοὺς τῶν βασιλέων ὁμιλούντων ἄνωθεν αὐτῶν ὑπερπτῆναι κλάγξαι τε καὶ πρὸς ἀλλήλους συμμείξαι, καὶ παραυτίκα διαζευχθῆναι ἀλλήλων, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τὴν πόλιν διελθεῖν, τὸν δὲ ἐπὶ τὴν Θράκην διαπτῆναι. Τοῦτο οἱ ἀκριβεῖς τὰ τοιαῦτα σκοποῦντες οὐ καλὸν ἔκριναν οἶωνόν· ἀσυμβάτους γὰρ ἐπὶ τὴν εἰρήνην ἀμφοτέρους διαλυθήσεσθαι ἔφασαν. Συμεὼν δὲ τὸ

αὐτοῦ στρατόπεδον καταλαβὼν τοῖς ἑαυτοῦ μεγιστᾶσιν τὴν τοῦ βασιλέως ἀπήγγειλε σύνεσιν καὶ ταπείνωσιν, ἐξεθείαζέ τε αὐτοῦ τὸ εἶδος, τὴν τε ῥώμην καὶ τὸ ἀκατάπληκτον τοῦ φρονήματος.

β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ῥῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ν') Ἰουνίῳ δὲ μηνὶ ια', Ἰνδικτιῶνος * ιε' κατέπλευσαν οἱ Ῥῶς κατὰ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πλοίων χιλιάδων δέκα. Ἀπεστάλη δὲ κατ' αὐτῶν μετὰ τριήρων καὶ δρομώνων, ὅσα καὶ ἔτυχον ἐν τῇ πόλει, ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ὁ παραδυναστεύων καὶ πρωτοβεστιάριος * καὶ τὸν τε στόλον προευτρεπίσας τε καὶ καὶ ἐτοιμασάμενος, καὶ νηστεία καὶ δάκρυσιν ἑαυτὸν κατοχυρώσας ὥς μάλιστα, τοὺς Ῥῶς προσεδέχετο, κατανουμαχῆσαι αὐτοὺς μέλλων.

Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι κατέλαβον καὶ πλησίον τοῦ Φάρου ἐγένοντο, οὗτος πρὸς τῷ τοῦ Εὐξείνου Πόντου στόματι παρεδρεύων ἐν τῷ Ἱερῷ λεγομένῳ ἄθροον τούτοις ἐπέθετο. Καὶ δὴ πρῶτος τῷ οἰκείῳ δρόμῳ διεκπλεύσας τὴν τε σύνταξιν τῶν Ρωσιακῶν πλοίων διέλυσεν καὶ τῷ ἐσκευασμένῳ πυρὶ πλεῖστα κατέφλεξεν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐτρέψατο εἰς φυγὴν, ὥς ἀκολουθῶς καὶ οἱ λοιποὶ δρόμῳ καὶ αἱ τριήρεις ἐπεκδρομοῦσαι τελείαν εἰργάσαντο τὴν τροπὴν, καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα κατέδυσαν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέτρωσαν, πλείστους δὲ ζῶντας συνέλαβον. Οἱ περιληφθέντες οὖν εἰς τὸ τῆς Ἀνατολῆς μέρος εἰς τὰ Σγῶρα λεγόμενα καταπλέουσιν.

Ἀπεστάλη δὲ καὶ τότε Βάρδας ὁ Φωκᾶς διὰ γῆς μετὰ ἱππέων ἐγκρίτων παρατρέχειν αὐτούς. Καὶ δὴ τούτων σύνταγμα ἱκανὸν ἀποστείλάντων πρὸς τὰ τῆς Βιθυνίας μέρη ὥστε τὰ πρὸς τροφήν καὶ τὴν ἄλλην χρεῖαν αὐτοῖς πορίσασθαι, περιτυχὼν τῷ τοιούτῳ συντάγματι ὁ εἰρημένος Βάρδας ὁ Φωκᾶς κακῶς τούτους διέθηκεν, τρεψάμενος καὶ κατασφάξας αὐτούς. Κατήλθε δὲ τηνικαῦτα καὶ Ἰωάννης μάγιστρος * καὶ δομέστιχος * τῶν σχολῶν ὁ Κροκόας μετὰ παντὸς τοῦ τῆς Ἀνατολῆς στρατεύματος, καὶ τούτων πολλοὺς διέφθειρεν, ἀποσπάδας τῇδε κάκεισε καταλαμβάνων, ὥστε συσταλέντας αὐτοὺς δέει τῆς αὐτοῦ ἐπιθέσεως μένειν ἄθρόως ἐπὶ τὰ οἰκεῖα πλοῖα καὶ μηδαμοῦ διατρέχειν κατατολμᾶν.

να') Πολλὰ δὲ καὶ μέγιστα κακὰ οὗτοι διεπράξαντο πρὸ τοῦ τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα κατελθεῖν. Τό τε γὰρ Στενὸν λεγόμενον ἄπαν ἐν-

έπρησαν, καὶ οὓς συνελάμβανον αἰχμαλώτους τοὺς μὲν ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῇ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστῶντες βέλεσι κατετόξευον· ὅσους δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κλήρου συνελάμβανον, ὅπισθεν τὰς χεῖρας δεσμοῦντες ἤλους σιδηροῦς κατὰ μέσης τῆς κεφαλῆς αὐτῶν κατεπήγνυνον· πολλοὺς τε ἁγίους ναοὺς τῷ πυρὶ παραδεδώκασιν.

Χειμῶνος δὲ ἤδη ἐνισταμένου, καὶ τροφῆς ἀποροῦντες, τό τε ἐπελθὸν στράτευμα δεδιότες τὰς τε ναυμαχοῦσας τριήρεις, ἐβουλεύσαντο τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν. Καὶ δὴ λαθεῖν τὸν στόλον σπουδάζοντες, Σεπτεμβρίῳ μηνί, ιε' Ἰνδικτιῶνος, ἀντιπλεῦσαι ὠρμηκότες ἐπὶ τὰ Θρακῶα μέρη παρὰ Θεοφάνους πατρικίου ὑπαντήθησαν· οὐ γὰρ ἔλαθον τὴν αὐτοῦ ἐγρηγορωτάτην καὶ γενναίαν ψυχὴν.

Εὐθὺς οὖν δευτέρᾳ ναυμαχίᾳ συνάπτεται, καὶ πλεῖστα πλοῖα ἐπόντωσεν καὶ πολλοὺς τούτων ἀπέκτεινεν ὁ εἰρημένος ἀνὴρ. Ὀλίγοι δὲ μετὰ τῶν πλοίων περισωθέντες καὶ ἐν τῇ τῆς Κοίλης περιπεσόντες ἀκτῇ νυκτὸς ἐπελθούσης ἔφυγον. Θεοφάνης δὲ ὁ πατρικίος μετὰ νίκης λαμπρᾶς καὶ τῶν μεγίστων ὑπέστρεψε τροπαίων, καὶ ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑπεδέχθη καὶ παρακοιμώμενος * ἐτιμήθη.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 109)

Γεώργιος Μοναχός

4. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

μθ') Ὁ ζητῶν ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβηνοὶ δουλεύειν καὶ ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν, ἐκ τῆς παρούσης μανθανέτω γραφῆς.

Νικηφόρος τὰ τῶν Ρωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐννοήσαντες πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς καὶ Σαρακηνοὺς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα

στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὥς καὶ πρῶην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι καὶ γνῶναι εἰ ἄρα παραγίνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνει τὸ φλάμουλον *, ὅπως γνῶσιν τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μή γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸν φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκῆτορες ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἥνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν πρωτόκλητον ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος, καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρῳ τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν.

Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἐκθαμβοὶ γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομὴν * καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινὰ, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῇ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν * καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀπο-

στόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτοῦ ναόν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· « ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι ». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμίλιας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι * εἰς τὸν ναόν τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἣ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον * ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει.

Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γνῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονὸς θαῦμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου.

Ἐκτοτε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἀποστελλομένους πρέσβεις ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καὶ τραπεζοποιούς καὶ μαγείρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώματα, τῆς μητροπόλεως εἰς ταῦτα μηδὲν καινοτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρείας. Ἐποίησε δὲ καὶ σιγίλλιον * Λέων ὁ αἰμίνηστος καὶ αἰόδιμος βασιλεὺς λεπτομερῶς περιέχον τὸ τί ὀφείλουσιν παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ, καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πῶς κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζῆμιοῦσθαι αὐτούς.

(*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, τ. 3)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

5. ΑΠΟ ΤΗΝ « ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ » ΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

ΔΥΟ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

α) Αἱ πρὸ τῆς Ἀλώσεως διαπραγματεύσεις.

« Τὴν δὲ πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμὸν ἐστὶν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. . . »

Ἀπαρτίσας * οὖν τὰ πάντα, ὡς αὐτῷ ἐδόκει, καλῶς, ἔπεμψεν ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ :

« Γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν * προ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἐκβασιν τοῦ σκοποῦ τῷ Θεῷ ἀφίεμεν. Τί λέγεις ; Βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν καὶ ἀπελθεῖν ἐνθα καὶ βούλει μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστῆναι, καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῇ ; ».

Ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ :

« Εἰ μὲν βούλει, καθὼς οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆναι καὶ σὺ, τῷ Θεῷ χάρις. Ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. Καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. Ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεὶς ; * Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμὸν ἐστὶν οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν ».

Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς * τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὥρισε διαλαλίας * γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ καὶ ἐδήλωσεν τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμόσας ὡς οὐκέτι ἄλλο χρήζει κέρδος πλὴν τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως, « τὸν δὲ ἄλλον

ἅπαντα θησαυρὸν καὶ αἰχμαλωσίαν ἔστωσαν ὑμῶν κέρδη ». Τότε οἱ πάντες εὐφήμησαν *.

(ΔΟΥΚΑ, Βυζαντινὴ Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης, 1834, κεφ. 39)

β) Ὁ θ ρ ῆ ν ο ς .

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα τῆς « Βυζαντινῆς Ἱστορίας » τοῦ ὁ Δούκας ἐκσπᾷ εἰς θρῆνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκφράζει τὸν πόνον καὶ τὴν ἰδύνην τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν καὶ ἀπαριθμεῖ τὰς γενομένας καταστροφὰς τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων.

ὦ πόλις, πόλις, πόλεων πασῶν κεφαλὴ ! ὦ πόλις, πόλις, κέντρον τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου μερῶν ! ὦ πόλις, πόλις, χριστιανῶν καύχημα καὶ βαρβάρων ἀφανισμός ! ὦ πόλις, πόλις, ἄλλη παράδεισος φυτευθεῖσα πρὸς δυσμὰς, ἔχουσα ἔνδον φυτὰ παντοῖα βρίθοντα καρποὺς πνευματικούς ! Ποῦ σοῦ τὸ κάλλος παρέδυσσε ; Ποῦ σοῦ ἡ τῶν χαρίτων τοῦ πνεύματος εὐεργετικὴ ρῶσις * ψυχῆς τε καὶ σώματος ; Ποῦ τὰ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου μου σώματα, ἔχοντα ἐν μέσῳ τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον, ἅτινα ἀσπαζόμενοι ἐφантаζόμεθα τὸν ἐν τῷ Σταυρῷ ὑψωθέντα ὄραν ; Ποῦ τὰ τῶν ὁσίων λείψανα, ποῦ τὰ τῶν μαρτύρων ; Ποῦ τὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων πτώματα ; Αἱ ἀγνυαί, τὰ περίαιλα, αἱ τρίοδοι, οἱ ἀγροί, οἱ τῶν ἀμπέλων περιφραγμοί, τὰ πάντα πλήρη καὶ μεστὰ λειψάνων ἁγίων, σωμάτων εὐγενῶν, σωμάτων ἁγνῶν, ἀσκητῶν, ἀσκητριῶν. ὦ τῆς ζημίας ! ὦ ἔθεντο, Κύριε, τὰ θνησιμαῖα * τῶν δούλων σου βρώματα * τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς κύκλῳ τῆς νέας Σιών, καὶ οὐκ ἦν ὁ θάπτων.

ὦ νάε ! ὦ ἐπίγειε οὐρανέ, ὦ οὐράνιον θυσιαστήριον, ὦ θεῖα καὶ ἱερὰ τεμένη *, ὦ κάλλος ἐκκλησιῶν, ὦ βίβλοι ἱερὰ καὶ Θεοῦ λόγια, ὦ νόμοι παλαιοί τε καὶ νέοι, ὦ πλάκες γραφεῖσαι Θεοῦ δακτύλῳ, ὦ εὐαγγέλια λαληθέντα Θεοῦ στόματι, ὦ Θεολογίαι σαρκοφόρων ἀγγέλων, ὦ διδασκαλίαι πνευματοφόρων ἀνθρώπων, ὦ παιδαγωγίαι ἡμιθέων ἡρώων, ὦ πολιτεία, ὦ δῆμος, ὦ στρατός, ὑπὲρ μέτρον * τὸ πρὶν, νῦν δὲ ἀφανισθεὶς ὡς ποντιζομένη ναῦς ἐν τῷ πλεῖν. ὦ οἰκίαι καὶ παντοδαπὰ παλάτια καὶ ἱερὰ τείχη, σήμερον συγκαλῶ * πάντα

καὶ ὡς ἔμψυχα συνθρηνῶ, τὸν Ἱερεμίαν * ἔχων ἑξαρχον * τῆς ἐλεεινῆς τραγωδίας...

Οὗτοι οἱ θρῆνοι καὶ οἱ κοπετοί, οὓς ἐκόψατο ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Παλαιᾶς Ἱερουσαλήμ, οἶμαι δὲ καὶ περὶ νέας καλῶς τὸ πνεῦμα τῷ προφήτῃ ὑπέδειξεν. Ποία τοίνυν γλῶσσα ἐξισχύσει τοῦ εἰπεῖν καὶ λαλῆσαι τὴν γενομένην ἐν τῇ πόλει συμφορὰν καὶ τὴν δεινὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν πικρὰν μετοικίαν... Φρίξον, ἦλιε, καὶ σύ, γῆ, στέναξον εἰς τὴν παντελῆ ἐγκατάλειψιν τῶν γενομένων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ παρὰ τοῦ δικαιοτάτου Θεοῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Οὐκ ἐσμέν ἄξιοι ἀτενίσαι τὸ ὄμμα εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ μόνον κάτω νενευκότες καὶ εἰς γῆν τὰ πρόσωπα θέντες κράζομεν : « Δίκαιος εἶ, Κύριε, καὶ δικαία ἡ κρίσις Σου... »

Μεθ' ἡμέρας οὖν τρεῖς τῆς ἀλώσεως ἀπέλυσεν (ὁ τύραννος) τὰ πλοῖα, πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν, φέροντα φόρτον, ὥστε βυθίζεσθαι. Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, χαλκᾶ, καττιτερένια *, βιβλία ὑπὲρ ἀριθμόν, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσας καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φοσσάτου * πλήρεις αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων παντοίων εἰδῶν.

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἓνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικόν, καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἔλκοντα κύνας ἐνδεδημένους *... Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπτώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων. Τὰς δὲ βίβλους ἀπάσας ὑπὲρ ἀριθμόν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἀμάξαις φορτηγήσαντες ἀπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν.

Δι' ἐνὸς νομίσματος δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου * παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλα ἐπώλουν, ἄλλα ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας πυρὶ παρέδιδουν σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἥσθιον.

6. ΧΡΟΝΙΚΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του .

Ἀκούσαντες δὲ ἡμεῖς ἐν τῇ πόλει τοσαύτης κραυγῆς, ὥσεί τιχον μέγαν θαλάσσης, ἐλογιζόμεθα τί ἄρα ἐστί· μετ' ὀλίγον δὲ ἐμάθομεν βεβαίως καὶ ἐν ἀληθείᾳ ὅτι ἐπὶ τὴν αὐρίον ὁ ἀμιρᾶς * ἠτοίμασε χερσαῖόν τε καὶ ὑδραῖον πόλεμον σφοδρῶς, ὅσον αὐτῷ ἦν δυνατόν, δῶσαι τῇ πόλει. Ἡμεῖς δὲ θεωροῦντες τοσοῦτον πλῆθος τῶν ἀσεβῶν, λέγω ὥς ἐμοὶ δοκεῖ, ὄντως καθ' ἕκαστον ἡμῶν πεντακόσιοι καὶ πλεῖον ἦσαν ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν ἄνω πρόνοιαν πάσας ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἀνεθέμεθα.

Καὶ προστάξας ὁ βασιλεὺς ἵνα μετὰ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων καὶ τῶν θείων ἐκτυπωμάτων ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς καὶ μοναχοί, γυναῖκες τε καὶ παιδία, μετὰ δακρύων διὰ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως περιερχόμενοι τὸ « Κύριε ἐλέησον » μετὰ δακρύων ἔκραζον καὶ τὸν Θεὸν ἱκέτευον, ἵνα μὴ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν παραδώσῃ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' ἵλεως γενήσῃται ἡμῖν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ.

Καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἀλλήλους ἀνεθαρρύνοντο, ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσι τοῖς ἐναντίοις ἐπὶ τῇ ὥρᾳ τῆς συμπλοκῆς. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὁδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς δευτέρας συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους, δημάρχους καὶ ἑκατοντάρχους * καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας ταῦτα ἔφη :

« Ὑμεῖς μὲν εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἶδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὥς ὄφει τὸν ἰὸν * ἐκχύσῃ καὶ ὥς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

» Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὥς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην

καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων.

» Καλῶς οὖν οἶδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφείλεται κοινῶς ἐσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, πρῶτον μὲν ὑπὲρ πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς χριστοῦ * κυρίου καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων.

» Λοιπόν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἐσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων ἡμεῖς, ὡς βλέπετε προφανῶς, καὶ ἐκ πάντων μέλλομεν ζημιωθῆναι.

» Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀγίας, ἣν Χριστὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ τί τὸ ὄφελος ; Δεύτερον πατρίδα περίφημον τοιούτως ὑστερούμεθα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Τρίτον βασιλείαν τὴν ποτὲ μὲν περιφανῇ νῦν δὲ ταπεινωμένην καὶ ὠνειδισμένην καὶ ἐξουθενημένην ἀπωλέσαμεν, καὶ ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀσεβοῦς ἄρχεται. Τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμβίων καὶ συγγενῶν ὑστερούμεθα ».

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τ. 156)

Γεώργιος Φραντζῆς

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΥΧΗ

(Διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων)

Ἀπὸ ῥυπαρῶν χειλέων,
ἀπὸ βδελυρᾶς καρδίας,
ἀπὸ ἀκαθάρτου γλώττης,
ἐκ ψυχῆς ῥερυπωμένης,
δέξαι δέησιν, Χριστέ μου,
καὶ μὴ παρωσάμενός μου,
μὴ τοὺς λόγους, μὴ τοὺς τρόπους,
μηδὲ τὴν ἀναισχυντίαν,
δός μοι παρρησίαν λέγειν,
ἃ βεβούλημαι, Χριστέ μου.
Μᾶλλον δὲ καὶ δίδαξόν με,
τί με δεῖ ποιεῖν καὶ λέγειν.
Ἦμαρτον ὑπὲρ τὴν πόρνην,
ἧ μαθοῦσα ποῦ κατάγεις,
μύρον ἐξωνησαμένη,
ἦλθε τολμηρῶς ἀλεῖψαι
Σοῦ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ μου,
τοῦ δεσπότη καὶ Χριστοῦ μου.
Ὡς ἐκείνην οὐκ ἀπώσω
προσελθοῦσαν ἐκ καρδίας,
μηδ' ἐμὲ βδελύξει, Λόγε.
Σοῦ δὲ παράσχε μοι πόδας,
καὶ κρατῆσαι καὶ φιλῆσαι,
καὶ τῷ ῥείθρῳ τῶν δακρύων
ὥς πολυτιμήτῳ μύρῳ,
τούτους τολμηρῶς ἀλεῖψαι.
Πλύνον με τοῖς δάκρυσί μου,
κάθαρον αὐτοῖς με, Λόγε.

Ἄφες καὶ τὰ πταίσματά μου.
 Οἶδας τῶν κακῶν τὸ πλῆθος,
 οἶδας καὶ τὰ τραύματά μου,
 καὶ τοὺς μώλωπας ὀρθῶς μου.
 Ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν οἶδας,
 καὶ τὴν προθυμίαν βλέπεις,
 καὶ τοὺς στεναγμοὺς ἀκούεις.
 Οὐ λανθάνει Σε, Θεέ μου,
 Ποιητά μου, Λυτρωτά μου,
 οὐδὲ σταλαγμὸς δακρύων,
 οὐδὲ στεναγμοῦ τι μέρος,
 οὐδὲ κίνημα καρδίας.

(J. P. MIGNE, Patrologia Graeca, τόμ. 96)

Ἰωάννης Λαμασκηρὸς

2. ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ

(Ἐκ τοῦ Ὁγδόου Λόγου)

Στὸ Χάρο ὁμπρὸς ἡ ἀνδρεία τίποτις δὲν ἀξίζει,
 τοὺς ἀνδρειωμένους τίποτις ὁ Χάρος δὲν τοὺς χρήζει *.
 Τινὰς * δὲν τὸν ἐκέρδισεν τὸν ψεύστικον τὸν κόσμον·
 βασιλεῖς οὐδὲ ἄρχοντες ἔζησαν χωρὶς πόνον.
 Ὁ Χάροντας τοὺς βασιλεῖς στὸ νοῦν του δὲν τοὺς βάνει,
 μὰ ἔρχεται μὲ δύναμιν καὶ τὴν ψυχὴν τοὺς βγάνει,
 ἔρχεται μ' ἀγριότητα, σὰν χόρτα μᾶς θερίζει
 καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ κορμὶ ἀλύπητα χωρίζει,
 οὐδὲ ποσῶς δέ μας φελᾷ δόξα οὐδὲ ἀνδρεία,
 μὰ τὴν ψυχὴ χωρίζει μας ἐκ τοῦ κορμιοῦ μὲ βία.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Χάροντας καὶ τοὺς γονεῖς τάκρίτη
 ἐπῆρεν, κι εἰς τὸ ὕστερον αὐτόνον μὲ δριμύτη.
 Ἄν εἶν' λοιπὸν καὶ θέλετεν, γροικήσετεν καὶ τοῦτον
 τοῦ ὕστερου βιβλίου μου τρόπον τὸ τηλικοῦτον.
 Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Διγενὴς στὸν ποταμὸν Εὐφράτη
 παλάτι εὐμορφὸ ἔκτισεν καὶ τὸν τόπον ἐκράτει

καὶ περιβόλι εὖμορφο μέ δέδρα στολισμένο
 ἔκαμεν στὸ παλάτι του εὖμορφα ῥδινιασμένο *,
 καὶ ἐκκλησίαν ἔκτισεν τάγιου Θεοδώρου
 τοῦ Στρατηλάτου καὶ λαμπροῦ, Χριστοῦ τροπαιοφόρου,
 καὶ ἀναθήματα πολλὰ καὶ σκεύη ἔφησέν του,
 φελόνια καὶ ἱερὰ πολλ' ἀφιέρωσέν του.

Ὡσὰν τὸν ἐτελείωσεν, στήν Ρωμανία πηγαίνει
 γιὰτ' ὁ πατέρας τού 'μαθεν Ἀμιράς * ἀποθαίνει.

Ἀποθαμμένον βρίσκει τον, κλαίει πολλὰ θρηνᾷ τον,
 μέ παρρησίαν περισσὴ τὸν πατέρα τιμᾷ τον.

Ἐκάλεσεν ἀρχιερεῖς καὶ ἱερομονάχους,
 διάκονους καὶ ἱερεῖς, ψάλτας καὶ καλονάρχους.
 Τὸ λείψανον ἐψάλασιν μέ πλείστην παρρησίαν
 ἀμέτρητον ἐμοίρασε τότε κηροδοσίαν *.

στοῦ Στρατηλάτου τὸν ναὸν τὸ λείψανον ἐπῆγαν
 καὶ ὅταν τὸ ἐθάψασιν, οἱ ἱερεῖς ἐφύγαν.

Εἰς ὀλιγούτζικον καιρὸν θάπτει καὶ τὴν μητέρα
 καὶ θρῆνον πολὺν ἔκαμεν ἐκείνην τὴν ἡμέρα
 καὶ ἔμεινένε μοναχὸς εἰς πάντα κληρονόμος
 καθὼς εἶν' ἡ συνήθεια καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος.

Μετὰ τὸν θάνατον λοιπὸν πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς του
 ἀνδραγαθίης ἤκαμεν ἄμετρες μοναχὸς του,
 ὥστε νὰ 'θεν ἀκούσωσιν, ὁ Διγενὴς ἐφάνη,
 ὅλοι τους νὰ τρομάζωσι καὶ φόβος νὰ τοὺς πιάνη.

Οἱ ἀπελάται καὶ αὐτὸς ὁ Φιλοπάπατός του,
 ὅλοι τὸν ἐτρομάζασιν καὶ φεῦγαν ἀπ' ὀμπρὸς του.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς σὰν ἄνθρωπος ἔμελλε νὰποθάνη
 γιὰτὶ Κυρίου τοῦ Θεοῦ νὰ τονε παρεφάνη.

Ἀρρώστησεν λοιπὸν αὐτὸς ὁ Διγενὴς ἀνδρεῖος
 γιὰτὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζῇ πάντ' αἰδίως.

Τέσσαρες κράζει ἰατροὺς γιὰ νὰ τὸν στοχαστοῦσι,
 ἂν φοβᾶται γιὰ θάνατον εὐθύς νὰ τοῦ τὸ ποῦσι.

Οἱ ἱατροὶ μέ βότανα καὶ μέ ἱατρικ' ἄλλα
 ἐνάντια στήν ἀρρωστιά ἐπῆγαιναν μεγάλα.

Ἀλλὰ στοῦ Χάρου τὲς πληγὲς βότανα δὲν ἀξίζουν,
 γιὰ τοῦτο καὶ οἱ ἱατροὶ αὐτὸν ἀποφασίζουν.

- Ὡσὰν ἐποφασίστηκεν, πικρὰ ἀναστενάζει
καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Εὐδοκίᾳ πλησίον τοῦ τὴν κράζει.
Λέγει τῆς : « Γλυκυτάτῃ μου, ἡ ζωὴ ἔσωσέ μου
καὶ τὸ πικρὸ ποτῆριον θανατοκόντεψέ * μου.
- » Ὡ χέρια μου καὶ ποῦ ὅστενε, Χάρου νάντισταθῆτεν
καὶ σεῖς ποδάρια δυνατὰ νὰ τὸν καταπατῆτεν ;
Μὰ δὲν δυνοῦστέν, ὅτ' αὐτὸς εἶναι πλιὸ ἀνδρειωμένος
κι εἰς τοὺς ἀνδρείους ἔρχεται πολλὰ ἀγριωμένος ».
- Ταῦτά λεγεν ὁ Διγενῆς, ἡ δὲ γυναῖκα τοῦ πάλι
κλαίγει ἀπαρηγόρητα μὲ θλίψι τῆς μεγάλης.
- Ὁ Διγενῆς μὲ προσευχὴ ἔδωκε τὴν ψυχὴν τοῦ
εἰς χεῖρας τοῦ Κυρίου τοῦ, σῶμα δὲ στήν ἡγῆν * τοῦ.
- Ἡ δὲ γυναῖκα, ὡς εἶδενε αὐτὸν νενεκρωμένον,
ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην τοῦ χωρὶς πνεῦμ' ἀπλωμένον,
πέφτει ἀπάνου στὸ νεκρὸν σῶμα — ὦ μέγα θαῦμα —
ἐξεψύχησεν καὶ αὐτὴ, τὴν ὥρα ἐν τῷ ᾧ
καὶ ὅλοι ἐθαυμάσασιν καὶ ὅλοι ἐτρομάξαν,
τὸ πρᾶγμα ὅπου ἔγινεν ὅλοι τὸ ἐθαυμάσαν.
- Ἐσυναχθήκασιν λοιπὸν δοῦλοί τε καὶ δουλίσκες,
βάγγιες καὶ ἔκλαιγαν αὐτοὺς ὁμοῦ μὲ τὰς παιδίσκας.
- Ἐπειτα ἐσυνάξασιν ὅλην τὴν γερουσίαν
τῶν ἱερέων κι ἔθαψαν αὐτοὺς μὲ παρρησίαν,
καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ πατρός μέσα ἐκεῖ τοὺς βάζουν
καὶ μὲ τὸν λίθον τὸν σκληρόν, οὐαί, τοὺς ἐσπαράζουν.
- Τὸ δὲ ταχὺ ἐτρέξασιν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι
εἰς τὸν τάφον τοῦ Διγενῆ μὲ δάκρυα φλογισμένοι
καὶ κλαίγοντας ἐλέγασιν μὲ πικραμμένα λόγια
τὰ θλιβερὰ καὶ λυπηρὰ ἐτοῦτα μυριολόγια :
- » Ὡ πέτρες, νῦν ραγίσετεν, δένδρα ξερριζωθῆτεν
καὶ σεῖς, βουνά, θρηνηήσετεν καὶ κάμποι λυπηθῆτεν,
τ' ὅλοι τὸν στερευτήκαμεν τάξια παλληκάρια
ἐκεῖνον ὅπου ἔφριτταν ἄνθρωποι καὶ λιοντάρια.
- Ὡ, Θάνατε ἀχόρταγε, πῶς δὲν τὸν ἐλυπήθης,
αὐτὸν τὸν ἄνδρα τὸν καλὸ πῶς δὲν τὸν ἐφοβήθης ; »

Ταῦτα ἐκεῖνοι εἶπασιν, ἔπειτα ἐδιαβῆκαν,
ἐκεῖνο ὅπου ἔπρεπεν μέ τιμή τὸ ἐποῖκαν. *
Ἀφῆκεν λοιπὸν ὄνομα σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην
ὁ Διγενῆς νά τὸν ἔπαινοῦν ὅλοι οἱ ἀνδρειωμένοι.

(Collection des Romans Grecs, Paris 1880, σελ. 232 ἐξ.)

3. ΑΠΟ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ

Διὰ τοῦ κατὰ συνθήκην τούτου ὀνόματος καλεῖται ἡ ἐκτεταμένη ἔμμετρος χρονογραφία, ἡ ἀφηγουμένη τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν μετὰ τὴν Δ' Σταυροφορίαν (1204) ὑπὸ Γάλλων εὐγενῶν ἰδρυθέντων ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτικῶν κρατιδίων. Τὸ χρονικὸν διαίρεται εἰς δύο κύρια μέρη. Τὸ πρῶτον πραγματεύεται κεφαλαιωδῶς τὴν ἱστορίαν τῆς Α' Σταυροφορίας καί, ὑπερπηδῶν χρόνον ἑκατὸν ἐτῶν, τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) μετὰ τῶν ἀμέσως ἀκολουθούντων συμβάντων. Τὸ πολὺ μακρότερον δεύτερον μέρος, ἡ κυρίως χρονογραφία, ἀφηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς κατακτήσεως ὑπὸ Γουλιέλμου τοῦ Σαμπλῑτ καὶ Γ' οὐδεδρέδου Βιλλαρδουίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ χρονογράφου, ἀπὸ τοῦ 1205 μέχρι τοῦ 1292. Ἐπεισοδιακῶς μνημονεύονται καὶ μεταγενέστερα γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰ τελευταῖα πίπτουν εἰς τὴν γ' δεκαετηρίδα τοῦ ιδ' αἰῶνος. Συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι γασμοῦλος (ἤτοι προελθὼν ἐκ γάμου ἐλληνοφραγκικοῦ) ἢ ἐξελληνισθεὶς Φράγκος, σύγχρονος τῶν ἱστορουμένων καὶ καλῶς γνωρίζων τὰ τῆς Πελοποννήσου, ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν : τοπογραφικὴν, κοινωνικὴν, ἐκκλησιαστικὴν κλπ. Τὸ ἔργον, μεγίστης ἱστορικῆς σημασίας, στερεῖται πάσης λογοτεχνικῆς ιδιότητος.

*Κρουμβάχερ - Σωτηριάδης, Ἱστορία τῆς Βυζ. Λογοτεχνίας,
τ. Γ', σ. 100 ἐξ.*

Ἐπεὶ ἂν εἶσαι γνωστικὸς κι ἐξεύρεις τὰ σὲ γράφω,
καὶ ἔγροικος * εἰς τὴν γραφήν, τὰ λέγω νὰ ἀπεικάζης, *
πρέπει νὰ ἐκατάλαβες τὸν πρόλογον ὅπου εἶπα
εἰς τοῦ βιβλίου μου τὴν ἀρχὴν τὸ πῶς τὸ ἐκαταλέξα,
ὅτι δι' ἀρχὴν θεμέλιου εἶπα τὸ τῆς Συρίας,
ὡσαύτως τῆς Ἀνατολῆς, ἔπειτα τῆς Πολέου,

τὸ πῶς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκέρδισαν οἱ Φράγκοι,
ὅπως νὰ ἔλθω καὶ φέρω σε καὶ νὰ σὲ καταλέξω,
τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκέρδισαν ὁμοίως καὶ τὸν Μορέαν.
Κι ἂν ἔχῃς ὄρεξιν νὰ ἀκούῃς πρᾶξεις καλῶν στρατιώτων,
νὰ μάθῃς καὶ παιδεύεσαι, ἃ λάχῃ νὰ προκόψῃς.
Εἰ μὲν ἐξεύρεις γράμματα πιάσε ν' ἀναγινώσκῃς·
εἴτε εἶσαι πάλι ἀγράμματος, κάθου σιμά μου, ἀφκράζου *
κι ἐλπίζω, ἂν εἶσαι φρόνιμος, ὅτι νὰ διαφορήσῃς,
ἐπεὶ πολλοὶ ἀπὸ ἀφήγησες ἐκείνων τῶν παλαίων,
ὅπου ἦλθασιν μετὰ ἐκείνων, ἐπρόκοψαν μεγάλως.
Ἐν τούτῳ ἄρξομαι ἀπ' ἐδῶ κι ἀφκράζου * τὰ σὲ λέγω.
Ὁ κόντος * ὁ παράξενος ἐκεῖνος τῆς Τσαμπάνιας,
ὅπου σὲ εἶπα εἰς τὴν ἀρχὴν ἐτούτου τοῦ βιβλίου,
ὅπου ἄρχισεν τὸ πέρασμα καὶ τὸ πασσάτζο ἐκεῖνο
μετὰ τοὺς ἄλλους ἕτερος εὐγενικοὺς ἀνθρώπους
ν' ἀπέλθῃ ἐκεῖσε εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τοῦ Χριστοῦ τὸν τάφον,
ἐκλέξαν τον διὰ κεφαλὴν καὶ μέγαν καπετεῶνον
εἰς τὰ φουσσᾶτα * ὅπου εἶχασιν ἐτότε οἱ πελεγρίνοι, *
καὶ ἔπεσεν κι ἀπέθανεν, καθὼς σὲ τὸ ἀφηγήθην.
Εἶχεν κι ἄλλους δύο ἀδελφοὺς δεύτερους ἀπὸ αὐτον...
Κι ὡσὰν ἀκοῦσαν κι ἔμαθαν τὸ πῶς οἱ Φράγκοι ἐκεῖνοι,
ὅπου ὑπαγαῖναν στὴν Συρίαν μὲ θέλημα τοῦ Πάπα,
ἀφῆκαν τὸ ταξίδιν * τοὺς κι ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πόλιν
κι ἐκέρδισαν τὴν Ρωμανίαν κι ἐγίνησαν ἀφέντες,
βουλὴν ἀπήρασιν ὁμοῦ ἐκεῖνοι οἱ δύο αὐταδέλφοι
νὰ μείνῃ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἐκεῖ εἰς τὸ ἰγονικόν * τοὺς,
κι ὁ ἄλλος νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ρωμανίαν διὰ νὰ κερδίσῃ τόπον.
Λοιπὸν ὡς τὸ ἔχει ἐριζικὸν ἢ χάρις τῶν ἀνθρώπων,
κι οὐδὲν ὁμοιάζουν οἱ ἀδελφοὶ εἰς πρόσοψιν καὶ χάριν,
ἦτον ὁ ὑστερνότερος ἀπὸ τοὺς δύο αὐταδέλφους
ὁ κάτι ἐπιδεξιώτερος καὶ φρονιμώτερός τοὺς.
Κι ἰσιάστησαν οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ πρῶτος ν' ἐνεμείνῃ
ἐκεῖσε εἰς τὸ κοντᾶτο * τοῦ ἐκεῖνο τῆς Τσαμπάνιας,
κι ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς δύο — μισὶρ Γουλιάμος ἄκω, *
εἶχεν καὶ ἐπὶκλῆν * ὁ λόγου του, * τὸν ἐλέγαν ντὲ Σαλοῦθε —

νὰ εὖρη φουσσᾶτα ὅσα ἡμπορεῖ νὰ ἐπάρῃ μετὰ ἐκεῖνον,
 κι ἐκεῖνος νὰ ἔλθῃ εἰς Ρωμανίαν τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει *
 κάστρον καὶ χώρας τίποτε νὰ τὰ ἔχῃ ἰγονικά του.
 Ὁ κόντος γὰρ τοῦ ἐξέδωκεν ὅσον λογάριν * εἶχε,
 καὶ εἶπέν του : « Ἀδελφούτσικε, ἀφῶν * ἐγὼ ἐνεμένω
 ἀφέντης εἰς τὰ κάστρον μας κι εἰς τὸ ἰγονικόν μας,
 ἔπαρε τὸ λογάριν μας καὶ τὰ κοινὰ μας ὅλα
 κι ἄμε μὲ τὴν εὐχίτσα μου ὁμοίως καὶ τοῦ πατρός μας,
 κι ἐλπίζω εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ὅτι νὰ εὐτυχήσῃς ».

Ἐν τούτῳ ἐπεριεσώρεψεν κ' ἐρρόγεψεν * φουσσᾶτα
 εἰς τὴν Μπουργούνιαν * ἔστειλεν, ἦλθαν πολλοὶ μετ' αὐτον,
 οἱ μὲν τὴν ῥόγαν * ἔπαιρναν κ' ἐρχόντησαν μετ' αὐτον,
 ἄλλοι τινές, ὅπου ἦσασι κ' ἐκεῖνοι φλαμουριάροι, *
 ὅπου ἦσαν πλούσιοι ἄνθρωποι, ἦλθασι μετ' ἐκεῖνον,
 ὁ κατὰ εἰς διὰ λόγου του τοῦ νὰ ἔχῃ κουγκεστήσει.
 Στὴν Βενετίαν ἀπόστειλεν τὰ πλεντικά νὰ ὀρμώσουν,
 κ' εὐθέως τὰ οἰκονόμησαν ὅσα ἠθελαν κι ἐχρῆζαν.
 Τὸν Μάρτιον μῆναν ἦλθασιν κι ἀπέρασαν ἀπέκει,
 κι εἰς τὸν Μορέα ἐφτάσασιν εἰς τοῦ Μαΐου τὴν πρώτην·
 ἐκεῖσε ἀποσκάλωσαν στὴν Ἀχαΐαν τὸ λέγουν,
 ὅπου ἔνι ἐδῶθε τῆς Πατροῦ κἄν δεκαπέντε μίλια·
 εὐθέως καστέλλιν * ἔχτισαν ὅλον μὲ τὰ πλιθάρια.
 Ἐτότε γὰρ ὅπου λαλῶ κι εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνον
 ὁ τόπος ὅλος τοῦ Μορέως, ὅσος καὶ περιέχει
 τὸ λέγουν Πελοπόννησον, οὕτως τὸν ὀνομάζουν,
 οὐδὲν εἶχεν καταπαντοῦ, * μόνον δώδεκα κάστρον.
 Λοιπὸν ἀφότου ἐπέζεψαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν,
 ἐξέβησαν τὰ ἄλογα ἀπ' ἔσω ἐκ τὰ καράβια,
 κἄν δύο ἡμέρες ἐνέμειναν ἕως οὗ νὰ τὰ ἀναπάψουν.
 Κι ἐνταῦθα ἐκαβαλλίκεψαν, ἀπῆλθαν εἰς τὴν Πάτραν·
 τὸ κάστρον ἐτριγύρισαν, ὡσαύτως καὶ τὴν χώραν,
 τὰ τριπουτσέτα * ἐστήσασιν γύρω καταπαντόθεν,
 τοὺς τζαγρατόρους ἔβαλαν, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν·
 κι ἀπὸ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ θαρσέου * πολέμου,
 ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσέβησαν στὴν χώραν τὴν ἀπ' ἔσω.

Κι ἀφῶν τὴν χώραν ἀπήρασιν, ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ κάστρου
καὶ εὐθέως ἐσυμβιβάστηκαν, τὸ κάστρον ἐπαρεδῶκαν
μετὰ συνθήκας κι ἀφορμὴν νὰ ἔχουσι τὰ ἐδικὰ τους,
ὁ κατὰ εἰς τὸ ὁσπίτι του ὁμοίως καὶ τὸ ἐδικόν του.
Κι ἀφῶν τὴν Πάτραν ἀπήρασι, τὲς φύλαξες ἐβάλαν,
τὸ κάστρον ἐσωτάρχισαν*, εἶθ' οὕτως καὶ τὴν χώραν
ἀπὸ λαὸν καὶ ἄρματα, ὡς ἔπρεπεν κι ἀρμόζει·
κι ἀπαύτου ὀπίσω ἐστράφησαν ἐκεῖ εἰς τὴν Ἀχαΐαν.
Βουλὴν ἀπήραν μ' ἐκείνους τοὺς τοπικοὺς Ρωμαίους,
ὅπου τοὺς τόπους ἔξευραν, τοῦ καθενὸς τὴν πρᾶξιν,
κι εἶπαν κι ἐσυμβουλέψαν τους τὸ πῶς ἐνὶ ἡ Ἀνδραβίδα
ἡ χώρα ἡ λαμπρότερη στὸν κάμπον τοῦ Μορέως·
ὡς χώρα γὰρ ἀπολυτὴ κοίτεται εἰς τὸν κάμπον,
οὔτε πύργους, οὔτε τειχεᾶ ἔχει κἀνόλως ὅς αὐτήν.
Ἐν τούτῳ ὠρμήσασιν ἐκεῖ, ὁλόρθα ὑπαγαίνουν,
ἐξάπλωσαν τὰ φλόμπουρα τοῦ καθενὸς φουσσάτου·*
κι ἀφότου ἐπλησιάσασιν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
κι ἐμάθασιν οἱ Ἀνδραβισαῖοι ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
ἐξέβησαν μὲ τοὺς σταυροὺς ὁμοίως μὲ τὰς εἰκόνας
οἱ ἄρχοντες καὶ τὸ κοινὸ τῆς χώρας Ἀνδραβίδου,
καὶ ἦλθαν κι ἐπροσκύνησαν τὸν Καμπανέση* ἐκεῖνον.
Κι ἐκεῖνος, ὡς παμφρόνιμος, καλὰ τοὺς ἀποδέχτη,
ᾤμοσεν κι ὑπισκίθη τους νὰ μὴ τοὺς ἀδικήσῃ,
οὔτε ζημίᾳ νὰ λάβουσιν ἀπὸ τὰ ἰγονικά τους,
τιμὴν, δωρεὰς νὰ ἔχουσιν κι εὐεργεσίας μεγάλας.
Ὅλοι τοῦ ὑπωμόσασιν* δοῦλοί του ν' ἀποθάνουν.
Κι ὅσον ἀπεκατέστησεν τὴν χώραν Ἀνδραβίδας,
βουλὴν ἐπῆρεν μετ' αὐτοὺς τὸ ποῦ νὰ φουσσατέψῃ.*
Ἐν τούτῳ ἐδόθη ἡ βουλὴ στὴν Κόρινθον νὰ ἀπέλθουν,
διὰ τὸ ἐνὶ κάστρον φοβερόν, τὸ κάλλιον τῆς Ρωμανίας,
καὶ ἐνὶ τὸ κεφάλαιον, ὅπερ γὰρ ἀφεντεύει
ὅλην τὴν Πελοπόννησον, ὅσον κρατεῖ ὁ Μορέας.
Ἐπεὶ, ἂν προστάξῃ ὁ Θεὸς καὶ προσκυνήσῃ ἡ Κόρινθος,
ὅλα τὰ κάστρη τὰ ἕτερα τοῦ τόπου τοῦ Μορέως

ἄνευ σπαθίου καὶ πόλεμου θέλουσιν προσκυνήσει.
 Κι ἀφότου ἐδόθη ἡ βουλὴ ἐκείνη ὅπου σὲ λέγω,
 ὥρθωσεν κι ἄφηκε λαὸν ἐκεῖ στὴν Ἀνδραβίδα,
 καὶ ἄλλον εἰς τὴν Ἀχαΐαν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Πάτραν,
 καὶ ὥρισεν τὰ πλευτικά * νὰ ὑπάγουν τῆς θαλάσσου,
 κι ἐκεῖνος μὲ τὸν ἕτερον λαὸν γὰρ τοῦ φουσσάτου *
 ἐκ τὴν Βοστίτσαν ἔδραμεν κ' ἐδιάβη εἰς τὴν Κόρινθον.
 Κι ἀφότου ἀπεσώσασιν ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 τὸ γῦρον τέντας ἔστησαν, ἐπιάσαν τὲς κατοῦνες.
 Τὸ κάστρον γὰρ τῆς Κόρινθος κεῖται ἀπάνω εἰς ὄρος·
 βουνὶν ὑπάρχει θεόχτιστον καὶ ποῖος νὰ τὸ ἐγκωμιάσῃ ;
 ἡ χώρα γὰρ εὐρίσκετον κάτωθεν εἰς τὸν κάμπον,
 μὲ πύργους γὰρ καὶ μὲ τειχεὰ καλὰ περικλεισμένα.
 Λοιπὸν εὐρίσκετον ἐκεῖ ἐτότε ὅπου σὲ γράφω
 ὁ κάποιος μέγας ἄνθρωπος καὶ φοβερὸς στρατιώτης
 κι εἶχεν τὴν Κόρινθο, ἀλλὰ δὴ τὸ Ἄργος καὶ Ἀνάπλι·
 ὡς κεφαλὴ καὶ φυσικὸς ἀφέντης τὰ ὑποκράτει
 ἐκ μέρους γὰρ τοῦ βασιλέως ἐκείνου τῶν Ρωμαίων,
 Σγουρὸν τὸν ὠνομάζασιν, οὕτως εἶχεν τὸ ἐπὶ κλην·
 κι ὡς ἐπληροφορέθηκεν ὅτι ἔρχονται οἱ Φράγκοι,
 ἀπὸ τὴν χώραν ἐξήβαλεν γυναῖκες καὶ παιδία,
 ὡσαύτως καὶ τὸν λῖον * λαὸν ὅπου ἄρματα ἐβαστοῦσαν,
 κι ἀπάνω τοὺς ἀνέβασαν στὸ κάστρον τῆς Κορίνθου·
 κι ἐκεῖνος γὰρ ἐνέμεινε ἐκεῖσε εἰς τὴν χώραν
 μὲ ὅσοι ἐβαστοῦσαν ἄρματα γιὰ νὰ τὴν διαφεντέψῃ. *
 Ἀφότου γὰρ ἀπέσωσεν ἐκεῖσε ὁ Καμπανέσης,
 ὡσὰν σὲ τὸ ἀφηγήσομαι, στῆς Κόρινθος τὴν χώραν,
 κι ἔβαλεν τὰ φουσσᾶτά του καὶ περιεγύρισέ τὴν.
 Ἀφῆκεν κι ἀναπαύτησαν ἐκείνην τὴν ἡμέραν·
 ἐπὶ τῆς αὐρίου γὰρ τὸ πρωῒ, ὡσὰν ἐξημερῶσεν,
 ἐδῶκαν τὰ σαλπίγγια τους, τὸν πόλεμον ἀρχάσαν.
 Τὰ τριπουτσέτα * ἐσύρνασιν γύρωθεν εἰς τοὺς πύργους,
 κι οἱ τζάγρες * οὐκ ἀφήνασιν ἄνθρωπον νὰ προσκύψῃ
 ἔξω ἐκ τὰ δόντια τοῦ τειχίου νὰ ἰδοῦν τὸ ποῖος τοξεύει.

Τὲς σκάλες ὅπου εἶχασιν ἐστῆσαν εἰς τοὺς τοίχους,
 κι εὐθέως ἀπέσω ἐσέβησαν, ἐπιάσασιν τὴν χώραν.
 Ὅσοι ἐπαρεδόθησαν ἐλεημοσύνην ἠῦραν·
 οἱ δὲ ποὺ εἰς πόλεμο ἔστηκαν ἀπὸ σπαθίου ἀποθάναν.
 Ὁ Σγουρὸς γὰρ ὡς φρόνιμος καὶ βέβηλος* ὅπου ἦτον,
 ἔφυγεν καὶ ἀνέβηκεν ἐκεῖ ἀπάνω εἰς τὸ κάστρον.

(The Chronicle of Morea, edited in two parallel texts from the MSS. of Copenhagen and Paris, by JOHN SCHMITT, London, 1904.)

Ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Κοπεγχάγης, στίχ. 1340 - 1485)

4. ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» εἶναι φανταστική καὶ ἐξελίσσεται εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ρῆγας τῶν Βλάχων ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἰπράκλῃ, βασιλέως τῶν Ἀθηναίων. Εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς μάχης φθάνει ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἀναγκάζει τοὺς Βλάχους νὰ ὑποχωρήσουν, ἔπειτα ἀπὸ μονομαχίαν μετὸν Ἀριστον, ἀνεψιὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βλαχιάς.

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΟΥ

Ὅλα τὰ διαλαλήσανε, κι ἀπόκει γονατίζου
 κι οἱ δυὸ Ρηγᾶδες κλαίοντα; ν' ἀμνόγουσιν* ἀρχίζου.

ΡΗΓΑΔΕΣ

Μὰ τ' Ἀστρη, μὰ τὸν Οὐρανό, μ' Ἀνατολή καὶ Δύσι,
 καὶ μὰ τὴ Γῆς, ποὺ τὰ κορμιὰ θὲ νὰ μᾶς καταλύση,
 καὶ μὰ τὸν Ἥλιο τὸ λαμπρό, τὸ Φῶς καὶ τὴ Σελήνη,
 ποτὲ νὰ μὴ δολώσωμεν* ἐτοῦτο, ὅπ' ἐγίνη,
 κι ἐκεῖνο ὅπ' ἐγράψαμε πάντα νὰ τὸ κρατοῦμε
 βέβαιο κι ἀκατάλυτο, ὅ,τι καιρὸν κι ἃ ζοῦμε·
 καὶ πάλι ἂν ἀποθάνωμε, πάντα ἡ κληρονομιά μας
 νὰ κάνη ὅ,τι στὸ χαρτί, καὶ λέν τὰ γράμματά μας

ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὡσάν ἀμνόξασι κι οἱ δύο, φιλευτικά μιλοῦσι,
 πιάνουνται κι ἀγκαλιάζονται καὶ κλαίοντας φιλοῦσι,
 καὶ δίδουσι τὸ φοβερὸ θέλημα τοῦ πολέμου,
 τό 'να φουσσᾶτο * χλόμιανε, στ' ἄλλο δειλιοῦν καὶ τρέμου.
 Στέκου οἱ Ρηγᾶδες καὶ θωροῦ, βαρά 'ν πολλὰ ἡ καρδιά ντως
 βλέποντας πῶς σὲ δυὸ κορμιὰ κρέμετ' ἡ βασιλεία ντως.
 Ἄριστος εἶχε δυνατὸ ἄλογο καὶ μεγάλο,
 κι εἰς τὰ φουσσᾶτα καὶ τὰ δυὸ σάν κεῖνο δὲν εἶν' ἄλλο,
 τοῦ μπάρμπου ντου τὸ ἄλογο, πάντα τὸ καβαλεύγει,
 δὲν εἶχε χρειὰ νὰ τὸ κεντᾷ, καὶ νὰ τὸ δασκαλεύγη.
 Δὲν ἦτον ἄλλο σάν αὐτὸ 'ς ὅλη τὴν Οἰκουμένη,
 ὥσὰ θεριὸ στὸν πόλεμο κι ὥσὰ λιοντάρι μπαίνει.
 Δὲν ἦθελ' ὁ Ρωτόκριτος ν' ἀλλάξῃ τ' ἄλογόν του,
 μὰ διάλεξε στὸν πόλεμο νὰ πάρῃ τὸ δικόν του.
 Φοροῦσιν ἄρματα διπλᾶ, σκουτάρια * σιδερένια,
 καὶ τὸ σημάδι τσι μαλιᾶς ἐστέκαν κι ἀνημένα.
 Ἦγεμε ὁ κάμπος τ' ἄλογα, τς ἄντρες καὶ τὰ κοντάρια,
 θωροῦ, 'ποκαμαρώνουσι τοῦτα τὰ δυὸ λιοντάρια.
 Σήμερο πολεμοῦσινε, σήμερο καλεστῆκα,
 δυὸ παλληκάρια, πού στή γῆς ταίριν τως δὲν ἀφῆκα
 κι ὥς ἀγροικῆσαν κι ἤπαιξεν ἡ σάλπιγγα ἡ πρώτη,
 ἐσείστη κι ἐλυγίστηκεν ἡ ὁμορφὴ ντως νιότη,
 στή μιὰ μερὰ 'στεκεν ὁ γεῖς, στήν ἄλλη ἄλλος τοῦ κάμπου,
 χιλιμιντρίζουν τὰ φαριά, καὶ τ' ἄρματά ντως λάμπου.
 Κτυποῦν τὰ πόδια ντως στή γῆς, τὴ σκόνι ἀνασηκώνου,
 τὸ τρέξιμον ἀναζητοῦν, ἀφρίζουν καὶ δριμώνου. *
 Ἡ γλῶσσα μέσ' στὸ στόμα ντως παίζει τὸ χαλινάρι,
 τό 'να καὶ τ' ἄλλο ἀγρίεψε σάν κάνει τὸ λιοντάρι
 τ' ἀρθούνια ντως καπνίζουσι, συχνιὰ τ' αὐτιά σαλεύγου,
 καὶ νὰ κινήσου βιάζονται, νὰ τρέξουσι γυρεύγου.
 Ἡ σάλπιγγα δευτέρωσε τσι μάχης τὸ σημάδι,
 κι ἐφάνιστή του ὁ θάνατος τήνε φουσᾷ στὸν Ἄδη,
 κι ἦτονε Χάρο; ἡ λαλιά, ἡ ἀντιλαλιά ὅλον αἷμα,
 πού ἀναδακρυῶσα οἱ Βασιλιοί, καὶ τὰ φουσσᾶτα τρέμα.

Σ' ἓναν καιρὸ τὰ δυὸ θεριὰ μὲ μάνιτα κινῆσα,
ποὺ φοβηθήκασι πολλὰ στὸν κάμπο ὅσοι κι ἂν ἦσα.
Ἢ σκόνι πάει στὰ νέφαλα ψηλά, κι ἡ γῆς ἐσείστη,
κι ἐφώνιαζ' ὅλος ὁ λαός, κι ἤκλαψε κι ἐθρηνίστη·
καὶ τῶν Ρηγάδων ἡ καρδιά ὡσὰ γυαλὶν ἐρράγη,
δὲν ξεύροντας εἰς τὴ μαλιὰ τὸ πρᾶμα πῶς νὰ πάγη.
Θωροῦσι δυὸ χρυσοῦς αἵτούς, πρεπιὰ * στὴν Οἰκουμένη,
κατέχουν κι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς σήμερον ἀποθαίνει,
καὶ πασανεῖς παρακαλεῖ συχνιὰ τὸ ριζικόν του,
νὰ τοῦ βουηθήσου οἱ οὐρανοὶ ὀγιά τὸν ἐδικόν του.
Σὰν ὄντε μεσοπέλαγα δυὸ ἀνέμοι σηκωθοῦσι
ἄξάφνου, καὶ μὲ τὴ βροντὴ φυσῶντας πολεμοῦσι,
μάχονται μὲ τὴ θάλασσα, μανίζουν καὶ φουσκώνου,
τσί ψυχάλιδες τοῦ γιालοῦ στὰ νέφαλα σηκώνου,
ἓνας φυσᾷ ἀπ' Ἀναστολή, κι ἄλλος ἀπὸ τὴ Δύσι,
πάσκει ὁ βορρᾶς καὶ μάχεται τὸ νότο νὰ νικήση,
ὁ κάμπος ἔτσι βρόντησε καὶ στὰ βουνὰ γροικήθη,
ὄντες τσί πρῶτες κονταριές ἐδῶκαν εἰς τὰ στήθη.
Ἐσπάσαν τὰ κοντάρια ντως κι εἰς ἑκατὸ γενῆκα,
καὶ τὰ κομμάτια 'ς τς οὐρανοὺς ἐφτάξαν κ' ἐκαῆκα,
κι ὄντεν ἐβγάλαν τὰ σπαθιά, στὴ χέρα ὄντε τὰ σφίξα,
τὰ ξάζουν, τὰ μπορούσινε καὶ τὰ κατέχου δεῖξα.
Ὡσὰν τὴν πέτρα τς ἀστραπῆς, ποὺ ὀμπρὸς στὰ νέφη ἄξάφτει, *
κι ἀπόκεις ἔρχεται στὴ γῆς, πύργους, χαράκια βλάφτει
καὶ μὲ βροντὴ τὰ νέφαλα καὶ μὲ φωτιὰ κινήση,
κάμει τὰ δέντρη κάρβουνα, τὰ μάρμαρα τρυπήση·
ἔτσι καὶ κεῖνα τὰ σπαθιά βράζουν, κεντοῦν περίσσα,
βροντοῦν κι ἀστράφτουν καὶ τρυποῦν κι ἀστραπελέκιν ἦσα.
Ἀπονα πολεμοῦσινε, κι ἀλύπητα βαρίσκου,
πηδοῦν, μουγκρίζουν τ' ἄλογα, κι ἀναπαημὸ δὲ βρίσκου.
Ψηλὰ σηκώνει τὸ σπαθί, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει
ὁ Ρώκριτος, καὶ μὲ πολλὴν ἀντρεϊὰ τὸ χαμηλώνει.
Ἀριστος πού 'το γλήγορος κι εἰς τ' ἄρματα τεχνίτης,
σὰν εἶδε κι ἐκατέβαινε πρὸς τὴ μεριά τσί μύτης,
ἤβαλε τὸ σκουτάριν * του ὀγιά νὰ τὴ βλαπίση, *
μὰ ἡ κοπανιὰ ἔτσ' ἀλάβωτο δὲ θὲ νὰ τὸν ἀφήση

καὶ τὸ σκουτάριν ἤκοψε, κι ὥς τὰ μισὰ τ' ἀνοίγει,
 καὶ κάνει κι εἰς τὴν μύτην του λαβωματιὰν ἐλίγη, *
 κι ἐφάνη σου ἥστραψ' οὐρανός, κι ἡ γῆς στὰ βάθη ἀνοίκτη,
 ὄντε μὲ τόσῃν ἀντρεϊὰ καὶ μάνιτα τὴ ρίκτηι,
 καὶ γλήγορος 'ς ἕναν καιρὸ τὴν ἄλλη δευτερώνει·
 μὰ σὰν τὸν εἶδε ὁ Ἄριστος τὴ χέρα πὼς σηκώνει,
 μὲ γρηγορότῃ τὸ σπαθὶ ἀμπώθει * ὅσον ἐμπόρει,
 καὶ βρίσκει τον πολλὰ ἀνοικτὸ στὸν τόπο, ὅπου 'θώρει,
 καὶ τ' ἄρματά ντου πέρασαν εἰς τοῦ βυζοῦ τὸ πλάϊ,
 κι ἐβούηθησεν ἡ μοῖρά ντου καὶ ξώφαρσα * τοῦ πάει·
 λιγάκι τὸν ἐπλήγωσε μὰ πόνο δὲν ἐγροίκα,
 καὶ πληγωμένοι βρίσκουνταν κι οἱ δυὸ καὶ ματωθῆκα.
 Ἐτρέμασιν οἱ Βασιλιοί, ἐτρέμαν τὰ φουσσᾶτα,
 κι ὥρες τοῦ ἐνοῦς κι ὥρες τ' ἄλλου πᾶν τὰ κακὰ μαντᾶτα.
 Στέκουν μὲ πόνο καὶ θωροῦν ὅλοι μικροὶ μεγάλοι,
 καὶ κάθα * εἰς στὸν ἀγαπᾶ νίκος ἐπαρακάλει.
 Τ' ἄλογα, πᾶν ἐδῶ κι ἐκεῖ, πηδοῦν καὶ σταματίζου,
 καθὼς τῶς ἀρμηνεύγασιν ἐκεῖνοι, ποὺ τὰ ρίζου,
 κι ὥρες δείχνει ὁ Ρωτόκριτος τὸ πὼς νικᾷ τὸν ἄλλο,
 κι ὥρες τὸν Ἄριστον κρατοῦ στ' ἄρματα πλιὰ μεγάλο.
 Κι ὡσὰν τς' ἀνέμους ποὺ 'ς τσι γῆς τὸ βάθος εἶν' χωσμένοι,
 καὶ πάσκου νὰ βγουν ἀπὸ κεῖ φουσῶντας θυμωμένοι·
 κι ἡ γῆς κρατεῖ τσι σφαλιστούς, νὰ βγοῦ ὅξω δὲν τς ἀφήνει,
 καὶ πλιὰ μανίζου, πλιὰ φουσοῦ καὶ πλιὰ δριμώνου * κεῖνοι,
 καὶ γιὰ νὰ βγοῦν ἐκ τὰ βαθιὰ τὴ δύναμίν τως βάνου,
 κι εἰς τό 'βγα ντως πολλὲς φορὲς σεισμὸ μεγάλο κάνου,
 ἔτσι κι αὐτοῖνοι πολεμοῦ σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη,
 καὶ νὰ νικήσου πάσκουσι μὲ μάνιτα μεγάλη.
 Κάνουν τὴ γῆ σιγοτρομᾶ, τὰ νέφη καὶ βροντοῦσι,
 κι εἶναι μεγάλη ταραχὴ ἐκεῖ ποὺ πολεμοῦσι.
 Καὶ κάθε ὥρα ὁ πόλεμος ἀγριεύει, δυναμώνει,
 καὶ τῶ Ρηγάδων ἡ καρδιὰ κλαίει κι ἀναδακρύνει.
 Πλιὰ ἀργὸς φαίνεται ὁ Ρώκριτος εἰς τὰ καμώματά του,
 δείχνει ὁ Ἄριστος πλιὰ γλήγορος καὶ τ' ἄλογο βουηθᾶ του·
 κιανεῖς δὲν ξέρει ἀπὸ τσι δυὸ τὸν κάλλιο νὰ διαλέγη,
 τ' ἄλογο τοῦ Ρωτόκριτου τὸν παραζιγανεύγει, *

καλὰ * καὶ νὰ 'τον * δυνατὸ καὶ γλήγορο καὶ κεῖνο
 'ς ὅλα δὲν ἦτανε σωστό, ὡσὰν τ' Ἀρίστου κεῖνο,
 μὰ πάλι τοῦ Ρωτόκριτου ἡ ἀντρεία τῆς χάρις,
 ἀπόσωνε 'ς ὅ,τι ἤλειπε τοῦ ἀλόγου ὁ καβαλλάρης.
 Ἀρχίσαν κι αἵματώνουντα σ' ἓνα κι εἰς ἄλλον τόπο,
 μ' αὐτοῖνοι πόνου δὲ γροικοῦ, οὐδὲ φόβου οὐδὲ κόπου.
 Ἕνας τὸν ἄλλον τῶς 'παινᾷ ἐκεῖ ποῦ πολεμοῦσι,
 τίς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τσι δυὸ δὲν ξεύρουσι νὰ ποῦσι.
 Μέσα ντου λέει ὁ Ἄριστος, ἡ μοῖρα νὰ βουτηθῇ
 καὶ ζωντανὸ ἀπὸ τ' ὀχθροῦ τὰ χέρια νὰ μ' ἀφήσῃ.
 Ἐδέτσι κι ὁ Ρωτόκριτος ἐτοῦτο παρακάλει,
 γιατί 'ς μαλιὰν* εὐρίσκετο παρὰ ποτὲ μεγάλη,
 καὶ μ' ὅλο πού 'σαν ἄφοβοι, καὶ φόβου δὲν κατέχου,
 ποιὸς νὰ νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ μεγάλην ἔγνοιαν ἔχου.
 Κεῖνοι πού στέκουν καὶ θωροῦ τὴν ἀναπνιὰ κρατίζου,
 τὸ στόμα εἶναι σωπαστό, τὰ μάτια δὲ σφαλίζου.
 Δὲ στρέφονται νὰ δοῦν ἄλλου, τούτῃ ἡ δουλειὰ ἡ μεγάλη
 δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ θωροῦ σὲ μιὰ μεριά οὐδ' εἰς ἄλλη,
 μόνον ἐκεῖ, πού πολεμοῦν οἱ δράκοντες αὐτοῖνοι·
 στὸν κόσμον ἄλλος πόλεμος σὰν τοῦτον δὲν ἐγίνη.
 Ἄριστος, ποῦχε πεθυμιὰ τέλος νὰ δῇ στὴ μάχη,
 κι εἰς ἔτοιο κίντυνο βαρὺ δὲν τό ἔλπιζε νὰ λάχῃ,
 ἤρριξε τὸ σκουτάριν του, καὶ μ' ἓνα κι ἄλλο χέρι,
 σφίγγει, σηκώνει τὸ σπαθί, τὸ κοφτερὸ μαχαίρι,
 καὶ κατεβάζει κοπανιά, στὴν κεφαλὴ ξαμώνει,
 'ς δυὸ μέσα κόψειν ἤθελε τὸ σιδερόν ἀμόνι.
 Σύρνεται ὀπίσω ὁ Ρωτόκριτος, καὶ βάνει ὀμπρὸς νὰ δώσῃ
 εἰς τὸ σκουτάρι* ἡ κοπανιά, νὰ μὴ τόνε λαβώσῃ·
 σὰ νὰ 'χεν εἴσται κέρινο, τέτοιας λογῆς διαβαίνει,
 στὸν κάμπο πέφτει τὸ μισό, τ' ἄλλο μισὸ πομένει,
 καὶ κατεβαίνει στὸ λαιμὸ τ' ἀλόγου, 'ς δυὸ τὸ κόβγει,
 μπλιὸ δὲν ἐγύρεψε ἄχερα μηδὲ ταγὴ* νὰ τρώγῃ.
 Ὁ Ρωτόκριτος ὡσὰν αἶτὸς ἀπὸ τῆ σέλλα βγαίνει,
 πεζέφνει, καὶ τὸν Ἄριστον ἦστεκε κι ἀνιμένει.
 Ἐκεῖνος πάλι νὰ θωρῇ πεζὸν ἔτοιον ὀχθρόν του,
 γιὰ τὰ πρεπὰ * τῆς ἀνδρείας πεζέφν' ἐκ τ' ἄλογόν του.

Ἐμάνισε παρὰ ποτὲ κι ὡς λιόντας ἀγριεύγει,
καὶ λέει τοῦ Ρωτόκριτου :

ΑΡΙΣΤΟΣ

Ἡ μέρα μᾶς μισεύγει,
καὶ γιὰ ντροπή μου τὸ κρατῶ, νὰ σοῦ τὸ μολοήσω,
τόση ὥρα νὰ σὲ πολεμῶ, καὶ νὰ μὴ σὲ νικήσω·
περμάζωξε τὴν ἀνδρεία, βάλε τὴ δύναμί σου,
λέω σου δὰ παρὰ ποτὲ βαρίσκω, καὶ βλεπίσου.*

ΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

Μὴ βιασθῆς, λέει ὁ Ρώκριτος, κι ἡ μέρα πρὶ βραδυάσῃ
ἕνας μας θὲ νὰ σκοτωθῇ, κι ὁ Ρήγας του νὰ χάσῃ,
κι ἀκόμη ὁ ἥλιος εἶν ψηλά, καὶ πρίχου* χαμηλώσῃ,
γὴ αὐτὸ γὴ τοῦτο τὸ σπαθὶ τὸ τέλος θέλει δώσῃ.

«Ἐρωτόκριτος» (ἐκ τοῦ Δ). ἔκδ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ Βιτσένεζος Κορνάρος

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Κατὰ τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτης, καθυποτάξας πάσας τὰς ἄκρας καὶ κατασχὼν πλείστας πόλεις καὶ χώρας ἀνταρτῶν, ἔκτισε παρὰ τὸν ποταμὸν Εὐφράτην θαυμαστὸν τὸ κάλλος παλάτιον, ὅπου διέμενε. Νοσήσας δὲ δεινοτάτην νόσον καὶ αἰσθανόμενος ἐπικείμενον τὸν θάνατον, ἐκάλεσε πλησίον του τὴν σύζυγόν του, ὅτε δ' ἐψυχορράγει, ἀπέθανε καὶ αὕτη ἐκ τῆς λύπης της. Εἰς δὲ τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, ἡττηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον· ἀλλ' αἱ διάφοροι παραλλαγὰὶ τοῦ γενικωτάτου σχήματος τούτου ἐκφαίνουσι ποικίλους τύπους τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος, τῶν ὁποίων ἔχνη τινὰ διακρίνονται καὶ εἰς τὰς διασκευὰς τοῦ ἔπους. Κατὰ τὰς πληρεστέρας παραλλαγὰς, καταπαλαισθεὶς ὑπὸ τοῦ Χάρου ὁ Διγενὴς κατάκειται εἰς τὴν κλίνην, ἀναμένων τὸν θάνατον, περιστοιχίζουσιν δ' αὐτὸν τὰ παλληκάρια του, εἰς τὰ ὅποια

ἀφηγεῖται ἀνδραγαθίας αὐτοῦ. Εἶτα προσκαλεῖ τὴν σύζυγόν του καί, ὅπως μὴ μετὰ τὸν θάνατόν του περιέλθῃ εἰς ἄλλον, τὴν ἀποπνίγει εἰς τὰς ἀγκάλας του. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς, ὁ Χάρος ἐλλοχεύει πανταχοῦ τὸν Διγενῆ, ἢ ὁ Διγενὴς κτίζει κᾶστρον διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρῃ ὁ Χάρος, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω τὸν ἀποφεύγει, ἢ ἀκούσας παρὰ φίλων του ὅτι ἐπεφάνη ἄγνωστος ἥρως (εἶναι δ' οὗτος ὁ Χάρος), ἂν καὶ ἐπιθανάτιος, προσκαλεῖ αὐτὸν εἰς ἀγῶνα καὶ ἡττᾶται. Εἰς τὴν κατωτέρω Κρητικὴν παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ εἶναι καταφανεστάτη ἡ ἐπίδρασις τῶν Κρητικῶν παραδόσεων. Ὁ γενναῖος Ἀκρίτης προσέλαβεν ἐν Κρήτῃ τὰς διαστάσεις Τιτᾶνος, σχεδὸν οὐδὲν διατηροῦντος πλέον τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς εἰς τὰς παραδόσεις, ὁ Διγενὴς διασκελίζει ὄρη, δισκεύει μὲ ὀγκώδεις λίθους, ἀνασπᾷ βράχους, νικᾷ εἰς τὸν δρόμον ἐλάφους καὶ αἰγάγρους. Ὁ Χάρος δὲν τολμᾷ νὰ παλαίσῃ μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν πληγώνει ἐξ ἐνέδρας.

Νικόλαος Πολίτης

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει.
Βροντᾷ κι ἀστράφει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἶτό τσῆ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκι* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ* ξεκούνειε.
Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, ἔς τὸ πέταμα γεράκια,
ἔς τὸ γλάκιο* καὶ ἔς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τὰ γρίμια.
Ζηλεύγει ὁ Χάρος, μὲ χωσιὰ* μακρὰ τότε βιγλίζει*,
κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἄσμα, ὁ Διγενὴς ἀποθνήσκει, νικηθεὶς ἐν πάλῃ πρὸς τὸν Χάρον. Ὁ φθονερὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ περιγράφεται κατὰ τὸ πρότυπον τῶν παραστάσεων τοῦ ψυχομποῦ, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις τῶν ἐκκλησιῶν.

Τρίτῃ ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτῃ θὰ πεθάνῃ.
Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους
νὰ ῥθῇ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραῖλῆς, νὰ ῥθῇ κι ὁ γυιὸς τοῦ Δράκου
νὰ ῥθῇ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποὺ τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

Κι ἐπῆγαν καὶ τὸν ἡῦρανε ᾽ς τὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογγάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογγάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 — Σὰν τί νὰ σ' ἡῦρε Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ;
 — Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 Τῆς Ἀραβίνας τὰ βουνά, τῆς Σύρας* τὰ λαγκάδια,
 ποῦ κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατό, καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 κι ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἄρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργυιὲς κοντάρι.
 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα, βουνὰ καὶ καταρράχια,
 νυχτιὲς χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιὲς χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια ποῦ ᾽ζησα δῶ ᾽ς τὸν ἀπάνου κόσμον
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἕναν ξυπόλητο καὶ λαμπροφορεμένο
 πῶχει τοῦ ρήσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του.

Κι ἐπῆγαν κ' ἐπαλέψανε ᾽ς τὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενής, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο κάνει.

2. ΔΙΓΕΝΗΣ

(Κυπριακὴ παραλλαγή)

Ὁ Διγενὴς ψυχομαχεῖ μέσ' μολυβένιον πύρκον,*
 μέσ' ἀσημένιον πάπλωμα, μέσ' προυντζενον κρεβάτιν.
 Ἀιππέξω τριυρίζουσιν τρακόσιοι τρεῖς νομᾶτοι,
 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοοῦνται*.
 Ἕναν κοντὸν κοντούτσικον κ' αἱ χαμηλοβρακᾶτον
 βάλλει τῇδ δύναμιν Θεοῦ, μπαίνει καὶ χαιρετᾷ τον.
 — Καὶ γειά σου, γειά σου, Διενῆ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά* σου,

- ἔτσι σὰν ἓν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά* σου. ¹
- Ἀππέξω τριυρίζουσιν τρακόσοι τρεῖς νομάτοι,
θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σέ δοῦν κ' αἱ πάλε κροφοοῦνται.*.
- Κ' αἱ ἄς ἡμποῦσιν ἔσσω μου, τίποτες μέφ φοοῦνται.
Κ' αἱ στήννει τάβλες ἄρκυρες,* ψουμιὰ σιμιαλλένα,*
ῶτσαι* τὰ προτσοκούταλα* ἦτουν καὶ χρουσωμένα.*
- Τρῶτε κ' αἱ πίννετ', ἄρκοντες, κ' αἱ ἐγιῶ νὰ σᾶς ξηοῦμαι.
Κάτω στοὺς πέντε ποταμούς, κάτω στοὺς πέντε δρόμους,
κάουρας* ἐβασίλεψεν καὶ τρώει τοὺς ἀνθρώπους.
Φτερνιστηρκάν* τάππάρου* μου, πάνω 'ς βουνὸν ἡβκαίννω
καὶ κάμνω ἔτσά* τὸν κάουρον κεῖ κάτω στὸ λιβάϊν.*
κρατοῦν οἱ δακκαννοῦρες* του ἐννιὰ σκάλες λιβάϊν,
καὶ πάνω στήρ ῥαχοῦλλαν του σκύλλος* λαὸν κ' αἱ τρέχει.
- Καὶ γειά σου, γειά σου, κάουρε, σὰν ἓν' ἡ ἀφεγκιά σου,
ἔτσι σὰν ἓν' ἡ ρίζα σου κ' αἱ τὰ γεννητικά σου .
Σηκώννει τὸ κοντάριν του τὸ περευλοημένον,*
ἡ Παναγία κ' αἱ ὁ Χριστὸς πάνω ζωγραφισμένος.
Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε καὶ ἐκόπην τὸ κοντάριν,
καὶ μέ τὰ πέντε πιάννει τον, καὶ μέ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
καὶ μέ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει του τὸ κοντάριν.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν .
Ἐχάμνησεν ὁ κάουρας κ' αἱ βκάλλει τὸ σπαθίν του,
κ' αἱ μέ τὰ πέντε πιάννει τον καὶ μέ τὰ δκυὸ κρατεῖ τον,
κ' αἱ μιὰς σπαθκιὰν τοῦ ἔδωσε κ' αἱ ἐκόπην τὸ σπαθίν του·
κ' αἱ μέ τὲς δακκαννοῦρες του παίρνει τού το καὶ κεῖνον.
- Χάμνα* με, χάμνα, κάουρε, κ' αἱ νὰ ξαναπιαστοῦμεν .
- Ἐσ σε* χαμνῶ, ἃ Διενῆ, γιὰ νὰ ξαναπιαστοῦμεν .
Ἀννοιξεν τὲς ἀγκάλες του καὶ τὸθ Θεὸς δοξάζει.
- Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού'σαι στὰ ψηλωμένα,
ἀποὺ γινώσκεις τὰ κρυφὰ κ' αἱ τὰ φανερωμένα·
τῆδ δύναμιν ποὺ μῶδωσες, κάουρος μοῦ τὴν παίρνει .
- Ἦρτεβ βουλή 'ποὺ τὸθ Θεόν, 'ποὺ τοὺς Ἀῖς* Ἀντζέλους :

1. Οἱ δύο στίχοι, ὁμηρικῆς φιλοφροσύνης χαιρετισμός, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς προγόνους τοῦ ἥρωος. Κατὰ λέξιν δὲν ἐξηγεῖται οὐδ' ὑπὸ τῶν ἐντοπίων.

- Τάνα* εἰς τὴν κοξοῦλλασ* σου, κ' αἱ ἔχει ἄρκυρόφ φηκάριν,
 κ' αἱ μέσ' 'ς ἄρκυροφήκαρον ἔχει ἄρκυρόμ μαχαίριν,
 καὶ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποὺ κάτω στὸ ἄρφάλιν*,
 τότες νὰ δῆς τὸν κάουρον χαμαὶ μαλλιά κουάριν.*
 Σκοπᾷ εἰς τὴν κοξοῦλλαν του, βρίσκει ἄρκυρόφ φηκάριν,
 κ' αἱ μέσ' 'ς ἄρκυροφήκαρον βρίσκει ἄρκυρόν μαχαίριν,
 κ' αἱ σέννιαρε* τὸν κάουρον ποὺ κάτω στὸ ἄρφάλιν*,
 κ' αἱ ἔππεσεν ὁ κάουρος χαμαὶ μαλλιά κουάριν.
 Τότες λαλεῖ ὁ κάουρος : « Δὲν ἔν' ἡ δύναμί σου,
 Διενῆ, ποὺ μ' ἐνίκησε,
 εἶναι τὸ θέλημαθ Θεοῦ ἐσοῦ κ' αἱ ἐνίκησές με,
 καὶ τώρα ποὺ μ' ἐνίκησες, ἐν νὰ σοῦ παραντζεῖλω·
 πιάσε τὲς δακκαννοῦρες μου κ' αἱ κάμες τες μιὰτς τσάππαν*,
 κ' αἱ δὸς τοῦ τοίχου νὰ ῥαῆ, τοῦ τοίχου νὰ χαλάσῃ,
 τοῦ πύρκου μολυβόχτιστου νὰ γεῖρῃ νὰ πουζυάσῃ*,
 καὶ πιάσε τὴν καυκάλλαμ μου καὶ κάμε τὴν μιὰν τάρκα*,
 οὔτε σκιπέττος* μπαίνει τῆς, οὔτε κακὴ πουμπάρτα.
 Φτερνιστηρκὰμ τάππάρου μου, πάνω 'ς βουνὸν ἡβκαίννω,
 κ' αἱ βλέπω τὸν Σαρακηνὸν κεῖ κάτω στὸ λιβάϊν·
 σὰν τὸ παμπούλλιν* κάθεται, σὰν τὸ βουνὸν κοιμᾶται,
 καὶ μέσα στὰ ῥουχούνια* του φοράε* χιχινίζουν,
 καὶ μέσα εἰς ταῦκιά του περτίκια* κακαρίζουν,
 πάνω εἰς τὴν ῥαχοῦλλαν του ζευκάρκα διωλίζουν*,
 πάνω στὴν κεφαλλοῦλλα του νερόμυλοι γυρίζουν,
 πάνω στὰ χεροπάλαμα σκύλλοι λαοῦς* κ' αἱ τρέχουν.
- Γειά σου, γειά σου, Σαρακηνέ, σὰν ἔν' ἡ ἀφεγκιά σου,
 ἔτσι σὰν ἔν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά σου.
 Μιὰν κονταρκὰν τοῦ ἔδωσε 'πὸ κάτω στὴν μασκάλη,
 τσακίζει δέκα κόκκαλα καὶ ἑκατὸν κεντῖτες*,
 ἐξέβηκεν ἡτ τοππουζιά πάνω σὲ πέντε μίλια.
- Ἐξηφαντώνναν ἄρκοντες κ' ἐππέσαν τὰ ποτήρκα :
- Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾷ, κάπου χαλάζιρ 'ρίβκει.
 Ἕνας ἀπὸ τὴν μέσην τους σηκώστην κ' αἱ λαλεῖ τους :
- Οὔτε στράφτει, οὔτε βροντᾷ, οὔτε χαλάζιρ 'ρίβκει,

ἔμ ματσουκιὰ* τοῦ Διενῆ, Σαρακηνὸς τὴν τρώει.
Ξαναδιπλάζει του ἄλλημ μίαν, τελειώνει τον κ' αἰ κεῖνον.

« Κυπριακὰ Χρονικὰ » τ. 1, 1923, σ. 154 ἐξ.

3. Τ' ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΥΙΟΣ

Τὸ θέμα τῆς αἰχμαλωσίας ἢ τοῦ ἐξ ἐνέδρας τραυματισμοῦ ἢ φόνου Ἀκρίτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, Σαρακηνῶν ἢ Ἀπελατῶν*, εἶναι σύνηθες εἰς τὰ ἀκριτικὰ ἔσματα. Ἰδίαν διατύπωσιν τοῦ θέματος τούτου παρουσιάζουν τὰ ἔσματα περὶ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Γιάννου.

Κάτου στὴν ἄσπρη πέτρα καὶ στὸ κρυὸ νερό,
ἐκεῖ κείτεται ὁ Γιάννος, τ' Ἀνδρόνικου ὁ γυιός,
κομμένος καὶ σφαγμένος κι ἀνεγνώριστος.
Τὸ αἷμά του σὰν βρύση χύνονταν στὴ γῆς,
καὶ γιατρεμὸ δὲν εἶχεν ἡ βαθεῖα πληγὴ.

- Τοῦρκοι τὸν παραστέκουν καὶ Ῥωμιοὶ τὸν κλαῖν,
κι ἀπάρθυνα κοράσια τὸν μοιρολογοῦν :
- Γιάννο μ', δὲν εἶχες μάννα, μάννα κι ἀδερφή,
δὲν εἶχες καὶ γυναῖκα, γιὰ νὰ σ' ἐκλαιγαν ;
 - Θαρρῶ πὼς εἶχα μάννα, μάννα κι ἀδερφή,
κι ἡ δόλια μου ἡ γυναῖκα νὰ τὴν πῶρχεται,
μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια στηθοδέρνοντας.
 - Γιάννο μου, δὲν σοῦ τὸ εἶπα, δὲ σ' ἀρμήνευα,
μὲ χίλιους μὴν τὰ βάνης καὶ μὴν πολεμᾷς ;
 - Σώπα, καλὲ γυναῖκα, καὶ ντροπιάζεις με.
- Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἀνδρειωμένος, τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός.
ποῦ τρέμει ὁ κόσμος ὅλος κι ὅλα τὰ χωριά,
καὶ τρέμουν τρεῖς πασᾶδες ποῦ πολέμαγα.
Δὲν ἦσαν μήτε πέντε, μήτε δεκαοχτώ,
ἑπτὰ χιλιάδες ἦσαν κι ἐγὼ ἀμοναχός·
κι ἀπ' τὶς ἑπτὰ χιλιάδες ἕνας γλύτωσε,

πού 'χε λαγοῦ πηλάλα, Δράκου δύναμι,
καὶ τῆς ἀγριολαφίνας τὰ πηδήματα.
Στὰ νέφια νέφια πάει, στὰ νέφια περπατεῖ,
στὸν οὐρανὸ πετοῦσε, στ' ἄστρη ἐχάνονταν.
Μιὰ σαΐτιὰ μοῦ παίζει μέσα στὴν καρδιά,
τὴ δύναμή μου κόβει κι ὅλη τὴν ἀντρεία.

4. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ (1453)

- 1 Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξῆντα δυὸ καμπάνες.
Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διᾶκος.
- 5 Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιᾶς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νὰ 'βγῇ ὁ βασιλέας.
Φωνὴ τοὺς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα :
- « Πάψετε τὸ Χερουβικὸ κι ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια,
10 παπᾶδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβηστῆτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
Μὲν στείλτε λόγοςτὴ Φραγκιά, νάρθοῦνε τρία καράβια,
τό 'να νὰ πάρῃ τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν Ἁγία Τράπεζά μας,
- 15 μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν ! ».
Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε κι ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες,
« Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ πολυδακρύζῃς,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς πάλι δικά μας εἶναι ».

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΟΥ, « Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΕΡΩΦΙΛΗ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας, καλουμένης Ἐρωφίλης (γραμμένη ἀπὸ τὸν ποιητὴ).

Ἀφότις ἐσκοτώθη εἰς τὸν πόλεμον Θρασύμαχος ὁ βασιλεὺς τῆς Τζέρτζας, ἔτυχεν εἰς τὰ χέρια Φιλόγονου τοῦ βασιλέως τῆς Μέμφιδος, ἡγουν τῆς Αἰγύπτου, κάποιον ἀνήλικον παιδί τ' ὄνομα Πανάρετος, ὁποῦ μονογενὲς καὶ ὀρφανὸν ἔμεινε μετὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ πατρός του. Καὶ μ' ὅλον ὁποῦ δὲν τὸν ἐγνώριζεν ὁ Φιλόγονος διὰ παιδί τοῦ Θρασυμάχου, ὅμως ἐπρόσταξε νὰ συναναστρέφεται ὁμάδι μετὰ τὴν κορασίδα Ἐρωφίλην τὴν θυγατέρα του, μονογενῆς καὶ αὐτή.

Οὗτος ὁ Πανάρετος μετὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἡλικίας ἠϋξανε κατὰ πολλὰ εἰς φρόνησιν, εἰς βασιλικά ἦθη καὶ εἰς ἀνδρείαν, ὥστε ὁποῦ ταῦτα βλέποντας πρὸς τὸν νέον ὁ Φιλόγονος βασιλεὺς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ στρατηγὸν τὸν ἐκατάστησεν εἰς ὅλα τοῦ τὰ φουσαῖα *. Ὁ ἔρως ὅμως τῆς Ἐρωφίλης ἔσυρε τὸν Πανάρετον νὰ τὴν ἀγαπήσῃ τόσον διὰ τὰ περισσὰ τῆς κάλλη. ὥστε κρυφίως ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τοῦ γάμου. Τοῦτο ἐγένη αἰτία μεγάλου κακοῦ, ἐπειδὴ κἀνοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν Πανάρετον, ὄχι μόνον τὴν κεφαλὴν ἀλλὰ καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰ χέρια του βάνοντας εἰς ἓνα βατσέλι * τὰ ἔδωκε τῆς θυγατρὸς του διὰ κανίσκι *, τὸ ὁποῖον θεωροῦσα μετὰ μεγάλον τρόμον ἡ Ἐρωφίλη καὶ κρουνηδὸν καταφιλοῦσα ἐλιποψύχησεν ἀπὸ τὸν καημὸν τῆς καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐσφάγη μετὰ τὸ ἴδιόν τῆς χέρι. Τοῦτο τὸ ἐλεεινὸν θέαμα ἐπροξένησεν εἰς ὅλον τὸ παλάτι ἀπαραμύθητον τὴν θλίψιν καὶ ἀκράτητα τὰ δάκρυα ὅθεν γυρίζοντας ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδῇ τὸ ἀποβησόμενον, ὁ χορὸς τῶν κορασίδων πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικοσκοτωμένων τὸν ἤρπασεν ἀπὸ τὰ ποδάρια καὶ ρίχνοντάς τον εἰς τὴν γῆν τὸν ἐθανάτωσαν καταπατῶντας. Ἔτσι ἔμεινεν ἔρημον τὸ βασίλειόν του ἐν τῷ ᾧ ἀνελπίστως. Μετὰ ταῦτα φαίνεται ὡς σκιά ἡ ψυχὴ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως καὶ διδὲι σημάδι εὐχαριστήσεως διὰ ταύτην τὴν δικαιοτάτην ἐκδίκησιν.

Πράξις Γ' — Σκηνὴ Δ'

(ΣΚΙΑ τοῦ ἀδερφοῦ τοῦ βασιλιᾶ μιλεῖ)

Ἀπὸ τὸν Ἄδην τὸ σκληρὸ καὶ τὸ σκοτεινιασμένο,
μετὰ θέλημα τοῦ Πλούτωνα, τούτῃ τὴν ὥρᾳ βγαίνω

στὸ φῶς τς' ἡμέρας τὸ λαμπρὸ καὶ τοῦ καθάριου κόσμου
 τὰ κάλλη ἀκόμη δὲν μπορεῖ καλὰ νὰ δῇ τὸ φῶς μου,
 γιατί τ' ἀμμάτια πού 'σανε στὸ σκότος μαθημένα,
 στὴ λάμψι τώρα στέκουσι τοῦ ἡλίου θαμπωμένα·
 μὰ τοῦτ' ἀνέν* καὶ δὲν μποροῦ νὰ δοῦσι τὴν ἡμέρα,
 τσῆ γῆς τὴ μυρωσιὰ γροικῶ καὶ τὸν γλυκὺν ἀέρα.
 ὦ κόσμε καλορρίζικε, τόπε χαριτωμένε,
 τῶ ζωντανῶ παράδεισος, δίκια ἀναζητημένε
 ἀπ' ὅσους κι ἂ σ' ἐχάσαμε, κι ὀγιάντα* δὲν μποροῦμε
 κι εἰς πᾶσα χρόνο μιὰ φορὰ πάλι νὰ σὲ θεωροῦμε !
 Μ' ἀνέν* καὶ δὲν κομπώνομαι*, τὰ μάτια μου ἀρχινοῦσι
 τοῦ ἡλίου τοῦ λαμπρότατου τὴ λάψι νὰ θεωροῦσι
 βουνὰ καὶ κάμπους συντηρῶ, καθάρια βλέπω τώρα
 τὴ Μέμφι τὴν ἐξακουστὴ καὶ μπορεμένη χώρα...
 σκαμνὶ τοῦ δόλιου μου κυροῦ, κληρονομιά δική μου,
 καὶ μόνη αἰτία τοῦ σκοτωμοῦ πού 'λαβε τὸ κορμί μου !
 Σ' τοῦτο τὸ σπῖτι τὸ ψηλό, σ' τοῦτο τὸ τιμημένο
 παλάτιν ἐγεννήθηκα, σ' τοῦτο ἀναθρεμμένο
 μικρὸ παιδὶ σ' ἀνάπασες κ' εἰσὲ τιμὲς μεγάλες
 κι εἰς πλείσιες καλορρίζικιες πάντα περισσιες ἄλλες.
 Σ' τούτῃ τὴν γῆν ἐπάτησα, σ' τοῦτες ἐμπαινοβγῆκα
 τσὶ πόρτες, σ' τοῦτα τὰ θρονιὰ τ' αὐτιά μ' ἀφουκρασθῆκα
 πολλῶ λογιῶ παινέμματα, σὰν εἶν' συνηθισμένοι
 νᾶν' ἐκ τὸν κόσμον οἱ βασιλοὶ πάντα τως τιμημένοι...
 ὦ ψευτικώτατες θωριές, κι ἀσύστατή μου μοῖρα,
 σ' τοῦτο τὸν τόπον ἀκομή τὸ θάνατό μου ἐπῆρα
 κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδάκια μου, κι ὅχι ποτὲ ἀπ' ἐχθρό μου,
 μ' ἀποῦ τὸν ἀπονώτατο τὸν ἴδιον ἀδερφό μου,
 τοῦτον πού στέκει ἀνέγνωιαστα καὶ βασιλεύγει τώρα
 τούτῃ τὴν ἀξιαζόμενη καὶ μπορεμένη χώρα.

.....
 ὦ τῶν ἀνθρώπων λογισμοὶ καὶ θάρρη κομπωμένα*,
 καὶ γιάντα* ξόμπλι* σήμερο δὲ παίρνειτ' ἀπὸ μένα ;
 Νὰ μεγαλώσω ἐλόγιασα καὶ νὰ πληθύνω πλοῦτος,
 μὰ λίγος ἦτονε γιὰ μέ ὅλος ὁ κόσμος τοῦτος !

Μὰ κεῖν' ὅπου δὲν ἔφθανε ὅλη τοῦ κόσμου ἡ χτίσι
 ξάφνου σὲ λίγ' ὁ θάνατος τόπό 'θελε σφαλίσαι !
 Γιατὶ ἀδερφὸς μ' ἀνέγνωρος σὲ τοῦτο μιὰ ἡμέρα
 στὸ σπῖτι μ' ἐθανάτωσε μὲ τὴ δική του χέρα,
 δίχως καμμιᾶς λογιῆς αἰτιά, μόνο γιὰ νὰ μοῦ πάρη
 τὴ βασιλεία πού μῶδωκε μόνο τοῦ Ζεῦ ἡ χάρι·
 καὶ δυὸ μικράκια μου παιδιὰ πολλὰ μ' ἀγαπημένα
 στὸν Ἄδη τότες τὸ ζημιό* ἔπεψε μετὰ μένα·
 καὶ κεῖν' ἀπ' ἔχω πλιότερο καὶ πλειὰ παρὰ μαχαίρι
 μῶδωκε πόνο στὴν καρδιά, παντοτινὸ τοῦ ταίρι
 ἔκαμε τὴ γυναῖκά μου, ὦ, θεέ, καὶ πῶς ἐμπόρειες
 τόσες μεγάλες ἀπονιές κάτω στὴ γῇ καὶ θώρειες ! . .
 Καὶ μετὰ κείνην ἔκαμε μιὰ θυγατέρα μόνο,
 γιὰ νὰ γροικήσῃ σήμερα πρίκα* πολλὴ καὶ πόνο,
 καθὼς ὀρίζου οἱ οὐρανοὶ καὶ θέλ' ἡ δικιοσύνη
 τοῦ Ζεῦ, ὅπ' ἀνεκδίκιωτα κρίματα δὲν ἀφήνει,
 μ' ἀνέν κι ἀργῇ καμμιὰ φορὰ τὴν παιδωμὴ* νὰ δώσῃ,
 γιὰ νὰ ἔχῃ ὁ φταίστης τίβοτας καιρὸ νὰ μεταγνώσῃ,
 πάλι θυμᾶται κι ἔρχεται μὲ δύναμι μεγάλη
 τὴν ὥρα πού λιγώτερα τὴν καρτεροῦσιν ἄλλοι·
 γιὰ τοῦτο τοῦ Φιλόγονου τὴν ἀτυχιά τὴν τόση
 μὲ θάνατο πρικόωτατο σήμερο θὰ τελειώσῃ !

.....

Τοῦτ' ἀποφάσισεν ὁ Ζεὺς σ' αὐτοὺς νὰ κάμῃ ὁμάδι,
 καὶ τοῦτο ἐγροικήθηκε σ' ὅλους ζημιό* στὸν Ἄδη,
 καὶ τόση μῶδωκε χαρὰ κ' ἔτσι πολλ' ἄρεσέ μου,
 πού τ' Ἄδ' ἡ παιδωμὴ * γιὰ μιὰ μῶλειψε φαίνεται μου·
 κι ὁ Πλούτωνας πῶς χαίρομαι δίκια γνωρίζοντάς το,
 σ' τοῦτο τὸν κόσμον ν' ἀνεβῶ μ' ὠρισ' ἀπὸ τὸν κάτω,
 γιὰ νὰμποροῦσι σήμερο τ' ἀμμάτια του νὰ δοῦσι
 τὸν σκοτωμόν του τὸν πρικό, πλειότερα νὰ χαροῦσι.
 Ἔντον* ἐδῶ πού πρόβαλε . . . νὰ τότε δῶ φοβοῦμαι,
 καὶ τὴν πληγὴ πού μῶκαμε στὸ στῆθος μου ἔντηροῦμαι*
 μὴ ξανανοίξῃ νὰ γενῇ κι ἐδὰ σὰν τότες βρύσι,
 καὶ τούτους ὅλους αἵματα τσι τόπους νὰ γεμίσῃ.

Σ κ η ν ή Ε'

Β Α Σ Ι Λ Ε Α Σ

'Απ' ὅσες χάρες οὐρανός, γῆ μπορεμένη φύσι
 γιὰ στόλισιν ἐβάλθηκε τ' ἀνθρώπου νὰ χαρίση,
 πλει' ἄξια καὶ πλειὰ καλύτερη δὲν τῶδωκε σὰν κείνη
 τσ' ἀδυνατῆς* ἀποκοτιᾶς*, κρίνω σ' ἀληθοσύνη,
 γιὰτὶ δὲν εἶναι μηδεμιὰ σὰν τούτη νὰ ψηλώνη
 τσ' ἀνθρώπους γληγορότερα καὶ νὰ τσί μεγαλώνη·
 τούτ' ἤκοψε καὶ μάζωξε τὰ δέντρη κι ἔκαμ' ἐν τα
 καράβια κι εἰς τῇ θάλασσας τσί στράτες ἔβαλ' ἐν τα·
 τούτη τσί ποταμούς περνᾷ καὶ τὰ βουν' ἀνεβαίνει,
 τούτη μὲ πλείσια δύναμι στὶ ξένους κόσμους μπαίνει·
 τούτη τὰ κάστρη πολεμᾷ, τούτη νικᾷ, καὶ τούτη
 μόνια τση δίδει τσί τιμές καὶ τὰ μεγάλα πλούτη,
 τούτη τὸ φόβο δὲν ψηφᾷ, τὸν Ἄδη δὲν φοβᾷται,
 κι ὅποιος τὴν ἔχει, ζωντανὸς μόνο στὴ γῆ λογᾷται.
 Τούτη καὶ μένα βασιλιὸ μ' ἄξιωσε, τούτη μόνο
 μ' ἔκαμε κι εἰς τὴν κεφαλὴ στέμμα χρυσὸ σηκώνω
 καὶ μὲ μεγάλη μου τιμὴ τὴν Αἴγυπτον ὀρίζω,
 κι ἴσια μου καλορρίζικο κανένα δὲν γνωρίζω·
 νῆκες καὶ πλούτη καὶ τιμές πᾶς' ὥρα μοῦ πληθαίνουν,
 χαρὲς πολλὲς στὸ σπῖτι μου κι εἰς τὴν καρδιά μου μπαίνουν.
 Μιὰ μόνο μοῦ βασάνιζε ἔγνοια τὸν λογισμό μου,
 τῇ θυγατέρας μου ἢ παντρειά... τώρα τὸ ριζικὸ μου
 τήνε τελειώνει, σὰ θωρῶ, καὶ τούτη πλει' ἀπὸ κείνο
 παρ' ἀποῦ λόγιαζα καλλιὰ· γιὰ τοῦτο δίκια κρίνω
 πῶς οὐδεμιὰ καλομοιριά μὲ τὴ δική μου μοιάζει,
 μηδὲ τῇ μπόρεσῆς μου πλειὸ μπόρεσι δὲν ταιριάζει.
 Μὰ πάγω τσ' Ἐρωφίλης μου, τ' ἀμμάτια καὶ τὸ φῶς μου,
 γι' αὐτὴ τὴν ἄξια τση παντρειά νὰ ξαναπ' ἀπατός μου*.

Σ Κ Ι Α

Ζεῦ, ἀποῦ στέκεις στσ' οὐρανοῦς, κι ἐδῶ στὸν κόσμον κάτω,
 τσ' ἀνθρώπους ὅλους συντηρᾷς, τὰ λόγια 'ποῦ καυχᾷτο

καλὰ περίσσια γροίκησε καὶ κάμε δικιοσύνη
 γρήγορα... μὲ τὴν ἄργητα χειρότερος ἐγίνη !
 Καὶ πρίκες ἀπὸ δᾶ κι ὀμπρὸ δῶσέ του τοῦ θανάτου,
 κι ἄς εἴν' αὐτὲς οἱ προξενιὲς ἢ ὕστερη χαρά του.
 Κι ἐσὺ ἐκ τὸν Ἄδην, Πλούτωνα, πέψε φωτιά μεγάλη,
 σὰ μ' ἔταξες, κι ἄς ἄψουσι σὲ μιὰ μερὰ κι εἰς ἄλλη
 μάνητες, πρίκες, βάσανα, κλάηματα καὶ θανάτοι,
 κι ἔρημ' ἄς γένῃ σήμερον ἐτοῦτο τὸ παλάτι !

.....

ΧΟΡΟΣ

Τοῦ πλούτου ἀχορταγιά, τσῆ δόξας πεῖνα,
 τοῦ χρυσαφιοῦ ἀκριβειὰ καταραμένη,
 πόσα γιὰ σᾶς κορμιὰ νεκρ' ἀπομεῖνα,
 πόσοι ἄδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
 πόσες συχνὲς μαλιὲς* συναφορμά σας
 γροικοῦνται ὀλημερνὶς στὴν οἰκουμένη !
 Στὸν Ἄδην ἄς βουλήσῃ τ' ὄνομά σας,
 κι ὅξω στὴ γῆ μὴν ἔβγῃ νὰ παιδέψῃ
 νοῦ πλειὸν ἀνθρωπινὸν ἢ ἀτυχιά σας·
 γιὰτὶ ἀποδεκεῖ, ὡς θωρῶ, σᾶς εἶχε πέψει
 κανεὶς στὸν κόσμον δαίμονας νάρθῃτε,
 τσ' ἀνθρώπους μετὰ σᾶς νὰ φαρμακέψῃ.
 Τὴ λύπησι μισᾶτε, καὶ κρατεῖτε
 μακρὰ τὴ δικιοσύνη ζορισμένη,*
 κι οὐδὲ πρεπτό, μήδ' ὁμορφο θεωρεῖτε.
 Γιὰ σᾶς οἱ οὐραν' εἶναι σφαλισμένοι,
 κι ἐδῶ στὸν κόσμο κάτω δὲνμποροῦσι
 νὰ στέκουν οἱ ἀνθρώποι ἀναπναῦμένοι.
 Μὲ τσ' ἀδερφοὺς τ' ἀδέρφια πολεμοῦσι,
 κι οἱ φίλοι τσὶ φιλιὲς των ἀπαρνοῦνται,
 καὶ τὰ παιδιὰ τὸν κύρην τως μισοῦσι...

Πρᾶξις Δ' — Σκηνή Ζ'

ΧΟΡΟΣ

Ἄκτινα τ' οὐρανοῦ χαριτωμένη,
 ἀπὸν μὲ τῇ φωτιά σου τῇ μεγάλη
 σ' ὅλη χαρίζεις φῶς τὴν Οἰκουμένη.
 Τὸν οὐρανὸ στολίζει σ' μιὰ κι εἰς ἄλλη
 μερὰ κι ὅλη τῇ γῇ ἡ πορπατηξιά σου,
 δίχως ποτὲ τὴν στράταν τση νὰ σφάλῃ.
 Κι ὄντα μᾶσε μακραίνης τῇ θωριά σου,
 μὲ χιόνια καὶ βροχὲς τῇ γῇ ποτίζεις,
 γιὰ νὰμποροῦ νὰ ζιοῦ τὰ πλάσματά σου.
 Καὶ πάλι σὰ σιμώσης κι' ἀρχινήσης
 τὰ χιόνια νὰ σκορπᾷς καὶ νὰ ζεσταίνης
 τὸν κόσμον, ὅλη τῇ γῇ μ' ἀθούσ* γεμίζεις,
 τὰ φύτρα ἀναγαλλιᾷς, καρποὺς πληθαίνεις,
 μεστῶνεις πωρικά, γεννᾷς λιθάρια
 πολλῶ λογιῶ, κι εἰς δόξα πάντα μένεις.
 Διαμάντια καὶ ρουμπιά, μαργαριτάρια
 κι ὅλες τσι πέτρες τσ' ἄλλες μοναχός σου
 πῶς κάνεις, ὅλοι βλέπομε καθάρια.
 Τὰ δὲ θωρεῖ στὴ γῇ ποτὲ τὸ φῶς σου,
 μὰ βρίσκονται στὰ βάθη φυλαμένα
 κι ὅσα κι ἂν εἶν' ὀμπρὸς τῶν ἄμματιῶ σου,
 γῇ ἐσὺ τὰ κάνεις ὅλα, γῇ ἀπὸ σένα
 θρέφονται, καὶ κρατιοῦνται, καὶ πληθαίνουν,
 καὶ νὰ χαθῇ ποτὲ μπορεῖ κιανένα ;

Ἑκδοσις Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ

Γεώργιος Χορτάτζης

2. Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ ΑΒΡΑΑΜ

(*Απόσπασμα)

Ἐν τῇ προκειμένη Θυσίᾳ τοῦ Ἀβραάμ βλέπομεν
 δραματουρουμένην τὴν αὐτὴν ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης γνωστὴν
 ὑπόθεσιν. Καὶ ἡ μὲν πλοκὴ εἶναι ἀπλὴ, τῆς δράσεως ἐλλειπούσης

σχεδὸν παντελῶς. Ἀλλὰ μεγάλη, ἐνίοτε δ' ἔξοχος, εἶναι ἡ ποιητικὴ ἀρετὴ τοῦ ἔργου, συγκινητικὸν δὲ καὶ βαθὺ τὸ διαπνέον τοὺς στίχους αἶσθημα.

Ἔχει δ' ὁ μῦθος ὡς ἑξῆς : Ἀγγελος προλογίζων ἀφυπνίζει τὸν κοιμώμενον Ἀβραάμ, φέρων εἰς αὐτὸν παρὰ Θεοῦ τὸ πρόσταγμα νὰ θύσῃ τὸν ἴδιον υἱόν. Ὁ πατὴρ ἐγείρεται τεταραγμένος ἐκ τοῦ ὕπνου, ἀναλογίζεται τὴν βαρεῖαν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ τέλος ἀποφασίζει νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸ Θεῖον θέλημα καὶ γονυπετῆς προσεύχεται, ἐξαιτούμενος τὴν πρὸς τοῦτο δύναμιν. Ἡ Σάρρα ἀκούσασα τοὺς θρήνους τοῦ Ἀβραάμ ἐξυπνᾷ καὶ τέλος μανθάνουσα παρ' αὐτοῦ τὸ ὀδυνηρὸν πρόσταγμα πίπτει λιπόθυμος. Τότε δ' ὁ Ἀβραάμ καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ ἐμφανισθέντος ἀγγέλου παροτρυνόμενος ἐξεγείρει τοὺς δούλους καὶ παραγγέλλει αὐτοῖς νὰ ἐτοιμάσωσι τὰ τοῦ δρόμου καὶ τῆς θυσίας. Ἡ Σάρρα συνέρχεται καὶ θρηνεῖ διὰ γοερῶν, συγκινητικῶν φθόγγων μετὰ τοῦ ἐνθαρρύνοντος αὐτὴν Ἀβραάμ τὸν ὀλεθρον τοῦ υἱοῦ.

Σ Α Ρ Ρ Α

Ἐννιὰ μῆνες σ' ἐβάσταξα, τέκνον μου κανακάρη*
 'ς τοῦτο τὸ κακορρίζικο καὶ σκοτεινὸν κουφάρι·
 τρεῖς χρόνους, υἱέ μου, σοῦδιδα τὸ γάλα τῶν βυζιῶν μου
 καὶ σύ 'συνε τὰ μάτια μου καὶ σύ 'συνε τὸ φῶς μου.
 Ἐθώρουν καὶ μεγάλωνες ὥσαν δένδροῦ κλωνάρι
 καὶ πλήθυνες στὴν ἀρετὴν, στὴν γνώμην καὶ στὴν χάρι.
 Καὶ τώρα πέ μου ποιὰν χαρὰν βούλεσαι νὰ μοῦ δώσης,
 ὥσαν βροντὴ, 'σαν ἀστραπὴ θεὸς νὰ χαθῇς, νὰ λειώσης.
 Κι ἐγὼ πῶς εἶναι μπορετὸ δίχως σου πλιὸ νὰ ζήσω,
 ποιὸν θάρρος ἔχω, ποιὰν δροσιὰν στὰ γέρα μου τὰπίσω;
 Πόσῃν χαρὰν τάντρόγυνον ἐπήραμεν ἀντάμη,
 ὅταν μᾶς εἶπεν ὁ Θεὸς τὸ πῶς σὲ θέλουμ' κάμει ;
 Καημένο σπίτι τ' Ἀβραάμ πόσες χαρὲς ἐξώθης*,
 παιδάκι μ', ὅταν ἔπεσες στὴν γῆν καὶ φανερώθης!
 Πῶς ἐγυρίσαν οἱ χαρὲς σὲ θλίψεις μιὰν ἡμέρα,
 πῶς ἐσκορπίσαν τὰ καλὰ σὰν νέφη, στὸν ἀέρα ;

Τέλος πείθεται ν' ἀποσυρθῇ ἡ Σάρρα, λέγουσα :

Πάγω εἰς τόπον ἀπόκρυφον, νὰ σηκωθῇ ἐκ τοῦ στρώμα.
 Μίαν ὥραν θεὸς νὰ τὸ κρατῶ, νὰ τὸ φιλῶ στὸ στόμα.

Ὡραία εἶναι ἡ σκηνὴ καθ' ἣν ὁ Ἀβραὰμ ἐξεγείρων ἐκ τοῦ ὕπνου τὸν βαθέως κοιμώμενον καὶ σκορδινώμενον υἱὸν πείθει αὐτὸν ὅτι πρόκειται περὶ πανηγύρεως ἐν μακρὰν κειμένῳ κήπῳ, ὥραϊος δὲ καὶ ὁ βραχύς, ἀλλὰ συγκινητικὸς ἀποχαιρετισμὸς τῆς μητρὸς :

ΙΣΑΑΚ

Τίς εἶν' ἐδῶ ; Τίς μοῦ μιλεῖ ; Τί με κουνεῖ ; Ἄς μ' ἀφήσῃ· νυστάζω καὶ ζαλίζομαι, κι ἦρθε νὰ με ξυπνήσῃ.

ΑΒΡΑΑΜ

Ξύπνησε, κανακάρη * μου, κι ἐγὼ 'μ' ὅπου σέ κράζω· δουλειὰ σέ θέλω βιαστική, γιὰ κεῖνο σέ σπουδάζω.

ΙΣΑΑΚ

Μὴ με ξυπνήσῃς καὶ ἄφες με, ὕπνον γλυκὸν κοιμοῦμαι, νύκτα 'ν' πολλή κι ἄς πέσωμεν καλὴ ν' ἀναπαγοῦμε.
Μὴ με ξυπνᾷς, νὰ με χαρῆς, νὰ ζήσῃς ἀφεντάκη,*
μὴ με πειράζῃς, ἄφῃς με νὰ κοιμηθῶ λιγάκι.

ΑΒΡΑΑΜ

Θωρῶ καὶ πλιὰ παρὰ ποτὲ ὁ ὕπνος τὸ ζαλίζει.
Τάχα γροικᾷ τὸ τέλος του, γι' αὐτῶς παραμανίζει.*
Ξύπνησε, τὸ παιδάκι μου, νὰ πᾶμ' εἰς περιβόλι.
Θυσία θὲ νὰ κάμωμεν σήμερ' ὅπουναι σκόλη.

ΙΣΑΑΚ

Ὡφ, ἀφεντάκη * μου γλυκύ, καὶ ἄς ἤθελές μ' ἀφήσῃ
καὶ με τὴν ὥραν τοῦ σκολειοῦ ἐγὼ 'θελα ξυπνήσῃ.

ΑΒΡΑΑΜ

Σάρρ', ἄμε, κάμε προσευχήν, δέησ' εἰς τὸν Θεόν μας
καὶ κάμε πέτρα τὴν καρδιάν στὸν ἀπομισεμόν* μας,
καὶ ἀνήμενέ μας ν' ἄρθωμεν, καὶ ἂν τύχῃ νὰ γυρίσω,
ὁμάδι με τὸν Ἰσαὰκ νὰ σέ παρηγορήσω.

Σ Λ Ρ Ρ Α

Μὲ τῆς καρδιᾶς τ' ἀπόκτυπο θέλω σᾶς ἀνημένει,*
 μ' ὅ,τι ἐδοχὴν στὰ σίδερα ἔχουν οἱ φλακισμένοι,
 ὅπ' ἀνημένουν τῆς φλακῆς τὴν πόρτα νὰ κτυπήσῃ,
 νὰ ἔμπῃ μέσα ὁ δῆμιος, νὰ τοὺς πισταγκωνίσῃ,
 νὰ τῶσε* δώσῃ θάνατον ἄγριον, ματωμένο,
 τοιούτους ἀντεροσπασμοὺς* σήμερον ἀνημένω·
 μὲ τέτοιον ἀποκτυπημόν, ὅτε μοῦ κατακροῦσιν,*
 θέλ' ἀνημένει τὸ πικρὸν μαντᾶτο νὰ μοῦ ποῦσιν.

Α Β Ρ Α Λ Μ

Ἔλα νὰ πᾶμε, τέκνον μου, μὴ στέκωμεν νὰ ζήσης,
 νὰ ξεφαντώσῃς σήμερον καὶ νὰ καλοκαρδίσης.

Ι Σ Λ Α Κ

Ὁ λογισμὸς μου δὲν μπορεῖ καὶ ὁ νοῦς νὰ τὸ γροικῇσῃ,
 γιὰ ποι' ἀφορμὴν ἢ μάννα μου δὲν ἦρθε νὰ μὲ ντύσῃ.
 Ἐσὺ ποτὲ δὲν μ' ἔντυσες, βαριέσαι τὰ κοπέλια,
 ἄμμ' ἔνδυνέ μ' ἢ μάννα μου μὲ χάρχαρα καὶ γέλοια.
 Καὶ τώρα ποιά 'ν ἢ ἀφορμὴ κ' ἢ μάννα μου μ' ἀφῆκε,
 κ' εἶδά την μὲ βαρεῖαν καρδιὰν στὴν κάμαρα κι ἔμπῃκε ;

Α Β Ρ Α Λ Μ

Μᾶς ὀρδινιάζει τὸ φαητὸ 'πού θὲ νὰ μᾶς ἐδώσῃ,
 νὰ πάρωμε στὴν στράταν μας ψωμί, κρασί καὶ βρῶσι.

Ι Σ Λ Α Κ

Καὶ πέ μου το, πατέρα μου, ποῦ μελετᾶς νὰ πᾶμεν ;
 στὸ σπίτι δὲν γυρίζομεν ἀπὸ νωρὶς νὰ φᾶμεν ;

Α Β Ρ Α Λ Μ

Θυσίαν θὲ νὰ κάμωμεν, κι εἶναι μακρὰ λιγάκι,
 εἰς ἓνα τόπον ὁμορφον, εἰς ἐψηλὸ βουνάκι.

Γιὰ κεῖνο εἶν' ἡ μάμμα σου σὰν κακοκαρδισμένη
γιατ' εἶπά της ξωμένομεν,* καὶ μὴ μᾶς ἀνημένη.

ΙΣΛΑΚ

Πήγαιν' ὀμπρός, πατέρα μου, κι ἐγ' ἀκλουθῶ σου ὀπίσω
μὰ θεὸ νὰ δῶ τὴν μάμμα μου, πρὶν παρὰ νὰ κινήσω.

ΣΑΡΡΑ

Παιδί μου, κανακάρη μου, θάρρος καὶ ἀπαντοχή μου,
παρηγοριὰ καὶ ζῆσί μου, ἄμε μὲ τὴν εὐχή μου.

ΙΣΛΑΚ

Μάμμα, τὰ τόσα σου φιλιὰ 'ς ἔγνοϊαν πολλὴν μὲ βάνουν,
τὰ μάτια σου ποὺ τρέχουσι καὶ δυὸ ποτάμια κάνουν.
Ποιὰ πίκρα σ' εὔρε ξαφνικὴ καὶ κλαῖς καὶ δὲν εἰρνεύγεις
καὶ ἀπὸ τὰ νύχια ὥς τὴν κορφήν ὅλον μὲ πασπατεύγεις ;

ΣΑΡΡΑ

Δὲν ἔχω, γυιέ μου, τίποτας, μὴ γνοιάζεσαι, νὰ ζήσης.
Καλόκαρδος εἰς τὸ βουνὶ ἄμε νὰ προσκυνήσης.

ΙΣΛΑΚ

Μάμμα μου 'ς τὴν ξεφάντωσιν πὰ' νὰ σοῦ φέρω μῆλα
καὶ κλωναράκια τῶν δενδρῶν μὲ μυρισμένα φύλλα.
Ἄν λάχῃ καὶ ἄλλο τίποτας ἔμορφο, σοῦ τὸ φέρνω,
καί, ἂν με γυρέψ' ὁ δάσκαλος, πέ του ταχιά γιαγέρνω.*

ΣΑΡΡΑ

Τοῦτα τὰπίδια μοῦχασιν ἀπὸ τὰ ψὲς δοσμένα
καὶ ξαργητοῦ τὰ φύλαγα, παιδάκι μου, γιὰ σένα
καὶ βάλε τα στὸ στῆθός σου καὶ φά' τα σὰν διψάσης,
ὥσάν τὸ μέλ' εἶναι γλυκειά, πιάσ' νὰ τὰ δοκιμάσης.

ΙΣΑΑΚ

Μάννα μου, γιατί λουκτουκιᾶς* καὶ κλαῖς καὶ δὲν εἰρνεύγεις
καὶ τί κακὸν μοῦ μελετᾶς καὶ τὰ μοῦ προφητεύγεις ;
Παράξενον μοῦ φαίνεται, ὅς ἔγνοια μεγάλην μπαίνω,
τάχ' ἀναβαίνω τὸ βουνό, μὰ κάτω δὲν γιαγέρνω.*

Ἐκεῖθεν ἄρχεται ἡ ὁδυνηρὰ πορεία, καθ' ἣν ἀνύποπτος μὲν εἶναι ὁ Ἰσαάκ, τὸν δὲ Ἀβραάμ μάτην ἀγωνίζονται νὰ μεταπείσωσιν ἀπὸ τῆς γενομένης ἀποφάσεως οἱ συμπορευόμενοι δοῦλοι. Τέλος φθάνουν εἰς τὸ ἐντεταλμένον ὕψωμα καὶ ὁ Ἰσαάκ αὐτὸς κατὰ παραγγελίαν τοῦ πατρὸς ἐτοιμάζει τὰ τῆς θυσίας, ὅτε, ἐρωτῶν ποῦ εἶναι τὸ θυσιασθόμενον σφάγιον, μαυθάνει τὸ σκληρὸν θέσφατον καὶ δέεται συγκινητικῶς τοῦ Ὑψίστου καὶ τοῦ ἰδίου πατρὸς νὰ καταστήσῃ αὐτῷ γλυκύτερον τὸν θάνατον διὰ τῶν ἐξῆς ὥραίων στίχων :

Καὶ ποῦ μὲ κράζεις, κύρη μου, νᾶρθω νὰ γονατίσω,
ὅς ποιόν γάμον, ὅς ποιάν ξεφάντωσιν καὶ θεὸς νὰ προθυμήσω ;

(Γονατίζει καὶ προσεύχεται)

Ἀόρατε, λυπήσου με· Ἀναρχε, πόνεσέ με,
καί, Πολυέλεε Θεέ, Σὺ παρηγόρησέ με,
σπλαγχνίσου τοὺς γονέους μου τώρα στὰ γερατειά τους,
δός μου ζωὴν νὰ τοὺς βοηθῶ, νὰ μ' ἔχουν συντροφιά τους.
Μ' ἂν ἔν καὶ σὰν ἁμαρτωλοὶ δὲν μᾶς ἐπρέπει χάρι,
πέμψε τῆς φύσις θάνατον σήμερον νὰ μὲ πάρῃ,
νὰ μοῦ σφαλίσ' ὁ κύρις μου τὰ μάτια καὶ τὸ στόμα,
νὰ κάμῃ λάκκον τοῦ κορμιοῦ, νὰ τὸ σκεπάσῃ χῶμα,
νὰ μὴ γροικῆσω τὸ σπαθὶ νὰ κόψῃ τὸν λαιμόν μου
μὴ ἰδῶ τρομάραν φοβερὴν κι ἄγριαν στὸν θάνατόν μου.
Γονή, ἐπειδὴ μεταθεμὸς* δὲν εἶν' μηδ' ἐλεημοσύνη
καὶ ἐπειδ' ἔτ' ζι τ' ὥρισεν Ἐκεῖνος ὅπου κρίνει,
μίαν χάριν μόνον σοῦ ζητῶ στὸν ἀπομισεμόν μου,
νὰ μὴ θελήσῃς ἄπονά νὰ κόψῃς τὸν λαιμόν μου·
μὰ σφάξε με χαϊδευτά, κανακιστὰ κι ἀγάλια
γιὰ νὰ θωρῇς τὰ δάκρυα μου, ν' ἀκοῦς τὰ παρακάλια·
νὰ σὲ θωρῶ, νὰ μὲ θωρῇς, νὰ ἰδῶ ἂν λακταρίζῃς
καὶ τὸν πτωχὸν τὸν Ἰσαάκ γιὰ τέκνον ἂν γνωρίζῃς.

Καὶ σὰν ταραῶμαι νὰ μὲ ἰδῇς σὰν πρόβατον ὁμπρὸς σου,
ἀπάλυνε τὴν ὄρεξιν, καὶ παῦσε τὸν θυμὸν σου·
καὶ μὴ θελήσης ἄποινα κι ἄλλο κακὸν νὰ πάθω,
μηδὲ με βάλῃς στὴν φωτιά, μηδὲ μὲ κάμῃς ἄθo. *

Ὡςὰν με σφάξῃς, μὴ καγῶ, μὴν κάμῃς τέτοιαν κρίσι,
μὴ τὸ γροικῇς ἢ μάννα μου καὶ κακοθανατήσῃ.
Τὸ σφάγμα καὶ τὸν σκοτωμὸν βαστάζει τότε θέλει,
μὰ τῆς φωτιᾶς ἢ μάχαιρα νεκρώνει τῆς τὰ μέλη.
Μάννα μου, ὥς ἐπρόβαινες νὰ μ' εὕρισκες δεμένο,
καὶ νὰ σοῦ σύρω τὴν φωνὴν καὶ νὰ σοῦ πῶ ἀποθαίνω.
Συμπάθειο νὰ σοῦ ζήτουνά, νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
νὰ σὲ σφικτανγκαλιασθῶ, νὰ σὲ γλυκοφιλήσω.
Μάννα μου, πλὶὸ δὲν ἔρχεσαι στὸ στρῶμα νὰ μ' ἐντύσῃς,
νὰ μὲ ξυπνήσῃς σπλαγχνικὰ καὶ νὰ μὲ κανακίσῃς.
Μισεύγω σου, καὶ χάνεις με, σὰν χιόνι ὅταν λύσῃ
καὶ σὰν ὅταν κρατῇς κερί καὶ ἄνεμος τὸ σβήσῃ.
Ἐκεῖνος ὅπου τ' ὥρισε, νὰ 'ναι παρηγοριά σου,
καὶ πέτρα τῆς ὑπομονῆς νὰ κάμῃ τὴν καρδιά σου.
Γονή μου, ἂν καμμιάν φορὰν σοῦ 'πταίσα σὰν κοπέλλι
συμπάθησε τοῦ Ἰσαὰκ καὶ νὰ μισεύσῃ θέλει,
καὶ φίλησέ με σπλαγχνικὰ, καὶ δός μου τὴν εὐχή σου,
καὶ τάξε πῶς καμμιάν φορὰν ἦμουν κι ἐγὼ παιδί σου.
Πῶς νὰ τὸ κάμ' ἢ χέρα σου νὰ κόψῃ τὸν λαιμὸν μου
καὶ πῶς νὰ τότε δυνηθῇς τὸν ἀποχωρισμὸν μου ;
Τὴν χάριν ποῦ σοῦ ζήτησα, σήμερον κάμε μού την,
ἐπάκουσε τοῦ Ἰσαὰκ κἂν τὴν βολάν* ἐτούτην.
Ἀντίκρυτα νὰ σε θωρῶ, ἔβγαλε τὸ μαχαίρι,
καὶ σίμωσέ μού το κοντὰ νὰ σε φιλῶ στὸ χέρι.
Κύρι, μὴ σφίγγῃς τὸ σκοινί, ὥς τ' ἀχαμνὸ δαμάκι*
καὶ μὴ μὲ βιάζῃς καὶ ἄφῃς με νὰ κροσταθῶ λιγάκι.
Ἐκείνη ἢ χέρα ποῦ πολλὰ μ' εἶχε κανακισμένον,
τὰ μοῦ τὰ κάμνει σήμερον δὲν μ' εἶχε μαθημένον.
Γιὰ νὰ θυμᾶς ὅ,τι σοῦ πῶ, γλυκὺ φιλὶ σοῦ δίδω,
σήμερον τὴν μητέρα μου ἐσὲ τὴν παραδίδω.
Μίλειε τῆς, παρηγόρα την κι ὥς εἴστε πάντ' ὁμάδι
καὶ εἶπέ τῆς πῶς ὁλόχαρος πάγω νὰ βρῶ τὸν Ἄδῃ.

Ὅ,τι δикόν μου βρίσκεται στὰ μέσα τοῦ σπιτιοῦ μας,
 δώστε τα τοῦ Ἑλισεέκ τοῦ γειτονόπουλού μας·
 τὰ ροῦχά μου καὶ τὰ χαρτιά ἄγραφα καὶ γραμμένα
 καὶ τὸ σεπέτι* τὸ μικρὸν ποὺ τᾶχω φυλαμένα·
 γιάτ' εἶναι σύνομήλικος καὶ συνανάθροφός μου·
 φίλον καλὸν καὶ σπλαγχνικὸν τὸν ἡῦρα στὸ σκολειό μου.
 Καὶ κάμε νὰ τὸ δυνηθῇς, κάμε νὰ τὸ βαστάξης,
 εἰς τὸ ποδάρι τοῦ παιδιοῦ τὸν Ἑλισεέκ νὰ τάξης.
 Ἄλλο δὲν ἔχω νὰ σοῦ ᾤω καὶ νὰ σοῦ παραγγείλω,
 μόνον ὅπ' ἀποχαιρετῶ κάθε δикόν καὶ φίλο.
 Κύρι μου ὅπου μ' ἔσπειρες, καὶ πῶς δὲν μέ λυπᾶσαι ;
 ὦ, πλάστη μου, βοήθα μου· μάννα μου, καὶ ποῦ νὰ ᾤσαι ;

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Ἀβραάμ παρσκευάζετο νὰ καταφέρῃ κατὰ τοῦ παι-
 δὸς τὴν θανάσιμον πληγὴν, παρουσιάζεται ὁ ἄγγελος καὶ ἀπαλλάσσει
 τῆς θυσίας τὸν δυστυχῆ πατέρα. Τότε δὲ εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὰς πρὸς
 τὸν Θεὸν εὐχαριστίας τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ ἐπακολουθοῦσιν
 αἱ τῶν δούλων καὶ τῆς Σάρρας ἡ μητρικὴ εὐφροσύνη κατὰ τὴν εἰς τὸν
 οἶκον ἐπάνοδον.

(Ἀγνώστου Κρητὸς ποιητοῦ τῶν μέσων
 τοῦ ΙΓ' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1821**

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΙΝΟΣ

Τί γελᾷς, ὦ φθονερέ τῆς ἑλληνικῆς δόξης ; Ναί, καὶ εἶναι ἀλήθεια, πῶς καὶ ἡ φήμη καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων κουράζονται, ἐκείνη νὰ διηγᾶται, τοῦτος νὰ θαυμάζῃ τῆς Ἑλλάδος τὰ ἔνδοξα μεγαλεῖα.

Εἰπέ, ἂν ὁ φθόνος δέν σοῦ πνίγῃ μέσα εἰς τὸν λάρυγγα τὴν φωνὴν καὶ τὸν λόγον, πόθεν ἀνέτειλαν τόσοι ἥλιοι τῆς σφίαις, μὲ τὲς ἀκτῖνες τῶν ὁποίων στολισμένοι οἱ ἄλλοι, φαίνονται ἀστέρες, ὅπου τάχα ἤθελαν εἶσται σκότος καὶ κάρβουνα ; Δέν ἄστραψαν ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τόσοι φιλόσοφοι καὶ ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἄλλους οἱ Ἀριστοτέλεις καὶ Πλάτῳνες, τῶν ὁποίων τὰ λόγια δέχεται καὶ προσκυνᾷ ὁ κόσμος τῶν ἐναρέτων ὡς τὰ ἐκ τρίποδος.... τοῦτοι λέγω καὶ ἄλλοι μύριοι δέν εἶναι Ἕλληνες ;

Ποῖον γένος ὥσαν τὸ ἑλληνικὸν ἐμπορεῖ νὰ δείξῃ εἰς τὴν ποιητικὴν τέχνην ἕνα Ὅμηρον, ὅπου τυφλὸς εἰς τὰ ὄμματα ἦτον ἡ κόρη καὶ τὸ φῶς τῶν Μουσῶν ; Ἕνα Πίνδαρον, ὅπου χύνοντας ἀπὸ τὸ στόμα ὅσους στίχους, τόσα ρόδα καὶ ἄνθη, τοῦ ἔτρεχαν εἰς τὴν γλῶσσαν οἱ μέλισσες, διὰ νὰ πιπιλίσουν τὸ μέλι καὶ τὴν γλυκύτητα ; Ἕνα Ἀριστοφάνη, ἕνα Εὐριπίδην, ἕνα Ἡσίοδον, καὶ τόσους ἄλλους ποιητάς, ὅπου διὰ νὰ τοὺς στεφανώσῃ ἐμάδησεν ὁ Ἀπόλλων τὲς δάφνες ὅλες τοῦ Ἑλικῶνος ;

Ὁ Δημοσθένης, ὅπου εἰς τὴν εὐγλωττίαν εἶναι ὁ ἀρχηγός, καὶ ἡ στολὴ * τῶν ρητόρων ; Ὁ Εὐκλείδης,* ὅπου εἰς τὴν μαθηματικὴν ἐπλεξε τῆς ἰδίας του κεφαλῆς τόσους στεφάνους, ὅσους ἔκαμε κύκλους, καὶ ὕψωσεν εἰς ἀθανασίαν τοῦ ὀνόματος τόσες πυραμίδες, ὅσα εὗρηκε τρίγωνα καὶ τετράγωνα σχήματα ; Ὁ Ἱπποκράτης,* ὁ Γαληνός,* θεοὶ ἰατρικῆς τέχνης, ὅπου χωρὶς νὰ κλέψουν ὡς ὁ Προμηθεὺς τὴν φωτιὰν ἀπὸ τὴν ἡλιακὴν σφαῖραν, ἐμψύχωναν τοὺς νεκρούς, καὶ μὲ ποτὰ θαυμαστότερα ἀπὸ τὸν κρατῆρα τῆς Ἑλένης τῶν ἐπτότιζαν τὴν ζωὴν ;

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου διὰ τὴν στρατηγικὴν ἀνδρείαν ἐφάνη εἰς

τούς πολέμους ἄλλος Ἄρης, καὶ σφίγγοντας ὄχι μάχαιραν, ἀμὴ ἀστροπελέκι, ἐπροσκυνᾶτο ἀπὸ τὸν κόσμον ὡς παιδὶ τοῦ μεγάλου Διός ; Καὶ τέλος ὁ Θουκυδίδης εἰς τὰς ἱστορίας, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Πλούταρχος, εἰς τὸν ὁποῖον βλέπομεν θησαυρισμένα τὰ πλούτη κάθε μαθήσεως καὶ σοφίας (διὰ νὰ ἀφήσω τοὺς ἄλλους εἰς κάθε ἐπιστήμην καὶ ἀρετὴν, ὄχι ἀπλῶς ἐναρέτους ἄνδρας, ἀλλὰ ἥρωας καὶ ἡμιθέους), τοῦτοι ὅλοι δὲν εἶναι τῆς σοφῆς Ἑλλάδος γόνοι καὶ τέκνα ;

Ποῦ ἀνθήσαν οἱ Ἀκαδημίες τοῦ θείου Πλάτωνος ; Ποῦ οἱ Περίπατοι* τοῦ μεγάλου Ἀριστοτέλους ; Ποῦ οἱ Ἀρειοπάγοι τῶν σοφῶν Ἀθηναίων ; Ποῦ οἱ στοᾶς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων ; Πόθεν οἱ Λυκοῦργοι, οἱ Σόλωνες καὶ οἱ ἄλλοι νομοθέται τῆς οἰκουμένης ; Πόθεν οἱ νόμοι ὅπου ἕως τὴν σήμερον κυβερνοῦσι τὸν κόσμον, ὥσταν νὰ μὴν ἔφθανε ἄλλη σοφία διὰ νὰ τὸν κυβερνήσῃ παρ' ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων ;

Διατί λοιπόν, ἂν δὲν ἔχῃς ὄμματα νὰ ἰδῇς τόσον φῶς, ἔχεις γλῶσσαν νὰ γαυγίζῃς ὡς ἄλλος Κέρβερος ; Ἀλλ' ἀκούω τί λέγεις : Ὑστερον ὅπου τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἔδιωξε τὰ σκότη τῆς πλάνης καὶ ἔλαμψεν εἰς τὸν κόσμον ἡ πίστις, ἐσβήσθη καὶ τῶν Ἑλλήνων ἡ δόξα. Σφαίνεις,* πονηρέ, διατὶ ποτὲ δὲν ἀστραψε περισσότερον, παρὰ ἀνάμεσα εἰς τὲς ἀκτῖνες τῆς πίστεως. Μάρτυρας ὅλη ἡ Χριστῶνυμος πολιτεία. Τούτῃ ἃς εἶπῃ, πόσους διδασκάλους τῆς ἔδωκεν ἡ Ἑλλάδα, ὅπου μὲ τοὺς ἰδρωτας τοῦ προσώπου, μὲ ἐξορκισμούς, μὲ κινδύνους καὶ μὲ χίλιες ἄλλες ταλαιπωρίες ὑπερμάχησαν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Πόσους ποιμένας, ὅπου μὲ τὸ γάλα τῆς εὐσεβείας ἔθρεψαν λαούς, χῶρες, βασιλεία καὶ μὲ τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον ἔδιωξαν μακρὰν τοὺς σατανικοὺς λύκους. Πόσους ἐμπείρους ναύτας ὅπου ἀνάμεσα εἰς τὲς τρικυμίες τῶν αἰρέσεων, εἰς τοὺς σκληροὺς ἀνέμους τῶν διωγμῶν, εἰς τὲς ἀστραπὲς τῶν ἠκονισμένων μαχαιριῶν, εἰς τὲς βροντὲς τῶν τυράννων, ὅπου ἐφοβέριζαν χίλιους θανάτους, ἐκυβέρνησαν τὸ σκαφίδιον τοῦ Πέτρου, διὰ νὰ μὴν μακρύνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς ἀληθείας. Πόσους γεωργούς, ὅπου ξερριζώνοντας ἀπὸ τὲς καρδίες τῶν ἀνθρώπων τὲς ἀκάνθες τῆς πλάνης, ἐφύτευσαν τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ὅπου εἶναι ἡ ἀληθινὴ καὶ καθολικὴ πίστις.

Ἡ πορφύρα, ὅπου στολίζει τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἐβάφη εἰς τὰ αἵματα τῶν γενναίων καὶ ἀθλοφόρων μαρτύρων, ὅπου ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάδα ; Ὁ στέφανος ὅπου τῆς στεφανώνει τὴν κορυφὴν δὲν ἐπλέχθη μὲ τοῦτα τὰ ρόδα καὶ μὲ τοὺς κρίνους, ὅπου ἐβλάστησαν εἰς τοὺς ἐλ-

ληνικούς κήπους ; Τὸ σκῆπτρον, ὅπου ἔχει ὄχι εἰς μίαν ἢ ἄλλην χώραν, ἀλλ' εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, δὲν τῆς τὸ ἀπόκτησαν οἱ Ἀθανάσιοι, οἱ Γρηγόριοι, οἱ Βασίλαιοι, οἱ Χρυσόστομοι, καὶ τόσοι ἄλλοι Πατέρες καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἀληθείας, ἀρπάζοντες ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ σατανικοῦ Κοσμοκράτορος τὰ βασίλεια, καὶ ὑποτάζοντας ταῦτα εἰς τὸν γλυκὺν ζυγὸν τοῦ Σταυροῦ ; Τοῦτοι δὲν ἐκήρυξαν μὲ τὴν γλῶσσαν, δὲν ἐβεβαίωσαν μὲ τὸν κάλαμον, δὲν ἐλάμπρυναν μὲ τὰ βιβλία, δὲν ἐμαρτύρησαν μὲ τὰ θαύματα (ὅπου ἐθαύμασαν καὶ θαυμάζουν οἱ αἰῶνες) τὴν πίστιν, τὰ δόγματα, ὅπου ἐκείνη ὁμολογᾷ καὶ κηρύττει ;

Μίλησε καὶ Ἐσύ, ὦ Οὐρανέ ! Εἶπε καὶ Ἐσύ μὲ ἀκτινοβόλον γλῶσσαν τῆς χριστωνύμου Ἑλλάδος τὲς δόξες. Ποῦ εἶδες τὴν πρώτην φορὰν ἀνθρώπους νὰ περνοῦσι μέσα εἰς τὰς ἐρήμους ζωὴν τῶν Ἀγγέλων, καὶ νὰ ἀντιλαλοῦσι τοὺς θεϊκοὺς ὕμνους ἐκεῖνα τὰ δάση, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀκούοντο παρὰ οἱ ἄγριες φωνὲς τῶν θηρίων ; Ποῦ εἶδες τὰ ὄρη πετρώδη καὶ ἄκαρπα νὰ βλαστάνουσιν ἄνθη τῶν ἀρετῶν καὶ κάθε πλέα* θαυμαστῆς ἀγιότητος ; Ποῦ εἶδες τόσους παραδείσους, ὅσα κοινόβια, καὶ τόσους νέους Ἀδὰμ χωρὶς ἁμαρτίαν καὶ πταῖσμα, ὅσους μονάζοντας ;

Πόθεν ἐξερρίζωσας τόσους κρίνους διὰ νὰ στολίσῃς τοὺς ἰδίους σου κήπους ; Πόθεν ἐτρύγησας τόσα ρόδα, διὰ νὰ μυρίσῃ μὲ ἐκεῖνα ὁ Παράδεισος ; Πόθεν ἐμάζωξας τόσους φοίνικας, τόσες δάφνες γιὰ νὰ ραντίσῃς μὲ τοῦτες, καὶ νὰ στεφανώσῃς μετ' ἐκείνους τοῦ μεγάλου Βασιλέως τὸν θρόνον ; Ποῖος παρὰ ἡ Ἑλλάδα σοῦ ἐχάρισε τὰ πλέα ὑπέρφωτα ἄστρα, ὅπου νὰ σοῦ ἀστράπτουσι εἰς τὸ στερέωμα ;

Ποῖοι παρὰ οἱ Ἕλληνες ἐστάθησαν ἐκεῖνοι, ὅπου σοῦ ἐλεύκαναν τὸν εὐμορφον Γαλαξίαν μὲ τὸ γάλα τῆς Παρθενίας, ὅπου σοῦ ἐζωγράφισαν τὴν θαυμαστὴν Ἴριν* μὲ τὸ αἷμα, ὅπου ἐχυσαν διὰ τὴν πίστιν καὶ μὲ τὲς ἀρετές, ὥς μὲ τίμιες πέτρες, σοῦ ἐκτίσαν τὴν μακαρίαν καὶ ἀστραπηφόρον σου πόλιν ; Καὶ εἰς βραχυλογίαν, ἂν ὁ Ἐωσφόρος* σὲ ἐγδυσεν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, τὸ ἐλληνικὸν γένος τόσους καὶ τόσους ἁγίους σοῦ ἔδωκεν, ὅπου δὲν φαίνεσαι πλέα οὐρανός, ἀμὴ χωρὶς καμμίαν ὑπερβολὴν, ὅλος-ὅλος φαίνεσαι μία Ἑλλάδα.

* Τέχνη Ρητορικῆς », Ἐνετίησι, 1681, σ. 54 ἐξ.

Φραγκίσκος Σκοῦφος

2. ΕΚ ΤΩΝ ΚΗΡΥΓΜΑΤΩΝ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ

α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου.

Ἡ πατρίδα μου ἡ ψεύτικη, ἡ γήϊνη καὶ μάταιη εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀγίου Ἀρτῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Ἀπόκουρο. Ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα μου, τὸ γένος μου, εὐσεβεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Εἶμαι λοιπὸν καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί μου, ἄνθρωπος ἁμαρτωλός, χειρότερος ἀπὸ ὅλους, εἶμαι ὅμως δοῦλος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἐσταυρωμένου καὶ Θεοῦ. Ὅχι πὼς ἐγὼ εἶμαι ἄξιος νὰ εἶμαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὁ Χριστὸς μου μὲ καταδέχεται διὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν του.

Τὸν Χριστὸν μας λοιπὸν, ἀδελφοί μου, πιστεύω, δοξάζω καὶ προσκυνῶ. Τὸν Χριστὸν μας παρακαλῶ νὰ μὲ καθάρῃ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν. Τὸν Χριστὸν παρακαλῶ νὰ μὲ δυναμώσῃ νὰ νικήσω τοὺς τρεῖς ἐχθρούς ! Τὸν κόσμον, τὴν σάρκα, κατὸν πειρασμόν. Τὸν Χριστὸν μου παρακαλῶ νὰ μὲ ἀξιώσῃ νὰ χύσω καὶ ἐγὼ τὸ αἷμά μου γιὰ τὴν ἀγάπην του, καθὼς τὸ ἔχυσε καὶ Ἐκεῖνος διὰ τὴν ἀγάπην μου.

Ἀνίσως, ἀδελφοί μου, ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ φωνάξω μίαν φωνὴν μεγάλην, νὰ κηρύξω εἰς ὅλον τὸν κόσμον, πὼς μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς καὶ ζωὴ τῶν πάντων, ἤθελε τὸ κάμω. Μὰ ἐπειδὴ καὶ δὲν δύναμαι νὰ πράξω ἐκεῖνο τὸ μέγα, κάμνω τοῦτο τὸ μικρὸ καὶ περιπατῶ ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ διδάσκω τοὺς ἀδελφούς μου κατὰ δύναμιν, ὅχι ὡς διδάσκαλος, ἀλλ' ὡς ἀδελφός. Διδάσκαλος μόνος ὁ Χριστὸς μας εἶναι.

β) Περὶ ἐλεημοσύνης.

Νὰ κάμετε ἐλεημοσύνες, ὅσο σᾶς δίνει τὸ χέρι σας καὶ ξεχωριστὰ στοὺς δικούς σας. Ὅταν τοὺς βλέπετε στενοχωρημένους καὶ πικραμένους νὰ τοὺς βοηθᾶτε καὶ τοὺς παρηγορῆτε καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ πάντα νὰ ἐβγαίνῃ ἀπὸ τὸ στόμα σας λόγος γλυκός, μέλι καὶ ὄχι φαρμάκι. Ἀκόμη νὰ ἔχετε τὸν θάνατον εἰς τὴν ἐνθύμησίν σας καὶ νὰ φοβᾶσθε νὰ μὴν τύχη καὶ σᾶς ἔλθῃ ἔξαφνα. Διὰ τοῦτο νὰ εἰσθε πάντα ἑτοιμοὶ καὶ διωρθωμένοι. Ἐπειτα ἂν ἔλθῃ ὁ θάνατος, καλῶς νὰ σᾶς ἔλθῃ καὶ σᾶς ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοῦτον τὸν ψεύτικον κόσμον καὶ νὰ

σᾶς πηγαίνει εἰς τὸν ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον κόσμον, ὅπου τέλος ποτὲ δὲν ἔχει.

γ) Περὶ φιλεργίας καὶ πλούτου.

Νὰ χαίρεσθε ὅσοι βγάζετε τὸ ψωμί σας μὲ τὸν κόπον σας, διότι ἐκεῖνο εἶναι εὐλογημένο, καὶ ἂν θέλῃς δῶσε καὶ ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖνο τοῦ φτωχοῦ. Μὲ ἐκεῖνο ἀγοράζεις τὸν παράδεισον. Νὰ κλαίετε καὶ νὰ θρηνῇτε ὅσοι ζῆτε μὲ ἀδικίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ μὲ ἄδικον διάφορον τῶν ἄσπρων*, διότι ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀφωρισμένα καὶ καταραμένα. Καὶ ἐλεημοσύνην νὰ δώσετε ἀπ' αὐτὰ δὲν σᾶς ὠφελεῖ, ὅτι φωτιά εἶναι καὶ σᾶς καίουν... Δὲν μᾶς ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὸν πλοῦτον διὰ νὰ πολυτρώγωμεν καὶ νὰ κάνωμεν πολύτιμα φορέματα καὶ παλάτια ὑψηλά, καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ ἀποθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν. Ἔχομεν χρέος νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν τὸ ἀρκετόν μας καὶ τὰ ἐπίλοιπα νὰ τὰ ἐξοδεύωμεν εἰς τοὺς φτωχοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὸ χρέος μας, ἀδελφοί μου. Ἔτσι τὸ ἤξεύρετε. Ἀπὸ σήμερον καὶ ὕστερα ἔτσι νὰ τὸ κάνετε.

δ) Κυριακὴ ἀργία.

Πρέπει, ἀδελφοί μου, νὰ χαιρώμεθα καὶ περισσότερον τὴν Κυριακὴν. Πρέπει νὰ ἐργαζώμεθα τὰς ἑξ ἡμέρας διὰ ταῦτα τὰ μάταια, τὰ γήϊνα καὶ ψεύτικα πράγματα, καὶ τὴν Κυριακὴν νὰ σχολάζωμεν καὶ πηγαίνωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ νὰ στοχαζώμαστε τὰς ἀμαρτίας μας, τὸν θάνατον, τὸν παράδεισον, τὴν ψυχὴν μας, ὅπου εἶναι ἢ τιμιωτέρα ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ὅχι νὰ πολυτρώγωμεν καὶ πολυπίνωμεν. Οὔτε νὰ ἐργαζώμεθα καὶ νὰ πραγματευώμεθα* τὴν Κυριακὴν. Ἐκεῖνο τὸ κέρδος ὅπου γίνεται ἐν Κυριακὴν εἶναι καταραμένον. Καὶ ἂν τύχῃ θέλῃς νὰ πουλήσῃς πράγματα φαγώσιμα τὴν Κυριακὴν κατ' ἀνάγκην (μὴ χαλάσουν), ἐκεῖνο τὸ κέρδος μὴ τὸ σμίγῃς εἰς τὴν σακκούλαν σου, ἀλλὰ δώσέ το ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς φτωχοὺς.

ε) Ἡ σπουδὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸ σχολεῖον.

Νὰ σπουδάζετε τὰ παιδιὰ σας νὰ μαθαίνουν ἐλληνικά, διότι καὶ ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ τὸ γένος μας εἶναι ἐλληνικόν. Καὶ ἂν δὲν σπουδάσῃς ἐλληνικά, ἀδελφέ μου, δὲν ἡμπορεῖς

νὰ καταλάβης ἐκεῖνα ὅπου ὁμολογεῖ ἡ Ἐκκλησία μας. Καλύτερα, ἀδελφέ μου, νὰ ἔχης ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς τὴν χώραν σου παρὰ νὰ ἔχης βρύσες καὶ ποτάμια. Ὅποιος Χριστιανός, ἄντρας καὶ γυναῖκα, ὑπόσχεται μέσα στὸ σπίτι του νὰ μὴν κουβεντιάζῃ ἀρβανίτικα, ὥς σηκωθῇ ἐπάνω νὰ μοῦ τὸ πῇ καὶ ἐγὼ νὰ πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὸν λαιμόν μου ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἐγεννήθη ἕως τώρα, καὶ νὰ βάλω ὅλους τοὺς Χριστιανούς νὰ τὸν συγχωρήσουν καὶ νὰ λάβῃ μίαν συγχώρεσιν, ὅπου ἂν ἔδινε χιλιάδες πουργιὰ* δὲν τὴν ἐμετάβρισκε.

Κ. ΣΛΘΛ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Ι', σ. 487 ἐξ.

Κοσμᾶς Αἰτωλός

3. ΔΙΔΑΧΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΩΤΗΡΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

« Περὶλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου »
(Ματθ. κστ')

Δύο μεγάλα καὶ παράδοξα θαύματα εἶδεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον· ἓνα Θεὸν νὰ κατέβῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν εἰς τὴν γῆν νὰ γένῃ ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον νὰ ἀνέβῃ νὰ ἀποθάνῃ ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν. Τὸ ἓνα ἐστάθη ἔργον μιᾶς ἄκρας σοφίας καὶ δυνάμεως, τὸ ἄλλο ἔργον μιᾶς ἄκρας φιλανθρώπου ἀγάπης· πλὴν καὶ τὰ δύο ἔλαβον περιστατικὰ πολλὰ διάφορα. Εἰς τὸ πρῶτον θαῦμα, ὅταν ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, ἔκαμε κοινὴν πανήγυριν ὅλη ἡ κτίσις : ἄγγελοι εἰς τὸν οὐρανὸν ἔψαλλον χαρμόσυνον δοξολογίαν· ποιμένες εἰς τὴν γῆν ἐχόρευον διὰ τὰ εὐαγγέλια τῆς σωτηρίας, καὶ τῆς χαρᾶς· καὶ βασιλεῖς ἦλθον ἐξ ἀνατολῶν, καὶ ἐπροσκύνησαν μὲ δῶρα τὸν νεοτεχθέντα Δεσπότην. Εἰς τὸ δεύτερον θαῦμα, ὅταν ὁ θεάνθρωπος ἀπέθανεν ἐσταυρωμένος, ὥσάν κατάδικος, ἐν μέσῳ δύο ληστῶν, ὁ ἄνω καὶ κάτω κόσμος ἐθρήνησεν· ὁ οὐρανὸς ἐσκέπασε μὲ βαθύτατον σκότος τὸ πρόσωπον· ἡ γῆ ἐσείσθη ἐκ θεμελίων ἀπὸ τὸν τρόμον, αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν. Ἐκείνη ἐστάθη μία λαμπρὰ νύκτα, πρόξενος παγκοσμίου χαρᾶς, καὶ ἀγαλλιάσεως· ἐτούτῃ μία σκοτεινὴ ἡμέρα, ἀφορμὴ λύπης, καὶ ἀδημονίας· εἰς ἐκείνην ἔκαμεν ὅσῃν εὐεργεσίαν ἐδύνατο νὰ κάμῃ ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον· εἰς ἐτούτην ἔκαμεν ὅσῃν παρανομίαν δύναται νὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν.

Δίκαιον ἔχεις νὰ λέγῃς, ὦ Θεάνθρωπε καὶ τεθλιμμένε Ἰησοῦ : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ἐ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ». Πολλὰ εἶναι τὰ πάθη Σου, μεγάλη εἶναι ἡ λύπη Σου· πάθη τόσον πολλὰ, ὅσα δὲν ἐβάσταξεν ἀκόμη ἀνθρώπου ὑπομονή· λύπη τόσον μεγάλη, ὅσην δὲν ἐδοκίμασεν ἀνθρώπου καρδιά. Καὶ ἀληθινά, Χριστιανοί, ὅσον ἐγὼ ἐξετάζω νὰ εὕρω ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀνθρώπους κανένα ἄλλο παράδειγμα, τόσον εὐρίσκω καὶ τὸν πόνον του εἰς τὸ πάθος, καὶ τὴν λύπην του εἰς τὸν πόνον, ἀσύγκριτον. Μέγας ἦτο ὁ φθόνος τοῦ Κάϊν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ· ἀλλὰ πολλὰ μεγαλύτερος ὁ φθόνος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων ἐναντίον τοῦ Κυρίου· καὶ ὁ ἄδικος φόνος τοῦ Ἀβελ δὲν εἶναι νὰ συγκριθῇ μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ. Μεγάλη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Ἰσαάκ, ὅταν ἐμελλε νὰ θυσιασθῇ ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, τὸν πατέρα του· πολλὰ μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, ὅπου ἀληθινὰ ἐθυσιάσθη ἀπὸ τὸν οὐράνιον Πατέρα του εἰς τὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν του. Μεγάλη ἡ δυστυχία τοῦ Ἰωσήφ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, νὰ συκοφαντηθῇ ἀπὸ μίαν γυναῖκα, καὶ νὰ σφαιλισθῇ ὥσάν πταίστης εἰς μίαν φυλακὴν· μεγαλύτερη τοῦ Ἰησοῦ, νὰ πωληθῇ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, νὰ κατηγορηθῇ ἀπὸ τὴν Συναγωγὴν, νὰ συρθῇ ἀπὸ κριτήριον εἰς κριτήριον ὥσάν κατάδικος. Μεγάλη ἡ καταφρόνησις τοῦ Δαβίδ· ὁ ἴδιος υἱὸς νὰ τὸν διώξῃ ἀπὸ τὸν βασιλικὸν θρόνον, οἱ ὑπῆκοοί του νὰ τὸν ἀπαρστήσωσιν, οἱ δοῦλοί του νὰ τὸν κυνηγοῦσι μὲ πέτρες, καὶ νὰ τὸν συντροφεύουσι μὲ ὕβρεις, ὅταν αὐτὸς φεύγοντας, μὲ γυμνὰ πόδια ἀνέβαινεν εἰς τὸ Ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· μὰ ὁ Ἰησοῦς, παραιτημένος ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, δεμένος ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, στεφανωμένος ἀπὸ ἀκάνθας, φορτωμένος μὲ τὸν Σταυρόν, συντροφευμένος ἀπὸ τὰς βλασφημίας καὶ ὀνειδισμοὺς ὅλης μιᾶς πόλεως, νὰ ἀναβαίνει εἰς τὸν Γολγοθᾶν διὰ νὰ λάβῃ ἄτιμον θάνατον, ἀνάμεσα εἰς δύο ληστές, τοῦτο δὲν εἶναι ἓνα ἐλεεινότερον θέαμα ; Ὁμολογῶ πὼς πολὺς ἦτον ὁ πόνος τοῦ Ἰὼβ ὑστερημένου ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα, πεσμένου εἰς μίαν κοπρίαν, πληγωμένου ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν· μὰ αὐτὸς ἦτον ἓνας τύπος, μία σκιά τῶν πόνων καὶ πληγῶν τοῦ πολυπαθοῦς υἱοῦ τῆς Παρθένου. Πολλὰ ἦτον καὶ τὰ πάθη, ὅπου ἔλαβον, ἐκείνων μετέπειτα, ὅσοι ἐμιμήθησαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀγίων Μαρτύρων· ἀλλ' ἐκεῖνα ἦταν πάθη τοῦ σώματος, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια ἔχαιρεν ἡ ψυχὴ· ἐκεῖνα ἦτον καὶ θάνατος καὶ τιμὴ· ἐκεῖνα ἦτον καὶ μαρτύριον καὶ στέφανος· τὸ δὲ πάθος τοῦ Ἰησοῦ

Χριστοῦ εἶναι πάθος καὶ σώματος καὶ ψυχῆς· ὅλον πάθος χωρὶς καμμίαν παρηγορίαν, θάνατος ὅλος ἀτιμία, μαρτύριον ὅλον λύπη, καὶ λύπη θανάσιμος : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ε σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

Ἐγὼ ἤξεύρω διὰ τί τέλος οἱ διδάσκαλοι κηρύττουν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ παρακινήσωσι δηλαδή τοὺς Χριστιανοὺς εἰς συμπάθειαν καὶ εἰς δάκρυα. Ἐγὼ δὲν ἔχω τοιοῦτον σκοπὸν, διατὶ τοιοῦτον σκοπὸν δὲν εἶχε καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἐπήγαινε νὰ ἀποθάνῃ : « θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, ἔλεγε, (Λουκ. κγ') μὴ κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλήν ἐφ' ἑαυτὰς κλαίετε, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν »· ἁμαρτωλοί, ὅσοι ἕως τώρα εἴσθε ἀμετανόητοι, κλαίετε, σᾶς λέγω καὶ ἐγώ, τὴν ἁμαρτίαν σας, κλαίετε τὴν κακίαν σας, κλαίετε τὴν κόλασίν σας, καὶ κλαίετε ὁμοῦ τὴν δυστυχίαν τῶν τέκνων σας, εἰς τὰ ὅποια ἀφήνετε εἰς κληρονομίαν τὸ κακὸν παράδειγμα μιᾶς διεστραμμένης ζωῆς· δὲν θέλω νὰ κλαύσετε τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, θέλω μόνον νὰ ἀκούσετε, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ποῖον ἐστάθη τὸ μεγαλύτερον, διὰ τὸ ὅποιον λέγει παραπονεμένος : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ε σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

(Ἀκολουθεῖ ἡ δραματικὴ ἐξιστόρησις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ)

... ..

Ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου εἰς τὴν σημερινὴν θλιβεράν ἱστορίαν ἠκούσατε, Χριστιανοί, τάχα καταλαμβάνετε ποῖον νὰ ἐστάθη ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ πικρότατον, τὸ ὅποιον προβλέποντας, ἔλεγεν ἀγωνιζόμενος εἰς τὸν κῆπον Γεσθημανή· « Π ε ρ ί λ υ π ό ς ε σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ ἕ ω ς θ α ν ά τ ο υ » ;

Ἐγὼ λέγω πῶς δὲν ἐστάθη κανένα, οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἐδοκίμασεν εἰς τὴν ψυχὴν, ὡσὰν λύπη διὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ τὴν ἄρνησιν τῶν ιδίων του μαθητῶν, καὶ ἡ ἐντροπὴ διὰ τὴν τόσῃ καταφρόνησιν καὶ ἀτιμίαν, ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ μῖσος τῶν Ἰουδαίων· οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅπου ἐδοκίμασεν εἰς τὸ κορμί, ὡσὰν τὰ ραπίσματα, αἱ ἄκανθαι, αἱ μάστιγες, ὁ σταυρὸς καὶ ὁ ἴδιος ὁ θάνατος. Πρῶτον μὲν, διατὶ αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς τὸ ὄνειδος καὶ αἱ κατηγορίαι, ὅπου μᾶς κάνουν οἱ ἄνθρωποι, εἶναι μακαριότης· « μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς »· αὐτὸς ἐδίδασκε πῶς δὲν πρέπει εἰς κανένα τρόπον νὰ φοβούμεσθε τὸν θάνατον : « μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα »· αὐτὸς μᾶς ἐπροσκάλεσε νὰ τὸν ἀκολου-

θήσωμεν, καθ' ἓνας μὲ τὸν σταυρόν· ὅθεν αὐτὸς εἶχε νὰ μᾶς παρακινήσῃ μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα. Μὰ ἂν αὐτὸς δειλιᾷ τόσον τὸ πάθος του τί θάρρος δίδει εἰς ἡμᾶς ; ... Ἄλλο : Ἡμεῖς εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀγίων Μαρτύρων βλέπομεν μικρὰ παιδία, παρθένους ἀπαλάς, ὅπου τρέχουσι μέσα εἰς τὰς φλόγες, ὅπου ψάλλουσι χαρμοσύνως μέσα εἰς τὰ βάσανα, ὅπου ἀσπάζονται καὶ φιλοῦσι τὰ ξίφη καὶ τοὺς σταυροὺς, ὅπου καταφρονοῦσιν ἀνδρειωμένα τὸν θάνατον· καὶ ἓνας Θεάνθρωπος, ἡ πλέα μεγάλη καὶ εὐγενικὴ ψυχὴ, ὅπου νὰ ἐπλάσεν ὁ Θεός, ἡ δύναμις τῶν ἀσθενῶν, τὸ θάρρος τῶν ἀνδρείων, ὁ βασιλεὺς τῶν μαρτύρων, τρέμει καὶ φοβεῖται καὶ χάνεται ἀπὸ τὴν λύπην, καὶ λέγει : « Π ε ρ ί λ υ π ό ς έ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ έ ω ς θ α ν ά τ ο υ », διατὶ τάχα προβλέπει τὸν θάνατον ; Τοῦτο εἶναι ἀδύνατον· καὶ ἡμεῖς ὑβρίζομεν πολλὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἂν λογιᾶσωμεν πῶς εἶχε τόσην μικροψυχίαν.

Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, ὅπου προβλέπει, καὶ τὸν κάνει νὰ λυπηῖται τέτοια; λογῆς ; Ἀκούσατέ το : Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἀναμάρτητος υἱὸς τῆς Παρθένου, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, παρακινημένος ἀπὸ μίαν ἄκραν ἀγάπην, ὑπάγει νὰ πάθῃ ὅσα δὲν ἔπαθεν ἄλλος ἄνθρωπος· ὑπάγει νὰ χύσῃ ἕως τὴν ὑστερνὴν σταλαγματιὰν τὸ ἄχραντόν Του αἷμα· ὑπάγει διὰ νὰ ἀποθάνῃ ὡσάν ἓνας κατάδικος ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, νὰ σώσῃ ὅλους, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· « εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ». Καὶ προβλέπει μ' ὅλον τοῦτο, πῶς οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι χάνονται· προβλέπει πῶς, μ' ὅλον τοῦτο, τὸ ὄνομά του ἔχει νὰ βλασφημῇται, τὸ αἷμά του νὰ καταπατῇται, ὁ σταυρὸς του νὰ ὑβρίζεται ἀπὸ τόσους ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς. Τόσον ἐπώδυνον πάθος, (φαίνεται μοι νὰ λέγῃ), τέτοιος ἐπονείδιστος θάνατος, διὰ νὰ κερδίσω τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν Παράδεισον, καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ ψυχὰς ἀνθρώπων ὁ Ἄδης ; Νὰ πάθω μετὰ χαρᾶς, νὰ ἀποθάνω μετὰ χαρᾶς. « Πάτερ, οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ ». Μὰ νὰ πάθω, καὶ νὰ ἀποθάνω χωρὶς ὄφελος τῶν πολλῶν ; Ὡ, τοῦτο μοῦ προξενεῖ πρὶν τοῦ θανάτου τὸν θάνατον. « Π ε ρ ί λ υ π ό ς έ σ τ ι ν ἡ ψ υ χ ή μ ο υ έ ω ς θ α ν ά τ ο υ ».

Μὰ ἂν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς λυπηῖται τόσον, διατὶ προβλέπει τὴν κόλασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων, τάχα παρηγορεῖται διατὶ προβλέπει τὴν σωτηρίαν τῶν Χριστιανῶν ; Ἀλοίμονον, τοῦτο ἀκόμη τὸν λυπεῖ περισσότερο, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μάλιστα : « π ε ρ ί λ υ π ό ς

ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου». Χριστιανός, θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος ἐξαγορασμένος μὲ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου· θέλει νὰ εἰπῇ ἄνθρωπος, ὅπου εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ἔχει τὴν τιμὴν τῆς σωτηρίας του· θέλει νὰ εἰπῇ ψυχὴ σεσημειωμένη, καὶ σφραγισμένη διὰ τὸν Παράδεισον. Μά, ἀπὸ τοὺς τοιούτους Χριστιανούς, πόσους κερδαίνει καθ' ἐκάστην ὁ διάβολος ; πόσους δέχεται καθ' ἐκάστην ἡ κόλασις ; πόσον ἄθλια χάνονται ψυχαὶ κερδαιμένοι μὲ τόσον κόπον ; Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μεγαλύτερον πάθος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὁποῖον ἔλεγε : « περὶ λυπὸς ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Ὅταν ἐκεῖ εἰς τὸν κῆπον ἄρχισε νὰ λυπῇται καὶ νὰ ἀδημονῇ, τοῦτο δὲν ἔκανε διατὶ ἐπρόβλεπε τὸν θάνατόν του, μὰ διατὶ ἐπρόβλεπε τὴν ἀχαριστίαν μας· ὅχι τὸ βάρος τοῦ σταυροῦ, ὅπου ἐφαντάζετο, ἀλλὰ τὸ βάρος τῶν ἁμαρτιῶν μας, ὅπου ὡς Θεὸς ἐπρογνώριζε, τὸν ἔκαμε νὰ ἰδρῶσῃ τὸ αἷμα. « Ἐγὼ ὑπάγω νὰ ἐξαγοράσω (φαίνεται μοι νὰ ἔλεγεν) ἀνθρώπους, ὅπου ἔπρεπε αἰωνίως νὰ κολάζωνται εἰς τὸν Ἄδην· καὶ ὥσάν τοὺς ἐξαγοράσω μὲ τόσους πόνους, μὲ τόσα πάθη, μὲ τόσον αἷμα, μὲ τόσην ἀγωνίαν, ἐπάνω εἰς ἓνα σταυρόν, θέλω βλέπει ἀπὸ τούτους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, ἓνα νὰ μὲ πωλῇ ὥσάν ὁ Ἰούδας, διὰ φιλαργυρίαν· ἄλλον νὰ μὲ ἀρνῇται ὥσάν ὁ Πέτρος, εἰς ἐπιπορκίας καὶ ψεύματα· ἐκεῖνον νὰ μοῦ προτιμᾷ τὸν Βαραββᾶν, διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἰδίαν ὀρεξίν· καὶ ὅλοι νὰ μὲ σταυρώνουσι μὲ κάθε λογῆς ἁμαρτίαν· Ὡ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; » Καὶ λοιπὸν, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ἀνθρώπους, διὰ τὴν ἀγάπην τῶν ὁποίων ἐγὼ ἐσταυρώθηκα, θέλω βαλθῇ πάλιν εἰς τὸν σταυρόν ; Ὡ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; » Καὶ λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ αἷμά μου, ὅπου ἔχυσα ὅλον, ἐγὼ θέλω βλέπει νὰ τὸ καταπατοῦσι μέσα εἰς τὰ θυσιαστήρια ἱερεῖς ἀνευλαβεῖς, νὰ τὸ καταφρονοῦσι λαϊκοὶ ἀκοινώνητοι ; ἢ θέλω ἀκούει νὰ τὸ βλασφημοῦσι καὶ εἰς τὰς στράτες, καὶ εἰς τὰ καπηλεῖα, μικροὶ καὶ μεγάλοι ; Ὡ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ; » Καὶ λοιπὸν κάθε χρόνον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν θέλει γίνεται ἡ ἀνάμνησις τῶν παθῶν μου, ὥσάν μία ἀπλὴ ἱστορία ; καὶ θέλει παρρησιάζεται ὁ σταυρός μου, ὥσάν μία σκηνὴ ἀπὸ ἐκεῖνες, ὅπου φαίνονται εἰς τὰ θεάτρα ; Καὶ διὰ ποίους ἔπαθα ; καὶ διὰ ποίους ἀπέθανον ; Διὰ ἀνθρώπους ἀχαρίστους· ὅπου δὲν γνωρίζουσιν, ἢ δὲν θέλουσι τὴν εὐεργεσίαν μου. Ἀχ ! « τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί

μου ;» Ἄχ, διὰ τοῦτο « περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου ».

Καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι μία ἀχαριστία, Χριστιανοί, ὅπου εἶναι ἀσύγκριτος. Ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σκυθίας Περισαΐδης τὸ ὄνομα, ἀφήνοντας τρεῖς υἱοὺς κληρονόμους τῆς βασιλείας· μὰ θέλοντας καθ' ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ βασιλεύσῃ μοναχός, ἦλθον εἰς μάχην θανάσιμον· βάνουσι κριτὴν ἄλλον βασιλέα, τῆς Θράκης, φίλον τοῦ ἀποθαμένου πατρός των· ὁ ὁποῖος τεχνεύεται νὰ τοὺς συμβιβάσῃ, μὰ μὲ ἓνα τρόπον, ἐπιτήδειον ἀληθινά, μὰ ὅλον παράξενον. Κάνει νὰ ξεχωσῶσι τὸ λείψανον τοῦ πατρός των, καὶ νὰ τὸ κρεμάσωσιν εἰς ἓνα δένδρον· ἔπειτα κράζει τοὺς τρεῖς ἀδελφούς, καὶ τοὺς λέγει : « καθ' ἓνας ἀπὸ σᾶς ἅς ρίψῃ τὴν σαΐτταν του εἰς τοῦτο τὸ νεκρὸν σῶμα, καί, ὁποῖος βαρέσῃ καλύτερα, ἐκεῖνος νὰ εἶναι βασιλεὺς ». Πιάνει τὸ δοξάρι ὁ πρῶτος υἱός, τὸ ἐκτείνει, βάνει τὴν σαΐτταν, σημαδεύει, ρίπτει, τὸ ὁποῖον κάνει καὶ ὁ δεύτερος· τί σᾶς φαίνεται ἡ ἀχαριστία, ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληροκαρδία τοιούτων υἱῶν ; Ἐρχεται καὶ ὁ τρίτος, πιάνει, ἐτοιμάζει καὶ αὐτὸς τὴν σαΐτταν του μὰ, θωρῶντας ποῦ ἔχει νὰ τὴν ρίψῃ, τρομάζει, ἀφήνει καὶ πέφτει τὸ δοξάρι ἀπὸ τὰ χέρια του· « ἐγὼ » λέγει, « δὲν στέργω νὰ γενῶ μὲ τοιοῦτον τρόπον βασιλεὺς· παραιτῶ τὴν βασιλείαν κάλλιον, παρὰ νὰ ρίψω, νὰ σαΐττεύσω τὸ λείψανον τοῦ ἀποθαμένου μου πατρός ». Τί ἔκαμεν ὁ κριτής ; Τοῦτον τὸν τρίτον υἱὸν ἀπεφάσισε διὰ βασιλέα.

Τοῦτο τὸ ἴδιον θέλω νὰ κάμω καὶ ἐγὼ σήμερον μὲ ἐτούτους τοὺς ἀχαρίστους, τοὺς ἀπανθρώπους, τοὺς σκληροκαρδίους υἱούς. Τοῦτο ὅπου θεωρεῖτε, εἶναι τὸ νεκρὸν λείψανον τοῦ Πατρός σας, ὅπου ἀπέθανε κρεμάμενος εἰς τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· πιάσατε τὰς σαΐττας, ρίψατε, λαβώσατε, πληγώσατε, ἂν εἶναι τόπος δι' ἄλλες πληγές. Ἀλοίμονον· δὲν εἶναι δύο, εἶναι πολλοί, ὅπου ρίπτουσι. Τίνος εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη σαΐττα, ὅπου τοῦ πληγώνει τὴν κεφαλὴν ; εἶναι τῆς ἐωσφορικῆς ὑπερηφανείας, τῆς ἀνυποτάκτου καὶ ἀπαιδεύτου κενοδοξίας, ὅπου ἔχουσιν οἱ ἱερωμένοι· τίνος εἶναι τούτη ἡ ἄλλη, ὅπου τοῦ ἀνοίγει τὴν πλευράν ; εἶναι τῆς μνησικακίας, ὅπου φυλάττουσιν οἱ μισάδελφοι· καὶ ἐκείνη, ὅπου τοῦ πλήττει τὰς χεῖρας ; εἶναι τῆς ἀδικίας καὶ ἀρπαγῆς, ὅπου κάνουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι... Ἀλλὰ ποῖος ἤμπορεῖ νὰ μετρήσῃ ἄλλες ἀναρίθμητες, ὅπου πέφτουσιν ὡσὰν χαλάζι, τὰς ὁποίας ρίπτουσιν οἱ κατάκρισες, τὰ ψεύματα, αἱ ἐπιορκίαι καὶ βλασφημίαι τῶν Χριστιανῶν ; Ἐλᾶτε, ἐλᾶτε, σαΐττεύετε, χορτάσατε, τὴν

ὀρεξίν σας εἰς τὸ νεκρὸν κορμὶ τοῦ ἀποθαμένου πατρός σας, ἔλᾱτε, παιδία, ἀπὸ τὰ θηρία πλέον ἀνήμερα. Μὰ εἶναι τάχα καὶ τινάς, ὅπου νὰ ἔχη καρδίαν ἀνθρώπου ; νὰ ἔχη ἀγάπην υἱοῦ ; Ποῖος εἶναι τοῦτος ; Φοβοῦμαι, φοβοῦμαι καὶ οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Καὶ ποῦ ἠκούσθη τοιαύτη ἀχαριστία ; υἱὸς νὰ λαβώνῃ τὸν Πατέρα, καὶ Πατέρα νεκρὸν ; ὅπου εἶναι τὸ αὐτό, οἱ Χριστιανοὶ νὰ ξανασταυρώνουσι τὸν Ἑσταυρωμένον.

Ψυχὴ τοῦ καλοῦ μας Πατρός, τοῦ Θεοῦ ἑσταυρωμένου μας Ἰησοῦ, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι ». Πῶς ; Ἄφες αὐτοῖς ;... Ναί, γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ, ἄφες αὐτοῖς διὰ ἐτούτην τὴν ὥραν· ἃς δοθῇ εἰς ὅλους συγχώρησις, ἴσως θέλουσιν ἰδῆ μίαν φορὰν τὸ σφάλμα τους νὰ διορθωθῶσιν... Ἄφες αὐτοῖς. Ἄς εἶναι συγχώρησις λοιπόν, συγχώρησις... Μὰ ὡς τόσον, ἃς παύσωσιν οἱ σαίττες, ἃς τελειώσωσιν αἱ ἁμαρτίαι, ἃς φανῇ ἓνα σημάδι τῆς μετανοίας, ἓνας ἀναστεναγμός, ἓνα δάκρυον... Καρδία τοῦ Ἰησοῦ μου, τί λέγεις ; « Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ ». Καρδία τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τί ἀποκρίνεσαι ; « Μνήσθητί μου, Κύριε, μνήσθητί μου, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ἀμήν ».

« Διδαχαί », α' ἐκδοσις Βενετίας, 1720

Ἡλίας Μηνιάτης

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τῆς μουσικῆς ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις, ἡ χρῆσις καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ φαινόμενα, τὰ ὅποια ἐπειδὴ τὰ γνωρίζουν πάντες κοινῶς, φαίνεται περιττὸν νὰ ζητῇ τινάς νὰ τὰ παραστήσῃ ἰδίως. Οἱ Παλαιοὶ Ἕλληνες ἔλεγον, ὅτι ὅστις δὲν ἀνοίγει στόμα εἰς ἔπαινον Ἡρακλέους εἶναι κωφός. Τοῦτο ὅπου ἐλέγετο διὰ τὸν υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, δύναται νὰ ρηθῇ καὶ διὰ τὰς Μούσας, καὶ θυγατέρας τῆς Μνημοσύνης καὶ τοῦ Διὸς, τὰς ὁποίας καὶ ἐκεῖνος ὁ ἥρωας τιμῶν ἐξόχως καὶ θεραπεύων εἰς ἐγκωμίου λόγον ἔλαβε τὸ νὰ ὀνομάζεται, ὡς ὁ Ἀπόλλων καὶ αὐτός, Μουσηγέτης. Ἄν εἶναι τις ἀκίνητος εἰς τοὺς γλυκασμοὺς τῆς Εὐτέρπης*, τῆς Ἑρατοῦς* καὶ τῆς Τερψιχόρης*, βέβαια ὁ τοιοῦτος πρέπει νὰ εἶναι κωφός, ἢ ἂν δὲν εἶναι βεβλαμμένος τὰς ἀκοάς, ἀνάγκη νὰ συναριθμηθῇ μὲ τὰ ἀλογώτερα καὶ νωθρότερα

κτῆνη. Ἐπειδὴ καὶ τούτων ἱστοροῦνται πολλά, εἰς τὰ ὅποια ἐφιλοτιμήθη ἡ φύσις νὰ ἐνστάξῃ τὸν τῆς μουσικῆς ἔρωτα.

Τί ἄλλο οἱ παμπάλαιοι μῦθοι νὰ μᾶς διδάξουν ἠθέλησαν παρὰ τὴν δραστηριωτάτην χάριν ἢ τὴν χαριεστάτην δύναμιν τῆς μουσικῆς, ὅταν ἐτόλμησαν νὰ πλάσσουν τὰς τόσον ἀπιστεύτους, τόσον ἀτόπους περὶ αὐτῆς γνώμας ; Ὁ Θρᾷξ Ὀρφεὺς μὲ τὴν μουσικὴν τοῦ ἀνεχαίτιζεν ἀπὸ τὸν ἴδιον δρόμον τοὺς ποταμούς, ἔσυρεν ὀπίσω τοῦ ὄχι μόνον τὰ θηρία τὰ πλέον ἄγρια, ἀλλὰ καὶ τὰ δένδρα καὶ τὰς πέτρας. Καὶ μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μελωδίας ἔφθασε (λέγουσι) νὰ καταμαλάξῃ καὶ τὸν Ἀἰδωνέα καὶ τὴν Περσεφόνην, τοὺς ἀμειλίκτους καὶ ἀδυσωπήτους Θεούς, διὰ νὰ τοῦ ἐπιστρέψουν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν τὴν Εὐρυδίκτην, τὴν φιλότατην τοῦ σύζυγον. Οἱ Βοιωτοὶ Ζῆθος* καὶ Ἀμφίων* μὲ τὰ θελκτικὰ κρούσματα τοῦ ὀργάνου των κατεκῆλουν* καὶ κατεκύλιον ἀπὸ τὰ ὄρη τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς λίθους, καὶ δι' αὐτῶν εὐρύθμως καὶ ἁρμονικῶς συναπτομένων, ἔκτιζον τῶν Θηβῶν τὰ ὑψηλὰ πυργώματα καὶ τείχη. Καὶ ὁ Μηθυμναῖος Ἀρίων, πηδῶν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν καταποντιστῶν, συνέκάλει διὰ τῶν τῆς λύρας αὐτοῦ μουσουργημάτων πρὸς βοήθειάν του τοὺς φιλανθρώπους δελφῖνας καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀναβασταζόμενος καὶ διανηχόμενος ἀσφαλῶς τὰ κύματα εὗρισκεν εἰς Ταΐναρον τὴν σωτηρίαν.

Τοῦτο τὸ ἔσχατον δὲν ἔλειψέ τις νὰ τὸ περάσῃ ὡς πραγματικὴν καὶ ἀληθινὴν ἱστορίαν. Ἡμεῖς μὲ τοὺς περισσοτέρους τὸν κρίνομεν μῦθον, καθὼς καὶ ἄλλα. Ἀλλ' οἱ μῦθοι οὗτοι εἰκονίζουσι ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅσον ὑποκρύπτεται εἰς τὰς μυθολογίας αὐτάς εἶναι, ὅτι ἡ μουσικὴ τόσην ἔχει δύναμιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ τοὺς ἀκινήτους διὰ τὴν ραθυμίαν τοὺς διεγείρει, καὶ τοὺς ἀναισθήτους διὰ νωθρότητα τοὺς παρορμᾷ, καὶ τοὺς σκληροὺς καὶ ἀτέγκτους μαλάττει, καὶ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις φέρει εἰς ἡμερότητα.

5. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΗ ΖΗΤΕΙΝ ΑΝΤΑΠΟΔΟΣΙΝ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΕΥΕΡΓΕΤΗΘΕΝΤΩΝ

(Ἀπόσπασμα)

Ἀμαρτάνει ὁ ἀχάριστος ἀμαρτίαν μεγάλην, πλὴν μίαν μόνην, τὴν ἀμαρτίαν τῆς ἀχαριστίας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ὅταν ζητῇ ἀναπόδοσιν, καὶ οὐ λαμβάνῃ, τότε πίπτει εἰς πολλὰς ἀμαρτίας· πίπτει εἰς τὸν θυμὸν, εἰς τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸ μῖσος· ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὴν εὐεργετικὴν προαίρεσιν. Ὁ μὲν ἀχάριστος, ὅσον καὶ ἂν ᾖ σκληροκάρδιος, αἰσθάνεται τῆς ἀμαρτίας αὐτοῦ τὸ βάρος, διὸ καὶ ἐλπίς ἐστὶν ἵνα ὁψέ ποτε μετανόησῃ καὶ κατασταθῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτας· ὁ δὲ εὐεργέτης, ἐπειδὴ στοχάζεται ὅτι ἔχει μέγα δικαίωμα, ἵνα ζητῇ παρὰ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντος τὴν ἀνταπόδοσιν, οὐ μετανοεῖ, ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζει τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῦ· ὅθεν οὐδεμία ἐλπίς ἐστὶν ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως τῶν τοιούτων αὐτοῦ ἀμαρτημάτων.

Ἡ εὐεργεσία ἐστὶν ἀρετὴ πολλὰ μεγάλη, ἐπειδὴ ἐστὶ καρπὸς τῆς ἀγάπης, ἐστὶν αὕτῃ ἡ ἀγάπη ἐνεργουμένη· ἡ πονηρία ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως μεταβάλλει τὴν ἀρετὴν εἰς ἀμαρτίαν, διαστρέφει ἡ διεφθαρμένη προαίρεσις τὸν ὀρθὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας· διὸ ἡ ἀρετὴ μεταβάλλεται εἰς κακίαν, ἥ, ἵνα ὀρθότερον εἴπω, ἡ μεγάλη ἀρετὴ γίνεται ἀφορμὴ πολλῶν ἀμαρτημάτων.

Ἀνθρωπε, διατὶ ἀγανακτεῖς κατὰ τοῦ ἀχαρίστου ; Σὺ βέβαια ἀγανακτεῖς, ἥ ἐπειδὴ οὐδεμίαν ἀνταπόδοσιν ἔλαβες, ἥ ἐπειδὴ ἀντέλαβες πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Λοιπὸν, ὅταν εὐηργέτησας, ἀπέβλεπες εἰς τὴν ἀνταπόδοσιν· ἀγαθοποιήσας, ἵνα ἀγαθοποιηθῇς· ἔδωκας, ἵνα λάβῃς· ἡ εὐεργεσία σου λοιπὸν οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ δάνειον, διότι ὁ δανειστής δίδωσιν, ἵνα πάλιν λάβῃ· ἡ εὐεργεσία σου οὐκ ἐστὶν εὐεργεσία, ἀλλὰ πραγματεία, διότι ὁ πραγματευτὴς δίδωσι τοῦτο, ἵνα λάβῃ ἐκεῖνο. Ἄλλο δὲ τὸ δάνειόν ἐστὶ καὶ ἡ πραγματεία, καὶ ἄλλο ἡ εὐεργεσία· ἐκεῖνά εἰσι δοσοληψίαι, αὕτῃ ἐστὶ χάρις καὶ δῶρον· ἐὰν ζητῇς τὴν ἀνταπόδοσιν, διατὶ ἀρπάζεις τῆς εὐεργεσίας τὸ ὄνομα, καὶ λέγεσαι εὐεργέτης ; ἐὰν δὲ ὀνομάζεσαι εὐεργέτης, διατὶ ζητεῖς ἀνταπόδοσιν δι' ἐκεῖνο ὅπερ ἐχάρισας ; Ὅταν λέγῃς, ὅτι εὐεργετεῖς, ἔπειτα ζητεῖς ἀνταπόδοσιν, τότε γίνεσαι ὑποκριτὴς καὶ ἀπατεῶν, τότε

ἀπατᾷς τὸν κόσμον· διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀκούοντες ὅτι εὐεργετεῖς, καὶ βλέποντες ὅτι δίδεις χωρὶς συναλλακτικῶν γραμμάτων καὶ ἐγγράφου συμφωνίας, ἐπαινοῦσί σε ὡς εὖσπλαγχνον εὐεργέτην· σὺ δὲ τῷ μὲν λόγῳ φαίνεσαι εὐεργέτης, τῷ δὲ ἔργῳ ὑπάρχεις δανειστής, ἢ τέλειος πραγματευτής.

Ἔστω, λέγουσί τινες· ἡμεῖς οὐδὲ περισσότερα, οὐδὲ ἴσα, οὐδὲ ὀλιγώτερα ζητοῦμεν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος, ὃν εὐηργετήσαμεν, γίνεται διώκτης καὶ ἐπίβουλος καὶ συκοφάντης καὶ προδότης ἡμῶν, τοῦτό ἐστι τὸ ἀφόρητον. Τοῦτο, ἀδελφοί, ταράττει, ἐπειδὴ πεπεισμένοι ἐσμέν ὅτι ἔχομεν δικαίωμα ἐπάνω εἰς τοὺς εὐεργετηθέντας, καὶ ἐγκεκολαμμένη ἐστὶν εἰς τὴν φαντασίαν ἡμῶν ἡ ἐννοια τῆς ἀνταποδόσεως· τοῦτο γίνεται ἀφόρητον, ἐπειδὴ εὐεργετοῦμεν, ἔχοντες τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον οἱ ἐθνικοὶ καὶ εἰδωλωλάτραι· τοῦτο ταράττει καὶ ἔστιν ἀφόρητον, ἐπειδὴ οὐ γινώσκουμεν τί ἐστὶ εὐεργεσία, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν εὐεργετοῦμεν.

Ὅστις θέλει νὰ μάθῃ ποῖόν ἐστι τῆς εὐεργεσίας τὸ ὕψος καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χάρις, ἐκεῖνος πρέπον ἐστὶν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐκεῖ αὐτὸς ἀκούει τὰ περὶ τῆς ἀληθινῆς εὐεργεσίας μαθήματα· ἐκεῖ μανθάνει τίς ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ εὐεργεσία καὶ πῶς γίνεται, καὶ ποία ἡ αὐτῆς ἀνταπόδοσις· ἐκεῖ διακρίνει καὶ τὸ τίς ἐστὶν ἡ ψευδευεργεσία, καὶ τίνες ποιοῦσιν αὐτήν, πληροφορεῖται δέ, ὅτι ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶ πολλὰ εὐτελὴς καὶ μικροπρεπής, καὶ οὐδεμίαν ἔχει χάριν· ἐκεῖ διδάσκει ὁ πανάγιος Διδάσκαλος, λέγων· « Ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φώνει τοὺς φίλους σου, μηδὲ τοὺς ἀδελφούς σου, μηδὲ τοὺς συγγενεῖς σου, μηδὲ γείτονas πλουσίους » (Λουκ. ιδ' 12)· ἀλλὰ διὰ τί τοῦτο ; « Μὴ ποτε » λέγει, « καὶ αὐτοί σε ἀντικαλέσωσι, καὶ γένηταί σοι ἀνταπόδομα » (αὐτόθι). Ἀκούεις πόσον μακρὰν διώκει ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ εὐεργέτου τὸν σκοπὸν τῆς ἀνταποδόσεως ; Ἀκουσον δὲ καὶ πόσον ἀσφαλίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ τοιούτου μεγάλου πειρασμοῦ· « ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν*, κάλει πτωχοὺς, ἀναπήρους, χωλοὺς, τυφλοὺς » (αὐτόθι. 13)· ἰδού πῶς ἐκσπᾷ ριζόθεν πᾶσαν ἐλπίδα ἀνταποδόσεως. Τοιοῦτοτρόπως οὖν νομοθετήσας περὶ εὐεργεσίας καὶ διδάξας τίς ἐστὶν ἡ ἀληθὴς εὐεργεσία, δείκνυσιν εὐθύς καὶ τὸ πόσον ἐστὶ μεγάλη καὶ ὑψηλὴ ἡ τοιαύτη ἀρετὴ, καὶ ποίαν ἔχει τὴν ἀνταπόδοσιν, ὅταν οὐκ ἐπιβλέπῃ τὰ ἀπὸ τῶν εὐεργετηθέντων ἀνταποδόματα. « Καὶ μακάριος », λέγει,

« ἔση· ὅτι οὐκ ἔχουσιν ἀνταποδοῦναι σοι· ἀνταποδοθήσεται γάρ σοι ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν δικαίων » (αὐτοθ. 14). Ὅστις οὖν εὐεργετῇ ταύτην τὴν ἀληθινὴν εὐεργεσίαν, ἐκεῖνος συντάσσεται εἰς τὴν τάξιν τῶν μακαρίων, καὶ λαμβάνει ἀνταπόδοσιν αἰώνιον μετὰ τῶν δικαίων, ὅταν ἀναστηθῶσι πάντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ παρασταθῶσιν ἐνώπιον τοῦ δικαίου κριτοῦ. Ἀκούσατε καὶ νῦν καὶ τὸ πόσον ἐξευτελίζει τὴν εὐεργεσίαν, ὅταν ὁ εὐεργέτης ἐπιβλέπῃ εἰς τὴν τοῦ εὐεργετηθέντος ἀνταπόδοσιν. « Καὶ ἂν ἀγαθοποιῇτε », λέγει, « τοὺς ἀγαθοποιοῦντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν ; » (Λουκ. στ' 33). Ἀλλὰ διὰ τί ἡ τοιαύτη εὐεργεσία ἐστὶν ἐστερημένη πάσης ἀρετῆς καὶ χάριτος ; Διότι οὐκ ἐστὶν ἀληθὴς εὐεργεσία, ἀλλ' ὑπόκρισις· ἐργασία ἐστὶν αὕτη τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων· « καὶ γὰρ οἱ ἁμαρτωλοὶ τὸ αὐτὸ ποιοῦσι » (αὐτόθ. 3). Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ἡ μὲν ἀληθὴς εὐεργεσία ἐστὶν ἔργον τῶν δικαίων, ἡ δὲ ψευδεργεσία ἐπιτήδευμα τῶν ἁμαρτωλῶν.

« Κυριακοδρόμιον », Α' ἔκδοσις, 1796

Νικηφόρος Θεοτόκης

6. ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Ἡ θαυμαστὴ καὶ μεγάλη ἀρετὴ τῆς ἀγάπης ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὕψιστον καὶ ὑπερτέλειον Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν, ἔχει τὴν πρώτην ἀρχὴν της.

Πόσον εὐτυχεῖς ἤθελαν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἂν εὕρισκετο τοῦτο τὸ οὐράνιον μύρον μέσα εἰς τὶς καρδιές τους ! Δὲν θὰ ἦτο πλέον εἰς τὸν κόσμον ὁ ἓνας πλούσιος καὶ ὁ ἄλλος πένης· δὲν θὰ ἦτο πλέον ὁ ἓνας γυμνὸς καὶ ὁ ἄλλος μὲ χρυσᾶ φορέματα ἐνδεδυμένος· δὲν θὰ ἔβλεπες πλέον τὸν ἓνα νὰ πεινᾷ καὶ τὸν ἄλλον νὰ ἔχῃ τὴν τράπεζάν του πάντοτε γεμάτην· ἡ ἀγάπη ποὺ θὰ εἶχαμεν μέσα εἰς τὶς καρδιές μας, δὲν θὰ ὑπέφερε τόσῃν ἀδικίαν καὶ ἀνισότητά· δὲν θὰ μᾶς ἄφηνε νὰ βλέπωμεν τοὺς ἀδελφούς μας εἰς κατάστασιν κατωτέραν ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας· ἂν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκατοῖκα μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας, ποῦ πλέον ἔριδες καὶ μάχες ; Ποῦ νὰ εὐρῆς πλέον τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ; Ποῦ ν' ἀκούσης ἀδικίαν καὶ καταδυναστείαν ; Οὐδὲ δόλος, οὐδὲ ὑπόκρισις, οὐδὲ ψεῦδος, οὐδὲ ἀπάτη ἤθελε φαίνεται ποτὲ εἰς τὸν κόσμον. Ἡ συκοφαντία, ἡ κατάκρισις, ἡ ἀρπαγὴ, ἡ πλεονεξία, ὁ φθό-

νος θὰ ἔφευγαν τόσον μακρὰν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὅσον μακρὰν εἶναι τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς τὰ καταχθόνια. Δὲν θὰ ἦτο πλέον « ἔχω » καὶ « ἔχεις »· ἰδικόν μου καὶ ἰδικόν σου. Ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς κοινὰ θὰ ἦταν εἰς ὅλους· ὅλοι θὰ τὰ ἀπολάμβαναν μὲ εἰρήνην· ὅλοι θὰ τὰ ἐχαίροντο μὲ ἡσυχίαν, χωρὶς καὶ φόβον. Φθονερός δὲν θὰ ἦτον· ποῖος νὰ τὰ φθονήσῃ ; Ἐπίβουλος δὲν θὰ εὐρίσκετο· ποῖος νὰ τὰ ἐπιβουλεύσῃ ; Ἐνας παράδεισος θὰ ἦταν ὁ κόσμος· ἓνας οὐρανὸς θὰ ἐγίνετο ἡ γῆ· οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐκατασταίνοντο ἄγγελοι ἐπίγειοι.

Ἡ ἀγάπη μοναχὴ δύναται νὰ ξερριζώσῃ κάθε κακίαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, νὰ παύσῃ ὅλα τὰ ἀναρίθμητα κακά, νὰ φέρῃ τὴν εἰρήνην μέσα εἰς τὶς πολιτεῖες, νὰ γεμίσῃ τὴν γῆν ἀπ' ὅλες τὶς εὐτυχίες τοῦ οὐρανοῦ, νὰ πλουτίσῃ τὸν κάθε ἕναν μὲ ὅλα τὰ καλὰ.

Ὅταν ἡ ἀγάπη φυτευθῇ μέσα εἰς τὴν καρδίαν μας εἶναι ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀτελεσφόρητος καὶ ἄκαρπος. Εὐθύς βλαστάνει τοὺς οὐρανίους καὶ εὐθαλεῖς κλάδους τῆς, εὐθύς παρρησιάζει τοὺς ὠραίους καὶ γλυκεῖς καρπούς τῆς. Οἱ ξένοι εὐρίσκουν ὑποδοχὴν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· οἱ ἀσθενεῖς ἔχουν ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀγάπη· ἡ ἀγάπη δίδει ἔνδυμα εἰς τοὺς γυμνοὺς, τροφὴν εἰς τοὺς πεινασμένους, εἰς τοὺς ὀρφανοὺς ἀντίληψιν, εἰς τὰς χῆρας προστασίαν, παρηγορίαν εἰς τοὺς λυπημένους. Ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἡ ἀγάπη, εὐρίσκουν καταφύγιον οἱ ἀπηλιπισμένοι. Ποῖοι ταραττονται, καὶ δὲν τρέχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει ἀγάπην, νὰ τοὺς ἡσυχάσῃ ; Ποῖος ἀμαρτάνει, καὶ δὲν προφθάνει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ ; Ποῖος ἀσθενεῖ, καὶ δὲν συμπάσχει ἐκεῖνος, ὅπου ἔχει τὴν ἀγάπην ;

Ἡ ἀγάπη εἶναι τόσον ἀναγκαία διὰ τὴν σωτηρίαν μας, ὅσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τροφή διὰ τὴν ζωὴν μας. Χριστιανοί, μίαν ἀρετὴν τόσον ἀναγκαίαν καὶ τόσον εὐκόλην, μίαν ἀρετὴν, ὅπου μᾶς πλουτίζει ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν, διατὶ τόσον πολλὰ τὴν ἀμελοῦμεν ; Διατὶ ἐσβήσθῃ ἡ ἀγάπη, ἡμεῖς δοκιμάζομεν τόσα πάθη εἰς τὸν κόσμον.

Ἐπαυσεν ἡ ἀγάπη καὶ διὰ τοῦτο δὲν εὐρίσκομεν προστάτην εἰς τὴν ἀνάγκην μας, δὲν ἔχομεν σύμβουλον, δὲν ἔχομεν κανένα νὰ μᾶς παρηγορήσῃ εἰς τὰς θλίψεις μας...

ὦ ἀγάπη, ἀρετὴ θεία, ἤλιε λαμπρότατε τῶν ψυχῶν μας, ἐσὺ δύνασαι νὰ ἐξορίσῃς ὅλα τὰ κακά ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ φέρῃς ὅλες τὶς εὐτυχίες εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν δὲν ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ θερ-

μάνη τὴν γῆν, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν τῆς γῆς τὰ ἀγαθὰ. Ἐσὺ ἂν δὲν ἔλθῃς εἰς τὰς ψυχὰς μας, εἶναι ἀδύνατον νὰ χαροῦμεν τὰ κάλλη τοῦ οὐρανοῦ.

« Λόγοι εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Ἑσσερακοστὴν »

Νικηφόρος Θεοτόκης

7. ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

« Ταῦτα ἐντέλλομαι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ». Τὴν αὐτήν, ἀδελφοί, τοῦ Σωτῆρος ἐντολὴν ἐπαναλαμβάνει πρὸς ἡμᾶς μετὰ πάσης εὐλαβείας καὶ ἡ Πατρίς. Καὶ ἡ Πατρίς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τῆς φιλογενείας τὸν φόρον, ὅστις εἶναι τὸ μόνον γνῶρισμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ πολίτου.

Ἡ Πατρίς εἶναι ἡ πολυσέβαστος μήτηρ τοῦ λογικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εὐεργετικωτάτη τροφὸς αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος, τὸ ἱερώτατον στάδιον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέβη πρῶτον νὰ γυμνασθῇ τοὺς ἀγῶνας τῆς φιλαδελφίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Εἰς τὴν πατρίδα πρῶτον εἶδε τὸν ἥλιον, ἀνέπνευσε τὰς ζωογόνους αὔρας τοῦ ἀέρος, ἔμαθε νὰ ἐκφράζῃ τὰς ἐννοίας διὰ τοῦ λόγου, ἐτράφη καθὸ χριστιανὸς τὸ ἄδολον γάλα τῆς εὐσεβείας, ἔλαβε τὰ στοιχεῖα καὶ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς. Χρεωστεῖ λοιπὸν νὰ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καθὼς καὶ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ γονεῖς, οἵτινες εἶναι καὶ αὐτοὶ τέκνα τῆς σεβαστῆς ταύτης πατρίδος καὶ πατρογόνου ρίζης ὅλης τῆς αὐτοῦ γενεᾶς. Χρεωστεῖ νὰ φρονῇ σταθερῶς, ὅτι δὲν ἐγεννήθη εἰς τὸν κόσμον μόνον δι' ἑαυτόν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πατρίδα. Ἡ πατρίς ἔχει δικαίωμα ἀγιώτατον εἰς ὅλα τοῦ πατριώτου τὰ προτερήματα, εἰς τὰς ἀρχάς, εἰς τὰς γνώσεις, εἰς τὰ πλούτη, εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις, ὅπως ἂν ἔχῃ καὶ ὅπου ποτὲ ἂν τύχῃ νὰ διατρίβῃ.

Καθὼς τὰ εὐκαρπια δένδρα, ὅσους ἂν ἐκθρέψωσι καρπούς, πρῶτον τούτους παραθέτουσιν εἰς τὸ γενέθλιον αὐτῶν ἔδαφος, τοὺς δὲ περισσεύοντας χαρίζουσιν, ἡδεῖαν ἀπόλαυσιν, εἰς τὴν ξενιτείαν, παρομοίως καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ γνήσιος πατριώτης χρεωστεῖ τὴν εὐκαρπίαν τῶν ἑαυτοῦ προτερημάτων πρῶτιστα καὶ μάλιστα εἰς τὴν γεννήσασαν καὶ ἐκθρέψασαν αὐτὸν γῆν.

Διὰ τοῦτο καὶ θεῖοι καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι καταδικάζουν ὡς πατραλοίαν* τὸν παραβάτην τῶν πατριωτικῶν καθηκόντων. Διὰ τοῦ-

το προστάζουσι καθένα νὰ ὑπερμαχῇ κατὰ πρῶτον λόγον ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. « Μάχου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ». Διὰ τοῦτο τέλος αὕτη ἡ φύσις μᾶς ἔχει τοιοῦτοτρόπως προσκολλημένους εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, ὥστε δὲν συγχωρεῖται συνήθως εἰμὴ εἰς μόνους τοὺς ἀναισθήτους ἢ παντάπασιν τὰ ἦθη σαπρὺς καὶ διεφθαρμένους, νὰ μὴ αἰσθάνωνται ἀγάπην καὶ πόθον πρὸς τὴν πατρίδα. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ κατ' αὐτὴν ἄψυχα συχνάκις καταθέλγουσιν αἰχμαλωτίζοντα τὸ μνημονικόν μας. Ὁ ἥλιος τῆς πατρίδος μᾶς φαίνεται γλυκύτερος, ὁ ἀὴρ εὐπνούνστερος καὶ ζωηρότερος, τὰ προϊόντα τροφिमώτερα, ποικιλώτερα καὶ ἡδύτερα.

Τὰ καλὰ λειβάδια, τὰ σκιερὰ δάση, τὰ καθαρὰ νερά, πολλάκις καὶ ἐν δένδρον, ἐν ρυάκιον, καὶ βράχος τις ἀπότομος τῆς πατρίδος κυριεύει καὶ κατακρατεῖ τὴν φαντασίαν τοιοῦτοτρόπως, ὥστε, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μικρὸς ὁ τόπος τῆς γεννήσεως ἐκάστου, εἰς τοῦτον ἐγκαλλωπίζεται* καὶ πρὸς τοῦτον ἐκ τῆς ξενιτείας πυκνῶς ἀποβλέπει καὶ τοῦτον ὅχι ἅπαξ ἐπροτίμησεν ἀπὸ εὐδαιμονεστέρας χώρας καὶ πόλεις τῆς οἰκουμένης....

Ἐὰν λοιπὸν πᾶς ἀπλῶς πατριώτης ἔχει τοῦτο τὸ χρέος πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα, πόσον, ἀγαπητοί, πρέπει νὰ εἶναι τὸ χρέος ἡμῶν πρὸς τὴν ἡμετέραν ; Ἕλληνες Χριστιανοί, συλλογίσθητε εἰς ποίαν γῆν ἐγεννήθημεν καὶ ποία τις εἶναι κατὰ τὸ παρὸν ἡ κατάστασις αὐτῆς. Ἡ πατρίς τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἀρετῆς, ἀφοῦ τοσούτους χρόνους ἐβασανίσθη ὑπὸ τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον τῆς ἀσεβείας, ἀντιπαλαίει σήμερον πρὸς τὰς φάλαγγας τοῦ θανάτου. Οἱ ἐκλεκτοὶ τῆς Ἐκκλησίας υἱοὶ μονομαχοῦσι πρὸς τὰ λυσσῶντα τέκνα τῆς Ἀγαρ*. ὦ φίλη πατρίς, ὦ Ἑλλάς ! Ποῖον ἄρα καὶ πότε θέλει γίνῃ τῆς ἀνίσου ταύτης πάλης τὸ τέλος ;

« Περὶ φιλογενείας », 1815

Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος (ὁ ἐξ Οἰκονόμων)

8. Αἱ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟ 1791

(Ἀπόσπασμα)

Πόλις αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας εἶναι αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τῶρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα, πόλις παλαιὰ καὶ περίφημη διὰ τὸ πλῆθος τῶν

στρατηγῶν, τῶν νομοθετῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν διαφόρων τεχνιτῶν, ὅπου ποτὲ ἦτον εὐφορη καὶ τώρα εἶναι ἄφορη ἀπὸ τοιούτους ἄνδρας.

Εἶναι εἰς μία τοποθεσία καλή, ἀπολαύει ἓναν ἀέρα ὑγιεινό. Τὰ πέριξ της κατάφυτα ἀπὸ ἐλαιῶνας. Ἡ Ἀθήνα, μ' ὅλον ὅπου καὶ τώρα ἡμπορεῖ τινὰς* νὰ τὴν συγκαταριθμήσῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν πόλεων, καὶ ἔχει δεκαπέντε-δεκαῆς χιλιάδες κατοίκους, τοὺς περισσοτέρους Ρωμαίους*, καὶ οἰκοδομὲς ἀρκετές, μ' ὅλον τοῦτο δὲν εἶναι τίποτες ὥς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων καὶ τῶν στολισμῶν, ὅπου εἶχε, ὅταν ἦταν μιὰ ἀρχὴ ὑπέρτατη δημοκρατική.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παλαιὰ της κάλλη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργο ἀξιοθέατο καὶ ἀξιοθαύμαστο, ἐσώζονταν ἕως εἰς τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ὁλόκληρος· μία μπόμπα ὅμως, ποὺ εἶχαν ρήξει οἱ Βενετζίανοι, καὶ ἔπεσε εἰς τὸ μπαροῦτι, ὅπου εἶχαν οἱ Τοῦρκοι ἐδῶ, τὸν ἐχάλασε τὸ 1687. Σώζονται ἀκόμη καὶ ἄλλα πολλὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς της λαμπρότητος, καὶ ἐπιγράμματα εἰς λίθους σκαλισμένα. Ὅσα ὅμως ἡμποροῦσαν νὰ μετατοπισθοῦν, οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ ἐσήκωσαν, καὶ τὴν σήμερον κάμνουν κάθε τρόπο νὰ σηκώσουν ἐκεῖνα, ποὺ σηκώνονται.

« Γεωγραφία Νεωτερικὴ »

Ἱεροδ. Γρηγορ. Κωνσταντᾶς, Διδάσκαλος τοῦ Γένους

Ἱερομ. Δανιὴλ Φιλιππίδης

9. ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἄρθρον 1. Ὁ σκοπὸς ὅπου ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι ἐσυμμαζώχθησαν ἀπὸ τὰ δάση τὴν πρώτην φοράν, διὰ νὰ κατοικήσουν ὅλοι μαζί, κτίζοντες χώρας καὶ πόλεις, εἶναι διὰ νὰ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ζῶσιν εὐτυχισμένοι, καὶ ὅχι νὰ συναντιτρώγωνται ἢ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμά τους ἓνας. Τότε ἔκαμαν βασιλέα, διὰ νὰ ἀγρυπνῇ εἰς τὰ συμφέροντά των, διὰ νὰ εἶναι βέβαιοι εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φυσικῶν δικαίων, τὰ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ τοὺς τὰ ἀφαιρέσῃ κανένας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἄρθρον 2. Αὐτὰ τὰ Φυσικὰ Δίκαια εἶναι : πρῶτον τὸ νὰ εἴμεθα ὅλοι ἴσοι καὶ ὅχι ὁ ἓνας κατώτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον· δεύτερον,

νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ ὄχι ὁ ἓνας σκλάβος τοῦ ἄλλουνοῦ· τρίτον, νὰ, εἴμεθα σίγουροι εἰς τὴν ζωὴν μας, καὶ κανέναν νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς τὴν πάρῃ ἀδίκως καὶ κατὰ τὴν φαντασίαν· καὶ τέταρτον, τὰ κτήματα ὅπου ἔχομεν κανέναν νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ μᾶς ἐγγίξη, ἀλλ' εἶναι ἰδικὰ μας καὶ τῶν κληρονόμων μας.

Ἄρθρον 3. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, κατὰ φυσικὸν λόγον εἶναι ἴσοι. Ὅταν πταίσῃ τινάς, ὅποιασδήποτε καταστάσεως, ὁ Νόμος εἶναι ὁ αὐτὸς διὰ τὸ πταῖσμα καὶ ἀμετάβλητος· ἡγουν δὲ παιδεύεται * ὁ πλούσιος ὀλιγώτερον καὶ ὁ πτωχὸς περισσότερο διὰ τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἀλλ' ἴσια-ἴσια.

Ἄρθρον 4. Ὁ Νόμος εἶναι ἐκείνη ἡ ἐλευθέρα ἀπόφασις, ὅπου μὲ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ λαοῦ ἐγινεν· ἡγουν ὅλοι θέλομεν ὅτι ὁ φονεὺς νὰ φονεύεται· αὐτὸς λέγεται Νόμος, καὶ εἶναι ὁ ἴδιος διὰ ὅλους μας εἰς τὸ νὰ παιδεύσῃ. Καὶ πάλιν ἄλλος, ὅπου ὑπερασπίζεται· ἡγουν ὅλοι θέλομεν νὰ ἐξουσιάζωμεν τὰ ὑποστατικά μας, κανέναν λοιπὸν δὲν ἔχει τὴν ἀδειαν νὰ μᾶς πάρῃ δυναστικῶς τίποτε· αὐτὸς εἶναι ὁ Νόμος, ἐπειδὴ μοναχοὶ μας τὸν δεχόμεθα καὶ τὸν θέλομεν. Ὁ Νόμος εἶναι πάντοτε νὰ προστάξῃ ὅ,τι πρᾶγμα εἶναι δίκαιον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίξῃ ἐκεῖνο ὅπου μᾶς βλάπτει.

Ἄρθρον 5. Ὅλοι οἱ συμπολίται ἡμποροῦν νὰ ἔμβουν εἰς ἀξίας καὶ δημόσια ὀφφίκια *. Τὰ ἐλεύθερα γένη δὲν γνωρίζουν καμμίαν ἀξίαν προτιμήσεως εἰς τὰς ἐκλογάς των παρὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν προκοπὴν· ἡγουν, καθένας, ὅταν εἶναι ἄξιος καὶ προκομμένος διὰ μίαν δημοσίαν δούλευσιν, ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποκτήσῃ. Ἐξ ἐναντίας δέ, μὴ ὄντας ἄξιος, ἀλλὰ χυδαῖος, δὲν πρέπει νὰ τῷ δοθῇ· διότι, μὴν ἡξεύροντας πῶς νὰ τὴν ἐκτελέσῃ, προσκρούει καὶ βλάπτει τὸ κοινὸν μὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ τὴν ἀνεπιδεξιότητά του.

Ἄρθρον 6. Ἡ Ἐλευθερία εἶναι ἐκείνη ἡ δύναμις ὅπου ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ νὰ κάμῃ ὅλον ἐκεῖνο, ὅπου δὲν βλάπτει εἰς τὰ δίκαια τῶν γειτόνων του. Αὕτὴ ἔχει ὡς θεμέλιον τὴν φύσιν, διατὶ φυσικὰ ἀγαπῶμεν νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι· ἔχει ὡς κανόνα τὴν δικαιοσύνην, διατὶ ἡ δικαία ἐλευθερία εἶναι καλή· ἔχει ὡς φύλακα τὸν Νόμον, διατὶ αὐτὸς προσδιορίζει ἕως ποῦ πρέπει νὰ εἴμεθα ἐλεύθεροι. Τὸ ἠθικὸν σύνορον τῆς Ἐλευθερίας εἶναι τοῦτο τὸ ρητόν : Μὴν κάμῃς εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνο ὅπου δὲν θέλεις νὰ σοῦ κάμουν.

Ἄρθρον 7. Τὸ δίκαιον τοῦ νὰ φανερώνωμεν τὴν γνώμην μας καὶ τοὺς συλλογισμοὺς μας, τόσον μὲ τὴν τυπογραφίαν, ὅσον καὶ μὲ ἄλλον τρόπον· τὸ δίκαιον τοῦ νὰ συναθροίζωμεθα εἰρηνικῶς· ἡ ἐλευθερία κάθε εἵδους θρησκείας, Χριστιανισμοῦ, Ἰουδαϊσμοῦ, Τουρκισμοῦ καὶ τὰ λοιπὰ, δὲν εἶναι ἐμποδισμένα εἰς τὴν παροῦσαν διοίκησιν. Ὅταν ἐμποδίζονται αὐτὰ τὰ δίκαια, εἶναι φανερόν πῶς προέρχεται τοῦτο ἀπὸ Τυραννίαν, ἢ πῶς εἶναι ἀκόμη ἐνθύμησις τοῦ ἐξοστρακισθέντος Δεσποτισμοῦ, ὅπου ἀπεδιώξαμεν.

Ἄρθρον 8. Ἡ σιγουρότης* εἶναι ἐκείνη ἡ διαφέντευσις*, ὅπου δίδεται ἀπὸ ὅλον τὸ ἔθνος καὶ τὸν λαὸν εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν δικαίων του καὶ τῶν ὑποστατικῶν του· ἡγουν, ὅταν βλάβῃ τινὰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἡ πάρῃ ἀδίκως τίποτες ἀπὸ αὐτόν, ὅλος ὁ λαὸς πρέπει νὰ σηκωθῇ κατ' ἐπάνω ἐκείνου τοῦ δυνάστου καὶ νὰ τὸν ἀποδιώξῃ.

Ἄρθρον 9. Ὁ Νόμος ἔχει χρέος νὰ διαφεντεύῃ* τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκείνην τοῦ κάθε ἀνθρώπου, κατοίκου εἰς αὐτὴν τὴν αὐτοκρατορίαν, ἐναντίον τῆς καταθλίψεως καὶ τῆς δυναστείας τῶν διοικητῶν· ὅταν αὐτοὶ διοικοῦν καλῶς, νὰ τοὺς διαφεντεύῃ· εἰ δὲ κακῶς, νὰ τοὺς ἀποβάλλῃ.

Ἄρθρον 10. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴν ἐγκαλῇται εἰς κριτήριον, νὰ μὴ φυλακώνεται κατ' ἄλλον τρόπον, παρὰ καθὼς διορίζει ὁ Νόμος· ἡγουν, ὅταν πταίσῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅχι κατὰ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κριτοῦ*. Κάθε κάτοικος ὅμως, ὅταν κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν, ἢ κατὰ νόμον πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ κριτηρίου, πρέπει νὰ ὑποταχθῇ εὐθύς καὶ νὰ πηγαίνῃ νὰ κριθῇ· διατί, ἂν ἀντισταθῇ καὶ δὲν θέλῃ νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν κρίσιν, γίνεται πταίστης· καὶ ἄρκετόν σφάλμα εἶναι, ὅταν ὁ Νόμος κράζῃ κανέναν ἄνθρωπον καὶ ἐκεῖνος ἀντιστέκεται μὲ τὸ κακὸν καὶ δὲν ὑπακούῃ νὰ πηγαίνῃ, ὄντας σίγουρος, ὅτι δὲν παιδεύεται*, ἂν εἶναι ἄθῳς.

Ἄρθρον 11. Κάθε δυναστικὸν ἐπιχείρημα, ὅπου ἤθελαν κάμει ἐναντίον ἐνὸς ἀνθρώπου, ὅπου δὲν ἔπταισε, καὶ χωρὶς προσταγὴν τοῦ Νόμου θέλουν νὰ τὸν καταδικάσουν, ἐκεῖνο φαίνεται πῶς εἶναι μόνον ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ κριτοῦ καὶ ἔργον τυραννικόν. Ὁ ἄνθρωπος, λοιπόν, τὸν ὅποιον θέλουν νὰ δυναστεύσουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔχει δίκαιον καὶ ἄδειαν νὰ ἀντισταθῇ ἐξ ὅλης του τῆς δυνάμεως, νὰ τὸ ἀποβάλλῃ μὲ βίαν καὶ νὰ μὴν ὑποταχθῇ.

Ἄρθρον 12. Ἐκεῖνοι ὅπου ἐκδίδουν προσταγάς, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ὑπογράψουν, ἢ ὅπου ἤθελε τὲς ἐκτελέσουν, ἢ ὅπου ἤθελε βάλουν ἄλλους νὰ τὲς τελειώσουν, λέγοντές τες πὼς εἶναι πράγματα ἀναγκαῖα, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν εἶδυσιν ἢ διοίκησιν, εἶναι πταῖσται καὶ ἔχουν νὰ τιμωρῶνται αὐστηρῶς.

Ἄρθρον 13. Κάθε ἄνθρωπος, ὅπου φαίνεται πὼς εἶναι ἀθῶος, ἂν τὸν συκοφαντήσουν πὼς ἔπταισεν, ἐν ὧσιν νὰ βεβαιωθῇ πὼς εἶναι πταίστης, πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κριτηρίου, κάθε αὐστηρότης, καθὼς δέσιμον, ὕβριςμοί, δαρμοί, ὅπου δὲν εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατακράτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ἐν ὧσιν νὰ κριθῇ, νὰ εἶναι ἐμποδισμένα, καὶ μόνον ἀφοῦ ἀποδειχθῇ πταίστης, τότε νὰ γίνεται ἀρχὴ τῆς τιμωρίας εἰς τὸ ὑποκείμενόν του, καθὼς διαλαμβάνει ὁ Νόμος.

Ἄρθρον 14. Κανένας ἄνθρωπος νὰ μὴ κρίνεται καὶ νὰ μὴ τιμωρῇται ἀλλέως, παρὰ ἀφοῦ εἴπῃ ὅλα τὰ δικαιολογήματά του καὶ ἀφοῦ κατὰ τοὺς νόμους κραχθῇ εἰς τὴν κρίσιν· καὶ τιμωρεῖται τότε μόνον, ὅταν εἶναι ἓνας Νόμος καμωμένος προτοῦ νὰ κάμῃ ἐκεῖνος τὸ πταῖσμα. Ὁ Νόμος δὲ ὅπου ἤθελε τιμωρήσῃ ἐγκλήματα, ἅπερ ἔγιναν εἰς τὸν καιρόν, ὅπου αὐτὸς δὲν εἶχε συστηθῇ, λέγεται Τυραννία. Καὶ τὸ νὰ τιμωρήσῃ ἓνας νέος Νόμος παλαιὰ ἐγκλήματα, λέγεται ἀνομία. Ἦγουν, ἓνας ἄνθρωπος ἐπῆρε (ἓνα βόδι)· δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου τὸ ἐπῆρε, δὲν ἦτον κανένας νόμος ὅπου νὰ ἐμπόδιζε ταύτην τὴν ἄρπαγὴν· ἐξεδόθη ἔπειτα νόμος νὰ μὴν ἄρπάξῃ ἓνας τοῦ ἄλλου πράγματα· ὁ ἄρπαξ δίδει ὀπίσω τὸ βόδι, μὰ δὲν παιδεύεται, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἤξευρε πὼς ἡ ἄρπαγὴ εἶναι κακὴ.

(Ἀκολουθοῦν 21 ἀκόμη ἄρθρα καθορίζοντα τὰ ὑπόλοιπα δικαιώματα καὶ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου).

« Ἐλευθερία, Ἰσοτιμία, Ἀδελφότης »

Ρήγας Φερραῖος

10. ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

(Ὁ θρυλικὸς χορὸς τοῦ Ζαλόγγου)

Τὴν ἐπαύριον λαβόντες τοὺς ὁμήρους καὶ τὰ ἀναγκαῖα φορτη-
τηγὰ ζῶα, διηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πάργαν ἀποσπασθέντες ἀπὸ τὰς
ἀγκάλας τῆς γλυκείας Πατρίδος καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ κοπετῶν καὶ
θερμῶν δακρύων ὁ Δῆμος Δρᾶκος, Φῶτος Τζαβέλλας, Τζίμας Ζέρβας,
Γκόγκας, Δαγκλῆς καὶ λοιποὶ φύλαρχοι. Οὗτοι ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν
τὰ δύο σχεδὸν τρίτα τῶν συμπολιτῶν ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Πάργαν.
Ἐξ ἄλλου ὁ Κίτζος Βότζαρης, Κουτζονίκας, Φωτομάρας μὲ τοὺς ἰδι-
κοὺς των διεβιβάσθησαν, οἱ μὲν εἰς Βουργαρέλι*, οἱ δὲ εἰς Ζάλογγον*.

Ὁ ἱερομόναχος Σαμουήλ, μείνας μετὰ πέντε μόνον Σουλιωτῶν
παρέδιδε κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅσα πολεμοφόδια ὑπῆρχον εἰς τὸ φρού-
ριον, μετὰ δὲ τὴν παράδοσιν ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Πάρ-
γαν. Καθ' ἣν ὅμως στιγμὴν ἐγένετο ἡ παράδοσις, εἰς ἓκ τῶν τριῶν
ἀποσταλμένων Τούρκων διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν πολεμοφοδίων εἶπε
πρὸς τὸν Σαμουήλ :

— Πόσα κολαστήρια* στοχάζεσαι, καλόγερε, ὅτι θὰ σοῦ κάμῃ ὁ
Βεζίρης, ὅταν σὲ βάλῃ στὸ χέρι, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ δὲν γλυτώνεις ;

— Δὲν εἶναι ἄξιος ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίθη ὁ Σαμουήλ, νὰ πιάσῃ ἄν-
θρωπον, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ὅπου δὲν τὸν φοβεῖται, γνωρίζει καὶ ἄλλον
δρόμον τοῦ θανάτου.

Ἐξελθόντων τούτων τῶν λόγων ἀπὸ τὸ στόμα του, μόλις πα-
ρῆλθον δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ ἤναψεν ἡ πυρῖτις, ἡ ὁποία καὶ τοὺς
ἀπεσταλμένους καὶ δύο Σουλιώτας καὶ τὸν ἴδιον τὸν Σαμουήλ κατέ-
καυσεν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀφανὴς ἐγένετο, ἰστάμενος ὀρθίος ἐπὶ
τι κιβώτιον πλήρες πυρίτιδος...

Μεθ' ἡμέρας τρεῖς τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ἐξέτασεν ὁ Περ-
ραιβὸς εἰς τὴν Πάργαν Σουλιώτην τινά, ἡμιφλογισμένον σχεδὸν ὑπὸ
τῆς πυρίτιδος, ὁ ὁποῖος ἴστατο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τοῦ συμβάν-
τος ἐκτὸς τῆς θύρας τῆς πυριτιδαποθήκης. Ὁμοίως ἐξέτασε καὶ ἄλ-
λους δύο συγγενεῖς τοῦ Σαμουήλ. Οὗτοι τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι ὁ Σα-
μουήλ βαστῶν κηρίον ἀνημμένον εἰς τὰς χεῖρας ἀνέβη μετὰ τὰς ἀπει-
λὰς τοῦ Τούρκου ἐπὶ τινος κιβωτίου, ἀφ' ὅπου δούς τὴν ἀπάντησιν
εἰς τὸν Τούρκον ἔρριψε ταυτοχρόνως τὸ φυτίλι τοῦ κηρίου ἐπὶ τὸ

ἔδαφος, ἐν ᾧ ὑπῆρχε διεσκορπισμένη πυρίτις. Καὶ οὕτω γέγονεν, ὁ γέγονε.

Μόλις εἶχον φθάσει παρὰ τῆς Πάργας τὰ μεθόρια καὶ πρὶν ἔτι πυρποληθῇ ὁ Σαμουήλ, παραβὰς ὁ στρατάρχης Βελῆ* Πασᾶς τὰ τόσα ἔνορκα καὶ πολυμάρτυρα ἔγγραφά του, καταφρονήσας τοὺς ὁμήρους, ἔπεμψε κατόπιν αὐτῶν τὸν Σελλικτάρην Μπόταν ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων χιλιάδων στρατιωτῶν, ὅπως προλάβῃ, θυσιάσῃ καὶ αἰχμαλωτίσῃ, εἰ δυνατόν, αὐτοὺς καθ' ὁδόν...

Πλησίον ὄντες οἱ Πάργιοι καὶ πολλοὶ ἔτι ἐκ τῶν προσφύγων Σουλιωτῶν, ἀκούσαντες τὸν πυροβολισμόν καὶ ἀλαλαγμὸν τῶν ἐπερχομένων ἔδραμον εἰς ἐπικουρίαν τῶν συντρόφων. Φοβηθέντες οἱ ἐχθροί, ὀπισθώρμησαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐκτὸς τῶν ὁρίων. Ἰδόντες δὲ τοὺς Παργίους ὁρμῶντας πρὸς βοήθειαν τῶν Σουλιωτῶν, ἤρχισαν νὰ τοὺς ἐπαπειλῶσι, λέγοντες, ὅτι ἐὰν θέλωσι νὰ ἀποφύγῃσι τὸν κίνδυνον τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ παραδώσωσι ἢ νὰ διώξωσι ἀμέσως ὅλους τοὺς Σουλιώτας μετὰ τῶν γυναικοπαίδων εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

— Πῶς εἶναι δυνατόν, ἀπεκρίθησαν οἱ Πάργιοι, ἄλλα νὰ γράφῃ καὶ ἄλλα νὰ πράττῃ ὁ στρατάρχης Βελῆ Πασᾶς; Ἐὰν αὐτὸς παραβαίνῃ ἀσυνειδήτως τὰς ἐγγράφους καὶ ἐνόρκους συμφωνίας καὶ ὑποχρεώσεις του, ἡ Πάργα ὅμως διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς καὶ θέλει διατηρήσῃ ἐνόσω ὑπάρχει τὸ σύστημα τῆς φιλοξενίας πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ καταφεύγοντας· ἀφ' ἑτέρου ὅμως διὰ τὴν γειτονικὴν ἡσυχίαν καὶ ἀρμονίαν δὲν θέλει λείψει νὰ τοὺς παρακαλέσῃ νὰ ὑπάγῃσιν, ὅταν εὐκολυνθῶσι, ὅπου εὐχαριστοῦνται.

Εἰδοποιηθεὶς τότε παρὰ τῶν Παργίων ὁ εἰς Κέρκυραν Ρῶσος πληρεξούσιος τὴν παράνομον ταύτην πράξιν τοῦ στρατάρχου, ἔγραψεν αὐστηρῶς πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἀλῆν καὶ οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ διελύθη τὸ στρατόπεδον ἄνευ ἄλλης ἐχθροπραξίας.

Οἱ δὲ ἀπελθόντες εἰς Ζάλογγον Σουλιῶται μετὰ τῶν γυναικοπαίδων περιέμενον ἡμέραν παρ' ἡμέραν διαταγὴν τοῦ Βεζίρη, διορίζουσιν αὐτοὺς κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του εἰς ὀρεινὰς καὶ ὑγιεινὰς κατοικίας καὶ ἄφθονον ἀπολαβὴν προϊόντων ἀπὸ καρποφόρων ἐπαρχιῶν.

Ἀλλ' ἀντὶ τούτων μεθ' ἡμέρας τέσσαρας παρουσιάσθησαν

ἀπροσδοκῆτως πρὸς τὰ πλάγια τῶν τρεῖς σχεδὸν χιλιάδες Τουρκαλβανοί, οἵτινες τοὺς ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως, ὅτι ἔχουσι προσταγὴν τοῦ Βεζίρη νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα τῶν ὅλα, αὐτοὺς δὲ νὰ φέρωσιν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου θ' ἀποφασίσῃ ἡ Ὑψηλότης τοῦ περὶ τῆς διανομῆς τῶν καὶ περὶ τῆς ἀνταμοιβῆς τῶν πιστῶν ἐκδουλεύσεών τῶν. Τότε ἠνεώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν εἰς τοῦ τυράννου τὰς ὑποσχέσεις ἀφωσιωμένων, τότε ἠσθάνθησαν τὰς συνήθεις ἀνταμοιβάς του, τότε ἐνεθυμήθησαν τὰς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν τελευταίας πατριωτικὰς καὶ πατρικὰς συμβουλὰς τοῦ Σαμουήλ. Ἄλλ' ὅλα ἦσαν ἤδη μάταια καὶ πᾶσα ἐπίγνωσις ἀθεράπευτος. Τὸ πᾶν συνίστατο ἢ εἰς τὴν τυφλὴν παράδοσιν ἢ εἰς τὴν διὰ τῶν ὁπλῶν ἀπηλπισμένην ἀπόφασιν. Συμβουλίου λοιπὸν γενομένου, ἐνεκρίθη τὸ δεύτερον.

Ὅθεν ἀπὸ τῆς ἐνάτης πρὸ μεσημβρίας μέχρι τῆς ἐνδεκάτης τῆς ὑστεραίας ἐσυγκροτοῦντο ἀμφοτέρωθεν πεισματῶδεις ἐχθροπραξίαι. Γυναῖκες τινές, ὡσεὶ ἐξήκοντα, ὅλαι σχεδὸν χῆραι, ἰδοῦσαι τὸν κίνδυνον ἀναπόφευκτον ἐπροτίμησαν παρὰ τὴν πολυπαθῆ καὶ κατησχυμένην αἰχμαλωσίαν τὸν ἥρωϊκὸν καὶ στιγμιαίον θάνατον. Ἀναβᾶσαι ἐπὶ τινος κρημνώδους ὕψους πρῶτον κατέρριπτον τὰ τρυφερά καὶ φίλτατα αὐτῶν τέκνα, ἔπειτα δὲ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἐρρίπτοντο καὶ αὐταὶ αὐθορμήτως ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ.

Ἡ τραγικὴ καὶ φρικώδης αὕτη πρᾶξις τῶν γυναικῶν ἠρέθισε τοὺς ἄνδρας νὰ διακινδυνεύσωσι τὴν νύκτα, διασχίζοντες τὸν στρατὸν διὰ τῶν ὁπλῶν....

«Ἱστορίαι τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», 1815

Χριστόφορος Πευραιβός

11. ΣΑΛΠΙΣΜΑ ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ

«Μείζον' ὅστις ἀντὶ τῆς αὐτοῦ πάτρας φίλον νομίζει, τοῦτον οὐδαμοῦ λέγω».

Σοφοκλέους «Ἀντιγόνη»

Ἀδελφοί, φίλοι καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐλληνικοῦ γένους ὑπέρμαχοι, οἱ κατὰ τὴν Αἴγυπτον εὕρισκόμενοι Γραικοὶ καὶ ὅσοι ἄλλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ καὶ ἄλλαχοῦ διατρίβετε προσμένοντες τὸν ἀρμόδιον* καιρὸν τῆς κοινῆς τοῦ γένους ἐλευθερίας, ἀξιωματικοὶ τε καὶ στρατιῶται πάσης τάξεως καὶ παντὸς βαθμοῦ, χαίρετε, ἐπειδὴ ἡ χαρὰ σας εἶναι κοινὴ χαρὰ

ὄλων τῶν Γραικῶν· ὑγιαίνετε, ἐπειδὴ ἡ ὑγεία σας εἶναι κοινὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδος.

Ὅσα, φίλοι καὶ ἀδελφοί, ἀναγνώσετε εἰς τὴν παροῦσαν ἐγκύκλιον ἐπιστολήν, μὴ τὰ νομίσετε συμβουλὰς ἰδικὰς μου, ἀλλ' ἐλεεινολογίας καὶ παράπονα τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὴν εἰκόνα βλέπετε· διότι ἄλλα δὲν γράφω, πλὴν ὅσα ἤθελε σᾶς εἶπει ἡ κοινὴ μήτηρ ἡμῶν καὶ πατρίς, ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, ἃν ἐλάμβανε φωνὴν καὶ γλῶσσαν.

Φαντασθῆτε λοιπόν, ὅτι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἡμετέραν μητέρα, τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ περίφημον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μὲ μαῦρα καὶ ἐξεσχισμένα φορέματα, εἰς ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος πληγωμένη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους τυράννους, μὲ λυτοὺς τῆς κεφαλῆς τοὺς πλοκάμους, ἀνυπόδητος καὶ σχεδὸν γυμνή, ὀδυρομένη καὶ κλαίουσα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν ἔρριψεν ἡ θηριότης τῶν Τούρκων, τρέχει πρὸς ἡμᾶς, τὰ τέκνα της, μᾶς δείχνει τὰ κατεσχισμένα της φορέματα, μίαν πρὸς μίαν μᾶς ἀνακαλύπτει τὰς πληγὰς της, μᾶς βάφει μὲ τὰ αἵματά της, μᾶς βρέχει μὰ τὰ δάκρυά της, ἐναγκαλίζεται καὶ ἀσπάζεται ἐνα ἕκαστον ἀπὸ ἡμᾶς κατ' ἰδίαν, καὶ ζητεῖ ἀπὸ ὅλους κοινῶς ἐκδίκησιν μὲ τοῦτα τὰ λόγια :

« Τέκνα μου ἀγαπητά, ὅσοι ὀνομάζεσθε Γραικοί, εἰς κανένα αἰῶνα, εἰς κανένα τοῦ κόσμου τόπον, ἀπ' ἐμὲ τὴν μητέρα σας μήτε πλέον εὐτυχής, μήτε πλέον λαμπρὰ ἄλλη καμμία δὲν ἐφάνη. Τὰ πρῶτά μου τέκνα, οἱ πρόγονοί σας, ἦσαν οἱ πλέον φωτισμένοι, οἱ πλέον ἀνδρεῖοι ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης. Τῆς ἐλευθερίας τὸ γλυκύτατον ὄνομα ἀπ' ἐκείνους εὐρέθη, εἰς ἐκείνους πρῶτους ἠκούσθη, ἀπ' ἐκείνων τὰ στόματα πρῶτον ἐξεφωνήθη. Αὐτοὶ πρῶτοι εὗρηκαν καὶ αὖξησαν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὥς μέχρι τοῦ νῦν μαρτυροῦσι καὶ τὰ βιβλία, ὅσα ἐγράφησαν ἀπ' αὐτοῦς, καὶ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ δημιουργήματα, ἔργα θαυμαστὰ τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Ἀνδριαντοποιητικῆς τέχνης. Εἰς ἐμὲ τὴν Ἑλλάδα πρῶτην ἐγεννήθησαν ποιηταί, ρήτορες, φιλόσοφοι, τεχνῖται, στρατηγοί, παντὸς εἶδους καὶ πάσης τάξεως ἄνθρωποι, τόσον μεγάλοι, τόσον παράδοξοι, ὥστε ὅσα λέγονται περὶ αὐτῶν ἤθελαν ἀναμφιβόλως νομισθῆ μῦθοι, ἃν δὲν εἴχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὰ λείψανα τῆς μεγαλουργίας των. Αὐτοί, ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν, καὶ νόμους εὗρηκαν, καὶ πολιτείας συνέστησαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν των μὲ μεγαλοψυχίαν ἀπίστευτον ὑπεράσπισαν ἐναντίον εἰς

κραταιούς και μεγάλους βασιλείς, εἰς ἔθνη καὶ ἀπ' αὐτὴν τῆς θαλάσσης τὴν ἄμμον πολυαριθμότερα. Αὐτοὶ μὲ στρατιώτας πολλὰ ὀλίγους, ἀλλὰ γέμοντας ἀπὸ τὸν ἅγιον τῆς ἐλευθερίας ἐνθουσιασμόν, ἀντεστάθησαν εἰς τὰ ἀναρίθμητα τῆς Περσίας στρατεύματα, ἢ ὅποια τότε ἦτον ἢ πλατυτέρα, ἢ κραταιότερα, καὶ φοβερωτέρα βασιλεία τῆς οἰκουμένης· καὶ εἰς ὀλίγου καιροῦ διάστημα, διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τοὺς βαρβάρους κατετρόπωσαν, καὶ τὸν ὑπερήφανον Αὐτοκράτορα τῶν βαρβάρων εἰς μικρὸν πλοιάριον νὰ φύγῃ μὲ μεγάλην του καταισχύνῃν ἠνάγκασαν, διὰ νὰ μὴ ζωγρηθῇ ἀπὸ τοὺς προγόνους σας, τοὺς ὁποίους πρότερον τόσον οὐτιδανούς ἐνόμιζεν, ὥστε μὲ μόνην του τὴν παρουσίαν ἤλπιζε νὰ τοὺς ροφήσῃ, χωρὶς πόλεμον, καθὼς ὁ λέων καταπίνει τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον ἄρνιον.

Ἀλλὰ, τέλος πάντων, οἱ πρόγονοί σας, ὧ τέκνα μου, ἀγαπητά, ὄντες ἄνθρωποι ἔπταισαν καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι. Μὴ συλλογισθέντες ὅτι τὰ παράδοξα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα ἀνδραγαθήματα, ὅσα κατώρθωσαν, ἦσαν ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς πάντων τῶν Ἑλλήνων ὁμονοίας, ἄρχισαν νὰ ζηλοτυποῦν καὶ νὰ φθονῶσιν ἀλλήλους, νὰ κατατρέχωσιν ὁ εἰς τὸν ἄλλον, νὰ σπεύρωσι κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν τῆς διχονοίας τὰ ζιζάνια. Καὶ τί συνέβη ἐκ τούτου ; ὦ τέκνα μου, τέκνα μου, ἀφήσατέ με πρὸς ὀλίγον νὰ σφογγίσω τὰ δάκρυά μου, διὰ νὰ σᾶς διηγηθῶ τὰ φαρμακερὰ τῆς διχονοίας ἀποτελέσματα.

Ἡ διχόνοια ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔκαμε μικροψύχους τοὺς μεγαλοψύχους Ἑλληνας, κατέστησε τοὺς σοφοὺς ἄφρονες, ἐδίωξεν ἀπὸ τὰς καρδίας των τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος, καὶ ἔθηκεν εἰς αὐτῆς τὸν τόπον τὴν δίψαν τῶν ἡδονῶν καὶ τοῦ πλούτου, ἐφυγάδευσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἔφερεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν μικροπρέπειαν, τὴν κολακείαν, τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην, καὶ τῆς ἀπάτης ὅλα τὰ βδελυρὰ παρακολουθήματα. Καὶ μὲ τοιαῦτα ἀγενῆ καὶ δυστυχέστατα φρονήματα, πῶς ἦτον πλεόν δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ πρόγονοί σας ἐλεύθεροι ; Ἡ ἐλευθερία, τέκνα μου, δὲν ἀγαπᾷ νὰ κατοικῇ εἰς τόπους, ὅπου δὲν βασιλεύει ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ χρηστοθήεια. Ὅθεν οἱ θαυμαστοὶ ἐκεῖνοι καὶ περίφημοι Ἕλληνες ὑπετάχθησαν πρῶτον εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Καὶ τοῦτο δὲν ἦτον ἔτι τόσον δεινόν, ἐπειδὴ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν καὶ αὐτοὶ Ἕλληνες. Ἐπεσαν μετὰ ταῦτα ὑποκάτω εἰς τὸν ζυγὸν τῶν Ῥωμαίων, ζυγὸν αἰσχροτέρου ἀπὸ τὸν πρῶτον, ἀλλ' ὅχι ἀκόμη τόσον ἐλεεινόν· διότι οἱ

τότε Ρωμαῖοι ἦσαν ἔθνος γενναῖον*, καὶ ἀντὶ τοῦ νὰ βαρύνωσι τὸν ζυγὸν εἰς τῶν Ἑλλήνων τοὺς αὐχένους, τοὺς ἐτίμησαν ὡς σοφωτέρους των, ἀντὶ δούλων τοὺς κατέστησαν διδασκάλους των, καὶ λαβόντες ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρ' αὐτῶν ἠξιώθησαν νὰ ὀνομασθῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ δεύτερον σοφὸν ἔθνος τῆς Οἰκουμένης μετὰ τοὺς Ἕλληνας.

Ἀλλ' ἔπταισαν τέλος πάντων καὶ οἱ Ρωμαῖοι, πταῖσμα τόσον βαρύτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πταίσματος, ὅσον ἔπρεπε νὰ εἶναι προσεκτικώτεροι, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τῆς Ἑλληνικῆς δυστυχίας τὸ παράδειγμα. Ἐδιχόνησαν καὶ αὐτοί, μὴ συλλογισθέντες ὅσα κακὰ εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ διχόνοια· καὶ χάσαντες τὴν αὐτονομίαν ἔγιναν σύνδουλοι * τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐκυβερνῶντο ἐντάμα * ἀπὸ τὴν αὐτοδέσποτον * θέλησιν τῶν Καيسάρων τῆς Ρώμης. Ὁ ζυγὸς οὗτος ἦτον βέβαια αἰσχροτέρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἶχε μ' ὅλον τοῦτο κἂν ποίαν * παρηγορίαν· διότι καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχον ἀκόμη παντάπασιν ἀποσβεσθῆ, καὶ ἐσώζετο καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς δεσπότας κἂν ποία * αἰδώς, ἥτις τοὺς ἠνάγκαζε νὰ μετριάζωσι τὸν ζυγόν. Ἀλλ' οἱ δεσπότες τῆς Ρώμης ἐπολλαπλασιάζοντο καθ' ἡμέραν, ὅχι πλέον ἐκλεγόμενοι ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν πολιτῶν ἢ διαδεχόμενοι τὴν ἡγεμονίαν παῖς παρὰ πατρός, ἀλλ' ἀναγορευόμενοι ἀπὸ τὴν θορυβώδη τῶν στρατευμάτων ἐπανάστασιν. Αὐτοὶ μετακομίσαντες ἔπειτα τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον εἰς τὸ Βυζάντιον, ἔδωκαν καὶ εἰς ἐσᾶς, ὧ τέκνα μου, τοὺς Γραικοὺς, τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων τοὺς ἀπογόνους, τὸ ὄνομα τῶν Ρωμαίων, ὄνομα τὸ ὁποῖον μήτε εἰς αὐτοὺς πλέον δὲν ἤρμοζεν, ἐπειδὴ τὰ στρατεύματα, ἀντὶ γνησίων Ρωμαίων, ἀνεβίβαζον πολλάκις εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Θράκας, Βουλγάρους, Ἰλλυριοὺς, Τριβαλλοὺς, Ἀρμενίους, καὶ ἄλλους τοιούτους τρισβαρβάρους δεσπότας· τῶν ὁποίων ὁ ζυγὸς ἔγινε τόσον βαρύτερος, ὅσον καὶ τὰ φῶτα τῆς Ἑλλάδος ἠφανίζοντο ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἕλληνες ἔχασαν ἕως καὶ τὸ προγονικὸν αὐτῶν ὄνομα, ἀντὶ Γραικῶν ὀνομασθέντες Ρωμαῖοι : καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ ζυγὸς οὗτος ὁ τόσον βαρὺς ἦτον ἀκόμη ὑποφερτός, διότι οἱ βαστάζοντες αὐτὸν ἄθλιοι Γραικοὶ εἶχον κἂν * τὴν ἄδειαν νὰ θρηνῶσι τὰς συμφοράς των, ἦτον εἰς αὐτοὺς συγχωρημένον νὰ πλησιάζωσι κἂν τοὺς τυράννους των, καὶ νὰ ζητῶσιν ἐκδίκησιν παρ' αὐτῶν δι' ὅσα ἔπασχον ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς ὑπηρέτας. Ἦσαν βέβαια σκληροὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ τύραννοι, ἀλλ' ὄντες ὁμόθηρσκοι καὶ ὁμόγλωσσοι

τῶν Γραικῶν, ὑπεκρίνοντο κἄν ποῖαν * συνείδησιν, κἄν τινα θεοῦ φόβον. Καὶ ἂν ἡ καρδιά των ἔγεμεν ἀπὸ φαρμάκιον, εἰς τὰ χεῖλη ἤναγκάζοντο νὰ κρατῶσι τὸ μέλι. Διὰ ταύτας λοιπὸν τὰς αἰτίας, τέκνα μου ἠγαπημένα, ὀνομάζω καὶ τὸν ζυγὸν τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ὑποφερτόν, παραβαλλόμενον μὲ τὴν σημερινὴν παναθλίαν κατάστασιν τῶν Γραικῶν, τὴν ὁποῖαν νὰ περιγράψω μήτε φωνὴ πλέον μ' ἔμεινε μήτε δύναμις.

Οὐαί, οὐαί ! Τέκνα μου ἀγαπητά, δυστυχεῖς ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων. Ἐσυντρίφθη, τέλος πάντων, καὶ ὁ Ρωμαϊκὸς ζυγός, καὶ οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τοὺς ἐκρήμνισαν τίνες ; Τύραννοι ἀσυγκρίτως καὶ βαρβαρώτεροι καὶ σκληρότεροι ἀπ' ἐκείνους : καὶ οἱ ταλαίπωτοι Γραικοί, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀναψύξωσιν *, ἐκλιναν ἐλεεινῶς τὸν αὐχένα ὑποκάτω εἰς ζυγὸν τόσον βαρύν, τόσον ἀπάνθρωπον, ὥστε νὰ ποθήσουν τὸν Ρωμαϊκὸν ζυγόν. Ἔθνος τρισβάρβαρον, ἔθνος μιαρὸν, ἔθνος διαφόρου γλώσσης καὶ διαφόρου θρησκείας, εἰς ὀλίγα λόγια, ἔθνος τούρκικον, ἔπεσε, τέκνα μου, εἰς ἐμὲ τὴν δυστυχεστάτην μητέρα σας, τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἓνας σφοδρὸς ἀνεμοστρόβιλος, καὶ κατέσβεσε τὰ μικρὰ καὶ ἀσθενῆ φῶτα, ὅσα τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων ἡ τυραννία δὲν εἶχεν ἀκόμη δυνηθῆ νὰ σβέσῃ· ἐσκόρπισε τὰ ὀλίγα ἐκεῖνά μου τέκνα, τοὺς ἀδελφούς σας, ὅσοι ὀλίγον σοφώτεροι παρὰ τοὺς ἄλλους κατέφυγον ἄλλος ἄλλαχοῦ, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν τῆς προγονικῆς αὐτῶν σοφίας τὰ λείψανα, Ἐπεσεν ἐπάνω μου τὸ ἀπάνθρωπον γένος τῶν Μουσουλμάνων, ὡς ἄγριος λύκος· καὶ ἴδετε, τέκνα μου, εἰς ποῖον ἐλεεινὸν τρόπον μὲ κατεσπάραξε, πῶς κατέσχισε τὰ λαμπρὰ μου φορέματα, πῶς αἱμάτωσε καὶ κατεπλήγωσε τὰς τρυφεράς μου σάρκας. Ἰδετε πῶς ἐξήρανε τοὺς μαστούς μου, ὥστε μήτε σταλαγμὸς γάλακτος δὲν ἔμεινε πλέον εἰς αὐτοὺς διὰ νὰ σᾶς θρέψω. Ἰδετε πῶς ἀπὸ τοὺς παντοτινοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ καθημερινὰ δάκρυα, ἐβρόγχιασε καὶ αὐτός μου ὁ λάρυγξ, ὥστε δὲν ἔμεινε πλέον εἰς ἐμὲ μήτε φωνὴ διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω.

Ἐρωτῶ σας λοιπὸν τὴν σήμερον, τέκνα μου ἀγαπητά, ἡ δυστυχεστάτη σας μήτηρ, ὑποφέρετε νὰ ἀφήσετε τόσα κακὰ ἀνεκδίκητα ; Ὑποφέρετε νὰ ἀκούετε τοὺς στεναγμοὺς, νὰ θεωρῆτε τὰ δάκρυά μου, νὰ μὲ βλέπετε σπαραττομένην, καὶ δὲν φοβεῖσθε μήπως ἡ τυραννία μοῦ ἀφαιρέσῃ τέλος πάντων καὶ τὴν ζωὴν ; Μέχρι τῆς σή-

μερον, τέκνα μου, δὲν σᾶς ἐνώχλησα μὲ τὰ παραπονέματά μου, διότι ἡ τυραννία δὲν σᾶς ἀφῆκε κανένα τρόπον τοῦ νὰ ἐκδικήσετε τὴν μητέρα σας. Ἀλλὰ τώρα ὁ καιρὸς τῆς ἐκδικήσεως ἔφθασε καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν καιρὸν ἄλλον ἀρμοδιώτερον ποτὲ δὲν θέλετε ἐπιτύχει. Ἐν ἔθνος μέγα, λαμπρόν, γενναῖον καὶ φωτισμένον, οἱ ἐνδοξότατοι καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην περιβόητοι Γάλλοι, εὐτυχεῖς ζηλωταὶ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σοφίας τῶν προγόνων σας, μὲ στρατεύματα συνθεμένα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς Σαλαμῖνος, ἀπὸ Ἡρώας, ἀφ' οὗ ἔδειξαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην τί δύναται νὰ κάμῃ τῆς ἐλευθερίας ὁ ἔρως ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴν σοφίαν, ἦλθον καὶ εἰς τοῦ τυράννου τῆς Ἑλλάδος τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τοῦ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὰς αἰμοβόρους χεῖρας τὴν Αἴγυπτον. Ἐπεσαν ἐπάνω εἰς ταύτην τὴν μακαρίαν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐφώτισαν εἰς τῶν Πτολεμαίων τὸν καιρὸν οἱ πρόγονοί σας, καὶ ἐσκότισαν πάλιν οἱ τρισβάρβαροι Μουσουλμάνοι, ἔπεσαν λέγω ἐπάνω εἰς τὴν γῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅχι ὡς Τοῦρκοι, ὅχι ὡς κεραυνὸς ἐξολοθρεύων, ἀλλ' ὡς δρόσος ἀπ' οὐρανοῦ, φέροντες εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ Αἴγυπτος ὅταν φωτισθῇ, θέλει βέβαια ἐκδικήσῃ καὶ τὰ ἰδικά μου αἵματα. Μ' ὅλον τοῦτο, εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι, τέκνα μου, νὰ ἐπιταχύνετε τὴν ἐκδίκησιν ταύτην· εἰς τὰς χεῖράς σας εἶναι νὰ ἱατρεύσετε τὸ γρηγορώτερον τὰς πληγὰς μου, νὰ μὲ ἐκδύσετε χωρὶς ἀργοπορίαν ἀπὸ τὰ σχισμένα τοῦτα καὶ μολυσμένα ράκια, καὶ νὰ μὲ στολίσετε πάλιν μὲ τὴν ἀρχαίαν μου δόξαν. Τί λέγετε ; κινουῦσιν εἰς ἔλεον τὰς ἀκοάς σας οἱ στεναγμοὶ καὶ τὰ δάκρυα τῆς ἐλεεινῆς μητρός σας, τοὺς ὀφθαλμούς σας αἱ πληγαὶ καὶ τὰ αἵματα εἰς τὰ ὁποῖα μὲ ἐβάπτισεν ἡ τουρκικὴ ἀπανθρωπία ; ἢ δὲν ἔμεινε πλέον εἰς τὰς καρδίας σας οὐδὲ παραμικρὸς σπινθὴρ ἀγάπης πρὸς ἐμὲ τὴν ἀθλίαν μητέρα σας ;

«Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ ἐποχὴ του»

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

12. Ο ΠΑΠΑΤΡΕΧΑΣ

... Ἡ συναναστροφή μου εἶναι μὲ τὸν Ἐφημέριον τοῦ χωρίου, ἄνδρα, ὅστις παρὰ τᾶλλά του πολλὰ προτερήματα καυχᾶται, καὶ ὅτι εἰς ὅλην τὴν νῆσον δὲν εὐρίσκεται Παπᾶς νὰ ἀναγιγνώσκῃ παρ' αὐτὸν ἐγρηγορώτερα τὰ καθίσματα τοῦ ψαλτηρίου. Εἰς τῆς ἑορτῆς τῶν Χρι-

στουγέννων τὸν ὄρθρον, τὸν συνέβη τὰ πτερνισθῆ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τόσον σφοδρά, ὥστε νὰ σβέσῃ τὴν λαμπάδα. "Όταν τὴν ἄναψαν, συλλογιζόμενος πόσον ἔχασε καιρὸν εἰς τὴν μεταξὺ σκοτίαν, ἐπροτίμησε νὰ πηδήσῃ ψαλμὸν ὁλόκληρον, τὸν μακρότερον, παρὰ τὸ ὄνειδος νὰ μακρύνῃ τὸν καιρὸν τῆς ἀναγνώσεως ὑπὲρ τὸ σύνηθες.

Δὲν ἤξεύρω, ἂν διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην ἀνάγνωσιν, ἢ διὰ τὴν φυσικὴν ἡμῶν τῶν Χίων κλίσιν εἰς τὰ σκωπτικὰ παρωνύμια ὁ Βολισσινὸς ἐφημέριος ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς πολίτας τῆς Χίου Παπατρέχας· καὶ τὸ παρωνύμιον ἤρесе τόσον εἰς τὸν παρονομαζόμενον, ὥστε δὲν σ' ἀκούει πλέον, ἐὰν δὲν τὸν καλέσῃς μὲ τὸ κύριόν του ὄνομα.

Καυχᾶται πρὸς τούτοις καὶ εἰς ἑξηκοντατέσσερα ταξείδια, καὶ φαντάζεται ἑαυτὸν ὡς ἄλλον Ὀδυσσεά, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τοῦτο μόνον διαφέρει, ὅτι τὰ ἔκαμεν εἰς αὐτὰ τῆς νήσου τὰ ἑξηκοντατέσσαρα χωρία, χωρὶς κίνδυνον κανένα τῆς θαλάσσης.

Διὰ νὰ σὲ δώσω, φίλε, μικρὸν παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰ ταξείδια πολυπειρίας, ἐπέρασεν ἐδῶ πρὸ μηνῶν Ἄγγλος τις περιηγητής, μὲ σκοπὸν νὰ ἀνακαλύψῃ κανένα ὑπόμνημα τῆς εἰς Βολισσὸν διατριβῆς τοῦ Ὀμήρου· εἶχε σιμὰ καὶ δύο τοῦ μικρὰ παιδάρια. Μόλις τ' ἄκουσεν ὁ Παπᾶ-τρέχας νὰ συλλαλῶσι μὲ τὸν πατέρα των, καὶ μ' ἐρώτησεν ἐκστατικός. Ποίαν γλῶσσαν λαλοῦσι ;

— Τὴν Ἀγγλικήν, τὸν ἀπεκρίθην· καὶ ἡ ἐκστασίς του ἔγινεν ἀπολίθωσις. Δὲν ἐμπόρει νὰ χωρήσῃ τοῦ Βολισσινοῦ Ὀδυσσεῶς ἡ κεφαλή, πῶς τόσον νεαρὰ παιδάρια ἦτο δυνατόν νὰ λαλῶσι γλῶσσαν εἰς αὐτὸν ἄγνωστον. Δὲν ἔξεύρω πλέον, ποίαν γλῶσσαν, καὶ εἰς ποίαν ἡλικίαν, κατ' αὐτόν, ἔπρεπε νὰ λαλῶσι τῶν Ἀγγλων τὰ τέκνα. Εἶμαι βέβαιος ὅτι γελᾷς τὴν ὥραν ταύτην διὰ τὴν ἀπορίαν τοῦ Παπᾶ-Τρέχα· ἀλλὰ τί ἤθελες κάμει, ἐὰν παρὼν παρόντος ἤκουες αὐτολεξεῖ ἀπὸ τὸ στόμα του τοὺς λόγους τούτους : « Τὰ διαβολόπουλα τόσο μικρὰ νὰ μιλοῦν ἐγγλέζικα ! »

Γέλα, φίλε, ὅσον θέλεις, ἀλλὰ πρόσεχε μὴ καταφρονήσῃς διὰ τοῦτο τὸν σεβάσμιον Παπᾶ-Τρέχαν. Ναί ! σεβάσμιος ἀληθῶς εἶναι, ὡς σὲ τὸ λέγω. Μ' ὅλην ταύτην τὴν ἀπλότητα, δὲν ἐμπορεῖς νὰ στοχασθῇς πόσον εἶναι φιλόανθρωπος ὁ καλὸς οὗτος ἱερεὺς, πόσον φροντίζει διὰ τὴν χρηστοθήθειαν τοῦ μικροῦ του ποιμνίου, μὲ ποίαν ψυχῆς διάθεσιν παρηγορεῖ τοὺς ἐνορίτας εἰς τὰς δυστυχίας αὐτῶν, καὶ τοὺς συμβουλεύει, ὅταν εὐτυχῶσι, νὰ ἔχωσι πρόνοιαν τῶν δυστυχούντων.

Ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν γέννημα παιδείας, ἐπειδὴ παιδείαν δὲν ἔλαβε· δὲν εἶναι καρπὸς τῆς ἀσκήσεως, ἐπειδὴ κανένα κόπον δὲν δοκιμάζει εἰς τὴν γύμνασιν αὐτῆς· ἀλλ' ἐφυτεύθη οὐρανοκατέβατος εἰς τὴν ψυχὴν του. Λυπεῖται πολλάκις διὰ τὴν στέρησιν τῆς παιδείας· καὶ διὰ τὴν ἀναπληρώσῃ ὅ,τι δὲν ἔκαμαν οἱ γονεῖς του εἰς αὐτόν, ἔπεμψε τὸν υἱόν του εἰς τὴν πόλιν νὰ μάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ν' ἀκούσῃ τὰ μαθήματα τοῦ διδασκάλου Σελεπῆ. Εἶναι ἀνεκδιήγητος, τὴν ὁποίαν ἐδοκίμασε χαράν, ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐδιάτριψεν εἰς τὴν Βολισσόν, καὶ ὅτι ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἑκδοσιν αὐτοῦ. Τοῦτο μόνον μὲ ἐρώτησεν, ἂν ὁ Ὅμηρος ἦτο χριστιανός. Ἀδύνατον ἦτο, τὸν εἶπα, ἐπειδὴ ἔζη χρόνους ἑννεακοσίους σχεδὸν πρὸ Χριστοῦ.

— Τί, μὲ ἀπεκρίθη εἰς τοῦτο ; Ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας· ποιήσιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερῶμα.

Μὲ τὸ πρῶτον ἐνόει φανερά ὁ φιλόανθρωπος Παπᾶς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταδικάσειν τὸν Ὅμηρον, διότι ἐγεννήθη τόσον ἀρχήτερα τοῦ Χριστοῦ· τοῦ δευτέρου προσμένω ἀπὸ τὴν ἀγχίνοιάν σου τὴν ἐξηγησιν. Ποίαν, εἶπέ μοι, συγγένειαν ἔχει τοῦ Ὁμήρου ἢ ποιήσεις μὲ τὴν θαυματομένην ἀπὸ τὸν Δαυὶδ ποιήσιν τοῦ κόσμου ; Εἰς πολλὰς τοιαύτας ἀπορίας μὲ βάλλει καθημέραν, προσαρμόζων τοῦ ψαλτηρίου ρητὰ εἰς πραγμάτων περιστάσεις, ὅπου ὁ ἰδικός μου νοῦς δὲν βλέπει καμμίαν προσαρμογὴν.

Μὲ ἐρώτησε προχθές, ἂν τυπώνεται γρήγορα ὁ Ὅμηρος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰς δυσκολίας πρῶτον τῆς συντάξεως τῶν σχολίων, ἔπειτα καὶ τῆς δαπάνης τοῦ τύπου :

— Διὰ τὴν σύνταξιν, μὲ εἶπε, δὲν εἶμαι καλὸς νὰ κρίνω· τῆς δαπάνης ὅμως τὸ πρᾶγμα μὲ φαίνεται εὐκολώτατον.

— Πῶς, Δέσποτά μου ;

— Ἐχομεν, ἀπεκρίθη, τόσους ἀρχιερεῖς, τοὺς ὁποίους δὲν λείπει μήτε πλοῦτος, μήτε ζῆλος ὑπὲρ τῆς παιδείας τοῦ ἔθνους. Ἄν ὁ ἀείμνηστος τῆς Θεσσαλονίκης ἀρχιερεὺς Εὐστάθιος * ἐδαπάνησεν, ὥς μὲ λέγεις, χρήματα πολλὰ, νὰ συνάξῃ τὰ ἀναγκαῖα βιβλία, καὶ ὅλην αὐτοῦ τὴν ζωὴν, νὰ ἀπανθίσῃ ἀπ' αὐτὰ τὰς χρειαζομένας εἰς τὸν Ὅμηρον ἐξηγήσεις, εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι, ἂν γράψῃς περὶ τοῦ σκοποῦ σου πρὸς τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . τὸν ἅγιον . . . (ἀπαριθμήσας ὀκτὼ ἢ δέκα ἀπὸ τοὺς ἐγκρίτους ἡμῶν ἀρχιερεῖς), θέλουν σὲ γνωρίσειν χάριν, ἐπειδὴ τοὺς δίδεις ἀφορμὴν νὰ δείξωσι, πόσον ἡ

παιδεία τοῦ γένους εἶναι πρᾶγμα ἱερὸν εἰς τὴν πανιερότητά των.

— Πολλοὺς (ἀπεκρίθην) ἀπ' ὅσους ὠνόμασες ἐγνώρισα προσωπικῶς, ἀληθῶς ἄνδρας ἱεροὺς καὶ σεβασμίους, μηδ' ἀμφιβάλλω περὶ τῆς εἰς τὰ καλὰ προθυμίας των· ἀλλ' ὅμως ἀποστρέφομαι νὰ κάμω τώρα ὅ,τι δὲν ἔκαμα τὴν περασμένην ὅλην μου ζωὴν· ἢ θέλεις, δέσποτά μου, διὰ δεκαπέντε μηνῶν εἰς τὴν Βολισσὸν διατριβὴν νὰ κατασταθῶ ψωμοζήτητης ;

— 'Αλλ' ἐὰν εἰς τοῦτο, μὲ λέγει, ἀντιπαθῆς, δὲν θέλεις, ἐλπίζω, ἀποστραφῆν τὴν ἰδικὴν μου βοήθειαν.

Εἰς τὰ ἀπροσδόκητα ταῦτα λόγια, φίλε, ὀλίγον ἔλειψε νὰ πάθω τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἔπαθεν ἐκπληξιν, ὅταν ἤκουσε τοῦ Ἑγγλοῦ τὰ τέκνα λαλοῦντα τὴν Ἑγγλικὴν γλῶσσαν· διότι εἰς τὴν πολυδάπανον ἔκδοσιν τοῦ Ὀμήρου ποίαν ἀπὸ τῆς Βολισσοῦ τὸν Ἑφημέριον ἔπρεπε τις νὰ ἐλπίζῃ βοήθειαν ; Χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὴν ἐκπληξίν μου, μὲ προβάλλει ὁ καλὸς οὗτος Παπᾶς δύο γρόσια.

— Ταῦτα, λέγει, ἔλαβα σήμερον ἀπὸ στεφάνωμα, ταῦτα μόνον ἔχω, ταῦτα σὲ δίδω· πλείότερα ἂν εἶχα, πλείότερα μετὰ χαρᾶς ἤθελα σὲ δώσῃν, διὰ νὰ τυπωθῇ τοῦ συμπατριώτου ἡμῶν Ὀμήρου ἡ ποίησις, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμουν νὰ ἐξεύρω εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκεται εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Πλὴν ὁ Θεὸς εἶναι καλὸς πατέρας, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα.

Μαντεύω τώρα, φίλε, τὴν περιεργίαν σου νὰ μάθῃς πῶς ἐφέρθην εἰς τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην συνεισφορὰν τοῦ Παπᾶ· τὴν ἔλαβα, ἀσπαζόμενος μὲ δακρυσμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν πλουσίαν τοῦ πέννητος ἱερέως χεῖρα, ὅχι μόνον διὰ νὰ μὴ λυπήσω, μὲ τὴν ἄκαιρον παραίτησιν, τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι καὶ μ' ἐφάνη νόστιμον νὰ ὀνομάσω τὴν ἔκδοσιν ταύτην τοῦ Ὀμήρου Βολισσινὴν ἔκδοσιν, ἐπειδὴ καὶ εἰς τὴν Βολισσὸν ὑπέμεινα τοὺς κόπους της, καὶ ἀπὸ τὴν πτωχὴν ταύτην Βολισσὸν ἔλαβα τὴν πρώτην βοήθειαν τῆς ἐκδόσεως.

Ἀφήνω ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμαστὰ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἱερέως τούτου δείγματα, φοβούμενος τὸ ὑπέρμετρον μάκρος τῆς ἐπιστολῆς, καὶ ἀρκοῦμαι εἰς ἓν ἀκόμη, τὸ ὁποῖον μὲ φαίνεται ἀσυγχώρητον νὰ σιωπήσω. Ἦκουσεν ὅτι ἱερεὺς τις, εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐπεριήρχετο τὴν νῆσον, ζητῶν νὰ ἐμβῇ εἰς καμμίαν ἐκκλησίαν Ἑφημέριος. Τί κάμνει ὁ καλὸς σου Παπᾶ - Τρέχας ; Τρέχει πρὸς αὐτὸν νὰ τὸν προλάβῃ νὰ δεχθῇ ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἐφημερίαν τῆς Βολισσοῦ.

Μόλις ἔμαθαν οἱ ταλαίπωροι Βολισσινοὶ τὸ ἀπροσδόκητον εἰς αὐτοὺς μέγα δυστύχημα τοῦτο, κι ἔτρεξαν ἄνδρες καὶ γυναῖκες μὲ δάκρυα παρακαλοῦντές με νὰ τὸ ἐμποδίσω. Ἀφήνω σε, φίλε, νὰ στοχασθῇς πόσῃν ἀπορίᾳ ἐπροξένησεν εἰς ἐμὲ τὸν μεσίτην τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ ἱερέως, καὶ μάλιστα ὅταν, ἐρωτήσας αὐτὸν διατὶ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τὴν ἐφημερίαν, ἔλαβα ταύτην τὴν ἀπόκρισιν :

— Ἐγώ, τέκνον, εἶμαι ἀγράμματος· τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βάλω εἰς τόπον μου ἐφημέριον, εἶμαι βέβαιος, ὅτι εἶναι ἐπιτηδειότερος παρ' ἐμὲ νὰ διδάσκη καὶ νὰ κυβερνᾷ τὰς ψυχὰς τῶν καλῶν μου τούτων χωρικῶν.

Εἰς τοιαύτην γενναίαν ἀπόκρισιν τί εἶχα νὰ ἀποκριθῶ ; Συνέκλαυσα κι ἐγὼ μὲ τοὺς Βολισσινούς, καὶ ἐπρόσμενα μὲ λύπην τῆς ψυχῆς μου τὴν στέρησιν τοῦ καλοῦ τούτου ἱερέως, τὴν ὁποίαν καὶ ἠθέλαμεν πάθειν, ἐὰν οἱ κάτοικοι τῶν Θυμιανῶν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ λάβωσι τὸν λόγιον ἱερέα εἰς ἐφημέριον, καὶ ν' ἀφήσωσι πάλιν εἰς ἡμᾶς τὸν ἰδικόν μας. Τοῦ θαυμαστοῦ ἡμῶν Παπᾶ τὸ ἔργον τοῦτο, δὲν τὸ κρίνεις, φίλε, ὡς ἐγώ, ἀληθῶς Σωκρατικόν ;

Τοιοῦτος εἶναι, φίλε, ὡς σὲ τον περιγράφω, ὁ ἀπλούστατος καὶ φιλάνθρωπος Ἐφημέριος τῆς Βολισσοῦ. Εἶναι σχεδὸν μῆνες δεκαπέντε ὁποῦ κατοικῶ τὸ χωρίον, καὶ κανέν ἀκόμη πάθος κυριεῦον εἰς τὴν καλὴν του ψυχὴν ἄλλο δὲν ἐγνώρισα παρὰ τὴν ἄμετρον χρῆσιν τοῦ ταβάκου. Ἀλλὰ ἐλαττώθη καὶ τοῦτο πολὺ, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι μήτ' ὁ Ὅμηρος, μήτ' ὁ Εὐστάθιος*, δὲν ἐγνώρισαν τὴν σκόνιν ταύτην...

Μαθημένοι εἰς τὰ θυμιάματα καὶ τὰς προσκυνήσεις τῆς ἀπαιδευσίας, ὀλίγοι τινές, κακῶς γραμματισμένοι ἀλαζόνες, σπουδάζουν νὰ διώξωσι τὴν φιλοσοφίαν, μόνην ἱκανὴν νὰ δείξῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς παιδείας, ποτὲ μὲν αὐτὴν κατηγοροῦντες ὡς ἐναντίαν τῆς θρησκείας, ποτὲ δὲ τοὺς ἐπαινέτας αὐτῆς κηρύττοντες ὡς ἀθρήσκους. Δὲν ἠθελαν εἶσθαι εὐτυχέστεροι καὶ τιμιώτεροι ἄνδρες, ἐὰν ὁμοῦ μὲ τὴν ἀπαιδευσίαν εἶχαν καὶ τὰ ἥθη τοῦ Βολισσिनοῦ ἱερέως, ὅστις ἔδειξεν, ὅτι ὀλιγώτερον κακὸν εἶναι ἢ ἁμαθία παρὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ ἐδιδάχθησαν κακὴν καὶ ἀμέθοδον παιδείαν ;

Εἶναι, φίλε, βέβαιον, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτῶν εὐκολώτερον εὐρίσκει τις ἄνθρωπον χρηστόν, παρὰ τῶν ὅσοι χωρὶς μέθοδον ὀρθὴν ἐπαιδεύθησαν. Τὸ αἷτιον εἶναι, ὅτι παντάπασιν ἀπαίδευτος ὁμοιάζει τὸν παντάπασιν τυφλόν· καὶ ἂν ἡ φύσις δὲν τὸν ἔκτισεν ὁλότελα ἡλί-

θιον, φοβούμενος τὴν πτῶσιν, ἡσυχάζει εἰς τὸ σκότος. Ἐξεναντίας ὁ κακῆς καὶ ἀμεθόδου παιδείας μέτοχος, φανταζόμενος ὅτι βλέπει πλέον τῶν ἄλλων, τολμᾷ νὰ περιπατῇ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν σκοτίαν. Ἐὰν κατὰ δυστυχίαν κρατῇ εἰς τὰς χεῖρας καὶ βακτηρίαν, συντρίβει ὅ,τι τὸν ἀπαντήσῃ, νομίζων ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ παντὸς εἴδους καὶ πάσης μορφῆς δαίμονας, χωρὶς κἄν νὰ ὑποπτεύεται, ὅτι ἀρρωστεῖ ἡ κεφαλὴ του, καὶ οἱ δαίμονες δὲν εἶναι περίγυρα, ἀλλὰ κατοικοῦν εἰς αὐτὴν τοῦ τὴν ψυχὴν. . . .

(Ἀπὸ τὰ προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν Α, Β, Γ, Δ ῥαψωδιῶν τῆς Ἰλιάδος, Α' ἐκδ. Παρισίων, 1811-1820)

Ἀδαμάντιος Κοραῆς

Β'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

Ι. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

(Ἐσταχυολογήθησαν ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου)

1. Ο ΠΕΖΟΠΟΡΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

(Παράδοσις τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ ἱστορικὴ ἀνάμνησις τοῦ πεζοπόρου ἀγγέλου τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος παραμένει ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κατωτέρω λαϊκὴν παράδοσιν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ ἐπιδρομεῖς τῶρα εἶναι οἱ Τοῦρκοι καὶ ὄχι οἱ Πέρσαι.

Στὸν κάμπο τοῦ Μαραθῶνα ἔγινε μιὰ φορὰ μεγάλη μάχη. Τοῦρκοι* πολλοὶ μὲ ἄρμενα* πολλὰ ἦρθαν νὰ σκλαβώσουν τὴ χώρα καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ περάσουν στὴν Ἀθήνα, γιατί οἱ Ἕλληνες ἐφύλαγαν μὲ πολλὰ πλεούμενα καὶ τρικάταρτα τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν λίγοι ἐμπρὸς στὴν ἀμέτρητη δύναμι τοῦ ἐχτροῦ. Ἐσυνάχτηκαν ἀπ' ὅλα περίγυρα τὰ χωριὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ἔπιασαν πόλεμο φριχτό. Ἄν τοὺς νικήσουμε, σοῦ λέγει, ἐδῶ, πάει, τοὺς σπάσαμε, δὲ θὰ ἰδοῦν τὴ στράτα νὰ φύγουν.

Ἐπολέμησαν ἀπὸ τὴν αὐγὴ ἕως τὸ βράδυ. Ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ ἐχτροί, ἀλλὰ πλέον ἀπελπισμένοι ἐπολέμησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ αἷμα ἐπῆγε ποτάμι· ἔφτασεν ἕως τὰ ριζὰ τοῦ Βρανᾶ καὶ ἕως τὸ Μαραθῶνα ἀντίκρυ. Ἔσυρεν ὥς τὴ θάλασσα κι ἔβαψε κατακόκκινα τὰ κύματα. Θρῆνος καὶ κακὸ ἔγινε. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Οἱ ἐχτροὶ ἔτρεξαν νὰ γλυτώσουν στὰ καράβια. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐκυνήγησαν κι ἐκεῖ, τοὺς κατέσφαξαν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐχτροὺς δὲν ἐγύρισε πίσω.

Ἐτρεξαν τότε δύο νὰ φέρουν τὴν εἶδησι στὴν Ἀθήνα. Ὁ ἓνας ἔτρεξε καβαλλάρης, ὁ ἄλλος πεζὸς κι ἄρματωμένος. Ὁ καβαλλάρης ἐπῆγεν ἀπὸ τὸ Χαλάντρι· ὁ πεζὸς ἔπιασε τὴ Σταμάτα*. Φτεροπόδαρος ἀνέβηκε τὸν Ἀφορεσμό* καὶ κατέβηκε στὸ χωριό. Καθὼς τὸν εἶδαν οἱ γυναῖκες ἔτρεξαν κοντά του· « Σταμάτα ! » τοῦ φώναξαν, « σταμάτα ! ». Ἦθελαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν τί ἀπόγινε ἡ μάχη. Ἐστάθηκε μιὰ στιγμή νὰ πάρῃ φύσημα, κι ἔπειτα πάλι δρόμο. Τέλος φτάνει στὸ Ψυχικό*. ἐκεῖ ἐπῆγε νὰ ξεψυχήσῃ, πιάστηκε ἡ ἀναπνοή του, τὰ πόδια του ἔτρεμαν· τώρα ἔλεγε νὰ πέσῃ. Ἀντρειεύεται τότε καὶ παίρνει βαθνὸ ἀνασασμό, καὶ μιὰ καὶ δυό, ἔφτασε τέλος στὴν Ἀθήνα.

— Ἐνικήσαμε ! εἶπε καὶ ἔπεσε εὐτὺς καὶ ξεψύχησε.

Ὁ καβαλλάρης ταχυδρόμος ἀκόμα δὲν ἐφάνηκε !

Ἐκεῖ ὅμως, ποὺ σταμάτησε ὁ πεζοπόρος κι ἐκεῖ ποὺ πῆρε ἀνάσα, ἄφησε τ' ὄνομα τοῦ καμώματός του. Τὸ πρῶτο χωριὸ τ' ὠνόμασαν Σ τ α μ ά τ α, τὸ δεύτερο Ψ υ χ ι κ ό. 17

2. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις τῆς Βιζύης Θράκης)

Ὅταν ὁ Βασιλὲς στὴν Πόλῃ ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἀγιά Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλὲς κι ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποὺ ἔπαιρνε ἀντίδωρο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχῃ τὸ χέρι, ἔπεσε τὸ ἀντίδωρο χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἔξαφνα, βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τ' ἀντίδωρο στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγάνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσ-

σια νὰ τὰ τρυγήση, γιὰ νὰ βρεθῇ τ' ἀντίδωρο. Καὶ ἄλλος κανεῖς δὲν τό 'βρε, παρὰ ὁ Πρωτομάστορας, ποὺ σ' ἓνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ στὴν ἁγία Τράπεζά της τὸ ἀντίδωρο. Τὴν εἶχε φτιασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρι τοῦ ἀντίδωρου τῆς προσφορᾶς.

Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιὰ ἐπαρουσίασε ὁ Πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἀγία Σοφιά.

3. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑ - ΣΟΦΙΑΣ

(Παράδοσις πανελλήνιος)

Τὴν ἡμέρα ποὺ πάρθηκε ἡ Πόλη, ἔβαλαν σ' ἓνα καράβι τὴν ἁγία Τράπεζα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, νὰ τὴν πάη στὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέση στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ* ἄνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα ἐβούλιαξε. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι ἂν εἶναι γῦρο. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, ποὺ εἶναι πάντα ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία, ποὺ βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

4. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ Τ' ΑΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ

(Θεσσαλονίκη)

Ἀπόξω ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Καλαμαριάς εἶναι μία θέσι, ποὺ ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ ἐκκλησιὰ τ' Ἀη Γιωργιοῦ. Τώρα βρίσκονται μόνο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ, ποὺ χάλασε, δώδεκα κολῶνες μαρμαρένιες. Αὐτὲς τὶς κολῶνες πολλοὶ πασιᾶδες καὶ μολᾶδες* καὶ καδῆδες* τὶς ἐσήκωσαν πολλές φορές ἀπὸ κεῖ καὶ τὶς ἔφεραν μέσα στὴ χώρα, γιὰ νὰ τὶς βάλουν σὲ κανένα χτίριο πῶχτιζαν. Ἀλλὰ τὴ νύχτα σηκωνόνταν πάντα οἱ κολῶνες ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὶς πηγαῖναν, καὶ γύριζαν στὴν πρώτη τους θέσι.

Τὸν περασμένο χρόνο τὶς ἐπῆρε πάλι ἓνας καδῆς. Τὴ νύχτα ὅμως εἶδε ἓναν καβαλλάρη, ποὺ κρατοῦσε ἓνα κοντάρι μακρὺ, καὶ τὸν φοβέρισε πὼς θὰ τὸν σκοτώσῃ, ἂν δὲν τοῦ 'βανε ὄρκο πὼς θὰ

τὶς πᾶγῃ νὰ τὶς βάλῃ στὴ θέσι τους. Ὁ καθὼς ἐφοβήθη καὶ ὠρκίσθη νὰ κάμῃ ὅ,τι τοῦ παράγγειλε ὁ καβαλλάρης. Καὶ πραγματικῶς τὴν ἄλλῃ μέρα τὶς πῆγε στὸν τόπο, ποὺ τὶς εἶχε πάρει.

5. ΤΟ ΛΕΟΝΤΑΡΙ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ

(Παράδοσις Ἀττικῆς)

Κάτω ἀπ' τὴ βορεινὴ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ, στὴν ἀνατολικὴ ράχι, εἶναι μιὰ σπηλιά, ποὺ λέγεται «Σπηλιὰ τοῦ Λεονταριοῦ», γιατί σ' αὐτὴν κατοικοῦσε τὸν παλαιὸν καιρὸ ἓνα φοβερὸ λεοντάρι, ποὺ ἔφερνε μεγάλη καταστροφὴ γύρω. Ἀπὸ αὐτὸ ἐμποδίζονταν οἱ Χριστιανοὶ νὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ποὺ εἶν' ἐκεῖ κοντά. Καὶ ἡ ἐκκλησιὰ ἔμενε ἔρημη καὶ ἀλειτούργητη πολλὰ χρόνια.

6. ΟΙ ΚΟΛΩΝΕΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

(Ἀθηναῖοι)

Ὁ βοϊβόδας* τῆς Ἀθήνας ἔρριξε μιὰ κολῶνα ἀπὸ τὶς τέσσαρες, ποὺ ἦσαν χωριστὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, γιὰ νὰ πάρῃ τὰ μάρμαρα νὰ τὰ βάλῃ στὸ τζαμί κοντὰ στὴν ἀγορά, ποὺ τό 'χτιζε τότες. Τρεῖς φορές ἔβαλαν τὸ φουρνέλλο νὰ τὴν γκρεμίσουν καὶ δὲν μπόρεσαν, καὶ στὸ τέταρτο φουρνέλλο ἔπεσε. Οἱ ἄλλες τρεῖς κολῶνες, ποὺ ἦσαν κοντὰ τῆς, ἐκλαιγαν κάθε νύχτα τὴν ἀδερφή τους. Καὶ ὁ κόσμος δὲν μπορούσε νὰ ἡσυχάσῃ τὴ νύχτα ἀπὸ τὰ φοβερά κλάμματα, ὅσο ποὺ ὁ βοϊβόδας, ποὺ ἔγινε ὕστερα πασᾶς τοῦ Ζητουνιοῦ*, ἐφαρμακώθη καὶ πέθανε. Καὶ τότες ἔπαψαν τὰ κλάμματα.

7. ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

(Ἀθηναῖοι)

Ὅταν ὁ μυλórdος* ἐπῆρε τὴ μία ἀπὸ τὶς ἑξι κόρες τοῦ Καστρού, ἄφησε παραγγελία στοὺς Τούρκους νὰ τοῦ κουβαλήσουν καὶ τὶς ἄλλες τὴ νύχτα. Ἀλλὰ κεῖ ποὺ πήγαιναν νὰ τὶς βγάλουν,

τὶς ἀκοῦν νὰ σκούζουν λυπητερὰ καὶ νὰ φωνάζουν τὴν ἀδερφή τους. Οἱ Τοῦρκοι τρομασμένοι ἔφυγαν, καὶ μὲ κανένα λόγο δὲν ἤθελαν νὰ δοκιμάσουν νὰ τὶς βγάλουν. Καὶ ἄλλοι πολλοὶ κάτω ἀπὸ τὸ Κάστρο τὶς ἀκούγαν τὶς μαρμαρένιες κόρες νὰ κλαῖν τὴν νύχτα γιὰ τὴν ἀδερφή τους, ποὺ τοὺς τὴν πῆραν.

8. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

(Σ π ἄ ρ τ η)

Κοντὰ στὸ Μυστρά, σὲ μιὰ ψηλὴ θέσι, πῶχει ἀπὸ κάτω ὅλο τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης, ἦταν ἓνα μεγάλο κυπαρίσσι, τὸ μεγαλύτερο κυπαρίσσι τοῦ κόσμου. Τώρα δὲν ὑπάρχει πλέον· εἶναι λίγα χρόνια, κάποιος παλιάνθρωπος εἶχε ἀνάψει φωτιά ἐκεῖ κοντά, καὶ δὲν ἐπρόσεξε καὶ ἀνάψε τὸ κυπαρίσσι καὶ κάηκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι ἔχει τὴν ἱστορία του. Ἐπὶ Τουρκίας ἓνας πασιᾶς πῆγε σ' αὐτὴ τὴ θέσι νὰ διασκεδάσῃ. Ἔβαλε καὶ τοῦ ὕψισαν ἓνα σφαχτό, καὶ κάθισε κι ἔφαγε. Εἶχε μαζί του καὶ ἓνα βοσκό, ἓνα νέο παλληκάρι χριστιανόπουλο, καὶ τὸν ὑπηρετοῦσε. Γιὰ μιὰ στιγμή τὸ παιδί ἔρριξε τὴ ματιά του καὶ παρατήρησε ἐκεῖνο τὸ ὠραῖο θέαμα, τὸν κάμπο μὲ τὶς πρασινάδες καὶ τ'ἀφθονα νερά, καὶ τὰ βουνὰ γύρω, τὸν ἔπιασε τὸ παράπονο κι ἀναστένναξε. Τὸ εἶδε ὁ πασιᾶς καὶ τὸν ρωτᾷ :

— Μπρὲ Ρωμιέ, τί ἔχεις κι ἀναστενάζεις ;

— Τί νὰ ἔχω, πασιᾶ μου, τοῦ λέει, συλλογίζομαι πὼς ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη ἦταν δικά μας μιὰ φορὰ καὶ μᾶς τὰ πήρατε· μὰ τὸ λένε τὰ χαρτιά μας καὶ ἔχω τὴν ἐλπίδα μου στὸ Θεό, πὼς μὲ καιρὸ πάλι δικά μας θὰ γίνουν.

Ὁ πασιᾶς ἐθύμωσε :

— Μωρέ, τί τσαμπουνᾷς αὐτοῦ ; τοῦ λέγει.

Καὶ ἀρπάζει τὴν ξύλινη σοῦβλα, ποὺ εἶχαν ψήσει τ' ἄρνι, καὶ τὴν καρφώνει στὴ γῆ.

— Νά, τὸ βλέπεις αὐτό ; λέγει. Ἄν αὐτὸ τὸ ξερὸ παλούκι βγάλῃ κλαριά, τότες νὰ ἔχετε ἐλπίδα πὼς θὰ ξαναπάρετε πίσω αὐτὰ τὰ μέρη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σοῦβλα ἐρρίζωσε στὴ γῆ καὶ ξαναβλάστησε

καὶ φούντωσε καὶ θέριεψε, κι ἔγινε τὸ περήφανο κυπαρίσσι, ποὺ γνωρίζαμε. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πασιᾶς ἔχωσε τὴ σοῦβλα στὴ γῇ ἀπὸ τὴ μύτη, δηλαδή ἀπὸ τὴν κορφή, ἔβγαλε τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαριά του γερμένα πρὸς τὰ κάτω, ἔγινε θηλυκὸ κυπαρίσσι.

II. ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΤΟΥ ἙΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ

Οἱ παροιμίες καὶ οἱ παροιμιακὲς φράσεις, ποὺ παραδίδονται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ εἶναι πολυτιμότεροι μάρτυρες τοῦ παρελθόντος, πολὺ ἀψευδέστεροι ἀπὸ τὰ γραπτὰ κείμενα, τὶς ἐπιγραφές καὶ τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Εἶναι τὰ ζωντανὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, ποὺ κλείουν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ, τὴν πεῖρά του, τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν παρατηρητικότητά του, στὸ σκωπτικὸ καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμά του. Ἐκφράζουν πάντοτε μίαν ἀλήθεια σημαντικὴ, μὲ ἀλληγορία, μεταφορὰ καὶ ρυθμό, ποὺ δείχνουν φαντασία καὶ ποιητικότητα. Ἄλλοτε διαπιστώνουν τὴν πραγματικότητα, τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴ ζωὴ ἢ τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων (κυρίως παροιμιαί), ἄλλοτε ἐκφράζουν γνώμες, πρακτικὲς ἀλήθειες, βγαλμένες ἀπὸ τὴν πεῖρα τῆς ζωῆς καὶ δίνουν συμβουλές καὶ ὁδηγίες (γνωμικὲς παροιμίες), ἄλλοτε πάλι ἀπηχοῦν ὠρισμένα καὶ συγκεκριμένα περιστατικά, ἀπὸ τὰ ὅποια ἐγεννήθησαν καὶ τὰ ὅποια στὸ μεταξὺ λησμονήθηκαν (ἀνεκδοτικὲς παροιμίες). Πάντοτε ὅμως ἔχουν ὁροσιά, χάρι παραστατικότητα καὶ πολλὴ εὐφυΐα.

Ὁ σοφὸς μελετητὴς τῶν πνευματικῶν προϊόντων τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ Ν. Γ. Πολίτης ἔχει συγκεντρώσει τὶς περισσότερες παροιμίες σὲ 4 μεγάλους τόμους. Ἀπὸ τὸν πλούσιον αὐτὸν θησαυρὸν σταχυολογοῦμε καὶ παραθέτομε λίγα δείγματα, καταταγμένα κατὰ τὸ εἶδός των.

N. A. K.

- 1) Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.
- 2) Βουνὸ μὲ βουνὸ δὲ σμίγει.
- 3) Γιὰ χάρι τοῦ βασιλικοῦ ποτίζεται κι ἡ γλάστρα.
- 4) Δυὸ γελοῦν, κάτι ξέρουν· ἓνας γελᾷ, τρελλὸς εἶναι.
- 5) Δυὸ κεφάλια σ' ἓνα φέσι δὲν χωροῦν.
- 6) Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος τῆς οὐρᾶς του.
- 7) Ἐχει ὁ τοῖχος αὐτιά, κι οἱ λόγγοι μάτια.
- 8) Καινούργιο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
- 9) Μαθημένα εἶν' τὰ βουνὰ νὰ βρέχη, νὰ χιονίζει.

- 10) Ξίδι χάρισμα, γλυκὸ σὰ μέλι.
- 11) Ὅσα ξέρει ὁ νοικοκύρης, δὲν τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὅλος.
- 12) Στραβὸς βελόνα γύρευε μέσα σὲ ἀχυρῶνα κι ἓνας κουφὸς τοῦ ἔλεγε : τὴν ἄκουσα ποὺ ἐβρόντα.
- 13) Ὅποιος βιάζεται, σκοντάφτει. Ὅποιος δὲ βλέπει ποὺ πατεῖ, στὴ λάσπη θὲ νὰ πέση.
- 14) Χωρὶς κουπιὰ καὶ ἄρμενα « Ἀγίε Νικόλα βόηθα με » !
- 15) Ἡ τριανταφυλλιὰ κάνει καὶ τριαντάφυλλα κι ἀγκάθια.
- 16) Κάλλια ἐργάτου κέρδος, παρὰ ἀκριβοῦ βιός.
- 17) Ἀλάτι πάει στὴν ἀλυκὴ καὶ φρύγανα στὸ λόγγο.
- 18) Ὅποιος δὲν κάνει ἀπὸ λόγου του καὶ παντυχαίνει ἀπὸ ἄλλο, κακὸ ψυχρὸ ἔναι τὸ καλὸ κι ὅς εἶναι καὶ μεγάλο.
- 19) Ἀξιος στὸ φαγὶ κι ἀγλήγορος στὸν ὕπνο.
- 20) Τὸ νερὸ τοῦ Ἀπριλιοῦ εἶναι πλοῦτος τοῦ κόσμου.
- 21) Τὴν Γέννησι τὴν ἄβρεχη, τὰ Φῶτα χιονισμένα, καὶ τὴ Λαμπρὴ βρεχούμενη, τὰ πάντα εὐτυχισμένα.
- 22) Κάλλιο γνῶσι παρὰ γρόσι*.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΣΤΑΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΟΥ

Σάν εἰς ἄρμα λαμπρόν, στὰ χρυσωμένα
τῶν Ἀγγέλων φτερά, ἐπέτα ἡ θεία
Μητέρα τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποία
ἦτον ὅλα τὰ κάλλη μαζωμένα.

Τοῦτα βλέπουσα ἡ Γῆ, μὲ πικραμένα
μάτια, μὲ στεναγμούς, εἶπε : —Μαρία,
ποῦ μ' ἀφήνεις ἐδῶ, στήν ἐρημία ;
Ἦ πῶς νὰ ζήσω ἄγῳ χωρὶς ἐσένα ;

Εἶναι πολεμικὸς νόμος, νὰ σέρνη
πίσω του ὁ νικητῆς τοὺς νικημένους,
ὅταν θριαμβικὴν δόξαν λαμβάνει.

Καὶ μέ, τοὺς υἱοὺς μου, ὑποκειμένους
ἔκαμες Μαριάμ. Λοιπὸν τυχαίνει
νὰ μᾶς σύρης αὐτοῦ γλυκὰ δεμένους !

(Ἀνθὴ εὐλαβείας, ἐκχυθέντα εἰς τὴν πανένδοξον μετὰστασιν τῆς θεομήτορος
Μαρίας παρὰ τινων τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τροφίμων)

Ἐνετίησι, 17 08

Φραγκ. Κολομπῆ

2. Ο ΘΟΥΡΙΟΣ

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά,
μονάχοι σάν λιοντάρια, στὲς ράχες, στὰ βουνά ;
Σπηλιεὺς νὰ κατοικοῦμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιά,
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον, γιὰ τὴν πικρὴν σκλαβιά ;
Νὰ χάνωμεν ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,

τούς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς ;
Κάλλιο ἔναι μίας ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνους σκλαβιά καὶ φυλακή.

Τί σ' ὠφελεῖ κι ἂν ζήσης, καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά ;
Στοχάσου πὼς σὲ ψένουν κάθ' ὥρα στὴ φωτιά.
Βεζίρης*, δραγουμάνος*, ἀφέντης κι ἂν σταθῇς,
ὁ τύραννος ἀδίκως σὲ κάνει νὰ χαθῇς.
Δουλεύεις ὅλη μέρα εἰς ὅ,τι κι ἂν σοῦ πῇ
κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμά σου νὰ πιῇ.
Ὁ Σοῦτσος* κι ὁ Μουρούζης*, Πετράκης*, Σκαναβῆς*
Γκίκας* καὶ Μαυρογένης*, καθρέπτει εἰν' νὰ ἰδῇς.
Ἀνδρεῖοι καπετάνιοι, παπᾶδες, λαϊκοὶ
σκοτώθηκαν κι ἀγᾶδες μὲ ἄδικο σπαθί.
Κι ἀμέτρητ' ἄλλοι τόσοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί,
ζωὴν καὶ πλοῦτον χάνουν χωρὶς καμμιά ἀφορμή.

Ἐλᾶτε μ' ἓνα ζῆλον σὲ τοῦτον τὸν καιρὸν
νὰ κάμωμεν τὸν ὄρκον ἐπάνω στὸν Σταυρόν.
Σᾶς κράζει ἡ πατρίδα, σᾶς θέλει, σᾶς πονεῖ,
ζητᾷ τὴν συνδρομήν σας μὲ μητρικὴ φωνή.
Συμβούλους προκομμένους μὲ πατριωτισμὸν
νὰ βάλωμεν εἰς ὅλα νὰ δίδουν ὁρισμόν.
Ὁ νόμος νᾶναι ὁ πρῶτος καὶ μόνος ὁδηγὸς
καὶ τῆς πατρίδος ἓνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κι ἡ ἀναρχία ὁμοιάζει τῇ σκλαβιά
νὰ ζῶμεν σὰν θηρία εἰν' πιὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανὸν
ᾶς ποῦμε ἀπ' τὴν καρδιά μας ἑτοῦτα στὸν Θεόν :

« ὦ βασιλεῦ τοῦ κόσμου, ὀρκίζομαι σὲ Σὲ
στὴν γνώμην τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐλθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλεύω, μήτε νὰ πλανηθῶ
εἰς τὰ ταξίματά τους νὰ μὴ παραδοθῶ.
Ἐν ὅσῳ ζῶ στὸν κόσμον, ὁ μόνος μου σκοπός,
γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θὲ νᾶναι σταθερός.

Πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα συντρίβω τὸν ζυγόν,
ἀχώριστος νὰ εἶμαι ἀπὸ τὸν στρατηγόν.
Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον, ν' ἀστράψη ὁ οὐρανὸς
καὶ νὰ μὲ κατακάψη, νὰ γίνω σὰν καπνός ».

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότον καὶ βοριᾶ
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχωμεν μιὰ καρδιά.

Ἐτυπώθη εἰς ἴδιον φυλλάδιον, Βιέννη, 1797 *Ρήγας Βελεστινλῆς (Φεραῖος)*

3. Ο ΤΡΥΓΟΣ

1.

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει,
ἐορτάζει ἢ οἰκουμένη·
ἢ φλογέρα ἀχολογᾷ,
τὸ φθινόπωρο βοῖζει·
χορευτὰ πανηγυρίζει
καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγᾷ.

2.

Βάλτε, φίλοι, μὲς στὴ βρύσι
τὸ κρασί μας νὰ δροσίση·
καὶ στρωθῆτε κατὰ γῆς,
στὴν ἀράδα ὥς τὸν πάτο
εἰς τὸν ἴσκιον ἀποκάτω,
πρὸς τὰ χεῖλη τῆς πηγῆς.

3.

Στρῶστε φύλλα, στρῶστε φτέρη*
ἐπιδέξια μὲ τὸ χέρι
κι ἀπὸ πάνω τεχνικά,
τὸ ἀρνάκι μας λιανίστε
καὶ τὸν τρύγον μας ἀρχίστε
νὰ χαροῦμε φιλικά.

4. ΣΤΟΛΙΔΑΡΗΣ

Σὲ γάμον ἄρχοντος προσκαλεσμένος
ὁ Νούλης βρίσκονταν ἀπελπισμένος,
τὶ δὲ ἐγένονταν νὰ καταφθάσουν
σκουτιὰ ὀλοκαίνουργα νὰ τοῦ ἐτοιμάσουν.
Νὰ πάη δὲν ἔστεργε, καθὼς φοροῦσε,
κι ἀπαρηγόρητος ἐβλαστημοῦσε.

Τοῦ λέγει φίλος του : « Καὶ τίς ἡ χρεία
νὰ καταθλίβεσαι χωρὶς αἰτία ;
Μήγαρ* εἶν' ἄφευκτο ν' ἀντραλωθοῦμε*,
ἐκεῖ γιορτιάτικοι γιὰ νὰ φανοῦμε ;
Παρόμοιες πρόληψες γιὰ τὰ στολίδια
μικρῶν κι ἀνήλικων ἀνθρώπων ἴδια.
Κι ἐγὼ ξεκίνησα μὲ τὰ παλιά μου,
μηδὲ κἂν διάλεξα τὰ πλιὸ καλά μου ».
Ὁ φίλος πάσκαγε* μὲ λόγου κρίσι
τὸν ἰσχυρόγνωμο νὰ καταπείσῃ.
Χαμένα ἀπόσταινε τὸν λάρυγγά του.
Ἐκεῖνος ἤθελε τῇ φορεσιά του !

Κριτὴ μὲ ζήτησαν ν' ἀποφασίσω,
τῇ γνώμῃ μου ἔδωσα, χωρὶς ν' ἀργήσω.
Καὶ πρὸς τὸν σύμβουλο εὐθύς τηρῶντας,
παρόμοια ἐμίλησα χαμογελῶντας :
« Κραίνεις* ἐξαίρετα ἢ ἀφεντιά σου.
Μόν' ἓνα δίκιο του καλοστοχάσου.
Ἄν πάη ἀστόλιστος καὶ δὲν φαντάξῃ,
ποιὸς τὸν στοχάζεται νὰ τὸν κοιτάξῃ ;

5. Ο ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κοίτεται, βογγάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει.

Ἐλαιομάργησεν ὁ δόλιος,
τὶ γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέσι
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέσῃ.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει.

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψῃ,
τοῦ εἶπε, μήπως ἐξοδέψῃ

πλὺν παράνω στὴ θανή του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμερος στὸ στρῶμα.

Τότε πλὺν ἐκαταζαλίστη.
Παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει· θὰ πεθάνῃ !

Καὶ οἱ πόνοι του αὐγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρι,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρῃ.

Ἐξανάλαβε ὥς τόσο
μὲ ὀλίγο τὴν ὑγεία του.
Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
νὰ δειπνάη μόνο τὸ βράδυ
μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ποιήματα »

Ἰωάννης Βηλαράς

6. Η ΨΥΧΟΥΛΑ

Ὡσὰν γλυκόπνοο
Δροσᾶτο ἀεράκι
Μέσα σὲ ἀνθότοπο,
Κεῖο τὸ παιδάκι
Τὴν ὕστερη ἔβγαλε
Ἀναπνοή.

Καὶ ἡ ψυχούλα του
Εἰς τὸν ἀέρα
Γλήγορα ἀνέβαινε
Πρὸς τὸν αἰθέρα
Σὰν λιανοτρέμουλη
Σπίθα μικρή.

Ὅλα τὴν ἔκραζαν,
Ὅλα τ' ἀστέρια,
Κι ἐκείνη ἐξάπλωνε
Δειλὴ τὰ χέρια,
Γιατὶ δὲν ᾔξερε
Σὲ ποῖο νὰ μπεῖ.

Ἀλλά, νά, τοῦ ἔδωσε
Ἐνα Ἀγγελάκι
Φιλὶ ἀθάνατο
Στὸ μαγουλάκι,
Ποὺ ἔξαφνα ἔλαμψε
Σὰν τὴν αὐγή.

Διονύσιος Σολωμός

7. Η ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

(Ἀπόσπασμα)

Ἐλαμπε ἄχνὰ τὸ φεγγαράκι — εἰρήνη
 Ὀλην, ὅλη τῇ φύσῃ ἀκίνητοῦσε,
 Καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἔρημη τὴν κλίνην
 Τ' ἀηδόνι τὰ παράπονὰ ἀρχινοῦσε·
 Τριγῦρο γῦρο ἡ νυχτικὴ γαλήνη
 Τῇ γλυκύτατῃ κλάψα ἠχολογοῦσε·
 Ἀπάντεχα βαθὺς ὕπνος μὲ πιάνει,
 Κι ὀμπροστά μου ἓνας γέροντας μοῦ ἐφάνη.

Στὸ ἀκρογιάλι ἀναπαύονταν ὁ γέρος·
 Στὰ παλαιὰ τὰ ροῦχα τὰ σχισμένα
 Γλυκὰ γλυκὰ τὸ φύσημα τοῦ ἀέρος
 Τ' ἀριὰ μαλλιά του ἐσκόρπαιε τ' ἀσπρισμένα,
 Κι αὐτὸς εἰς τὸ πολύαστρον τοῦ αἵθέρος
 Τὰ μάτια ἐστριφογύριζε σβησμένα·
 Ἀγάλι γάλι ἐσηκώθη ἀπὸ χάμου,
 Καὶ ὥσάν νά ᾗχε τὸ φῶς του ἦλθε κοντά μου.

Διονύσιος Σολωμός

8. ΩΔΗ ΕΙΣ ΤΗ ΣΕΛΗΝΗ

(Ἀπόσπασμα)

Γλυκύτατη φωνὴ βγάν' ἡ κιθάρα
 Καὶ σὲ τούτῃ τὴν ἄφραστη ἁρμονία
 Τῆς καρδιᾶς ἀποκρίνεται ἡ λαχτάρα·

Γλυκὲ φίλε, εἶσαι σύ, ποῦ μὲ τῇ θεία
 Ἑκστασὴ τοῦ Ὀσσιάνου*, εἰς τ' ἀκρογιάλι
 Τῆς νυχτὸς ἐμψυχεῖς τὴν ἡσυχία.

Κάθισε γιὰ νὰ ποῦμε ὕμνο στὰ κάλλη
 Τῆς σελήνης· αὐτὴν ἐσυνηθοῦσε
 Ὁ τυφλὸς* ποιητὴς συχνὰ νὰ ψάλλῃ.

Μοῦ φαίνεται τὸν βλέπω ποὺ ἀκουμποῦσε
 Σὲ μίαν ἐτιά, καὶ τὸ φεγγάρι ὥστόσο
 Στὰ γένια τὰ ἱερὰ λαμποκοποῦσε.

Ἀπ' τὸ σκοπὸ νὰ το προβαίνει· ὦ, πόσο
 Σὺ τὴν νύχτα τερπνὰ παρηγορίζεις !
 Ὕμνον παθητικὸν θὲ νὰ σοῦ ὑψώσω·

Παθητικὸ σὰν ἐσένα, ὅταν λαμπίζῃς
 Στρογγυλό, μεσουράνιο, καὶ τὸ φῶς σου
 Σὲ ταφόπετρα ὁλόασπρη ἀποκοιμίζῃς.

Διονύσιος Σολωμὸς

9. ΕΙΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΑΝ ΦΡΑΙΖΕΡ

Μικρὸς προφήτης ἔρριξε σὲ κορασιὰ τὰ μάτια
 Καὶ στοὺς κρυφοὺς του λογισμοὺς, χαρὰ γιομάτων εἶπε :
 « Κι ἂν γιὰ τὰ πόδια σου, Καλή, κι ἂν γιὰ τὴν κεφαλὴ σου
 κρίνους ὁ λίθος ἔβγανε, χρυσὸ στεφάνι ὁ ἥλιος,
 δῶρο δὲν ἔχουμε γιὰ Σέ, καὶ γιὰ τὸ μέσα πλοῦτος.
 Ὅμορφος κόσμος, ἠθικός, ἀγγελικὰ πλασμένος ! ».

Διονύσιος Σολωμὸς

10. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

1

Καθαρώτατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσᾶτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιὰ δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε

τόσο γλυκὰ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λές καὶ λέει μέσ' τῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα:
 γλυκιὰ ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροὶ - μεγάλοι, ἐτοιμασθῆτε·
 μέσα στὶς ἐκκλησιᾶς τὶς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιὰς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους, καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε Χριστὸς ἀνέστη, ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

3

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μαννάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτῶντας τὶς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτᾶδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι,
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

« Τὰ εὐρισκόμενα », ἐκδόσεις Ι. Πολυλά, Ζάκυνθος, 1857

Διονύσιος Σολωμός

11. Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΜΗΤΕΡΑ

Κρέμεται τὸ σπαθὶ κοντὰ στὴν κούνια σου, καλὸ μου,
 ἀλλὰ τὸ χέρι δὲν εἶναι ποὺ τό 'σφιγγε στὴ νίκη.
 Μακρὺς ὁ λάκκος π' ἀνοίξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου.
 Κάμπους, βουνά, χωρὶς αὐτὸν μάχης καπνοὶ σκεπάζουν·
 ἀλλ' αὐτὸ τώρα ποὺ κουνῶ τ' ἀμέριμνο κορμάκι
 αὔριο θὰ γίνῃ δύναμι ποὺ ὁ λογισμὸς κινάει,
 καὶ στῆθι ἀντρίκιο θὰ στηθῇ στὲς σαῖτιές τῆς μοίρας.

Βρέχει τὰ βέλη της αὐτὴ στὰ ὕψη τῶν ἀνδρείων,
 ποὺ ἐκεῖ στημένοι στερεοὶ λάμπουν στὴ μάχη θεῖοι.
 Χαρὲς καὶ πλούτη νὰ χαθοῦν, καὶ τὰ βασίλεια, κι ὅλα,
 τίποτε δὲν εἶναι, ἂν στητὴ μὲν ἡ ψυχὴ κι ὁλόρθη.
 Ὅλα τὰ ἐρείπια γύρὸ της κοιτᾷ χαμογελῶντας·
 κι ἀνθοὶ σ' αὐτά, παντοῦ κι ἀργά, βλασταίνουν ὥς τὸν τάφο·
 φυτρώνει καὶ στὸ σκότος τοῦ τοῦ Παραδείσου τ' ἀνθί.
 Τοῦ κόρφου σύ, τῆς ἀγκαλιᾶς ἀγαπημένο βάρος,
 σπούδαξε, μὴν ἀργοπορῆς βάρος νὰ γίνης τρόμου
 ἐκεῖ ποὺ οἱ χεῖμαρροι τοῦ ἐχθροῦ τρομαχτικὰ βρυχίζουν.
 Ἀλλὰ τὸ χέρι σου ζωστὸ πλιὰ στὸ λαιμό μου γύρο
 δὲ θὰ ᾿ναι τότε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τ' ὀλεθροφόρο ξίφος.

Τῆς Μοίρας ἔτσ' οἱ δύνάμες, ὅσο τρανὲς κι ἂν εἶναι·
 κι ἂν πέσης σὺ στὸν πόλεμο, μένουν ἐκεῖνες, ὅπως
 τῆς κούνιας τὰ κινήματα ποὺ τώρα σὲ κοιμίζουν.
 Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάννα μείνης.
 Θὰ ζώσῃ ἐκείνη τὸ σπαθὶ ἀπ' τὸ βυζὶ ἀποκάτου,
 κι ἐμπρός ! σημαία καὶ σπαθί, ψυχὴ, ψυχὴ καὶ νίκη !
 Τὴν ψυχὴ μέσα μου γροικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου,
 καὶ χίλιες, χίλιες γύρὸ μου ξαστράφτουν Ἀμαζόνες.
 Ἄντρες, γυναῖκες εἶν' κανεῖς δὲ θὰ ρωτᾷ στὴ μάχη.

Κοίτα τοὺς λάκκους ! — ἀλλὰ τί μπορεῖς σὺ νὰ κοιτάξης ;
 Ἄπειρους λάκκους, ἄπειρους γεμίζουν οἱ νεκροὶ μας·
 πέφτουμ' ἐμεῖς, τὸ ἔργο μας γιὰ τὴν πατρίδα μένει,
 καὶ σ' ὅλα ζῇ τὰ στήθη μας τούτ' ἡ πνοὴ καὶ μόνη,
 ποὺ φλόγα γίνεται φριχτὴ καθολικοῦ πολέμου,
 ποὺ κάθε γῆ καὶ θάλασσα παντοῦ περιλαβαίνει,
 ποὺ ζώνει ἐσὲ καὶ σκίρτημα καὶ τῆς κουνιάς σου δίνει.
 Σκίρτα, κουνιά, μ' εὐχὴ χαρᾶς γιὰ τὸ καλὸ ποὺ θὰ ᾿ρθῇ
 Γλυκὰ κι ἡ τύχη μοῦ γελᾷ, γιὰτὶ ἡ στιγμὴ ᾿ναι τούτη
 ποὺ τ' ἀκριβὰ σου βλέφαρα σηκώνονται κι ἀφήνουν
 τὸ χαμογέλιο τῆς ματιᾶς νὰ λάμψη, σ' ὅλα τ' ἄλλα
 ἀβέβαιο καὶ τρεμάμενο, ἀλλ' ὅχι καὶ σ' ἐμένα.

Ἔλα σ' ἐμέ, τῶν σπλάγχχνων μου γλυκὸ βλαστάρι· θέλω
 γιὰ μιὰ στιγμή γοργὰ 'π' αὐτὸ τὸ σπίτι νὰ μακρύνω·
 θέλω τὸ μέτωπ' ὁ καπνὸς τῆς μάχης νὰ σοῦ 'γγίξη,
 πλατιά τὸ στῆθος σου, βαθιὰ νὰ πνέξῃ* ὀλέθρου φλόγα.

« Ἰταλικά ποιήματα », Ἀθῆναι, 1921

Διονύσιος Σολωμός

12. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(Αἱ 16 πρώται στροφαι)

1

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
 τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
 σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη,
 ποῦ μέ βία μετράει τὴ γῆ.

3

Ἐκεῖ μέσα ἑκατοικοῦσαι
 πικραμένη, ἐντροπαλή
 κι ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσαι,
 « ἔλα πάλι », νὰ σοῦ πῇ.

5

Δυστυχής ! Παρηγορία
 μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λές
 περασμένα μεγαλεῖα
 καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς·

7

Κι ἔλεες « πότε, ἄ ! πότε βγάνω
 τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἐρμιές ; »
 καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
 κλάψες, ἄλυσες, φωνές !

9

Μὲ τὰ ροῦχα αἵματωμένα,
 ξέρω, ὅτι ἔβγαινες κρυφά,
 νὰ γυρεύῃς εἰς τὰ ξένα
 ἄλλα χέρια δυνατά.

2

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
 καὶ σὰν πρώτα ἀνδρειωμένη,
 χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά !

4

Ἀργιὲ νᾶρθῃ ἐκείνη ἡ μέρα
 καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
 γιὰ τὴν τᾶσκιαζε ἡ φοβέρα
 καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

6

Καὶ ἀκαρτέρει καὶ ἀκαρτέρει
 φιλελεύθερη λαλιά,
 ἓνα ἐκτύπασε τ' ἄλλο χέρι
 ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

8

Τότ' ἐσθῆκωνες τὸ βλέμμα
 μέσ' στὰ κλάϊματα θολὰ
 καὶ εἰς τὸ ροῦχό σου ἔσταζ' αἷμα,
 πλῆθος αἷμα ἑλληνικό.

10

Μοναχὴ τὸν δρόμο ἐπῆρες,
 ἐξανάλθες μοναχή·
 δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες,
 ἐὰν ἡ χρεία τὲς κουρταλῇ*.

11

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια,
 ἄλλ' ἀνάσασθι καμμιά,
 ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
 καὶ σὲ γέλασε φρικτὰ !

13

Φεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι
 καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
 ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
 ποὺ τῇ δόξα σου ἐνθυμεῖ.

15

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
 κάθε τέκνο σου μὲ ὁρμή,
 ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
 ἢ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή.

12

Ἄλλοι, οἴμέ ! στὴ συφορά σου,
 ὅπου ἐχαίροντο πολὺ,
 « σύρε νᾶβρης τὰ παιδιὰ σου,
 σύρε », ἐλέγαν οἱ σκληροί.

14

Ταπεινότητα σοῦ γέρνει
 ἢ τρισάθλια κεφαλὴ,
 σὰν πτωχοῦ, ποὺ θυροδέρνι
 κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

16

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
 τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
 καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη
 χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά.

Λιονύσιος Σολωμός

ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Ὅσα κάστρα κι ἂν εἶδα καὶ περπάτησα,
 σὰν τῆς Ὠριᾶς τὸ κάστρο δὲν ἐλόγιασα.
 Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό,
 σαράντα ὀργυιὲς τοῦ ψήλου, δώδεκα πλατὺ,
 μολύβι σκεπασμένο, μαρμαροχυτό,
 μὲ πόρτες ἀτσαλένιες κι ἀργυρὰ κλειδιά,
 καὶ τοῦ γιαλοῦ ἡ πόρτα ἑστράφτει μάλαμα.

Τοῦρκος τὸ τριγυρίζει χρόνους δώδεκα,
 δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ τὸ ἐρημόκαστρο.
 Κι ἓνα σκυλὶ Τουρκάκι, μιᾶς Ῥωμιᾶς παιδί,
 στὸν Ἀμιρά του πάει καὶ τὸν προσκυνάει.
 —Ἀφέντη μ' Ἀμιρά μου καὶ σουλτᾶνε μου,
 ἂν πάρω ἡγὼ τὸ κάστρο τί εἶν' ἡ ρόγα* μου ;

- Χίλια ἄσπρα τὴν ἡμέρα κι ἄλογο καλό,
καὶ δυὸ σπαθιά ἄσημένια γιὰ τὸν πόλεμο.
- Οὐδὲ τ'ἄσπρα σου θέλω κι οὐδὲ τὰ σπαθιά,
μόν' θέλω γὼ τὴν κόρη, ποῦ 'ναι στὰ γυαλιά.
- Ὡσὰν τὸ κάστρο πάρης, χάρισμα κι αὐτή.

- Πράσινα ροῦχα βγάζει, ράσα φόρεσε.
Τὸν πύργο πύργο πάει καὶ γυροβολάει,
στὴν πόρτα πάει καὶ στέκει καὶ παρακαλεῖ.
- Γιὰ ἄνοιξε ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
πόρτα τῆς μαυρομάτας τῆς βασίλισσας.
 - Φεύγα ἀπ' αὐτοῦ, βρὲ Τοῦρκε, βρὲ σκυλότουρκε.
 - Μὰ τὸ Σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
ἐγὼ δὲν εἶμαι Τοῦρκος, οὐδὲ Κόνιαρος,
εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό.
- Δώδεκα χρόνους ἔχω ὅπ' ἀσκήτευα,
χορτάρι ἐβοσκοῦσα σὰν τὸ πρόβατο,
κι ἦρθα νὰ πάρω λάδι γιὰ τὶς ἐκκλησιές.
Γιὰ ἀνοίξετέ μου νὰ 'μπω τοῦ βαριόμοιρου.
- Νὰ ρίξουμε τσιγγέλια νὰ σὲ πάρουμε ;
 - Τὰ ράσα μου εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται.
 - Νὰ ρίξουμε τὸ δίχτυ νὰ σὲ πάρουμε ;
 - Εἶμαι ἀπὸ τὴν πεῖνα κι ἀντραλίζουμαι*.

Γελάστηκε μιὰ κόρη, πάει τὸν ἄνοιξε.
Ὅσο ν' ἀνοίξη ἡ πόρτα, χίλιοι ἐμπήκανε,
κι ὅσο νὰ μισανοίξη, γέμισ' ἡ αὐλή,
κι ὅσο νὰ καλοκλείσῃ, ἡ χώρα πάρθηκε.

Ὅλοι χυθῆκαν στ' ἄσπρα, ὅλοι στὰ φλωριά,
καὶ κεῖνος εἰς τὴν κόρη, ποῦ 'ναι στὰ γυαλιά.

Κι ἡ κόρη ἀπὸ τὸν πύργο κάτω πέταξε,
μήτε σὲ πέτρα πέφτει, μήτε σὲ κλαριά,
παρὰ σὲ Τούρκου χέρια καὶ ξεψύχησε.

2. ΤΟΥ ΓΙΟΦΥΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητᾶδες,
γιοφύριν ἐθεμέλιωναν στῆς Ἄρτας τὸ ποτάμι.

Ὅλημερίς τὸ χτίζανε, τὸ βράδυ ἐγκρεμιζόταν.

Μυρολογοῦν οἱ μάστοροι καὶ κλαῖν οἱ μαθητᾶδες :

— Ἀλίμονο στοὺς κόπους μας, κρίμα στὶς δούλεψές μας,
ὅλημερίς νὰ χτίζουμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται !.

Πουλάκι ἐδιάβη κι ἔκατσε ἀντίκρυ στὸ ποτάμι,

δὲν ἐκελάϊδε σὰν πουλί, μηδὲ σὰ χελιδόνι,

παρὰ ἐκελάϊδε κι ἔλεγε, ἀνθρωπινὴ λαλίτσα :

— Ἄ δὲ στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφύρι δὲ στεριώνει
καὶ μὴ στοιχειώσετε ὀρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
πῶρχειται ἀργὰ τ' ἀποταχύ, καὶ πάρωρα τὸ γιόμα.

Τ' ἄκουσε ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.

Πιάνει μηνάει τῆς λυγερῆς μὲ τὸ πουλί τ' ἀηδόνι :

Ἄργα ντυθῇ, ἀργὰ ἀλλαχτῇ, ἀργὰ νὰ πάη τὸ γιόμα,

ἀργὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαβῇ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Καὶ τὸ πουλί παράκουσε, κι ἄλλιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε :

— Γοργὰ ντύσου, γοργὰ ἄλλαξε, γοργὰ νὰ πᾶς στὸ γιόμα,
γοργὰ νὰ πᾶς καὶ νὰ διαβῇς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι.

Νὰ τηνε κι ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα.

Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ραγίζεται ἡ καρδιά του.

Ἀπὸ μακριὰ τοὺς χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τοὺς λέει :

— Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι καὶ σεῖς οἱ μαθητᾶδες,
μὰ τί ἔχει ὁ πρωτομάστορας κι εἶναι βαργωμισμένος* ;

— Τὸ δαχτυλίδι τῷ πεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα,
καὶ ποιὸς νὰ μπῇ καὶ ποιὸς νὰ βγῇ τὸ δαχτυλίδι νὰ ἔβρῃ ;

— Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κι ἐγὼ νὰ πᾶς τὸ φέρω,
ἐγὼ νὰ μπῶ, κι ἐγὼ νὰ βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νὰ ἔβρω.

Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε·

— Τράβα, καλέ μ', τὸν ἄλυσσο, τράβα τὴν ἀλυσίδα,
τὶ ὅλον τὸν κόσμον ἀνάγειρα καὶ τίποτε δὲν ἦῤα.

Ἕνας πιχάει μὲ τὸ μυστρί, κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
παίρνει κι' ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

— Ἀλίμονο στὴ μοῖρά μας, κρίμα στὸ ριζικό μας !
Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε, κι οἱ τρεῖς κακογραμμένες,
ἡ μιά ἔχτισε τὸ Δούναβη, κι ἡ ἄλλη τὸν Ἀφράτη*
κι ἐγὼ ἡ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἀρτας τὸ γιοφύρι.
Ὡς τρέμει τὸ καρυόφυλλο, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ὥς πέφτουν τὰ δεντρόφυλλα, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες.

— Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δῶσε,
πῶχαις μονάκριβο ἀδερφό, μὴ λάχη καὶ περάση.
Κι' αὐτὴ τὸν λόγον ἄλλαξε, κι ἄλλη κατάρρα δίνει :
« Ἄν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμη τὸ γιοφύρι,
κι ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες
τὶ ἔχω ἀδερφὸ στὴν ξενιτειά, μὴ λάχη καὶ περάση.

« Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ν. Γ. Πολίτου

3. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξενιτεμένο μου πουλί καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτεῖά σε χαίρεται κι ἐγὼ ἔχω τὸν καημό σου.
Νὰ στείλω γράμμα χάνεται, δὲν βρίσκει τὸ παιδί μου,
νὰ μάθῃ ὅσα νὰ τοῦ πῇ διψάει ἡ καρδιά μου,
νὰ στείλω μῆλο σέπεται, λουλούδι μαραγκιάζει*,
νὰ στείλω καὶ τὸ δάκρυ μου σ' ἓνα ψιλὸ μαντήλι.
Φεγγάρι μου λαμπρό, λαμπρὸ καὶ κυκλογυρισμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ περπατεῖς καὶ χαμηλὰ μᾶς βλέπεις,
δὲν εἶδές που τὸ γιόκα μου τὸν πολυαγαπημένο ;
Τίνος ματάκια βλέπουν τον, καὶ τὰ δικά μου κλαίγουν ;
Τίνος τὰ χεῖλη τοῦ μιλοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν ;
Ἀνάθεμά σε, ξενιτειά, γιὰ τὰ κακά, ποὺ κάνεις.
Ξενίτεψες τὸν ἄντρα μου κι ἔκαμες νὰ χηρέψω,
ξενίτεψες καὶ τὸ πουλί μ' τὴν δώδεκα χρόνους.

4. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ

Τὴν ξενιτειά, τὴν ἄρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσαρα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερά εἰν' τὰ ξένα.
Ὁ ξένος εἰς τὴν ξενιτειά πρέπει νὰ βάνη μαῦρα,
γιὰ νὰ ταιριάζῃ ἡ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιᾶς τὴ λάβρα.

Ξενιτεμένο μου πουλὶ καὶ παραπονεμένο,
ἡ ξενιτειά σὲ χαίρεται κι ἐγὼ 'χω τὸν καημό σου.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω ;
Μῆλο ἂν σοῦ στείλω σέπεται, τριαντάφυλλο μαδειέται,
σταφύλι ξερογιάζεται, κυδώνι μαραγκιάζει.
Νὰ στείλω μὲ τὰ δάκρυα μου μαντήλι μουσκεμένο,
τὰ δάκρυα μου εἶναι καυτερά, καὶ καῖνε τὸ μαντήλι.
Τί νὰ σοῦ στείλω, ξέने μου, τί νὰ σοῦ προβοδήσω ;

Σηκώνομαι τὴ χαραυγὴ, γιατί ὕπνο δὲν εὐρίσκω,
ἀνοίγω τὸ παράθυρο, κοιτάζω τοὺς διαβάτες,
κοιτάζω τὶς γειτόνισσες καὶ τὶς καλοτυχίζω,
πῶς ταχταρίζουν* τὰ μικρά καὶ τὰ γλυκοβυzaίνουν.
Μὲ παίρνει τὸ παράπονο, τὸ παραθύρι ἀφήνω,
καὶ μπαίνω μέσα, κάθομαι, καὶ μαῦρα δάκρυα χύνω.

5. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑΤΑ

Α'.

Ὕπνε, ποὺ παίρνεις τὰ μικρά, ἔλα πάρε καὶ τοῦτο.
Μικρὸ - μικρὸ σοῦ τό 'δωσα, μεγάλο φέρε μού το.
μεγάλο σὰν ψηλὸ βουνό, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι
κι οἱ κλῶνοί του ν' ἀπλώνωνται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι.

Ε'.

Νὰ μοῦ τὸ πάρης, ὕπνε μου, τρεῖς βίγλες* θὰ τοῦ βάλω,
 τρεῖς βίγλες, τρεῖς βιγλάτορες κι οἱ τρεῖς ἀντρειωμένοι.
 Βάλλω τὸν ἥλιο στὰ βουνά, καὶ τὸν αἶτὸ στοὺς κάμπους
 τὸν κύρ - Βοριᾶ τὸ δροσερὸν ἀνάμεσα πελάγου.
 Ὁ ἥλιος ἐβασίλεψε κι ὁ αἶτὸς ἀποκοιμήθη
 κι ὁ κύρ - Βοριᾶς ὁ δροσερὸς στῆς μάννας του πηγαίνει :
 --Γυιέ μου, καὶ ποῦ ἔσουν χτές, προχτές ; ποῦ ἔσουν τὴν ἄλλη
 (νύχτα
 Μήνα μὲ τ' ἄστρα μάλωνες, μήνα μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήνα μὲ τὸν αὐγερινό, ποῦμαστε ἀγαπημένοι ;
 --Μήτε μὲ τ' ἄστρα ἐμάλωνα, μήτε μὲ τὸ φεγγάρι,
 μήτε μὲ τὸν αὐγερινό, ὅπου ἔστε ἀγαπημένοι.
 Χρυσὸν ὑγιὸν ἐβίγλιζα* στὴν ἀργυρῇ του κούνια.

Α. Passow, *Popularia Carmina Graeciae Recentioris*

Δημοτικὸν

Γ'.

Χήνα μου, ἀπλωσ' τὰ φτερά, νὰ πλύνω τοῦ παιδιοῦ μου,
 αἶτέ μου, τὰ φτερούγια σου, ν' ἀπλώσω τ' ἀγωριοῦ μου.
 καὶ σύ, ἀηδόνι μου χρυσό, στὴν κούνια νὰ καθήσης,
 μὲ τῇ γλυκειά σου τῇ φωνῇ νὰ μοῦ τὸ νανουρίσης,
 καὶ σὰν τὸ ἰδῇς νὰ κοιμηθῇ, τὰ μάτια του νὰ κλείσῃ,
 τρέξε, τὸν Ὕπνο φώναξε νὰ μοῦ τὸ σεργιανίσῃ.
 Ἔλα, Ὕπνε καὶ πάρε το, πάν' το στὰ περιβόλια,
 καὶ γέμισε τοὺς κόρφους του τριαντάφυλλα καὶ ρόδα.
 Τὰ ρόδα θὰ εἶν' τῆς μάννας του καὶ τ' ἄνθη τοῦ κυροῦ του,
 καὶ τὰ χρυσᾶ τριαντάφυλλα θὰ νὰ εἶναι τοῦ νονοῦ του.

« Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ν. Γ. Πολίτου

Δ'.

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγή, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι,
 κοιμήσου, ποὺ νὰ σὲ χαρῇ ὁ νιὸς ποὺ θὰ σὲ πάρῃ.
 Κοιμήσου, καὶ παράγγειλα στὴν Πόλῃ τὰ χρυσᾶ σου,

στή Βενετιά τὰ ροῦχά σου καὶ τὰ διαμαντικά σου.
 Κοιμήσου, καὶ σοῦ ράβουνε τὸ πάπλωμα στήν Πόλη,
 καὶ σοῦ τὸ τελειώνουνε σαρανταδυὸ μαστόροι·
 στή μέση βάνουν τὸν ἄετό, στήν ἄκρη τὸ παγόνι.
 Νάνι τοῦ ρήγα τὸ παιδί, τοῦ βασιλιᾶ τ' ἄγγόνι.
 Κοιμήσου καὶ παράγγειλα παπούτσια στὸν τσαγγάρη,
 νὰ σοῦ τὰ κάνη κόκκινα μὲ τὸ μαργαριτάρι.
 Κοιμήσου μέσ' στήν κούνια σου καὶ στὰ παχιά πανιά σου,
 ἡ Παναγιά ἡ δέσποινα νὰ εἶναι συντροφιά σου.

Δημοτικὸν

6. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- Λεβέντης ἔρροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια·
 μὲ τὸ μαντήλι στὸ λαιμό, τὸ βαριοκεντημένο.
 Εἶχε τὸ φέσι του στραβὰ καὶ τὰ μαλλιά κλωσμένα,
 κι ἔστριφτε τὸ μουστάκι του καὶ φιλοτραγουδοῦσε.
 Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα,
 καρτέρι πάει καὶ τὸβαλε σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.
- Γειά σου, χαρά σου, Χάροντα. — Καλὸ 'στον τὸ λεβέντη.
 Λεβέντη μ' ποῦθεν ἔρχεσαι, λεβέντη μ' ποῦ πηγαίνεις ;
 — Ἀπὸ τὴν μάντρα μου ἔρχομαι, στὸ σπίτι μου πηγαίνω.
 Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
 — Λεβέντη μ', μ' ἔστειλε ὁ Θεὸς νὰ πάρω τὴν ψυχὴ σου.
 — Χωρὶς αἰτία κι ἀφορμὴ ψυχὴ δὲν παραδίνω.
 Μόν' ἔβγα νὰ παλέψουμε σὲ μαρμαρένιο ἄλώνι,
 κι ἂν μὲ νικήσης, Χάροντα, νὰ πάρης τὴν ψυχὴ μου,
 κι ἂν σὲ νικήσω πάλι ἐγώ, πήγαινε στὸ καλὸ σου.
- Πιαστῆκαν καὶ παλεύανε ἀπὸ τὸ πουρνὸ ὥς τὸ βράδυ,
 κι ἐκεῖ στὸ γύρισμα τοῦ ἡλιοῦ, ποὺ τρέμ' νὰ βασιλέψη,
 ἀκοῦν τὸ νιὸ ποὺ βόγγιζε καὶ βαρυαναστενάζει.
- Ἄσε με, Χάρε μ', ἄσε με παρακαλῶ νὰ ζήσω,
 τί ἔχω γυναῖκα παρανιά καὶ χήρα δὲν τῆς πρέπει,
 τί ἔχω παιδί κι εἶναι μικρὸ κι ὀρφάνια δὲν τοῦ μοιάζει.

—Τὰ πρόβατα κουρεύονται καὶ τὸ τυρὶ ζυγιάται
καὶ τ' ἄρφανὸ πορεύεται κι ἡ χήρα κυβερνιέται.

« Ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ »

Ν. Γ. Πολίτου

7. ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

Ὅταν σηκώνουν τὸν νεκρὸ

Αὐτοῦ ποῦ βούλεσαι νὰ πᾶς, κι ὅπου ξεπερατεῖσαι,
ἂν εὖρης νιοὺς χαιρέτα τους, καὶ νιές κουβέντιασέ τους,
κι ἂν εὖρης καὶ μικρὰ παιδιὰ γλυκὰ παργόρησέ τα.
Μὴν κάμης νιές νὰ κλάψουνε καὶ νιοὺς ν' ἀναστενάξουν,
μὴν κάμης καὶ μικρὰ παιδιὰ καὶ θυμηθοῦν τὴ μάμμα.
Μὴν πῆς πὼς ἔρχεται Λαμπρή, πὼς ἔρχονται γιορτάδες.
Πές τοῦ Χριστοῦ πὼς χιόνιζε καὶ τὴ Λαμπρὴ θὰ βρέχει,
καὶ τὴν ἡμέρα τ' ἄη Θωμᾶ θὰ σέρνουν τὰ ποτάμια.
Πὼς δὲ θὰ βγοῦνε τὰ παιδιὰ μὲ τὲς γλυκειὲς μαννάδες,
οὔτε θὰ βγοῦν τ' ἀνδρόγενα τὰ πολυαγαπημένα.

* * *

Εἶχα μηλιὰ στὴν πόρτα μου καὶ δέντρο στὴν αὐλή μου,
καὶ τέντα κατακόκκινη τὸ σπίτι σκεπασμένο,
καὶ κυπαρίσσι ὁλόχρυσο κι ἤμουν ἀκουμπισμένη,
εἶχα κι ἄσημοκάντηλο στὸ σπίτι κρεμασμένο.
Τώρα ἡ μηλιὰ μαράθηκε, τὸ δέντρο ξερριζώθη,
καὶ ἡ τέντα ἡ κατακόκκινη, καὶ κείνη μαύρη ἐγίνη,
τὸ κυπαρίσσι τὸ χρυσὸ ἔπεσε κι ἐτσακίστη,
τὰ σημοκάντηλο ἔσβησε, τὸ σπίτι δὲ φωτάει.

* * *

Δὲ σὸπρεπε, δὲ σὸμοιαζε στὴ γῇ κρεβατοστρώσι,
μον' σὸπρεπε, μον' σὸμοιαζε στοῦ Μάη τὸ περιβόλι,
ἀνάμεσα σὲ δυὸ μηλιές, σὲ τρεῖς νεραντζοπούλες,
νὰ πέφτουν τ' ἄνθι' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
τὰ κρεμεζογαρούφαλα τριγῦρο στὸ λαιμό σου.

Ποιός ἔχει πέτρινη καρδιά, θέλω νὰ μὴ ραῖση,
 νὰ εἰπῶ τραγούδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο·
 μήδ' ἀπὸ χῆρες τ' ἄκουσα, μηδ' ἀπὸ παντρεμμένες,
 τοῦ Χάρου ἢ μάννα τό 'λεγε, τό 'σουρνε μυρολόγι.
 « Πόχουν παιδιά, ἄς τὰ κρύψουνε, κι ἀδέρφια ἄς τὰ φυλάξουν,
 γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶ, νὰ κρύψουνε τοὺς ἄντρες,
 γιατί ἔχω γυιὸ κυνηγητή, γιατί ἔχω γυιὸ κουρσάρο·
 οὐλο τὶς νύχτες περπατεῖ καὶ τὶς αὐγὲς κουρσεύει,
 κι ὁπόβρη τρεῖς παίρνει τοὺς δυὸ κι ὁπόβρη δυὸ τὸν ἕνα
 κι ὁπόβρη κι ἕνα μοναχό, κεῖνον τὸν ξεκληρίζει ».
 Μὰ νὰ τον καὶ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλλάρης.
 Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τᾶλογό του,
 σέρνει στελέτα δίκοπα, σπαθιά ξεγυμνωμένα,
 στελέτα τὰ 'χει γιὰ καρδιές, σπαθιά γιὰ τὰ κεφάλια.

8. ΒΑ·Ι·ΤΙΚΑ*

α') Στὸ νοικοκύρη

'Αφέντη, ὄντας γεννήθηκες σὲ θρέψαν τὰ λιοντάρια,
 κι ἐβγήκες ὁ ξεδιαλεχτός μέσα στὰ παλληκάρια.
 Ἄλλοι κουρσεύουν μὲ σπαθιά, κι ἄλλοι μὲ τὰ δοξάρια,
 καὶ σύ, τί θᾶμμα εἶν' αὐτό ! κουρσεύεις μὲ τὸ μάτι.
 Καὶ τοῦ ματιοῦ σου ἡ σαῖτιὰ πύργους ξεθεμελιώνει,
 πύργους καὶ πετροπήγαδα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

β') Στὸν προεστὸ τοῦ χωριοῦ

'Αφέντη μου, στὰ σπίτια σου χρυσὲς καντῆλες φέγγουν,
 φέγγουν στοὺς ξένους νὰ δειπνοῦν, στοὺς ξένους νὰ πλαγιάζουν,
 φέγγει καὶ μιὰ στὸ ταῖρί σου νὰ στρώνη νὰ κοιμᾶστε
 ἀπάνου στὰ τριαντάφυλλα κι ἀπάνου στὰ μιμίτσια*,
 νὰ πέφτουν τᾶνθια ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου,
 καὶ τὰ κορφολογήματα τριγῦρο στὸ λαιμό σου.

9. ΠΕΡΙΓΕΛΑΣΤΙΚΟΝ ΑΣΜΑ

Φίλοι, γιατί δὲν τρῶτε καὶ δὲν πίνετε ;
 Μήνα καὶ τὸ ψωμί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 στέλνουμε στοὺς γειτόνους καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὸ κρασί μας δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 βαγένια ἔχουμε κι ἄλλα καὶ τ' ἀλλάζουμε.
 Μήνα καὶ τὰ φαγιά μας δὲ σᾶς ἄρεσαν ;
 Μαγείρισσες εἶν' κι ἄλλες καὶ τς ἀλλάζουμε.
 Μήνα κι ἡ καψονύφη δὲ σᾶς ἄρεσε ;
 Ἡ νύφη μας αὐτή ' ναι, δὲν ἀλλάζεται.

10. ΚΛΕΦΤΙΚΑ

Τῆς νύχτας οἱ ἄρματολοι καὶ τῆς αὐγῆς οἱ κλέφτες
 ὀλονυχτὶς κουρσεύανε καὶ τὲς αὐγὲς κοιμῶνται,
 κοιμῶνται στὰ δασὰ κλαριά καὶ στοὺς παχιοὺς τοὺς ἴσκιους.
 Εἶχαν ἄρνια καὶ ψήνανε, κριάρια σουβλισμένα,
 μὰ εἶχαν κι ἓνα γλυκὸ κρασί, ποὺ πίν' ν τὰ παλληκάρια.
 Κι ἓνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἓνας τὸν ἄλλον λέει :
 « Καλὰ τρῶμε καὶ πίνουμε καὶ λιανοτραγουδᾶμε·
 δὲν κάνουμε κι ἓνα καλὸ, καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴν μας ;
 — ὁ κόσμος φκειάνουν ἐκκλησιές, φκειάνουν καὶ μοναστήρια,—
 νὰ πᾶμε νὰ φυλάξουμε στῆς Τρίχας τὸ γεφύρι,
 ποὺ θὰ περάσῃ ὁ βόϊβοντας* μὲ τοὺς ἄλυσωμένους·
 νὰ κόψουμε τοὺς ἄλυσους νὰ βγοῦν οἱ σκλαβωμένοι,
 νὰ βγῇ τῆς χήρας τὸ παιδί, π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχει,
 π' αὐτὴ τό 'χει μονάκριβο στὸν κόσμο ξακουσμένο ».

* * *

Ἀνάθεμά τα τὰ βουνὰ μὲ τὸ ζακόνι* πῶχουν,
 τὸ καλοκαίρι κίτρινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα,
 καὶ τὴν πικρὴ τὴν ἄνοιξι πολὺ ροδαμισμένα.
 Κανένας δὲν τὰ χάρηκε μέσ' στὸν ἀπάνω κόσμο,
 ἡ κλεφτουριά τὰ χαίρεται καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπλα.
 Πηδᾶνε, παίζουν καὶ γλεντᾶν καὶ ρίνουν στὸ σημάδι,

γυρίζουν καὶ στὴ σοῦγλα τους τὰ παχουλὰ κριάρια·
 ὅκεῖ οἱ Τοῦρκοι δὲν πατᾶν, φοβοῦνται τὰ κλεφτόπλα.

* * *

Χορεύουν τὰ κλεφτόπουλα, γλεντᾶνε τὰ καημένα,
 κι ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο δὲν παίζει, δὲ χορεύει,
 μόν' τᾶρματα συγύραγε καὶ τὸ σπαθὶ τροχάει.
 «Τουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μου παινεμένο,
 πολλές φορές μὲ γλύτωσης, βόηθα καὶ τούτ' τὴν ὥρα,
 νὰ σ' ἀσημώσω μάλαμα, νὰ σὲ σμαλτώσω ἀσήμι».

* * *

Τάντρειωμένου τᾶρματα δὲν πρέπει νὰ πουλειῶνται,
 μόν' πρέπει τους στὴν ἐκκλησιὰ κι ἐκεῖ νὰ λειτουργεῖνται,
 πρέπει νὰ κρέμονται ψηλὰ σ' ἀραχνιασμένο πύργο,
 νὰ τρώη ἡ σκουριὰ τὸ σίδερο κι ἡ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

10. ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΟΥΣ ΑΡΒΑΝΙΤΕΣ

(Ἱστορικόν)

Τὸ ἄσμα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων
 μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ὑπὸ τῶν ἐπι-
 δραμόντων ἁλβανικῶν στιφῶν.

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μωριᾶ κι οἱ ἔμορφες τῆς Πάτρας
 ποτὲ δὲν καταδέχονται πεζοὶ νὰ περπατήσουν.
 Καὶ τώρα πῶς κατάντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες !
 Κλαίγουν οἱ μαῦροι τὴ σκλαβιά, ὅπου εἶναι σκλαβωμένοι,
 κλαίγουν καὶ τὸν ξεχωρισμό, τὸ πῶς θὰ ξεχωρίσουν.
 Ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς παρηγοριὰ δὲν ἔχει !
 Ἀφήνει ἡ μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴ μάννα,
 χωρίζει κι ἓνα ἀντρόγυνο μιὰ μέρα ἀνταμωμένο.

12. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

Α'.

- Τρία μπαϊράκια φαίνονται· ὑποκάτω ἀπὸ τὸ Σοῦλι.
 Τὸ ἕνα ἔχει τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, τᾶλλο τοῦ Σελιχτάρη,
 τὸ τρίτο τὸ καλύτερο εἶναι τοῦ Μητσομπόνου.
 Μιὰ παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 — Ποῦ εἰστε τοῦ Λάμπρου τὰ παιδιὰ, ποῦ εἰστεν' οἱ Μποτσαραῖοι ;
 Ἄρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ.
 — Ἄς ἔρτουν οἱ παλιότουρκοι, τίποτε δὲν μᾶς κάνουν.
 Ἄς ἔρτουν πόλεμο νὰ ἴδωυν καὶ Σουλιωτῶν τουφέκια,
 νὰ μάθουν Λάμπρου τὸ σπαθί, Μποτσαρη τὸ τουφέκι,
 τ' ἄρματα τῶν Σουλιώτισσων, τῆς ξακουσμένης Χάϊδως ».
 Κι ὁ Κουτσονίκας φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι* :
 — Παιδιὰ, σταθῆτε στέρεα, σταθῆτε ἀντρειωμένα,
 γιὰτ' ἔρχεται ὁ Μουχτάρ πασᾶς μὲ δώδεκα χιλιάδες.

- Ὁ πόλεμος ἀρχίνησε κι ἀνάψαν τὰ τουφέκια.
 Τὸν Ζέρβα καὶ τὸν Μποτσαρη ἐφώναξε ὁ Τζαβέλας :
 — Παιδιὰ μ', ἦρθ' ὥρα τοῦ σπαθιοῦ κι ἄς πάψῃ τὸ τουφέκι !
 Καὶ ὅλοι ἔπιασαν καὶ σπάσανε τὶς θῆκες τῶ σπαθιῶ τους,
 τοὺς Τούρκους βάνουνε μπροστά, τοὺς βάνουν σὰν κριάρια.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν : « Πασᾶ μου, ἀνάθεμά σε !
 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαῖρι,
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῖδες κι Ἄρβανίτες.
 Δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Χόρμοβο, δὲν εἶν' ἡ Λαμποβίτσα,
 ἐδῶ εἶν' τὸ Σοῦλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ Κακοσοῦλι,
 ποὺ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες σὰν τοὺς ἄντρες,
 ποὺ πολεμάει ἡ Τζαβέλαινα σὰν ἄξιο παλληκάρι ».

- Κι ὁ Μποτσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.
 — Ἐλα, πασᾶ, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι* ;
 Γύρισ' ἐδῶ στὸν τόπον μας, στήν ἔρημη τὴν Κιάφα,
 ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονί, νὰ γένῃς καὶ σουλτᾶνος.

Β'.

Τῆς Δέσπως

- Ἀχὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι ;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι,
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἀγγόνια.
 Ἀρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
 — Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι.
 Ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.
 — Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες* δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλὶ στὸ χέριν ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει:
 — Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε, παιδιὰ μ', μαζί μου ἐλάτε.
 Καὶ τὰ φουσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιά γενῆκαν.

13. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Ἐπὶ τῇ ἀπεμπολήσει τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀγγλων εἰς τοὺς
 Τούρκους τῇ 28 Ἀπριλίου 1819.

Α'.

- Μαῦρο πουλάκι πῶρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη 1
 πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια,
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν ;
 Μήνα* τὴν πλάκωσε Τουρκιὰ καὶ πόλεμος τὴν καίει ;
 — Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιὰ, πόλεμος δὲν τὴν καίει. 5
 Τοὺς Παργινοὺς ἐπούλησαν σὰ γίδια, σὰ γελάδια,
 κι ὅλοι στὴν ξενιτειά θὰ πᾶν νὰ ζήσουν οἱ καημένοι.
 Τραβοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν, κτυποῦν τὰ στήθια,
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
 παπᾶδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τὶς ἐκκλησιές τους. 10
 — Βλέπεις ἐκείνη τὴ φωτιά, μαῦρο καπνὸ ποὺ βγάνει ;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων,

- πού τὴν Τουρκιὰ τρομάξανε καὶ τὸ Βεζίρη κάψαν.
Ἐκεῖ ἔναι κόκκαλα γονιοῦ, πού τὸ παιδί τὰ καίει,
15. νὰ μὴν τὰ βροῦνε οἱ Λιάπηδες*, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν.
Ἀκοῦς τὸ θρῆνο τὸν πολύν, ὅπου βογγοῦν τὰ δάση,
καὶ τὸ δαρμό, πού γίνεται, τὰ μαῦρα μοιρολόγια ;
Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τῇ δόλια τὴν πατρίδα,
φιλοῦν τὶς πέτρες καὶ τῇ γῇ κι ἀσπάζονται τὸ χῶμα.

Β.΄

1. Τρία πουλιά ἀπ' τὴν Πρέβεζα διαβήκανε στὴν Πάργα,
τό ἔνα κοιτάει τὴν ξενιτειά, τ' ἄλλο τὸν Ἀῖ - Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο μοιρολογάει καὶ λέει :
— Πάργα, Τουρκιὰ σὲ πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
5. Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.
Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια*.
Ἐφευγαν Τοῦρκοι σὰ λαγοὶ τὸ Παργινὸ τουφέκι,
κι οἱ Λιάπηδες* δὲν ἤθελαν νὰ ῥθουν νὰ πολεμήσουν.
Εἶχες λεβέντες σὰ θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,
10. πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.
Τ' ἄσπρα* πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν καὶ σένα.
Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιὰ, παπᾶδες τοὺς ἁγίους.
Ἄστε, λεβέντες, τ' ἄρματα κι ἀφῆστε τὸ τουφέκι,
σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὅλα σας τὰ κιβούρια,
15. καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.
Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴν τὰ πατήσουν !

14. ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ

Θέλω νὰ πάρω ἀνήφορο, νὰ πάρω ἀνηφοράκι,
νὰ βρῶ κλαράκι φουντωτὸ καὶ ριζιμιὸ λιθάρι,
νὰ γείρω ν' ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
Μαηδὲ* ἔγεια, ἡδὲ πλάγιασα, μαηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
κι ἄκῳ μιᾷς πέρδικας λαλιά, μιᾷς ἀηδονολαλούσας,
καὶ τόλεγε λυπητερά σὰ μαῦρο μοιρολόγι.

- Τὸ τί ἔχεις, περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι ἀναστενάζεις ;
Μὴν ἔν' τὰ αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα ;
- Δέν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
ποὺ τοὺς χαλάει ὁ Ἄλῃ - πασᾶς στὰ Γιάννενα, στὴ λίμνη.

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω δημῶδη ᾄσματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

1. ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΣ ΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΝ ΖΑΪΜΗΝ

(5 Μαΐου 1840)

Ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία τῆς Ἑλλάδος παρουσιάζει εἰς τὸν ἑκθαμβὸν κόσμον δύο γενεάς πολὺ ἀνωτέρας ὅλων τῶν ἄλλων γενεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰ παράδοξα ἔργα, τὰ ὅποια αἱ δύο αὗται γενεαὶ ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔπραξαν.

Ἡ πρώτη τῶν δύο τούτων παραδόξων γενεῶν, αἱ ὅποια χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων ἀπὸ μακρὸν ἀριθμὸν ἑκατονταετηρίδων, χαρακτηρίζεται ὡς συντηρητικὴ τῆς πατρίδος, κινδυνευούσης νὰ πέσῃ ὑπὸ ξένον ζυγόν· ἡ δὲ δευτέρα γνωρίζεται ὡς ἀπελευθερωτικὴ τῆς πατρίδος δουλωθείσης· ἡ πρώτη ἀνήκει εἰς τὴν παλαιάν, ἡ δευτέρα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα.

Αἱ δύο αὗται γενεαί, αἱ ὅποια ὡς δύο ἐξαίσια φαινόμενα διακρίνονται εἰς τὸν πολιτικὸν ὀρίζοντα ὅχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἐπρωϊκίσθησαν ἀναντιρρήτως καὶ ἀπὸ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν τῆς φύσεως μὲ δῶρα τοιαῦτα, ὅποια φειδωλεύεται ἡ ἰδία φύσις νὰ χαρίσῃ εἰς γενεάς, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδόθη ἄνωθεν τοιοῦτος ὑψηλὸς προορισμός· διότι, πῶς ἄλλως θὰ ἐδύναντο νὰ κατορθώσουν αἱ γενεαὶ αὗται ὅσα ἔργα κατώρθωσαν, ἀνώτερα τῆς συνήθους ἀνθρωπίνης φύσεως ; Ἡ πρώτη γενεά, λέγω ἡ συντηρητικὴ, ἀνεφάνη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων· ἡ δὲ δευτέρα, λέγω ἡ ἀπελευθερωτικὴ, εἶσθε, ὦ Ἕλληνες, σεῖς οἱ ζῶντες, ναί, σεῖς οἱ ἴδιοι !

Εἶναι παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καθ' ἃς ἐποχὰς οἰκονομοῦνται τοιαῦτα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν πολιτικὰ φαινόμενα, ἀναβλαστάνουν καὶ προνοητικῶς πῶς εἰς τοὺς κόλπους αὐτῶν τῶν γενεῶν καὶ τοιοῦτοι ἄνδρες, χωρὶς τὴν χειραγωγίαν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἠδύναντο ποτὲ ἴσως αἱ γενεαὶ αὗται νὰ φθάσουν εὐτυχῶς εἰς τὸν πρὸς ὃν ἀπετείνοντο ὅρον. Τῷ ὄντι, τίς ἠμπορεῖ νὰ εἴπῃ, ὅτι χωρὶς Μιλτιάδους καὶ Θεμιστοκλεῖς ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων θὰ ἀπηθανατίζετο, ὅσον ἀπηθανατίσθη ; Τοιοῦτοι ἄνδρες ἐφάνησαν καὶ εἰς τὴν ση-

μερινήν μας πολυπαθή, ἀλλὰ πολυένδοξον γενεάν, χωρίς τοὺς ὁποίους, τίς δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι θὰ εὐδοκίμει ὅσον εὐδοκίμησεν ὁ μέγας τῆς πατρίδος ἄγων ;

Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι καὶ ὁ προκείμενος νεκρός. Ἀρχηγός, ὅχι ὀπαδὸς τῆς ἐπαναστάσεώς μας, αὐτὸς μετὰ τῶν ἐνδόξων Γερμανοῦ καὶ Λόντου* ἐφώναξε πρῶτος τὴν 25ην Μαρτίου ἀπὸ τὴν ἱερὰν μονὴν τῆς Λαύρας : « Ἕλληνες, λάβετε πνεῦμα ἐλευθερίας ! » Ἐφώναξε, καὶ ἡ φωνὴ του ἔγινε πνεῦμα ἐλευθερίας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν γῆν καὶ εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔγινεν ἐλευθέρα.

Τί τὸν ἐκίνησεν εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον ; Δίψα τάχα ἐξουσίας, πλούτου ἢ ἐπισημότητος ; Ὁχι βέβαια· διότι ἦτο ἐκ τῶν δυνατωτέρων, πλουσιωτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τῆς Πελοποννήσου. Τὸν ἐκίνησεν ἄρα ἄλλο τι, τὸ ὅποιον αἰσθάνονται μόνον αἱ μεγάλαι ψυχαί· καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ Ζαΐμη ἦτον τοιαύτης φύσεως ψυχὴ, διότι ἦτον ψυχὴ οἰκογενείας, ἡ ὁποία καὶ ἄλλοτε, ἂν καὶ ἀτυχῶς, ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς πατρίδος ἐμεγαλοπραγμόνησεν. Ἡ ἀδοξία ἄρα τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία ταραττεῖ πάντοτε τὰς μεγάλας ψυχάς, χωρίς νὰ δύναται οὔτε ἡ ἀπόλαυσις ὅλων τῶν καλῶν τοῦ κόσμου τούτου νὰ τὰς ἀναπαύσῃ, αὕτῃ ἐκίνησε τὸν ἄνδρα τοῦτον εἰς τὸ μέγα τῆς ἐπαναστάσεως ἔργον.

Τὰ στενὰ ὅρια τοῦ ἐπιταφίου λόγου, καὶ τὸ ὀλιγόωρον τῆς προμελέτης μου δὲν μὲ δίδουν καιρὸν νὰ δείξω διὰ τῶν ὑπὲρ πατρίδος πράξεών του τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός, διότι εἰς δεῖξιν τούτου ἔπρεπε νὰ διέλθω μαζί σας τὴν πολιτικὴν ζωὴν του, καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ του εἶναι ὅλη συνδεδεμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεώς μας. Διὰ τοῦτο περιορίζομαι νὰ ἐλκύσω τὴν προσοχὴν σας εἰς ἓνα καὶ μόνον περιστατικόν, τὸ ἑξῆς :

Εὐφημεῖ, καὶ δικαίως, ἡ παλαιὰ ἱστορία τὴν ἀναφιλίωσιν τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς κινδυνευούσης τότε πατρίδος. Λαμπρότερον παράδειγμα πατριωτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐπίσης εὐτυχὲς καὶ ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματά του μᾶς παρουσιάζει ἡ νέα μας ἱστορία μεταξὺ δύο ἐνδόξων πρωταγωνιστῶν μας, τοῦ Ζαΐμη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐχθρευομένων πρὸς ἀλλήλους, καθὼς ὅλοι γνωρίζομεν.

Ἐπνεε τὰ λοίσθια* ἡ πατρίς μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς ἡρώϊκῆς πό-

λεως τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν ὥραν καταπληχθεῖσα ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της, καὶ ἐνεπιστεύθη ὅλας τὰς δυνάμεις εἰς δικτατορικὴν κυβέρνησιν, ὀνομάσασα πρόεδρον αὐτῆς τὸν Ζαῖμην. Ἀμα ἐγκαθιδρύθη ἡ δικτατορικὴ αὕτη κυβέρνησις, σκέψις ἔγινε περὶ ἐκλογῆς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων· καὶ ἰδοὺ, πρῶτος ὁ πρόεδρος Ζαΐμης προβάλλει.... ποῖον ; τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Ἐκλέγεται πάραυτα ὁ προβληθεὶς παμψηφεί· μεταπέμπεται αὐθημερὸν εἰς τὸ κυβερνητικὸν συμβούλιον· τὸν προὔπαντᾷ ὁ Ζαΐμης ἐρχόμενον : « Ἡ πατρίς », τῷ λέγει, « ἀπαιτεῖ σήμερον τὴν ἑνωσίμ μας ». « Τὴν ἀπαιτεῖ », ἀποκρίνεται καὶ ὁ πατριώτης Καραϊσκάκης, καὶ πίπτει ἀμέσως ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως εἰς τὰς ἀνοικτὰς ἀγκάλας τοῦ προέδρου, ὁ ὅποιος τὸν ἐνδύει πάραυτα, ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως, ὅλην τὴν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατιωτικὴν παντοδυναμίαν, καὶ μὲ τὴν λαμπρὰν εὐγλωττίαν, μὲ τὴν ὁποίαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, ἀποδίδει τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὴν στρατηγικὴν του ἐμπειρίαν. Οἱ δύο Ἕλληνες, ἐπίσης καὶ οἱ δύο μεγαλόψυχοι, δὲν εἶδαν τὴν ὥραν ἐκείνην παρὰ τὴν πατρίδα, μόνην τὴν πατρίδα.

Ἡ πράξις αὕτη, ἀκροαταί, δὲν εἶναι μόνη ἱκανὴ νὰ κινήσῃ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ σέβας πάσης εὐγενοῦς καὶ φιλοπάτριδος καρδίας πρὸς ἀμφοτέρους ; Ἀλλὰ πόσαι ἄλλαι πράξεις ὑψηλῆς φύσεως εὐρίσκονται διεσπαρμέναι εἰς τὸ μακρὸν καὶ πατριωτικὸν στάδιον τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἀνδρός !

Ἄν καὶ ὡς Ἕλλην καὶ ὡς ἄνθρωπος τοῦ ἀγῶνος καὶ ὡς στενὸς τοῦ ἐνδόξου Ζαΐμη φίλος θρηνῶ τὴν ὥραν ταύτην, νικώμενος ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν ἀνέβηκα ὅμως εἰς τὸ βῆμα τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ οὔτε ἐγὼ νὰ θρηνήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κινήσω εἰς θρήνους. Ὁχι· τὰ δάκρυα εἶναι διὰ τοὺς θνητούς, δὲν εἶναι διὰ τοὺς ἀθανάτους· καὶ ἀθάνατοι εἶναι ὅσοι παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους τῶν τὴν πατρίδα δούλην, καὶ τὴν παραδίδουν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τῶν ἐλευθέρων !

Ὅταν χιλιάδες καὶ μυριάδες Σικελιωτῶν, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, συνώδευαν εἰς τὸν τάφον τὸν ἐλευθερωτὴν τῆς πατρίδος τῶν Τιμολέοντα*, ἐφαίνοντο, λέγει ἡ ἱστορία, τελοῦντες ἑορτὴν μᾶλλον ἢ κηδεΐαν· ὅλοι ἦσαν λαμπροφορεμένοι, ὅλοι εἶχαν τὰς κεφαλὰς τῶν στο-

λισμένους με τῆς χαρᾶς τοὺς στεφάνους. Τοιαύτην φαντάζομαι καὶ ἐγὼ τὴν σημερινὴν κηδεῖαν, ἃν καὶ δικαίως τὴν βλέπω ὅλην κατήφειαν, ὅλην θρήνους· διότι βλέπω, ὅτι ἕνας ἀπὸ τοὺς προωρισμένους εἰς τὸ νὰ μεταβιβάσουν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, ἀφοῦ ἐτελείωσε τὸ ἄνωθεν εἰς αὐτὸν ἐμπιστευθὲν τῆς παλιγγενεσίας ἔργον, μεταβαίνει σήμερον ἀπὸ τὴν θνητότητα, τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυνεν, εἰς τὴν ἀθανασία, ἣ ὁποία τὸν περιμένει.

— Ναί, ἡ παραπομπὴ τοῦ Ζαΐμη δὲν γίνεται εἰς τὴν γῆν, ἃν καὶ φαίνεται γήϊνος· γίνεται εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν δὲν ὑπάρχει οὔτε λύπη, οὔτε θρήνος, ἀλλὰ χαρὰ ἀμείωτος καὶ ἀτελεύτητος.

« Λόγοι »

Σπυρ. Τρικούπης

2. ΚΘ' ΜΑΪΟΥ

Ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς ἀλησμόνητος εἶχε μείνει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ρωμαίοις ἡ θλιβερὰ ἐκείνη 18 Ἰουλίου τοῦ 390 π.χ., καθ' ἣν οἱ Γαλάται ὑπὸ τὸν Βρέννον* ἐπόρθησαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ρώμην. Ἡ ἀπαισία ἐκείνη Ἀλλιάς* ἡμέρα ἐτάσσετο μεταξύ τῶν ἀποφράδων καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς ἡ Αἰωνία Πόλις, ἐκπλύνασα παλαιὰς ἥττας, ἐκοσμεῖτο διὰ τῶν δαφνῶν τῶν μεγάλων ἐκείνων νικῶν, δι' ὧν ἡ Ρώμη εἶχεν ἀναδειχθῆ κυρία τριῶν ἡπείρων. Τὰ ἔθνη, ὅσα ἐνθυμοῦνται καὶ σέβονται τὸ παρελθὸν αὐτῶν, ἐκεῖνα καὶ μόνον εἶναι ἄξια νὰ παρασκευάσωσι τὸ μέλλον. Τὸ δὲ παρελθὸν δὲν σύγκειται μόνον ἐκ νικῶν καὶ δόξης, ἀλλὰ καὶ ἐκ συμφορῶν, ὧν ἡ ἀνάμνησις εἶναι ἀκόμη ἐπιβλητικωτέρα. Ἄν ἡ αἴγλη τῆς δόξης λαμπρύνῃ, ἀλλ' ἡ ἀναπόλησις παρελθούσης κακοδαιμονίας διδάσκει τὰ ἔθνη· καὶ πρὸς ἀποτελέσειν τῆς ἐθνικῆς εὐτυχίας προαπαιτεῖται, πλὴν ἀγῶνος μακροῦ καὶ ἐργασίας ἀνενδότου, διδασκαλία πολλὴ καὶ συνεχής.

Τοιαύτας σκέψεις φέρει καὶ ὀφείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸν νοῦν παντὸς Ἕλληνας ἡ σημερινὴ Ἀλλιάς ἡμέρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ἣν ἔπεσε πρὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου βασιλεὺς καὶ ἐπορθήθη τῶν πόλεων ἡ πόλις καὶ ἡ Βασιλίς. Ἐληξεν ἀληθῶς, τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Τρίτην, τὸ μαρτύριον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς τελευτᾷ ὁ βίος ἐτοιμοθανάτου φθισιῶντος, καθ' ὃς ἡμέρας διανοίγεται ἡ φύσις πρὸς τὸ ἔαρ καὶ τὴν ζωὴν.

Ἡ πόλις, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ, ὀλίγας πρὸ τῆς μοιραίας τελευτῆς ὥρας, προσφωνῶν τὰ θύματα τῆς αὔριον, ἀπεκάλει βοηθὸν καὶ σκέπτην τῆς πατρίδος, καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν, ἔγινε λεία τῶν βαρβάρων. Οἱ ὀλίγοι γενναῖοι, οἵτινες δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ περιφέρουν τὴν εἰκόνα τῆς Ὁδηγητρίας, περὶ τὰ τεῖχη τοῦ Βυζαντίου, ἀλλ' ἠγωνίσθησαν ἀγῶνα ὑπεράνθρωπον «ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος», ὡς αὐτοὶ ἐφώνουν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσουν τὴν Πόλιν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ὡς ἤλπισαν μὲν αὐτοί, ἤλπισε δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ ναὸς ὁ ἱερός, ὅστις εἶχε παραστῇ μάρτυς τόσης δόξης καὶ τόσης λαμπρότητος τῶν εὐκλεῶν ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ μητρόπολις τοῦ Βυζαντίου, ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐμολύνθη ὑπὸ ποδὸς βαρβαρικοῦ· καὶ τὸ κονίαμα τοῦ βαρβάρου νικητοῦ ἀπέσβεσε τὰς ἀγίας εἰκόνας καὶ μεγάλα μεγαλωστὶ ἠπλώθησαν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τὰ ρητὰ τοῦ Κορανίου, ὑψηλότερος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλλου τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου ἦρθη ἔξωθεν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐν μέσῳ παντοίων βαρβαρικῶν προσαρτημάτων, ὁ μιναρὲς* τοῦ Μωαμεθανοῦ. Τέλος, ὁ ὕστατος τῶν Παλαιολόγων ἔπεσε μάρτυς μετὰ τῆς πόλεως, ἣν εἶχεν ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτὸν ὁ ἑλληνισμός, ὡς βασιλεὺς Ἕλληνας καὶ Χριστιανός.

Ἐν τῷ μαρτυρίῳ τοῦ Κωνσταντίνου εἶναι φανεροὶ καὶ εὐδιάκριτοι οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες, ἐμφαινόμενοι προδηλότατα κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας τῆς πόλεως καὶ τῆς βασιλείας. Ἐν τῇ τελευταίᾳ νυκτὶ τῇ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ὁ βασιλεὺς, πορευθεὶς εἰς τὸν μέγαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ναόν, ἐκλινε τὸ γόνυ προσευχόμενος, καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, οἶονεὶ καθιερώων ἑαυτὸν ἐν τῇ ὑψίστῃ ἐκείνῃ ὥρᾳ εἰς τὸν Θεὸν τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ νυκτί, ἠκούσθη ἀπὸ τῶν βασιλικῶν χειλέων τοῦ προωρισμένου θύματος ἐξερχομένη ἡ λέξις « Ἕλληνες », δι' ἧς προσεφώνησεν ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς συναγωνιστὰς καὶ συμμάρτυρας. Αἱ δύο αὗται πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου, ἡ κοινωνία ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκείνῃ λειτουργίᾳ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τὸ γλυκὺ ὄνομα δι' οὗ ἐκάλεσε τοὺς περὶ αὐτόν, εἶναι ἡ ἀλησιμόνητος διαθήκη τῆς πιπτούσης Αὐτοκρατορίας, ἣτις ἐχαρακτήριζεν ἑαυτὴν ὡς χριστιανικὴν ἅμα καὶ ἑλληνικὴν. Τὸ Βυζάντιον δὲν ἔσχεν ἴσως πάντοτε σαφῆ, σαφεστάτην, τὴν ἔννοιαν τοῦ Ἑλληνικοῦ του χαρακτῆρος· ἡ βασιλεία του ἐπὶ μακρὸν ἐπωνομάζετο βασιλεία τῶν Ρωμαίων. Ἀλλὰ

τὰ χεῖλη τῶν μελλοθανάτων δὲν ψεύδοντα · καὶ ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ πράξεων ἐκείνων καὶ λόγων, ἀπέπλυνε πᾶσαν παραγνώρισιν καὶ ἀπέθηκεν ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ Βυζαντίου τὴν ἐπίσημον σφραγίδα τοῦ ἀψευδοῦς αὐτοῦ χαρακτῆρος. Ἐξήνευκε τὴν τελευταίαν λέξιν τοῦ βυζαντιακοῦ προγράμματος καὶ ἀνεπέτασε τὴν ἀληθῆ σημαίαν τοῦ Βυζαντίου, ἐφ' ἧς συνηδελφωμένα ἀναγνωρίζονται τὰ ὀνόματα Ἑλλὰς καὶ Χριστός.

Ζοφερά καὶ καυσώδης ἦτο, συμφώνως πρὸς τὸ ἐπ' ἐσχάτων ἀνακαλυφθὲν Σλαβονικόν* χρονικόν, ἡ ἑσπέρα τῆς 28ης Μαΐου. Ὄταν δὲ ἐπροχώρησεν ἡ νύξ, βαρέα καὶ μελανὰ νέφη ἠθροίσθησαν ἄνω τῆς πόλεως δίκην ἐπιταφίου σαβάνου, ἐπικρεμαμένου ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Παλαιολόγων.

Ἄγρυπνος καὶ ἀνήσυχος, ὁ Μωάμεθ κατελήφθη ὑπὸ δέους, ἐπισκοπήσας ἀπὸ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ τὸν οὐρανόν. Καλέσας δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἓνα τῶν δοκιμωτάτων του οὐλεμάδων*, εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον εἶδόντα τὰ μυστήρια τῶν οὐρανῶν, ἠρώτησεν ἂν τὰ πυκνὰ νέφη τὰ σωρευόμενα ὑπερθεῖν τῆς πόλεως προεμήνυνόν τι.

— Ναί ! ἀπεκρίθη ὁ οὐλεμάς. Εἶναι μέγα προμάντευμα. Προμηνύουν τὴν πτώσιν τῆς Σταμπούλ.

« Καὶ τότε ^{ὁ ἦτο} προσθέτει τὸ χρονικόν — ἀπὸ τῶν συννέφων δὲν προῆλθεν ὑέτος*, ἀλλὰ κατέρρευσαν μεγάλαι σταγόνες ὕδατος, ὧν ἑκάστη εἶχε μέγεθος σχεδὸν ὀφθαλμοῦ ταύρου ». Ἐπειτα δέ, ὡς διηγοῦντο τινὲς τῶν ἐπιζησάντων εἰς τὸ τραγικὸν τέλος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βροχὴ αἵματος ἐρράντισε τὴν πόλιν, μικρὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τελευταίου κρισίμου ἀγῶνος.

Οὕτως ἡ παράδοσις τῶν μεταγενεστέρων παρελάμβανε εἰς τὰς διηγήσεις αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταπλήξεως καὶ τῶν δειμάτων*, ἅτινα εἶχον καταλάβει τὴν ψυχὴν τῶν ἀτυχῶν ὑπερασπιστῶν τῆς βασιλευούσης.

Ἡ πτώσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνεκίνησε μὲν βεβαίως τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκίνησεν αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τῶν Παπῶν, εἰς μάτην χάριν τοῦ ἔθνους, περιβαλλόμενος τὴν πορφύραν τοῦ Καρδινάλιου, ὁ Τραπεζούντιος Βησσαρίων* ἠγωνίζετο νὰ μετατρέψῃ εἰς ὅπλα τὰς εὐλογίας τῶν Ποντιφίκων καὶ μεταβάλλῃ εἰς στρατευομένην ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἰδέας τὴν θεολογοῦσαν Ἐκ-

κλησίαν. Ἐνῶς δέ, τέλος, ἡ μέλλησις* τῆς Δύσεως μετεβάλλετο εἰς ἀδιαφορίαν, ὃ ἤδη δουλεύων Ἑλληνισμός, πληγεῖς καιρίως καὶ στένων, ἐθρηνώδει βαρύθυμος τὴν ἄλωσιν τῆς Πόλεως. « Μακάριοι νῦν οἱ τεθνηκότες, ἐλεεινοὶ δὲ οἱ ζῶντες καὶ θρήνων ἄξιοι » ἀνεβόα Ἀνδρόνικος* ὁ Κάλλιστος. Ὁ δὲ ἀνώνυμος ποιητὴς τοῦ θρήνου* τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγίνετο ἐν τοῖς στίχοις αὐτοῦ ἡ ἡχώ τῶν πενθίμων σκέψεων, εἰς ἃς εἶχεν ἐμβάλει τὸ ἐλληνικὸν σύμπαν ἡ ἀποφρὰς Τρίτη τῆς 29ης Μαΐου 1453 :

*Ἐκεῖν' ἡ μέρα, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀστραποκαημένη
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολερῆς*, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβουνόκαυτης, πουμπαρδοχαλασμένης.*

Ἀργότερον, ἐθρήνει τὴν Ἀλωσιν διὰ στίχων ἀρχαϊκῶν Ἀντώνιος* ὁ Ἐπαρχος καί, ἐν τῇ δημώδει, ὁ Σερραῖος Παπᾶ Συνοδινός*. Ἀλλὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν ποιητικῶν τούτων θρήνων, οὓς ἔγραψαν λόγιοι καὶ ἡμιλόγιοι, ὑπῆρξεν ἡ ὁδύνη, ἣν ἐξεδήλωσεν ὁ ἐλληνικὸς λαός, ὅστις ἐθρήνησε τὴν Ἀλωσιν ποιητικώτατα, οἶονεὶ ραντίσας τοὺς αὐτομάτους αὐτοῦ στίχους διὰ τοῦ ἰδίου ἐκείνου αἵματος, ὅπερ περιέβρεξε τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν τελευταίαν νύκτα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἣν διεφύλαξεν εἰς ἡμᾶς ὁ χρονογράφος τοῦ Σλαβονικοῦ χρονικοῦ. Αὐτοσχέδιοι ποιηταί, ὧν τὸ ὄνομα ἐλησμονήθη, τέκνα γνήσια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑψωθέντος εἰς ποιητικὸν Ἱερεμίαν* τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, ἐθρήνησαν συγκινητικῶς τὴν μνήμην τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ ἔρραναν τὴν πορφύραν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ψάλλων ἀκόμη ἐκείνους τοὺς στίχους, ἐνωτιζόμενος ἀκόμη ἐκείνων τῶν θρύλων, οἶονεὶ ἀκροᾷται τῆς ἀπηχήσεως τῶν τελευταίων ἐν κινδύνῳ κρουομένων σημάντρων καὶ κωδῶνων τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἡ δημώδης παράδοσις καὶ ἡ ποίησις τοῦ λαοῦ περιέβαλον, ὥς ἔγραφον καὶ ἄλλοτε, τὸν τελευταῖον μάρτυρα διὰ μυστηριώδους τινὸς αἴγλης καὶ τὴν ὥραν τῆς πτώσεως διὰ τραγικῆς τινος περιπαθείας.

Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὴν παράδοσιν περὶ τῆς καλογραίας, ἥτις « ἐμαγεῖρεψε ψαράκια στὸ τηγάνι ; » Παρορμουμένη νὰ παύσῃ τὸ ἔργον, διότι ἀλίσκεται ἡ Πόλις, ἀπεκρίθη :

*Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν
τότε κι ὁ Τοῦρκος θὲ νὰ 'μπῇ κι ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ.*

Ἄλλ' ἐν τούτοις :

*τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν
κι ὁ ἀμηνᾶς * εἰσέβηκεν ἀτός του καβαλλάρης*

Περιοδικὸν «Ἑστία» 29 Μαΐου 1894

Σπυρ. Λάμπρος

3. ΑΙ ΑΡΔΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ἀπὸ τρισχιλίων ἐτῶν αἱ ἀρδεύσεις ἦσαν γνωσταὶ εἰς τὸν τόπον μας. Πάντως ὅμως δὲν γνωρίζομεν ποῖος ἐδίδαξε τὴν ἀρδευσιν εἰς τοὺς προγόνους μας, οὔτε ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία μᾶς παρέδωκε κανένα μῦθον, ἀνάλογον μὲ τὸν μῦθον τοῦ Τριπτολέμου, τοῦ διδάξαντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν σπορὰν τοῦ σίτου. Ἄλλ' ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οὗτοι εὐρίσκοντο εἰς συχνὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ἀρδευσις διενεργεῖτο ἀπὸ παναρχαίων χρόνων, δὲν δυσκολεύεται νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἀκόμη ἦτο γνωστὴ ἐν Ἑλλάδι ἡ ὠφέλεια τῶν ἀρδεύσεων.

Ὁ Ἡρόδοτος διηγεῖται ὅτι εἰς τὴν Αἴγυπτον τόσον σύνηθες πρᾶγμα ἦσαν αἱ ἀρδεύσεις ὥστε, ὅταν ἔλεγέ τις ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀρδεύεται ὑπὸ ποταμῶν καὶ ὅτι οἱ ἀγρόται περιμένουν τὴν βροχὴν διὰ νὰ ποτίσῃ τοὺς ἀγρούς των, ἠπόρουν πῶς οἱ Ἕλληνες, ἄνθρωποι τόσον εὐφυεῖς, ἐπερίμεναν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ ἀπαραίτητον τοῦτο διὰ τὴν γεωργίαν στοιχεῖον καὶ πῶς δὲν ὑπέφεραν συχνὰ ἀπὸ σιτοδείαν !

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀνέκαθεν ἦκμαζε τὸ ἐμπόριον. Δὲν ἦσαν μακρὰν οἱ σιτοβολῶνες τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Αἰγύπτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ διατρέχουν τὸν κίνδυνον σιτοδείας.

Εἰς τὸν Ἡρόδοτον ἔκαμεν ἐπίσης ἐντύπωσιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀποδόσεων εἰς σῖτον, τὴν ὁποίαν παρουσίαζον οἱ ἀγροὶ τῆς Αἰγύπτου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀγρούς τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐν Αἰγύπτῳ ἀνάγκη νὰ καταπονῶνται ἀροτριῶντες τὴν γῆν, ἀλλὰ σπείρουν ὅταν τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ σκεπάζουν τοὺς ἀγρούς καὶ θερίζουν ἅμα ταῦτα ἀποσυρθοῦν. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀποκαλεῖ τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου, διότι ὁ Νεῖλος εἶναι ὁ ποταμός, ὅστις τὴν ἐγέν-

νήσε διὰ τῶν προσχώσεών του καὶ δὲν τὴν ἐγκατέλειψε κατόπιν, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ ζωογονῇ διὰ τῶν ναμάτων του.

Ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ νὰ κατασκευάζουν καὶ τεχνητοὺς ὀχετοὺς πρὸς διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῶν ποταμῶν. Ὁ Ξενοφῶν εἰς τὴν « Ἀνάβασιν » του διηγεῖται ποίας δυσκολίας συνήντησαν οἱ μύριοι κατὰ τὴν πορείαν των, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν αὐλάκων τούτων. Τόσῃν δὲ σημασίαν εἶχον τὰ ἔργα αὐτὰ εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὥστε οἱ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν παρακμὴν των εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων βαρβάρων.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ ὕδατος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ἦτο ἐν τούτοις μικρότερα τῆς τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς.

Τὸ ὕδωρ ἦτο πάντοτε ἐλλιπὲς εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔδαφος. Τὸ πεδῖον τοῦ Ἀργους ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀμήρου ἦτο ἀκόμη πολυδίψιον, οἱ δὲ χεῖμαρροι ἐπίσης συχνοί, ὡς καὶ σήμερον.

Λειβάδια διὰ βοσκὴν ζώων ὑπῆρχον μόνον εἰς ὅσας πεδιάδας ὑπάρχουν καὶ σήμερον (Ἀκαρνανίαν, Ἀργος, Ἡλείαν, Φθίαν), οἱ δὲ ἀπὸ θαλερᾶς φυτείας καλυπτόμενοι τόποι, ὅσους μᾶς διηγεῖται ὁ Ὀμηρος, εἶναι ὅλοι κῆπτοι ἀρδευόμενοι ὑπὸ πηγῶν, ὡς λ.χ. εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς.

Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, βλέπομεν ἐπίσης πλείστας ἐνδείξεις τῆς ἀνάγκης τοῦ ὕδατος.

Ὁ Ἀριστοφάνης, περιφρονήσας ὅλους τοὺς τότε λατρευομένους θεοὺς, θεωρεῖ ὡς μόναν ἀληθινὰς θεότητας τὰς νεφέλας. Ὁ Πausanias περιγράφει ἄγαλμα ἐν τῇ Ἀκροπόλει, προκαλοῦν τὸν Δία « ὕειν ». Ὁ Ξενοφῶν μᾶς γνωρίζει ὅτι ἐποτίζετο ὁ κέγχρος εἰς τὴν Ἑλλάδα καθ' ὃν τρόπον ἐπότιζον τοὺς ἀγρούς των οἱ Βαβυλώνιοι. Τέλος ὁ Θεόφραστος μᾶς γνωρίζει τὰ ἑξῆς :

« Πολυνδρία συμφέρειν τοῖς δένδροις καὶ κεῖθεν φανερόν· ἐν γὰρ ταῖς ἐπομβρίαις ἅπαν δ' ὡς εἰπεῖν εὐσθενεῖ μᾶλλον ὅπου δὲ αἰὲ μάλιστα μαλακὸς αἶθρ, ἐνταῦθ' ἡ βλάστησις καὶ εὐκαρπία γίνεται τῶν δένδρων ὥσπερ ἐν Αἰγύπτῳ ».

Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐλέχθη μετὰ δισχίλια ἔτη, ὅτι δηλ. ἡ βλάστησις εἶναι συνάρτησις τῆς θερμότητος καὶ τῆς ὑγρασίας.

Δέν γεννᾶται ἐπομένως καμμία ἀμφιβολία ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ ἐπίγνωσιν, ἴσως δὲ σαφεστέραν ἀπὸ τοὺς νεωτέρους, περὶ τῆς σημασίας τῶν ἀρδεύσεων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις τῶν ρέοντων ὑδάτων ἐν Ἑλλάδι δέν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῆς ἀτομικῆς ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου χρησιμοποίησεως τούτων. Τὰ μεγάλα ἀρδευτικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα τόσον μέγαν ρόλον ἔπαιξαν εἰς ἄλλους ἀρχαιοτέρους λαούς, ἦσαν ἄγνωστα ἐν Ἑλλάδι. Διότι ἡ ἐκτέλεσις τούτων προϋποθέτει συνεργασίαν πολλῶν ἐνδιαφερομένων καὶ ὀργάνωσιν μὲ νόμους καὶ κανονισμούς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα, ὑποδιηρημένην εἰς πολλὰ ἄσπετα, μὲ πληθυσμὸν καὶ τοῦτον μηδέποτε ὁμονοήσαντα, ἡ τοιαύτη συνεργασία ἀπέβαινεν ἀδύνατος.

Εἰς τὰς ὑπὸ ὁμοιον κλίμα χώρας, εὕρισκομένας εἰς τὴν ἀμέσως πλησιεστέραν γεωγραφικὴν ζώνην, ὁ πολιτισμὸς συνέπεσε πάντοτε μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς γεωργίας. Ἡ ἀκμὴ δὲ αὕτη ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρδευτικῶν ἔργων διὰ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν Νείλου, Εὐφράτου, Τίγρητος, Ἰνδοῦ κλπ. Ἐκ τούτων εὐκόλως κατανοεῖ κανεὶς διατὶ ἡ γεωργία οὐδέποτε ἤκμασεν εἰς τὴν χώραν μας καὶ διατὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, πλὴν μικρῶν ἐξαιρέσεων (εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ἐχρησιμοποιοῦντο τὰ ρέοντα ὕδατα ἢ ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ὑγρασία εἰς τὸ ἔδαφος) δέν ὀφείλει τὴν ἀκμὴν του εἰς τὴν γεωργίαν, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξηγεῖται διατὶ ἐλάχιστοι μόνον συγγραφεῖς, φιλόσοφοι ἢ πολιτικοί, ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν γεωργίαν, ἥτις ὀλίγιστα ἀπέδιδε, καὶ διατὶ ὁ ἱστορικὸς Ἡρακλείδης ἔλεγεν ὅτι « αἰσχρὸν ἐστὶ περὶ τὴν γεωργίαν διατρίβειν ».

Ἐξαίρεσις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γίνεται μόνον μὲ τὸν Ὅμηρον, ὅστις ὄχι μόνον ἀρέσκεται περιγράφων γεωργικὰς ποιητικὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ μᾶς καταπλήττει διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν περὶ γεωργίας γνώσεών του καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἀκόμῃ. Αὐτὸ συμβαίνει διότι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πρὸ τῆς δωρικῆς εἰσβολῆς, ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀραιότερος καὶ ἡ γεωργία ἐπῆρκει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς χώρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου ἤκμαζε καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἥτις συνετήρει καὶ τὴν γονιμότητα τῆς γῆς καὶ ἡ ὁποία μετὰ τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς μόνον διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἀρδευτικῶν ἔργων ἠδύνατο πλέον νὰ ἀναπτυχθῇ.

Εἶναι γνωστὸν ποίαν θέσιν κατεῖχεν ὁ κτηνοτροφικὸς πλοῦτος εἰς

τὰς πατριαρχικὰς οἰκογενείας τοῦ Νέστορος, Πηλέως, Λαέρτου, Πέλοπος κλπ. τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν κτηνῶν ἐμετρεῖτο ὁ πλοῦτος ἐκάστου.

Ἐὰν τώρα ἔλθωμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀποξηράνσεων, παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνέκαθεν ὑπέφερεν ἐκ τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Δὲν ἀνατρέχουμεν εἰς τὴν Μυθολογίαν διὰ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν μῦθον τῆς Λερναίας Ὑδρας ὡς ἀπόπειραν ἀποξηράνσεως τῆς ὁμωνύμου λίμνης. Γνωρίζουμεν ὅμως, ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἐπιβλαβὲς τῶν λιμναζόντων ὑδάτων. Οἱ ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες δὲν φαίνονται νὰ ἦσαν γνωστοὶ ἢ τοῦλάχιστον εἰς μεγάλην χρῆσιν.

Πέντε ἢ ἕξ αἰῶνας βραδύτερον βλέπομεν ὅτι ὁ Ξενοφῶν, ὅστις δὲν ἀπηξίου νὰ συνδυάζῃ τὴν φιλοσοφίαν μετὰ τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς, ἀφοῦ μᾶς γνωρίζει ὅτι « δι' ὑγρότητα γῆς κίνδυνός ἐστι σήπεσθαι τὰ φυτὰ », ἐπάγεται ὅτι, « ὡς πάντες γινώσκουσιν, τὸ ὕδωρ ἐξάγεται τὰ φροῖς » πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δηλοῖ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ ἦτο πασίγνωστος ἡ μέθοδος τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν διὰ τὰ φρῶν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μικρῶν ἐκτάσεων, ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μεγάλαι ἐκτάσεις σκεπασμέναι ἀπὸ ὕδατα, ἰδίως εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια, ὅπου, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν ἐπικοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν, τὰ ὕδατα, συνηθροίζοντο εἰς τὰ χαμηλὰ σημεῖα καὶ ἐσχημάτιζον λίμνας καὶ ἔλη. Τοιαῦται λίμναι ὑπάρχουν καὶ σήμερον πολλαὶ εἰς τὰ ὑψίπεδα τῆς Ἀρκαδίας, εἰς τὴν Εὐβοίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν καὶ ἄλλαχοῦ. Αἱ λίμναι αὗται εὐρίσκονται συχνὰ εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ ρωγμὰς τοῦ ἐδάφους, τὰς λεγομένας καταβόθρας, συχνὰς εἰς τοὺς ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν γεωλογίαν, ἀποτελούσας χαρακτηριστικὰ καρστικὰ φαινόμενα.

Λόγω τῆς ὑπάρξεως τῶν καταβοθρῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι πολλάκις ἐγέμιζαν ἀπὸ διάφορα ὑλικά καὶ ἔκλειαν τὴν ἐξοδὸν τῶν ὑδάτων, συνέβαιναν πολλαὶ αὐξομειώσεις τῆς στάθμης τῶν λιμνῶν. Οὕτω ὁ Στράβων ἀναφέρει ὅτι πόλεις τινὲς εἶχον καταστραφῇ περίξ τῆς Κωπαίδος ἐκ τῆς ἀνυψώσεως τῶν ὑδάτων τῆς, τὸ αὐτὸ δὲ διηγεῖται καὶ ὁ Παυσανίας διὰ τὴν λίμνην Φενεόν.

Ἐκτὸς τῶν ζημιῶν αὐτῶν, θὰ εἶχον βεβαίως καὶ τὰς καταστροφὰς τῶν ἐσοδειῶν τῶν ἐκ τῆς κατακλύσεως τῶν ὑδάτων καὶ ἴσως καὶ ἐλώδεις πυρετούς.

Ἐνεκα κυρίως τοῦ λόγου τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς πολλὰ κρα-

τίδια, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν μηχανικῶν, δὲν βλέπομεν νὰ γίνεται ἐνὼρίς προσπάθειά τις πρὸς ἀποξηράνσιν τῶν ἐκτάσεων τούτων. Ἰσως καὶ ἡ ἔλλειψις πρακτικοῦ πνεύματος νὰ ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀρχαίων προγόνων μας διὰ τὴν κατασκευὴν κοινωφελῶν ἔργων, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οὗτοι προετίμων νὰ ἐξοδεύουν τὰ χρήματά των εἰς τὴν κατασκευὴν ὠραίων ναῶν καὶ ἀγαλμάτων.

Ἀργότερον ὁμως, ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχομεν δύο κλασσικὰ παραδείγματα προσπάθειας ἀποξηράνσεως λιμνῶν, τὸ τῆς Κωπαίδος καὶ τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Διὰ τὴν ἀποξηράνσιν τῆς λίμνης Κωπαίδος ἐκλήθη, ὡς μᾶς ἀναφέρει ὁ Στράβων, ὁ Χαλκιδεὺς Κράτης, ἀνὴρ μεταλλευτής, διὰ νὰ ἀποξηράνη τὴν λίμνην, τῆς ὁποίας τὰς ἐξόδους ἔφραξαν σεισμοὶ καὶ « συνέβη αὔξεσθαι τὴν λίμνην μέχρι τῶν οἰκουμένων τόπων ». Ἐπομένως ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τοὺς ἔκαμε νὰ σκεφθοῦν τὴν ἀποξηράνσιν τῶν ὑδάτων τῆς λίμνης. Καὶ εἰς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ἐὰν κρίνη κανεῖς ἀπὸ τὸν ρυθμὸν τῆς τοιχοποιίας, ἥτις κατεσκευάσθη πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πρηνῶν τῶν ἀναχωμάτων.

Ἡ ἀποξηράνσις λοιπὸν ἐπεχειρήθη :

1) Διὰ κυρίων καὶ δευτερευόντων χανδάκων, ἀναχωρούντων ἐκ τοῦ κέντρου τῆς λίμνης.

2) Διὰ δύο περιφερειακῶν τάφρων μὲ μεγάλα ἀναχώματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς ἐδέχετο τὰ νερὰ τοῦ εἰς τὴν λίμνην χυνομένου ποταμοῦ Κηφισοῦ καὶ τὰ ὠδήγει εἰς μίαν κοινὴν κοίτην μετὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ. Ἡ δὲ ἑτέρα τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς ἐδέχετο τὰ νερὰ ἄλλων ποταμῶν (Κοραλίου, Λόφη κλπ.) καὶ ἤνοῦτο μετὰ τὴν ἄλλην, εἰς τρόπον ὥστε ἐσχηματίζετο ἓνα περιφερειακὸν ἀνάχωμα, ὅπερ ἡμπόδιζε τὰ γῦρο νερὰ νὰ χυθοῦν εἰς τὴν λίμνην καὶ τὰ ἔφερε εἰς τὴν μεγάλην λεγομένην καταβόθραν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὅσάκις τὰ ἀναχώματα αὐτὰ συνήντων καθ' ὁδὸν καταβόθρας, κατεσκευάζοντο δευτερεύοντες κλάδοι, διὰ τῶν ὁποίων μέρος τῶν ὑδάτων ἐκενοῦτο καθ' ὁδὸν καὶ τοιουτοτρόπως ἡλαττοῦτο τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος ποὺ θὰ ἐδέχετο ἡ μεγάλη καταβόθρα καὶ ἀπεφεύγοντο οὕτω καὶ οἱ κίνδυνοι ἀνεπαρκείας ταύτης καὶ ἡλαττοῦντο οὕτω καὶ αἱ διαστάσεις τῶν ἔργων.

3) Ἐκτὸς τούτων, διακρίνονται ἐπίσης καὶ ἵχνη 16 φρεάτων εἰς ἀποστάσεις 100 - 200 μέτρων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὴν κα-

τασκευὴν ὑπονόμου 2400 μέτρων, 8 μέτρα κάτωθεν τῆς μέσης στάθμης τῆς λίμνης.

Τὸ δεύτερον παράδειγμα ἐκτελέσεως ἀποξηραντικῶν ἔργων εἰς Ἑλλάδα εἶναι τὸ τῆς λίμνης τῶν Πτέχων, δήμου Ἑρετρίας. Ποῦ εὐρίσκονται αἱ Πτέχαι δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀκόμη. Πάντως ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν προβλέπεται ἡ ἀποξήρανσις τῆς λίμνης (δι' ὑπονόμου) φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ μιᾶς ἐκ τῶν συνήθων ἐγκιβωτισμένων λιμνῶν ἐκ τῶν συναντωμένων συχνὰ εἰς Ἑλλάδα. Εἰς εὐρεθεῖσαν δὲ στήλην εἰς Χαλκίδα κατὰ τὸ 1860 περιγράφεται ἐν συμβόλαιον, συναφθὲν μεταξὺ τῶν Ἑρετριέων καὶ ἐνὸς μηχανικοῦ - ἐργολάβου, Χαιρεφάνους ὀνόματι, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπόσχεται «ἐξάγειν καὶ ξηρὰν ποιεῖν τὴν λίμνην τὴν ἐν Πτέχαις». Εἰς τὸ συμβόλαιον τοῦτο περιγράφεται καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, ὡς ἑξῆς :

Χάνδακες ἀγόμενοι ἐκ τῶν ἀγόνων, εἰ δυνατόν, τόπων διὰ νὰ μὴ χάνεται καλλιεργήσιμος γῆ, θὰ ἔφερναν τὰ ὕδατα εἰς δεξαμενὴν οὐχὶ μείζονα τῶν δύο σταδίων, ἐκ τῆς ὁποίας ταῦτα θὰ ἐπιπτον εἰς ὑπονόμον. Ἡ ὑπόνομος αὕτη προβλέπεται ὅτι θὰ δύναται νὰ κλείεται διὰ θύρας.

Βλέπομεν ἐπομένως ὅτι προβλέπεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρδεύσεως καὶ ἀποξηράνσεως. Ἡ ἀποξήρανσις αὕτη μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης Fucino (Φουτσῖνο) τῆς Ἰταλίας, νοτίως τῆς Ρώμης. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἐπεχειρήθη ἡ ἀποξήρανσις αὐτῆς δι' ὑπονόμου καὶ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἐπιχωσθείσης τῆς ὑπονόμου, ἡ πεδιάς κατεκλείσθη πάλιν.

Δὲν γνωρίζομεν ἐὰν τὸ σχέδιον τοῦ Χαιρεφάνους ἐφηρμόσθη εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων. Ὅπωςδὴποτε ὅμως δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ θαυμάσωμεν τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστήριξε τὴν ἀποξήρανσιν τῆς λίμνης τῶν Πτέχων καὶ αἱ ὁποῖαι δεικνύουν μαζὶ μετὰ τὸ παράδειγμα τῆς Κωπαίδος, ὅτι ἡ τέχνη τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλωδῶν ἐκτάσεων ἦτο πολὺ προχωρημένη ἀπὸ δισχιλίων ἤδη ἐτῶν.

Ε. Γανώσης

4. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΕΣ

Ἡ Μακεδονία δὲν ἀντήχησε τὸ πρῶτον ἐφέτος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν ὅπλων ἑλληνικῶν ἀρματωλικῶν ὁμάδων, διεκδικουσῶν τὰ ἐν τῇ ἐνδόξῳ χώρᾳ πατροπαράδοτα δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ. Οὐδὲ διетρανώθη τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα τὸ διαπνέον τὴν μακεδονικὴν χώραν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα διὰ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἀγιορειτῶν, τῶν ἀνδραγαθημάτων τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ναούσης.

Πολὺ πρὸ τοῦ 1821 συνεσείσθη ὁ Ὀλυμπος καὶ ἐκινήθη ἡ Μακεδονία ὑπὸ τῆς ἀνδραγαθίας Ἑλλήνων ἀρματωλῶν. Ἡ δημοτικὴ ποίησις ἔρρανε τὰ ὠραιότατα τῶν ἀνθέων τῆς εἰς τὴν μνήμην τῶν γενναίων, οἵτινες ἀντέστησαν θαρραλέοι πρὸς τὴν βίαν τοῦ κατακτητοῦ. Ὅταν ποτὲ γραφῇ πλήρης ἡ ἱστορία τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκείνης τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους διὰ τῶν ἀρματωλῶν, σελίδας ὅλας θὰ πληρώσῃ ὁ ἀρματωλισμός. Πόσοι αὐτῶν, μακρὰν τῶν οἰκείων ἀγωνιζόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν θὰ ἐπανέλαβον τὴν παράκλησιν τοῦ Γέρω Ζήδρου :

*Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὅλα τὰ παλληκάρια
νὰ μοῦ ἔγνοιαστοῦν τὸ σπίτι μου, τὴ δόλια μου γυναῖκα,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού' ναι μικρό κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲν ξέρει...*

Ἡ μοῦσα τοῦ λαοῦ ἀναπαρέστησε τοὺς ἥρωικούς ἐκείνους προμάχους τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὧν ἕκαστος ἠδύνατο νὰ προστήσῃ εἰς ἑαυτὸν πρόγραμμα, ὡς ὁ Νάννος,

τριῶ μερῶ περπατησιὰ νὰ ἴπαρωμε μιὰ νύχτα.

Μόνον ἡ νεοελληνικὴ λέξις λεβεντιά δύνανται ν' ἀναπαραστήσῃ τὸν μετὰ χάριτος ἠνωμένον παλληκαρισμόν, τὴν μετὰ θαυμασίου ἡρωισμοῦ γλαφυρὰν εὐσωμίαν ἀνδρῶν, οἷος ὁ Λάμπας, ὁ πρῶην ψυχογυιὸς τοῦ Ζήδρου, ὅτε ὁ ψυχοπατέρας αὐτοῦ ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ

*ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτὰτα,
τὸν Λάμπα δὲν ἐκάλεσε, τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κονδούνια
κι ὁ Λάμπας πάει ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸ ἀλάφι.*

Θὰ ἦτο μακρὸς ὁ κατάλογος τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀθλησάντων ἄρματωλῶν τῶν μετὰ τῶν ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συμπαρασκευασάντων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Οἱ ἐνδοξότατοι δ' αὐτῶν παρουσιάζονται καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἠπείρῳ ἄρχων ὁ Ἀληπασσᾶς ἐθεώρει ὕβριν πᾶσαν μὴ προσχώρησιν ἄρματωλῶν εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως εἶναι γνωστὴ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἀπάντησις τοῦ Λιάκου :

— *Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασσᾶ, προσκύνα τὸν βεζύρη,
πρῶτος νὰ εἰς' ἄρματωλός, δερβέναγας νὰ γίνης.*

Κι αὐτῆνος ἀποκρίθηκε μαντᾶτα καὶ τοῦ στέλνει

— *Ὅσο 'ναι ὁ Λιάκος ζωντανός, πασσᾶ δὲν προσκυνάει
πασσᾶ 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζύρη τὸ τουφέκι.*

Ἀρκεῖτω δὲ πρὸς ἐνδειξιν τῆς μεγάλης ἐν ταῖς παραμοναῖς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνισχύσεως τῶν ἄρματωλῶν τῆς Μακεδονίας τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἐν προτέροις χρόνοις τὰ μακεδονικὰ ἄρματωλίκια ἦσαν μόνον πέντε, ὁ Ὀλυμπος, ἡ Βέροια, τὰ Σέρβια, τὰ Γρεβενὰ καὶ ἡ Μηλιά, ἔπειτα ἐδιπλασιάσθησαν, αὐξηθέντα εἰς δέκα.

Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους οἱ πρῶτοι τῆς Μακεδονίας ἄρματωλοι ἐνέσπειρον τὸν τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους καὶ παρίσταντο ὡς πρόμαχοι τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἐν ταῖς φάραγξι τῆς μακεδονικῆς πατρίδος, μακρὰν αὐτῆς ἐμαρτύρουν ἤδη φιλοπάτριδες τῆς ἐλληνικῆς Μακεδονίας γόνοι, ἐν τοῖς πρώτοις ὑπογράψαντες διὰ τοῦ ἰδίου αὐτῶν αἵματος τὸν ὄρκον περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ δουλεύοντος γένους.

Εἶναι οἱ πρωτομάρτυρες τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, οἱ τασσόμενοι περὶ Ρήγαν τὸν Βελεστινλήν, μεθ' οὗ καὶ συνεστραγγαλίσθησαν ἐν Βελιγραδίῳ. Ὁ Ρήγας δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ αὐτῶν, διότι ὑπῆρξαν οἱ παρ' αὐτοῦ μυηθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντες, οἱ μετ' αὐτοῦ συμμαρτυρήσαντες.

Ὅτε ὁ Ρήγας μετέβη εἰς Βιέννην τῷ 1796, ἐκλέξας τὴν πόλιν ἐκείνην ὡς κέντρον τῆς συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πανέλληνας καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ ἐκτυπώσεως τῶν ἐντύπων, ἅτινα ἔπρεπε κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ νὰ προηγηθῶσι τοῦ ἐπιχειρηθησομένου μεγάλου ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνος, εὗρέθη ἐν μέσῳ ὁμίλου νεαρῶν ἐμπόρων καὶ σπουδαστῶν διατριβόντων ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ πόλει.

Οὐδ' εἶναι ἄπορον, ὅτι ἐσχετίσθη καὶ μετὰ Μακεδόνων, διότι τὸ

μέγιστον μέρος τῆς ἐν Βιέννῃ ἐλληνικῆς παροικίας ἀπετέλουν μέχρις αὐτῶν τῶν μέσων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μακεδόνες, ὧν τινες μάλιστα ἦσαν καὶ ὑπήκοοι αὐστριακοί, μεγάλοι δ' ἄλλως ἦσαν αἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐμπορικαὶ σχέσεις τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας. Καὶ ἐλληνικὸν δὲ τυπογραφεῖον ὑπῆρχεν ἐν Βιέννῃ, τὸ τῶν ἐκ Σιατίστης Μακεδόνων ἀδελφῶν Πούλιου, ἐν ᾧ ἐξετυπώθη ὁ ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τοῦ Ρήγα Κωνσταντίνου Σακελλαρίου μεταφρασθεὶς πρῶτος τόμος τοῦ Ἀναχάρσιδος τοῦ ἀββᾶ Βαρθελεμῆ* καὶ ὁ Ἠθικὸς Τρίπους τοῦ Ρήγα, ἐδημοσιεύετο δὲ καὶ ἐλληνικὴ ἑφημερίς. Καὶ ἡ δημοτικὴ δὲ προπαίδεια τοῦ Ρήγα μετὰ δύο ἐν αὐτῇ ἐπαναστατικῶν ᾠσμάτων ἐμελλε νὰ ἐκτυπωθῇ παρὰ τῷ Μαρκίδῃ Πούλιῳ.

Ὅποια δὲ ἡ συνεργασία τῶν ἐν Βιέννῃ φιλελευθέρων Μακεδόνων μετὰ τοῦ Ρήγα κατεφάνη εὐθύς ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν κατὰ τὰ τέλη Νοεμβρίου 1797 σύλληψιν αὐτοῦ ἐν Τεργέστῃ καὶ ἀπαγωγὴν εἰς Βιέννην.

Μεταξὺ τῶν πέντε, οἵτινες συνελήφθησαν τῇ 13 Δεκεμβρίου, ἅτε θεωρούμενοι ὡς ὑποπτοὶ ἐπὶ συνεργίᾳ μετὰ τοῦ Ρήγα, ἦτο πλὴν τοῦ Γεωργίου Πούλιου, τοῦ ἑτέρου τῶν ἀδελφῶν τῶν διευθυνόντων τὸ ἐλληνικὸν τυπογραφεῖον, καὶ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ ἐκ Καστορίας, ἄγαμος, ἐτῶν εἰκοσι δύο, πρῶην καταστιχάριος παρὰ τῷ Χίῳ ἐμπόρῳ Ἀργέντῃ, κατὰ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀνακρίσεως. Καθεῖρχθησαν δὲ καὶ οὗτοι μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ Κορωνιοῦ ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας.

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας προεφυλακίζοντο καὶ ἄλλο ὑποπτοί, ἐν οἷς καὶ Μακεδόνες, ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἐτῶν εἰκοσιτεσσάρων, ἄγαμος, φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Παναγιώτου, ὁ Θεοχάρης Γεωργίου Τουρούντζιας, ἐκ Σιατίστης, ἄγαμος, ἐτῶν εἰκοσιδύο, ἔμπορος, ὁ ἐκ Κοζάνης Κωνσταντῖνος Δούκας καὶ ὁ ἐκ Καστορίας Γεώργιος Θεοχάρης.

Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος, ὧν ὑπήκοος αὐστριακός, ἐσώθη διὰ τῶν παρὰ τῇ αὐστριακῇ αὐλῇ ἐνεργειῶν τῆς Γερμανίδος συζύγου του καὶ μόνον ἐξωρίσθη, φυγὼν εἰς Φραγκφούρτην, ἔπειτα δ' εἰς Λειψίαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῇ 19 Ἰουλίου 1843 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ὀγδοήκοντα καὶ ἑξ, ὡς πρόξενος τῆς ἤδη ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος. Τούτου δ' υἱὸς ἦτο ὁ Νικόλαος Θεοχάρης, ὁ τῷ 1843 ὑπουργὸς γενόμενος καὶ σύζυγος τῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ Ὁλγα μεγάλης κυρίας, τῆς κυρίας Ἑλένης.

Θεοχάρη. Εἰς Σαξονίαν δ' ἐξωρίσθησαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Πούλιοι, οἵτινες ἦσαν αὐστριακοὶ ὑπῆκοοι, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας, ὅστις, ὢν ὑπῆκοος Ρῶσος, ἔφυγεν εἰς Λειψίαν*, ἐνθ' ἀπέθανε τῷ 1814 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἐξήκοντα καὶ ἐνός.

Ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὁμοίως ἐκεῖνοι τῶν Μακεδόνων συνεργῶν τοῦ Ρήγα, ὅσοι ἦσαν ὑπῆκοοι Τοῦρκοι. Οὗτοι ἐνόουν, ὅτι οὐδὲν ἡδύνατο νὰ σώσῃ αὐτοὺς, ὅτι ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις εἶχε λόγους ἰσχυροὺς νὰ φανῇ ἀρεστὴ εἰς τὴν Πύλην, ἐκδίδουσα αὐτοὺς εἰς αὐτήν, ἂν εὕρισκοντο ἔνοχοι στάσεως ἐναντίον τοῦ ἐν Τουρκίᾳ καθεστῶτος. Ἀλλ' οἱ εὐτολμοὶ ἐκεῖνοι νεανῖαι, οἵτινες μετὰ θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὸν πρεσβύτερον Ρήγαν ὡς ἀρχηγόν, οἱ μεγάλοι ἐκεῖνοι πατριῶται, ὢν τὰ σχέδια καὶ ὁ Θούριος τοῦ Ρήγα εἶχον ἐξάψει τὸ φρόνημα, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐν ταῖς ὥραις τοῦ κινδύνου τὸν ἐλευθερωτὴν. Θαρραλέοι οὐδὲν ἀπέκρυψαν πρὸ τοῦ Βιενναίου ἀνακριτοῦ, καὶ αἱ καταθέσεις αὐτῶν εἶναι αὐτόχρημα ἐπιγράμματα πατριωτισμοῦ καὶ συμπλήρωμα τοῦ μεγάλου προγράμματος τοῦ Ρήγα, ὅπερ ἀπαρამείωτον ἠθέλησεν ὁ πρωτομάρτυς νὰ τηρήσῃ μέχρι τοῦ τάφου.

Πῶς νὰ ἐγκαταλίπωσιν ἐκεῖνον, μεθ' οὗ συνειργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ γένους ; Πῶς ν' ἀρνηθῇ ὁ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ, ὅτι αὐτὸς εἶχεν ἀναγνώσει νύκτωρ κρύφα καὶ ἐν παραβύστω ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ Χίου Ἀργέντη τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν τοῦ Ρήγα εἰς ἐπῆκοον τῶν ἄλλων ἐταίρων, συγκινῶν καὶ συγκινούμενος ; Πῶς νὰ μὴ ὁμολογήσωσιν οἱ Μακεδόνες συνεργοὶ τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὅτι ἤδη τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1796 ἤκουσαν τὸ πρῶτον μετὰ τὸ μεσημβρινὸν ἄριστον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Χίου πατριώτου τὸν Ρήγαν παίζοντα ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ τὸν θούριον καὶ συγκινοῦντα διὰ τοῦ περὶ τὴν τράπεζον χοροῦ αὐτοῦ τοὺς μυστικούς δαιτυμόνας τοῦ θιάσου ἐκείνου τοῦ ὀνειρευομένου Ἑλλάδα ἐλευθέραν ;

Πῶς ἡδύναντο νὰ λησμονήσωσιν ποτε ὁ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Τορουντζίας τὴν κρίσιμον ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Ρήγας ἐνέβαλε κρύφα εἰς τὴν χεῖρα αὐτῶν ἐν τινὶ καφεναίῳ καὶ ἐν τινὶ πλατείᾳ τῆς Βιέννης τὰ πρῶτα ἀντίτυπα τῆς ἐθνεγερτικῆς προκηρύξεως, ἅτινα, αὐτὸς ἐπιστατήσας ἐπὶ δύο ὅλας νύκτας ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Πούλιου ὑπὸ τὸ φῶς τῶν λύχνων ἐν μέσῳ φόβου καὶ τρόμου, ὡς εἰ ἐπετέλει ἔργον σκότιον, εἶχε παραλάβει, ὑγρὰ ἀκόμη, ἀπὸ τῶν πιεστηρίων ;

Μνήμονες τῶν συγκινητικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ μυστικῶν αὐτῶν ἐλπίδων, ἀντιμέτωποι τοῦ μαρτυρίου, ὅπερ προσεμειδία ἤδη εἰς αὐτούς, δὲν ἐπτοήθησαν νὰ ὁμολογήσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνακριτὴν.

Ἰδού δι' ὁποίων εὐπαρρησιάστων λόγων ὁμολογοῦσιν οἱ ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ τὴν συμμετοχὴν των εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα κατὰ τὸ ἐπίσημον πρωτόκολλον τῆς ἀνακρίσεως.

Ὀλιγώτερον εὐσθενὴς εἶναι ὁ νεώτερος τῶν ἀδελφῶν, ὁ Παναγιώτης, ὁ ἔμπορος, ὅστις καὶ καταθέτει, ὅτι πολλάκις ἔκαμε λόγον περὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μεταξὺ φίλων ἐν τῇ κατοικίᾳ τοῦ Ἀργέντη, ὅτι ηὐχήθη νὰ ἐπέλθῃ τοιαύτη ἔνεκα τῆς μεγάλης πιέσεως καὶ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, μάλιστα δέ, καὶ ὅτι ἐξεφράσθη, ὅτι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας θὰ μεταβῇ πάραυτα εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ἀρνεῖται ὅτι ἐκήρυξε, καθ' ἃ διισχυρίζεται ὁ Ἀμοιρος, ὅτι εἶναι πρόθυμος νὰ συντελέσῃ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ συμμετάσχῃ αὐτῆς.

Μετὰ παρρησίας δὲ καὶ σθένους προσήκοντος εἰς ἐπιστήμονα καὶ λάτρην τῶν Μουσῶν ἀποκρίνεται εἰς τὸν ἀνακριτὴν ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ φοιτητὴς τῆς ἱατρικῆς, ἐρωτώμενος περὶ τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως τοῦ Ρήγα, ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀποσκοπεῖ εἰς ἐπανάστασιν ἐν Ἑλλάδι, καὶ διὰ τοῦτον τὸν λόγον αὕτη εὐηρέστησεν εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ εἰλικρινῶς, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθυμεῖ ἐκ βάθους τῆς καρδίας του, καθότι ἡ πατρίς του διὰ τόσων αἰώνων στενάζει ὑπὸ τὸν βαρβαρώτατον καὶ τυραννικώτατον ζυγὸν τῶν Τούρκων, τοῦ καθολικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἀσπόνδου ἐχθροῦ.

Πόσον προσεγγίζει ἡ κατάθεσις αὕτη τοῦ εὐσθενεστάτου Μακεδόνης πρὸς τὴν μεγάλην ὁμολογίαν τοῦ Ρήγα, καταθέσαντος, ὅτι πάντοτε ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ δὴ, ὅτι, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς του, τοῦτο ἔχει ὡς πρῶτον πόθον, νὰ ἴδῃ ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προετίμα νὰ ἔχῃ κυρίαρχον τὸν διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον οἷος ὁ Τοῦρκος.

Οἱ συνεργοὶ ἀπεδεικνύοντο ἐκ τῶν ἀνακρίσεων, ἐμαρτυροῦντο ἐκ τῶν καταθέσεων οὐχ ἥττον συνένοχοι τοῦ μεγάλου ἐλευθερωτοῦ. Εἶχεν ἀποδειχθῇ πασιφανῶς, ὅτι οἱ φυλακισθέντες ἐσκόπουν τὴν ἀπελευθέ-

ρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας. Ἐγκλημα καθοσιώσεως δεινόν, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ σώσῃ αὐτούς.

Μετὰ βραχὺν χρόνον, περατωθεῖσων τῶν μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσεων τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως, ἧτις ἐζήτει καὶ ἔλαβεν ὠρισμένα ἀνταλλάγματα τῆς ζητηθείσης ἐκδόσεως τῶν ἐνόχων, Αὐστριακὸς ἀνθυπολοχαγὸς μετὰ ἐμπίστων ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ Τούρκου ἀκολούθου τῆς ἐν Βιέννῃ τουρκικῆς πρεσβείας παρέλαβε τὴν πρωΐαν τῆς 16 Ἀπριλίου 1798 ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς ἐν Βιέννῃ ἀστυνομίας ὀκτὼ δεσμίους. Ἦσαν Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς, οἱ Χῖοι Ἀργέντης καὶ Κορωνιός, ὁ Ἑπειρώτης ἰατρὸς Νικολίδης, ὁ Κύπριος Καρατζᾶς καὶ οἱ τρεῖς Μακεδόνες, ὁ Σιατιστεὺς Θεοχάρης Τορουντζίας καὶ οἱ δύο ἐκ Καστορίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ.

Τὴν 22 Ἀπριλίου ἡ συνοδεία ἔφθασε διὰ ξηρᾶς εἰς Σεμλῖνον. Τὴν δ' ὑστεραίαν, ἀποπλεύσαντες διὰ τοῦ Δουνάβεως, ἔφθασαν τὴν 28 Ἀπριλίου εἰς Βελιγράδιον, καὶ τὴν ἐπομένην παρεδίδοντο ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ κατ' ἄνδρα εἰς τὸν καϊμακάμην Βελιγραδίου ἐπὶ ἀποδείξει, ὥς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν.

Τὴν δὲ 17 Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ συνταγματάρχης Schertz (Σέρτζ) ἔγραφεν ἐκ Σεμλίνου εἰς τὸ ἐν Βιέννῃ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν τὰ ἑξῆς :

« Ὁ καϊμακάμης* Βελιγραδίου ἔλαβε τὴν παρελθοῦσαν ἑβδομάδα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φερμάνιον*, καθ' ὃ ἐν μεγίστῃ μυστικότητι τὴν τρίτην μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ φερμανίου ἡμέραν διέταξε νύκτωρ τὸν στραγγαλισμὸν πάντων τῶν ὀκτὼ καθειργμένων Ἑλλήνων, μετὰ δὲ τὴν τέλεσιν τῆς πράξεως ἐνήργησε νὰ διαδοθῇ, ὅτι εἶχον ἀποδράσει ἅπαντες ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ δὴ ἔστειλεν ἄνδρας πρὸς δῆθεν καταδίωξιν αὐτῶν ἀνὰ τὰς λεωφόρους ».

Ἡ βραχεῖα ἀλλ' ἐπίσημος αὕτη σημείωσις δηλοῖ τὸ τραγικὸν τέλος τὸ ἐπελθὼν τὴν 11 ἢ 12 Ἰουνίου 1798. Ποιητικοὶ θρῦλοι τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ περιέβαλον δι' αἰγλης ἀλησμονήτου τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ στραγγαλισθέντας παρὰ τὰ ὕδατα τοῦ κυανοῦ Δουνάβεως, μὴ λησμονῶμεν τοὺς μετ' αὐτοῦ συναθλήσαντας Μακεδόνες. Καὶ ὅταν ἐπικλῶσῃ ἡ μοῖρα τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Καστορίας καὶ τῆς Σιατίστης, ἃς στήσῃ ἡ ἐλευθέρα Μακεδονία εὐγνώμων στήλην μνημόσυνον εἰς τοὺς μεγάλους αὐτῆς πατριώτας, τοὺς ἐκ Καστο-

ρίας αδελφούς Ἐμμανουήλ καὶ τὸν ἐκ Σιατίστης Θεοχάρην Τορούντζιαν, τοὺς Μακεδόνας πρωτομάρτυρας τῆς πανελληνίου ἐλευθερίας.

« Λόγοι καὶ ἄρθρα »

Σπ. Λάμπρος

5. ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

Ὁ διανοητικὸς βίος ἔχει πάντοτε πολλήν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τέσσαρος ἑκατονταετηρίδας, μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἂν ἡ πλείστη τοῦ ἔθνους μοῖρα ὑπέκυψεν εἰς τὴν ὀσμανικὴν κυριαρχίαν, ἑτέρα οὐ μικρὰ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ χρόνον μακρὸν διατελοῦσα ὑπὸ τὴν φραγκικὴν. Ὅθεν δύο ὡσαύτως παρήχθησαν διανοητικαὶ φάσεις· ἡ μὲν ὑπῆρξεν ἀπαύγασμα τοῦ δυτικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ διετυπώθη κατὰ τὰς νέας πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς τοῦ ἔθνους περιστάσεις.

Ὁ δυτικὸς βίος ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν τοῦ ἔθνους κατάστασιν εὐθύς μὲν ἀπὸ τῶν πρώτων σταυροφοριῶν, αἵτινες ἐπήγαγον τὴν ἐν Συρίᾳ ἐγκατάστασιν τῶν Φράγκων, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς τρισκαιδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ αὐταὶ αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπέκυψαν εἰς τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔτι ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν, εἶχον παρεισδύσει ἐν πολλοῖς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς Δύσεως. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς ὡμοίαζε τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μᾶλλον ἱππότης μεσαιωνικὸς ἢ βασιλεὺς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Παρεδέχθη ἐν τῷ στρατῷ τὸν βαρὺν ὅπλισμόν, τὰς μεγάλας ἀσπίδας, τὰς μακρὰς λόγχας τῶν ἱπποτῶν καὶ ὠκειώθη τοὺς τρόπους αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἔπραξε κατορθώματα, τὰ ὅποια κατέπληξαν καὶ αὐτὴν τὴν ἥρωικὴν ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων γενεάν. Ἄλλος δὲ πάλιν Κομνηνός, ὁ Ἀνδρόνικος, κατὰ μὲν τὰς κακίας ἦτο σκεῦος ὅλως ἰδιοφυές, κατὰ δὲ τὴν δίαιταν καὶ τοὺς τρόπους ἀληθὲς ἐσπέριος ἱππότης μᾶλλον ἢ ἀνατολικὸς βασιλόπαις. Καὶ ταῦτα μετὰ τὴν ἑναρξιν τῶν σταυροφοριῶν, πρὸ τῆς ἰδρύσεως δὲ ἔτι τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ 1261, ἐπέζησεν αὐτόθι ἐν πολλοῖς ἡ φραγκικὴ δίαιτα ἐπὶ τῆς ἀνορθωθείσης ἑλληνικῆς μοναρχίας. Ἐν τῇ νέᾳ αὐλῇ ἐτελοῦντο κατὰ τὴν 14ην ἑκατονταετηρίδα ἱπποτικοὶ ἀγῶνες ἀπαράλλακτοι πρὸς τοὺς δυτικούς.

Ἀλλὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ δυτικοῦ βίου εἶχον ἐπικρατήσει φυσικῶς τῷ λόγῳ ἔτι μᾶλλον εἰς τὰς μεσημβρινωτέρας ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἡ δυτικὴ κυριαρχία παρετάθη πολὺ πλέον ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔνθα οἱ Φράγκοι ἤρξαν ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας, εἰς Κύπρον, εἰς Ρόδον, εἰς Κρήτην καὶ εἰς ἄλλας τοῦ Αἰγαίου πελάγους νήσους, αἵτινες διετέλεσαν ἔτι πλειότερον ὑπαγόμεναι εἰς τοὺς Φράγκους, τελευταῖον εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, αἵτινες μόλις πρὸ ὀλίγον ἐνιαυτῶν ἀπηλλάγησαν τῆς δυτικῆς κυριαρχίας. Δὲν ἦτο ἄρα δυνατόν ὁ δυτικὸς οὗτος βίος νὰ μὴ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διακριτέον τὰς χώρας τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπὸ τὰς νήσους, μικρὰς καὶ μεγάλας. Εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἡ δυτικὴ κυριαρχία συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναζωπύρῃσιν τοῦ μαχίμου πνεύματος τῶν κατοίκων, τοὺς ὁποίους κατέστησε συμμετόχους τῶν ἀγώνων αὐτῆς, ἥσκησε περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ ἀνέδειξεν οὕτως ἱκανοὺς νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πεισματώδη κατὰ τῆς τουρκοκρατίας διαμαρτύρησιν, ἣτις ἀπέληξεν εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ὅμως βίου τῶν χωρῶν τούτων δὲν φαίνεται ἐπενεργήσασα ἡ φραγκοκρατία. Τὸ μόνον γνωστὸν ποίημα ὅπερ δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ φραγκοκρατίας εἶναι τὰ πολλάκις παρ' ἡμῶν μνημονευθέντα Χρονικὰ τῶν ἐν Μορέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων. Καθὼς ὅμως ἡξεύρει ἤδη ὁ ἀναγνώστης, τὰ χρονικὰ ταῦτα ἐγράφησαν ἢ μετεφράσθησαν οὐχὶ ὑπὸ Ἑλληνος γνησίου, ἀλλ' ὑπὸ Ἑλληνος γεννηθέντος ἐκ πατρὸς Γάλλου ἢ Γαλλίδος μητρός. Ἀληθεύει μὲν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἐκεῖνο κείμενον, τὸ ἀποπνέον ζωὴν καὶ τόλμην καὶ χάριν, προσήνεγκε γενναίαν διανοητικὴν τροφὴν εἰς τὴν τότε ἑλληνικὴν νεολαίαν, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε δύναται νὰ λογισθῇ μᾶλλον ὡς ἔργον ἐπείσακτον ἢ ὡς προϊόν τῆς ἰθαγενοῦς φιλολογίας. Ἐὰν ἡ φραγκοκρατία παρετείνετο ἔτι εἰς τὰς κυρίως ἑλληνικὰς χώρας, ἴσως ἤθελε δώσῃ ἀφορμὴν καὶ ἐνταῦθα εἰς διάπλασιν φιλολογίας ἰθαγενοῦς, ἐναρμονίως συνδυαζούσης τὰ ἄνθη τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν Φράγκων κατελύθη περὶ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους καθ' οὓς καὶ τὸ μεσαιωνικὸν κράτος, ὥστε ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἡπείρου, ἄγονος κατὰ τοῦτο διατελέσασα.

Ἀναμφισβήτητος ὅμως ὑπῆρξεν ἡ διανοητικὴ τοῦ φραγκισμοῦ

ἐπίδρασις εἰς τὰς νήσους, ὅπου οὗτος ἰσχύσας ἐπὶ πολὺ μακρότερον χρόνον παρήγαγε φιλολογίαν ὅλην ἱπποτικὴν ἔχουσαν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τοὺς τύπους ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἡ φιλολογία αὕτη διευτυπώθη εἰς πολυάριθμα μυθιστορικὰ ἔπη καὶ ἄλλα ποιήματα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐδημοσιεύθησαν, πολὺ δὲ πλείότερα κατὰκείνται ἔτι χειρόγραφα ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης.

Τὰ κάλλιστα τῶν ἔργων τούτων παρήχθησαν ἐν Κρήτῃ. Τίς δὲν γνωρίζει τὸν Ἑρωτόκριτον ; Ἄν ἡ παροῦσα γενεὰ προτιμᾷ τὰ νεώτερα μυθιστορήματα, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν τῶν πρεσβυτέρων δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑκατονταετηρίδας νὰ συγκινῶνται ὑπὸ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν παθημάτων τῆς Ἀρετούσης καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πεζοστράτου. Διότι συνέβη εἰς τὸ ποίημα τοῦτο, ὅ,τι εἰς τὸν συγγραφέα αὐτοῦ Βιτζέντζον Κορνάρου, « ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Σητείας τοῦ νησίου τῆς Κρήτης ». Καθὼς ὁ Κορνάρος, ἐξ Ἑνετῶν ἔλκων τὸ γένος, ἐπὶ τοσοῦτον ὠκειώθη πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα, ὥστε κατέλαβε τάξιν οὐχὶ ἀφανῆ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἡμετέρας φιλολογίας, οὕτω ὁ Ἑρωτόκριτος, καίτοι ἀπεικονίζων τὰ τοῦ μέσου δυτικοῦ αἰῶνος ἦθη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξελληνίσθη ὥστε ἀπέβη τὸ δημοτικώτατον τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς παρούσης. Ναὶ μὲν παρίστησιν ἱπποτικούς ἀγῶνας καὶ ἱπποτικά φρονήματα, ἀλλ' οὔτε εἰς χώρας ξένας παρασύρει ἡμᾶς οὔτε ἐπιβάλλει ἡμῖν πρόσωπα ἀλλόφωνα, ὅπως τὰ προμνημονευθέντα ἕτερα ποιήματα. Ἐνταῦθα τὰ πράγματα συμβαίνουσιν ἐν Ἀθήναις, πρωταγωνισταὶ δὲ εἶναι ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἡράκλης καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀρετοῦσα καὶ ὁ ἀγαπημένος αὐτῆς Ἑρωτόκριτος, καὶ οἱ ρῆγες καὶ οἱ ἀφένται καὶ τὰ ρηγόπουλα καὶ τὰ ἀφεντόπουλα τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Ἀναπλιοῦ, τῆς Μεθώνης, τῆς Ἐγρίπου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Κορώνης, τῆς Σκλαβουνιάς, τῆς Ἀξιᾶς, τοῦ Βυζαντίου, τῆς Πάτρας, τῆς Κρήτης, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Βλαχιάς (δηλαδὴ τῆς Θεσσαλίας), ὁ δὲ ἐν τῷ ποιήματι εἰκονιζόμενος ἔρως ἔχει ζέσιν ἅμα καὶ ἀφέλειαν, ἔξαψιν ἅμα καὶ χρηστότητα, ἐκδηλούσας, καθὼς ἄριστα παρετήρησεν ὁ Φωριέλ, τὴν ἰδιάζουσαν ἔμπνευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κλίματος μᾶλλον ἢ τῆς ἱπποτικῆς κομψοπρεπείας.

Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔστω καὶ ἐπὶ μικρὸν οὔτε περὶ τὴν Ἑρωφίλην τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη οὔτε περὶ ἑτερά τινὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ προϊόντα τῆς κρητικῆς ποιήσεως.

Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν Εὐμορφὴν Βοσκοπούλαν τοῦ ἐξ Ἀποκορώνων Νικολάου Δριμυτικοῦ ; Τὸ εἰδύλλιον τοῦτο ἐγράφη τῷ 1627 καὶ διηγεῖται τὸν ἀγροτικὸν ἔρωτα βοσκοῦ καὶ βοσκοπούλας· λαμπρῶς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον εἰκονίζει τὰ δένδρα, τὰ λιβάδια, τὰ ποτάμια, τὰ δροσερὰ καὶ τρυφερὰ καλάμια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων συμβαίνουσι τὰ ἱστορούμενα γεγονότα, ὥστε ὁ διατρέχων ταῦτα ἀναγνώστης νομίζει ὅτι ἀναπνέει τὰς εὐώδεις καὶ ζωοποιούς τῆς φύσεως ἐκείνης αὔρας. Ὅσον δὲ ἀπλοῦς καὶ ἄν φαίνεται ὁ ποιητής, ἐκ πολλῶν χωρίων καθίσταται πρόδηλον, ὅτι δὲν ἦτο ἀλλότριος πρὸς τὴν λατινικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν. Ὀλιγώτερον γνωστὸς εἶναι ὁ Ἀπόκοπος τοῦ Μπεργαδῆ· καὶ ἐν τούτοις ὁ Ἀπόκοπος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων τῶν χρόνων ἐκείνων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα δύνανται εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ σήμερον ὑπὸ τοῦ μεγάλου κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἥτις οὔτε τὸ κρητικὸν ἰδίωμα εἶναι οὔτε ἡ νῦν καθαρύουσα, ἀλλὰ φαίνεται μᾶλλον ἢ κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα κοινῶς ὁμιλουμένη, ὅπως ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀνὴρ λόγιος. Εἶναι δὲ ὁ Ἀπόκοπος κατάβασις εἰς Ἄδου, καὶ οἱ μετὰ τῶν νεκρῶν διάλογοι αὐτοῦ ἔχουσιν τι τὸ συγκινοῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τέρπον τὴν φαντασίαν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐνθυμίζουσι μὲν ἐν πολλοῖς τὴν Θεῖαν Κωμωδίαν τοῦ Δάντου, οὐκ ὀλίγην ὅμως οἰκειότητα ἔχουσι πρὸς τὴν δημώδη τῆς ἐλληνικῆς Ἑπείρου ποίησιν.

Οὐδὲν ἥττον ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ἡ τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπίδρασις εἰς τὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀνατολῆς, εἰς ἣν συνέβη τοῦτο τὸ παράδοξον, ὅτι, ἀφοῦ πρώτη αὐτὴ διὰ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν τέχνης συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀναζωπύρησιν τῆς ἰταλικῆς, βραδύτερον, ὑπὸ ταύτης διαδαχθεῖσα, παρήγαγεν ἐν Κρήτῃ μάλιστα καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ θαυμάζονται ἄχρι τοῦδε τὰ ἔργα Ἑλλήνων τεχνιτῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἷον τοῦ ἐν τῇ 16ῃ ἑκατονταετηρίδι ἀκμάσαντος Κυριακοῦ Θεοσκοπόλιδος*, ἐν Ρώμῃ καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἰσπανίας, ἰδίως ἐν Ἑσκουριάλλῃ, ἐν Μαδρίτῃ, ἐν Τολήτῳ, ζωγραφίαι ἅμα καὶ οἰκοδομήματα. Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς 17ης ἑκατονταετηριδος ἐξέλιπεν ἡ φραγκικὴ κυριαρχία ἐκ Κρήτης, συναπεδήμησαν δὲ μετ' αὐτῆς πάντες οἱ ὅπως οὖν λόγων μετέχοντες Ἕλληνες τε καὶ Ἑνετοί, καθὰ εἶδομεν, ἀναγκαιῶς ἔπαυσε καὶ πᾶσα ἐπὶ τὸ φραγκικώτερον διάπλασις τοῦ ἰθαγε-

νοῦς ἡμῶν βίου ἐξαιρέσει μόνης τῆς Ἑπτανήσου, ὅπου ἐξηκολούθησαν νὰ παράγονται λόγου ἁξιά τινα τῆς τοιαύτης διαπλάσεως ὑποδείγματα.

Ὁ ἄριστος τῶν ἱεροκηρύκων, ὅσους ἀνέδειξεν ἡ Ἑλλάς κατὰ τὰς 4 ἑκατονταετηρίδας, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ὁ κράτιστος ἴσως τῶν ὅσων ἡ φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῶν τοῦ Φωτίου χρόνων, ὁ Κεφαλλὴν Ἡλίας Μηνιάτης, ὑπῆρξε γόνος τῆς ἰταλ.κῆς τῶν Ἰονίων νήσων ἐκπαιδεύσεως. Γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τῷ 1669 καὶ ἀνατραφεὶς εἰς τὸ Φλαγγινιανὸν τῆς Ἑνετίας φροντιστήριον, ἐκεῖ ἤρχισε παῖς ὢν τὸ μέγα αὐτοῦ ρητορικὸν στάδιον· διότι τῷ 1686, ἐπὶ τῆς τελευταίας μεγάλης τῶν Ἑνετῶν κατὰ τῆς ἡμετέρας χώρας ἐπιστρατείας, ἀπήγγειλαν ἐν τῷ κατὰ τὴν Ἑνετίαν ἑλληνικῷ ναῷ τῇ 25 Μαρτίου τὸν πανηγυρικὸν ἐκείνον λόγον τῆς Θεοτόκου Μαρίας, εἰς ὃν ἀπαντᾷ ἡ περίφημος ἐκείνη πρὸς αὐτὴν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐπὶ κλήσις, ἣν οὐδὲ σήμερον δυνάμεθα νὰ ἀναγνώσωμεν ἄνευ βαθείας τῆς ψυχῆς συγκινήσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐμιμήθη τὴν ἐπὶ κλησιν ταύτην ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγων τότε ἐνιαυτῶν ἐκδοθείσης ρητορικῆς τοῦ Σκούφου, ἀλλὰ τοσοῦτο τεχνικώτερον διεσκεύασε καὶ τοσοῦτο καλλιεπέστερον διετύπωσε τὸ ὑπόδειγμα ὥστε δύναται νὰ λογισθῇ ὡς δεῦτερος αὐτοῦ δημιουργός. Ἐπειτα κληθεὶς διδάσκαλος εἰς Κεφαλληνίαν ἀπήγγειλεν εἰς τὸν ἐν Ληξουρίῳ ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου τὸν περὶ ἀγάπης λόγον, ἐν τῷ ὁποίῳ θέμα κύριον, ὡς πάντοτε, ἔχων τὴν τύχην τῆς ὅλης πατρίδος, ἀποδίδει τὴν ἀπώλειαν τῆς αὐτονομίας αὐτῆς εἰς τὴν Ἑρινὺν τῆς διχονοίας.

« Ἐπεσεν, ἔπεσεν, ἀνακράζει, καὶ κεῖται εἰς τὴν γῆν σκλαβωμένον τὸ γένος τὸ βασιλικόν. Ποῖος τὸ ἔρριψε, ποῖος τὸ ἐνίκησεν; ὅχι παλαιόθεν τὰ ἄρματα τῶν Περσῶν, ὅχι κατόπιν ἡ δύναμις τῶν Βουλγάρων, ὅχι τώρα ἔγκαιρα τὰ στρατεύματα τῶν Ἀγαρηνῶν· τὸ ἐκτάβαλεν ὀργὴ θεϊκὴ... ἔπεσεν ἡ βασιλεία, διότι ἐσηκώθη ἡ εἰρήνη, ὅπου εἶναι ὁ στῦλος τῶν βασιλειῶν ».

Καὶ ἐξηκολούθησεν οὕτω διδάσκων ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τὴν χριστιανικὴν ἀρετὴν ἅμα καὶ τὰ τοῦ πολίτου καθήκοντα, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὴν πατρίδα, ἐν Ζακύνθῳ, ἐν Κερκύρᾳ, πάλιν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ναυπλίῳ, ἐν Ἀργεὶ καὶ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ 1711 ὡς ἐπίσκοπος Κερνίκης καὶ

Καλαβρύτων μέχρι τοῦ μετὰ τριετίαν τοσοῦτον προώρως ἐπελθόντος θανάτου αὐτοῦ. Ὅτι ὁ Μηνιάτης ἐμιμήθη οὐ μόνον τὸν Σκοῦφον, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ τὸν περιώνυμον Ἰταλὸν Σένιερην, πρὸ πάντων μάλιστα τοῦτον, εἶναι βέβαιον· ἀλλ' ἐμιμήθη αὐτοὺς ὅπως αἱ μεγάλαι φύσεις, αἵτινες πολλάκις μὲν ἐξισοῦνται, ἐνίοτε δὲ καὶ ὑπερβαίνουσιν αὐτούς.

Τίς δύναται νὰ μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ὁ ὕμνος τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἑλευθερίαν εἶναι ἐν τῶν ὑψιπετῶν τολμημάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως ;

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή.
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερὰ
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευθεριά !

Μήπως ὁ ὕμνος οὗτος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐπιζήσας τοσοῦτων ἄλλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ θουρίου, ὃν ἐποίησεν ὁ Ρήγας; Μήπως ὑπὸ ἐτέρου Ἑπτανησίου, τοῦ Μαντζάρου ἀρηιφθόγγως τονισθεὶς δὲν ἀντηχεῖ καθ' ἐκάστην εἰς τὰς πλατείας ἡμῶν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν ;

Ἐν τούτοις ὁ Σολωμὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ πόθεν ἐνεπνεύσθη τὰς θυελλώδεις ἐκείνας στροφάς. Ὡς ἐπίγραμμα τοῦ ἀριστοτεχνήματός του ἐπέθηκε τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ Δάντου δίστιχον :

*Libertà vo cantando ch' è sì cara
Come sa chi per lei vita rifiuta*

Dante

Καί, ὅταν τινὲς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὸ ἡμαρτημένον μέτρον τῶν στίχων του, δὲν ἐδίστασε νὰ προτάξῃ ὡς ἀσπίδα κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ ὀνόματα τοῦ Δάντου πάλιν καὶ τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Ἀριόστου καὶ τοῦ Τάσσου, κατὰ δεύτερον δὲ τοῦ Πινδάρου, ὡς ἂν αὐτὸν ἑαυτὸν ὁμολογῶν γόνον τοῦ μετὰ τοῦ Ἰταλισμοῦ συνδυασθέντος ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον καὶ παίδευσιν ἀνῆκον ὅ τε

ἀξιόλογος ζωγράφος Παναγιώτης Δοξαράς καὶ ὁ Μαρίνος Χαρβούρης, ὁ στήσας εἰς Πετρούπολιν τὸ κολοσσιαῖον βάθρον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγείρεται ὁ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου ἀνδριάς. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι ἀπηχήσεις τῆς πρώτης τοῦ δυτικοῦ βίου ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπιδράσεως, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 12ης ἐκατονταετηρίδος μόλις ἐν ἀρχῇ τῆς ἐνεστώσης ἐξέλιπεν.

« Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους », τ. 13

Κων. Παπαρηγόπουλος

6. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΣ — ΠΛΗΘΩΝ

Οἱ χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἔζησε ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων (1360 - 1452) ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς μεταβατικῆς ἐποχῆς, ποὺ ὀδηγεῖ στοὺς νεωτέρους χρόνους. Μέσα στὰ διακόσια ἔτη, ποὺ μεσολαβοῦν ἀπὸ τὸ 1358 ἕως τὸ 1550, κυριαρχεῖ ἡ προσπάθεια νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὸ μεσαιῶνα καὶ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐπάνω σὲ καινούργιες βάσεις ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμός.... Κατὰ τὸ διάστημα τῶν δύο αἰώνων, ποὺ ἐσημειώσαμε, ἐπιτελεῖται μία ἀναμόρφωσι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς : « Ἡ Ἀναγέννησι »..... Ἡ Ἀναγέννησι δεσπόζεται ἀπὸ τὴν τάσι νὰ δημιουργήσῃ κάτι τὸ νέο. Στὴν ἐκζήτησί της αὐτὴ ὠθεῖται ἀπὸ τὴ συνείσθησι, ὅτι τὸ παρὸν δὲν τὴν ἱκανοποιεῖ. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ μεσαιῶνος τῆς φαίνεται ἀνίκανος νὰ ἀνταποκριθῇ πρὸς τὶς νέες ἀνάγκες καὶ ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς.... Ἀπορρίπτουν γενικὰ ὅλες τὶς ἀξίες, ποὺ ἴσχυαν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, τὴ μεσαιωνικὴ ἐπιστήμη, τὴ μεσαιωνικὴ παράδοσι, τὴ μεσαιωνικὴ τέχνη....

Ὁ Πλήθων ἐζοῦσε ἔντονα τὸ βίωμα τῆς ἀναταραχῆς, ποὺ σημειώνεται κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κρίσι, ποὺ ἐχείμαζε τότε τὸν πολιτικὸ βίον τοῦ ἀναγεννωμένου ἑλληνικοῦ γένους, ἦταν ἔντονα αἰσθητὴ στὴν ψυχὴ του. Ἡ ἀγωνία τῆς πάλης, ποὺ διεξῆγε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Λατίνους, ἦταν κάτι, ποὺ εἶχε συναισθανθῇ πολὺ πρῶιμα.

Πληροφορίες σχετικὲς μᾶς δίνουν ἡ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμένη στὸ 1414, τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Θεόδωρο Παλαιολόγο, γραμμένο στὰ 1416, καὶ τὸ ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουὴλ Παλαιολόγο, γραμμένο κατὰ τὸ 1418. Ὁ Πλήθων βλέπει καθαρὰ τὸ

μέγεθος τοῦ κινδύνου, ποὺ ἀπειλεῖ τὸ γένος, καὶ προτείνει μέτρα γιὰ τὴ σωτηρία. Κατανοεῖ, ὅτι γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν οἱ κίνδυνοι χρειάζεται γενικὴ ὀργανωτικὴ ἀναμόρφωσι τοῦ πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ.

Προτείνει μέτρα ριζοσπαστικά· κοινὴ κτῆσι τῆς γῆς καὶ διαίρεσι τῶν πολιτῶν σὲ τρεῖς τάξεις σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις, ποὺ εἶχε κάμει ὁ Πλάτων στὴν «Πολιτεία» του. . .

Κατανοεῖ τὴ σπουδαιότητα, ποὺ ἔχει γιὰ τὴ συντήρησι τοῦ κράτους ἡ ὀργάνωσι τοῦ στρατοῦ, θεωρεῖ ἀνάξια ἐμπιστοσύνης τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα καὶ ζητεῖ τὴν ὀργάνωσι στρατοῦ ἀπὸ κατοίκους τῆς Πελοποννήσου. Προτείνει νέο σύστημα φορολογίας, ἐξυγίανσι τοῦ νομίσματος, περιορισμὸ εἰσαγωγῆς ξένων ἐμπορευμάτων, ἀνταλλαγὴ ξένων εἰσαγομένων εἰδῶν πρὸς ἐξαγόμενα ἐντόπια εἶδη, ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν καὶ φορολογικὲς διευκολύνσεις γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ χρησίμων εἰδῶν. . .

Μὲ πραγματικὴ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ ὀξυδέρκεια ἀντιλαμβάνεται τὴ σημασίαν, ποὺ εἶχε γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἡ Πελοπόννησος:

«Ἀλλ' εἰς ἀσφάλειαν τίνος οὐκ ἂν εἴη κρείττων χώρας; νῆσός τε οὐσα τηλικαύτη ὁμοῦ καὶ ἥπειρος ἢ αὐτὴ καὶ παρέχουσα τοῖς ἐνοικοῦσι κατὰ τρόπον χρωμένοις ταῖς ὑπαρχούσαις ἀφορμαῖς, ἀπ' ἐλαχίστης μὲν τῆς παρασκευῆς, εἴ τις ἐπίοι, ἀμύνεσθαι, ὑπάρχειν δὲ καὶ ἐπεξιέναι, ὅταν ἐθέλωσιν. Ὡστε καὶ ἄλλης οὐκ ὀλίγης ἂν ῥαδίως πρὸς τῇδε κρατεῖν¹» δηλαδή:

«Ἀλλὰ καὶ σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλείας, ἀπὸ ποιά χώρα δὲν εἶναι ἀνώτερη; γιατί σύγχρονα εἶναι ἡ ἴδια καὶ μεγάλη νῆσος καὶ ἥπειρος καὶ δίνει τὴ δυνατότητα στοὺς κατοίκους της, ὅταν κατὰ κατάλληλο τρόπο χρησιμοποιοῦν τὰ ὀρμητήριά της, νὰ ἀποκρούουν μὲ ἐλαχίστη προπαρασκευὴ τὸν ἐχθρόν, ποὺ θὰ ἔκανε ἐπίθεσι. Παρέχει ἀκόμη τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάνουν οἱ κάτοικοί της ἐκστρατεῖες ἐναντίον ἄλλων, ὅταν θέλουν. Ὡστε θὰ ἔμπορουν εὐκόλῃ νὰ γίνωνται κύριοι καὶ ἄλλης χώρας.»

Ὁ Πλήθων αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ ἐλληνικοῦ γένους. Ἡ Πελοπόννησος εἶναι γι' αὐτὸν χώρα ποὺ διε-

1. Ὑπόμνημα πρὸς τὸν Μανουήλ.

τηρήθηκε πάντοτε έλληνική: «'Εσμέν γάρ οὖν, ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε, Ἑλληνες τὸ γένος, ὥς ἢ τε φωνὴ καὶ ἢ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ. Ἑλλησι δὲ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν εἴ τις ἄλλη οἰκειότερα χώρα, οὐδὲ μᾶλλον προσήκουσα ἢ Πελοπόννησός τε καὶ ὅση δὴ ταύτῃ τῆς Εὐρώπης προσεχῆς, τῶν τε αὖ νήσων αἱ ἐπικείμεναι. Ταύτην γάρ δὴ φαίνονται τὴν χώραν Ἑλληνες αἰεὶ οἰκοῦντες οἱ αὐτοὶ ἐξ ὅτου περ ἄνθρωποι διαμνημονεύουσιν, οὐδένων ἄλλων προενοφερνέμενων ».

(Ἐμεῖς, ἐπάνω στοὺς ὁποίους εἴσθε ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς, εἴμαστε Ἑλληνες κατὰ τὴν καταγωγὴν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ πατροπαράδοτος παιδεία. Εἶναι ἀδύνατο νὰ εὑρῇ κανεὶς μιὰν ἄλλη χώρα, ποὺ νὰ εἶναι περισσότερο οἰκεία καὶ συγγενική στοὺς Ἑλληνες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς Εὐρώπης, ποὺ γειτονεύει μὲ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπὸ τὰ νησιά, ποὺ γειτονεύουν πρὸς αὐτή. Γιατὶ εἶναι φανερό, ὅτι οἱ Ἑλληνες κατοικοῦσαν πάντοτε αὐτὴ τὴν χώρα, ἀπὸ τὸν καιρὸ, ποὺ ἀρχίζει ἡ μνήμη τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἔχη κατοικήσει μέσα σ' αὐτὴ κανένας ἄλλος λαός).

Οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ὀργάνωσι τῆς Πελοποννήσου προτάσεις τοῦ Πλήθωνος δείχνουν, ὅτι ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκτιμᾷ τὴν πραγματικὴ κατάστασι τοῦ παρόντος. Κατανοεῖ τὴ σημασία, ποὺ ἔχει γιὰ τὸ κράτος ἡ στρατιωτικὴ ἀνασύνταξι καὶ ἡ ἀναδιοργάνωσι τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Συνδυάζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ προσιδιάζουν γενικὰ στὴ νοοτροπία τῶν σοφῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν οὐτοπιστικὴ* πτῆσι τῆς φαντασίας καὶ τὴ ρεαλιστικὴ* ματιά. Ἡ πολιτικὴ του ὀξυδέρκεια τὸν βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῇ, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ γένος δὲν εἶχε τίποτε νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοὺς Λατίνους. Οἱ περιποιήσεις καὶ οἱ τιμές, ποὺ ἐπροθυμοποιήθηκαν νὰ τοῦ προσφέρουν κατὰ τὸ ἔτος 1438 στὴ Φλωρεντία οἱ Λατίνοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνόδου γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν, δὲν τὸν ἐπηρέασαν καθόλου.

Ἄν γιὰ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη οἱ χρόνοι τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἐποχὴ πνευματικῆς ἀναταραχῆς καὶ κρίσεως, γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος εἶναι ἐποχὴ τραγικῆς ἀγωνίας. Τὸ Ἑλληνικὸ κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως κάθε στιγμὴ εἶναι ἀναγκασμένο νὰ προασπίζει τὴν ὑπαρξί του διεξάγοντας ἀγῶνας καὶ πρὸς τὴ δύσι καὶ πρὸς τὴν ἀνατολή.

Τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ 1350 - 1453, μέσα στὰ ὁποῖα ζῆ καὶ δρᾷ ὁ Πλήθων, εἶναι γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ γένος ὁ κρισιμώτατος αἰῶνας τῆς ὑπάρξεώς του. Οἱ σοφοὶ τοῦ Γένους ἀντιλαμβάνονται, ὅτι ἓνα μόνο ἀποτελεσματικὸ ὄπλο ἔμενε γιὰ τὸ ἔθνος, ἡ πνευματικὴ ἀναμόρφωσί του. Μὲ ἀκλόνητη πίστι στὴν πνευματικὴ ἀποστολὴ τοῦ Γένους ξαναγυρίζουν στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ ἀντλήσουν ἀπ' αὐτὸ καινούργια δύναμι.

Ὅταν ὁ Πλήθων ὀνομάζει τοὺς Τούρκους Παροπαμισάδας * καὶ τοὺς ταυτίζει μὲ τοὺς παλαιούς Πέρσας, μέσα στὴν ψυχὴ του ἀναγεννιέται ἡ ἐλπίδα, ὅτι ἡμποροῦσε τὸ Γένος νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ τρόπαια τῶν Ἀθηναίων, τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Μακεδόνων. Στοὺς ἀγῶνες τοῦ Γένους ἐναντίον τῶν Τούρκων βλέπει τὴ συνέχεια τῆς πάλης τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. « *Οἱ παροπαμισάδαι τὸ πάλαι ὄντες, ὑπὸ δὲ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν μετ' ἐκείνου Ἑλλήνων ἐπιβουλευθέντες τε καὶ κρατηθέντες πάρεργον τῆς εἰς Ἰνδοὺς τότε παρόδου, δίκας νῦν ἡμᾶς ταύτας διὰ μακροῦ μὲν, πολλαπλασίας δὲ τῶν ὑπηργμένων εἰσπράττουσιν, Ἑλληνας ὄντας, καὶ νῦν πολλαπλασίαν τὴν δύναμιν κεκτημένοι ἢ ἡμεῖς, τὰ ἔσχατα περὶ ἡμῶν βουλευόμενοι ἐκάστοτε διατελοῦσιν* ». Αὐτοί, δηλαδή οἱ Τοῦρκοι, ποὺ εἶναι ὡς πρὸς τὴν παλαιὰ τους καταγωγὴ Παροπαμισάδαι, ἐπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου καὶ οἱ μαζί μὲ αὐτὸν Ἕλληνες τοὺς ἐπεβουλεύθηκαν καὶ τοὺς ἐνίκησαν, σὲ ἓνα ἀγῶνα, ποὺ ἀποτελοῦσε πάρεργο μέρος τῆς προελάσεως, ποὺ ἐπεχείρησαν τότε πρὸς τὴ χώρα τῶν Ἰνδῶν, τώρα ἔπειτα ἀπὸ πολλὸν καιρὸ πολὺ μεγαλύτερες τιμωρίες γιὰ ἐκδίκησι γιὰ τὰ παθήματα, ποὺ ἔπαθαν ἐκ μέρους μας, ἐπιβάλλουν σὲ μᾶς, ποὺ εἴμαστε Ἕλληνες. Ἐχουν τώρα αὐτοὶ δύναμι πολὺ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ δική μας, καὶ κάθε φορὰ σκέπτονται τὴν ἐξόντωσί μας. (Ὑπομν. πρὸς Θεόδωρον). Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Πλήθων ἀπεφάσισε νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Πελοπόννησο. Στὴν ἀπόφασί του αὕτῃ πρέπει νὰ τὸν ὥθησε μιὰ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπισι τῆς καταστάσεως. Εἶχε ἀντιληφθῇ, ὅτι ἀπ' ἐκεῖ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνῃ ἐξόρμησι γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ Γένους.

Γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ Πλήθωνος δὲν ἔχουν περισωθῇ πληροφορίες. Ὅλος του ὁ βίος ἦταν ἀφιερωμένος στὴν ἐξυπηρέτησι τῶν κοινῶν. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεώς του πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μεταξύ

τοῦ 1360 - 1370. Μαρτυρία ρητὴ γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἐγκαταστάσεώς του στὴν Πελοπόννησο δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῇ. Ἀπὸ συνδυασμὸ γεγονότων καταλήγουν οἱ ἱστορικοὶ νὰ τοποθετήσουν τὴν ἀφίξί του στὸ Μυστρά γύρω στὰ 1414. Ἱστορικά βεβαιωμένη εἶναι ἡ στενὴ του σχέσι με τοὺς Παλαιολόγους, ποὺ τὸν ἐτίμησαν με δωρεὰς « *διὰ τὸ ὕψος τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας καὶ τῶν ἄλλων καλῶν τε καὶ πλεονεκτημάτων, ὧν ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐδωρήσατο* ».

Τὸ σπουδαιότερο γεγονὸς τῆς ζωῆς του τὸ ἀποτελεῖ ἡ συμμετοχὴ του στὴ σύνοδο γιὰ τὴν ἔνωσι τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸ 1438 καὶ ἰδιαίτερα ἡ διατριβὴ του κατὰ τὸ ἴδιο ἔτος στὴ Φλωρεντία. Ἡ ἐπιδημία του στὴν ἰταλικὴ αὐτὴ πόλι εἶναι γεγονὸς, ποὺ ἔχει σημασία γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξι τοῦ δυτικοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Γιὰ πρώτη φορὰ με τὴν παρουσία τοῦ Πλήθωνος ἔρχεται ὁ δυτικὸς κόσμος σὲ γνήσια ἐπαφὴ με τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ ἴδιος ὁ Πλήθων γίνεται ἀρχηγέτης τῆς ἰταλικῆς φιλοσοφικῆς ἀναγεννήσεως με τὴ συγγραφὴ τῆς πραγματείας του « *Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται* », ποὺ ἐγράφηκε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴ Φλωρεντία. Ἀλλὰ ἀκόμη σημαντικώτερο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ γεγονὸς τῆς ἐπαφῆς τοῦ Πλήθωνος με τὸν δεσπότη τῆς Φλωρεντίας Cossimo de Medici (Κοσμᾶς ὁ Μέδικος). Σ' αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἱδρυσις τῆς πρώτης κρατικῆς Ἀκαδημίας, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸ 1470 ἀπὸ τὸν Cossimo. Ἡ σχετικὴ μαρτυρία μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὸ γνωστὸ μεταφραστὴ τοῦ Πλωτίνου καὶ νεοπλατωνικὸ ἰταλὸ φιλόσοφο Marsiglio Ficino. Στὸν πρόλογο τῆς μεταφράσεως τῶν « *Ἐννεάδων* » γράφει ὁ Ἰταλὸς σοφὸς τὰ ἀκόλουθα : « *Ὁ μέγας Κόσιμο . . . κατὰ τὸν καιρὸν, ποὺ ἐγίνονταν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων κατὰ πρωτοβουλίαν τοῦ Πάπα Εὐγενίου σύνοδος, τὸν Ἑλληνα φιλόσοφο, ποὺ εἶχε ὄνομα Γεμιστὸς καὶ παρωνυμο Πλήθων καὶ ἦταν ἓνας ἄλλος Πλάτων, πολὺ συχνὰ τὸν εἶχε ἀκροασθῇ νὰ μιλῇ γιὰ τὰ Πλατωνικὰ μυστήρια. Ἀπὸ τὸ διάθερμο (ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ) στόμα του τόσο πολὺ εἶχεν ἀμέσως ἐμπνευσθῇ, ὥστε νὰ συλλάβῃ ἀπὸ τότε στὸ βαθύ του στοχασμὸ κάποιαν Ἀκαδημία, ἔχοντας σκοπὸ νὰ τὴν ἰδρύσῃ σὲ κατάλληλη εὐκαιρία* ». Ἔτσι ἡ μεγαλεπήβολη σκέψι τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴν ἱδρυσι ἑνὸς κρατικοῦ ἰδρύματος ἀφιερωμένου στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔρριχνε στερεὰς ρίζες με τὴ μεσολάβησι τοῦ Πλήθωνος στὸ Ἰταλικὸ ἔδαφος. Ἡ φλω-

ρεντινὴ Ἀκαδημία ἀνεδείχθηκε τὸ πρότυπο, γιὰ νὰ ἰδρυθοῦν ἔπειτα παρόμοια ἰδρύματα. Μὲ τὴν ἰδρυσί τους κατανικήθηκε τὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῶν Πανεπιστημίων καὶ ἀνοίχθηκε ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα.

Ἡ σύνοδος τοῦ 1438 δὲν ἔφερε κανένα εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ἑλληνικὸ γένος. Ὁ Πλήθων ἐξαναγύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ συνέχισε τὴ διδασκαλικὴ καὶ συγγραφικὴ του δραστηριότητα.

Τὰ ἰδρύματα τῶν Ἀκαδημιῶν δίκαιο εἶναι νὰ τὸν ἀναγνωρίζουν γιὰ πατέρα τους. Τὸ ἑλληνικὸ γένος χρεωστεῖ σ' αὐτὸν τὸ ξαναζωντανεῖν σὲ μιὰ τραγικὴ στιγμὴ τῆς ἐθνικῆς του αὐτογνωσίας. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὁ ζῆλός του γιὰ τὴν ἀναμόρφωσι τοῦ Γένους τὸν ἔκαμε νὰ παραγνωρίσῃ τὴ σημασίαν, ποὺ εἶχε γιὰ τὸ λαὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ χριστιανικὸ βίωμα. Στὴν ἐκτροπὴ του ὅμως αὕτῃ τὸν ὥθησε ἡ συναίσθησι τῆς ἀγωνίας ἐμπρὸς στὴ δύσκολη ἱστορικὴ συγκυρία. Εἶχε τὴ σύνεσι νὰ σκεπάζῃ μὲ τὸν πέπλο τῆς σιωπῆς τὰ τολμηρὰ ἀναμορφωτικὰ του σχέδια καὶ νὰ παρέχῃ τὴ ζωὴ του ὑπόδειγμα σεμνότητος καὶ ἀρετῆς. Ἀξίος ἐπαινέτης του ὁ μαθητὴς του καρδινάλιος Βησσαρίων* ἐκφράζοντας τὸν πόνο, ποὺ αἰσθάνθηκε τὸ Γένος γιὰ τὸ θάνατό του, τὸν κατατάσσει στὸν οὐράνιο χῶρο συγχορευτῆ τῶν ἀθανάτων « τὸν μυστικὸν τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς συγχορεύσοντα ἱακχον ». Καὶ μὲ τὴν καρδιὰ γεμάτῃ ἀπὸ σεβασμὸ καὶ εὐλάβεια συνθέτει τὸ ἀκόλουθο ἐγκωμιαστικὸ ἐπίγραμμα :

*Πολλοὺς μὲν φῦσεν ἀνέρας θεοειδέας Ἑλλὰς
Προὔχοντας σοφίῃ τῇ τε ἄλλῃ ἀρετῇ.
Ἀλλὰ Γεμιστός, ὅσον Φαέθων ἄστρον παραλλάσσει,
Τόσον τῶν ἄλλων ἀμφοτέρων κρατέει.*

(Πολλοὺς θεόμορφους ἀνδρας ἐγέννησεν ἡ Ἑλλάς, ποὺ προεξέχουν κατὰ τὴ σοφία καὶ τὶς ἄλλες ἀρετὰς. Ὁ Γεμιστός ὅμως ὑπερέχει ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατὰ τὰ δύο, ὅσο ὑπερέχει ὁ ἥλιος ἀπὸ τὰ ἄστρα).

7. ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ (1940)

« Ὁ λαὸς ὁ μελετῶν καὶ γνωρίζων τὴν ἱστορίαν του κρίνει σχεδὸν πάντοτε ἀσφαλέστερον καὶ ὀρθότερον περὶ τε τῶν παρόντων αὐτοῦ πραγμάτων καὶ περὶ τῶν ὅρων τῆς προόδου καὶ τῆς μελλούσης τύχης του ».

Πόσῃν ἀλήθειαν ἐγκλείει ἡ ἀποφθεγματικὴ αὐτὴ ρῆσις τοῦ Γάλλου ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Γκιζώ, τὴν ὁποίαν ἔθεσεν ὡς προμετωπίδα εἰς τὴν « Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους » ὁ ὑπέροχος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος, ἀποδεικνύουν τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα ποὺ ζῶμεν τὰς ἡμέρας αὐτὰς οἱ Ἕλληνες.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικὴ συνείδησις, φρονηματιζομένη καὶ παραδειγματιζομένη ἀπὸ τὴν ἰδίαν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, μὲ τὴν ἀσφαλῆ γνῶσιν τοῦ παρελθόντος καὶ μὲ τὴν καθαρὰν ἐπίγνωσιν τοῦ μέλλοντος, ἐκδηλώνεται κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν εἰς γενναίας πράξεις, ποὺ ἐμπνέουν θάρρος διὰ τὸ παρὸν καὶ ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον.

Αὕτῃ, ἡ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας πηγάζουσα καὶ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας σφυρηλατηθεῖσα ἐθνικὴ συνείδησις, ἔκαμε νὰ βλαστήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Κυβερνήτου* τὰ « κεδνὰ* βουλευμάτων », τοῦ ὑπαγόρευσε τὴν λεωνίδειον ἀπάντησιν εἰς τὸ θρασὺ καὶ σκότιον τῶν μεταμεσονυκτίων ὥρῶν τελεσίγραφον καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ἱστορικὸν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηχήσῃ μετὰ δύο χιλιάδας τετρακόσια εἴκοσι ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν « νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἀναψε τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ τὴν ὁποίαν ἀθρόα προσῆλθεν εἰς τὰ ὅπλα ἡ Ἑλληνικὴ Νεότης καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου διὰ νὰ ξαναζωντανεύσῃ τὰ « ὠκύπτερα τοῦ Ἠπειρώτου αὐτοῦ », ὡς ἀπεκάλει ἑαυτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του ὁ Πύρρος, ἐγγυωμένη καὶ ὀρκιζομένη ὅτι « οὐ καταισχυνεῖ τὰ ὅπλα τὰ ἱερὰ καὶ τὴν πατρίδα οὐκ ἐλάττω παραδώσει ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ὑπηγόρευσε εἰς ἐπιλέκτους τῆς χώρας ἄνδρας, παραμερίζοντας πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς Πατρίδος, ὡς ἄλλοι Ἀριστεῖδαι, πολιτικὰς ἀντιθέσεις ἢ προσωπικὰς δυσανεκτείας, νὰ συστήσουν καὶ νὰ δώσουν τὸ παράδειγμα τῆς ἐθνικῆς ἐνώσεως καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄρχοντας πειθαρχίας.

Πόσον ἐπίκαιρος καταντᾷ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ ὑπόμνησις τῆς φωνῆς τοῦ Ἀγελάου, τοῦ Ναυπακτίου ἐκείνου στρατηγοῦ, ὅστις, διαγνώσας ἔκτοτε τὸν Ρωμαϊκὸν κίνδυνον καὶ προαισθανθεὶς, ὡς μᾶς λέγει ὁ Πολύβιος, τὰ « ἀπὸ τῆς Ἑσπέρας προφαινόμενα νέφη », ἐξεφώνησε τὸν Αὐγουστον τοῦ 217 π.Χ. εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ναυπάκτου τὸν περίφημον ἐκείνον λόγον. Διὰ τούτου συνίστα τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, « μάλιστα μὲν μηδέποτε πολεμεῖν τοὺς Ἕλληνας ἀλλήλους, ἀλλὰ μεγάλην χάριν ἔχειν τοῖς θεοῖς, εἰ λέγοντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πάντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας, καθάπερ οἱ τοὺς ποταμοὺς διαβαίνοντες, δύναιτο τὰς τῶν βαρβάρων ἐφόδους ἀποτρεβόμενοι συσσωζεῖν σφᾶς αὐτοὺς καὶ τὰς πόλεις ».

Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, ποὺ ὑπαγορεύουν εἰς τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου τὰς μεγάλας πράξεις, φανερώνεται γενναία καὶ εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἐράνους, ἀκόμα καὶ εἰς τὰς συνδρομὰς καὶ εἰς τὰς εἰδη καὶ κοσμήματα δωρεὰς τῶν Ἑλληνίδων, ποὺ ὑπενθυμίζουν τὰς δωρεὰς τῶν Συρακουσίων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὸ νὰ δωρήσουν τὰ κοσμήματά των διὰ νὰ κοπῇ ἐξ αὐτῶν εἰς κρισίμους στιγμὰς νόμισμα, συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Καρχηδονίων νίκην τῆς ἡμέρας, ἥτις συνέπεσε μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνας τῷ 480 π.Χ.

Εἰς τὸν μακραίωνα ἱστορικὸν του βίου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀντεμετώπισε πολλὰς καὶ δεινὰς περιπετείας καὶ διεξήγαγε πολλοὺς ἀγῶνας, τραχεῖς καὶ σκληροὺς. Ὁ ἀγὼν εἰς τὸν ὁποῖον ἠναγκάσθη νὰ ἀποδυθῇ τώρα οὐδενὸς θὰ εἶναι κατώτερος εἰς σκληρότητας καὶ δοκιμασίας. Ἀλλ' ἀφοῦ πρόκειται διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, τὴν ἰδικήν μας καὶ τῶν παιδιῶν μας, θὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν μὲ θάρρος, μὲ αὐταπάρνησιν καὶ μὲ πίστιν εἰς τὴν Νίκην. Ἄς ἐνωτισθῶμεν τὴν φωνὴν τοῦ Ἀγελάου ποὺ ἀντεμετώπιζε πρὸ εἴκοσι δύο αἰώνων τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους κινδύνους καὶ ἐπικαλούμενοι ὅπως ἐκεῖνος τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὁμονοοῦντες καὶ συμπλέκοντες τὰς χεῖρας ὡς ἂν ἐπρόκειτο νὰ διαβῶμεν ὀρμητικὸν ποταμόν, θὰ ἀποκρούσωμεν τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ θὰ σώσωμεν καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους καὶ τὴν Πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία δὲν ἐκλείσθη. Ἀπὸ τὸν νέον σταθμὸν ποὺ θὰ ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ σημερινὸς μας ἀγὼν, ἀναμένει νέας σελίδας δόξης καὶ ἀκμῆς.

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Ήταν εκείνος, πού, παιδί, χάιδευε τὰ ὅπλα τὰ ἐτοιμασμένα γιὰ μιὰν ἐπανάστασι.

Ήταν εκείνος, πού γεύθηκε τὴν πίκρα ὅλη ἑνὸς ἄτιμου πολέμου.

Πολλούς, πού δὲν ἦταν ἐπίσημοι, τοὺς μίλησε ἀναρίθμητες φορές καὶ κάποτε τοὺς συγκίνησε καὶ ἔδωκαν μερικὰ χρήματα γιὰ ὅπλα καὶ ἀνθρώπους.

Πῆγε τώρα στοὺς πρώτους τοῦ ἔθνους καὶ τοὺς μίλησε· τοὺς εἶπε, πότε μὲ φωτιά μεγάλη πότε μὲ ψύχρα γινομένη ἀπὸ μεγάλη κούρασι, τοὺς εἶπε γιὰ τὴ Μακεδονία λόγια ἀγάπης. Ὁ υἱὸς τοῦ βασιλιᾶ δάκρυζε, λέγουν, κάποτε ὅσο τὸν ἄκουε, οἱ πολιτικοὶ ἦταν ἀνήξεροι καὶ ἀδιάφοροι, ἐξὸν ἂν κατὰ λάθος ἓνας εἶχε ψυχὴ ἑλληνικὴ μέσα του, καὶ οἱ πατριῶτες ἄπιστοι. Εἶδε ἀνθρώπους, πού φοβοῦνταν, καὶ ἄλλους, πού δὲν τολμοῦσαν. ἄλλους πού δὲν ἤξεραν, καὶ ἄλλους, πού δὲν πίστευαν, καὶ εἶδε τέλος ἄλλους, πού κἂν δὲν ἄκουαν, καὶ κάποιους σιχαμένους, πού χασμουριοῦνταν πλεούμενοι σὲ μιὰν ἀπέραντη νύστα.

Ὅμως πῆγε καὶ ξαναπῆγε καὶ τοὺς εἶδε πάλι καὶ πάλι, τοὺς μίλησε κι ἔβαλε καὶ ἄλλους νὰ τοὺς μιλήσουν, ὥς πού πείσθηκαν μερικοὶ νὰ κάμουν μιὰν ἐταιρεία γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ στείλουν στὴ Μακεδονία ἀνθρώπους νὰ ἰδοῦν. Ἐστειλαν τότε μερικούς, μαζί καὶ τὸν Παῦλο. Ἄρά γε ἔφεξε σὲ κανενὸς τὰ σωθικὰ ἢ ἐλπίδα πὼς ἴσως νὰ μὴν ξαναγυρίσουν πιά ;

Ἀλλὰ ἐτοιμάσθηκαν γοργὰ καὶ πῆγαν καὶ οὔτε Τοῦρκοι τοὺς ἐπιασαν, οὔτε Βούλγαροι τοὺς σκότωσαν, ἂν καὶ τοῦτοι τριγύριζαν παντοῦ ἀδιάκοπα καὶ ἐλεύθερα στὴν ἁμοιρὴ τὴ χώρα. Εἶδαν ἐκεῖνο, πού ἔλεγε ὁ Παῦλος, πὼς μποροῦσε δηλαδὴ νὰ γίνῃ δουλειὰ στὴ Μακεδονία καὶ πὼς λαχταροῦσαν νὰ δοῦν βοήθεια οἱ Μακεδόνες γιὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Βουλγάρους, προπάντων τώρα, πού αὐτοὶ τοὺς γέλασαν καὶ κακόπαθαν τὰ χωριά.

Αὐτά, πού εἶδαν, ἦλθαν καὶ τὰ εἶπαν σ' ἐκείνους πού τοὺς ἔστειλαν. Μαζί τους ὁμως ἦλθαν καὶ τῶν ἀπίστων οἱ ἀντιλογίες καὶ τῶν

στενόκαρδων. Κανένα ἐμπόδιο, καμμιὰ δυσκολία δὲν ἄφησαν, πού νὰ μὴν ἔστησαν κατάντικρα στὴ θέλησι τοῦ Παύλου ἐκεῖνοι, πού κατὰ-λαβαν τάχα καὶ πείσθηκαν πὼς ἦταν ἀνάγκη καὶ μπορούσε νὰ γίνη κάτι. Βγῆκαν καὶ οἱ ἡμερίδες γεμάτες λέξεις : « Δημοκόποι, μακε-δονοκόποι, ἐκμεταλλευταὶ τῆς φιλοπατρίας, τσαρλατάνοι ».

Ἐπειδὴ ἀργοῦσαν ν' ἀποφασίσουν, ἀποφάσισε ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ δώσῃ ὅ,τι εἶχε. Καὶ εἶχε. Καὶ εἶχε τὸν ἑαυτό του.

Δεύτερη λοιπὸν φορὰ βγῆκε στὴ Μακεδονία γιὰ νὰ προετοιμάσῃ τελειωτικὰ τὰ πρόγματα. Συνεννοήθηκε μὲ ἀνθρώπους ἐκεῖ, ἤρε ταχυ-δρόμους, ὁδηγοὺς καὶ λημέρια, συμφώνησε μερικὰ παιδιὰ, παλληκά-ρια, καὶ γύρισε πίσω γιὰ νὰ ἐτοιμάσῃ καὶ τὰ ἄλλα καὶ νὰ βεβαιωθῇ ἂν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα θὰ τὸν ἀφήσουν ἢ δὲ θὰ τὸν ἀφήσουν μόνο.

Τοῦ ὑποσχέθηκαν πολλά· τοῦ ἔταξαν καὶ ἄλλους δύο ἀρχηγούς νὰ στείλουν ἀμέσως νὰ τὸν ὑποστηρίξουν. Ἄρά γε φύτρωσε πάλι στὰ σωθικὰ κανενὸς καμμιὰν ἐλπίδα πὼς μόνος ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους καὶ σὲ Βουλγάρους δὲ θὰ βαστιοῦνταν πολὺν καιρὸ κι ἔτσι θὰ ἡσύ-χαζε ὁ κόσμος ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀκράτητο ; Τοὺς δύο τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ἔστειλαν, ἀφοῦ σκοτώθηκε.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναῖκά του : « Ἀνα-λαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω ». Ἀλλοτε ὅμως τὸν συν-ἔπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναῖκά του καὶ τὰ παιδιὰ του : « Κλαίω ἀκόμη καμμιὰ φορὰ, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχεῖς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό.... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συν-ηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ.... Διὰ σέ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυ-φερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ». Καὶ πάλιν ἔγραφε : « Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλη Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε τὰ ροῦχα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλληκάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρνουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα· τοὺς ἐξήγησε καὶ πὼς θέλει νὰ φέρνωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάσθηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν « ζήτω ». Ἀμέ-σως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νὰ πάγῃ μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε

καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονται ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὥς στὴ γραμμὴ καὶ ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦλθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερό καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεμματιές θεοσκότεινα καὶ ἔπειτα κατήφορος· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωῒ, βρέθηκαν ἀντίκρουσ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύκτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποὺ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν βλάχους, καὶ ἄλλους μὲ τὸ καλό, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες τοῦ ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεμματιές, λαγκάδια καὶ δάση· τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἂν τὴ δημοσιὰ ποὺ πάγει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θερμὴ, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἑνὸς βλάχου στάνη νὰ γιατρευθῇ. Ψωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολλὰς ἔμεναν δίχως νερό. Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, ποὺ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γέρο - Ἀντρουλῆς γυρίζει καὶ λέγει :

— Ὁ καπετάνιος μας, βρε παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὕτῃ τόνε βαστᾷ.

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἕνας βοσκός, ποὺ πῆραν γιὰ ὁδηγό, τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδὶ ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦλθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα, ποὺ μάζεψαν μαζὶ δαδὶ σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ, ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

Ὅλη νύχτα περπατοῦν στὸ βουνὸ καί, ἅμα κατὰ τὸ πρωῒ ἔφθασαν στὴν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καὶ κοιμήθηκαν μ' ἓνα κρὺο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πῶς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιά του ἔλειπε· ἔστειλαν ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤῤραν καὶ προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχή, ποὺ βα-

στᾶ μέρες καὶ μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται καὶ ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καὶ οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. Ἐλειψε καὶ τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. « Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἀντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου ». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἀλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καὶ ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦλθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγριὰδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη, ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει, οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καὶ τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίῃ, ἐκείνη, ποὺ μ' ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καὶ φωτίζει καὶ τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καὶ σκοτώνονται γι' αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

Ἔρχονται ἀπὸ χωριὰ ἄντρες, ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλωσύνη καὶ ἀγάπη καὶ ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξι τὰ μάτια νὰ μὴ δοῦν καὶ σφαλοῦσαν τὴν καρδιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νοιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καὶ σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλληκάρι, ὅταν εἶδε πῶς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πῶς θανατώνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε, κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καὶ τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πῶς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καὶ συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων, ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. « Τρέμω, ἀλλ' ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω », γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ, καὶ σωστὴ νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαίνονταν ἄσχημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δήμιος. Καὶ ὅμως εἶπε : γιὰ τὴν πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχι ἑνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης μὲ τὰ

έννιά παλληκάρια του, πού ὥς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη, οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τὸν Παῦλο εἶπε· « Τώρα, πού ἔχω πλάτες, θὰ τοὺς πάρῃ ὁ διάβολος », καὶ τοὺς ὠδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυές, κοντὰ στὸ χωριό του. Τυλίχθηκαν στὶς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακομμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερό, πού ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί, σὰ λάσπη γινομένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥς πού νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιά ἔκρυβε τὸν καπνό· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' ὅτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριό, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῦ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναῖκά του ὁ Παῦλος· « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτόν μου ἐὰν εἶχον δικαίωμα ἐγὼ νὰ συλλάβω οἶονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆντων, ὄχι ὄχι !.... Μὰ τὴν ἀλήθειαν, πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὸ γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη ».

Ἀλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακούργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλληκάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαινει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἓνα σπῖτι μαζί μὲ τοὺς δημογερόντους. Πρῶτα μιλεῖ γλυκά, σὰ χριστιανός, στοὺς χωριανούς καὶ τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς καὶ τοὺς λέγει γιὰ τὴν ἐκκλησία καὶ τὸν πατριάρχη, γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τοὺς Βουλγάρους δολοφόνους. Ὅλοι συγκινήθηκαν καὶ δάκρυσαν. Ὑστερα ἄλλαξε ἀπότομα καὶ τόνο καὶ ὄψι καὶ μὲ πάθος φοβερίζει τοὺς δυὸ δολοφόνους καὶ τοὺς δηλώνει πῶς ἦταν καταδικασμένοι νὰ σκοτωθοῦν γιὰ ὅλα τὰ κρίματά τους, ὅτι ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ καὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλ' ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανοιώσουν. Καὶ ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμὴ

τούς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πὼς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πὼς ἐξακολουθοῦν τῇ φριχτῇ δουλειᾷ, ποὺ ἔμαθαν στὴ Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πὼς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάμματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πὼς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιρασθοῦν στὴ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ ἱατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὠρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειᾷ καὶ διάταζε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάσθηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδοήντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφὰ γιὰ νὰ γλυτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι, ποὺ ἄκουσαν τί γίνονται τριγυρὸ τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἐνας νέος φαρμακοποιός, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐμπιστεμένους τοῦ Μοναστηριοῦ, δὲ βάσταξε, μόνο πήγε καὶ περίμενε τὸν Παῦλο σ' ἓνα χωριό· εἴκοσι μέρες ἀνυπόμονα καρτεροῦσε νὰ τὸν ἰδῇ νὰ ἔλθῃ καὶ ἅμα ἦλθε τὸν ἀκολούθησε. Ἀλλὰ μιὰ μέρα φάνηκαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Παύλου πήραν ν' ἀνέβουν τὴ δύσκολη πλαγιά τοῦ βουνοῦ· αὐτὸς ἔρχονταν τελευταῖος, γιὰτὶ δὲ βιάζονταν νὰ κρύβεται καὶ μπροστὰ του πήγαινε ὁ νεοφερμένος ἐκεῖνος, ποὺ ἀσυνήθιστος στὸν ἀνήφορο καὶ στὸ βάρος τῆς κάπας μόλις περπατοῦσε. Ὁ Παῦλος τὸν ἐγκαρδίωνε καὶ τὸν βοηθοῦσε στρώχνοντάς τονε λίγο. Οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ κάτω ἔρριχναν πυκνὲς μπαταριὲς κατ' ἐπάνω τους, ἐπειδὴ ἦταν κοντύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Κόντευαν νὰ φθάσουν οἱ δυὸ τους σ' ἓνα κορφοβούνι, ποὺ θὰ τοὺς σκέπαζε, ὅταν ἓνα βόλι παίρνῃ τὸ νέο καὶ πέφτει. Φωνάζει «βοήθεια».

Ὁ Παῦλος τὸν τραβᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ πέφτουν ἀπὸ πάνω τους βροχὴ τὰ βόλια, καὶ σέρνοντάς τὸν φέρνει ὥς στὴν κορυφὴ καὶ

τὴν προσπερνᾷ. Τότε κράζει τοὺς ἄλλους νὰ ἔλθουν νὰ βοηθήσουν τὸν λαβωμένο· ἐκεῖνοι δὲν καταλαβαίνουν ἴσως, δὲν ἔρχονται· μόνον ὁ γενναῖος Λαμπρινὸς τρέχει καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἀρχηγὸ σηκώνουν τὸ νέο, τὸν μεταφέρουν σὲ μιὰ σύδεντρη λαγκάδα καὶ τὸν κρύβουν καλὰ μέσ' στὰ χαμόκλαδα.

Ἰατρικὰ ὁ ἀρχηγὸς δὲν ἔχει νὰ τοῦ ἀφήσῃ· τοῦ λέγει μονάχα :
— Κάμε κουράγιο καὶ θὰ ἔλθω πίσω.

Μὲ τὸ Λαμπρινὸ προβαίνουν πάλι· οἱ Τοῦρκοι δὲν προχωροῦν, ἀλλὰ καὶ δὲν παύουν τὶς τουφεκιές. Καταχνιὰ κατεβαίνει μεγάλη ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ σκεπάζει κείνους ποὺ φεύγουν. Τότε σταματοῦν· ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μαλώνει γιὰ τὴ βία τους. Εἶχε σκοπὸ νὰ κατεβῇ ἀργότερα νὰ περιμαζέψῃ τὸν πληγωμένο, ἀλλὰ κατὰ τὸ βράδυ γυναῖκες τοὺς λέν πὼς ὁ στρατὸς ἔμεινε κάτω στὸ χωριὸ καὶ ἔβαλε σκοπούς. Τὶς παράγειλε ὁ ἀρχηγὸς νὰ πᾶν νὰ βροῦν τὸν πληγωμένο καὶ νὰ τὸν περιποιηθοῦν· καὶ μὲ τὰ παιδιὰ του αὐτὸς ἔφυγε γοργὰ γιὰ νὰ τοῦ στείλῃ ἀπ' ἄλλοῦ βοήθεια. Ὁ νέος ξεψύχησε μέσ' στὰ χαμόκλαδα.

Ὁ χειμῶνας ἤρχονταν βαρὺς ἀπὸ πάνω. Ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἀφήνουν τὸν Μίκη Ζέζα* χωρὶς βοήθεια, ἐνῶ τοὺς παρακαλεῖ κάθε μέρα νὰ τοῦ στείλουν καὶ τοὺς ἀρχηγούς, ποὺ τοῦ ἔταξαν, καὶ τὰ ὅπλα, γιὰτὶ βλέπει πὼς ἓνας ἄνθρωπος, καὶ σιδερένιος ἂν εἶναι, μόνος δὲν μπορεῖ νὰ προφθάσῃ ὅλα. Κάποτε, πρὶν ἔλθῃ, πίστευε πὼς στὸ χέρι του ἦταν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Ἡ κούραση πλακώνει ποῦ καὶ ποῦ τὴν ψυχὴ του τώρα. Βάλαμο τοῦ πόνου εἶναι ἡ θύμησι μονάχα τοῦ σπιτιοῦ του καὶ τὰ γράμματα ἀπὸ κεῖ, ποὺ τὸν ἐγκαρδιώνουν. Καὶ γράφει τῆς γυναικὸς του σ' ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταῖά του γράμματα :

« Πότε σᾶς συλλογίζουμαι καὶ σᾶς ἐπιθυμῶ μὲ πόθον ἀκατάσχετον, πότε πάλι εἶμαι ἐνθουσιασμένος καὶ αἰσιόδοξος, πότε ἀπογοητευμένος, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε πάντοτε πάσχω τὸσον πολὺ ἠθικῶς, ὥστε λησμονῶ τοὺς σωματικούς κόπους καὶ πόνους ».

Καὶ κάποτε στὴν ἄπονη μοναξιά, ποὺ βρίσκεται, σὰ νὰ προβλέπῃ τὸ θάνατο. Ἐνα ἄστρο στὸν οὐρανὸ εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ ἀπόμεινε νὰ μποροῦν τὴν ἴδια στιγμὴ νὰ βλέπουν καὶ οἱ ἀγαπημένοι του καὶ νὰ τὸν πείθῃ πὼς ζοῦν ἀκόμη μ' αὐτὸν στὸν ἴδιον κόσμον.

Μιὰ βραδιὰ ἔφθασαν σ' ἓνα χωριὸ μουςκεμμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ

καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιὰ του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά· καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερις ἄλλους. Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη ἂν ἤξερε ποὺ βρίσκονταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο. Τότε ζήτησε νὰ βροῦν κανέναν ἄνθρωπο νὰ στείλουν μὲ γράμμα στὸ Ζέλοβο. Ἐφεραν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη λέγοντάς του νὰ ἔλθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Σιάστιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔφυγαν. Τὸ πρωὶ ἦρθαν χωριᾶτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο· τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλειές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ· ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ καὶ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια, ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιὰ· στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστούς νὰ φάγουν μαζί· τὸ ἀπόγευμα πῆγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔλθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἐξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέγει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—Ἐ, θὰ περάσῃ, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέγει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους. Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾷ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἐτοιμοί, μὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανένας.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλᾶ καί, ἂν θέλουν, νὰ φύγουν. Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν ; νὰ πυροβολήσουν ; Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέσι τους. Ἐρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λέγουν πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω. Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιᾶσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταζε· εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες ποὺ πῆγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα· ἄρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμμιάν ἀπάντησι δὲν ἔλαβαν· ἄρχισαν νὰ κτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας : Νὰ κάψουμε τὸ σπίτι.

Σηκώνει ο άρχηγός το τουφέκι του και πυροβολεί· ο χωριανός που ήταν κοντά του τραβά και αυτός· αρχίζουν και από το αντίκρινό κατάλυμα να πυροβολούν. Οί Τούρκοι σκόρπισαν· πιάνουν όμως θέσεις και πυροβολούν και αυτοί.

Οί πυροβολισμοί κόπηκαν· ο άρχηγός με τους δικούς του κατεβαίνει κάτω στην αυλή του σπιτιού και μπαίνουν σ' ένα μικρό στάβλο, γιατί επάνω δεν ήταν ασφαλισμένοι. Στάθηκε στην πόρτα και βλέπει ένα στρατιώτη, που έρχεται κατά την αυλή· τραβά και ο στρατιώτης πέφτει· ένα από τα παλληκάρια του βγαίνει και παίρνει το τουφέκι του σκοτωμένου.

Άρχισε να νυχτώνη· ο άρχηγός προσεχτικά βγαίνει έξω με δυο από τα παιδιά του· οί άλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Άκούσθηκε μιὰ τουφεκιά και ύστερα μιὰ φωνή. :

—Με χτύπησαν παιδιά.

Ήρχονταν πίσω ο άρχηγός κατά το στάβλο· μπήκε μέσα και κάθισε σε κάτι άχυρα. Φώναξε ένα από τους συντρόφους του και βγάζοντας από το λαιμό το σταυρό που φορούσε είπε :

— Να το δώσης στην γυναϊκά μου· και το τουφέκι στον υιό μου· να πής ότι το καθήκόν μου το έκαμα.

Ξεζώσθηκε κι έπεσαν λίρες από το κεμέρι του που το είχε τρυπήσει το βόλι, φάνηκαν αίματα, άρχισαν πόνοι και έλεγε :

—Σκοτώστε με, βρέ παιδιά· πώς θα μ' αφήσετε στους Τούρκους ;

Όσο περνούσε ή ώρα τόσο πονούσε δυνατώτερα· όταν τον συνέπαιρνε φοβερός ο πόνος, σχεδόν βογγούσε και έλεγε :

— Πονώ, σκοτώστε με...

Και πάλι :

—Σκοτώστε με...

Και άλλοτε ωνόμαζε τα παιδιά του.

Ο σύντροφος, που είχε έλθει κοντά του, είπε :

— Καπετάνιε, δέ σ' αφήνουμε στους Τούρκους.

Και έσκυψε και τον έφίλησε στο στόμα· τα χείλη του ήταν ψυχρά. Και πάλιν τον συνεπήραν οί πόνοι δυνατοί κι έλεγε όλο πιο σιγανά :

— Πονώ, σκοτώστε με...

Δέν μπορούσε πια να κουνηθῇ από τη θέση του· ούτε τα παιδιά του δέν ωνόμαζε τώρα· ως που δέν άκούσθηκε πια φωνή.....

2. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

('Αποσπάσματα)

Σ' ένα άκρογιάλι έρημο τής Θράκης, ώρα μεσημέρι περπατῶ, άφοῦ βγῆκα από τή φθινοπωριάτικη δροσάτη θάλασσα. Καί τώρα κάθομαι στόν πολὺ παλιὸ καὶ γνώριμα γιαλὸ κάτω από μιὰ δρυῖ μεγάλη, ποὺ τὰ φύλλα της τ' άναδεύει ὁ μπάττης* δροσερὸς καὶ μουρμουρίζουν άτέλειωτα. Κοιτάζω μπροστὰ θάλασσα, ποὺ τρεμολάμπει σὰ φόρεμα βασιλικὸ φασμένο μὲ χρυσαφένια ἄστρα, καὶ μαγνητίζομαι. 'Αριστερὰ κοιτάζω θάλασσα, ποὺ στολίζεται μὲ ζεστὰ μαβιά χρώματα.... Κοιτάζω ἔπειτα πρώτη φορά προσεχτικὰ, πέρα στὰ δεξιὰ καὶ άγναντεύω σ' αὐτὴ τὴ γνωστὴ από τὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολυαγαπημένη θάλασσα, ἑνὸς ψηλοῦ νησιοῦ μορφὴ εὐγενική, ποὺ τ' ὀνομά του από τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ ξέρουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀκούγεται σὰ μουσική. Τὸ εἶχα ἀκουστὰ καὶ γὼ καὶ στὸ χάρτη τὸ εἶχα κάποτε ἰδωμένο. Πρῶτη φορά ὅμως τώρα μοῦ φανερώθηκε στ' ἀλήθεια. Λαχταρῶ νὰ μείνω πάντα ἔτσι, μαγεμένος, καὶ νὰ νοιώθω αἰώνια μὲ τὴν ἴδια ἔντασι τὴν τωρινὴ εὐτυχία. Καὶ ὕστερα θέλω νὰ φωνάξω τὴν εὐτυχία μου, νὰ τῆς δώσω μορφὴ αἰώνια, άφοῦ δὲν δύναμαι νὰ τὴν κρατήσω ἄλλιώτικα αἰώνια στὰ σωθικά μου. Καὶ ὅμως δὲν μπορῶ νὰ δώσω μορφὴ στὸ αἶσθημα καὶ παθαίνομαι καὶ χαλῶ ἔτσι μοναχός μου τὴν ὀριμασμένη εὐτυχία μου ἀναταράζοντάς την μὲ πόθους ἀνεκπλήρωτους.

* * *

"Άλλη μέρα, σταχτερὸ ἀπόγευμα, σὲ ξένα άκρογιάλια. Ἦταν συννεφιά καὶ στάθηκα στὴν ἀκροθαλασσιὰ κοιτάζοντας τὴ φουσκωμένη θάλασσα καὶ φυσομανοῦσε ἡ νοτιά, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ πάρῃ. Μ' ἔπιασε ὁ φόβος ἐκεῖνος ὁ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ παίρνει κάθε ποὺ νοιώθω πὼς εἶμαι μόνος στὸν κόσμον καὶ δὲν μπορῶ νὰ διακρίνω κανένα δεσμό μου μὲ κανέναν ἄνθρωπον. Αἰσθάνομαι ὅπως αἰσθάνεται ἴσως καμμιά φορά ἡ γῆ, ποὺ στριφογυρίζει στὸ χάος ξεμοναχιασμένη από τ' ἄλλα σώματα, ποὺ καὶ αὐτὰ στριφογυρίζουν μέσα στὸ χάος, χωρὶς κανέναν δεσμόν νὰ τὰ συνδέῃ ἀναμεταξύ τους. Καὶ εἶμαι τότε ξεριζωμένος από τὴν κοινωνία καὶ γίνομαι πρᾶμα χαμένο στὸν κόσμον καὶ ἀνατριχιάζω. Τότε ἤθελα κάποια φωνὴ ἀγαπημένη νὰ μοῦ λέῃ :

— Καὶ ἂν εἶσαι σὺ ἔρημος στὸν κόσμο, εἶμαι καὶ γὼ μόνος· ἔρχομαι μαζί.

Μὰ κεῖνο τ' ἀπόγευμα τὸ σταχτερώτατο δὲν ἄκουγα καμμιὰ φωνή καὶ πῆρα τὸν ἴσιο δρόμο μου πάλι καὶ περπάτησα στὴν ἀκροθαλασσιά, ὥσπου ἡ ἀνησυχία μου ἔγινε ἀγάλι - ἀγάλι λύπη.

* * *

Ἐνα χειμωνιάτικο πρωὶ σηκώθηκα μὲ τὸν ἥλιο καὶ κοίταξα κατὰ τὴ θάλασσα. Τὸ νησί ἦταν κάτασπρο ὥς κάτω καὶ ἡ ἀμμουδιὰ ἦταν κι αὐτὴ χιονισμένη. Καὶ εἶδα πρώτη φορά, ἀπὸ τὴ ζεστασιά τοῦ ἡλίου, τὴ θάλασσα, ποὺ ἄχνιζε ἡσυχά.

Ἡ ἴδια μὲ τὴ νοτιὰ τὶς περασμένες ἔρριξε καὶ σύντριψε στὰ βράχια τοῦ κάβου ἓνα τρικάταρτο καράβι καὶ ἔπνιξε τοὺς ἀνθρώπους. Δὲ βρίσκεις λογαριασμὸ μαζί της.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἄκουσα μιὰν ὁμιλία στὸ λιμάνι :

— Τί γίνεται ὁ Κρανιδιώτης ;

— Δὲν εἶναι πιά καπετάνιος.

— Γιατί ; Δὲν ἔχει πιά καράβι ;

— Τό 'χει τὸ καράβι του, μὰ πίνει καὶ τὸν κάνανε ναύτη ἀπὸ καπετάνιο.

— Ὅμως ἔχει καλὴ καρδιά ὁ Κρανιδιώτης, εἶναι καὶ παλληκάρι.

— Τί τὰ θές ; Ἡ θάλασσα δὲν παίζει.

Βέβαια ἡ θάλασσα δὲν παίζει. Μπορεῖ ὁ Κρανιδιώτης νὰ ἔχη ἄδολη καρδιά καὶ νὰ εἶναι καὶ παλληκάρι, μὰ ἡ θάλασσα δὲ δέχεται πιωμένους καπετάνιους· ἅμα βαλθοῦν στὸ πιτό, αὐτὴ τοὺς βάζει στὴ θέσι, ποὺ τοὺς ταιριάζει, καὶ ἀπὸ καπετάνιους τοὺς κάνει ναῦτες ἢ τοὺς πνίγει μὲ τὸ καράβι τους. Ἄς ἦταν τόσο αὐστηρὴ καὶ ἀλύγιστη καὶ ἡ πατρίδα....

Μὲ τρικυμία ταξιδεύω πρὸς κάποιον τόπο, φουσιμανᾷ ὁ βοριᾶς καὶ ἀφρισμένες εἶναι οἱ κορφές τῶν κυμάτων. Στὸ κατάστρωμα περπατῶ καὶ βλέπω ἡσυχά τὴν αἰώνια θάλασσα καὶ σχεδὸν μὲ παίρνει ὁ ἄγριος ὁ βοριᾶς καὶ λάμπει ἓνα ἄστρο. Εἶμαι καὶ γὼ ἓνα ὄν σὰν τὰ ἄλλα, ἴσος μὲ τὸ ἄστρο, μὲ τὴν θάλασσα καὶ μὲ τὸν ἀγέρα, μοναχικὸς σὰν αὐτά, ἐλεύτερος καὶ νικητής. Τίποτε δὲ φοβοῦμαι καὶ τίποτε δὲ βαραίνει ἐπάνω μου. Χορεύω στὸ κατάστρωμα γελῶντας, ἐπειδὴ χορεύουν γελῶντας καὶ τὰ κύματα. Τρελάθηκε ἡ θάλασσα, τρελάθηκα

καὶ ὡς. Καὶ ὡς σήμερα νίκησα τὴ θάλασσα. Ἐνα δειλινὸ πέρασε τὸ πλοῖό μου ἀνάμεσα στὰ γνῶριμα νησιά. Πέρα, στὸ συννεφιασμένον οὐρανό, μόλις διακρίνεται ἓνα σκοταδιασμένο νησί, ποὺ τὸ γνωρίζω. Ἄ, καὶ νὰ ἦμουν ἐκεῖ πάνω !

* * *

Μὲ καλοκαιρία ξαναπέρασε τὸ πλοῖό μου ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ νησιά, καὶ τὸ νησί αὐτό, ποὺ τὸ εἶδα σκοταδιασμένο τὸ χειμῶνα, τὸ δέρονουν ἀπαλὰ τώρα ὁ θαλασσινὸς ἀέρας καὶ τὰ νερά, τὸ λούζει ὁ ἥλιος καὶ τὸ λιώγερμα ἰσκιώνουν οἱ ρεμματιές καὶ φωτίζονται οἱ ξέρες, οἱ ράχες, μενεξεδένιες. Λαχταρᾷ πάλι ἡ ψυχὴ μου νὰ πάη κοντὰ στὸ νησί καὶ νὰ τὸ χαϊδέψη. Λαχταρῶ τὴν πρώτη ὥρα ποὺ θὰ πατήσω τὸ πόδι μου στὸ νησί, καὶ τὴν πρώτη στιγμή, ποὺ, λαφρότατη, σὰ θυμησι, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἡ μυρωδιὰ τῶν χορταριῶν του καὶ τοῦ χρώματος.

Καὶ εἶναι τὸ νησί ζωντανὸς βράχος ζωσμένος ἀπὸ πολλὴ θάλασσα.

« Σαμοθράκη »

Ἰων Δραγούμης

3. ΜΕ ΤΑ ΠΑΝΙΑ

Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει ἐν ταξιδιὸν του δι' ἰστιοφόρου ἀπὸ Σκιάθου μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἡσθανόμην ἀμύθητον ἀγαλλίασιν, κοιτάζων τὴν ἐξαισίαν αὐτὴν τοῦ Αἰγαίου σκηνογραφίαν.

Ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἀπὸ τῶν Ἐρημονήσων καὶ ἡ σκούνα* προῆγε πάντοτε πρὸς τὰ ἔμπρός, χροινάρα νύμφη, θαρρεῖς, καὶ ἔβγαινε εἰς τὸν κάβο* τοῦ χοροῦ μὲ μανδήλι μεταξωτό, ἀσπρογάλαζο μανδήλι, τὰς γαλανὰς νησίδας, τὰς ὁποίας, ἰδοὺ γελώσας, προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς τὸν ταχύν, γαλανὴν συντροφίαν.

Προχωρούσης τῆς ἡμέρας ὅμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε. Καὶ τέλος ἔσβησεν ὀλοτελῶς. Γαλήνη πλέον. Ἐπηξεν ἡ θάλασσα τὸ δειλινόν. Ἐπηξεν ἐκεῖ καὶ ἡ σκούνα ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους, ἀκίνητος, καθηλωμένη, μὲ τὰ πανιὰ κρεμασμένα ὡς ἐσθῆτας νὰ στεγνώσουν εἰς τὸ κύμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡλίου.

Οἱ γλάροι ἐκλαβόντες αὐτὴν ὡς νησίδα καταπρασίνην τὴν περι-

τριγυρίζουν παίζοντες, διαγράφοντες ἐν τῇ ταχείᾳ πτήσει των ποικίλους ἀκανονίστους κύκλους, βυθίζοντες τὰ ράμφη των εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς διὰ νὰ δροσισθῶσι, κι ἐξαίφνης ἀνυψούμενοι πρὸς τὰς κόφας* καὶ τὰ χρυσᾶ κορζέτα* τῆς σκούνας, καὶ πάλιν ἐπαναβυθιζόμενοι καὶ κολυμβῶντες ὀλίγας ὀργυιᾶς ὡς ἐκ χάρτου βαρκάκια μὲ ἀνοικτὰ τὰ πτερὰ, μὲ κλειστὰ τὰ πτερὰ, χιονώδεις, βαμβακεροί, ζωηροί, ὅλοι ὁμοῦ, στολίσκος παίζοντος παιδίου, ἓνας - ἓνας, γῦρο - γῦρο, εἰς τὴν γραμμὴν, μακράν, ἐγγύς, ὡς νὰ ἐργάζωνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ κτίσωσι τὰς φωλεὰς ἐκεῖ, ἐπὶ τῆς λαμποκοπούσης ἐπιφανείας.

Χορὸς δελφίνων παρέκει, ἀνακύψας αἴφνης ἀπὸ τοῦ μαύρου βυθοῦ, διαγράφει μελαψὰς γραμμάς, ἀψιδωτὰς γραμμάς, κατρακυλοῦντος ἄσκοῦ γραμμάς. Τοῦ πελάγους δύται ἀμιλλῶνται, θαρρεῖς, εἰς τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις· ἄροτῆρες πελαγήσιοι ὀργώνουσι τὴν μαλακὴν ἐπιφάνειαν. Θεωρῶν τὸ κύμα ἀπὸ τῆς κωπαστῆς διακρίνω τὰ ψαράκια πάλιν, τρία-τέσσαρα κοπαδάκια, ψαράκια μικρά, τῆς πατρίδος μου ψαράκια, τὰ ὅποια μᾶς παρηκολούθησαν ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Σκιάθου. Παιδάκια ὀρφανὰ, κυνηγοῦν τὴν μητέρα των φεύγουσαν. Καὶ πόσον ἀγάλλονται ὅπου τὴν κατέφθασαν. Προσκολλῶνται εἰς τὰ ὕφαλα μὴ τὴν χάσουν, ἀναπόσπαστα. Καὶ τὴν φιλοῦν καὶ τὴν τσιμποῦν. Καὶ παίζουν εἰς τὴν ποδιάν της, θαρρεῖς, μαῦρα ματάκια, ἀπὸ χανδρίτσες ψεύτικα ματάκια.

* * *

Πυρίνη, κατακόκκινος ἡμικυκλικὴ ὀπὴ, καίει τώρα πρὸς δύσιν. Ὅπῃ καμίνου, ἔνδον τῆς ὁποίας ἀναρριπίζονται δυσθεώρητοι φλόγες. Οὕτω πυρίνους λάμπεις θὰ ἐξηκόντιζε καὶ ἡ φοβερὰ Βαβυλωνία κάμιнос. Ἀφηρημένος πρὸς τὸ αἰφνίδιον θέαμα, νομίζω πῶς διακρίνω ἔνδον τῆς καιούσης καμίνου τοὺς Τρεῖς Παῖδας ἄδοντας καὶ χορεύοντας : « Τὸν Κύριον ὑμνεῖτε πάντα τὰ ἔργα.... ». Στιγμὰς τινος διαρκεῖ τὸ φλογερὸν θέαμα ἐν τῇ ἀπλῇ κυανότητι οὐρανοῦ καὶ θαλάσσης καὶ εἶτα σβέννυται αὐτοστιγμεί.

Ὁ ἥλιος ἔδυσε πλέον. Καὶ φλόγες καὶ κάμινοι ἐξαφανίζονται καὶ ἀπομένει περὶ ἡμᾶς τὸ πέλαγος σιωπηλόν, σκοτειδιαζόμενον. Χεῖρ ἄγνωστος ἠπλῶσε περὶ ἡμᾶς καταγάλανον ἀερώδη πέπλον, ὅστις ἔλαφρὰ-ἔλαφρὰ μᾶς ἐπεκάλυψε μετ' ὀλίγον ὡς νύξ. Κι ἐχάσαμεν πλέον τοὺς χρυσοῦς λοφίσκους τοῦ Ἄη - Στράτη μὲ τὰ κλιμακωτὰ ἀγρίδιά του καὶ τὶς εὐμορφες ἀκρογιαλιές του.

Τὸ πᾶν ἐβυθίσθη μετ' ὀλίγον εἰς σκοτίαν. Σκοτίαν ποῦ τὴν αἰσθάνεσαι γυρὸ σου συνθλίβουσάν σε ὡς οἱ ὄχλοι τὸν Κύριον. Σκοτίαν ζωντανήν, ὑγρὰν σκοτίαν, τοῦ πελάγους σκοτίαν. Λεπτὴ ἀρωματῶδης δρόσος ἐπιπλέει πανταχοῦ τῆς θαλάσσης, ἧς ὁ γλυκὺς ψίθυρος συγχέεται πρὸς τὸν μαλακὸν θροῦν τῆς πλεύσης σκούνας.

Ἀλλὰ προχωρούσης τῆς νυκτὸς ἀκούεται πέραν ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἀοράτου πόντου θορυβώδης αὔρα, ὡς νὰ σείωνται πρὸς δυσμὰς ἀθέατα δάση ὑπὸ στυγνοῦ μαΐστρου*, βοΐζοντος ὑποκώφως, λέγεις καὶ κατέρχεται χεῖμαρρος ἀφανὴς ἀπὸ ὑψωμάτων. Προαγγέλλεται νυκτερινὸν μελτέμι. Βίαιος ἄνεμος ποῦ παίρνει τὰ μεσάνυχτα. Ὑπὸ τὰς ἀστρολαμπὰς διακρίνομεν τὰς ρυτιδώσεις τοῦ πελάγους ὡς πτυχὰς ἠπλωμένης ὀθόνης. Ὁ πλοίαρχος στηρίζει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος ὡς Αἰγινήτικη λάγηνος*, βλέπων σύννους πρὸς τὰ ἱστία, διατάσσει τοὺς ναύτας, μόλις ἀποδειπνήσαντας, νὰ στερεώσωσιν αὐτὰ τεζάροντες μανδάρια καὶ μπράτσα, ὅπως εὐρεθῶμεν ἔτοιμοι εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἐπερχομένου ἀνέμου, ἀποστείλαντος ἤδη τὰς προφυλακάς του, μερικὰ φουσκωμένα κύματα.

Καὶ ἰδοὺ αἰφνίδιαι ριπαὶ καταφθάσασαι, προσπίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἱστίων, ἅτινα τινάσσονται κυματοειδῶς ἐν ἡχηροῖς πλαταγισμοῖς, ὡς νὰ προσέκρουσαν ἐπ' αὐτῶν ἀγέλαι πτηνῶν νυκτοβίων καὶ κτυπῶσαι τὰς πτέρυγὰς των. Τέλος κολποῦνται ἐν κραδασμοῖς καὶ παλμικαῖς κινήσεσι τοῦ σκάφους, ὅπερ μετὰ στεναγμὸν ἰσχυρόν, ἀνεκινήθη αἴφνης —ἐξηπλωμένον ὅλην τὴν ἡμέραν στὴν λιακάδα— καὶ ὡς προσωθηθὲν ἐρρίφθη ἀκούσιον εἰς τὴν ἀνοιγεῖσαν ὁδόν.

— Τὰ φανάρια σου !

Προστάσσει τὸν παῖδα ὁ πλοίαρχος, ἐπιβλέπων τοὺς ἐπὶ τῶν πλευρῶν μεγάλους τοῦ πλοῦ φανούς, ἐξέχοντας ἔνθεν καὶ ἔνθεν ὡς δύο μεγάλα ὄμματα ἀλληθώρου τέρατος, πράσινον καὶ ἐρυθρόν.

Καὶ ἰδοὺ θρῆνοι ἀντηχοῦσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους καὶ τῶν κορζετῶν· θρῆνοι ἄρπας καὶ λύρας. Ὀδυρμοὶ καὶ γόοι αὐλοῦ φρυγικοῦ, τὸ φρύγιον* αὐλοῦντος. Μέλος νεκρώσιμον ἀοράτων πνευμάτων, ἐν νυκτίαις φοβεραῖς ὥραις ἐπικαθισάντων, θαρρεῖς, ἐπὶ τῶν ἀκροτάτων τῆς νεῶς καὶ θρηνοῦντων ἐν ἰαχῇ τοῦ ἐρήμου πελάγους.

Ἀθέατα τελώνια, κρεμάμενα ἀπὸ τῶν πολυσχιδῶν σχοινίων τῶν ἀρμένων, ἀρχίζουν νὰ παίζουν τραγούδια τρελλά, τραγούδια μέθης, ἀποκριᾶς τραγούδια, τραγούδια χοροῦ, ζωῆς τραγούδια, θανάτου

τραγούδια. Μοιρολογοῦν γυναῖκες ἐπὶ νεκρῷ κι ἐξαίφνης αἱ ἴδιαι καγχάζουν ὡς αἱ Βάκχαι. Τώρα ἀλαλάζουν Τοῦρκοι ἐν ἐφόδῳ, τώρα ψαλμωδοῦν ψάλλται κηδεύοντες. Ἀπὸ τὰ σκολιὰ* ἐξάρτια*, ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ παταράτσα*, ἀπὸ τὰ χιαστῶς συμπλεκόμενα μαντάρια*, πανταχόθεν ἀντηχοῦσιν οἱ θρῆνοι καὶ οἱ γέλωτες, ταχύπτεροι τοῦ μελτεμίου* ἀπόστολοι, τὸ ὅποῖον κατόπιν των, νά το, ἀφρίζει, ὠρύεται, μυκᾶται..

(Ἀκολουθεῖ λεπτομερὴς περιγραφή τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ πλήρωμα ἀπτόητον ἀντεμετώπισε τὸν κίνδυνον καὶ κατώρθωσε νὰ διασωθῇ μετὰ τοῦ πλοίου του).

* * *

Ἐξημερώσαμεν παρὰ τὴν Λῆμνον. Ὁ ἄνεμος ἡλαττώθη. Τὰ ἱστία ὅλα πάλιν ἀναπετάσθησαν καὶ ἔπαιζεν ὁ κόντρας* πρωῒ-πρωῒ γελαστός, ὡς νικηφόρος ἀεροναύτης.

Ἡ θάλασσα ἔστρωσε. Καί, ὅταν ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἔλαμπεν ἡ σκούνα ὁλόκληρος, μυρίζουσα θάλασσαν καὶ ἄρωμα τοῦ πυθμένος. Ἀδάμαντες κατεστάλαζον ἀπὸ τ' ἀκροστόλια*, τὰ ὕδατα, ὁ πώγων τοῦ ξυλίνου Ἡρακλέους ἐγυάλιζεν ὡς ζωντανὸς ἀνακινούμενος. Ὁ καραβόσκυλος, σειόμενος παταγωδῶς, ἐτίνασσε ἀπὸ τοῦ στιλπνοῦ τριχώματός του τὴν θάλασσαν, βραχεῖς καὶ αὐτὸς τὴν νύκτα· ἀλλ' οἱ ναῦται, τυλιγμένοι εἰς τὰς κηρόχρους νιτζεράδας* των μὲ τὰ κηρωτὰ κασκέτα κεκαλυμμένοι μέχρι τῶν ὠτων, μὲ τὰς χεῖρας ἀφανεῖς κρεμαμένας ὡς χηλὰς ὀστρακοδέρμου, μὲ τοὺς πόδας γυμνοὺς, ὡμοίαζον πρὸς καβούρους μὲ τοὺς ἀγκυλωτοὺς των μύστακας, ἀναμένοντες νὰ σκαντζάρη ἢ βάρδια* ἵνα ξαλλάξωσιν. Ὁ σκοπὸς ὁ πρωραῖος, ἐσκυμμένος ἐκεῖ ἡμέρας ὑπὸ τὴν κιτρίνην νιτζεράδα του ἔσταζεν ὅλος ὡς ἄρτι ἀναδύσας ἐκ τοῦ βυθοῦ, ὁ δὲ πηδαλιούχος, μὲ τὴν μίαν χεῖρα κρατῶν τὸν τροχὸν τοῦ πηδαλίου ἀσφαλῶς, μὲ τὴν ἄλλην ἀπέμασσε ἀπὸ τοῦ πώγωνος καὶ ἀπὸ τοῦ μετώπου τὴν θάλασσαν, τὸν ἰδρῶτα τοῦ παλαιόντος ναύτου. Καὶ εἰς ἓν τίναγμα αἰφνιδίου ριπῆς, τελευταίας τοῦ ἐκπνεύσαντος ἀνέμου, ἀνακινηθεῖσα ἡ σκούνα, ἐφάνη ὅτι ἄρτι ἀναδύσασα καὶ αὕτη, ἀνετινάσσετο ὡς ὁ καραβόσκυλος πρότερον, ἀποβάλλουσα τὴν ἄλμην, Ἀφροδίτη μὲ κομποὺς τιναγμοὺς ἀποσμήχουσα* τὴν μακρὰν τῆς κόμην.

Μεγάλη ἀπλοῦται ἡ Λῆμνος, μακρὰ καὶ χθαμαλὴ μὲ ὠραῖα ἀκρωτήρια, μὲ μεγάλους καὶ βαθυκόλπους λιμένας, μὲ χρυσοκιτρίνους ἀγρούς θερισμένους, μὲ εὐμορφες ἀκρογιαλιές. Χωρὶς δάση, χωρὶς χωριά, ἔρημος, θαρρεῖς, ἀκατοίκητος.

Ἀπὸ τὴν Λῆμνον ἔπειτα εἰς τὴν Τρωάδα καὶ ἀπὸ τὴν Τρωάδα εἰς τὴν πολύκωμον Ἰμβρον, ἀπὸ τὴν Ἰμβρον εἰς τὴν Τένεδον.

Βόλτες. Θαλασσινοὶ περίπατοι, αἱ ναυτικαὶ λοξοδρομίαι.

Συντροφιά μὲ τοὺς γλάρους.

ὦ ! τὴν ἀγάπησα τὴν συντροφίαν τὴν λευκὴν τῶν γλάρων. Εἶναι ἀθῶα, ὡς εἶναι κάτασπρα τὰ πτερὰ των. Σὲ διασκεδάζουν χωρὶς νὰ σὲ κουράζουν. Ἀγάπη κουράζουσα, δὲν εἶναι ἀγάπη. Σὲ συντροφεύουν χωρὶς νὰ σὲ ἐνοχλοῦν. Ἀθορύβως καὶ σιωπηλῶς. Εὐγενῶς. Εἶναι καλόγνωμος ἡ συντροφιά τῶν γλάρων. Ἐμφανίζονται ἐνώπιόν σου ἐκεῖ ὅπου δὲν τοὺς περιμένεις. Ὡς παλαιοὶ σου φίλοι. Δὲν ἐξίστασαι δι' αὐτό, ὡς νὰ τοὺς ἀνεζήτεις μετὰ κόπου. Νομίζεις κι ἔπλευσες δι' αὐτούς. Νομίζεις κι ὑπέφερες δι' αὐτούς. Κι ἐκεῖνοι πάλιν ὅ,τι θέλεις διὰ νὰ σ' εὐχαριστήσουν. Χορεύουν, βουτοῦν, παίζουν. Προηγούνται, ὡς νὰ θέλουν νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς τὰς κατοικίας των, τὰς δροσεράς, τὰς ὑγρὰς φωλεάς των, ὅπου τὸ κύμα φωσφορίζει φέγγον, ὅπου ἡ δρόσος εἶναι αἰωνία. Κι ἐνῶ προβαίνουν ταχύπτεροι, αἴφνης ἴστανται καὶ σὲ περιμένουν καὶ σὲ κράζουν μὲ τὰ μονοσύλλαβά των, γλαριστί :

— Καλῶς τὸν φίλον μας ! Καλῶς τὸν φίλον μας !

Κι' ἐνῶ περιμένουν, θωπεύουν τὸν ἀέρα μὲ τὰς κυρτάς των ὡς δαμασκιὰ* πτέρυγας, καὶ φιλοῦν τὸ κύμα μὲ τὰ ράμφη των. Πόθεν ἦλθον ; Ποῦ πηγαίνουν οἱ φίλοι μου, οἱ κάτασπροι γλάροι ; Εἶναι γλάροι τῆς Μυτιλήνης ; Εἶναι γλάροι τῆς Λήμνου ; Τῆς Τρωάδος εἶναι οἱ γλάροι ἢ τῆς Τενέδου ; Τοὺς ἔβλεπον τάχα καὶ οἱ Ἀχαιοί ;

ὦ ! ἡ λευκὴ, ἡ καλὴ συντροφιά μου, οἱ γλάροι τοῦ Αἰγαίου ! Καταμεσῆς στὸ πέλαγος ἀναμένουν νὰ χαιρετίσωσι τοὺς ταξιδεύοντας. Ἀγγελοὶ τοῦ αἰσίου πλοῦ, ὑπάρξεις ποθηταὶ ἐν τῇ κρυερᾷ τοῦ πόντου ἐρημίᾳ. Μειδίαμα γλυκὺ ἐν τῇ μοναξίᾳ. Ἐλπίς ὅτι ἐγγὺς που ὁ κόσμος. Ἀφορμὴ μελέτης διὰ τὸν σοφόν. Ἐμπνευσις διὰ τὸν ποιητήν. Δουλεῖα διὰ τὸν ἄεργον. Παραμυθία διὰ τὸν ναύτην, ὅστις ἐπακουμβῶν ἐπὶ τῆς κωπαστῆς, συνάπτει ἄφωνον διάλογον μὲ τὸν λευκὸν πτερωτὸν τοῦ σύμπλου. Ναύτης πρὸς ναύτην. Θαλασσοδαρμένος πρὸς θαλασσοδαρμένον. Γλάρος πρὸς γλάρον.

Καὶ πετοῦν ἐνίοτε ὑψηλά. Πλησιάζουν εἰς τὰς κόφας* τοῦ πλοίου, τρέχουν γύρω καὶ χορεύουν περὶ τὸν θαλασσομάχον, τὸν ξύλινον τῆς πρῶρας ἀδελφόν των, ὅστις βουτᾶ καὶ αὐτός, καθὼς αὐτοί, ὡς δίστομον στιλέτο κόπτον τὸ κύμα. Καὶ πολλάκις πολλοὶ-πολλοὶ περισυναχθέντες τριγυρίζουσι τὴν σκούναν ἐν χαιρετισμοῖς, μεγάλην γλαρίναν, μητέρα πολυπαθῆ τῶν λογικῶν γλάρων.

Ἐκόπασε πλέον ὁ σάλος· τὰ κύματα καταπονηθέντα καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ἐπραῦνθησαν. Ἡ θάλασσα γαληνιάζει πάλιν. Δευτέραν φοράν διερχόμεθα ἐγγὺς τῆς πολυσχιδοῦς Λήμνου, ἡρέμα, ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς. Ἐπὶ τινος χρυσίζοντος λοφίσκου ὑπολευκάζει παρεκκλήσιον. Ὅλοι οἱ ναῦται, πρὸς αὐτὸ ἀτενίζοντες εὐλαβῶς, κάμνουν τὸν σταυρόν των.

—Ἀη-Νικόλα !

Λέγουσιν ὅλοι ἐγκαινιάζοντες τὸ ἄγνωστον παρεκκλήσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ θαλασσινοῦ των ἁγίου.

Μικρὰ βρατσέρα* πλέει παρὰ τὴν ἀκτὴν φοβισμένη, μετὰ τὸν σάλον ξετρυπώσασα.

Ὑπὸ τινὰ βράχον μοὶ φαίνεται πῶς διακρίνω τὴν σκιὰν τοῦ ἐκσφενδονισθέντος ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἄλλοτε χωλοῦ Ἡφαίστου καὶ παρὰ τι σπήλαιον :

« Ὅρῳ κενὴν οἴκησιν ἀνθρώπων δίχα », τὴν οἴκησιν τοῦ Σοφοκλείου Φιλοκτήτου· καὶ τινὰς συκᾶς ἀπέξω ἐκλαμβάνω ὡς ράκη, τὰ ὅποια ἤπλωσεν ἐκεῖ ὁ ἔρημος ἦρως « βαρείας που νοσηλείας πλέα ».

« Διηγήματα »

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

4. Ο ΠΥΡΑΥΛΟΣ

(28 Ὀκτωβρίου)

Ἦτανε νύκτα θεοσκότεινη. Ἐνα ὀλόμαυρο, πελώριο σύννεφο μὲ φοβερὴ κοιλιά σερνότανε πάνω στὴ φοβισμένη γῆ. Κι οὔτε μιὰ τρυπίτσα γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν οὐρανό, οὔτ' ἓνα ἀστέρι, οὔτ' ἓνα φῶς. Ἀπὸ τῆ μικρῆ, θαλασσόπληκτη αὐτῇ ξέρα, ποὺ κατοικοῦμε, ὑψώθη ξαφνικά, ἔσχισε τὰ σκοτάδια καὶ χάραξε πύρινη κι ὀλόφωτη τροχιά ἓνας ἐκπληκτικὸς πύραυλος. Τὸ « ΟΧΙ » τῆς Ἑλλάδος στὸν εἰσβολέα. Ἐκατομμύρια μάτια σηκώθηκαν κατὰ τὸ θόλο, ποὺ

ὁ πύραυλος στάθηκε κατακόρυφος, παράξενο, πολύτιμο μετέωρο, ποὺ καταύγαζε τὸ στερέωμα· ἑκατομμύρια ψυχές, σκυμμένες, μαζεμμένες, ἀνάβλεψαν μὲ λαχτάρα. Καὶ τὰ παγερά δεσμὰ τοῦ τρόμου λύθηκαν. Καὶ τὰ στήθη ἄρχισαν ν' ἀνασαίνουν.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἀνθρωπότης εἶχεν ὥς τὰ τώρα, στὴν ἱστορία της, πολλές στιγμὲς μεγάλου ξεπεσμοῦ. Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε πρόοδο, ἠθικὲς πρὸ πάντων κατακτήσεις, ἠθικὴ ἀνοδο τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πάει οὔτε μ' εὐθεία, οὔτε μὲ καμπύλη: Εἶναι μία τεθλασμένη, ποὺ κατεβαίνει σὲ φοβερὰ Ναδίρ*, γιὰ νὰ τιναχθῇ ἔπειτα στὰ πιὸ ἀπίστευτα Ζενίθ*. Ὁ σημερινὸς ξεπεσμός τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπὸ τοὺς πιὸ θλιβεροὺς. Ὁ ὕλισμός, ποὺ ἀλώνιζε τὴν Εὐρώπη ἐπὶ δεκαετίες, εἶχε μπολιάσει βαθιὰ τὶς ψυχές, εἶχε ἀποσυνθέσει κάθε πίστι, εἶχε διαλύσει κάθε γενναῖο αἶσθημα, εἶχε διαποτίσει τὰ πνεύματα, εἶχε ναρκώσει κάθε δυνατὴ σκέψι καὶ εἶχε καλλιεργήσει μιὰ φρενιασμένη τάσι πρὸς τὴ φιλοζωία καὶ τὴν ἀπόλαυσι. Μὲ μιὰ λέξι: Εἶχε προετοιμάσει τοὺς λαοὺς γιὰ τὴ σκλαβιά. Πουθενὰ δὲ μπόρεσε νὰ σταθῇ ὀρθία ἡ ψυχὴ, ν' ἀντιτάξῃ τὴν ἡρωϊκὴ θέλησι, τὴν ἀπόφασι τῆς θυσίας ἀπὸ ἀτσάλι τῆς μηχανοκινήτου βίας.

Ἐθνη, ποὺ ἐπιστεύαμε μεγάλα, λύγισαν, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, σὰν τὰ πιὸ ἀδύνατα καλάμια· κράτη ποὺ θεωρούσαμε ἀνίκητα, συντρίφτηκαν σὰν ἀθύρματα· χῶρες, ποὺ νομίζαμε λαμπρὰ προστατευμένες, ἐπατήθηκαν· λαοί, ποὺ εἶχαμε γιὰ εὐγενεῖς καὶ ὑπερηφάνους, δοκίμασαν τὶς μεγαλύτερες ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἀπαισιώτερους ἐξευτελισμούς. Ἀπὸ τὶς χιονισμένες περιοχὲς τῆς Σκανδιναυΐας κι ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ ὡς τὶς ἡλιόλουστες ἀκρογιαλιές τῆς Μεσογείου, ὅπου καὶ νὰ γυρίσετε τὸ μάτι, δὲν ἀντικρύζετε παρὰ τὴ σκλαβιά.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἄγρια νύχτα, ποὺ εἶχε συνθλίψει τὸν κόσμον, τινάχτηκε, γιὰ νὰ διαλύσῃ τὰ σκοτάδια ὁ πύραυλος τῆς Ἑλληνικῆς ἀντιστάσεως. Τὸ φῶς του ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Μαραθῶνες καὶ τὶς Σαλαμίνας, ποὺ σήκωσαν κατὰ τῶν κυμάτων τῆς βαρβαρότητος τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου. Ἔρχεται ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ Βυζαντίου, ὅπου συντρίφτηκαν τὰ κύματα τῶν Ἀράβων. Ἔρχεται ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα, ποὺ ἔδωσε τὸ μέγα σύνθημα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν λαῶν σὲ μιὰ Εὐρώπῃ ἀντιδραστικὴ, σκλαβωμένη, σὰν τὴ σημερινή. Εἶναι ὁ αἰώνιος πύραυλος, ποὺ ὑψώνει-

ται σ' ὅλες τὶς ἐπικίνδυνες στιγμὲς τῆς λιποψυχίας τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ὑψώνεται πάντα ἀπὸ τὸ δικό μας ἔθνος — γιὰ νὰ δείξῃ στὸν κόσμον τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας. Κι ὅταν αὐτὸς φωτίστηκε μιὰ φορά, τὸ τέλος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀμφίβολο : Οἱ ἀλυσίδες θὰ σπάσουν κι ὁ κόσμος θ' ἀποδοθῇ στὸ φυσικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς — τὴν ἐλευθερίαν.

Ἑφημερὶς « Ἑστία », 1940

Σπύρος Μελάς

5. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΛΥΤΡΑΣ

Ὁ Νικηφόρος Λύτρας ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Τήνῳ, ἥτις εἶναι ἡ πατρίς τοῦ Γκύζη καὶ τῶν πλείστων τῶν Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ σύμπτωση αὕτη σημαίνει ἄρα γε ὅτι ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ ἀκμαιότερον ἢ ἐν πάσῃ ἄλλῃ Ἑλληνικῇ χώρᾳ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ θάλλει, ἢ μήπως ὀφείλεται εἰς ὅλως ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν, εἰς τὴν μικρὰν δηλ. συνδρομὴν, ἣν ἐκάστοτε ἡ μονὴ τῆς Τήνου παρέσχε εἰς πάντας τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ἀφιερῶσιν εἰς τὴν λατρείαν τῆς καλλιτεχνίας ;

Ὁ Λύτρας μόνον τὰ πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα διήκουσεν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς πατρίδος του.

Εἶναι δὲ περίεργον καὶ χαρακτηριστικὸν ἅμα ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες καλλιτέχναι, οἱ ὅπωςδῆποτε ὀνομαστοί, ἔμειναν παντελῶς ἄγευστοι τῆς σχολειακῆς παιδείας. Μὴ δυνάμενοι νὰ εὕρωσιν ἐν τῷ σχολείῳ τὴν ἀρμόζουσαν πνευματικὴν τροφὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν των καὶ τὴν εὐφάνταστον διάνοιάν των, ἐζήτησαν νὰ σώσωσι τὰ ἔμφυτα αὐτῶν χαρίσματα ἀπὸ τῆς Ἀρπυίας τῆς σχολαστικότητος.

Ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἐζήτει ὁ Λύτρας δι' αὐτοσχεδιασμάτων νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀκατάσχετον αὐτοῦ πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔρωτα, πρωτόλεια δὲ τοῦ αὐτοδιδάκτου νεανίου εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὅστις εἶχε πατροπαράδοτον κληρονομίαν τὴν ἐξόχως βασιλικὴν ἀρετὴν τοῦ προστατεύειν τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα, διακρίνας τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ροπὴν αὐτοῦ πρὸς τὰς καλὰς τέχνας, ὥρισεν ὑποτροφίαν εἰς τὸν Λύτραν καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόναχον πρὸς συστηματικὴν σπουδὴν τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ Λύτρας μετέβη εἰς Μόναχον εἰς χρόνους κρισίμους καὶ πολυταράχους τῇ καλλιτεχνίᾳ, εἰς χρόνους ἀμφιβολίας καὶ ἀσταθείας καλ-

λιτεχνικῆς, ὅτε ἤρχισε νὰ διασαλεύηται ἡ πίστις πρὸς τὰ παλαιὰ εἰδωλα, ἅτινα ἐπὶ τρεῖς καὶ πλέον δεκαετηρίδας ἐλάτρευσεν ὁ καλλιτεχνικὸς κόσμος τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχον ὅμως ἀκόμη ἐπικρατήσῃ τελείως καὶ τὰ ιδεώδη τῆς νέας σχολῆς. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Moritz Schwindt, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπιφανέστατος ἀντιπρόσωπος τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν τεχνῶν. Ἡ τέχνη τοῦ Schwindt εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ἀσθενικῆς ὑπερευαισθησίας τῶν ρωμαντικῶν καὶ τῆς ἄλλης ἀσφαλείας περὶ τὴν διατύπωσιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Εἶχε κατορθώσει μάλιστα οὗτος τὰς ὁμιχλώδεις τοῦ ρωμαντισμοῦ ποιητικὰς ὑποθέσεις νὰ περιβάλῃ μὲ μορφήν κλασσικῆς ἰδανικότητος. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτας ἔχουσα ἡ τέχνη τοῦ Schwindt ἀρετὰς δὲν ἱκανοποιεῖ τελείως τὰς καλλιτεχνικὰς ὁρέξεις τοῦ Λύτρα. Ἡ ἔλλειψις ἀληθείας τῆς παραστάσεως, ἡ ἔλλειψις ἀκριβείας περὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἡ ἀτέλεια τοῦ χρωματισμοῦ ἦσαν τὰ κύρια τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ἐλαττώματα, ἅτινα ἠνάγκασαν τὸν Λύτραν νὰ καταλίπῃ τὴν σχολὴν τοῦ Schwindt καὶ νὰ ἀφοσιωθῇ ὁλοψύχως εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Piloty τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς πραγματικῆς σχολῆς, ὅστις τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν μετ' ἀκριβείας καὶ ζωτικότητος ἀναπαράστασιν αὐτῆς ἐθεώρει ὡς τὸ ἀληθὲς τῆς τέχνης εὐαγγέλιον.

Ὁ Λύτρας ταχέως κατέστη εἰς τῶν κρατίστων ὀπαδῶν τοῦ Piloty, ἀνήκει δὲ εἰς τὴν πρώτην καὶ μεγαλουργὸν ἐκείνην γενεάν τῶν μαθητῶν τοῦ ἐπιφανοῦς Γερμανοῦ ζωγράφου, οἵτινες ὅχι μόνον τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Μονάχου ἐλάμπρυναν μετέπειτα διὰ τῶν ἔργων των, ἀλλὰ καὶ σήμερον ἔτι τὴν δόξαν τῆς γερμανικῆς καλλιτεχνίας ἀποτελοῦσι. Τινὰς δὲ τούτων ὡς τὸν Μουγκάτση, τὸν Γαβριήλ Μάξ καὶ τὸν Μάκαρτ εἶχε καὶ συνεργάτας ἐν τῷ αὐτῷ δωματίῳ (atelier) τῆς Ἀκαδημίας. Διὰ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐκτακτον ἐπίδοσίν του ἐγένετο ὁ Λύτρας ταχέως ὁ ἐκλεκτὸς τῶν καθηγητῶν τοῦ μαθητῆς, διὰ τὴν ἄκραν δὲ καλοκαγαθίαν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν εἰλικρινῆ ἀφέλειαν τῶν τρόπων του ἠγαπᾶτο μέχρι λατρείας ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν του συναδέλφων.

Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο ὅχι ὀλίγον καὶ αἱ ἐν εἴδει παιδιᾶς καλλιτεχνικαὶ ἐπίνοιαι καὶ ἐμπνεύσεις του, αἱ μεσταὶ μεθυγραφικῆς* εὐφυΐας, δι' ὧν συχνὰ ἔτερπε τὸν ἄλλως φαιδρὸν καλλιτεχνικὸν ὄμιλον.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος ἐγένετο καὶ εἰς τὸν Λύτραν πρόξενος

άτυχημάτων. Στερηθείς τῆς ὑποτροφίας του ἐταλαιπωρήθη ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν κακουχίαις, μέχρις οὗ φιλόπατρις ὁμογενὴς ἀνέλαβε τῇ συστάσει τῶν καθηγητῶν του νὰ χορηγήσῃ αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν καλλιτεχνικῶν του σπουδῶν. Ἐπεισόδιόν τι σχετιζόμενον πρὸς τὴν νέαν ταύτην ὑποτροφίαν τοῦ Λύτρα μαρτυρεῖ τὴν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν τῶν συμμαθητῶν του καὶ τὴν μεγάλην τοῦ Λύτρα ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ δημοτικότητα. Ἄμα ὁ Λύτρας ἔλαβε παρὰ τοῦ προστάτου του ὁμογενοῦς τὸ πρῶτον τῆς ὑποτροφίας του χορήγημα, καὶ διεδόθη ἡ εἶδησις αὕτη εἰς ὅλον τὸν καλλιτεχνικὸν κόσμον τῆς Ἀκαδημίας. Εἰς ἔνδειξιν τῆς γενικῆς χαρᾶς ἔσπευσαν νὰ πανηγυρίσωσι τὸ εὐφρόσυνον τοῦτο ἄγγελμα. Μὲ ἄνθη καὶ στεφάνους ἐκόσμησαν τὰς κλίμακας τῆς Ἀκαδημίας, ἐπὶ τῶν τοίχων δὲ ὅλων τῶν δωματίων καὶ ἐργαστηρίων εἶχε γραφῇ μὲ μεγάλα γράμματα ὁ ἀριθμὸς 2000, τὸ ποσὸν τῆς ὑποτροφίας τοῦ Λύτρα.

Τὰ πρῶτα ἔργα τοῦ Λύτρα, ἅτινα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐξετέλεσε, ἦσαν ἱστορικῆς κυρίως ὑποθέσεως, οἷα καὶ τὰ τοῦ Πιλότη, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρχαίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὰ ἔργα ταῦτα, ὧν οὐκ ὀλίγα ἐξετέθησαν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐπηνέθησαν, δεικνύουσι ἐμφανῶς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Πιλότη καὶ κατὰ τὴν ἐπιβολὴν τῆς ιδέας καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τὸν χρωματισμόν. Χειραφετηθεὶς δὲ βραδύτερον ἀπὸ τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠκολούθησε τὰς ιδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεις καὶ παρήγαγε ἔργα φέροντα γνησίαν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυίας του.

Ἡ καλλιτεχνικὴ σημασία τοῦ Λύτρα ἀρχεταὶ κυρίως ἀπὸ τῆς εἰς Ἀθήνας ἐπανόδου του, ὅπου καὶ διατελεῖ ἔκτοτε καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνείῳ.

* * *

Ὁ Λύτρας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων, ὅστις ἀφιέρωσε ἅπασαν αὐτοῦ τὴν εὐφυΐαν καὶ παραγωγικότητα εἰς καλλιτεχνικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ βίου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Μετὰ θερμοτάτου ζήλου καὶ ἀγάπης πρόσκειται εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως, ὡς ἀληθὴς ὅμως naturaliste, ὅστις ἀποστέργει τὴν μετὰ φωτογραφικῆς ἀληθείας χυδαίαν ἀναπαράστασιν τῆς φύσεως ἐξ ἴσου καὶ τὴν παράστασιν τῆς κενῆς καὶ ἀψύχου ἰδανικότητος. Ἡ φύσις μετὰ τοῦ ἐν τέχνῃ καλοῦ, ἡ ἀλήθεια μετὰ τῆς ποιήσεως, τοῦτο εἶναι

τὸ σύμβολον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τοῦ Λύτρα. Ἐχων ἀνεξάντλητον τὴν ἐπίνοιαν καὶ ἀνάλογον τὴν εὐαισθησίαν λαμβάνει τὰς ἐμπνεύσεις αὐτοῦ οὐχὶ ἐκ μονομεροῦς τινος κύκλου, ἀλλ' ἐκ πάσης πηγῆς τοῦ καλοῦ. Δύναται δὲ νὰ διατυπώσῃ καλλιτεχνικῶς τραγικὰ ἐπεισόδια τῶν χρόνων τῆς πειρατείας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας καὶ τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, μεθ' οὗ καὶ τὰ τρυφερώτατα εἰδύλλια τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ ἔθνους μας.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἀπλαῖ ρωπογραφίαι* κοινῆς ὑποθέσεως εἰλημμένοι κυρίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ λαοῦ — οἷα εἶναι ἡ Μελλόνυμφος, τὸ Αὐγὸν τοῦ Πάσχα, ἡ Ὀρφανή, τὰ Κάλανδα, τὸ Μαγειρεῖον καὶ ἄλλα παρόμοια —, ἀλλὰ καὶ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς ἀφοσιώσεως τοῦ Λύτρα πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὗτινος ὅχι μόνον τὰ κυριώτερα συναισθήματα τὰ συγκινοῦντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐλαχίστας καὶ οἷονεὶ τυχαίας ἐκφάνσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου γινώσκει νὰ περιβάλλῃ μὲ καλλιτεχνικὴν μορφήν. Τὰς ρωπογραφίας* ταύτας τοῦ Λύτρα δὲν διακρίνει ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως καὶ ὁ ζωηρὸς χαρακτηρισμὸς τῆς χυδαίας καὶ ἀγροίκου ἐκφάνσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ μᾶλλον καὶ εἰδυλλιακὴ ἀντίληψις τῆς παραστάσεως.

Οἱ φρονοῦντες ὅτι ἡ ἀγροίκος τῆς ζωῆς ἐκφρασις εἶναι ἡ μόνη ἀληθής, ἀρμόζουσα μάλιστα εἰς παράστασιν τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, θὰ εὗρωσιν ὑπερβολικὴν τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν εὐγένειαν, ἣτις καταφαίνεται ἐν τῇ παραστάσει τῶν γυναικείων μορφῶν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ἀσκεῖ ἰδιαιτέραν μαγείαν ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, ἣτις δὲν ἀντίκειται ἄλλως καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν, διότι ἡ εὐγένεια ἡ χαρακτηρίζουσα ταῦτα καὶ ἄλλα ὁμοίας φύσεως ἔργα τοῦ Λύτρα δὲν εἶναι ἐπίπλαστος ἢ ἐπιτετηδευμένη, ἀλλὰ φυσικὴ συστολὴ καὶ αἰδώς, ἐμφαίνουσα ἀρετὴν τινὰ τῶν γυναικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ μάλιστα τοῦ νησιωτικοῦ, σωφροσύνην δηλ. καὶ ἔμφυτον σεμνότητα.

Αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ Λύτρα δεικνύουσι γυναικείους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τύπους, οἵτινες δὲν τέρπουσι διὰ τῆς παραστάσεως παιδροῦ κάλλους καὶ ἀγροίκου ζωτικότητος, ἀλλ' ἐμπνέουσι μᾶλλον διὰ τῆς ἀπλοϊκῆς αὐτῶν εὐγενείας τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν θεατὴν.

Οὐδὲν ἥττον ἐπιτυχῶς διατυποῖ ὁ Λύτρας καὶ τὴν φαιδρὰν καὶ εὐφρόσυνον ἢ καὶ κωμικὴν ὄψιν τοῦ λαοῦ, ἀποφεύγων τὰς ἀκρότητας

καὶ τὰς παρεκτροπὰς, αἵτινες ὑποβιβάζουσι τὴν τέχνην εἰς γελοιογραφίαν. Ὁ Μάγκας, τὰ Κάλανδα, τὸ Φίλημα, τὸ Μαγειρεῖον, ὁ Κακὸς Ἐγγονος εἶναι εἰκόνες μεστὰὶ λεπτοτάτης μεθυγραφικῆς* δυνάμεως.

* * *

Πλὴν τῶν ἀπλῶν ρωπογραφιῶν, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ὑποκείμενον τὴν παράστασιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐν εἰδυλλιακαῖς σκηναῖς ἀναπτυσσομένου ἢ τὴν παράστασιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ τυχαίᾳ ἐκφάνσει τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὁ Λύτρας παρήγαγε καὶ εἰκόνας γενικωτέρας σημασίας, ἀληθεῖς μεγαλογραφίας, εἰκόνας τῆς ἱστορικῆς καλουμένης ρωπογραφίας, αἵτινες χαρακτηρίζουσι ἐποχὴν ὁλόκληρον παρωχημένην τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, ἀναπαριστῶσαι μετὰ πειστικῆς ἀληθείας καὶ δραματικῆς δυνάμεως τὸν θυελλώδη καὶ πολυτάραχον ἐθνικὸν βίον ἀρχαιοτέρων χρόνων, τὸν μεστὸν κινδύνων καὶ σκληρῶν δοκιμασιῶν.

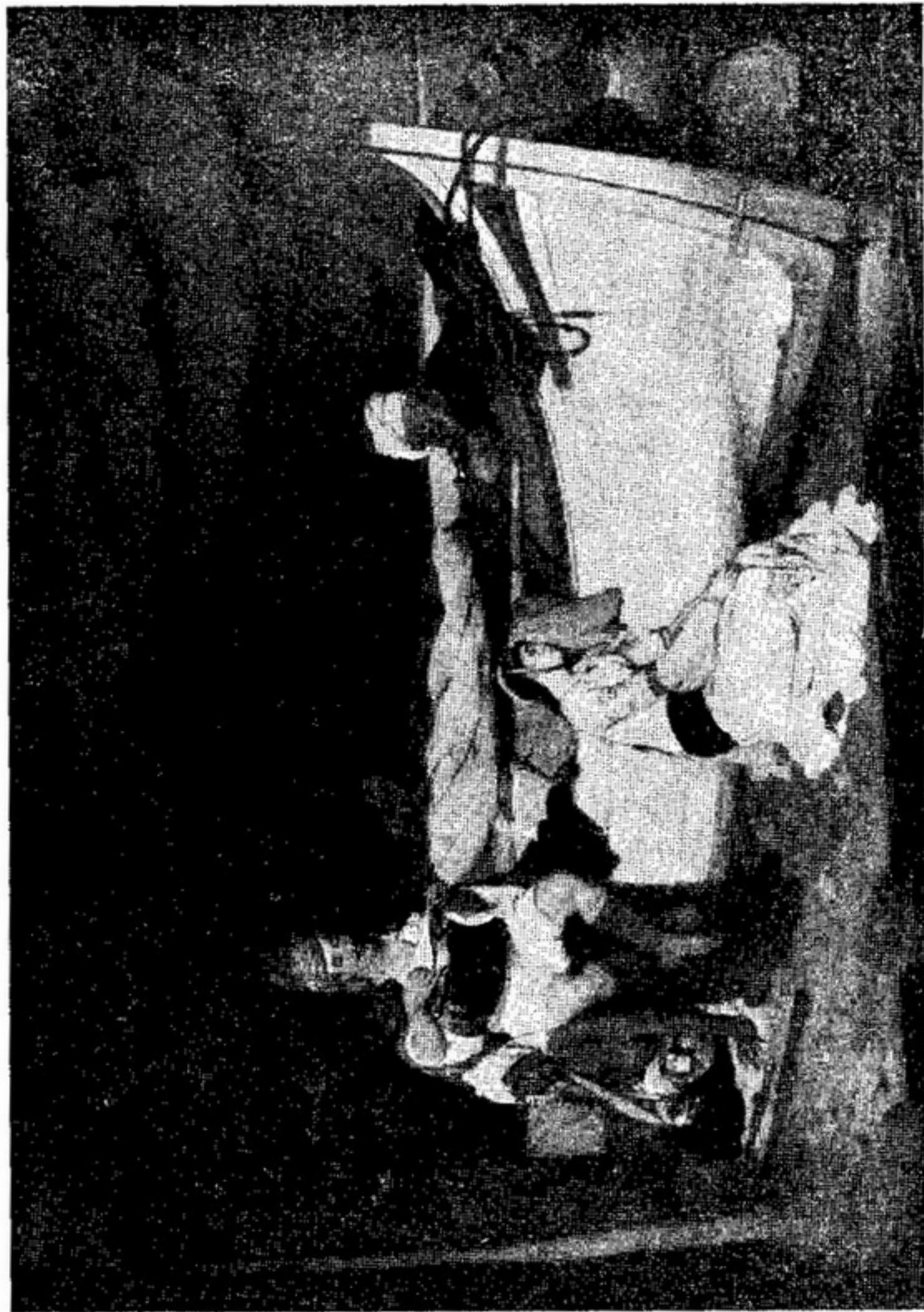
Τὰ ἔργα ταῦτα ἀποδεικνύουσι ὅτι ὁ Λύτρας ὄχι μόνον ποιητικῆς εὐαισθησίας ἐμπεφορημένος εἶναι ἀλλὰ καὶ βαθὺς μελετητὴς καὶ ψυχολόγος.

Πλὴν τοῦ ἐναντι ἀπεικονιζομένου ἔργου Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν, ὁ σπουδαιότατος τοῦ εἶδους τούτου πίναξ τοῦ Λύτρα εἶναι, λόγῳ ἐπιβολῆς, Ἡ Κλεμμένη. Σπήλαιόν τι παρὰ τὴν ἀκτὴν καὶ πλοιάριον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐντὸς αὐτοῦ κρυπτόμενον εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ τῆς παραστάσεως βάσις, ἡ σκηνογραφία, τὸ κυριώτερον δὲ τῆς συνθέσεως πρόσωπον, ὅπερ ἀποτελεῖ ἄλλως καὶ τὸ κέντρον τῆς ἐσωτερικῆς ιδέας, εἶναι ἡ ἐν τῷ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος μέρει καθημένη παρὰ τὴν λέμβον γυναικεία μορφή, Ἑλληνὶς καὶ ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ πλούτου τῆς περιβολῆς. Κατεχομένη ὑπὸ βαθείας ψυχικῆς ὁδύνης στηρίζει τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ πλοίου, ὅλως ἀναίσθητος πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν γινόμενα. Δύο δὲ εἶναι κυρίως τὰ πρόσωπα, ἅτινα καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν σύνθεσιν στενώτερον μετ' αὐτῆς συνδέονται. Γέρων τις Τοῦρκος καὶ ἀπαίσσιος τὴν ὄψιν νεαρὸς ζεῖμπέκης, ὃν καθιστᾷ ἀπεχθέστερον ἢ αἱματόχρους ἐνδυμασία του. Κάθηται οὗτος ἐπὶ τῆς λέμβου παίζων τὸ σύνηθες μουσικὸν ὄργανον τῶν Τούρκων, προσβλέπει δὲ λοξῶς τὴν περικαλλῆ νεάνίδα μὲ φιλάρεσκον μειδίαμα, πεποιθὼς εἰς τὴν μαγείαν τῆς μουσικῆς του καὶ εἰς τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τῶν θελγήτρων του. Παρ' αὐτὸν δὲ κάτωθεν τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τοῦ

Νικηφόρου Λύτρη

Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν

Νικηφόρου Λύτρα

Η Κλεμένη

πλοιαρίου κάθηται ὁ γέρον Τούρκος, ὅστις μετὰ στυγνοῦ καὶ ἀδυσωπότητος ὕφους καὶ μετὰ τινος φθόνου προσβλέπει τὸν νέον ζεῖμπέκη ἀναμιμνησκόμενος τοὺς ἡρώϊκούς του χρόνους.

Τί ζητεῖ ὅμως ἡ νεαρὰ αὕτη καὶ περικαλλὴς κόρη ἐν μέσῳ τοιούτου ἥκιστα τιμητικοῦ ὁμίλου, τίς ἡ σχέσις αὐτῶν, καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς θλίψεως τῆς γίνεται σαφέστερον καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τῆς συνθέσεως προσώπων. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ζεῖμπέκη συσπειρᾶται αἰθίοψ τις, ὅστις ἔχει τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους προσδεδεμένην ἕνεκα βαρείας πληγῆς. Ἡ πρὸ αὐτοῦ δὲ κειμένη μάχαιρα ὑποδηλοῖ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πληγῆς του. Ὅποίου εἶδους αἰσθήματα ἐμπνέει εἰς τὸν μαῦρον τοῦτον τὸ πρὸ αὐτοῦ λαμπρὸν θέαμα γυναικείας καλλονῆς, δεικνύει ἡ λαγνεῖα, ἥτις ἐκφραστικώτατα ἐπὶ τῆς ἀπαισίας μορφῆς του ὑποτυποῦται. Ἐν γένει δὲ ὁ αἰθίοψ εἶναι μία τῶν ἐκφραστικωτάτων μορφῶν τῆς ὅλης εἰκόνας.

Ἐν τῷ βάθει τοῦ σπηλαίου φαίνεται ἕτερος Τούρκος παρασκευάζων τὰ ὄπλα, πρὸς προσεχῇ κίνδυνον, ἐν μακρινῇ δὲ ἀποστάσει φρουρὸς ἔνοπλος καὶ ἡμικλινῆς κατασκοπεύων τὰ πέριξ. Τὸ μέρος, ἐν ᾧ ἡ σκηνὴ αὕτη ἀναπτύσσεται, τὰ ὄπλα, αἱ κατασκοπεύσεις καὶ αἱ πληγαὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκφράζουσι σαφῶς ὅτι ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ ἔχομεν ἐνώπιόν μας συμμορίαν πειρατῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπιτυχῇ τῆς ἀπαγωγῆς ἐκβασιν κάθηνται φρουροῦντες τὴν πλουσίαν αὐτῶν λείαν, τὴν «Κλεμμένην» Ἑλληνίδα, ἐπὶ προσδοκίᾳ γενναίων λύτρων.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τοῦ Λύτρα εἶναι μεστὴ δραματικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ σημεῖον δὲ τὸ ὅποιον ἐξέλεξε πρὸς καλλιτεχνικὴν διατύπωσιν τῆς δραματικῆς ταύτης ὑποθέσεως ἐμφαίνει μεγάλην ψυχολογικὴν παρατηρητικότητα τοῦ τεχνίτου. Ἡ παράστασις αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἐν ἀπλοῦν ἐπεισόδιον ἀπαγωγῆς, ἐρωτικὸν μάλιστα, τρυφερόν, ὅπερ ὅμως, ἕνεκεν τῆς μεγάλης ταύτης ἀντιθέσεως τοῦ ρωμαντικοῦ ἐπεισοδίου πρὸς τὸ τραγικὸν τῆς ὅλης ἰδέας, καθιστᾷ τὴν ἐκ τῆς παραστάσεως ἐντύπωσιν μᾶλλον ζωηρὰν καὶ δραστικὴν.

Μία τῶν μεγαλυτέρων ἀρετῶν τῆς εἰκόνας ταύτης καὶ καθόλου τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα εἶναι ἡ πλαστικότης καὶ σαφήνεια, μεθ' ἧς ἐκφράζεται ἐκάστοτε ἡ ὑπόθεσις τῆς παραστάσεως. Ἰστάμενός τις πρὸ τῆς εἰκόνας ταύτης τοῦ Λύτρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρμηνευτοῦ. Ὅχι μόνον λαλεῖ σαφῇ καὶ εὐληπτον γλῶσσαν πρὸς πάντα θεατὴν, ἀλλὰ καὶ κινεῖ τὴν φαντασίαν του, μετάγουσα αὐτὸν καὶ πέραν τοῦ χρονικοῦ

σημείου, ἐν ᾧ ἡ παράστασις ἀναπτύσσεται. Ἡ αὐτὴ δὲ σαφήνεια παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ οἰκονομίᾳ τῆς συνθέσεως. Δι' ὧν τῶν ἔργων τοῦ Λύτρα διήκει πνεῦμα νοικοκυροσύνης, πνεῦμα καλλιτεχνικῆς σωφροσύνης, διατάσσει καὶ ρυθμίζει τὰ πάντα μετὰ λογισμοῦ καὶ περισκέψεως. Οὐδὲν οὐδέποτε τὸ τυχαῖον ἢ περιττόν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τῆς γενικῆς ἰδέας καὶ εἰς αὐτὴν ὑποτάσσονται.

Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συνθέσεως καὶ ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου εἶναι αἱ δύο κύριαι τεχνικαὶ ἀρεταὶ αἱ χαρακτηρίζουσιν τὰ ἔργα τοῦ ἡμετέρου καλλιτέχνου.

Κατὰ τὸν χρωματισμὸν ὁ Λύτρας δύναται κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρηθῇ ὁπαδὸς τῆς ἀρχαιοτέρας περιόδου τῆς σχολῆς τοῦ Πιλότη, ἔχει ὅμως καὶ ἰδιορρυθμίαν τινά. Τὰ ἔργα του στεροῦνται βάθους καὶ ἀτμοσφαίρας καὶ ὁ χρωματισμὸς εἶναι ὀλίγον ξηρὸς καὶ ὄχι πολὺ πειστικός. Ἀποβλέπει δὲ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρμονικὴν διάταξιν ἢ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων. Καὶ τοῦτο κυρίως ἀποτελεῖ τὸ μέγα πλεονέκτημα τοῦ χρωματισμοῦ τοῦ Λύτρα, ὅτι γινώσκει μετὰ πολλῆς ἀρμονίας νὰ συνδυάζῃ ἐκάστοτε τὰ διάφορα τῆς εἰκόνος τοῦ χρώματα μετὰ τοῦ γενικοῦ τόνου.

Διὰ νὰ λάβῃ τις πλήρη εἰκόνα τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοφυΐας καὶ τῆς ποικίλης δημιουργικότητος τοῦ Λύτρα δὲν πρέπει νὰ παρίδῃ καὶ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ προσωπογραφίας. Ὁ Ἕλλην καλλιτέχνης ὡς προσωπογράφος δὲν ἐπιζητεῖ τὴν μηχανικὴν φωτογραφικὴν ἀναπαραστάσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀληθείας, ἀλλὰ ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς τὴν ἠθογραφικὴν διάπλασιν, ὑποτυπῶν ὅσα μόνον ἀποτελοῦσι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἥθους ἢ χαρακτῆρός τινος. Διὰ τὴν ἀρετὴν δὲ ταύτην καθίστανται αἱ προσωπογραφίαι τοῦ Λύτρα ἀληθεῖς τύποι, χαρακτῆρες. Ἐκ τῶν κρατίστων δὲ προσωπογραφιῶν αὐτοῦ εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Ὁθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας (ἐν Ἀρσακείῳ), πρὸς ὧν τὴν ἠθογραφικὴν δύναμιν ἀμιλλᾶται ἡ πλαστικότητα τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀρμονικὴ τῶν χρωμάτων διάταξις. Ἀπαράμιλλος δὲ εἶναι ἡ μεγαλοπρεπὴς σκηνογραφία τῶν κλασσικῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως τῶν περιβαλλόντων ἐν εἰδει πλαισίων τὰς σεπτὰς μορφάς, μαρτυροῦσα βαθὺ ποιητικὸν αἶσθημα τοῦ καλλιτέχνου. Εἶναι δὲ καὶ ἡ μόνη εὐαρμοστοῦσα πρὸς τὸ βασιλικὸν μεγαλεῖον τῶν ἀπεικονιζομένων, οἵτινες ὄχι μόνον τὴν νέαν

Ἑλλάδα ὀλοφύχως ἠγάπησαν ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον πολιτισμὸν εἰλικρινῶς καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἐλάτρευσαν.

* * *

Τοιοῦτος ὢν ὁ Λύτρας ἠδύνατο, πεπροικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἔσοχα καλλιτεχνικὰ χαρίσματα, καὶ ἀλλαχοῦ ἐν εὐρυτέρῳ καλλιτεχνικῷ κόσμῳ νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ δόξης δάφνας πλείονας νὰ δρέψῃ καὶ πλοῦτον νὰ ἀποκτήσῃ. Προυτίμησεν ὁμως, καὶ ἐν μειονεκτικῇ ὦν ἐνταῦθα θέσει, νὰ ἀφιερῶσῃ τὸ τάλαντόν του εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα γενόμενος οὕτως ὄχι μόνον ὁ σπουδαιότατος παράγων, ἀλλὰ καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς νεωτέρας ἐν Ἑλλάδι καλλιτεχνίας· διότι παρ' αὐτοῦ σχεδὸν πάντες οἱ ὅπωςδὴποτε διωνομασμένοι ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ νεώτεροι Ἕλληνες ἐμυήθησαν τὰ πρῶτα τῆς τέχνης μυστήρια, παρ' αὐτοῦ ἐνεπνεύσθησαν καὶ πλείστοι ἄλλοι τῶν φιλοτέχνων τὸν πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν ἔρωτα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εἵπομεν ἐν ἀρχῇ ὅτι ἀφιερῶμεν τὰς γραμμάς ταύτας εἰς τὸν Λύτραν, τιμῶντες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὄχι μόνον τὸν μεγάλον καλλιτέχνην, ἀλλὰ κατ' ἔσοχὴν τὸν Ἕλληνα καλλιτέχνην.

* * *

Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ ὁ καλλιτέχνης ζῇ ἐν πλήρει ἀπομονώσει καλλιτεχνικῇ, ἔχων συνάμα νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς πλείστας ἄλλας βιωτικὰς δυσχερείας, εὐκόλως γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ καλλιτέχνου τὸ αἶσθημα τῆς ἀπογοητεύσεως καὶ τῆς ἀθυμίας. Ὁ Λύτρας ὁμως εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ ἀμείωτον καὶ ἄσβεστον τὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν θείαν τέχνην. Οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην δὲ πικρίαν ἠσθάνθη ποτὲ κατὰ τῶν συμπολιτῶν του, ὡς μὴ δυναμένων ἔτι ἐπαρκῶς νὰ ἐκτιμήσωσι τὸ τάλαντόν του. Μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου διέρρευσε ἐν διηνεκεῖ ἐργασίᾳ ἅπας ὁ μέχρι τοῦδε βίος του ἐν τῷ ἡρέμῳ σπουδαστηρίῳ του. Θεραπεύει δὲ τὴν τέχνην ὄχι χάριν κέρδους ἢ χάριν δόξης καὶ ἐφημέρου ἐπαίνου τῶν πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἀληθὴς καλλιτέχνης ὑπέικων εἰς τὴν ἔμφυτον καλλιτεχνικὴν τῆς ψυχῆς του ὁρμήν.

* * *

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καλλιτέχναι ἐξειργάζοντο συνήθως μετὰ τελειότητος ἄκρας καὶ τὰ μὴ καταφανῇ τῶν ἀγαλμάτων μέρη.

Ἐλέχθη ὅτι οὕτως ἐργαζόμενοι ἤθελον νὰ καταστήσωσι τὰ ἔργα των ἀρεστὰ ὅχι μόνον εἰς τοὺς θνητοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗ τὸ ὄμμα τὰ πάντα βλέπει.

Εἰς τὸ ὄμμα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ Θεοῦ τῆς καλλιτεχνίας ἀφιεροῖ καὶ ὁ ἡμέτερος ζωγράφος τὰς εἰκόνας του, γινώσκων ὅτι τῶν θνητῶν τὸ ὄμμα, τῶν συγχρόνων συμπολιτῶν του, τυφλώττει ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς πᾶσαν καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν.

Περιοδικὸν «Ἑστία» 1893, σ. 152 ἐξ.

Θεμιστοκλῆς Σοφούλης

6. Ο ΥΨΗΛΟΦΡΩΝ

Ὁ ὑψηλόφρων ὁμοιάζει κάπως τὸν ὑπερήφανο, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὑπερήφανος εἶναι ὑ ψ η λ ό φ ρ ω ν. Εἶναι ἄνθρωπος ἀνωτέρων φρονημάτων καὶ εὐγενεστέρων αἰσθημάτων. Ὁ χαρακτῆράς του εἶναι ἐντιμότερος καὶ δὲν παραδέχεται νὰ κάμῃ τίποτε ἀγεννές.

Ἡ ὑψηλοφροσύνη του εἶναι πόρισμα τῆς εὐγενοῦς διαθέσεως τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν ἠθικοπνευματικῶν προτερημάτων του.

Μὲ τοὺς κατωτέρους μᾶλλον εὐπροσῆγορος .

Μὲ τοὺς ὁμοίους του εὐγενικός.

Μὲ τοὺς ἀνωτέρους του ὑψηλόφρων.

*Ἄν ἔχῃ ἀνώτερη κυβερνητικὴ θέσι, ἂν εἶναι ὑπουργός, ἂν εἶναι βασιλεὺς, ὁ ὑψηλόφρων χαρακτῆράς του ἀναβιβάζει τὸ ἔθνος καὶ τὸ συσταίνει στὸν ἔξω κόσμον.

*Ἄν εἶναι ἰδιώτης καὶ ἰδιωτεύει στὸ σπίτι του θὰ κάμῃ σεβαστὴ τὴν οἰκογένειά του. Ἡ ζήλεια καὶ ὁ φθόνος ἡμποροῦν νὰ τοῦ γαυγίσουν ἀπὸ μακρὰν, ἀλλὰ ποτὲ νὰ τὸν δαγκάσουν.

Δέχεται δημόσιες θέσεις καὶ δημόσιες τιμές, ἂν τοῦ προσφέρουν, ἀλλὰ ποτὲ δὲν πηγαίνει γυρεύοντάς τες. Τὸ σιχαντερό ἐκεῖνο συνήθειο, τοῦ νὰ ζητῇ ἐμμέσως τιμητικὰς θέσεις καὶ τυχαίνοντάς τες νὰ λέῃ ὅτι τις δέχεται παρακαλεσμένος καὶ βιασμένος ἀπὸ τοὺς φίλους, τοῦ εἶναι ἄγνωστο. Ἡ δημόσια ὑπηρεσία ἔχει χρεῖα νὰ ὠφελῇ ἀπὸ αὐτόν· αὐτός, καίτοι ἴσως πένης, δὲν ζητεῖ νὰ ὠφεληθῇ ὑπηρετῶντας.

Μπορεῖ, ἂν δὲν ἀγαπᾷ τὰ στρατιωτικά, νὰ πασχίσῃ νὰ τ' ἀπο-

φύγη, ἀλλὰ μιὰ φορὰ στρατιώτης, ἀποθνήσκει στὴ μάχη, ἀλλὰ δὲν φεύγει.

* Ἄν εἶναι γυναῖκα, ἡ ὑψηλόφρων τούτη, ἀπαξιοῖ τὴν καταβιβαστικὴν γυναικεῖαν φιλαρέσκειαν καὶ βάνει τὸ φιλότιμό της εἰς ἀξιοπρεπέστερα ἄλλα, εἰς τὴν μεγαλύτερη ἀνδρωσι τῶν φρονημάτων της, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματός της, εἰς τὴν κάθαρσιν τῆς ψυχῆς της ἀπὸ δεισιδαιμονίας καὶ προλήψεων, εἰς τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην ἀνωτέρων ὠφελίμων γνώσεων.

Ὁ ὑψηλόφρων χαρακτηῖρας δίνει κάτι τι πραγματικῶς ἀνώτερον στὴν ψυχὴ καὶ στὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνδρέας Λασκαράτος

7. Η ΓΥΝΑΙΚΟΥΛΑ

Ἡ γυναικούλα εἶναι κι ἐκείνη ὃν ἀνθρώπινον ἀλλὰ κατώτερης ἀνθρωπίνης ἀξίας. Ἔχει λίγες καὶ ποταπὲς ιδέες καὶ λιγώτερη ἀνθρωπιά.

Γεωγραφικὲς τῆς γνώσεις εἰν' ἐκεῖνες τοῦ τόπου της, ἡ καὶ μόνης τῆς γειτονιάς της. Ἱστορικὲς, ὅσα θυμᾶται νὰ εἶδε μὲ τὰ μάτια της, ἡ ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά της. Θρησκευτικὲς, ἡ ἐκκλησία τῆς ἐνορίας της καὶ ὁ παπᾶς της. Ἐπιτηδευματικὲς, ἡ ρόκα της, τὸ σκαρτσούνι της, καὶ ἴσως-ἴσως καὶ τὸ κροσέ της.....

Κοντὰ ὅμως σὲ τούτη τὴ γυναικούλα, ὀφθαλμοφανῶς κατώτερης κοινωνικῆς τάξεως, εἶναι καὶ ἡ γυναικούλα ἀνώτερης περιωπῆς. Τούτη ἔχει πλατύτερον ὀρίζοντα ἰδεῶν καὶ ἀνώτερην ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ της, ἐπειδὴ τούτη, παρεχτὸς τῶν εἰρημένων γνώσεων καὶ πεπιοθήσεων, κάνει καὶ τῆς ἔρχεται τὸ φιγουρίνο ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ξέρεي νὰ ἐνδύνεται μὲ κομψότητα. Παίζει τὰ χαρτιά· ἴσως κιόλα διαβάζει μυθιστορήματα. Ἔχει θεωρεῖον εἰς τὸ θέατρον, ὅπου ἡ δόξα καὶ ἡ ἀποθέωσίς της. Δὲν ἐννοεῖ μουσικὴν, οὐδὲ ξέρεي τί γίνεται στὴ σκηνή..... Καὶ βγαίνει ἐν θριάμβῳ ὅτι ἐσάστισε ὅλους μὲ τὰ σπάνιά της φορέματα καὶ μὲ τὰ λαμπρά της στολίδια.

Ἡ ὕστερη τούτη γυναικούλα, μὲ ὅλη της τὴν ὑπεροχὴν ἀπάνου στὴν πρώτη, ἔχει τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κεφαλιοῦ της γεμᾶτο κορδέλες, φιγουρίνια, συναναστροφές, τραπουλόχαρτα, μαγαζιά μὲ μόδες, καπέλα μὲ πιουῖμες*.... ἀλλὰ τόσο μόνο.

Καὶ ὁμῶς ἡ γυναικούλα τούτη κυβερνᾷ ἴσως τὸ ἀνθρωπάκι τὸν ἄνδρα της καὶ ἀντάμα οἱ δύο τους ἀνατρέφουνε τὰ παιδιὰ τους κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσι τῶν γονέων !.... Ὅπου γυναικοῦλες καὶ ἀνθρωπάκηδες κάμνουν τὸ σῶμα τῆς κοινωνίας, ἐκεῖ δὲν ἐχτιμοῦνται, παρὰ τὰ μηδαμινά, τὰ στάσιμα, τὰ γελοῖα. Οἱ λίγοι ἀνώτεροι κιτρινοφυλλιάζουνε καὶ μαραίνονται ἀποθαρρημένοι. Ἡ δὲ κοινωνία μένει πάντα εὐκαταφρόνητη καὶ ἀνάξια σύγχρονη τοῦ λοιποῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

«Ἴδου ὁ ἄνθρωπος»

Ἀνδρέας Λασκαράτος

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. ΗΘΟΓΡΑΦΙΚΑ

1. Ο ΠΑΠΑ - ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ

— Παπαδιά μου, εἶπεν ὁ παπᾶ-Νάρκισσος, ἀφοῦ ἀπέφαγε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρόν του· παπαδιά μου, μοῦ κατεβαίνει ὁ ὕπνος γλυκὰ-γλυκὰ. Μὲ τὴν ἄδειάν σου θὰ τὸν πάρω.

— Νὰ τὸν πάρης καὶ νὰ τὸν καλοπάρης, παπᾶ μου. Σοῦ ἀξίζει νὰ ἡσυχάσης ὕστερα ἀπὸ τόσῃν κούρασιν σήμερον. Καὶ οὔτε θὰ ἔλθῃ κανεὶς νὰ σὲ πειράξῃ μὲ αὐτὸ τὸ λιοπύρι.

Καὶ ἤρχισεν ἡ παπαδιά νὰ μεταφέρῃ ἀπὸ τὴν τράπεζαν εἰς τὸν νεροχύτην τὰ ὀλίγα πινάκια καὶ τὰ δύο μαχαιροπήρουνα, διὰ νὰ τὰ καθάρῃ, προτοῦ τὰ τοποθετήσῃ εἰς τὴν ἐξέχουσαν ἐπὶ τοῦ τοίχου σανίδα, μετὰξὺ τοῦ νεροχύτου καὶ τῆς ἐστίας. Διότι τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ἦτο συγχρόνως καὶ μαγειρεῖον καὶ ἐστιατόριον καὶ αἴθουσα. Ἡ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔφαγον τὸ λιτὸν γεῦμά των, τέσσαρες ξύλινοι καθέκλαι, καὶ εἰς ψάθινος καναπὲς ἦσαν τὰ μόνα ἔπιπλά του. Ὁ καναπὲς ἦτο ἀντικρυ τῆς ἐστίας. Ἀνωθεν αὐτοῦ ἐκρέματο ἐπὶ τοῦ τοίχου ἐντὸς μαύρου ξυλίνου πλαισίου (χωρὶς ὁμῶς ὕαλον), λιθογραφία κιτρίνη ἐκ τῆς πολυκαιρίας, παριστῶσα τὴν ἄφιξιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος εἰς Ναύπλιον. Ἀπέναντι τῆς εἰσόδου, εἰς μὲν τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίαν τοῦ τοίχου ἦτο ἡ θύρα τοῦ κοιτῶνος, εἰς δὲ τὴν πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ θύρα τοῦ κήπου. Μεταξὺ τῶν δύο θυρῶν ἔκειτο κιβώτιον

ὀγκῶδες, πρασίνου χρώματος, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τάπητος μικρὸς διπλωμένος εἰς τέσσαρα. Τὸν τοῖχον ἄνωθεν τοῦ κιβωτίου ἐστόλιζεν ἑτέρα λιθογραφία, ἄνευ πλαισίου αὕτη, προσηλωμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου διὰ τεσσάρων μικρῶν καρφίων καὶ παριστῶσα, οὐχὶ πολὺ ἐντέχνως, τὴν ἄποψιν τοῦ ἐν Τήνῳ ναοῦ τῆς Εὐαγγελιστρίας ἐνθύμημα τοῦτο, προδήλως, εὐλαβοῦς τοῦ οἰκοδεσπότη ἀποδημίας εἰς τὸ προσκυνητάριον ἐκεῖνο.

Κατάντικρυ τοῦ κιβωτίου ἡ θύρα τῆς οἰκίας, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτῆς δύο παράθυρα, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα ἦσαν κλειστά. Ἡ θύρα ἐχωρίζετο ὀριζοντίως εἰς δύο φύλλα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν κάτω ἦτο κλειστόν, τὸ δὲ ἄνω ἀνοικτὸν πρὸς τὸν στενὸν ἔξω δρομίσκον καὶ εἰσῆρχετο δι' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ δωματίου τὸ ἄφθονον φῶς τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου.

Ἐν τούτοις ὁ παπᾶ-Νάρκισσος ἐγερθεὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κοιτῶνα, ἔφερεν ἐκεῖθεν τὸ προσκέφαλόν του, τὸ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ καναπέ, ἔκλεισε καὶ τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας, διὰ νὰ γίνη τὸ δωμάτιον σκοτεινὸν καὶ δροσερόν, καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν καναπέν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἠγέρθη πάλιν, ἐπῆρε τὸν ἐπὶ τοῦ κιβωτίου τάπητα, τὸν ἐξεδίπλωσε, τὸν ἦπλωσε μετὰ προσοχῆς ἐπὶ τοῦ καναπέ, καὶ ἐστρώθη μετὰ μεγαλυτέρας ἢ πρότερον εὐχαριστήσεως, ἐνῶ ἡ παπαδιὰ ἐξηκολούθει ἐν σιωπῇ τὴν παρὰ τὸν νεροχύτην ἐργασίαν της.

Ἐδικαιοῦτο πράγματι ὁ παπᾶ-Νάρκισσος νὰ θέλῃ ἀνάπαυσιν τὴν μεσημβρίαν τῆς Κυριακῆς ἐκείνης. Ἦτο ἐπὶ ποδὸς ἀπὸ τὰ ἐξημερώματα. Ἐν ἑλλείψει ἄλλου ἱερέως, ἡ διακόνου, ἡ καὶ ἀναγνώστου, αὐτὸς ἀνέγνωσε κατὰ τὸ σῦνηθες τὸν ὄρθρον καὶ ἐτέλεσε τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν μόνην ἐκκλησίαν τοῦ μικροῦ χωρίου του. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας μετέβη πεζὸς εἰς ἀπομεμακρυσμένον μέρος τῆς νήσου, μετὰ τοῦ Εἰρηνοδίκου καὶ μαρτύρων πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὀρίων ἐνὸς ἐκεῖ ἀγροῦ του, τοῦ ὁποίου ὁ γείτων του ἀντεποιεῖτο μίαν λωρίδα. Καὶ ἐπέστρεψεν μὲν ἱκανοποιηθεὶς, διότι ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιόν του ἐπισήμως, ἀλλ' ὅμως ὁ δρόμος ἦτο μακρὸς, ὁ δὲ καύσων ὑπερβολικὸς. Εἶχε παρέλθει ἡ συνήθης τοῦ γεύματος ὥρα, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἡ παπαδιὰ ἐπερίμενε ἀνησυχοῦσα μὴ χαλάσῃ τὸ φαγητόν. Ἀλλ' ὁ πεινασμένος παπᾶς τὸ εὖρεν ἐξαίρετον καὶ τὸ ἐτίμησε κατὰ κόρον, πρὸς ἄκραν τῆς συζύγου του εὐχαρίστησιν. Συνετέλεσε δὲ καὶ τοῦτο ἴσως πρὸς αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν βλεφάρων του.

Ὁ μεσημβρινὸς καύσων, εὐαρέστως μετριαζόμενος ἀπὸ τὸ σκότος τοῦ δωματίου, ἡ ἄκρα σιωπή, διακοπτομένη ἀπὸ μόνην ἔξω τῶν τεττίγων τὴν μονότονον μουσικὴν, ἐντὸς δὲ τῆς οἰκίας ἀπὸ τὰς ἐλαφρὰς κινήσεις τῆς παπαδιᾶς, τοποθετούσης τὰ πινάκια εἰς τὴν θέσιν των, ὁ κάματος τοῦ χορτασθέντος παπᾶ, ὁ ἀπαλὸς ἐπὶ τοῦ καναπέ τάπης, τὰ πάντα προσεκάλουν τὸν ὕπνον.

Μὲ ἡμίκλειστα τὰ βλέφαρα ὁ ἱερεὺς παρηκολούθει τὴν ἐργασίαν τῆς συζύγου του, ἡ δὲ ξανθή του γενειὰς μόλις ὑπέκρυπτε μειδίαμα ἀφάτου ἀγαλλιάσεως. Ἐσκέπτετο ὅτι ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν θὰ προστεθῇ κοιτὶς βρέφους εἰς τὸν κοιτῶνά των. Χθὲς μόνον ἔμαθε τὸ χαρμόσυνον μυστικόν. Ἡ παπαδιὰ τοῦ ἐξεμυστηρεύθη τὴν νύκτα, εἰς τὰ σκοτεινά, συστέλλομένη νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Καὶ ἐνῶ ἡτένιζε τρυφερῶς τὰ νυσταλέα βλέμματα εἰς τὴν νεαράν του γυναικα, διέβαινον ταύτοχρόνως ἐνώπιον τῆς φαντασίας του σκηναὶ διάφοροι τοῦ παρελθόντος βίου, προσλαμβάνουσai βαθμηδὸν μορφὴν ὀνείρου, καὶ συναρμολογούμεναι, ἐν τῇ ταχείᾳ αὐτῶν καὶ νεφελῶδει διελίσκει, μὲ τὴν εὐφρόσυνον συναίσθησιν τῆς παρούσης εὐτυχίας.

Πρὸ τριῶν μόνον μηνῶν ἀπήλαυσεν ὁ παπᾶ-Νάρκισσος τὴν διπλὴν τιμὴν νὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ σύζυγος. Παιδιόθεν ἐφόρει τὸ ράσον, ταχθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προτοῦ εἰσέτι γεννηθῇ. Ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων οἱ πρωτότοκοι τῆς μητρικῆς οἰκογενείας του ἐγίνοντο ἱερεῖς, πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἰδιοκτῆτου ἐκκλησίας τῆς Ὑπαπαντῆς, ἧτις ἦτο τὸ στόλισμα, τὸ καύχημα καὶ τὸ προσκυνητᾶριον τῆς νήσου. Ἀλλ' ὁ προκάτοχος τοῦ Ναρκίσσου, καὶ θεῖός του, ἦτο κατ' ἐξαίρεσιν ἄτεκνος. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἐνύμφευσεν τὴν νεωτέραν αὐτοῦ καὶ μόνην ἀδελφήν, ἐτέθη ὁρος ρητὸς εἰς τὸ προικοσύμφωνον, ὅτι ὁ πρῶτος υἱὸς τῆς θὰ γίνῃ ἱερεὺς καὶ κληρονόμος του.

Ἡ χαρὰ τῆς οἰκογενείας, ὅτι ἐγεννήθη ἄρρεν, ὑπερέβη τὴν συνήθως ἐκδηλουμένην εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πρὸς ἀδικαιολόγητον ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τῶν θηλέων. Ὁ μικρὸς Νάρκισσος ἐθηλάσθη μετὰ σεβασμοῦ, καθὼς μέλλων ἱερεὺς, παιγνιδία του ἦσαν κομβολόγια καὶ σταυροί, ὅτε δὲ ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ, πρῶτας λέξεις μετὰ τὰ παγκόσμια π α π ᾶ καὶ μ α μ ᾶ, ἐδιδάχθη νὰ ψελίζῃ τὸ Κ Ὑ ρ ι ε Ἐ λ έ η σ ο ν. Μόλις ἠδύνατο νὰ περπατῇ στερεῶς, ὅτε ἔλαβε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ κρατῇ τὴν λαμπάδα ἐνώπιον τοῦ θείου του ἱεουργοῦντος. Οὗτος ἐδίδασκεν εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιόν του τὸ ἀλφάβητον διὰ τῶν ἐρυθρῶν ψη-

φίων τοῦ Ὠρολογίου*, βραδύτερον δὲ τὴν ἀνάγνωσιν διὰ τῆς Ὀκταήχου*. Ἀλλ' ὁμῶς ταῦτα πάντα δὲν περιέστελλον τὰς πρὸς τὸ παίζειν ὁρμὰς τοῦ μικροῦ ἱερωμένου, οὐδὲ τὸν ἀπήλασσον χειροτονίας ἄλλου εἶδους ὅτε ἤρχετο μὲ τὸ ράσον κατεσχισμένον ἀπὸ τὰς ἀναρριχήσεις εἰς βράχους, ἢ ἀπὸ διαπληκτισμοὺς μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν του.

Ἄμα εἰσελθὼν εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ μικρὸς ρασοφόρος ἐξενιτεύθη, διὰ νὰ μὴ ἐξαμβλύνῃ ἡ πολλὴ σχέσις τὸ σέβας τοῦ ποιμνίου πρὸς τὸν ποιμένα του. Εἰς Ἄνδρον ἰδιώτευε γέρων θεῖος τῆς μητρός του, ὅστις, χρηματίσας ἐπίσκοπος Σαλμαθοῦντος, παρητήθη τοῦ ἱεροῦ ἀξιώματος, ἀφοῦ ἀπεθησαύρισε τὰ ἀρκοῦντα ὅπως ζήσῃ ἐν ἀνέσει τὸ λοιπὸν τοῦ βίου. Πρὸς τοῦτον ἀπεστάλη ὁ Νάρκισσος. Ὁ Δεσπότης τὸν προσεδέχθη εὐχαρίστως, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἀναγνώστου. Πρὸς δικαίωσιν δὲ τοῦ πρώτου τούτου βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης, ὁ Νάρκισσος ἐξηκολούθησε τὰ μαθήματά του ὅχι μόνον εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ἀνδρου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τὸν πρωτοσύγκελον τοῦ πρώην Σαλμαθοῦντος, ὅστις ἰδίως τὸν προήλειφεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά.

Ἐντὸς τοιαύτης προσφυοῦς ἀτμοσφαίρας προητοιμάζετο ὁ νέος διὰ τὸ στάδιόν του. Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν ὁ ἀναγνώστης ἐπρόκειτο νὰ προχειρισθῇ εἰς διάκονον, ὅτε ἦλθεν εἰς Ἄνδρον ἡ εἰδησις, ὅτι ἀπεβίωσεν ὁ θεῖός του, οἱ δὲ συμπολιταὶ του τὸν προσεκάλουν πρὸς παραλαβὴν τῆς ἱερᾶς διαδοχῆς. Ἦτο νέος εἰσέτι διὰ τὰ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ δὲν ἔπρεπε νὰ περιπέσῃ εἰς ξένας χεῖρας τὸ οἰκογενειακὸν προνόμιον. Ὁ πρώην Σαλμαθοῦντος, καίτοι φέρων βαρέως τὴν στέρησιν τοῦ ἀναγνώστου καὶ μέλλοντος διακόνου του, τὸν ἔστειλε μὲ τὴν εὐχὴν του εἰς τὴν πατρίδα πρὸς εὗρεσιν νύμφης προτοῦ τὸν χειροτονήσῃ.

Τοῦτο οὐδαμῶς δυσηρέσκει οὐδὲ ἐδυσκόλευε τὸν Νάρκισσον, καθόσον ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένη. Ἐκ βρεφικῆς σχεδὸν ἡλικίας ἐθεώρει τὴν Ἀρετούλαν ὡς μέλλουσαν γυναῖκά του. Οἱ γονεῖς τῶν δύο παιδιῶν ἐπεκύρωσαν παιδιόθεν τὸ συνοικέσιον, κατὰ τὸ ἥμισυ παίζοντες καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σπουδάζοντες, ἀλλ' ὁ μικρὸς Νάρκισσος παρεδέχθη ἐξ ἀρχῆς τὸ σπουδαῖον μόνον μέρος τῆς ὑποθέσεως, ὅτι δὲ ἀνεχώρησεν εἰς Ἄνδρον ἀντήλλαξε μετὰ τῆς μικρᾶς συμπαικτρίας του ὑπόσχεσιν ἀμοιβαίας πίστεως.

Μετὰ ὀκτῶ ἐτῶν ἀπουσίαν εὔρε τὴν Ἀρετούλαν μεταβληθεῖσαν εἰς νέαν κομψὴν καὶ ὠραίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ξανθὴ κεφαλὴ τοῦ Ναρκίσσου δὲν ἤλαττοῦτο ὠραιότητος ὑπὸ τὸν μαῦρον σκοῦφον τοῦ ἀναγνώστου. Ὁ συνοδεύσας τὸν γαμβρὸν Δεσπότης ηὐλόγησε τὸν γάμον, ἐχειροτόνησε τὸν νεανίαν διάκονον καὶ πρεσβύτερον καὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Ἀνδρον.

Πρὸ τριῶν ἤδη μηνῶν ὁ Νάρκισσος ἦτο ἱερεὺς, τὰ πάντα δ' ἔβαινον κατ' εὐχὴν. Οἱ χωρικοὶ ἐφέροντο πρὸς τὸν ἐφημέριόν των μὲ σέβας ἀνώτερον τοῦ ὀφειλομένου εἰς τὴν ἡλικίαν του, ἡ σύζυγός του προητοίμαζε τὸν διάδοχον, οἱ ἄγροί του προεμήνυον εὐκαρπία, αἱ πρόσοδοι τῆς ἐκκλησίας δὲν ἤλαττώθησαν. Τί ἄλλο ἡδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ ; Καὶ ὅμως ἡ εὐτυχία του δὲν ἦτο ἐντελής. Τὴν ἐπεσκίαζε μεγάλη καὶ διαρκὴς ἀνησυχία. Ὁ ἱερεὺς παραμυθεῖ τοὺς ψυχορραγοῦντας καὶ κηδεύει τοὺς νεκρούς ! Ἴδου ἡ σκέψις, ἡ ὁποία τὸν ἐβασάνιζε· τὸ νέφος, τοῦ ὁποίου ἡ σκιά ἐμαύριζε τὸν φαιδρὸν ἄλλως ὀρίζοντα τοῦ βίου του.

Ὁ τρόμος τοῦ θανάτου τὸν κατεῖχε ἀφότου τὸν ἔφερον, μικρὸν ἔτι, ν' ἀσπασθῇ τὰ κλειστὰ βλέφαρα τοῦ νεκροῦ πατρός του. Ἀληθῶς παρευρέθη εἰς πολλὰς κηδεῖας ἑκτοτε. Ζῶν πλησίον ἱερέων πάντοτε, ἀνατραφεὶς οὕτως εἰπεῖν ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, πῶς ἡδύνατο νὰ μὴ παρακολουθῇ καὶ νὰ μὴ λαμβάνῃ καὶ οὗτος τὸ μέρος του εἰς τὰς νεκρωσίμους τελετάς ; Ἀλλ' ὅμως εὔρισκε πάντοτε τὸν τρόπον νὰ ὑπεκφύγῃ τὴν θέαν τοῦ θανάτου. Προσηλῶν τὰ ὄμματα εἰς τὴν λαμπάδα ἢ εἰς τὸ ψαλτήριον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, κρυπτόμενος τὸ κατὰ δύναμιν ὀπισθεν τῶν ὑψηλοτέρων ὁμηλίκων του, ποτὲ δὲν ἀνύψωσε τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ἄπνουν τοῦ νεκροκρεβάτου φορτίον, ποτὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν σπαραξικάρδιον πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας πρόσκλησιν τοῦ νὰ δώσωσι τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν εἰς τὴν σάρκα ἐξ ἧς ἀπεχωρίσθη ἡ ψυχὴ.

Ἀλλ' ὅμως πῶς ἡδύνατο, γενόμενος ἱερεὺς, νὰ ἀποφύγῃ, ἐφεξῆς τῆς ἀποσυνθέσεως τὴν ἐπαφήν ; Ἡσθάνετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἐξωμολόγησε πρὸς τὸν Δεσπότην τοὺς φόβους του, ἐξεμυστηρεύθη τοὺς ἐνδοιασμούς του, ἀπεκάλυψε τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ὁ γέρων τὸν ἐνουθέτησε, τὸν ἐπέπληξε, τὸν ἐνεθάρρυνε, τὸν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ συνηθίσῃ καὶ αὐτὸς καθὼς τόσοι ἄλλοι εἰς τὴν φρίκην τοῦ θανάτου, ἀνύψωσε τὸ φρόνημά του, ὑποδεικνύων τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἱερέως παρὰ τὴν

κοίτην τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τὸν λάκκον τοῦ τεθνεῶτος. Ὁ Νάρκισσος ἐπείσθη. Ἐπείσθη, ἀλλ' ὁ φόβος δὲν ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τρεῖς ἡδὴ μῆνας, ὁψέποτε ἤρχετό τις πρὸς ἐπίσκεψίν του, ἔτρεμε μὴ ἔρχεται φέρων ἀγγελίαν θανάτου. Μέχρι τοῦδε διέφυγε τὴν φοβερὰν δοκιμασίαν, ἀλλ' ἐσκέπτετο ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ ἢ μὴ ἐμφάνις τοῦ θανάτου εἰς τὴν νῆσόν του. Καὶ τώρα ἐνῶ κατέβαινε γλυκὺς ὁ ὕπνος εἰς τὰ βλέφαρά του μεταξὺ τῶν εὐαρέστων εἰκόνων, ὅσαι ἐπλανῶντο ὡς σκιαὶ ὀνείρων ἐνώπιόν του, ἀνემειγνύοντο καὶ σκηναὶ ὀδυνηραὶ ἐπιθανάτου ἐξομολογήσεως.

Ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ εἰκόνες αὗται ἐθολώθησαν πᾶσαι καὶ ἀπεσβέσθησαν, τὰ ἡμίκλειστα βλέφαρά του ἐκλείσθησαν ἐντελῶς, ἡ χεὶρ ἔπεσε βαρεῖα ἐπὶ τοῦ τάπητος, ἡ παρειὰ ἐβυθίσθη εἰς τὸ προσκέφαλον, καὶ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ ἡσύχου δωματίου ἀντήχησεν ἰσχυρὰ καὶ ἰσόχρονος ἡ ὑγιὴς ἀναπνοὴ τοῦ ἀποκοιμηθέντος ἱερέως.

Ἡ παπαδιὰ ἐν τούτοις ἀπετελείωσε τὴν ἐργασίαν της καὶ βαίνουσα ἀκροποδητὴ διὰ νὰ μὴ ταραξῇ τὸν ἄνδρα της, μετέβη εἰς τὸν κοιτῶνα καὶ μετ' ὀλίγον ἐπανῆλθε φέρουσα μικρὸν δέμα. Ἐκάθισεν εἰς τὸ παρὰ τὴν σβεστήν ἐστίαν σκαμνίον, ἥνοιξε τὸ δέμα καὶ ἀπλωσε ἐπὶ τῶν γονάτων της τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ περιεχόμενα. Ἦσαν βρεφικὰ ἐνδύματα, δανεισθέντα ὡς δεῖγμα διὰ τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὰ ὅποια ἐσκόπευε ν' ἀφοσιωθῇ ἐφεξῆς. Καὶ τὰ ἐβλεπεν ἡ παπαδιὰ μετὰ πόθου, καὶ τὰ παρετήρει μετὰ βραδύτητος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεκρύπτετο ἄλλο αἶσθημα ἢ ἡ περὶ τὴν ἐπεξεργασίαν των προσοχή. Καὶ διακόπτουσα τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐνδυμάτων, ἔστρεφεν ἐν τῷ μεταξὺ τὸ βλέμμα καὶ ἐβλεπε ρεμβάζουσα τὸν ἡσύχως κοιμώμεναν σύζυγόν της.

Ἦχος βημάτων βαρέων προχωρούντων πρὸς τὴν οἰκίαν διέκοψεν αἴφνης τὴν ἔξω ἡσυχίαν. Τὰ βήματα διεκόπησαν πρὸ τῆς θύρας καὶ τὸ ἄνω φύλλον αὐτῆς, ὑπεῖκον εἰς πίεσιν χειρὸς ὠθούσης ἔξωθεν, ἔτριξεν ἐλαφρῶς καὶ ἠνοιχθῇ κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ φῶς εἰσῆλθεν ἄφθονον ἐντὸς τοῦ δωματίου, ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἱερέως μετέβαλε ρυθμόν, ἀλλ' ὁμως δὲν ἔπαυσεν ἀντηχοῦσα, ἡ δὲ παπαδιὰ στρέψασα τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸ ἀνοιχθὲν θυρόφυλλον, ἔθεσε τὸ δάκτυλον εἰς τὰ χεῖλη, ὅπως ἐπιβάλῃ σιωπὴν εἰς τὸν ἀνοίξαντα.

Ἐντὸς τοῦ φωτεροῦ τετραγώνου, τοῦ σχηματισθέντος διὰ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ἄνω μέρους τῆς θύρας, προέκυπτε τὸ στῆθος καὶ ἡ κεφαλὴ γέροντος χωρικοῦ. Τὸ παλαιὸν φέσιόν του περιέδενε μανδῆλιον

βαμβακερόν, τοῦ ὁποίου αἱ λευκαὶ ἄκραι ἐκρέμαντο ὀπισθεν πρὸς φύλαξιν τοῦ ρυτιδωμένου αὐχένους του. Ὑπὸ τὸ φέσιον ἔλαμπον οἱ ζωηροὶ ὀφθαλμοὶ του σκιαζόμενοι ἀπὸ δασείας πολιᾶς ὀφρῦς.

Ὁ ἰδρῶς ἔσταζεν ἀπὸ τοὺς κροτάφους του. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐκράτει ράβδον στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὤμου του, ἀπὸ δὲ τὴν ἄκραν τῆς ράβδου ἐκρέματο ἐπὶ τῶν νώτων του καλάθιον σκεπασμένον μὲ φύλλα λαχάνων.

Ἡ παπαδιά ἐγερθεῖσα ἐπλησίασεν ἀποφητὶ πρὸς τὴν θύραν.

— Καλὴ ῥμέρα, Γεροθανάση, ἐψιθύρισε. Ὁ παπαῆς κοιμᾶται.

— Τὸ βλέπω, παπαδιά μου, ἀπεκρίθη ὁ γέρων προσπαθῶν ἀνεπιτυχῶς νὰ καταβιβάσῃ εἰς ψιθυρισμὸν καὶ οὗτος τὸν ἦχον τῆς βραγχώδους φωνῆς του. Τὸ βλέπω, ἀλλὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ξυπνήσῃ.

— Τί τρέχει ; τί τὸν θέλεις ;

— Δὲν τὸν θέλω ἐγώ, δόξα σοι ὁ Θεός ! Ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.

— Κύριε ἐλέησον ! Ὁ λεπρὸς ! ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά.

Καὶ ἀνελογίσθη διὰ μιᾶς τοὺς φόβους τοῦ συζύγου της, —τὴν φρίκην του ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν λεπρὸν τὴν ἐξάσκησιν τῶν δυσχερῶν καθηκόντων του, — καὶ τὴν ἀπόστασιν ἕως εἰς τὸ ἄλλον ἄκρον τῆς νήσου, ὅπου ὁ δυστυχὴς ἐκεῖνος διήρχετο τὸν ἔρημον βίον, — καὶ τὸν πολὺν καύσωνα τῆς θερινῆς ἐκείνης ἡμέρας.

— Ἐτελείωσαν, μοῦ φαίνεται, τὰ ψωμιά του, ὑπέλαβεν ὁ χωρικός.

— Κύριε ἐλέησον, ἐπανέλαβεν ἡ παπαδιά, μὴ εὐρίσκουσα ἄλλας λέξεις πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀδημονίας της, καὶ στρέφουσα τὰ ἀνήσυχα βλέμματα πρὸς τὸν καναπέν.

Ὁ ἱερεὺς ἤκουσε τὰ πάντα, ἀλλὰ τὰ ἤκουσεν ὡς εἰς ὄνειρον. Τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας διέκοψε τὸν ὕπνον του, ἀλλ' αἱ αἰσθήσεις του ἔμενον εἰσέτι εἰς νάρκωσιν, αἱ δὲ ἰδέαι συνωθοῦντο συγκεχυμέναι καὶ ἄνευ σειρᾶς ἐντὸς τῆς κεφαλῆς του. Εἶδε διὰ τῶν κλειστῶν βλεφάρων τὸ χυθὲν ἐντὸς τοῦ δωματίου φῶς, ἤκουσε τὴν γυναικὰ του προσαγορεύουσιν τὸν Γεροθανάσην, ἤκουσεν ὅτι ὁ λεπρὸς τὸν θέλει.... Ἀλλ' ἡ τελευταία τοῦ γέροντος φράσις καὶ τὸ δεύτερον τῆς συζύγου του « Κύριε ἐλέησον » τὸν ἀφύπνισαν ἐντελῶς.

Ἀνέκυψε τὴν κεφαλὴν, κατεβίβασε τοὺς πόδας, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ καναπέ, μὲ τὰς δύο χεῖρας στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ τάπητος, μὲ τὰ βλέμματα προσηλωμένα πρὸς τὴν θύραν καὶ τὰ χεῖλη ἡμιανοικτά, ἔμε-

νεν ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἐσκέπτετο ἄρά γε ; Ὁχι δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλ' ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει ἐνώπιόν του τὴν ἐλεεινὴν καλύβην ἐπὶ τῶν βράχων ὑπεράνω τῆς θαλάσσης, ὅπου πρὸ ἐτῶν πολλῶν, ὠθούμενος ὑπὸ παιδικῆς περιεργείας ἐπλησίασε διὰ νὰ ἴδῃ τί ἐστὶ λεπρός. Ἐφαντάζετο ὅτι βλέπει τὸν δυστυχῆ τῆς καλύβης κάτοικον, καθὼς τὸν εἶδε τότε καθήμενον κατὰ γῆς εἰς τὴν σκιάν μιᾶς κέδρου, καθαρίζοντα χόρτα ἄγρια ἐντὸς τῆς πηλίνης χύτρας του καὶ στρέφοντα μετὰ ἀπορίας τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν μικρὸν ρασοφόρον. Ἀνεπόλει πῶς, ὅτε εἶδε τὴν ἀποτρόπαιον ἐκείνην μορφήν, ρίγος φρίκης τὸν κατέλαβε καὶ ἔφυγε δρομαίως πρὸς τοὺς συντρόφους του, οἵτινες ἀτολμότεροι τὸν ἐπερίμενον μακρὰν τῆς καλύβης.

— Νὰ μὲ συμπαθήσης, παπᾶ μου, εἶπεν ὁ Γεροθανάσης. Σ' ἐξύπνησα. Ἀλλὰ ψυχομαχεῖ ὁ λεπρός καὶ σὲ θέλει καὶ εἶναι πολὺς ὁ δρόμος ἕως ἐκεῖ. Ἴσως δὲν τὸν προφθάσης.

Ὁ παπᾶ-Νάρκισσος ἠγέρθη.

— Παπαδιά, εἶπεν, ἡ δὲ φωνὴ του ἔτρεμεν ὀλίγον. Τὸ καλυμμαύκι καὶ τὸ ράσον μου.

Ὑπήκουσεν ἐκείνη σιωπῶσα καὶ ἔφερεν ἐκ τοῦ κοιτῶνος τὰ ζητηθέντα.

— Δὲν θὰ κάμης πεζὸς τόσον δρόμον, παπᾶ μου, ὑπέλαβεν θωπευτικῶς.

— Ὁχι, ὅχι, εἶπεν ὁ Γεροθανάσης. Πηγαίνω νὰ εὕρω κτῆμα κι ἔρχομαι ἀμέσως νὰ τὸν πάρω.

— Θὰ ἔλθῃς μαζί μου ; ἠρώτησεν ὁ ἱερεὺς.

— Καὶ βέβαια.

Ὁ γέρων ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένα πρὸς εὗρεσιν κτήματος, ὡς ὀνομάζουν τὰ κτήνη των οἱ νησιῶται.

Ἰδέ, ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὴν σύζυγόν του ἐνῶ ἐνιπτε τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸν νεροχύτην. Ἰδέ, ὁ Γεροθανάσης εἶδε τὸν λεπρὸν καὶ τὸν ἐβοήθησε, ἔρχεται πεζὸς ἀπ' ἐκεῖ, καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ κάμῃ πάλιν τὸν δρόμον μαζί μου. Διατί ; Χάριν φιλανθρωπίας. Κι ἐγὼ συλλογίζομαι τὴν φρίκην τοῦ νὰ παρασταθῶ εἰς τὸ ψυχομαχητὸν ἐνὸς χριστιανοῦ ; Θὰ διστάσω ἐνῶ πρόκειται περὶ ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός μου ;

Ἡ παπαδιά τὸν ἤκουε προσπαθοῦντα διὰ τῶν λόγων τούτων ν' ἀνυψώσῃ τὸ θάρρος του, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ προσθέσῃ τι καὶ αὐτὴ

πρὸς ἐνίσχυσίν του. Ἐπρόσφερεν ἐν σιωπῇ τὸ προσόψιον εἰς τὸν ἄνδρα τῆς, ἐκεῖνος δὲ ἐσπογγίσθη, ἐφόρεσε τὸ ράσον, ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καλυμμαύκιον, ἐφίλησε τὴν σύζυγόν του εἰς τὸ μέτωπον καὶ ἐξῆλθε κρατῶν εἰς χεῖρας τὰ κλειδιά τῆς ἐκκλησίας.

Ἡ οἰκία τοῦ ἱερέως ἔκειτο, τελευταία καὶ ἀπομεμονωμένη, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἀποτόμου κορυφῆς, τῆς ὁποίας τὰ πλευρὰ κατεῖχον αἱ λοιπαὶ οἰκοδομαὶ τοῦ χωρίου, ὑπερκείμεναι ἀλλήλων. Εἰς τὸ μέσον περίπου αὐτῶν ἦτο ἡ μικρὰ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, κτήριον παλαιὸν Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μὲ τροῦλον πυργοειδῆ ὑψούμενον ὑπεράνω τῶν πέριξ ταπεινῶν οἰκιῶν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ ἱερέως μέχρι τῆς ἐκκλησίας ἡ στενὴ λιθόστρωτος ὁδὸς ἀνέβαινεν ἐλικοειδῶς, ὃ δὲ ἥλιος, ἀκτινοβολῶν κατὰ κάθετον, ἀποκαθίστα κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν ἀνάβασιν κοπιωδεστέραν τοῦ συνήθους.

Τὰ παράθυρα τῶν ἐκατέρωθεν οἰκίσκων ἦσαν κλειστά, ποῦ καὶ ποῦ ὅμως τὸ ἄνω φύλλον τῆς θύρας ἦτο ἀνοικτόν, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης, ἡ καὶ ἡ σύζυγός του στηρίζοντες τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ κάτω φύλλου ἐφαίνοντο περιμένοντες τὴν διάβασιν τοῦ ἱερέως. Ὁ Γεροθανάσης διαβαίνων διέδωκε τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ λεπρὸς ἀποθνήσκει. Καὶ ἐχαιρέτα ὁ ἱερεὺς τοὺς χωρικούς :

- Καλὴ ἡμέρα, κύρ-Γιάννη.
- ὦρα καλή, κυρὰ Θανάσaina.
- Ἡ εὐχή σου, παπᾶ μου.

Προφανῶς εἶχον πάντοτε διάθεσιν δι' ἐκτενεστέραν συνδιάλεξιν, ἀλλ' ὁ παπᾶς ἐβιάζετο. Ἀνῆλθεν ἰδρωμένος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ δροσεροῦ ναοῦ, ἔλαβεν εὐλαβῶς ἐκ τοῦ ἀναιμάκτου θυσιαστηρίου τὸ ἱερὸν τῆς θείας Μεταλήψεως σκεῦος καὶ τὸ εὐχολόγιόν του, τὰ ἐτύλιξεν ἐντὸς τοῦ πετραχηλίου του, περιέδεσε τὸ πετραχήλιον ἐντὸς μαύρης λινῆς ὀθόνης καὶ ἐξῆλθεν.

Ἐκλείε μόλις τὴν θύραν τῆς Ἐκκλησίας, ὅτε ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Γεροθανάση παροτρύνοντος τὸ κτῆμα. Τὸ ζῶον δὲν ἐφαίνετο πρόθυμον εἰς ἐκδρομὴν ἐντὸς τοῦ καύσωνος. Ὁ ἱερεὺς προέβη εἰς προὑπάντησίν του, τὸ ἐθώπευσεν, ἀνέβη εἰς τὴν ράχιν του ἀφοῦ ἐναπέθεσεν ἀσφαλῶς τὸ δέμα ἐντὸς τοῦ κόλπου του, καὶ ἤρχισεν ἡ πορεία. Ὁ γέρων χωρικὸς παρηκολούθει πεζός.

Πλειότεραι θύραι ἦσαν ἤδη ἀνοικταί, οἱ δὲ εὐσεβεῖς χωρικοί, γνωρίζοντες τί ἔφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου ὁ ἱερεὺς, ἐσταυροκοποῦντο

ἐνῶ διήρχετο. Εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας του ἐπερίμενε ἡ παπαδιά, σκιάζουσα διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς της. Μειδιάμα εὐφρόσυνον ἐπέλαμψεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱερέως. Ἐκράτησε τὸ ζῶον πρὸ τῆς θύρας καὶ ἠθέλησε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ δὲν ἀνήρχοντο αἱ λέξεις εἰς τὰ χεῖλη του. Οὔτε ἐκείνη ἐπρόφερε λέξιν ἐνῶ τὸν ᾗτένιζε τρυφερῶς προσπαθοῦσα νὰ μειδιάσῃ. Ὁ παπᾶ-Νάρκισσος ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἐκτύπησε τὸν λαιμόν τοῦ ὄνου διὰ τοῦ σχοινίου τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ἀντὶ χαλινοῦ, καὶ ἐπροχώρησε μετὰ τοῦ γέροντος. Τὸ βεβιασμένον μειδιάμα τῆς παπαδιᾶς ἐσβέσθη ἅμα εἶδε τὴν συνοδείαν ἀπομακρυνομένην, καὶ διὰ τοῦ ἀντίχειρος ἀπέμαξεν ἐν δάκρυ ἐκ τῶν βλεφαρίδων της.

Ὁ δρόμος ἐξηκολούθει καταβαίνων ἀναμέσον τῶν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χωρίου ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων, ἔπειτα ἀνέβαινε πάλιν, διασχίζων πυκνὸν ἐλαιῶνα, μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ἀπέναντι λόφου, ὅπου τρεῖς ἀνεμόμυλοι ἐπερίμενον πνοὴν ἀέρος ὅπως κινήσωσι τοὺς ἤδη ἀργοὺς ἱστιοφόρους τροχοὺς των. Ἐκεῖθεν ἠπλοῦτο εὐρὺ ὁροπέδιον κατωφερές, ἀπολῆγον εἰς βράχους ἀποκρήμνους πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς νήσου. Ἡ ὁδὸς ἦτο τραχεῖα καὶ ἀπεριποίητος, ἀλλὰ καὶ ὁ Γεροθανάσης καὶ τὸ κτῆμά του ἐφαίνοντο συνηθισμένοι εἰς τὰς πέτρας, αἵτινες ἐπηύξανον τὸ δύσβατον τοῦ ἐδάφους. Τοῖχοι χαμηλοί, ξηροτράχαλοι, ἄνευ πηλοῦ ἢ ἀσβέστου, ἐχώριζον ἐκατέρωθεν τοῦ ἀμπελώνας. Καθόσον δὲ ἡ ὁδὸς ἀπεμακρύνετο, διεδέχοντο τοὺς ἀμπελώνας ἀγροὶ θερισθέντες ἤδη. Πέραν τῆς καλλιεργημένης ἐκτάσεως, ἀριστερόθεν μὲν τὸ ὁροπέδιον ἀνυψούμενον ἐσχημάτιζε σειρὰν λόφων θαμνοσκεπῶν, δεξιόθεν δὲ ἔκλεινε βαθμιαίως πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ ἡ κυανῇ τοῦ Αἰγαίου θάλασσα ἐξηπλοῦτο ἐκεῖθεν ἀπέραντος, ποικιλλομένη ἀπὸ τὰ ἀπέχοντα βουνὰ τῶν ἄλλων νήσων.

Ἦτο ἀληθῶς ὠραῖον τὸ θέαμα, ἀλλ' ὁ ἱερεὺς δὲν τὸ ἐβλεπε. Ὁ νοῦς του ἦτο ἀλλαχοῦ προσηλωμένος. Οἱ φόβοι, τοὺς ὁποίους ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Γεροθανάση εἶχον κατ' ἀρχὰς περιστείλει, ἐπανήρχοντο καὶ πάλιν ἐντὸς τῆς ψυχῆς του. Αἱ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως προετοιμασίαι, ἡ παρουσία τῶν χωρικῶν εἰς τὰς θύρας τῶν οἰκιῶν των, ἡ θεὰ τῆς συζύγου του, εἶχον ὅπωςδῆποτε ἀναστηλώσει τὴν κλονιζομένην καρδίαν του. Ἀλλὰ τώρα εἰς τὴν ἔρημίαν τῆς ἐσοχῆς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σιωπῆς, τὴν ὁποίαν ἐφαίνετο ἐπιτείνων ὁ διπλοῦς κρότος τῶν πετάλων τοῦ ζώου του καὶ τῶν βημάτων

τοῦ γέροντος χωρικοῦ, ἐνῶς ὁ ἥλιος ἔκαιγε τοὺς ὤμους του εἰκόνες ἀπαίσια ἐξετυλίσσοντο καὶ πάλιν ἐνώπιον τῶν ἀφηρημένων ὀφθαλμῶν του. Ἐπροσπάθει διὰ τῆς σκέψεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν φαντασίαν του, ἀλλ' ἡ σκέψις δὲν ἴσχυεν. Ἐφοβεῖτο, ἐφοβεῖτο ὁ δυστυχής !

Δὲν εἶχε εἰσέτι ὁμιλήσει, ἀλλ' οὐδ' ὁ συνοδοιπὸρος του διέκοψε τὴν σιωπὴν. Ὅτε περιπατεῖ τις ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ ἐδάφους δυσκόλου, ἀκολουθῶν μάλιστα τὸ βάδισμα ζώου εὐρώστου, δὲν θεωρεῖ συνήθως τὴν περίστασιν ἀρμόδιον πρὸς συνομιλίαν, καὶ ἂν ἔτι δὲν ἔχει τὴν ἡλικίαν τοῦ Γεροθανάση. Ἐπὶ τέλους ὁ ἱερεὺς ἀνέκυψεν ἐκ τῶν ζοφερῶν ρεμβασμῶν του, ἤκουσε τὸν γέροντα ὀπισθέν του ἀσθμαίνοντα, καὶ σύρας πρὸς τὸ στῆθός του τὸ σχοινίαν ἐκράτησε τὸν ὄνον. Ὁ χωρικός ἔσπευσε τὸ βῆμα καὶ ἦλθε πλησίον του.

— Τί ἔπαθες, παπᾶ μου ; Τί στέκεις ;

— Θὰ κατέβω ν' ἀνέβῃς σύ, καὶ ὅταν κουρασθῶ ἀλλάζομεν.

— Καλέ, τί λόγος ! Νὰ καθίσω ἐγὼ καὶ νὰ περιπατῇς ἐσύ !

— Εἶσαι κουρασμένος, γέρο μου.

— Ἐγὼ κουρασμένος ! Βαστοῦν ἀκόμη τὰ κόκκαλά μου κι ἐννοια σου !

— Ποῦ ἠκούσθῃ νὰ περιπατῇ ὁ παπᾶς μὲ τ' ἄγια καὶ νὰ πηγαίνει ἐμπρὸς ὁ ἀγωγιάτης μὲ τὸ κτῆμα. Ἐμπρός !

Τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπεδέχετο περαιτέρω συζήτησιν. Ὁ ὄνος ὑπέεικον εἰς τὴν ἠθικὴν πίεσιν τῆς φωνῆς τοῦ γέροντος καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ γρόνθου του ἐπικύρωσιν τοῦ ἐκφωνηθέντος Ἐ μ π ρ ό ς , ἐπανέλαβε ζωηρῶς τὴν πορείαν του. Ἀλλ' ὁ ἱερεὺς ἐχαλίνωσε τὴν ὁρμήν του διὰ ν' ἀκολουθῇ μετὰ πλειοτέρας ἀνέσεως ὁ πεζὸς γέρον καὶ διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν.

— Θὰ τὸν προφθάσωμεν ζωντανόν ; Τί λέγεις ;

— Τί νὰ σοῦ πῶ ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς τὰ ἔσχατά του.

— Πῶς τὸν ἄφησες ; πῶς ἦτο ;

— Πῶς νὰ εἶναι ; Ὡσὰν ἄνθρωπος ὅπου ψυχομαχεῖ.

Τοῦτο ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ ἱερεὺς ! Πῶς εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὅταν ψυχομαχεῖ, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις τοῦ χωρικοῦ δὲν τὸν ἐφώτισε. Ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ περιγραφόμενον τὸ θέαμα, τὸ ὁποῖον ἀπετροπιάζετο προτοῦ τὸ ἴδῃ. Ἠλπιζεν ὅτι ἡ ἐκ τῶν προτέρων περιγραφή ἤθελεν ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς ὅ,τι παιδιόθεν ἐφαντάζετο μετὰ φρίκης. Καὶ ἐπάλαιεν ἐντὸς τῆς ψυχῆς τὸ ἀνόητον αἶσθημα τοῦ φόβου πρὸς τὸ εὐγενές

αἴσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἡ ἀδιαφορία, μετὰ τῆς ὁποίας ὁ γέρων ὠμίλει περὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ θανάτου, ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἐπανήρχετο πρὸς τὸν ψυχorraγοῦντα λεπρόν, ἐπηύξανον τὴν ἐνδόμυχόν του ἐντροπὴν διὰ τὴν ἀτολμίαν του.

— Διατί ἦλθες μαζί μου ; ἠρώτησε μετὰ τινά σιωπὴν. Διὰ νὰ με συντροφεύσης ;

— Καὶ διὰ τοῦτο. Ἀλλ' ὅχι τόσον διὰ τοῦτο, ὅσον διὰ νὰ τὸν παρασταθῶ εἰς τὰ τέλη του. Ἐσύ, παπᾶ μου, νὰ τὸν μεταλάβῃς καὶ ἔπειτα νὰ φύγῃς. Ἐγὼ θὰ μείνω. Ὁλην τὴν ζωὴν τὴν ἐπέρασεν ἔρημος καὶ μόνος, ἄς ἔχῃ ἓνα χριστιανὸν εἰς τὸ πλευρόν του ἐνῶ ἀποθνήσκει, ὁ κακόμοιρος !

— Εἶσαι, ἀλήθεια, καλὸς χριστιανός, Γεροθανάση. Ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογήσῃ ! Ἀλλὰ τὸ χρέος τοῦτο εἶναι ἰδικόν μου, καὶ θὰ τὸ ἐκτελέσω ἐγώ. Ἐγὼ θὰ τοῦ κλείσω τὰ βλέφαρα.

Καὶ ἡσθάνθη τὸ λάρυγγά του στενούμενον ὑπὸ συγκινήσεως.

Ἐξηκολούθησαν ἐν σιωπῇ τὴν ὁδοιπορίαν. Ἡ ὁδὸς δὲν ἐφράσσετο πλέον ἐκατέρωθεν ὑπὸ τοίχων, ἀλλὰ διέσχιζε θάμνους σχοίνων καὶ κομάρων καταβαίνουσα πρὸς τὰ ἀπόκρημνα τῆς νήσου παράλια. Ἐντὸς ὀλίγου ἔκαμψε πρὸς τ' ἀριστερὰ παρὰ τὰς ὑπωρείας γυμνοῦ λοφίσκου καὶ εἶδε μακρόθεν ὁ ἱερεὺς μίαν κέδρον ἐκεῖ μονήρη, ὑπὸ δὲ τὴν σκιάν της τοὺς τοίχους τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ.

Πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν ὑπὸ τοὺς κλώνους τῆς κέδρου ἐκείνης εἶδεν ὁ Νάρκισσος τὸν δυστυχῆ ἐρημίτην, ὅστις πρὸ πολλῶν καὶ τότε ἐτῶν κατῴκει ἐκεῖ. Εἰς τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς νήσου, μόνος, ἔρημος, μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων, διῆλθε τὸν βίον φέρων τὸ βάρος προγονικῆς συμφορᾶς, ἀνεύθυνος αὐτός, ζῶν ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ παρηγορίας, ἄνευ σκοποῦ. Ὁρφανός, ἀκληρος, ἄπορος, κατελήφθη νεώτατος ἔτι ὑπὸ τῆς βδελυρᾶς νόσου. Οἱ ὁμόχωροί του τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἀπομόνωσιν, ἀναλαβόντες τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συντηρήσεώς του.

Δὲν ἦτο βεβαίως ὑπέρογκον τὸ βάρος, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβεν ἡ κοινότης τῆς νήσου. Ὁ Γεροθανάσης τοῦ ὁποίου οἱ ὀλίγοι ἄγροὶ ἔκειντο πέραν τῆς καλύβης τοῦ λεπροῦ, ἀνεδέχθη τὴν μεταφορὰν τῆς ἐβδομαδιαίας προμηθείας ἄρτου. Ἀλλὰ δὲν περιορίσθη εἰς τοῦτο ἡ ἀγαθότης τοῦ φιλανθρώπου χωρικοῦ. Ἐβοήθει τὸν ἄθλιον ἐρημίτην εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ μικροῦ κήπου του ἐπισκευάζων τὰ ἐργαλεῖά του, προ-

μηθεύων σπόρους, δίδων συμβουλάς. Ἔμενε συνομιλῶν μὲ τὸν ἀσθενῆ, ἐξοικειωθεὶς ἐκ τῆς μακρᾶς συνηθείας πρὸς τὸ ἐπαχθὲς νόσημά του. Καὶ τὸν ἐπερίμενε ὁ λεπρὸς μετρῶν τὰς ἡμέρας καὶ τὰς ὥρας μέχρι τῆς προσεχοῦς ἐπισκέψεως. Ὁ Γεροθανάσης ἦτο ὁ μόνος σύνδεσμος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου. Οὐδεὶς ἄλλος τὸν ἐπλησίαζε. Ἐὰν χωρικός τις διέβαινε ἐκεῖθεν, τὸν προσηγόρευεν ἐνίοτε μακρόθεν, ἐναπέθετεν ἴσως ἐπὶ βράχου ἀπέχοντος τὴν ἐλεημοσύνην του, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ τὸν ἴδῃ καὶ τὸν ὁμιλήσῃ ἐκ τοῦ πλησίου.

Ὁ περὶ τὴν καλύβην κῆπος τοῦ λεπροῦ περιεκλείετο διὰ φραγῆς ἐκ σπάρτων καὶ κομάρων ροδοδαφνῶν. Ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἡ φραγὴ διεκόπτετο, δύο δὲ λίθοι ὀγκώδεις, ἐν εἴδει παραστάδων, ἐσχημάτιζον τὴν εἴσοδον, ἀλλὰ θύρα μεταξὺ τῶν λίθων δὲν ὑπῆρχε.

Ἐκεῖ ἐπέζευσεν ὁ παπᾶ-Νάρκισσος. Ὁ Γεροθανάσης ἔδεσε διὰ τοῦ σχοινίου τοὺς δύο ἐμπροσθίους πόδας τοῦ ὄνου, πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν τῷ ἔδιδε, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν μικρὸν καλλιεργημένον περίβολον, προχωρῶν πρὸς τὴν καλύβην. Ὁ ἱερεὺς τὸν παρηκολούθει. Μετ' ὀλίγα βήματα ὁ χωρικός ἐστράφη.

— Κάθισε ὀλίγον ἔξω ἐκεῖ εἰς τὴν πέτραν, παπᾶ μου, νὰ ἰδῶ πρῶτα τί γίνεται μέσα ὁ ἄμοιρος αὐτός.

Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε σιωπῶν. Ἔλαβε τὸ δέμα ἐκ τοῦ κόλπου του, τὸ ἔλυσε μὲ τὰς χεῖρας τρεμούσας ὀλίγον, ἔθεσε τὸ πετραχήλιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀπέθεσεν ἐκεῖ καὶ τὸ καλυμμαύχιόν του, καὶ μὲ γυμνὴν τὴν κεφαλὴν, τὰς χεῖρας σταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, ἐπερίμενε ὀρθίος τὸν γέροντα. Ἦτο κάτωχρος. Μία ἀκούσιος εὐχή, μιὰ ἁμαρτωλὴ ἐπιθυμία εἰσέδυσεν αἴφνης εἰς τὴν ψυχὴν του. — ὦ ! ἔὰν ὁ γέρων ἐπανερχόμενος ἔλεγε : Τετέλεσται ! — Ἀλλ' ἀπεδίωξε μετὰ ρίγους τὸν πονηρὸν στοχασμόν, ἐπεκαλέσθη τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἔκαμε τὸν σταυρόν του, καὶ λαβὼν ἐκ τοῦ διπλωμένου περιτραχηλίου τὸ εὐχολόγιον ἤρχισε ν' ἀναγιγνώσκῃ τὰς ὠραίας προσευχὰς τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας. — Διατί ἄργεῖ ὁ Γεροθανάσης ; — Ἡθέλησε νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὴν θύραν τῆς καλύβης, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τοῦ περιβόλου ἐστάθη διστάζων. Ἡθέλησε νὰ ἐρωτήσῃ ἐκεῖθεν τὸν γέροντα, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνήν.

Ἐπὶ τέλους ὁ γέρων ἐξῆλθε τῆς καλύβης. Ὁ ἱερεὺς τὸν ἠτένισε μὲ βλέμμα ἐρωτηματικόν.

— Ἦτο εἰς βύθος. Τὸν ἐξύπνησα μὲ κόπον. Μόλις ἀκούεται ἡ φωνή

του. Ἐλαμψαν τὰ σβησμένα του μάτια ὅταν ἤκουσεν ὅτι εἶσαι ἐδῶ. Ἔλα, παπᾶ, ἔλα νὰ τὸν μεταλάβης.

Ὁ ἱερεὺς ἐπέστρεψεν πρὸς τὴν εἴσοδον, περιεβλήθη τὸ πετραχήλιον, ἔλαβεν εὐλαβῶς εἰς χεῖρας τὰ ἅγια καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὴν καλύβην. Ἡ ὠχρότης του μόνη ἐμαρτύρει τὴν ταραχήν του. Τὸ βῆμά του ἦτο στερεόν, αἱ χεῖρές του δὲν ἔτρεμον καθὼς πρίν, δὲν ἐδίσταζε πλέον· ἐνίκησε τοὺς τελευταίους ἐνδοιασμοὺς τῆς δειλίας, ἡ συναίσθησις τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς του.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν, ὁ γέρων ὅστις τὸν ἠκολούθει παρὰ πόδας, ἔθιξε ἐλαφρῶς τὸ ράσον του. Ὁ ἱερεὺς μὲ τὸν ἕνα πόδα ἐπὶ τοῦ κατωφλίου, ἐστάθη καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν. Ἡ ξανθή του κόμη ἐκυμάτιζε λυτὴ ἐπὶ τοῦ αὐχένος του.

— Παπᾶ μου, μὴ ἐγγίσης τὸ μανδήλι εἰς τὸ πρόσωπόν του. Ἐκεῖνος μὲ παρήγγειλε νὰ τὸν σκεπάσω διὰ νὰ μὴ τὸ ἰδῇς.

— Καλά, εἶπεν ὁ ἱερεὺς σοβαρῶς. Μὴ ἔλθης μέσα ἐὰν δὲν σὲ κράξω.

Καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς καλύβης.

Ὁ Γεροθανάσης ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς πέτρας παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐπερίμενε. Ἐμεινεν ἐπὶ ὥραν πολλὴν καθήμενος ἐκεῖ. Ἡπόρει πῶς ὁ ἱερεὺς οὔτε φαίνεται οὔτε ἀκούεται. Εἶχε τὴν περιέργειαν νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὴν καλύβην, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ παρακούσῃ τὴν διαταγὴν. Ἐπερίμενε λοιπὸν βλέπων τὴν κυανῇν θάλασσαν ρυτιδουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ὅστις ἐγειρόμενος ἤρχιζε νὰ δροσίζῃ τὴν ἀτμόσφαιραν. Οἱ πέριξ θάμνοι ἀνέδιδον εὐωδίαν ζωογόνον, αἱ σιταρῆθραι πετῶσαι ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὕψη ἐπλήρουν τὸν ἀέρα μὲ τὸ κελάδημά των, ἡ φύσις ἐφαίνετο φαιδρὰ ὅλη καὶ εὐτυχής, ἐνῶ ὁ λεπρὸς ἀπέθνησκεν ἐντὸς τῆς καλύβης του.

Αἶφνης ὁ γέρων χωρικὸς ἤκουσε βηματισμὸν πλησίον του ἐλαφρόν. Ἐστράφη ἀπορῶν καὶ εἶδεν ἐρχομένην πρὸς τὴν καλύβην τὴν γυναῖκα τοῦ ἱερέως. Ἠγέρθη ἀμέσως καὶ προέβη εἰς προὔπαντήσιν της.

— Τί σοῦ ἦλθε νὰ κάμῃς τόσον δρόμον πεζῇ, παπαδιά ;

— Ἐνόμιζα ὅτι θὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς τὰ μισὰ τοῦ δρόμου καὶ ὀλίγ' ὀλίγον ἦλθα ἕως ἐδῶ. Ποῦ εἶναι ὁ παπᾶς ;

— Μέσα, μὲ τὸν λεπρόν.

— Ζῇ ἢ ἀπέθανε ;

— Ὅ,τι καὶ ἂν σοῦ 'πῶ σὲ γελῶ.

- Δέν πηγαίνεις νά ἰδῆς ;
- Μοῦ τὸ ἔχει ἐμποδισμένον ὁ παπᾶς.

Ἡ παπαδιά ἐσιώπησεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἔπειτα ἐπανέλαβε μετὰ τινος ἀνησυχίας.

- Θὰ νυκτωθῆτε ἐδῶ.
- Δέν πειράζει. Ἔχει φεγγάρι. Μόνον ἐσύ, τί ἤθελες νά ἔλθης ;
- Ἔφερα τὸ ράσον.

Καὶ ἔδειξε κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ βραχίονός της ἐπιμελῶς διπλωμένον τὸ καλὸν ράσον τοῦ παπᾶ-Ναρκίσσου.

- Τί τὸ ἔφερες ; Μὴ εἶναι κρῦον νά τὸ φορέσῃ ἀπανωτά ;
- Ἴσως χρειασθῇ, εἶπεν ἡ παπαδιά.

Μετὰ τινὰ σκέψιν ὁ Γεροθανάσης ἐπρόσθεσεν.

- Μὴ δέν τὸ θέλεις τὸ ἄλλο ἀπὸ φόβον ;
- Ξεύρω κι ἐγώ ; Ἀρρώστια εἶναι. Ὅποιος φυλάγει τὰ ροῦχά του ἔχει τὰ μισά.

Καὶ λέγοντες ταῦτα ἔφθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ περιβόλου.

- Κάθισ' ἐδῶ, παπαδιά, εἰς τὴν πέτραν. Θὰ εἶσαι κουρασμένη.
- Ὅχι, δέν ἐκουράσθηκα. Νά ἴπαί με, Γεροθανάση ;
- Νά μὴ θυμώσῃ ὁ παπᾶς.

Ἡ παπαδιά ἐκάθησε ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐστρεφε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὴν καλύβην, ἡ ἀνησυχία ἐζωγραφίζετο εἰς τὸ πρόσωπόν της. Ὁ γέρον τὴν ἐλυπήθη, ἡ συνεμερίζετο ἴσως καὶ αὐτὸς τὴν ἀνυπομονησίαν της.

- Μὴ χολοσκάνης, εἶπε. Πηγαίνω σιγὰ-σιγὰ νά ἰδῶ.

Ἐπροχώρησε βραδέως πρὸς τὴν καλύβην τείνων τὰ ὦτα ἀνὰ πᾶν βῆμα. Δέν ἤκουε τίποτε. Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν θύραν ἐστάθη. Ὁ ἱερεὺς ἔλεγε τι ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Μόλις ἠδύνατο ν' ἀκούσῃ ὁ γέρον. Ἐκυψε τὴν κεφαλὴν ἐντὸς τῆς καλύβης. Τοῦ λεπροῦ ἡ κεφαλὴ δέν ἐφαίνετο. Τὴν ἀπέκρυπτον τὰ νῶτα τοῦ ἱερέως, ὅστις γονατιστὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, κλίνων τὸν αὐχένα πρὸς τὸν λεπρὸν προσηύχετο. Ἡ λευκὴ ὀθόνη, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Γεροθανάσης εἶχε καλύψει τὸ πρόσωπον τοῦ ἀσθενοῦς, ἔκειτο ἐκεῖ ἐρριμμένη παρὰ τοὺς πόδας του.

Ὁ χωρικὸς ἀπεσύρθη ἡσύχως καὶ ἐπέστρεψε πρὸς τὴν εἴσοδον. Ἡ παπαδιά ἀκίνητος ἐπὶ τῆς πέτρας, ἀκολουθοῦσα διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς κινήσεις του, ἐπερίμενε τὴν ἐπιστροφὴν του.

- Τί εἶδες ; ἠρώτησε.

— Τίποτε.

Κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν ὁ ἱερεὺς ἐξῆλθε τῆς καλύβης καὶ με βήματα ἀργὰ διέσχισε τὸν κῆπον. Δὲν ἐφόρει τὸ ράσον του. Εἰς τὰς ἀνυψουμένας χεῖρας ἐκράτει τὸ εὐχολόγιον καὶ τὸ ἀρτοφόριον. Ἐβάδισε με ὀρθίαν καὶ ἀκίνητον τὴν κεφαλὴν, με τὸ βλέμμα ἡρεμον, ἐνῶ ἔσειεν ὁ ἄνεμος τὴν λυτὴν κόμην του. Ἐφαίνετο ἄλλος ἤδη ἄνθρωπος !

Ἐπλησίασε πρὸς τὸν γέροντα καὶ πρὸς τὴν σύζυγόν του χωρὶς οὐδεμίαν νὰ ἐκφράσῃ ἀπορίαν διὰ τὴν ἔλευσίν της. Ἀμφότεροι ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν πρὸς προϋπάντησίν του. Τὸν ἐπερίμενον νὰ ἔλθῃ. Δὲν ἀπηύθυναν ἐρώτησιν πρὸς αὐτόν. Ἐπερίμενον νὰ ὁμιλήσῃ.

— Ἀνεπαύθη, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ Γεροθανάσης καὶ ἡ παπαδιὰ ἔκαμαν ἐν σιωπῇ τὸν σταυρόν των.

— Αὐριον τὸ πρωῒ θὰ ἔλθωμεν νὰ τὸν θάψωμεν, ἐξηκολούθησεν.

Ἡ φωνὴ του εἶχε τι τὸ σοβαρόν, τὸ ἐπιβάλλον. Οὐδέποτε ἡ σύζυγός του τὸν ἤκουσεν ὁμιλοῦντα οὕτω. Τὸν ἤκουε καὶ τὰ δάκρυα ἀνέβαινον ἡσύχως εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της. Ἡσθάνετο ὅτι ἡ δοκιμασία αὕτη ἐνίσχυσε διὰ παντὸς τὴν ψυχὴν του.

— Νὰ μείνω ἐδῶ τὴν νύκτα ; ἠρώτησεν ὁ Γεροθανάσης.

— Μείνε, θὰ ἔλθω πολὺ πρωῒ.

Καὶ βλέπων τὴν σύζυγόν του ἥτις ἔτεινε πρὸς αὐτόν τὸ ράσον :

— Καλὰ ἔκαμες καὶ μοῦ τὸ ἔφερες, εἶπε. Ἐσκέπασα με τὸ ἄλλο τὸν νεκρόν.

Καὶ βαδίζοντας ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον ἐπέστρεφον εἰς τὴν οἰκίαν των πεζοὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἡ σύζυγός του.

« Διηγήματα »

Δημήτριος Βικέλας

2. Η ΣΤΑΧΟΜΑΖΩΧΤΡΑ

Μεγάλην ἐξέφρασεν ἐκπληξιν ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ἰδοῦσα τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 187.... τὴν θειά-Ἀχτίτσα φοροῦσαν καινουργῇ μανδήλαν, καὶ τὸν Γέρο καὶ τὴν Πατρώνα με καθαρὰ ὑποκαμισάκια καὶ με νέα πέδιλα.

Τοῦτο δὲ διότι ἦτο γνωστότατον ὅτι ἡ θειά-Ἀχτίτσα εἶχεν ἰδεῖ τὴν προῖκα τῆς κόρης της πωλουμένην ἐπὶ δημοπρασίας πρὸς πλη-

ρωμήν τῶν χρεῶν ἀναξίου γαμβροῦ, διότι ἦτο ἔρημος καὶ χήρα, καὶ διότι ἀνέτρεφε τὰ δυὸ ὀρφανὰ ἐγγονά της μετερχομένη ποικίλα ἐπαγγέλματα. Ἦτον (ὥς ἦτο μοναχὴ της !) ἀπ' ἐκείνας ποὺ δὲν ἔχουν στὸν ἥλιο μοῖρα. Ἡ γειτόνισσα, τὸ Ζερμπινιώ, ὥκτιρε τὰς στερήσεις τῆς γραίας καὶ τῶν δύο ὀρφανῶν· ἀλλὰ μήπως ἦτο καὶ αὕτὴ πλουσία, διὰ νὰ ἔλθῃ αὐτοῖς ἀρωγὸς καὶ παρήγορος ;

Εὐτυχὴς ὁ μακαρίτης, ὁ μπάρμπα-Μιχαλῖος, ὅστις προηγήθη εἰς τὸν τάφον τῆς συμβίας Ἀχτίτσας, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὰ δεινὰ τὰ ἐπικείμενα αὐτῇ μετὰ τὸν θάνατόν του. Ἦτο καλῆς ψυχῆς — ὥς εἶχε ζωὴ ! — ὁ συχωρεμένος. Τὰ δύο παιδιά « τὰ ἀδιαφόρετα », ὁ Γεώργης καὶ ὁ Βασίλης, ἐπνίγησαν βυθισθείσης τῆς βρατσέρας των τὸν χαμῶνα τοῦ ἔτους 186.... Ἡ βρατσέρα* ἐκείνη ἀπωλέσθη αὐτανδρος, — τί φρίκη ! τί καημός ! Τέτοια τρομάρα καμμιᾶς καλῆς χριστιανῆς νὰ μὴν τῆς μέλλῃ.

Ὁ τρίτος ὁ γυιὸς της, ὁ σουρτούκης*, τὸ χαμένο κορμί, ἐξενιτεύθη καὶ εὐρίσκετο, ἔλεγαν, εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πέτρα ἔρριξε πίσω του. Μήπως τὸν εἶδε ; Μήπως τὸν ἤκουσεν ; Ἄλλοι πάλιν πατριῶτες εἶπαν ὅτι ἐνυμφεύθη εἰς ἐκεῖνα τὰ χῶματα, κι ἐπῆρε, λέει, μιὰ Φράγκα, μιὰ Ἑγγλεζοπούλα, ἓνα ξωθικό, ποὺ δὲν ἤξευρε νὰ μιλήσῃ ρωμαϊκά. Μὴ χειρότερα ! Τί νὰ πῇ κανεὶς ! ἢμπορεῖ νὰ καταρασθῇ τὸ παιδί του, τὰ σωθικά του, τὰ σπλάγχνα του ;

Ἡ κόρη της ἀπέθανεν εἰς τὸν δεύτερον τοκετόν, ἀφείσα αὐτῇ τὰ δύο ὀρφανὰ κληρονομίαν. Ὁ πατεριασμένος* τους, ἐζοῦσε ἀκόμα (ποὺ νὰ φτάσουν τὰ μαντᾶτα του ὦρα - τὴν ὦρα !) μὰ τί νοικοκύρης, τὰ πρόκοψε ἀλήθεια ! Χαρτοπαίκτης, μέθυσος καὶ μὲ ἄλλας ἀρετὰς ἀκόμη. Εἶπαν πὼς ξαναπαντρεύτηκε ἄλλοῦ, διὰ νὰ πάρῃ καὶ ἄλλον κόσμον εἰς τὸν λαιμόν του, ὁ ἀσυνείδητος ! Τέτοιοι ἄνδρες ! Ἔκαμε δὰ κι αὕτὴ ἓνα γαμπρό, μὰ γαμπρὸ (τὸ λαμπρό τ' νὰ βγῇ !).

Τί νὰ κάμῃ ; Ἔβαλε τὰ δυνατά της, κι ἐπροσπαθοῦσε ὅπως - ὅπως νὰ ζήσῃ τὰ δυὸ ὀρφανὰ. Τί ἀξιολύπητα, τὰ καημένα ! Κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας τοῦ ἔτους ἐβοτάνιζεν, ἀργολογοῦσε, ἐμάζωνε ἐλιές, ἐξενοδούλευε. Ἐμάζωνε κούμαρα καὶ τὰ ἐβγαζε ρακί. Μερικὰ στέμφυλα ἀπ' ἐδῶ, κάμποσα βότσια ἀραβοσίτου ἀπ' ἐκεῖ, ὅλα τὰ ἐχρησιμοποίει. Εἶτα κατὰ Ὀκτώβριον, ἅμα ἡνοιγον τὰ ἐλαιοτριβεῖα, ἔπαιρνε ἓνα εἶδος πῆχυν, ἓνα πενηντάρι ἐκ λευκοσιδήρου, μίαν στά-

μναν μικράν, κι ἐγύριζεν εἰς τὰ πατόκια, ὅπου κατεστάλαζον αἱ ὑποστάθμαι τοῦ ἐλαίου, κι ἐμάζωνε τὴν μούργαν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης ὠκονόμει ὅλον τὸ ἐνιαύσιον ἔλαιον τοῦ λυχναρίου της.

Ἄλλὰ τὸ πρῶτιστον εἰσόδημα τῆς θειᾶ-Ἀχτίτσας προήρχετο ἐκ τοῦ σταχομαζώματος. Τὸν Ἰούνιον, κατ' ἔτος, ἐπεβιβάζετο εἰς τὸ πλοῖον, ἐπλεεν ὑπερπόντιος καὶ διεπεραιοῦτο εἰς Εὐβοίαν. Περιεφρόνησε τὸ ὄνειδιστικὸν ἐπίθετον τῆς « καραβωμένης », ὅπερ ἐσφενδόνιζον ἄλλα γύναια κατ' αὐτῆς, διότι ὄνειδος ἐθεωρεῖτο τὸ νὰ πλὴν γυνὴ εἰς τὰ πελάγη. Ἐκεῖ, μετ' ἄλλων πτωχῶν γυναικῶν, ἡσχολεῖτο συλλέγουσα τοὺς ἀστάχους, τοὺς πίπτοντας ἀπὸ τῶν δραγμάτων τῶν θεριστῶν, ἀπὸ τῶν φορτωμάτων καὶ κάρρων. Κατ' ἔτος, οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰ χωριατόπουλα ἔρριπτον κατὰ πρόσωπον αὐτῶν τὸ σκῶμμα :

— Νά ! οἱ φ' στάνες ! μᾶς ἦρθαν πάλι οἱ φ' στάνες !

Ἄλλ' αὕτη ἐκυττεν ὑπομονητική, σιωπηλή, συνέλεγε τὰ ψυχία ἐκεῖνα τῆς πλουσίας συγκομιδῆς τοῦ τόπου, ἀπῆρτιζε τρεῖς ἢ τέσσαρας σάκκους, ὁλόκληρον ἐνιαυσίαν ἐσοδεῖαν δι' ἑαυτὴν καὶ διὰ τὰ δύο ὀρφανά, τὰ ὅποια εἶχεν ἐμπιστευθῇ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὰς φροντίδας τῆς Ζερμπινιώως, καὶ ἀποπλέουσα ἐπέστρεφεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον χωρίον της.

Πλὴν ἐφέτος, δηλ. τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀφορία εἶχε μαστίσει τὴν Εὐβοίαν. Ἀφορία εἰς τὸν ἐλαιῶνα τῆς μικρᾶς νήσου, ὅπου κατῴκει ἡ θειᾶ-Ἀχτίτσα. Ἀφορία εἰς τὰς ἀμπέλους καὶ εἰς τοὺς ἀραβοσίτους, ἀφορία σχεδὸν εἰς αὐτὰ τὰ κούμαρα, ἀφορία πανταχοῦ.

Εἶτα, ἐπειδὴ οὐδὲν κακὸν ἔρχεται μόνον, βαρὺς χειμῶν ἐνέσκηψεν εἰς τὰ βορειότερα ἐκεῖνα μέρη. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μηνός, χωρὶς σχεδὸν νὰ πνεύσῃ νότος καὶ νὰ πέσῃ βροχή, ἤρχισε νὰ χιονίζει. Μόλις ἔπαυσεν εἰς νιφετὸς καὶ ἦρχετο ἄλλος. Ἐνίστε ἔπνεε ξηρὸς βορρᾶς σφίγγων ἔτι μᾶλλον τὰ χιόνια, τὰ ὅποια δὲν ἔλειωναν εἰς τὰ βουνά. « Ἐπερίμεναν ἄλλα ».

Ἡ γραῖα μόλις εἶχε προλάβει νὰ μεταφέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων της, ἀπὸ τῶν φαράγγων καὶ δρυμῶν, ἀγκαλίδας τινὰς ξηρῶν ξύλων, ὅσαι μόλις θὰ ἦρκουν διὰ δύο ἐβδομάδας ἢ τρεῖς, καὶ βαρὺς ὁ χειμῶν ἐπέπεσε. Περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου μόλις ἐπῆλθε μικρὰ διακοπή, καὶ δειλαὶ τινες ἀκτῖνες ἡλίου ἐπεφάνησαν ἐπιχρυσοῦσαι τὰς ὑψηλοτέρας στέγας. Ἡ θειᾶ-Ἀχτίτσα ἔτρεξεν εἰς τὰ « ὁρμάνια* ἵνα προλάβῃ

καὶ εἰσκομίσῃ καυσόξυλά τινα. Τὴν ἐπαύριον ὁ χειμὼν κατέσκηψεν ἀγριώτερος. Μέχρι τῶν Χριστουγέννων, οὐδεμία ἡμέρα εὐδίας, οὐδεμία γωνία οὐρανοῦ ὁρατὴ, οὐδεμία ἀκτὶς ἡλίου.

Κραταῖος καὶ βαρύπνοος βορρᾶς, « χιονιστής », ἐφύσα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀγίας ἡμέρας. Αἱ στέγαι τῶν οἰκιῶν ἦσαν κατάφορτοι ἐκ σκληρυνθείσης χιόνος. Τὰ συνήθη παίγνια τῶν ὁδῶν καὶ τὰ χιονοβολήματα ἔπαυσαν. Ὁ χειμὼν ἐκεῖνος δὲν ἦτο φιλοπαίγμων. Ἀπὸ τῶν κεράμων τῶν στεγῶν ἐκρέμαντο ὡς ὠριμοὶ καρποὶ σπιθαμιαῖα κρύσταλλα, τὰ ὅποια οἱ μάγκαι τῆς γειτονιάς δὲν εἶχον πλέον ὄρεξιν νὰ τρώγουν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 23ης, ὁ Γέρος εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸ σχολεῖον περιχαρής, διότι ἀπὸ τῆς αὐριον ἔπαυαν τὰ μαθήματα. Πρὶν ξεκρεμάσῃ τὸν « φύλακα » ἀπὸ τῆς μασχάλης του, ὁ Γέρος πεινασμένος ἤνοιξε τὸ δουλάπι, ἀλλ' οὐδὲ ψυχίον* ἄρτου εὔρεν ἐκεῖ. Ἡ γραῖα εἶχεν ἐξέλθει, ἴσως πρὸς ζήτησιν ἄρτου. Ἡ ἀτυχὴς Πατρώνα ἐκάθητο ζαρωμένη πλησίον τῆς ἐστίας. Ἀλλ' ἡ ἐστία ἦτο σβηστή. Ἐσκάλιζε τὴν στάκτην, νομίζουσα ἐν τῇ παιδικῇ ἀφελείᾳ της (ἦτο μόλις τετραετὲς τὸ πτωχὸν κοράσιον), ὅτι ἡ ἐστία εἶχε πάντοτε τὴν ιδιότητα νὰ θερμαίνει, καὶ ἄς μὴ καίῃ. Ἀλλ' ἡ στάκτη ἦτον ὑγρὰ. Σταλαγμοὶ ὕδατος, ἐκ χιόνος τακείσης ἴσως διὰ τινος λαθραίας καὶ παροδικῆς ἀκτίνος ἡλίου, εἶχον ρεύσει διὰ τῆς καπνοδόχου. Ὁ Γέρος, ὅστις ἦτο ἐπταετὴς μόλις, ἔτοιμος νὰ κλαύσῃ, διότι δὲν εὔρισκε ψυχίον τι πρὸς κορεσμόν τῆς πείνης του, ἤνοιξε τὸ μόνον παράθυρον, ἔχον τριῶν σπιθαμῶν μῆκος. Ὁ οἰκίσκος ὅλος, χθαμαλός, ἡμιφάτνωτος, μὲ εἶδος σοφᾶ, εἶχεν ὕψος δύο ἴσως ὀργυιῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι τῆς ὀροφῆς.

Ὁ Γέρος ἀνεβίβασε σκαμνίον τι ἐπὶ τοῦ λιθίνου ἐρείσματος τοῦ παραθύρου, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ σκαμνίου, ἐστηρίχθη διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ τοῦ παραθυροφύλλου ἀνοικτοῦ, ἐστηλώθη μετὰ τόλμης πρὸς τὴν ὀροφήν, ἀνέτεινε τὴν δεξιάν, καὶ ἀπέσπασεν ἐν κρύσταλλον ἐκ τῶν κοσμούντων τοὺς « σταλαγμούς » τῆς στέγης. Ἦρχισε νὰ τὸ ἐκμυζᾷ βραδέως καὶ ἡδονικῶς, καὶ ἔδιδε καὶ εἰς τὴν Πατρώναν νὰ φάγῃ. Ἐπείνων τὰ κακόμοιρα.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα ἐπανῆλθε μετ' ὀλίγον φέρουσα πρᾶγμα τι τυλιγμένον εἰς τὸν κόλπον της. Ὁ Γέρος, ὅστις ἐγνώριζεν ἐκ τῆς παιδικῆς του πείρας, ὅτι ποτὲ ἄνευ αἰτίας δὲν ἐφούσκωναν οἱ κόλποι τῆς

μάμμης του, ἀναπηδήσας ἔτρεξεν εἰς τὸ στῆθός της, ἐνέβαλε τὴν χεῖρα, καὶ ἀφῆκε κραυγὴν χαρᾶς. Τεμάχιον ἄρτου εἶχεν « οἰκονομήσει » καὶ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἡ καλή, καίτοι ὀλίγον αὐστηρὰ μάμμη, τὶς οἶδεν ἀντὶ ποίων ἐξευτελισμῶν, καὶ διὰ πόσων ἐκλιπαρήσεων !

Καὶ τί δὲν ἠθέλεν ὑποστῆ, πρὸ ποίας θυσίας ἠδύνατο νὰ ὀπισθοδρομήσῃ διὰ τὴν ἀγάπην τῶν δύο τούτων παιδίων τὰ ὅποια ἦσαν δις παιδία δι' αὐτήν, καθόσον ἦσαν τέκνα τοῦ τέκνου της ! Ἐν τούτοις δὲν ἠθέλε νὰ δεικνύῃ αὐτοῖς μεγάλην ἀδυναμίαν, καὶ « ἡμερο μάτι δὲν τοὺς ἔδιδε ». Ἐκάλει τὸν ἄρρενα « Γέρον », διότι εἶχε τὸ ὄνομα τοῦ ἀληθοῦς γέρου της, τοῦ μακαρίτου μπάρμπα-Μιχαλίου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα τῆς ἐπὶ ν' ἀκούσῃ ἢ νὰ προφέρῃ. Τὸ ταλαίπωρον τὸ θῆλυ τὸ ἐκάλει Πατρῶναν θωπευτικῶς, καὶ ὀλίγον « σὰν ἀρχοντοξεπεσμένη πού ἦτον », μὴ ἀνεχομένη ν' ἀκούῃ τὸ Ἀργυρώ, τὸ ὄνομα τῆς κόρης της, ὅπερ ἐδόθη ὡς κληρονομία εἰς τὸ ὀρφανόν, λεχοῦς θανούσης ἐκείνης. Πλὴν τοῦ ὑποκορισμοῦ τούτου, οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιδεικτικὴν τρυφερότητα ἀπένεμεν εἰς τὰ δύο πτωχὰ πλάσματα, ἀλλὰ μᾶλλον πρακτικὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν.

Ἡ ταλαίπωρος γραῖα ἔστρωσε διὰ τὰ ὀρφανὰ, ἵνα κοιμηθῶσιν, ἀνεκλίθη καὶ αὐτὴ πλησίον των, τοῖς εἶπε νὰ φυσήσωσιν ὑποκάτω τοῦ σκεπάσματός των διὰ νὰ ζεσταθοῦν, τοῖς ὑπεσχέθη ψευδομένη, ἀλλ' ἐλπίζουσα νὰ ἐπαληθεύσῃ, ὅτι αὔριον ὁ Χριστὸς θὰ φέρῃ ξύλα καὶ ψωμί καὶ μίαν χύτραν κοχλάζουσαν ἐπὶ τοῦ πυρός, καὶ ἔμενεν αὐπνος πέραν τοῦ μεσονυκτίου ἀναλογιζομένη τὴν πικρὰν τύχην της.

Τὸ πρωῒ, μετὰ τὴν λειτουργίαν (ἦτο παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων), ὁ παπα-Δημήτρης, ὁ ἐνορίτης της, ἐπαρουσιάσθη αἴφνης εἰς τὴν θύραν τοῦ πενιχροῦ οἰκίσκου.

— Καλῶς τὰδέχθης, τῆς εἶπε μειδιῶν.

« Καλῶς τὰδέχθῃ » αὐτὴ ! Καὶ ἀπὸ ποῖον ἐπερίμενε τίποτε ;

— Ἐλαβα ἓνα γράμμα διὰ σέ, Ἀχτίτσα, προσέθηκεν ὁ γέρων ἱερεὺς, τινάσσων τὴν χιόνα ἀπὸ τὸ ράσον καὶ τὸ σάλι του.

— Ὅριστε, δέσποτα ! Καὶ μακάρι ἔχω τὴ φωτιά, ἐψιθύρισε πρὸς ἑαυτήν, ἢ τὸ γλυκὸ καὶ τὸ ρακὶ νὰ τὸν φιλέψω ;

Ὁ ἱερεὺς ἀνέβη τὴν τετράβαθμον κλίμακα καὶ ἐλθὼν ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ σκαμνίου. Ἠρεύνησε δὲ εἰς τὸν κόλπον του καὶ ἐξήγαγε μέγαν φάκελον μὲ πολλὰς καὶ ποικίλας σφραγίδας καὶ γραμματόσημα.

— Γράμμα είπες, παπᾶ, ἐπανελάβεν ἡ Ἀχτίτσα μόλις τότε ἀρχίσασα νὰ ἐννοῇ τί τῆς ἔλεγεν ὁ ἱερεὺς.

Ὁ φακέλος, ὃν εἶχεν ἐξαγάγει ἀπὸ τοῦ κόλπου του, ἐφαίνετο ἀνοικτὸς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος.

— Ἀπόψε ἔφθασε τὸ βαπόρι, ἐπανελάβεν ὁ ἐφημέριος· ἐμένα μοῦ τὸ ἔφεραν τώρα, μόλις ἔβγαινα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ ἐνθεὶς τὴν χεῖρα ἔσω τοῦ φακέλου ἐξήγαγε διπλωμένον χαρτίον.

— Τὸ γράμμα εἶναι πρὸς ἐμέ, προσέθηκεν, ἀλλὰ σὲ ἀποβλέπει.

— Ἐμένα ; ἐμένα ; ἐπανελάβεν ἐκπληκτος ἡ γραῖα.

Ὁ παπᾶ-Δημήτρης ἐξεδίπλωσε τὸ χαρτίον.

— Εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν πόνον σου καὶ σοῦ στέλλει μικρὰν βοήθειαν εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς. Ὁ γυιὸς σου σοῦ γράφει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν.

— Ἀπὸ τὴν Ἀμέρικα ; ὁ Γιάννης ! ὁ Γιάννης μὲ θυμήθηκεν ; ἀνέκραξε περιχαρής, ποιοῦσα τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἡ γραῖα.

Καὶ εἶτα προσέθηκε :

— Δόξα σοι ὁ Θεός !

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλε τὰ γυαλιά του καὶ ἐδοκίμασε ν' ἀναγνώσῃ.

— Εἶναι κακογραμμένα, κι ἐγὼ δυσκολεύομαι νὰ διαβάζω αὐτὲς τὶς τζίφρες ποὺ ἔβγαλαν τώρα, ἀλλὰ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ βγάλωμεν νόημα.

Καὶ ἤρχισε μετὰ δυσκολίας, καὶ σκοντάπτων συχνά, ν' ἀναγινώσκῃ :

« Παπᾶ-Δημήτρη, τὸ χέρι σου φιλῶ. Πρῶτον ἐρωτῶ διὰ τὸ αἴσιον κτλ. κτλ. Ἐγὼ λείπω πολλὰ χρόνια καὶ δὲν ἤξεύρω αὐτοῦ τί γίνονται, οὔτε ἂν ζοῦν ἢ ἀπέθαναν. Εἶμαι εἰς μακρινὸν μέρος, πολὺ βαθιά, εἰς τὸν Παναμᾶν, καὶ δὲν ἔχω καμμίαν συγκοινωνίαν μὲ ἄλλους πατριῶτες ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Πρὸ τριῶν χρόνων ἀντάμωσα τὸν (δεῖνα) καὶ τὸν (δεῖνα), ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἔλειπαν χρόνους πολλοὺς, καὶ δὲν ἤξευραν τί γίνεται εἰς τὸ σπίτι μας.

» Ἐὰν ζῇ ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα μου, εἰπέ τους νὰ μὲ συγχωρήσουν, διότι διὰ καλὸ πάντα πασχίζει ὁ ἄνθρωπος καὶ εἰς κακὸ πολλές φορὲς βγαίνει. Ἐγὼ ἀρρώστησα δυὸ φορὲς ἀπὸ κακὰς ἀσθένειες τοῦ τόπου ἐδῶ καὶ ἔκαμα πολὺν καιρὸν εἰς τὰ σπιτάλια. Τὰ ὅ,τι εἶχα καὶ δὲν εἶχα ἐπῆγαν καὶ μόλις ἐγλύτωσα τὴν ζωὴν μου. Εἶχα πανδρευθῇ πρὸ δέκα χρόνων κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου ἐδῶ, ἀλλὰ τώρα εἶμαι

ἀπόχηρος καὶ ἄλλο καλύτερον δὲν ζητῶ, παρὰ νὰ πιάσω ὀλίγα χρήματα νὰ ἔλθω εἰς τὴν πατρίδα, ἂν προφθάσω τοὺς γονεῖς μου νὰ μ' εὐλογήσουν. Καὶ νὰ μὴν ἔχουν παράπονον εἰς ἐμέ, διότι ἔτσι θέλει ὁ Θεός, καὶ δὲν ἤμποροῦμε ἐμεῖς νὰ πᾶμε κόντρα. Καὶ νὰ μὴ βαρυγνωμοῦν, διότι, ἂν δὲν εἶναι θέλημα Θεοῦ, δὲν ἤμπορεῖ ἄνθρωπος νὰ προκόψη.

» Σοῦ στέλλω ἐδῶ ἐσωκλείστως ἓνα συνάλλαγμα ἐπ' ὀνόματί σου, νὰ ὑπογράψης ἢ ἀγιωσύνη σου, καὶ νὰ φροντίσουν νὰ τὸ ἐξαργυρώσουν ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα, ἐὰν ζοῦν. Καί, ἂν, ὁ μὴ γένοιτο, εἶναι ἀποθαμένοι, νὰ τὸ ἐξαργυρώσης, ἢ ἀγιωσύνη σου, νὰ δώσης εἰς κανένα ἀδελφόν μου, ἐὰν εἶναι αὐτοῦ, ἢ εἰς κανένα ἀνίψι μου, καὶ εἰς ἄλλα πτωχά. Καὶ νὰ κρατήσης καὶ ἡ ἀγιωσύνη σου, ἐὰν οἱ γονεῖς μου εἶναι ἀποθαμένοι, ἐν μέρος τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ σαρανταλείτουργα.... ».

Πολλὰ ἔλεγεν ἡ ἐπιστολὴ αὕτη καὶ ἐν σπουδαῖον παρέλειπε. Δὲν ἀνέφερε τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων, δι' ὅσα ἦτο ἡ συναλλαγματική. Ὁ παπᾶ-Δημήτρης, παρατηρήσας τὸ πρᾶγμα, ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν, ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν, λησμονήσας, νομίζων ὅτι εἶχεν ὀρίσει τὸ ποσὸν τῶν χρημάτων παραπάνω, ἐνόμισε περιττὸν νὰ τὸ ἐπαναλάβῃ παρακατιῶν, δι' ὃ καὶ ἔλεγε « τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ».

Ἐν τούτοις ἄφατος ἦτο ἡ χαρὰ τῆς Ἀχτίτσας, λαβούσης μετὰ τόσα ἔτη εἰδήσεις περὶ τοῦ υἱοῦ της. Ὡς ὑπὸ τέφραν κοιμώμενος ἀπὸ τόσων ἐτῶν ὁ σπινθήρ τῆς μητρικῆς στοργῆς ἀνέθορεν ἐκ τῶν σπλάγχχνων εἰς τὸ πρόσωπόν της, καὶ ἡ γεροντική, ρικνὴ, καὶ ἐρρυτιδωμένη ὄψις της ἠγλαίσθη* με ἀκτῖνα νεότητος καὶ καλλονῆς.

Τὰ δύο παιδιά, ἂν καὶ δὲν ἐνόουν περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἰδόντα τὴν χαρὰν τῆς μάμμης των, ἤρχισαν νὰ χοροπηδῶσιν.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης δὲν ἦτον ἰδίως προεξοφλητής, ἢ τοκιστής, ἢ ἔμπορος, ἦτον ὅλα αὐτὰ ὁμοῦ. Ἐνα φόρον ἐπιτηδεύματος ἐπλήρωνεν, ἄλλ' ἔκαμνε τρεῖς τέχνas.

Ἡ γραῖα Ἀχτίτσα, εἰς φοβερὰν διατελοῦσα ἐνδειαν, ἔλαβε τὸ παρὰ τοῦ υἱοῦ της ἀποσταλὲν γραμματίον, ἐφ' οὗ ἐφαίνοντο γράμματα κόκκινα καὶ μαῦρα, ἄλλα ἐντυπα καὶ ἄλλα χειρόγραφα, ἐξ ὧν δὲν ἐνόει τίποτε οὔτε ὁ γηραιὸς ἐφημέριος, οὔτε αὕτη, καὶ μετέβη εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ-Μαργαρίτη.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης ἐρρόφησε δραγμίδα* ταμβάκου, ἐτίναξε τὴν βράκαν του, ἐφ' ἧς ἐπιπτε πάντοτε μέρος ταμβάκου, κατεβίβασε μέχρι τῶν ὀφρύων τὴν σκούφιαν του, ἔβαλε τὰ γυαλιά του, καὶ ἤρχισε νὰ ἐξετάζη διὰ μακρῶν τὸ γραμμάτιον.

— Ἔρχεται ἀπ' τὴν Ἀμέρικα ; εἶπε. Σ' ἐθυμήθηκε βλέπω, ὁ γυὸς σου. Μπράβο, χαίρομαι.

Εἶτα ἐπανέλαβεν :

Ἔχει τὸν ἀριθμὸν 10, ἀλλὰ δὲν ξέρομε τί εἶδους μονέδα νὰ εἶναι, δέκα σελλίνια, δέκα ρούπιες, δέκα κολονᾶτα ἢ δέκα.... Διεκόπη. Παρ' ὀλίγον νὰ ἔλεγε « δέκα λίρες ».

— Νὰ φωνάξουμε τὸ δάσκαλο, ἐμουρμούρισεν ὁ κύρ-Μαργαρίτης· ἴσως ἐκεῖνος ξεύρει νὰ τὸ διαβάσῃ. Τί γλῶσσα νὰ εἶναι τάχα ;

Ὁ ἑλληνο-διδάσκαλος, ὅστις ἐκάθητο βλέπων τοὺς παίζοντας τὸ κιάμο εἰς παράπλευρον καφφενεῖον, παρακληθεὶς μετέβη εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ κύρ-Μαργαρίτη. Εἰσῆλθεν ὀρθός, δύσκαμπτος, ἔλαβε τὸ γραμμάτιον, παρεκάλεσε τὸν κύρ-Μαργαρίτην νὰ τὸν δανείσῃ τὰ γυαλιά του καὶ ἤρχισε νὰ συλλαβίζῃ τοὺς λατινικοὺς χαρακτῆρας.

— Πρέπει νὰ εἶναι ἀγγλικά, εἶπεν, ἐκτὸς ἂν εἶναι γερμανικά. Ἀπὸ ποῦ ἔρχεται αὐτὸ τὸ δελτάριον ;

— Ἀπ' τὴν Ἀμέρικα, κύρ-δάσκαλε, εἶπεν ἡ θειά-Ἀχτίτσα.

— Ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν ; τότε θὰ εἶναι ἀγγλικόν.

Καὶ ταῦτα λέγων προσεπάθει νὰ συλλαβίσῃ τὰς λέξεις :

TEN POUNDS STERLING, ὅς ἔφερε χειρογράφους ἢ ἐπιταγῇ.

— STERLING, εἶπε. STERLING θὰ σημαίνῃ τάλληρα, πιστεύω. Ἡ λέξις φαίνεται νὰ εἶναι τῆς αὐτῆς ἐτυμολογίας, ἀπεφάνθη δογματικῶς. Καὶ ἐπέστρεψε τὸ γραμμάτιον εἰς χεῖρας τοῦ κύρ-Μαργαρίτη.

— Αὐτὸ θὰ εἶναι, εἶπε, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει ἐπὶ τῆς κεφαλίδος ὁ ἀριθμὸς 10, θὰ εἶναι χωρὶς ἄλλο γραμμάτιον διὰ δέκα τάλληρα. Τὸ κάτω-κάτω, ὀφείλω νὰ σᾶς εἰπῶ ὅτι δὲν γνωρίζω ἀπὸ χρηματιστικά. Εἰς ἄλλα ἡμεῖς ἀσχολούμεθα, οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων.

Καὶ τοῦτο εἰπὼν, ἐπειδὴ ἡσθάνθη ψῦχος εἰς τὸ πλακόστρωτον καὶ κατάψυχρον μαγαζεῖον τοῦ κύρ-Μαργαρίτη, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ καφφενεῖον, ἵνα θερμανθῇ.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης εἶχεν ἀρχίσει νὰ τρίβῃ τὰς χεῖρας καὶ κάτι ἐφαίνετο σκεπτόμενος.

— Τώρα, τί τὰ θέλεις, εἶπε στραφεὶς πρὸς τὴν γραῖαν· οἱ καιροὶ

εἶναι δύσκολοι, μεγάλα κεσάτια. Νὰ τὸ πάρω, νὰ σοῦ τὸ ἐξαργυρώσω, ξέρω πὼς εἶναι σίγουρος ὁ παρᾶς μου, ξέρω ἂν δὲν εἶναι καὶ ψεύτικο ; Ἀπὸ ἐκεῖ κάτω, ἀπ' τὸν χαμένον κόσμον περιμένεις ἀλήθεια ; Ὅλες οἱ ψευτιές, οἱ καλπουζανιές, ἀπὸ ἐκεῖ μᾶς ἔρχονται. Γυρίζουν τόσα χρόνια οἱ σουρτούκηδες (μὲ συγχωρεῖς, δὲν λέγω τὸ γυιό σου), ἐκεῖ ποὺ ψένει ὁ ἥλιος τὸ ψωμί, καὶ δὲ νοιάζονται νὰ στείλουν ἕναν παρᾶ, ἕνα σωστὸ παρᾶ, μονάχα στέλνουν παλιόχαρτα. Ἐφερε δυὸ βόλτες περὶ τὸ τεράστιον λογιστήριόν του καὶ ἐπανέλαβε :

— Καὶ δὲν εἶναι μικρὸ πρᾶγμα αὐτό, νὰ σὲ χαρῶ, εἶναι δέκα τάλλαρα. Νὰ εἶχα δέκα τάλλαρα ἐγώ, παντρευόμουν.

Εἶτα ἐξηκολούθησε :

— Μὰ τί νὰ σοῦ πῶ ; σὲ λυποῦμαι, ποὺ εἶσαι καλὴ γυναῖκα κι ἔχεις καὶ κεῖνα τὰ ὀρφανά. Νὰ κρατήσω ἐγὼ ἐνάμισυ τάλλαρο διὰ τοὺς κινδύνους ποὺ τρέχω, καὶ γιὰ τὰ ὀχτώμισυ πλιά.... Καὶ γιὰ νᾶμαστε σίγουροι, μὴ γυρεύης κολοννάτα, νὰ σοῦ δώσω πεντόφραγκα, γιὰ νᾶμαστε μέσα. Ὀχτώμισυ πεντόφραγκα λοιπόν.... Ἄ ! ξέχασα !..

Τοῦναντίον, δὲν εἶχε ξεχάσει· ἀπ' ἀρχῆς τῆς συνεντεύξεως αὐτὸ ἐσκέπτετο.

— Ὁ συχωρεμένος ὁ Μιχαλῖός, κάτι ἔκανε νὰ μοῦ δίνη, δὲ θυμοῦμαι τώρα.

Καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὸ λογιστήριόν του.

— Μὰ κι ἐκεῖνος ὁ τελμπεντέρης ὁ γαμπρός σου, μοῦ ἔφαγε δυὸ τάλλαρα θαρρῶ....

Καὶ ὠπλίσθη μὲ τὸ πελώριον κατάστιχόν του.

— Εἶναι δίκιο νὰ τὰ κρατήσω.... ἐσένα ὅσα σοῦ δώσω, θὰ σοῦ φανοῦν χάρισμα.

Ἄνοιξε τὸ κατάστιχον. Αἱ κατάπυκνοι καὶ μυροβολοῦσαι σελίδες τοῦ καταστίχου τούτου ὠμοίαζον μὲ πίνοντας ἀγρούς, μὲ γῆν ἀγαθὴν. Ὅ,τι ἔσπειρέ τις ἐν αὐτῷ, ἐκαρποφόρει πενταπλασίως. Ἦτο, ὡς νὰ ἔκοπτε τις τὰ φύλλα τοῦ δενδρυλλίου ἐκάστοτε, ὅτε ἐγίνετο ἐξόφλησις κονδυλίου τινός, ἀλλ' ἡ ρίζα ἔμενεν ὑπὸ τὴν γῆν, μέλλουσα καὶ πάλιν ν' ἀναβλαστήσῃ.

Ὁ κύρ-Μαργαρίτης εὔρε παρευθὺς τοὺς δύο λογαριασμούς.

— Ἐννιὰ καὶ δεκαπέντε, μοῦ χρωστοῦσε ὁ μακαρίτης ὁ ἄνδρας σου, εἶπε, καὶ δυὸ τάλλαρα δανεικὰ κι ἀγύριστα τοῦ γαμπροῦ σου γίνονται.....

Καὶ λαβὼν κάλαμον ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ τὴν πρόσθεσιν πρῶτον καὶ τὴν ἀναγωγὴν τῶν ταλλήρων εἰς δραχμάς, εἶτα τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα γαλλικῶν ταλλήρων.

— Κάνει νὰ σοῦ δίνω.... ἤρχισε νὰ λέγῃ ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ εἰσῆλθε νέον πρόσωπον. Ἦτον ἔμπορος Συριανός, παρεπιδημῶν δι' ὑποθέσεις εἰς τὴν μικρὰν νῆσον.

Ἄμα εἰσελθὼν διηυθύνθη μετὰ μεγίστης ἐλευθερίας καὶ θάρρους εἰς τὸ λογιστήριον, ὅπου ἴστατο ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

— Τί ἔχουμε, κύρ-Μαργαρίτη ; Τ' εἶν' αὐτά ; εἶπεν ἰδὼν πρόχειρον ἐπὶ τοῦ λογιστηρίου τὸ γραμμάτιον τῆς πτωχῆς γραίας.

Καὶ λαβὼν τοῦτο εἰς χεῖρας :

— Συναλλαγματικὴ διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν. εἶπε καθαρᾷ τῇ φωνῇ, ποῦ εὗρέθη ἐδῶ ; Κάμνεις καὶ τέτοιες δουλειές, κύρ-Μαργαρίτη ;

— Γιὰ δέκα λίρες ! ἐπανέλαβεν αὐθορμήτως ἡ Ἀχτίτσα, ἀκούσασα εὐκρινῶς τὴν λέξιν.

— Ναί, διὰ δέκα ἀγγλικὰς, εἶπε καὶ πάλιν στραφεὶς πρὸς αὐτὴν ὁ Ἑρμουπολίτης. Μήπως εἶναι δικά σου ;

— Μάλιστα.

Ἡ θειά-Ἀχτίτσα, ἐν καταφάσει, ἔλεγε πάντοτε ναί, ἀλλὰ νῦν ἠπόρει καὶ αὐτὴ πῶς εἶπε «μάλιστα» καὶ ποῦ εὔρε τὴν λέξιν ταύτην.

— Γιὰ δέκα ναπολεόνια, θὰ εἶναι ἴσως, εἶπε δάκνων τὰ χεῖλη ὁ κύρ-Μαργαρίτης.

— Σοῦ λέγω διὰ δέκα ἀγγλικὰς λίρας, ἐπανέλαβε καὶ αὖθις ὁ Συριανὸς ἔμπορος. Παίρνεις ἀπὸ λόγια ;

Καὶ δεύτερον μακρὸν βλέμμα ἐπὶ τοῦ γραμματίου.

— Εἶναι σίγουρος παρᾶς, ἀρζάν - κοντάν, σοῦ λέγω. Θὰ τὸ ἐξοφλήσης, ἢ τὸ ἐξοφλῶ ἀμέσως ;

— Μπορεῖ νὰ τὸ πάρῃ κανεὶς γιὰ ἐννέα λίρες γαλλικές, εἶπε διστάζων ὁ κύρ - Μαργαρίτης.

— Γαλλικές ; τὸ παίρνω ἐγὼ διὰ ἐννιά ἀγγλικές.

Καὶ στρέψας ὀπισθεν τὸ φύλλον τοῦ χάρτου εἶδε τὴν ὑπογραφήν, ἣν εἶχε βάλει ὁ ἀγαθὸς ἱερεὺς, παρέβαλεν αὐτὴν μὲ τὸ ὄνομα τὸ φερόμενον ἐν τῷ κειμένῳ, καὶ τὴν εὔρε σύμφωνον.

Καὶ ἀνοίξας τὸ χρηματοφυλάκιον, ἐμέτρησεν εἰς τὴν χεῖρα τῆς θειᾶ-Ἀχτίτσας, καὶ πρὸ τῶν ἐκθάμβων ὀφθαλμῶν αὐτῆς ἐννέα στιλ-
πνοτάτας ἀγγλικὰς λίρας.

Καὶ ἰδοὺ διατὶ ἡ πτωχὴ γραῖα ἐφόρει τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστου-
γέννων καινουργῇ « ἄδολην » μανδήλαν, τὰ δὲ δύο ὀρφανὰ εἶχον κα-
θαρὰ ὑποκαμισάκια διὰ τὰ ἰσχνὰ μέλη των καὶ θερμὴν ὑπόδεσιν διὰ
τοὺς παγωμένους πόδας των.

« Χριστουγεννιάτικα Διηγήματα », 1912

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

3. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Α'.

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα, ἦμουν παιδὶ στὰ σπάργανα. Καὶ σὰν
ἔφτασα εἰκοσάχρονο παλληκάρι, ἔλεγαν ἀκόμη γιὰ κεῖνο, μὲ τὸν ἴδιο
θαυμασμὸ καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρειωμένο γιού-
σουρι, ποὺ βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου!.. Τὸ γιούσουρι ποὺ
ῶρες ψηλώνει καὶ θεριεύει ὥς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ῶρες χαμη-
λώνει καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ κλαδιά, μὲ
τὶς ρίζες καὶ τ' ἀντιρρίμματα!* Κάτω στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μόλογο.*
Γενιὰ σὲ γενιὰ τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες· καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παι-
δί, ἀπὸ παιδὶ σὲ ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ
σὰ σίδερο, δυνατὸ σὰ λέοντα, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ πρωτόειδαν, ἔσβησαν ἀπὸ τὴ θύμησι τῶν ἀνθρώ-
πων τώρα. Ἐκεῖνοι ποὺ ὠνειρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύ-
πνητα στὴ γῆ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι ποὺ πῆγαν γυ-
ρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σκοπὸ τους. Ἐχει, σοῦ λένε, κατιτὶ
πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλλάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ
γλιστρᾷ σὰν χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει σὰν
ὠκεανόψαρο, ποὺ λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο ἀντίκρυσμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς ποὺ τὸ ἄκουα, μ' ἔπιανε κατιτὶ παράξενο.
Φόβος καὶ μαζὶ πείσμα. Καλὰ, ἔλεγα, ὁ διπίθαμος Ἀράπης*, ποὺ
ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένεια του.
Καλὰ, ἡ ἀθάνατη Γοργόνα* τοῦ Ἀλέξαντρου ἢ ἀδελφῆ, ποὺ γυρίζει
τὴ θάλασσα καὶ στὸ πικρὸ ἄκουσμα βουλιάζει τὰ πλεούμενα σύψυχα

μέ την ούρά της. Καλά κι ό "Αριστος* που σκοτώνει τὰ θεριά καί τὰ βουνά γκρεμίζει καί ξερριζώνει ρουπάκια* μέ τὸ κοντάρι του. Μὰ ἓνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θρέμμα τοῦ ἄμμου καί νὰ κάνη τόσα θάμματα ! Μπά, ντροπή μας !

"Ακουα τοὺς ἄντρες λεβεντοθρεμμένους καί νὰ μιλοῦν γι αὐτὸ μέ τόσο σεβασμό, σὰ νὰ μιλοῦσαν γιὰ τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο ! Ἐκεῖνοι μιὰ φορά ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς στὸ κανόνι τοῦ Τούρκου ! Πήδηξαν μέ ἀναμμένο δαυλὶ στὶς μπαρουταποθηκὲς του ! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορές, καί δὲν τόλμησαν νὰ ξερριζώσουν ἓνα δεντρί ! Δὲν μπορούσα νὰ τὸ χωνέψω.

— Δὲ μοῦ λές, πατέρα ; κάνω κάποτε τοῦ γέροντά μου· τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουρι ;

— Ξύλο, παιδί μου, σὰν καί τ' ἄλλα· θαλασσόξυλο. "Αν θέλῃς νὰ τὸ μάθῃς, σῦρε νὰ ἰδῇς τὴν πίπα μου.

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἄρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του. Μιὰ πίπα χοντρή καί μεγάλη, μέ ρόζους, μαύρη-κατάμαυρη, σὰν ἔβενος*.

—Μπά ! τοῦτο εἶναι τὸ γιούσουρι ; τὸ κόβουν λοιπόν ;

— Τὸ κόβουν λέει ; Ἄφοῦ τό ἔχεις στὰ χέρια σου ! Ἐκοψα πῆχες, ὅταν ἦμουν σφουγγαράς.

— Γιατί δὲν πᾶς λοιπόν νὰ κόψῃς καί τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου ;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβαρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καί μέ κοίταξε ἀφαιρεμένα, σὰ νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

—"Α ! εἶπε. Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ ἴδιο. Πῆγα μιὰ φορά κι ἐγώ. Μὰ λίγο ἔλειψε ν' ἀφήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου.

—Ἄφοῦ κόβεται !....

— Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρμπαριά* εἶναι δάση ὁλάκερα. Ἐκεῖ που ψαρεύουν τὸ σφουγγάρι, ἄρπάζουν καί κάνα κλαρί. Ἔτσι κλεφτά, στὴν ὥρα που κοιμᾶται. Ἀμα ὅμως ξυπνήσῃ, δὲν τὸ κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

— Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται ;

— Κοιμᾶται, μπορεῖ νὰ κάμῃ δίχως ὕπνο ; Μὰ ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά ! Ζῇ μέ τοὺς αἰῶνες. Ποιὸς ξέρεי ἀπὸ πότε ; Νὰ ἰδῇς τῶν παλαβῶν τὰ κόκκαλα πῶς κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του !....

Καί τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στηλώθηκε ἀπάνω σὲ μιὰ στά-

μνα, πού ἔστεκε σπασμένη στήν αὐλή· τὸ μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε, λές κι ἔβλεπε ὀχιά νὰ προβάλλῃ ἀπο κεῖ.

—Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες ! Μὲ τὴ μηχανή ; ξαναρώτησα.

—Ὅχι, μὲ τὴν πέτρα*, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καιρό μας !

—Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω, θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα, πῶς θὰ ἔλεγε ὀχι· πῶς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια δυὸ νὰ μ' ἐμποδίσῃ· πῶς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερές, γιὰ ν' ἀπελστώ. Τίποτα ! Μιὰ στιγμή μὲ κοίταξε συλλογισμένος, ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰ νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλὰ· σὰ μεγαλώσης, νὰ πᾶς· εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια. Τώρα πού εἶσαι μικρός, σῦρε νὰ μάθῃς τὴ θάλασσα.

Β'.

Πῆγα κι ἔμαθα τὴ θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύτης. Εἶδα φουρτοῦνες, χιονιές, ἀγριοκαίρια. Πῆγα καὶ μὲ σφουγγαράδικα στὴ Μπαρμπαριά. Μὰ καὶ ναυτόπουλο καὶ ναύτης καὶ σφουγγαράς, δὲν ξέχασα τὸ στοιχειωμένο γιούσουρι καὶ τὸ λόγο, πού ἔδωκα στὸν πατέρα μου. Μαζί μὲ τὸ κορμί μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σὰ νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμά μου. Ἐγὼ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσουρι, στήν ἀνάγκη νὰ τὸ ξερριζώσω καὶ νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καίκι στὸ νησί μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στήν ἀμμουδιὰ θρασίμι* καὶ θὰ ἔβανα διαλαλητὴ νὰ διαλαλήσῃ σὲ ὅλη τὴ χώρα : « Ἐβγάτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε τὸ μέγα θᾶμμα ! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικήθηκε ἀπὸ τοῦ νησιοῦ μας τὸ στοιχειό, τὸν Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν - τρίζουν τὰ βουνά ! Ἐβγάτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ εἰπῆτε !..... » Θὰ ἔτρεχε ἀμέσως μελίσσι ὁ λαός· θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογέννητοι καὶ θὰ σταυροκοποῦνταν, θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καὶ θὰ τρόμαζαν· τὰ παλληκάρια καὶ θὰ ζηλοφθονοῦσαν ! θὰ δοξαζόμουν στὸ νησί.

Κι ἓνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα κάθε τόσο στὴ ψυχὴ μου, μὴν προλάβῃ ἄλλος καὶ ἀρπάξῃ τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται ; Ἀλλὰ πάλι ἡσύχαζα μὲ τὴν ἰδέα πῶς ἄλλος ἀξιώτερός μου δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γεννηθῇ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα, πῶς τὸ δεντρὶ ἐκεῖνο δὲν θὰ καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεῖ στὸ ἀνήλιαστο θρόνο του, παρὰ γιὰ νὰ γίνῃ μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα !

Κι' ἔτσι ἔκλεισα τὰ εἴκοσι χρόνια μου.

Ψάρενα τὸ σφουγγάρι μὲ τὴ μηχανὴ τοῦ καπετὰν Στραπάτσου στὴν Ἑγριπο*. Δῶσε ἀπάνω - δῶσε κάτω φτάσαμε καὶ στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπαξα τὸν καιρό.

— Τί λές, καπετάνιε ; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα ;

— Ποιά ;

— Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι ;

Γέλασε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δὲν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρό.

— Τί λές ; μοῦ κάνει· εἶσαι στὰ σύγκαλά σου ἢ νὰ στείλω γιὰ τὸν παπᾶ ; Ἀμή ! Πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καὶ θὰ κάμουμε ἐμεῖς ;

— Γιατί ὄχι ; Εἵμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς ; Ἐπειτα — ἄκου νὰ σοῦ εἰπῶ — ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα*. Μιὰ βουτιά, κι ἀπάνω. Τί θές νὰ κάμουν μὲ μιὰ βουτιά ;

— Μωρέ, κοίτα νὰ βγάλουμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησε τὰ ὄνειρα ! μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στὸ ὕστερο σκέφτηκα. Καὶ ἀλήθεια, ἔδωκα - πῆρα, τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακὴ, ποὺ δὲν ψαρεύαμε.

— Τί λές, πᾶμε ; τοῦ κάνω.

— Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε ;

— Γιὰ τὸ γιούσουρι.

— Καὶ ποιός θὰ βουτήξῃ ;

— Ἐγὼ βουτάω· γι' αὐτὸ ρωτᾷς ;

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλὶ* στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι ! Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς· τίποτα ! Ἀρχισα ν' ἀπελπίζωμαι. Μιὰν ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τὸ ἀνάσταινα στὴ φαντασία μου, τὸ ἔβλεπα μπροστά μου, πάλαιβα μαζί του, τὸ νικοῦσα, καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέμματα ! Δὲν μποροῦσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θές κάτω στοὺς βυθοὺς, θές πέρα στὸ ἀκρογυάλι, θές ἀπάνω στὰ σύγνεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μὲ καταλύσῃ. Ἀς κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκκαλα ἀπάνω του, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν. Ὅχι ὅμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου ! Τότε γιατί ἔζησα τόσον καιρό, γιατί ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιατί ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιατί ἀνασκάλισα τοὺς βυθοὺς ; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι ;

— Τραβᾶτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβᾶτε νὰ πιούµε καὶ καµµιά· εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισµένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε παραµύθια.

Κρύος ἰδρωτας µὲ πῆρε. Ἄρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

— Καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρουμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὐτ' ἐκεῖνος ὅμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι µὲ ἄκουσαν. Τὸ καῖκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι βαριεστισµένο κι ἐκεῖνο. Ἐγὼ κρεµασµένος στὴν κουπαστή*, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ζερβόδεξα, µὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάννας μου τὰ κόκκαλα. Μάταια ὅμως ! Τὸ νερὸ πρασινογάλαζο ἔφτανε ὥς κάτω καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια· ὄχτους ἐδῶ ἀπόκρημνους, ἐκεῖ ἀμμόστρωτες ἀπλωσιές σουφρωµένες, ζεστές, κρεβάτια μαλακὰ γιὰ τὶς νεράϊδες. Τὸ γιούσουρι ὅμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεµμένο μου δεντρί. Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί καὶ νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατάστρωμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμὴ θολὸ σύγνεφο ἴσκιωσε μπροστά μου, πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαινα.

— Στόπ ! φωνάζω· σταθῆτε !

Στάθηκε τὸ καῖκι, γύρισε πίσω στὰ νερά του καὶ εἶδαµε ὅλοι σὰν χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο*. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμμα, δὲν ἦταν παραµύθι !

Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο* στὴ ζῳσί μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυσό µ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γέροντές µας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράπης ! Τί Γοργόνα καὶ τί Ἀριστος ! Τοῦτο εἶναι τὸ θάµασµα· ! Οἱ ρίζες του μελαψές, λεπιδοντυµένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἔμπαιναν στὶς σχισµές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάντζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶµα θαρρεῖς καὶ μιὰ δύναµι. Ἀπάνω ὀρθοκάθεδρος ὁ κορµός, ἀρκουδοντυµένος, µὲ ρόζους ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργυιές ψήλωνε. Καὶ ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ καὶ ἀντικλάδια μυριόρροζα, καμαρωτὰ κι ὀλόϊσια ἔφευγαν πέρα δῶθε, ψηλὰ καὶ χαμηλά, λές κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλον τὸν πλατύχωρο κόρφο µὲ τὸ δίχτυ τους. Ὀλόγυρα τὸ νερὸ διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε, τροφή µαζί καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμάρينو βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσο, κρύα καὶ ἄπατη*.

Ἡῦρα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο του. Μὰ καὶ στὸν ξύπνο νὰ τὸ ηῦρι-σκα τὸ ἴδιο ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ἓνα κλαδί καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω,

καλά. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα τὸ τσεκούρι καὶ γκόπ ! τοῦ κατάφερα τὴν πρώτη. Ξύπνησε Ὁφίς... Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουννας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λές καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέμματα ἐπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστα, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα τὰ πάντα. Ἐκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοπαίζουν σὰ μάτια ἀράπικα καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης* ἡ φλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα τῶν παλαβῶν, ποὺ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζί του. Στὸ βούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ τὰ κόκκαλα ποὺ δέρνονταν μεταξύ τους καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια λάχτιζαν μὲ πείσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγαν :

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἀποπάνω μοῦ τσίμπασε ὁ καπετάνιος :

— Ἐλα τώρα. Ἐλα καὶ δὲν θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάνω τίποτα ! Καὶ γὼ τὸ κατάλαβα. Μὰ καὶ μὲ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω ; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πλιά ; Ἄ, ὄχι· ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ· μὰ τώρα πάει ! Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουννας, σηκώνω τὸ τσεκούρι καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ ὅλη μου τὴ δύναμι. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγώτερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἄνοιξε. Ἀντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφυγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσαρες, σὰ νὰ χτυποῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξερριζώσω· πικροσυλλογίστηκα. Τσιμπάω ἀπάνω :

-- Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τὸ λοστό. Ἀρχίζω στὶς ρίζες. Τυραννήθηκα κι ἐγὼ δὲν ξέρω πόσο. Ὡρες ἐρχόνταν, ὦρες περνοῦσαν, κι ἐγὼ μὲ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνο στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καὶ νὰ ρίξω γῦρο καμμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῇ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι :

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα*.

— Μωρ' ἔλα πάνω· τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα ; Ἔχουμε καὶ ψιλότερο σχοινί. Ἐλα πάνω· θὰ σοῦ κόψω τὸν ἄέρα !

— Κόβεις τὸν ἀέρα, μὰ σχίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα·
Ἡ ξέχασες, πῶς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου ;

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· μοῦ ἔρριξε τὴ γούμμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκώνω καλὰ τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λαστὸ τῆς ρίζης. Ἐκεῖνο δῶσ' του καὶ γλαυκόπαιζε τὰ μάτια, σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαγνητίσει. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι· τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί*, λάγγευαν* δῶθε-κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους, νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν ! Καὶ ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα, ποῦ ἔβλεπα σφηνωμένα ψηλά, ἦταν ἀρκετὰ νὰ μοῦ δείξουν τὸν κίνδυνο. Σὲ κάθε του ἀνακλάδισμα στρεῖδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μαρμάρου. Πόδια, χέρια, μάτια, ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λαστός, ἀψύς, ἕνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρρίμματα* τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χῶριζε ἀπὸ τὴν πέτρα, ξεφλουδισμένα πολλές φορές κι ἄλλες φορές μὲ σκληθρες ἀπὸ χάλαρα, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα, πῶς ἄρχισε νὰ λασκάρῃ. Ἐχανε τὸ στήριγμά του.

— Ἀπάνω ! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκρυ τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαζο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἄσπριζαν στὶς πλαγιές, σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὀλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμμα, ἔβγαζε ἕνα-ἕνα, τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε, πῶς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνώριμα πρόσωπα. Ξέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

— Τί ἀπόκαμες ; ρωτάει ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

— Τώρα θὰ ἰδῆς, τοῦ λέω πηδῶντας ἀπάνω. Ἐλα, παιδιά ! τὰ κουπιά σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησὶ ἀπόψε.

— Μωρέ, τί λές ! Δὲν ἔπαθες τίποτα ; Δὲ σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό ;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατά μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου καὶ ἀκόμα δὲν πιστεύουν πῶς εἶμαι γερός.

— Μὰ τραβάτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμι. Ναί ! Ἀντὶ νὰ σύρῃ μπροστά, πίσω πήγαινε τὸ καΐκι μας.

— Μωρέ, μᾶς γελᾷς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγανακτισμένος. Τί μολογᾷς πὼς ἔκοψες τὸ γιούσουρι ;

— Μὰ τὸν Ἀη-Νικόλα, τό ἔκοψα, τοῦ κάνω· τράβα ! Τ' ἤθελες, νὰ τ' ἀποκόψω, γιὰ νὰ μὲ πλακώσῃ ἀπὸ κάτω ; Δυὸ τραβήγματα θέλει καὶ θά ῥθῃ μὲ τὶς ρίζες του.

Ἀρχίζουμε πάλι τὸ τράβηγμα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευθήκαμε. Ἀκουεσ τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλουν. Πεῖσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρειεύονταν σὰν ξωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσας, ξετρελλαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνεια, ψυχὴ ἔδινε σὲ ὅλους μὲ τὶς φωνές του :

— ὦ - ὦ !..... ὦ - ὦ !.... Γεῖά σας, παλληκάρια ! Ἰσα, λιοντάρια μου !.... Ντροπὴ μας ! Μωρέ, ἴσα, τίγρηδες !....

Καὶ τὰ παλληκάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγρηδες ἔχωναν βαθιὰ τὸ κουπὶ καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμι, ποὺ ἔλεγεσ τώρα θὰ γίνῃ σύψαλα. Τέλὸς βαθὺ μούγκρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κῦμα καταπάνω μας. Τὸ καΐκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνῃ ἀπ' ἄκρῃ σ' ἄκρῃ τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

— Νὰ ἰδῶ ! κι ἐγὼ νὰ ἰδῶ !....

Τρέχουν ὅλη στὴν πρύμνη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποῦνται φοβισμένοι.

— Ἐμπρός ! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὅξω τώρα, ποὺ νύχτωσε, πρὶν τὸ νοιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι¹.

Γ'.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὠργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβησε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ σύνορά του. Ἀδῆς τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κῦμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς κι ἔχυνε φῶς κατάσπρο, θαμπό

1. Ἡ παράδοσις ἀναφέρεται εἰς ἐποχὴν πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας.

καὶ ἄχαρο περίγυρα. Τί ἄλογα καὶ τί ἄτια ! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες ! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιῶνταν καὶ ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν ἦταν θάλασσα ἐκείνη· ἦταν θυμὸς καὶ σεισμός, κατάρρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἀβύσσου.

Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπενέρια, ποὺ ἔστρωνε ἡ πρύμνη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρνεται κάποτε καὶ νὰ ρουχνίζη*, σὰν ζωντανό, ποὺ παίρνει ἀνήφορο. Ντροπὴ τὸ εἶχε, πῶς νικήθη καὶ πᾶσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῇ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφηνε ; Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ· ἓνα γνώριζα αἶσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας.

— Νὰ λεβεντονιός !

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τρία μίλια θέλαμε ἀκόμη. Μὰ τρία γερά. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα ἐπάνω στὸ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν· τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατάμαυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλισαν στογὸς* τὰ χρόνια ἀπάνω μας. Ὁ καπετάνιος, ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα ἔμοιαζε πτῶμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰν μηχανές, ποὺ κάνουν ἀναίσθητα τὸ ἔργον τους. Μόνος ἐγὼ ἐξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλές φορές ποὺ τοὺς πῆρα. Μὰ τί νὰ κάμω κι ἐγώ ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμί μου. Τὸ κῦμα ἐπίμενε νὰ ψηλῶνῃ ἀκόμα, νὰ λιχνίζη* καὶ νὰ μᾶς βρέχῃ καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίζῃ φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος. Φάνηκαν βουρκωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

— Ἀλα, παιδιά, καὶ φτάσαμε ! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἀμμουδιά, ὅπου θὰ τὸ ρίξω θρασίμι*. Τὸ καΐκι πέταξε μέσα, δυὸ χάλαρα* πήδηξε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμνη καὶ ἀδράζω* τὴ γούμενα. Ὠϊμέ ! Σχοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου !

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δεντρί ; Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στὸ θεόχτιστο πάγκο του, μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκουδοντυμένο τὸν κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του περαδῶθε, λές

καὶ πάσχει νὰ κλείσῃ ὅλα στὸ δίκτυ του. Ἀκόμα τὸ παραδίνουν γε-
νιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, ἀπὸ παιδί σ'
ἀγγόνι, πάντα μεγάλο, θαυμαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰν σίδερο, δυνατὸ
σὰ λέοντας, ψυχωμένο καὶ ἀθάνατο σὰν στοιχειό.

Καὶ ἔγὼ ὁ Γιάννος ὁ Γκάμαρος, ἑβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος
τώρα, δὲ θαλασσοδέρνομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι !

« Λόγια τῆς Πλώρης », 1899

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

II. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

4. ΤΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ - ΓΕΩΡΓΗ

Τὸ ἀμάρτημα ποὺ θὰ διηγηθῶ ἔχει γίνει στὴν Κόνιτσα, λίγα
χρόνια πρὶν ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν τούρκικο ζυγό.

Ἡ Κόνιτσα εἶναι ἡ πλιὸ βορεινὴ ἐπαρχία τῆς πατρίδας μου καὶ
πρωτεύουσα τῶν « μαστοροχωριῶν », δηλαδὴ τῆς ἐπαρχίας ποὺ βγά-
ζει τοὺς πλιότερους χτίστες τῆς Ἑλλάδος — γιατί οἱ χτίστες λέγονται
γενικῶς « μαστόροι » ὅχι μόνον στὴν Ἡπειρο, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴν
Ἑλλάδα.

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκιᾶς ἡ Κόνιτσα ἦταν ἔδρα καϊμακάμη*, εἶχε
πρωτοδικεῖο, μοιραρχία χωροφυλακῆς κι Ἑλληνα Μητροπολίτη. Εἶχε
καὶ καμμιά ἑξακοσάρια σπίτια, τὰ λίγο πλεότερα ἑλληνικά καὶ τὰ λίγο
λιγώτερα τούρκικα, ἢ τὸ σωστότερο τουρκοελληνικά, τρεῖς χιλιάδες
ψυχὲς ἀπάνω - κάτω, μὲ ὄψι πλεότερη χωριοῦ παρὰ πόλης. Ἀλλ' οἱ
Τοῦρκοι τῆς Κόνιτσας, διαφορετικοὶ στὴν ἀντίληψι ἀπ' ὅλον τὸν ἄλλον
κόσμο, θεωροῦσαν τότε τὴν Κόνιτσα πόλι καὶ τὰ Γιάννινα χωριὸ κι
ἔλεγαν κομπαστικά :

— Γιάννινα χωριό, Κόν'τσα κασαμπᾶς * !

Τὸ ἴδιο ἔλεγαν κι οἱ Μετσοβῖτες γιὰ τὸ Μέτσοβό τους, ἀλλὰ δὲν
γνωρίζομε ἱστορικῶς, ἂν οἱ Μετσοβῖτες τὸ πῆραν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Κο-
νιτσιῶτες ἢ οἱ Κονιτσιῶτες ἀπὸ τοὺς Μετσοβῖτες, γιατί κι αὐτοὶ
ἔλεγαν :

— Γιάννινα χωριό, Μέτσοβο κασαμπᾶς.

Πρὶν ἀπὸ διακόσια χρόνια, ἡ Κόνιτσα δὲν ἦταν πρωτεύουσα ἐπαρχίας, κι οὔτε καϊμακάμη εἶχε, οὔτε ἀρχιερέα, κι οὔτε Τοῦρκο στὰ σπλάχνα της. Τότε ἴσως νὰ ἦταν μικρότερη καὶ νὰ μὴν ἦταν « κασαμπᾶς », ἀλλ' ἦταν χριστιανικὸ χωριὸ ἀπὸ τὴν μίαν ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη, πέρα καὶ πέρα. Ἐπειδὴ ὁμως τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους τῆς Κόνιτσας τοὺς πίεζαν πολὺ καὶ τοὺς τυραννοῦσαν οἱ γειτόναι τους, οἱ Λεσκοβικινοί, ποὺ ἦταν χρόνια πρωτύτερα τουρκεμμένοι, ὑπόφερναν πολὺ οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ βαστοῦσαν κι ἔμεναν ἀκλόνητοι στὴν πίστι τῶν πατέρων τους, μ' ὅσα κι ἂν ὑπόφερναν.

Δυστυχῶς ὁμως, μιὰ μέρα πέρασαν ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καμμιὰ σαρανταριά Λεσκοβικινοὶ Τουρκαρβανῖτες, πηγαίνοντας πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια γιὰ πλιάτσικο κι ἐπειδὴ τὸ ποτάμι τῆς Κόνιτσας δὲν εἶχε τὸ γεφύρι πῶχει σήμερα, κι ἦταν πολὺ κατεβασμένο ἀπὸ τίς βροχές, δὲν μπόρεσαν νὰ τὸ περάσουν, κι ἀναγκάστηκαν νὰ μείνουν στὴν Κόνιτσα. Ἐμειναν μιὰ μέρα, δυὸ μέρες, μέσ' στὴν Κόνιτσα, ἔτρωγαν κι ἔπιναν τὰ καλύτερα φαγητὰ καὶ τὰ καλύτερα κρασιά, ἀλλὰ βλέποντας στὸ τέλος ὅτι τὸ ποτάμι ὅλο κατέβαζε καὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ περάσουν εὐκόλα γιὰ τὰ Ζαγοροχώρια, ρίχτηκαν νὰ πλιατσικολογήσουν τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ γυρίσουν γλήγορα στὰ σπίτια τους φορτωμένοι. Ἀλλ' οἱ Κονιτσιῶτες ἀντιστάθηκαν — μὲ ξύλα καὶ μὲ λιθάρια καὶ μ' ὅ,τι ἄρματα εἶχαν — καὶ τοὺς σκότωσαν ὅλους.

Αὐτὸ ὁμως θὰ ἐπέφερε τὴν τέλεια καταστροφή τῆς Κόνιτσας, ἅμα θὰ μαθεύονταν στὸ Λεσκοβίκι τὸ φονικὸ πού 'χε γίνεи. Τότε οἱ Κονιτσιῶτες, γιὰ νὰ γλυτώσουν τὴν καταστροφή καὶ τὸν βόβαιο θάνατο, προσκάλεσαν κρυφὰ τὸν Σιέχη* τοῦ Τεκέ* τοῦ Πρεμετιοῦ, ποὺ ἐνεργοῦσε τὲς ἐξωμοσίες τῶν χριστιανῶν καὶ τούρκεψαν ὅλοι ! Κι ὅταν ὕστερα μαθεύτηκε ὁ φόνος τῶν Λεσκοβικινῶν, διεκήρυξε ὁ Σιέχης ὅτι ὅ,τι εἶχαν κάνει οἱ Κονιτσιῶτες ὡς χριστιανοί, ἦταν λησμονημένο καὶ συμπαθισμένο, τώρα ποὺ ἔγιναν Τοῦρκοι, κι ἂν ἤθελαν οἱ Λεσκοβικινοὶ νὰ πάρουν τὸ αἷμά τους ἀπὸ τοὺς Κονιτσιῶτες, θὰ εἶχαν νὰ κάνουν μ' ἐκεῖνον καὶ μ' ὅλο τὸ Πρεμέτι, κι ἔτσι οἱ Λεσκοβικινοὶ κάθισαν στ' αὐγά τους καὶ δὲν ταραχτήκαν πλιά.

Γενόμενοι ὁμως Τοῦρκοι οἱ Κονιτσιῶτες, διετήρησαν κρυφὰ ἓνα διάστημα δυὸ γενεῶν, τὴ χριστιανικότητά τους καὶ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὲς ἐκκλησίες τους, ἢ νὰ τὲς μεταβάλουν σὲ τζαμιά, ἔχτισαν ἰδιαίτερα τζαμιά. Ἀλλὰ λίγο-λίγο, μὲ τὸν καιρό, ἀπόγιναν Τοῦρκοι.

καὶ μοναχὰ διατήρησαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὸν σεβασμὸ πρὸς κάθε χριστιανικὸ ἀγιωτικὸ καὶ πρὸς τοὺς παπᾶδες μας καὶ φέρνονταν ἡπια πρὸς τοὺς χριστιανούς. Ἔτσι λοιπὸν σ' ἐποχὴ πού δὲν ὑπῆρχαν γιατροί, ὅχι μόνον στὴν Κόνιτσα, ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ξακουστὰ Γιάννινα ἀκόμα, οἱ μόνοι γιατροὶ ἦταν οἱ παπᾶδες μὲ τὴ « δύναμι τοῦ Θεοῦ » καὶ χριστιανοὶ καὶ μωαμεθανοὶ ἔτρεχαν στὲς ἐκκλησιές καὶ στοὺς παπᾶδες. Κι ἔτσι οἱ Τουρκοκονιτσιῶτες διατήρησαν ὥς τὰ τελευταῖα τὴ χριστιανικὴ τους συνήθεια νὰ προστρέχουν στὲς ἐκκλησιές μας καὶ στοὺς ἀγίους μας ὅταν ἀρρώστειναν, κι ὅχι στὰ τζαμιά τους καὶ στοὺς χοτζάδες τους. Τοῦρκοι Κονιτσιῶτες, ἀρρωσταίνοντας, ἔταζαν καὶ πρόσφεραν λάδια, κηρία καὶ λαμπάδες στὲς ἐκκλησιές, παράγγελλαν λειτουργιές καὶ προσφορές καὶ προσκαλοῦσαν παπᾶδες στὰ σπίτια τους καὶ τοὺς διάβαζαν εὐκὲς καὶ παρακλήσεις γιὰ νὰ γένουν καλά. Γι' αὐτὸ κι ἀπ' ὅλους τοὺς ἐλληνοεξωμότες οἱ Κονιτσιῶτες ὅχι μόνον δὲν μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαποῦσαν καὶ τοὺς προστάτευαν καὶ τοὺς βοηθοῦσαν. Αὐτοὶ προσκάλεσαν ἀπὸ διάφορα χωριὰ χριστιανούς, πού βρίσκονται σήμερα στὴν Κόνιτσα, τοὺς ἔχτισαν σπίτια, τοὺς βοήθησαν, κι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔφτασαν ἀπὸ πενήντα χρόνια καὶ πλειότερο τὰ σπίτια τὰ χριστιανικὰ νὰ γένουν πλειότερα ἀπὸ τὰ τούρκικα, καί, Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ ἔζησαν πάντα ἀγαπημένοι.

Αὕτῃ ἡ ἀρμονία ἀνάμεσα Τούρκων καὶ Χριστιανῶν τῆς Κόνιτσας βάσταξε ἀκέρια ὥς τὲς μέρες, πού 'ρθε ὁ Σουλτάν Χαμίτης στὸν Αὐτοκρατορικὸ Θρόνο τῆς Πόλης. Ἀπὸ τότε, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴν ἄλλη Τουρκιά, ἀλλάξαν καὶ στὴν Κόνιτσα τὰ πράγματα. Ἡ κατασκοπεῖα εἶχε φτάσει σ' ἐπιστημονικὴ περιωπὴ, κι ὁ μισαλλόδοξος μουσουλμανικὸς φανατισμὸς στὸ κατακόρυφο. Ἀλλ' ἡ μεγαλύτερη κατασκοπεῖα γένονταν ἐναντίον τῶν Τούρκων, κι ἀλοίμονο σ' ἐκεῖνον τὸν Τοῦρκο, πού θὰ καταγγέλλονταν ὅτι ἔστειλε κηρί, λάδι ἢ λαμπάδες σ' ἐκκλησιά, ἢ ὅτι προσκάλεσε παπᾶ στὸ σπίτι του γιὰ θεραπευτικὸ διάβασμα ! Ἀμέσως τζουρλάλι* ὅτι δὲν ἦταν γνήσιος καὶ σωστὸς μουσουλμάνος, καὶ τὸ λιγώτερο πού 'χε νὰ πάθῃ, θὰ ἦταν ἐξορία στὴ Συρία ἢ στὴν Ἀραπιά !

Ἀλλὰ κι οἱ παπᾶδες κιντύνευαν νὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρὰ ἀπὸ τὴν τουρκικὴ Κυβέρνησι, ἂν καταγγέλλονταν ὅτι ἐλάβαιναν ἀπὸ μουσουλμάνο λάδι, κηρί ἢ λαμπάδες γιὰ τὴν ἐκκλησιά, ἢ πήγαιναν νὰ

διαβάσουν παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. Γι' αὐτὸ κι ὁ Μητροπολίτης τῆς Κόνιτσας τοὺς διέταξε νὰ μὴν ἔχουν πλιά, σὰν καὶ πρίν, καμμιά σχέσι μὲ τὰ τουρκόσπιτα, γιὰτ' ἦταν μεγάλη τάχα κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία νὰ δίνουν τ' ἅγια « τοῖς κυσὶ » στὰ σκυλιά· κι ὅτι ἂν μάθαινε στὸ ἐξῆς ὅτι ἓνας παπᾶς μπῆκε σὲ τούρκικο σπίτι, κρυφὰ ἢ φανερά, θὰ τὸν ἔκανε ἄργὸ « πάσης ἱεροπραξίας ». Ἔτσι τραβήχτηκαν οἱ παπᾶδες ἀπὸ τὰ τουρκόσπιτα, κι αὐτὸ βάσταξε γιὰ κάμποσο καιρό. Ἀλλ' οἱ τούρκισσες τῆς Κόνιτσας ποὺ ἦταν συνηθισμένες, μ' ὅλη τὴν ἐγκατάστασι ἐκεῖ ἐπιστημόνων γιατρῶν, νὰ προστρέχουν, καὶ στὴν παραμικρότερη ἄρρώστια, στοὺς παπᾶδες καὶ στὲς ἐκκλησιές, προτιμοῦσαν νὰ πεθαίνουν καλύτερα, παρὰ νὰ δέχωνται γιατρὸ καὶ νὰ πάρουν γιατρικά. Κανένας ὅμως παπᾶς δὲν δεχόνταν πλιά νὰ πάη σὲ τούρκικο σπίτι, οὔτε νὰ δεχτῇ τούρκικα τάματα, φοβούμενος καὶ τὴ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία καὶ τὴν τιμωρία κι ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα κι ἀπὸ τὴν τούρκικη Ἀρχή, τὸ χειρότερο. Ἀλλ' ἡ παντοδύναμη βία δὲν τ' ἄκουε αὐτὰ καὶ τὰ ὑπερπήδησε ὅλα.

Μιὰ νύχτα παρουσιάζεται στὸ σπίτι τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἓνας Τοῦρκος καὶ τοῦ λέγει :

— Νὰ κοπιᾷσης, παπᾶ-Γεώργη, στὸ σπίτι μου, πολὺ σὲ παρακαλῶ, νὰ μοῦ διαβάσης μία εὐχὴ στὴ γυναῖκά μου, γιὰτὶ ἔχει δυὸ μέρες μὲ τοὺς πόνους καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἀκόμα.

— Ἀλλά, εὐλογημένε.... (Φτοῦ ! φτοῦ ! τὸν θεοκατάρτο τὸν Ἀγαρηνό !, εἶπε μέσα του ὁ παπᾶ-Γεώργης, γιὰτὶ ὠνόμασε « εὐλογημένον » τὸν ἀλλόπιστο Τοῦρκο).... Ἀλλά, ἄγᾶ μου, φοβοῦμαι νὰ ῥθῶ γιὰτὶ θὰ τὸ μάθῃ ὁ καϊμακάμης καὶ θὰ μὲ κάνῃ ἐξορία ! Δὲν ἔρχομαι ! Πήγαινε στὴν εὐχὴ τοῦ Θε.... (Φτοῦ ! φτοῦ ! πάλε τὸν θεοκατάρτο τὸν Ἀγαρηνό ! ξανάειπε πάλε ἀπὸ μέσα του ὁ παπᾶς). Πήγαινε στὸ καλὸ, ἄγᾶ μου ! Πήγαινε στὸ καλὸ ! Μὴ μὲ πάρῃς στὸ λαιμό σου !

Βλέποντας ὁ Τοῦρκος τὴν ἐπίμονη ἄρνησι τοῦ παπᾶ, ἔφυγε, ἀλλὰ σὲ λίγο ξαναγύρισε καὶ τοῦ εἶπε ἄγρια κι ἀπελπισμένα :

— Θὰ ῥθῃς, παπᾶ ! Ἀλλιῶτικα δὲν γίνεται ! Πεθαίνει ἡ γυναῖκα μου ! Δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ καὶ φωνάζει : « Φέρτε μου τὸν παπᾶ-Γεώργη, ποὺ μὲ γλύτωσε καὶ στὴν ἄλλη μου τὴ γέννα μὲ τὸ διάβασμά του ! ».

— Σὲ λυποῦμαι πολὺ, ἀγᾶ μου, μ' αὐτὰ ποὺ μοῦ λές, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ ῥθω.... Φοβοῦμαι, σοῦ εἶπα, τὸν καϊμακάμη....

Τότε ὁ Τοῦρκος βγάζει μί' ἀστραφτερὴ μαχαίρα καὶ τοῦ λέει :

— Τὴ γλέπεις αὐτὴν παπᾶ ; Ἡ ἔρχεσαι, ἢ στὴν ἔχωσα στὰ στήθια !

Καὶ πετοῦσαν τὰ μάτια του φωτιές. Τί νὰ ἔκανε τότε ὁ καημένος ὁ παπᾶ-Γεώργης ;

Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἡ μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία, ποὺ θὰ πετοῦσε τ' ἅγια στὰ σκυλιά, « τοῖς κυσί », ὅπως εἶχε εἰπεῖ ὁ Μητρολίτης, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ φόβος μὴν τὸ μάθῃ κι ὁ καϊμακάμης κι ὁ Μητροπολίτης ! Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμμα. Ἀλλὰ καὶ « παπᾶς δεμένος γράφει καὶ ξεγράφει ». Κι ἔτσι θέλοντας καὶ μὴ, πῆρε τὸ εὐκόλογι του, τὸ πετραχήλι του, ἓνα κηρὶ καὶ λίγο θυμιάμα κι ἀκολούθησε τὸν Τοῦρκο, τρέμοντας ἀπὸ τὸ φόβο του. Φτάνοντας στὸ τουρκόσπιτο, διάβασε παράκλησι, κι ὦ τοῦ θαύματος, ὕστερ' ἀπὸ μισὴ ὥρα γέννησε ἡ τούρκισσα !

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, κρυφὰ-κρυφὰ, τό ἔμαθαν ὅλες οἱ τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, ὅτι ἡ Φατμέ τοῦ Χασὰν Ζέλφου, δὲν μποροῦσε νὰ γεννήσῃ, προσκάλεσε τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ τὴ διαβάσῃ, καὶ μόλις τὴν διάβασε, γέννησε μιὰ χαρά....

Κι ἔλεγαν οἱ τούρκισσες :

— Μωρέ, τί καλὸ διάβασμα ἔχει ὁ παπᾶ-Γεώργης ! Ἄμα διαβάσῃ, πιάνει τὸ διάβασμά του !

— Βαλλαῖ* εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος ! Διαβάζει καὶ τὸν ἀκούει ὁ Θεός !

— Τί πειράζει ποὺ εἶναι χριστιανός ; Τὸν ἀγαπάει ὁ Θεός καὶ τὸν ἔχει στὸ χουσμέτι* του. Ὁ Θεὸς ἔπλασε καὶ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ὅλους παιδιὰ του μᾶς ἔχει....

— Νοικοκύρης εἶναι κι ὅποιον θέλει, παίρνει στὸ χουσμέτι του.....

— Πόσοι Τοῦρκοι εἶναι ποὺ παίρνουν Χριστιανούς στὴ δούλεψή τους καὶ δὲν παίρνουν Τούρκους. Ἔτσι κι ὁ Θεός — προσκυνοῦμε τ' ὄνομά του ! — ἔχει πάρει τὸν παπᾶ-Γεώργη ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Κι ἔτσι ὁ παπᾶ-Γεώργης ἔγινε ἀξιαγάπητος σ' ὅλο τὸ τουρκογυναικαρεῖο τῆς Κόνιτσας.

Κι ἡ ἀγάπη μεταδόθηκε ἀπὸ τὶς τούρκισσες στοὺς ἄντρες τους, στ' ἀδέρφια τους καὶ στοὺς γονεοὺς τους.

Ὁ παπᾶ-Γεώργης μπαινόβγαινε τὲς νύχτες στὰ τουρκόσπιτα « γιὰ διάβασμα » καὶ δὲν τὸν μαρτυροῦσε κανένας στὸν καϊμακάμη. Κάποτε ὅμως ἄρρώστησε κι ἓνα παιδί τοῦ καϊμακάμη καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ κάνουν καλὰ οἱ γιατροί. Κιντύνευε καὶ σώνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Μιὰ χανούμισσα, ἡ πρώτη χανούμισσα τῆς Κόνιτσας, ἡ γυναῖκα τοῦ ὀνομαστοῦ Σιαχίν-μπεη, φιλινάδα τῆς καϊμακάμαινας, τῆς εἶπε μιὰ μέρα :

— Καημένη, Χατιτζέ-χανούμ ! Δὲν φωνάζεις τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ σοῦ διαβάσῃ τὸ παιδί σου νὰ γένῃ καλὰ ;

— Τί λές αὐτοῦ, Χανούμ-ἐφέντη, τῆς ἀπάντησε ἡ καϊμακάμαινα, ποὺ δὲν ἦταν Κονιτσιώτισσα καὶ δὲν πίστευε στὰ χριστιανικὰ ἀγιωτικά. Πῶς εἶναι δυνατό νὰ κάνῃ καλὰ τὸ παιδί μου τὸ διάβασμα ἑνὸς γκιαούρη ;

— Ἀκου με, Χανούμ-ἐφέντη ! Τῆς εἶπε πάλε ἐκείνη. Ἄν θέλῃς νὰ γένῃ τὸ παιδί σου καλὰ, νὰ πάρῃς τὸν παπᾶ-Γεώργη νὰ σοῦ τὸ διαβάσῃ....

Πέρασαν μέρες, βδομάδες, ἴσως καὶ μῆνας, καὶ τὸ παιδί τῆς καϊμακάμαινας ὄχι μόνον δὲν γένονταν καλὰ, μὲ τὰ γιατρικὰ τῶν γιατρῶν, ἀλλὰ καὶ χειροτέρευε. Τότε, στὴν ἀπελπισιά της, μιὰ βραδυά, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, προσκάλεσε τὸν παπᾶ-Γεώργη καὶ τὸ διάβασε. Τ' ἄρρωστο παιδί, παιδί ἐφτὰ-ὀχτῶ χρονῶν παλληκαράκι, αἰστάνθηκε ἓναν ἐσωτερικὸ κλονισμό στὴν ἐμφάνισι τοῦ παπᾶ καὶ στὲς προφυλάξεις ποὺ μεταχειρίστηκε ἡ μητέρα του γιὰ νὰ μπῇ κρυφὰ ὁ παπᾶς τὴ νύχτα στὸ διαμέρισμά της, κι ἄρχισε νὰ τρέμῃ. Ὁ παπᾶ-Γεώργης τὸ καθησύχασε μὲ ἡμερον τρόπο, τοῦ διάβασε τὴν παράκλησι, τὸ θυμιάτισε μὲ μοσκολίβανο, τὸ σταύρωσε μὲ τὸν Τίμιο Σταυρὸ καὶ φεύγοντας εἶπε στὴν καϊμακάμαινα :

— Ἡ δύναμι τοῦ Θεοῦ κι ὄχι ἡ δική μου, τοῦ ἀνάξιου ἁμαρτωλοῦ, θὰ κάνῃ καλὰ τὸ παιδί σου....

Καθὼς τὸ εἶπε ὁ παπᾶ-Γεώργης, ἔτσι κι ἔγινε. Ἀπὸ κείνη τὴ νύχτα κόπηκε ἡ θερμὴ τοῦ παιδιοῦ καὶ σὲ λίγες μέρες ἔγινε καλὰ !

Ἔμαθε κι ὁ καϊμακάμης τὴν αἰτία τῆς θεραπείας τοῦ παιδιοῦ του, κι ἂν καὶ φανατικὸς μουσουλμάνος — γιὰτὶ δὲν ἦταν Κονιτσιώτης — καὶ δὲν ἀγαποῦσε τοὺς Χριστιανούς, φώναξε κρυφὰ τὸν παπᾶ-Γεώργη καὶ τῷδωσε δέκα λίρες κέρασμα καὶ συνάμα τὴν ἄδεια νὰ διαβάζῃ ἐλεύτερα στὰ τούρκικα τὰ σπίτια ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ

μήν τὸ μάθη ἢ ἀστυνομία ἢ κανέναν χαφιές*, γιατί τότε, ὡς καϊμακάμης, θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τὸν καταδιώξη.

Ἄλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μείνῃ γιὰ πολὺ κρυφὸ ἓνα πρᾶγμα ποὺ τὸ ξέρουν πολλοί. Τὰ πολλὰ τὰ λάδια, τὰ πολλὰ τὰ κηριὰ κι οἱ πολλὲς καὶ χοντρές λαμπάδες, ποὺ πήγαινε ὁ παπᾶ-Γεώργης στὴν ἐκκλησιά, χωρὶς νὰ φανερώνη ἀπὸ ποῦ στέλλονταν, ἔδωκαν τὴν ὑπόνοια στοὺς ἄλλους παπᾶδες καὶ στοὺς ἐφοροεπιτρόπους τῆς ἐκκλησιᾶς, ὅτι ὁ παπᾶ-Γεώργης βρίσκονταν σὲ σχέσεις μὲ τουρκόσπιτα καὶ διάβαζε κρυφοπαρακλήσεις σὲ Τούρκους. Κι ἔπρεπε, ἂν ὄχι ἀπὸ κακία, ἀλλ' ἀπὸ καθῆκον, νὰ καταγγείλουν τὸ πρᾶγμα στὸ Μητροπολίτη.

Ὁ Μητροπολίτης, μὴ ὄντας ἐντόπιος καὶ ζυμωμένος μὲ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου, καὶ λίγα μόνον χρόνια εὕρισκόμενος στὴν Κόνιτσα, δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτούμενη ἀντίληψι ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἂν καὶ ἱκανὸς ἱεράρχης κατὰ τὰ ἄλλα, κι ἅμα τοῦ καταγγέλθηκε ὅτι ὁ παπᾶ-Γεώργης διάβαζε παρακλήσεις σὲ τουρκόσπιτα (« σταύρωσον ! σταύρωσον ! »), τὸν ἔκανε ἀργὸ « πάσης ἱεροπραξίας » ἐπ' ἀόριστον !

Σὰν ἀστροπέλεκας κακὸς ἔπεσε στὸ κεφάλι τοῦ καημένου τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἡ ἀδικη αὐτὴ καταδίκη καὶ θέλησε νὰ δικαιολογηθῇ στὸ Μητροπολίτη, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸν ἀκούσῃ ἐκεῖνος ! Εἶχε γίνει θηρίο !

Ὁ παπᾶ-Γεώργης ἦταν καλὸς χριστιανὸς κι ὑπόμενε μὲ χριστιανικὴ ὑπομονὴ τὴν ἀδικία ποὺ ἔχει κάνει ὁ Μητροπολίτης, ἀλλ' ἡ καταδίκη του ἀναστάτωσε τὴ χριστιανικὴ κοινότητα ἐναντίον του. Κι ἐνῶ λίγα χρόνια πρὶν ὅλοι οἱ παπᾶδες τῆς Κόνιτσας διάβαζαν στὰ τούρκικα σπῖτια, τώρα βρέθηκε νὰ θεωρηθῇ αὐτὸ « μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία » εἰς βάρος τοῦ παπᾶ-Γεώργη.

Ἡ « μεγάλη κι ἀσυγχώρητη ἁμαρτία » τοῦ παπᾶ-Γεώργη ἄρχισε ἀπὸ λίγο-λίγο νὰ μεγαλώνῃ, σὰν τὴν ψεῖρα τοῦ παραμυθιοῦ, ποὺ δὲν τὴ χωροῦσε ὅλο τὸ σπῖτι, κι ἔλεγαν κρυφὰ ὁ κόσμος, γιὰ νὰ μὴν τοὺς ἀκοῦν οἱ Τούρκοι :

— Διαβάζει εὐκὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τούρκικα τὰ σπῖτια !
'Ακοῦς ἐκεῖ ὁ τραγογένης !

— Δὲν εἶν' αὐτὸ μονάχα.... ἀλλὰ μπαίνει καὶ διαβάζει καὶ στὰ τζαμιά !....

— Ἐγὼ ξέρω ὅτι μνημόνευε στὴν προσκομιδὴ κι ὀνόματα : Φατμέ,

Χατιτζέ, Νεφιγέ, Ναϊλέ, ὅλες τὲς τούρκισσες τῆς Κόνιτσας, κι εὐχόνταν μέσα στὴν ἐκκλησιά « ὑπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν » τῶν ἀλλοπίστων !

— « Ὅλα ἐκεῖνα τὰ πολλὰ κηριὰ κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ μεγάλες λαμπάδες στὴν ἐκκλησιά, ποὺ θέλουν χρόνια νὰ καγοῦν, εἶναι τούρκικα τάματα !

— Τί ἀνακατεύονται οἱ Τοῦρκοι στὰ δικά μας τ' ἀγιωτικά καὶ τὰ θρησκευτικά ; Ἐμεῖς δὲν ἀνακατευόμαστε στὰ δικά τους.... Ἄν ἀναγνωρίζουν τὴν θρησκεία μας ὡς ἀνώτερη ἀπὸ τὴ δική τους, ἄς γένουν χριστιανοί, ὅπως ἦταν κι οἱ παποῦδές τους ἄλλοτε !

— Τὸν ἀθεόφοβο τὸν παπαῖ-Γεώργη ! Ἀκοῦς νὰ μᾶς κάνη τὴν ἐκκλησιά μισοτούρκικη !

* * *

Μὴ μπορῶντας πλιὰ νὰ δικαιολογηθῇ ὁ παπαῖ-Γεώργης, δὲν ἔβρισκε ἔλεος στὴ συνείδησι κανενὸς χριστιανοῦ. Ὡς τότε ζοῦσε τὸ σπίτι του μὲ τὴν ἐφημερία του καὶ μὲ τὸ πετραχήλι, καὶ τώρα τὰ ἔχανε καὶ τὰ δυό ! Ἐχανε οὔτε πλειότερο οὔτε λιγώτερο, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα του ! Τί νὰ γένῃ ; Μόνον στὸ Πατριαρχεῖο μποροῦσε νὰ κλαυτῇ καὶ νὰ βρῇ τὸ δίκιο του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο εὐκολο νὰ πάη ἀπὸ τὴν Κόνιτσα στὴν Πόλη, στὸ Πατριαρχεῖο. Ἀλλὰ κι ἂν μποροῦσε νὰ πάη θὰ καταδέχονταν νὰ τὸν ἀκούσῃ ὁ Πατριάρχης, ἢ νὰ διαβάσῃ τὴν ἀναφορά του ; Κι ἔκανε ὑπομονή.

— « Ὁ ὑπομείνας σωθήσεται », ἔλεγε μέσα του, ψιθυρίζοντας τὴν εὐαγγελικὴ ρῆσι, κι εἶχε τὴν ἐλπίδα στὸ Θεὸ καὶ στὸ δίκιο του.

Πῶς ζοῦσε ὁ καημένος ὁ παπαῖ-Γεώργης ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ τοῦ ἔχει ἀφαιρέσει τὸ πετραχήλι ὁ Μητροπολίτης ; Ἕνας Θεὸς τό ἔξερε ! Καὶ τὸ χειρότερο, ποὺ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ πονάῃ καὶ νὰ μὴν μπορῇ νὰ πῇ τί τὸν πονάει καὶ ποῦ τὸν πονάει ! « Ἄν σὲ βαρέσῃ ὁ Κατῆς, ποῦ θὰ πᾶς νὰ κριθῇς ; » Λέγει μιὰ παροιμία. Ἄν μάθαιναν οἱ Τοῦρκοι τὴν τιμωρία του, καὶ μάλιστα ὁ καϊμακάμης, ποὺ ἔχε ὅλη τὴ δύναμι τῆς ἐξουσίας στὰ χέρια του, θὰ τὰ ἔχε ἄσκημα ὁ Μητροπολίτης μὲ τὴν τούρκικη Διοίκησι.... Δὲν θὰ τῷ λεγε ἡ Διοίκησι « γιατί ἔκανες ἄργὸ τὸν παπα-Γεώργη ; », ἀλλ' εἶχε ὅλα τὰ μέσα νὰ τοῦ φέρῃ τόσα ἐμπόδια καὶ προσκόμματα στὴν ὑπηρεσία του, ὥστε ν' ἀναγκασθῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα τὸ γρηγορώτερο.

Τὸ εὐκολώτερο ἀκόμα ἦταν ὅτι μποροῦσε καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ στὸ Ὑπουργεῖο ὅτι εἶναι συνεννοημένος μὲ τὸ Ἑλληνικὸ Κομιτᾶτο καὶ τότε ἀλοίμονό του ! Αὐτὴ ἡ κατάστασι βάσταξε κάμποσους μῆνες, πῶβλεπε ὁ παπαῖ-Γεώργης τὸ ψωμοκάρβελό του ἀπὸ μακριά, καὶ τοῦ φαίνονταν ὡς χαμένη κι ἄφταστη εὐτυχία, ὅταν κατὰ Θείαν Πρόνοιαν, μετατέθηκε ἐκεῖνος ὁ Μητροπολίτης στὴν Ἀνατολὴ κι ἔρχονταν νέος Μητροπολίτης.

Ὡς φωτεινὴ ἀκτῖνα ἐλπίδας ἔλαμψε αὐτὴ ἡ εἶδησι μέσα στὸ φοβερὸ σκοτάδι τῆς ἀπελπισιᾶς ποὺ βρίσκονταν ὁ δύστυχος παπαῖ-Γεώργης. Ἀλλ' ἂν εἶχε κι ὁ νέος Μητροπολίτης τὴν ἴδια ἀντίληψι τοῦ παλιοῦ τί θὰ γένονταν τότε ; Δὲν θὰ τῷ μενε τίποτε ἄλλο τότε, παρὰ νὰ πέσῃ στὸ ποτάμι ποὺ περνοῦσε μπροστὰ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα καὶ νὰ πνιγῇ !

Προσπαθοῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν καταδίκη του ἀπὸ μέρους τοῦ Μητροπολίτη καὶ δὲν μποροῦσε νὰ παραδεχτῇ ὅτι ἦταν φταίχτης. Καταδικάστηκε, γιατί διάβαζε εὐχές καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα. Ἀλλ' αὐτὸ ὕψωνε πλείότερο τὸ γόητρο τῆς ἐκκλησίας μας καὶ ταπείνωνε τὸ τζαμί καὶ στὴ συνείδησι τῶν Τούρκων καὶ στὴ συνείδησι τῶν Χριστιανῶν ! Τὸ ἀντίθετο θὰ ἦταν κακό, ἂν τὸν προσκαλοῦσαν οἱ Τοῦρκοι νὰ πάῃ κι ἄρنيόταν νὰ πάῃ, ἢ ἂν δέχονταν στὸ σπίτι τοῦ Χότζα νὰ τοῦ διαβάζῃ ἐκεῖνος τούρκικες εὐχές καὶ ντουάδες. Τὰ διαβάσματα πῶκανε αὐτὸς δὲν εἶχαν ὡς σκοπὸ νὰ κάνουν τοὺς Χριστιανοὺς Τούρκους, ἀλλὰ τοὺς Τούρκους Χριστιανούς. Καὶ στὸ κάτω κάτω δὲν ἐπιζητοῦσε αὐτὸς νὰ πηγαίνει νὰ διαβάζῃ στὰ τούρκικα τὰ σπίτια, ἀλλὰ τὸν προσκαλοῦσαν, κι ἂν ἤθελε ν' ἄρνηθῃ, δούλευε κι ἡ βία τῆς μαχαίρας ! Οἱ Τοῦρκοι πρόστρεχαν στὸ ἔλεος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κι ὄχι αὐτὸς στὸ ἔλεος τῆς τούρκικης. Καὶ συναρμολογῶντας κι ἀνακεφαλαιώνοντας ὅλα τὰ « ὑπὲρ » καὶ τὰ « κατὰ » ἔφτανε στὸ συμπέρασμα νὰ ἐλπίζει, ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης θ' ἄκουε μ' εὐμένεια τὴν ἀπολογία του καὶ δὲν θὰ τὸ ἔβρισκε φταίξιμο, ἢ τοῦλάχιστον, θὰ τὸν λυπόταν καὶ θὰ τὸ ἔδινε τὸ πετραχήλι του καὶ τὴν ἐνορία του.

Ὑστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες, μαθεύτηκε τηλεγραφικῶς ὅτι ὁ νέος Μητροπολίτης εἶχε φτάσει στὰ Γιάννενα καὶ τὸ ἐπόμενο Σάββατο βράδυ θὰ ἦταν στὴν Κόνιτσα.

Μιὰ ζέστη καὶ μιὰ κρίο τοῦ ἔρθε ἡ εἶδησι τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ Μη-

τροπολίτη. Ἦθελε ν' ἀργοῦσε ἀκόμα, γιὰ νά 'χη τὸν καιρὸ νὰ σκεφθῇ βαθύτερα πῶς ἔπρεπε ν' ἀπολογηθῇ καλύτερα. Ἀλλ' ἀφοῦ οὕτως ἢ ἄλλως θά 'ρχοταν τὸ Σάββατο ὁ Μητροπολίτης, καλῶς νά 'ρχονταν.

Τέλος, ὁ Μητροπολίτης ἔφτασε τὸ Σάββατο στὴν Κόνιτσα μὲ τιμητικὴ συνοδεία τριῶν-τεσσάρων καβαλλαραίων χωροφυλάκων ἀπὸ τὰ Γιάννινα, κατὰ τὰ συνηθισμένα. Ὅλος ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Κόνιτσας καὶ τῶν περιχώρων μὲ τὸν Πρωτοσύγγελο καὶ τοὺς παπᾶδες « ἐπὶ κεφαλῆς », τὸν δέχτηκε μιστὴ ὥρα μακριὰ ἀπὸ τὴ χώρα. Παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ κι ὁ παπᾶ-Γεώργης τὴ Μητροπολιτικὴ ὑποδοχὴ σὰν ἀποδιοπομπαῖος τράγος, φοβούμενος μὴν τοῦ γίνῃ καμμιά ἀποδοκιμασία, κι ἦταν σὰν νὰ πῆγε καὶ σὰν νὰ μὴν πῆγε στὴν ὑποδοχή.

* * *

Ὑστερα ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μητροπολίτη στὴν Κόνιτσα, πρόβαλε τὸ σπουδαῖο ζήτημα στὸν παπᾶ-Γεώργη : τὸ νὰ παρουσιαστῇ μπροστά του. Συλλογιόνταν πῶς νὰ παρουσιαστῇ καὶ τί νὰ εἰπῇ καὶ πάλι δείλιαζε. Τὴ μιὰ στιγμὴ τ' ἀποφάσιζε νὰ παρουσιαστῇ σήμερα καὶ τὴν ἄλλη τ' ἀνάβαλνε γι' αὔριο. Αὐτὴ ἡ διβουλία βάσταξε ἀπάνω-κάτω δυὸ βδομάδες, καὶ θὰ βαστοῦσε ποιὸς ξέρει πόσο, ἂν μιὰ μέρα δὲν ἐπέβαλνε στὸν ἑαυτό του νὰ πάγῃ, καὶ γιὰ νὰ μὴν τ' ἀναβάλῃ πάλι, σὰν πρίν, ὠρκίστηκε στὴν ἱερωσύνη του καὶ στὸ πετραχήλι του νὰ πάγῃ χωρὶς ἄλλο ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Κι ἔτσι, μιὰ καὶ δυὸ καὶ στὴν Μητρόπολι ! Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Παρουσιάστηκε στὸν Μητροπολίτη, τοῦ 'κανε τὴν ἀπαραίτητη μετάνοια μὲ γονυκλισία καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι.

— Ποιὸς εἶσαι ἐσύ, παπᾶ μου, κι ἀπὸ ποῦ εἶσαι ; τὸν ρώτησε ὁ Μητροπολίτης μὲ πατρικὸ ὕφος, ποὺ δὲν ἔμοιαζε καθόλου μὲ τὸ συνηθισμένο τῶν ἀρχιερέων.

— Εἶμαι ὁ παπᾶ-Γεώργης ἀπ' ἐδῶ μέσα, ἀπὸ τὴν Κόνιτσα. Ἀπάντησε ὁ παπᾶ-Γεώργης.

— Ποιὸς παπᾶ-Γεώργης ; ξαναρώτησε ὁ Μητροπολίτης· δὲν σ' εἶδα καμμιά μέρα ἐδῶ.... Μήπως ἔλειπες ; Ποῦ ἐφημερεύεις ;

— Ἐφημέρευα, ἀλλὰ δὲν ἐφημερεύω πλιά....

— Καὶ γιατί ;

— Γιατί μ' έχει κάνει ο Μητροπολίτης άργό από «πάσης ιεροπραξίας».

— Καί γιατί ; Μήπως έκανες κανένα μεγάλο άμάρτημα ;

—

— Πέ μου τί άμάρτημα έκανες, κι αν δέν είναι πολύ μεγάλο, κι αν δέν αντιβαίνει πολύ στους Κανόνες τής Ίερωσύνης και τής θρησκείας μας, θα σου φανώ έπιεικής, αν δείξης τήν άπαιτούμενη μετάνοια....

— Τό άμάρτημά μου, Σεβασμιώτατε, άποκρίθηκε ο παπᾶ-Γεώργης, μεγάλο ή μικρό δέν ξέρω, είναι ότι προσκαλούν από διάφορα τουρκόσπιτα έδῶ μέσα στην Κόνιτσα, όταν είχαν κανέναν άρρωστο, και τούς διάβαζα εύχές και παρακλήσεις για να γένη καλά.... Αυτό, Δεσπότη μου, ήταν παλιά συνήθεια έδῶ πέρα.... Όλοι οι παπᾶδες διάβαζαν στα τουρκόσπιτα και δέν είναι παρά λίγος καιρός που μάς τό άπαγόρευσε ο Μητροπολίτης. Καί μήπως ήθελα, Δεσπότη μου, να πηγαίνω ; Μ' έπαιρναν « δια τής βίας ».... με μιᾶ τέτοια μαχαίρα στο χέρι !....

Κι έκανε τή σχετική χειρονομία, για να δείξη τό μέγεθος τής μαχαίρας.

— Αυτό είναι όλο κι όλο τό άμάρτημά σου, που σ' έκανε άργόν ο Μητροπολίτης ;

— Αυτό, Δεσπότη μου, και μόνο....

— Στην ιερωσύνη σου ! Αυτό και μόνον ήταν ;

— Στην ιερωσύνη μου και στο πετραχήλι μου ! Αυτό και μόνον ήταν !....

— Από σήμερα τοῦ εἶπεν ο Μητροπολίτης συγκινημένος από τήν παλιά συνήθεια τῶν Τούρκων τής Κόνιτσας να προσκαλοῦν παπᾶδες στα σπίτια τους, για να τούς διαβάζουν, όταν άρρωστοῦσαν, που μάθαινε για πρώτη φορά από τόν καταδικασμένον παπᾶ-Γεώργην, εἶσαι άπηλλαγμένος από τήν άδικη τιμωρία σου. Πᾶρε τό πετραχήλι σου, διάβαζε εύχές και παρακλήσεις όσες μπορέσης και στα τούρκικα τα σπίτια και τήν έρχόμενη Κυριακή να ῥθῆς να λειτουργήσης μαζί μου στην Μητρόπολη.

Ό παπᾶ-Γεώργης μπῆκε δειλός σπουργίτης στη Μητρόπολι και βγῆκε αἰτός ! Φουρντουλοῦσε και δέν πατοῦσε στη γῆ από τή χαρά του κι από τή δόξα του.

Τό βράδυ εκείνης τής ήμέρας προσκάλεσε ο Μητροπολίτης όλους

τοὺς παπᾶδες τῆς Κόνιτσας καὶ τοὺς εἶπε πῶς θά 'κανε « ἄργὸ πάσης ἱεροπραξίας » ἐκεῖνον τὸν παπᾶ, ποὺ θ' ἄρνιόνταν νὰ διαβάσῃ εὐχὲς καὶ παρακλήσεις στὰ τουρκόσπιτα !

Αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἦταν ὁ περιώνυμος μέγας Μητροπολίτης Ἰωαννίνων ὁ Σπυρίδωνας !

« Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς »

Χρῖστος Χριστοβασίλης

5. ΕΤΣΙ ΗΤΑΝΕ

— Παπποῦ, σήκου, παππούλη ! Σήμερα εἶναι μέρα ἐπίσημη ! Τί φυλᾶς τὸ στρῶμα καὶ βογγᾶς ! Ὅλο βογγᾶς, κι ὅλο μαλώνεις — σώνει πειά ! Ἔβγα νὰ ἰδῆς ! Ἐλα ν' ἀλλάξῃς καὶ νὰ πᾶς στὴν ἀγορά. Ὁ κόσμος ἔχει πανηγύρι — Σάββατο Λαζάρου !

Τὸ μαθητούδι ζωηρό, καθὼς μπῆκε στὸ σπίτι, ἔφυγε κιόλα. Τόξερε ὁ παπποῦς πῶς ἦτανε ἡ τρανὴ Παραμονή, τῆς Ἑξοδος ἡ μέρα. Ἀχ, τέτοια μέρα δὲν θὰ ξαναφανῇ — μήτε ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ !

Τόξερε ὁ παπποῦς, κι αὐτὸ ἀπὸ μέρες κι ἀπὸ νύχτες συλλογιόταν. Ὁ πονεμένος νοῦς του σερνότανε τριγῦρο στὴν μεγάλη Θύμηση. Καὶ τὴν περίμενε τὴν μέρα αὐτή, σὰ νᾶτανε νᾶρχόταν ἄλλη μιὰ φορά, πρώτη φορά — τοῦ κάκου.

Μὰ τοῦ μικροῦ τ' ἀγγόνου οἱ χαρωπὲς φωνὲς τοῦ ξάφνισαν τὸ νοῦ. Κι ἐκεῖ, νὰ πάλι τὸ τρελλόπαιδο μπροστά του. Ἀφησε τῆς τρεχάλες γιὰ νὰ ξαναρθῇ καὶ νὰ τοῦ γίνῃ πειρασμὸς καὶ πάλι.

— Ἀκόμα κάθεσαι, παππούλη ; Λεχῶνα θὰ μοῦ γίνῃς αὐτοῦ πέρα ; Ἀπόλυσε κι ἡ ἐκκλησιά !

— Καλά, καλά, μωρὲ παιδί, μὴ μὲ μαλώνεις τόσο· γέρος εἶμαι δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ. Ἐδῶ ἄσε με νὰ σήπωμαι . . .

— Τί εἶπες ; Δὲν ἀκοῦς ! Περνάει ἡ Ἑξοδο !

Αὐτὸς ὁ λόγος χτύπησε τὸ γέρο ἀλλόκοτα. Τῆς λιτανείας ἡ βοή, ποῦ ἔφτανε ἀπ' τὸν ἄλλο δρόμο, κρυφὴ τρεμούλα τοῦχυσε στὰ σωτικά· ὁ νοῦς του σάλεψε ἄξαφνα.

— Ἐφτασα ! Τ' ἄρματά μου !

Ὁρθὸς τινάχτηκε σὰν παλληκάρι. Ἀνάλλαγος, ἀνάμαλλος ζώστηκε τὸ σπαθί. Καὶ βγῆκε.

Τὰ μάτια ἀγριωπὰ στυλώνει γύρὸ του. Κάτι σὰ νὰ ζητῇ. Τὸ κανόνι καὶ τὸ τουφέκι γεμίζει ὅλη τὴ χώρα μ' ἀμέτρητη βοή. Κόσμος πολὺς στὴν ἀγορά. Ὅλοι ντυμένοι τὰ καλά τους. Ὅλοι τ' ἄρματα κρατοῦν — καὶ ρίχνουν !

Ὁ λαὸς παίζει μὲ τὴ φαντασία του, τὸ παιγνίδι αὐτὸ στὸ χρόνο μιὰ φορά. Θέλει νὰ ξαναζωντανέψῃ τὴ μεγάλη εἰκόνα, ἔτσι γιὰ νὰ δῇ « πῶς ἦτανε » — κι ὁ γέρος πάει νὰ τὸ πιστέψῃ.

Βρίσκεται μὲ τ' ἀγγόνι στῆς λιτανείας τὴν οὐρὰ κι ἀκολουθοῦν. Τέλος στοὺς τάφους ἔφτασαν. Ἐκεῖ χιλιάδες συναγμένοι στέκονται κι ἀκοῦν ἓναν ποῦ βγάνει λόγο· μὰ ὁ λόγος εἶναι ἀτέλειωτος· Ὁ γέρος ἀκούει, καὶ δὲν καταλαβαίνει. Ἀκούει καὶ καρτερεῖ· σὰν κάτι φαίνεται νὰ καρτερῇ . . .

— ὦρὲ, δὲν ἦταν ἔτσι ! κράζει μὲ δυνατὴ φωνή.

Ἄφησε στὴ μέση τὴ γιορτὴ καὶ πῆρε τὸ δρόμο πίσω γιὰ τὸ σπίτι. Θυμωμένος φαίνεται. Βογγάει, στ' ἀγγόνι δὲν μιλεῖ. Ἀξαφνα σταματᾷ. Ἐκεῖ κοντά του κάποιος τραγουδεῖ. Ἕνας τυφλὸς χωριάτης διακονιάρης, στρωμένος καταγῆς παίζει τὴ λύρα του καὶ τραγουδεῖ. Λέει τὸ τραγοῦδι τὸ θλιμμένο, τὸ μοιρολόγι τοῦ Μεσολογιοῦ.

Ὁρθὸς ὁ γέρος, ἄσειστος ἀκούει. Βρύση πᾶνε τὰ μάτια του. Κλαίει ἡσυχᾶ, καὶ δὲν μιλεῖ. Τέλος κόπηκε τὸ τραγοῦδι.

— Νά, ὦρὲ, ἔτσι ἦτανε !

Αὐτὸ μονάχα εἶπε. Καὶ γύρισε στὸ σπίτι του καὶ στὸν καϋμό του.

« Μεγάλᾳ Χρόνια »

Γιάννης Βλαχογιάννης

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « Α Ε Ρ Α Σ »

Λέξις μαγική, ποὺ δὲν σημαίνει σχεδὸν τίποτε καὶ ὅμως τὰ σημαίνει ὅλα. Τρεῖς συλλαβαὶ ποὺ ἐβγῆκαν μιὰν ἡμέρα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἑνὸς ἀπλοϊκοῦ ἐκεῖ στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, ὅταν εἶδε νὰ σκάζουν αἱ ὀβίδες ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του καὶ νὰ μὴ παθαίνῃ τίποτε κανεῖς, καὶ ἔκαμαν ἔπειτα τὸ γύρὸ τους ὅπου συμπλοκή, ὅπου μάχη, ὅπου

θάνατος ! Τὴν πῆρε ἡ δόξα μαζί με τὰ φτερά της καὶ γύρισε ὅλους τοὺς κάμπους καὶ ὅλα τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκάδια. Ὅπου αἶμα, ἐκεῖ κι αὐτή· ὅπου μάχη, θ' ἀντηχοῦσε κι αὐτή· ὅπου νίκη, βροντόφωνη θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὰ στήθη τῶν πολεμιστῶν καὶ θ' ἀνέβαινε ψηλὰ σὰν ὕμνος ἐπινίκιος. Σήμερα δὲν ὑπάρχει χωριό, δὲν βρίσκεται σπίτι ἢ καλύβι ποὺ νὰ μὴν ἀντηχῇ μέσα.

Γιὰ τὸν πολὺν κόσμον δὲν ἔχει καθαρὸ νόημα καὶ ὅμως εἶναι γεμάτη ἀπὸ νόημα γιὰ ὅσους ἔζησαν τοὺς δύο πολέμους, καὶ ὅμως ἔχει νόημα γιὰ κάθε περίσταση ποὺ ἐλέγετο, καὶ ἄλλαζε σημασία γιὰ τὸ κάθε τι.

Ἐπεφταν αἱ ὀβίδες καὶ περνοῦσαν ἐπάνω ἀπ' τὰ κεφάλια τους ; « Ἀέρας ! » τοὺς ἐφώναζαν.

Πήγαιναν λίγο πιὸ μακριὰ ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε, καὶ κτυποῦσαν πίσω ἐκεῖ στὰ μετόπισθεν καὶ ἔκαναν ἄνω κάτω τὰ ἀσυνήθιστα ἐπιτελεῖα ; Ἐγύριζαν οἱ μαχηταὶ μὲ ἓνα μειδίαμα εἰρωνείας ; Καί, βλέποντας τὴν ταραχή, τὸ σκόρπισμα καὶ τὴ φυγή, « Ἀέρας ! » πάλι τοὺς ἐφώναζαν.

Καμμιὰ ἀπ' ἐκεῖνες, ποὺ φεύγουν παραπλανημένες, ἔπεφτε στὴ δευτέρα γραμμὴ, ἐκεῖ ποὺ ἐκάθηντο οἱ ἄλλοι ξέννοιαστοὶ μακριὰ ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Αὐτοὶ σκόρπιζαν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀσυνήθιστοι, τρομαγμένοι. Τότε μ' ἓνα χαμόγελο εἰρωνικὸ στὰ χεῖλη ἐκεῖνοι ποὺ πολεμοῦσαν στὴν πρώτη γραμμὴ ἄφηναν νὰ τοὺς ξεφύγῃ ἓνα βροντόφωνο : « Ἀέρας ! ».

Μιὰ φορὰ ἓνας ταγματάρχης ἀπ' ἐκείνους τοὺς λίγους ποὺ ὅταν βροντοῦσε τὸ κανόνι ἐγίνετο ἄφαντος, καὶ μόλις ἔπαυε ἔβγαινε ἐμπρὸς καὶ ἄρχιζε λόγια καὶ συμβουλὰς, πῆρε κι αὐτὸς τὸ μερίδιό του ἀπὸ τὸν « Ἀέρα », γεμᾶτο ἀπὸ καυστικὴ εἰρωνεία. Ἐνας « Ἀέρας ! » δυνατὸς τὸν ἀκολουθοῦσε κάθε φορὰ ποὺ ἀνοιγε τὸ στόμα του, ὥς ποὺ ἐξηφανίσθη πιά γιὰ πάντα.

Ἐνας ἄλλος, ἀπὸ ἐκείνους τοὺς πολλοὺς ποὺ ἐζοῦσαν νύκτα μέρα μαζί με τὰ παλληκάρια, ποὺ μοίραζε τὴν γαλέττα μαζί τους, καὶ ἐκοιμᾶτο πλάγι - πλάγι μ' αὐτοὺς μέσα στὸν κίνδυνο, κτυπήθηκε μιὰ μέρα βαριά. Τὸν κουβάλησαν μὲ τὸ πόδι σπασμένο. Μερικοί, ἀνήσυχτοι, τὸν περιτριγύρισαν. Ἀλλ' αὐτὸς σφίγγοντας τὰ χεῖλη του γιὰ νὰ μὴ φωνάξῃ ἀπ' τὸν πόνο, χαμογέλασε καὶ τοὺς φώναξε δυνατὰ :

— Δέν εἶναι τίποτε, παιδιά. « Ἀέρας ! ».

— « Ἀέρας ! » τοῦ φώναξαν κι ἐκεῖνοι, καί τράβηξαν πηδῶντας πάλι στήν πρώτη γραμμή.

Ἄλλη μιάν ἡμέραν, ἓνας ἀπ' ἐκείνους τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ πεζικοῦ, ποὺ εὐρίσκοντο πάντοτε μὲ τὸ σπαθί στοῦ χέρι μπροστά, ἄφησε νὰ τοῦ ξεφύγῃ ἡ ἴδια λέξις. Ἦταν μία ἀπὸ τὲς ἡμέρες ἐκεῖνες τὲς ὀλίγες, ποὺ ἀντικρύσαμε μερικὰ ἀτυχήματα. Ὅλοι οἱ στρατοί, καὶ οἱ πιὸ ἐνδοξοί, ἔχουν πάθει ὅμοια σὲ μερικὲς στιγμές. Ὁλόγυρα ἐμετροῦσαν τοὺς νεκροὺς, ἐμάζευαν τοὺς πληγωμένους. Τὸ αἷμα εἶχε χυθῇ ἄφθονα καὶ ἀνώφελα. Δέν εἶχαμε ἐπιτύχει ἐκεῖνο ποὺ ζητούσαμε· δέν εἶχαμε κατορθώσει τίποτε. Τὸ παλληκάρι ἐκεῖνο ἐγύρισε καὶ εἶδε τὸ τάγμα του ἐξηντλημένο, μισό. Εἶδε ὅλη τὴ πομπή ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, ὅλη τὴ σωρεία ἀπὸ τοὺς τραυματίας, ὅλο τὸ πλῆθος ἀπὸ τοὺς ζωντανοὺς ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἀπὸ πίσω μὲ τὸ κεφάλι σκυφτὸ καὶ τὰ μάτια χαμηλά. Εἶδε τὰ αἵματα, τοὺς χαμένους κόπους, τὲς μάταιες ἡρωικὲς προσπάθειες, εἶδε τὸν ἐχθρὸ ἐκεῖ ἀντίκρυ νὰ κρατῇ τὰς θέσεις του, ὑπερήφανος καὶ ἐπίμονος καὶ τότε, ἀφοῦ ἐκτύπησε τὸ σπαθί του δυὸ - τρεῖς φορές μὲ λύσσα ἐπάνω σ' ἓνα βράχο, ἐκοίταξε τὰ παλληκάρια του μὲ μάτια φλογισμένα ἀπὸ μανία καὶ λύπη μαζί καὶ τοὺς φώναξε :

— « Ἀέρας » σήμερα ! « Ἀέρας » καὶ σὲ μένα καὶ σὲ σᾶς καὶ σ' ὅλους μας !

Ἔτσι σὲ ὅλες τὲς ὥραϊες στιγμὲς τῆς δόξης, μέσα σὲ ὅλες τὲς μεγάλες καὶ ἀπίστευτες ἐπιτυχίες, σύντροφος ἀχώριστος ἦταν ἡ μεγάλη λέξις, ἡ λέξις χωρὶς νόημα, τὸ ποίημα τῆς μάχης καὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἀχώριστος σύντροφος ἐπίσης μέσα στὲς πίκρες καὶ τὲς ἀτυχίες. Λέξις¹ ποὺ ἀντηχεῖ ἀκόμα σὲ ὅλες τὲς χαράδρες, ποὺ πετᾷ ἀκόμα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς κάμπους, ποὺ τριγυρίζει ἀκόμα ἐπάνω ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν παλληκαριῶν. Λέξις ποὺ φοβέριζε τὸν ἐχθρό, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε στὴ φυγή του. Λέξις ποὺ ἀντίκρυσε μὲ τὸ γέλοιο κι αὐτὴ τὴ χολέρα καὶ τὴν ἔδιωξε. Πέντε γράμματα ποὺ χοροπηδοῦσαν γελαστὰ ἐμπρὸς στὶς ὀβίδες, μέσα σὲ βροχὴ ἀπὸ σφαῖρες, ποὺ ἐκοιμῶντο μαζί μὲ τὴν πεῖνα, ποὺ ξυπνοῦσαν μὲ τὴν παγωνιά,

1. Ἡ λέξις « Ἀέρας », ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἰταλοελληνικὸν πόλεμον τοῦ 1940 ἔμεινε θυρικὴ, ἔχει καὶ προῖστοριαν εἰς τὰ ἴδια βουνὰ τῆς Ἀλβανίας.

πού χαιρετοῦσαν τὸν θάνατο καὶ τοὺς νεκροὺς πού περνοῦσαν, πού εἰρωνεύοντο τὸν κάθε δειλὸ καὶ ἀνέβαζαν στὸν οὐρανὸ τὸ κάθε παλληκάρι, — αὐτὰ τὰ πέντε γράμματα δὲν θὰ λησμονηθοῦν ποτέ ! Ἀέρας καὶ τὰ βόλια ! Ἀέρας καὶ ἡ πείνα καὶ τοῦ ἡλίου τὰ κτυπήματα καὶ ἡ παγωνιά καὶ οἱ πληγές καὶ ὁ θάνατος. Ἀέρας καὶ τ' ἀδέρφια τὰ σκοτωμένα. Ἀέρας καὶ τὰ ὀρφανὰ καὶ τὰ σπίτια πού ἐρημώθηκαν καὶ ἐκλείσαν γιὰ πάντα. Ἀέρας καὶ οἱ νεκροὶ καὶ τὸ αἷμα ! Ἀέρας καὶ οἱ τάφοι ! Ὅλα γι' αὐτοὺς ἦταν ἀέρας, ὅλα ἔγιναν ἀέρας, καὶ τὸ μόνο πού δὲν ἔγινε, ἦταν ἡ πατρίδα τους πού τὴν ἔκαναν μεγάλη καὶ δυνατὴ μὲ τὸν ἀέρα τους.

Ἑφημερὶς « Ἑστία »

N. Πετιμεζᾶς (Λαύρας)

2. ΠΟΝΟΣ ΨΥΧΗΣ

Δύο μεγάλους φίλους ἔχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν : τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἑλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλὸν τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγὼ λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικὰ βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλιαναγνώσται φίλοι.

— Μοῦ δανείζεις, καημένε, κανένα βιβλίον νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

— Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίον θέλεις ;

— Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἑλλήν φιλιαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὁδοντοστοιχία.

— Αὐτὰ τὰ βιβλία, πού δανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμμιά φορά ; Μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη

μέ το ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καί ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τα κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

— Θά ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου ! Τῆς εἶπα. Ἀλλά ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρεי τί τοὺς συνέβη στο δρόμο ! Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καί ναυάγια !

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ . . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα ὅπως περιμένει κανεῖς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ κακὸν μέ τὸν νοῦν του. Καί ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μέ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καί ὁ Ροβινσὼν εἶχε χαθῇ χρόνια καί χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν ἐθεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸ κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πατριὸν γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτούς τὸν ἐπερίμενεν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καί αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καί ἐγώ, ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς της ;

Ἐν τῷ μεταξὺ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἔξαφνα, ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καί ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμᾶτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ μαγειρείου. Καί ἄλλος μαρτυρεῖ μέ τίς καπνιές καί τὴν στεαρίνην,* πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

— Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στο σπίτι μου καί δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο . . .

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι, ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καί τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς !

3. Η ΝΙΚΗ ΜΑΣ ΣΤΟ ΠΟΓΡΑΔΕΤΣ

(Πολεμική ανταπόκρισις)

Ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Πόγραδετς, τὸ ὁποῖον ἐπεσκέφθημεν χθές, βληθέντες μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ πρόθυρά του, δύναμαι νὰ σᾶς δώσω μίαν ἰδέαν τῆς μεγάλης νίκης, ἡ ὁποία, διεξαχθεῖσα ἐπὶ μετώπου τριάκοντα χιλιομέτρων καὶ διαρκέσασα νύκτα καὶ ἡμέραν ἐπὶ μίαν ὁλόκληρον ἐβδομάδα, θὰ γραφῇ μὲ χρυσᾶ γράμματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν.

Ἡ μάχη αὕτη, ἡ ὁποία δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν κατάληψιν τῆς κωμοπόλεως αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης εἰς τὴν λίμνην Ἀχρίδα καὶ ἡ ὁποία ἔληξε μὲ τὴν ἐπίτευξιν ὅλων τῶν ἀντικειμενικῶν της σκοπῶν, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς μάχη τῆς Ἰταλικῆς μετανοίας. Πράγματι τὸ Ἰταλικὸν στρατηγεῖον μετανοῆσαν, διότι ἀφῆκε ὀπίσω του τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις τῆς Μοράβας καὶ τοῦ Ἰβάν, ὑποστὰν οὕτως ἀπώλειαν τὴν ὁποίαν δὲν θὰ δυνηθῇ πλέον νὰ ἐπανορθώσῃ, ἀπεπειράθη νὰ κρατήσῃ μὲ κάθε θυσίαν τὰς στενωποὺς τῆς ὁδοῦ, ἧτις ἀπὸ τῆς λίμνης Μαλίκης ἄγει εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος. Εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἡ ὁδὸς αὕτη διέρχεται μεταξὺ ὑψηλῶν ὀρέων, ἰδίως δὲ εἶναι ἐξαιρετικῶς ὀχυρὰ ἡ μεταξὺ Γκραμποβίτσας καὶ Τσεράβας θέσις, ὅπου τὰ βουνὰ ὑψοῦνται εἰς μέγα ὕψος, καθὼς καὶ ἡ πέραν αὐτῆς θέσις τῆς Ζαρβάσκας.

Ὅταν πρὸ ἐβδομάδος τὰ ἐλαφρὰ τμήματα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς μας προελαύνοντα βορείως τῆς λίμνης Μαλίκης, ἦλθον εἰς πρώτην ἐπαφὴν μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ὑψωμάτων τῆς περιοχῆς τῆς Πογοδρίας, ἐπιστοποίησαν σοβαρὰς κινήσεις Ἰταλικῶν μονάδων, αἵτινες ἀπέβλεπαν ὅχι μόνον εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὀχυρῶν αὐτῶν θέσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν.

Ἡ ἔγκαιρος πρὸς τὰς στενωποὺς αὐτὰς προέλασις ἰσχυροτέρων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, πλαισιουμένων ἀπὸ πλαγιοφυλακὰς εἰς τὰ ἐκατέρωθεν ὀχυρὰ ὑψώματα, προέλαβε τὴν τοιαύτην ἐν ἐξελίξει Ἰταλικὴν ἀντεπίθεσιν. Ἡρχισεν οὕτως ἡ μάχη, ἡ ὁποία διαρκέσασα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ φέρουσα τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ὀχυροῦ εἰς τὸ ἄλλο, δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐποποιία ἀνταξία τῆς γραφείσης ἐπάνω εἰς τὰ ὄρη τῆς Μοράβας καὶ

τοῦ Ἰβάν. Ἡ ὁρμή τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ, ὁ ἀπαράμιλλος ἥρωισμός τῶν στρατευμάτων μας καὶ ὁ ἀφθαστος συντονισμός ὅλων τῶν κατὰ μέρος ἐνεργειῶν εἰς μίαν σπανίαν ὁμαδικήν προσπάθειαν ἀνέτρεψαν ἓνα πρὸς ἓνα τὰ σημεῖα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶχον ὀργανωθῇ μὲ ἐντελῶς συγχρονισμένην μέθοδον : ὑπῆρχαν περίβολοι λόχων μὲ σύστημα συρματοπλεγμάτων, πυροβολεῖα, φωλεαὶ πολυβόλων καὶ ὀλμοβόλων ἀπὸ μπετόν ἀρμέ.

Σημειωτέον, ὅτι τὰ ἐγκατασταθέντα ἐκεῖ τόσον ἰσχυρῶς Ἰταλικά στρατεύματα δὲν ἦσαν τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα εἶχον πανικοβληθῇ εἰς τὴν Μοράβαν καὶ τὸ Ἰβάν, ἀλλὰ νέαι μονάδες, μεταφερθεῖσαι μὲ κάθε δυνατὸν μέσον, ἀκόμη καὶ μὲ ἀεροπλάνα. Ἴσως ἡ χρησιμοποίησις αὐτῇ, διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατευμάτων, ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συνοδευθοῦν, ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα καταδιωκτικά, νὰ ἐξηγῇ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς μάχης, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐν τούτοις ἡλιόλουστοι. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔδρασεν, ἦτο τόση ἡ ἀποτυχία της, ὥστε ἔκαμεν ὁ βομβαρδισμός της πολὺ περισσότερον κακὸν εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἢ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς.

Οὕτως, ἡ περιοχή πέριξ τῆς Γκραμποβίτσας, Τσεράβας καὶ Ζαρβάσκας ἐγίνε θεάτρον ἐθνικῶν ἀγώνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐθαυματούργησε πάλιν ἡ Ἑλληνικὴ λόγχη. Τοιοῦτοτρόπως, ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μάχη συνεχίζετο, ὁ πανικὸς καὶ ἡ ἀποσύνθεσις ἤρχισαν πάλιν νὰ κυριεύουν τὰς νέας μονάδας τῶν Ἰταλῶν, ἐνῶ ἀνεπτύσσετο ἀσυγκράτητος πλέον ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ ἰδικοῦ μας στρατοῦ. Καὶ ὅταν, κατὰ τὴν τελευταίαν τῆς μάχης φάσιν τὰ ἡμέτερα τμήματα ἐπετέθησαν ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ἐχθροῦ, αἵτινες προσεπάθουν μαζὶ μὲ δύο οὐλαμούς πυροβολικοῦ καὶ ὀλμοβόλου νὰ προστατεύσουν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τῶν κυρίων σωμάτων τοῦ ἐχθροῦ, ἐπέφεραν νέαν σύγχυσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Ψῦχος δριμὺν ἐπεκράτει καὶ ἡ χιὼν ἐκάλυπτε τὸ ὀρεινὸν ἔδαφος. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα, αἱ φάλαγγες μας ἐπροχώρουν ἀκάθεκτοι, διώκουσαι τὸν ἐχθρὸν κατὰ πόδας.

Οὕτως ἔληξε μὲ περίλαμπρον νίκην ἡ μάχη τοῦ Πόγραδετς, ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεψε μόνον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, νὰ κατακτήσῃ ἰσχυρὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰταλικῆς ὑποχωρήσεως πρὸς τὸ

Ἐλβασάν, ἀλλὰ καὶ περιήγαγεν εἰς χεῖρας μας ἄφθονον πολεμικόν ὕλικόν, ἀκαταμέτρητον ἀκόμη.

Ἑφημερίς « Καθημερινή »

Σπύρος Μελάς

4. Ω Ξ Ε Ν Ε

Ἡ ἀρχαία Σπάρτη δὲν πέθανε. Ξαναζῇ στὰ ὄχυρά τῆς Μακεδονίας. Τὰ νέα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν λέγονται Ἰστίμπεϋ, Κέλκαγια, Ἐχινὸς καὶ Νυμφαία — ἔχουν τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν ὄχυρῶν, ὅπου τὰ ἥρωϊκὰ τάγματα τῶν συγχρόνων Λακεδαιμονίων ἔδειξαν καὶ δείχνουν, ὅτι ἡ γενεὰ τῶν ἀδαμάστων μαχητῶν τοῦ Λεωνίδα ἔχει ἀφήσει, διὰ μέσου τόσων χιλιάδων ἐτῶν, τοὺς ὑπεραξίους ἀπογόνους τῆς. Εἴχαμε καὶ στὴ νεώτερή μας ἱστορία πράξεις ἀφαντάστου ἥρωισμοῦ, τὸ Σούλι, τὸ Κούγγι, τὸ Ἀρκάδι, τὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ στὴ νωπὴ αὐτὴ σελίδα τῶν Μακεδονικῶν ὄχυρῶν, ὁ Ἕλλην ἀποθεώνεται. Δὲν εἶναι μόνον, ὅτι τὰ ὑπέροχα παλληκάρια τῶν ταγμάτων αὐτῶν τοῦ θανάτου ἀντιμετώπισαν καὶ ἀντιμετωπίζουν ἀκόμη τὴ φοβερὴ ἐπίθεσι ἀπείρως ἀνωτέρων δυνάμεων τοῦ ἰσχυροτέρου στρατοῦ τοῦ κόσμου, ὡπλισμένου μὲ τὴν τελευταίαν λέξιν τῶν μέσων, τ' ἄφθονα καὶ τελειότατα βαριὰ πυροβόλα, τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τ' ἀεροπλάνα καθέτου ἐφορμήσεως, τοὺς ἀλεξιπτωτιστάς : Εἶναι πρὸ πάντων, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Σπαρτιᾶται τοῦ Λεωνίδα, ἐπολέμησαν χωρὶς καμμιὰ ἐλπίδα νίκης ἢ σωτηρίας — ὅτι τὸ ἤξεραν, ὅτι θὰ ἀποθάνουν μέχρι ἐνός. Ἐλαβαν αὐτὴ τὴ διαταγή :

— Ἡ πατρίδα θέλει τὴ ζωὴ σας. Ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει ὑποχρεώσεις οἰκογενειακὰς μεγάλες ἢ ἄλλους λόγους, μπορεῖ νὰ φύγῃ.

Ἀλλὰ δὲν ἐκινήθη κανεὶς. Ὅλοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφασιν νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ δόξα τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος, γιὰ τὴν τιμὴ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων καὶ γιὰ νὰ καθυστερήσουν ὅσο μποροῦν τὸν ἐχθρό. Ἐτσι πολέμησαν κι ἔτσι πολεμοῦν αὐτὰ τὰ παλληκάρια, Ἑλληνικὴ λεβεντιά χωρὶς ταίρι στὸν κόσμον, ψυχὲς ἀθάνατες, γεμᾶτες φῶς, ποὺ ὑψώνουν ὡς τὰ οὐράνια τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ἐξαίρουν τὴν ἠθικὴ του φύσιν καὶ δείχνουν τὴ θεϊκὴ καταγωγὴ. Ἐτσι πέθαναν κι ἔτσι πεθαίνουν, αὐτὰ τ' ἀσύγκριτα τάγματα τῶν ἡρώων, γιὰ νὰ γράψουν μὲ πύρινα κι ἀνεξάλειπτα γράμματα στὴν καρδιὰ τῶν

ἐπερχομένων τὸ ὄνομα Ἑλλάς, πατρίς, χρέος, τιμή. Καὶ νὰ δείξουν στὴ φοβισμένη ἀνθρωπότητα τὸ μόνο δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ — τὸ δρόμο τῆς θυσίας.

Ἐκεῖ ἐπάνω πολεμοῦν, τὰ ὀχυρά τους γίνονται ρημάδια, τοὺς τὰ παίρνουν, τὰ ξαναπαίρνουν, βάζουν φραγμὸ τὰ ματωμένα στήθη τους, πέφτουν, ἕνας - ἕνας, ἐκεῖ ποὺ ἐτάχθησαν, μὲ τ' ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὰ χεῖλη. Ἐλᾶτε, χωρὶς θρήνους, νὰ σκεπάσουμε τὰ κορμιά τους μὲ τ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια τῆς γῆς μας, ποὺ ὑπεράσπισαν μὲ θεϊκὴ ὁρμή. Καὶ στοὺς τάφους των ἃς ξαναγράψουμε τὸ παλιὸ ἐπίγραμμα τῶν Λακεδαιμονίων :

» ὦ ξένε, πὲς στοὺς Ἕλληνας,
» ὅτι ἐδῶ εἴμαστε θαμμένοι,
» πιστοὶ στὸ θέλημά τους !

Ἑφημερὶς « Ἑστία », 1941

Σπύρος Μελάς

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

1. ΖΩΗ

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια κατεβαίνουν νὰ πιοῦν στὴν κελαϊδοῦσα ρεμματιά.

Μαῦρα κι ἀνήσυχα γίδια στάθηκαν ἔξαφνα στὸν κατήφορο, μὲ τὰ κέρατα σὰν κλάδους, καὶ τὰ κεχριμπαρένια των μάτια μὲ κοιτάζουν.

Μέσ' ἀπ' τὸ λόγγο, μέσ' ἀπ' τὰ σγουρά πεῦκα, ἕνα κοτσύφι σφυρίζει σὰν τσοπανόπουλο.

Ἄ ! ζωὴ, τρελλὴ ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωὴ !

* * *

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ, σὰν καλωσύνη ποὺ κρύβεται εἶν' ἕνα ἐκκλησάκι.

Χρόνια διακόσια κοιμᾶται ἀπόξω ὁ καλόγερος ποὺ τὸ ζωγράφισε — χρόνια διακόσια σωπαίνουν τὰ τρία του κυπαρίσσια.

Στὸν κόρφο τοῦ βουνοῦ εἶν' ἕνα κάτασπρο ἐκκλησάκι.

Ἄ ! ζωὴ, ωραία ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωὴ !

Ἀπάνω στὶς λιλὰ μολόχες, ἀπάνου στὸ νέο θυμάρι, πουλάκια δίχως ὄνομα, στιγμές πουλάκια, ἦρθαν - ἔφυγαν.

Οἱ γαλανὲς σκιὲς τῶν φύλλων τρέχουν στὸ φακινόλι τῆς χωριατοπούλας ποὺ διαβαίνει κάτω ἀπ' τὸν πλάτανο.

Στὸν ἴσκιο τοῦ ὁ γεροπεῦκος κοίμισεν ἓνα κοπάδι.

Στὸ λαμπρὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ ἄσπρα σύννεφα σβήνουν ἀπὸ ἡδονή . . .

Ἄ! ζωὴ, εὐτυχισμένη ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωὴ !

* * *

Κι ὅμως τὴν ὥρα τοῦ δειλινοῦ — δὲν ξέρω τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλλου κόσμου καὶ χύνεται στὰ πεῦκα, τί θέλει τὸ φῶς τοῦ ἄλλου κόσμου . . .

Κι ὅμως, τώρα ποὺ βράδυασε δὲν ξέρω γιατί ὅλα στὸν κόσμο συλλογίζονται τὴν αἰτία των — γιατί τὸ σκοτάδι ἀπλώνεται σὰν ἓνα μεγάλο νόημα . . .

Κι ὅμως τώρα ποὺ σκοτείνιασε τὰ πλάσματα συλλογίζονται τὸ νόημα τοῦτο, ποὺ τὸ εἶχανε ξεχάσει τὸ πρωὶ σήμερα μὲ τὸν ἥλιο, σήμερα μὲ τὶς χαρές, καὶ πάλι θὰ τὸ ξεχάσουν αὔριο μὲ τὸν ἥλιο, αὔριο μὲ τὶς χαρές . . .

Ἄ! ζωὴ, ἀσυλλόγιστη ποὺ εἶσαι ! Ἄ ζωὴ !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΜΠΑΔΑ ΤΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ ΜΟΥ

— Ὄταν ἀντικρύσης τὸν Κύριον ἡμῶν, ἀδερφέ μου, κράτα ὀρθὴ στὸ δεξιὸ σου χέρι τὴ λαμπάδα.

— Τὴν ἄσπρη λαμπάδα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνησυχίας, ὅπως τὴν κράτησεν ἡ γενιά μας ὅλη ἀνάμεσα στοὺς κόμπους τῶν λιγνῶν τῆς δαχτύλων.

— Τὸ φῶς τῆς ἐρρόδισε τῶν προγόνων μας τὸ βυζαντινὸ πρόσωπο καὶ κυνήγησε τὸ σκοτάδι μέσ' στὶς ρευματιῆς τῶν ρυτίδων τους καὶ στὰ σπήλαια τῶν ματιῶν τους.

— Στὴ ρίζα βουνοῦ μαύρου ἀπὸ ἔλατα σταυροκοπήθηκαν αὐτοὶ μπροστὰ σὲ ἀθῶες σβησμένες τοιχογραφίες.

— Αὐτοὶ σοῦ παράδωκαν τὴ λαμπάδα, γιὰ νὰ τὴ φυλάξης ἀπ' τοὺς ἀνέμους, ἀγαπημένε.

Κι ἐσύ, ποὺ τὴν ἔκλεισες μέσ' στὴ σιωπὴ σου, καταφρονῶντας, — ὦϊμέ — τὴ νιότη σου καὶ τὴ στοργή μας, προχώρησε στὸ Δημιουργὸ μπροστὰ καὶ στῆσε τὸ θρίαμβο τῆς φλόγας σου !

« Πεζοὶ Ρυθμοὶ »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

3. ΥΠΟΘΗΚΑΙ

Εὐρεθεῖσαι χειρόγραφοι μετὰ θάνατον.

“Όταν εἶσαι λησμονημένος ἢ παραμελημένος ἢ σκοπίμως ἐκμηδενισμένος καὶ μειδιᾷς ἐσωτερικῶς ὑπερήφανος διὰ τὴν ὕβριν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡ καλωσύνη σου κακολογῆται, ὅταν αἱ ἐπιθυμίαι σου πολεμοῦνται, ἡ καλαισθησία σου προσβάλλεται, ἡ συμβουλή σου περιφρονῆται, αἱ γνῶμαι σου γελοιοποιοῦνται, σὺ δὲ δέχεσαι ὅλα αὐτὰ μὲ σιγὴν ὑπομονῆς καὶ ἀγάπης·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν εἶσαι εὐχαριστημένος μὲ οἰανδήποτε τροφήν, μὲ οἰονδήποτε ἔνδυμα, οἰονδήποτε κλῖμα, οἰανδήποτε συναναστροφήν, οἰανδήποτε μοναξιάν, οἰανδήποτε διακοπὴν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ὑπομένης πᾶσαν ἀταξίαν, πᾶσαν ἀνωμαλίαν, πᾶσαν ἀπροσεξίαν εἰς χρόνον καὶ τόπον, πᾶσαν ἐνόχλησιν·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ἡμπορῆς νὰ ἀντιμετωπίζης τὴν κενὴν ἀνοησίαν, τὸν παραλογισμόν, τὴν διανοητικὴν ἀναισθησίαν καὶ ὑπομένης ὅλα αὐτὰ, ὅπως τὰ ὑπέμεινε ὁ Ἰησοῦς·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

“Όταν ποτὲ δὲν ἀρέσκεσαι νὰ περιαντολογῆς ἢ νὰ ἀπαριθμῆς τὰ ἰδικά σου καλὰ ἔργα ἢ νὰ ἐπιδιώκῃς ἐπιμόνως ἐπαίνους, ὅταν δύνασαι ἀληθῶς νὰ ἀρέσκεσαι νὰ εἶσαι ἄγνωστος·

— Αὐτὸ εἶναι νίκη.

ΑΚ ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ — ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ὁ Ροῦδης ἐξετάζων τὸ περιεχόμενον τῆς ποιήσεως τοῦ Βαλαωρίτου ἀποφαίνεται, ὅτι, ζήσας οὗτος εἰς ἐποχὴν ἄνευ μεγάλων ἰδανικῶν καὶ ἀντιποιητικῆν, ἐπροτίμησε νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῶν Κλεφτῶν καὶ τῶν Ἀρματωλῶν, οἱ ὅποιοι ἐνεσάρχωνον τὸν πανελλήνιον πόθον τῆς Ἑλευθερίας).

... Ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἐξετάσωμεν καὶ ὑπὸ καθαρῶς τεχνικὴν ἔποψιν τὸ ποιητικὸν κληροδότημα τοῦ ἀποθανόντος. Τὴν περὶ τούτου γνώμην ἡμῶν δὲν δυνάμεθα κάλλιον νὰ συνοψίσωμεν ἢ λέγοντες ὅτι τὸν ποιήσαντα τὰ « Μνημόσυνα », τὸν « Διᾱκον » καὶ τὴν « Φροσύνην » θεωροῦμεν ὡς τὸν ἄριστον μαθητὴν τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, δυνάμενον καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον νὰ συγκριθῇ κατὰ τὸν ἀμέτρητον πλοῦτον φαντασίας καὶ τὴν ἀφειδῆ τοῦ θησαυροῦ σπατάλην. Τὴν στενὴν ἄλλως ταύτην συγγένειαν καὶ ἐπιρροὴν τοῦ Γαλάτου ἐπὶ τῆς Μούσης αὐτοῦ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας νὰ ὁμολογήσῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει : « Χωρὶς νὰ τὸ θέλω — ἔγραφεν ἡμῖν πέρυσιν — ἔλαβα παρὰ τοῦ Οὐγκώ τὴν μανίαν τῶν ἀντιθέσεων καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀφήνω τὴν φαντασίαν μου νὰ τρέχῃ ἀχαλίνωτος ἀπὸ ῥυτῆρος*, ὅπου θέλει ». Ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως παρωμοίασεν ὁ ποιητὴς τὴν φαντασίαν τοῦ πρὸς τὸν τρέχοντα μόνον ἵππον, λησμονήσας ὅτι ὁ Πήγασός του ἔχει καὶ πτερὰ.

Ὁ μετ' αὐτοῦ ὅμως συνεπιβαίνων τοῦ φοβεροῦ ζώου ἀναγνώστης ἀδύνατον εἶναι νὰ λησμονήσῃ τοῦτο, ἀναγκαζόμενος ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ ὑπερβαίνει χάσματα καὶ ἀβύσσους δι' ἀλμάτων, ἅτινα δὲν φαίνονται ἄνευ πτερύγων κατορθωτά. Ὁ ἄτακτος οὗτος καὶ ὄντως ἀχαλίνωτος, ὅτε μὲν ἐπὶ γῆς ὅτε δ' ἐναέριος δρόμος, κουράζει μὲν πολλάκις καὶ ἐνίοτε ζαλίζει, ἀφ' ἐτέρου ὅμως καταθέλγει διὰ τῆς θαυμαστῆς ποικιλίας τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ὀπτασιῶν. Τὸ κακὸν εἶναι ὅτι τὰ ὠραῖα ταῦτα πράγματα δὲν προφθάνει τις πάντοτε νὰ διακρίνῃ σαφῶς, καὶ τότε μόνον λυπεῖται διὰ τὴν ἑλλειψιν χαλινοῦ.

Αἱ πλεῖσται τῶν περιγραφῶν τοῦ Βαλαωρίτου δὲν ὁμοιάζουν

οὔτε ἀνάγλυφα, ὡς αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, οὔτε γνωστόν τι εἶδος ζωγραφίας, πολὺ δὲ μᾶλλον ὠραίαν σκηνογραφίαν τρέμουνσαν εἰς τὰ ὕδατα διαυγοῦς μέν, ἀλλὰ σπανίως ἀκίνητούσης λίμνης. Ὡς ἔτυχε καὶ ἄλλοτε νὰ εἴπωμεν, ἐκάστη τῶν μεταφορῶν αὐτοῦ εἶναι καθ' ἑαυτὴν ἐναργής καὶ ζωηροτάτη, τὸ πλῆθος των ὅμως τοσοῦτον, ὥστε συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλας ὡς κλάδοι παρθένου δάσους καὶ ἐπέρχεται τότε ρωμαντικόν τι σκιοφως, ἐν ᾧ βλέπομεν κινούμενα παντοῖα, ἔτι ρωμαντικώτερα, πλάσματα: βουνὰ ἀνταλλάσσοντα φιλήματα καὶ γεννῶντα ἥρωας συλληφθέντας ἐκ τοῦ ἀσπασμοῦ τούτου· πτερωτὰ δακτύλια ἀναβαίνοντα εἰς οὐρανόν, ράσα καλογήρων ἀρμενίζοντα εἰς τὸν αἰθέρα, ἀγορεύοντας βράχους, ἀνθρωπόμορφα δένδρα, κύματα σκορπίζοντα μαῦρον ἀφρόν, βρυκόλακας, δράκοντας, κατακλείδια, ἀνεραίδας καὶ παντοῖα ἄλλα φαντάσματα.

Οὐδένα ἐγνωρίσαμεν ποιητὴν οὔτε πλείονα γράψαντα ἐν τοῖς προλόγοις του κατὰ τοῦ ρωμαντισμοῦ οὔτε ρωμαντικώτερον τοῦ Βαλαωρίτου. Παρὰ συνήθει στιχοπλόκῳ ταῦτα ἤθελον φανῇ ἀπλῶς τερατώδη καὶ ἐνίοτε ψυχρά. Ἄλλ' ὡς ὁ Ὁ φ μ α ν *, ὁ Ἀ ρ ν ί μ *, ὁ Ἐ δ γ α ρ δ ο ς Π ό ο υ * καὶ οἱ ἄλλοι ἐξοχοὶ μαγγανευταί, οὕτω καὶ ὁ Λευκάδιος ποιητὴς κατορθώνει νὰ προδιαθέσῃ ἡμᾶς οὕτως, ὥστε τὰ ἰνδάλματα ταῦτα δὲν κρίνομεν δι' ὀφθαλμῶν ἐγρηγορότος, ἀλλὰ βλέπομεν αὐτὰ ὡς ἐν ὀνείρῳ. Ἀπίθανα δὲ ὀνείρατα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐν ὅσῳ εὐρίσκεται τις ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν, ἀλλὰ μόνον ἀφοῦ ἐξυπνήσῃ. Καὶ τότε ὅμως δὲν πρέπει νὰ κρίνῃ τὸ ποιητικὸν ὄνειρον ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῆς αἰσθήσεως ἣν ἐπροξένει αὐτῷ, ἐνῷ τὸ ἔβλεπε. Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ἀνερυθριάστως, ὅτι, ἐνῷ οἱ «σεληνοφώτιστοι ἀστέρες», αἱ «συνιστῶσαι σάρκα ψυχαί», οἱ «βοῶντες νεκροὶ» καὶ τὰ ἄλλα τοιαῦτα ἐφόδια καθαρυνόντων τινῶν μουσοπόλων ἐπροξένησαν ἀείποτε γέλωτα, ὁ Θ α ν ἄ σ η ς Β ἄ γ ι α ς * τοῦ Βαλαωρίτου, ὁ «Λάμπρος» τοῦ Σολωμοῦ καὶ ὁ «Βρυκόλαξ» τοῦ χιακοῦ ἄσματος προξενούσιν ἀπεναντίας νευρικόν τι ρῖγος, οἷον ἡσθανόμεθα παῖδες ὄντες, ἂν τυχὸν ἐσβήνετο ἡ λυχνία πρὶν κοιμηθῶμεν.

Ἄλλ' οὐδὲ παρ' αὐτῷ τῷ Βαλαωρίτῃ θαυμάζομεν ὡς ἀρετὴν τὴν τερατολογίαν, θεωροῦντες ἀπεναντίας τὴν πιθανότητα καὶ συμμετρίαν ὡς ἀπαραίτητα συστατικὰ παντὸς τελείου καλλιτεχνήματος· ἐκ τούτου ὅμως ἄδικον ἤθελεν εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι, καὶ ἐν

ἐλλείπει τῆς τοιαύτης τελειότητος, δὲν δύναται νὰ ἔχη τὸ ἔργον ἀξίαν, καὶ μάλιστα μεγάλην. Οἱ κάλλιστοι πίνακες τοῦ πρώτου ἴσως τοῦ αἰῶνος ζωγράφου Εὐγενίου Ντελακρουά* καὶ πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ ἔργα τοῦ Ἰσπανοῦ Γόϊα* παριστῶσι συμπλέγματα ἀνθρώπων οἵτινες, ἂν ἐλάμβανον ἐκ θαύματος ζωὴν, οὔτε ἐπὶ ἴσων σκελῶν ἤθελον δυνηθῆ νὰ στηριχθῶσιν οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον νὰ συγκύψωσι τοὺς δύο συγχρόνως ὀφθαλμούς. Ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ Ροῦβενς* εἶναι κολοσσοὶ σαρκός, καὶ αἱ Παναγίαι τοῦ Κιμαβούη* πυραμίδες ὀστέων καὶ πλείστων ἄλλων πάσης ἐποχῆς καλλιτεχνῶν τὰ ἔργα, κρινόμενα κατὰ τοὺς στοιχειώδεις κανόνας τῆς πλαστικῆς καὶ τῆς ἀνατομίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸ πῦρ. Εἰς τοιαύτην μόνον πυράν, ἂν εὕρεθῇ ποτε Ἡρόστρατος* στέργων νὰ τὴν ἀνάψῃ, δυνάμεθα νὰ ρίψωμεν μετὰ τῶν ποιημάτων τοῦ Βίκτωρος Οὐγκώ, τοῦ Ἰμμερμαν* καὶ τοῦ Θεοφίλου Γκωτιέ* καὶ τοὺς στίχους τοῦ Βαλαωρίτου. Καὶ τότε ὅμως οὐχὶ ἅπαντας, διότι πολλαχοῦ ἡ ἔμφυτος τῷ Ἑλληνι πλαστικότης ὑπερισχύει τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Οὐγκώ, καὶ ἀντὶ ὁρμαθοῦ μεταφορῶν μεταχειρίζεται ὡς ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Δάντης μίαν μόνην. Τότε δὲ πρὸ πάντων ἀρέσκει ἡμῖν τὸ ῥῆσμα τοῦ Λευκαδίου. Τοιαύτη εἶναι ἡ πρώτη στροφή τοῦ « Μνημοσύνου » τοῦ Στεφάνου Μεσσαλᾶ :

*Ὁργωνε ὁ Χάρος, ὠργωνε τῇ γῇ ποὺ τότε τρέμει.
Τ' ἀβλάκια του εἶναι μνήματα, τὰ μαῦρά του τὰ βόδια
φουσομανοῦν στὸ κέντημα τῆς ἀσπλαχνῆς βουνκέντρας.*

Τοιοῦτοι καὶ οἱ ἑναυλοὶ ἐν πάσῃ μνήμῃ τέσσαρες πρῶτοι στίχοι τῆς « Φροσύνης » :

*Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
Ἐσβήσανε τὰ φῶτά τους, ἐκλείσανε τὰ μάτια,
Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδὶ βαθιὰ στὴν ἀγκαλιὰ της,
Γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χάση.*

Τοιαύτη καὶ ὁλόκληρος ἡ προτελευταία τοῦ ποιήματος στροφή, ἥτις ἔπρεπε ἴσως νὰ εἶναι τελευταία :

*Κάμνει στεφάνια στὸ νερό, ποὺ ἐκτείνονται, πλαταίνουν,
καὶ στὰ ποδάρια τοῦ Ἀλῆ νὰ ξεφυχήσουν πηαίνουν.*

*Λές καί τὸ κῦμα τῇ νεκρῇ σὰ νύφη του ἀγκαλιάζει
καὶ μὲ στεφάνια ἀπὸ νερὸ τὸ γάμο του γιορτάζει . . .*

Οὐχὶ βεβαίως ἄψογον κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν στιχουργίαν, ἀλλ' ἀπαράμιλλον κατὰ πατριωτικὸν αἴσθημα, φαίνεται ἡμῖν καὶ τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ ποιήματος :

*Πόσες φορές ἀπὸ μακρὰν ἀνῆλικο παιδάκι,
μὲ δακρυσμένο βλέφαρο, μ' ἀπόκρυφην ἐλπίδα,
ὁ δύστηχος ἐκοίταξα τὴν καταχνιὰ τῆς Πίνδου·
μοῦ ἐφαίνετο πῶς ἦτανε καπνὸς ἀπὸ τουφέκι
κι ἐπρόσμενα κι ἐπρόσμενα ν' ἀκούσω τὴ βοή του !*

Ὡς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐν γένει τῶν Ἑπτανησίων ἔχει ἐνίοτε καὶ τοῦ Λευκαδίου ἡ ποίησις συγγένειάν τινα πρὸς τὸν Δάντην. Ἐν τῷ τρίτῳ ᾄσματι τῆς « Φροσύνης » παριστάμεθα εἰς βδελυρὰν σκηνὴν εὐθύμων *Λιᾶ πηδων**, διασκεδαζόντων δι' ἀνθρωπίνων λειψάνων καὶ ποδοκυλούντων νεοκόπους κεφαλᾶς. Ἐνῶ οὕτω παίζουσιν οἱ πατέρες, τ' ἄξια τούτων τεκνία ἀμιλλῶνται,

*Ποιὸ κεφαλὲς περσότερες σκληρὰ νὰ πρωταρπάξῃ,
γιὰ νὰ τὲς βάλλῃ ἐπανωτὲς νὰ κτίσῃ πυραμίδα·
ποιὸ δέρνει τοὺς συντρόφους του μὲ σκοτωμένου χέρι.*

Εἰσελθόντος δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυφλοῦ γέροντος νὰ ζητήσῃ ἐλεημοσύνην, ρίπτουσι τὰ λυκόπουλα ταῦτα εἰς τὴν τρέμουσαν ἐκ τοῦ ψύχους παλάμην του ἀναμμένον ἄνθρακα καὶ τεμάχιον πτώματος·

Καὶ τότε διώχνουν σκούζοντας : « Ψῆσέ το νὰ χορτάσῃς ! »

Διὰ τοιαύτης σειρᾶς εἰκόνων ἐφρόντισε καὶ ὁ Δάντης νὰ προδιαθέσῃ τὸν ἀναγνώστην πρὶν ἢ ἐπιφωνήσῃ τὸ πολύκροτον ἐκεῖνο :

O Pisa, vituperio delle genti !¹

Ὁ δὲ ἀναγνώστης τῆς « Φροσύνης » καὶ μόνος ἐν ἐλλείψει τοῦ ποιητοῦ ἠθέλεν ἀνακράξῃ :

Γιάννινα, μαῦρα Γιάννινα, πῶς σᾶς βαστάει ὁ κόσμος !

.

1. Ὡ Πίζα, ὄνειδος τοῦ ἔθνους.

Τοιαύτη εἶναι ἡ Βαλαωρίτειος ποίησις, σπανίως μὲν ἴσως ἐκτυλίσσουσα μακρὰς σειρὰς τελείων στίχων, ἀλλ' ἔτι σπανιώτερον ἐμπνεύσεως καὶ δυνάμεως ἐνδεής. Ἡ δύναμις μάλιστα ἀποτελεῖ τὸ ἐναργέστερον αὐτῆς χαρακτηριστικόν. Πάσης ἀρετῆς ὑπάρχουσι βεβαίως διάφοροι βαθμοί, ὡς καὶ ἄνισα τὸ ὕψος ὁμοιογενῇ δένδρα· οἰαδήποτε ὅμως καὶ ἂν ὑποτεθῇ τοῦ ποιητικοῦ ἀναστήματος ἡ διαφορά, νομίζομεν ὅτι ὁ ψάλτης τῆς « Φροσύνης » δικαιούται νὰ συγκαταταχθῇ μετὰ τοῦ διδασκάλου του Βίκτωρος Οὐγκὼ εἰς τὴν γενεάν τῶν μεγαλοστόμων ἀοιδῶν.

Ἄν, ζήσας ἐν ἀτυχεστάτῃ μεταβατικῇ ἐποχῇ, ἥτις οὔτε ἰδανικὸν οὔτε καὶ γλῶσσαν ἔχει, δὲν ἠδυνήθη νὰ κληροδοτήσῃ ἐφάμιλλόν τι τῶν « Φ θ ι ν ο π ω ρ ι ν ῶ ν φύ λ λ ω ν » * καὶ τῶν « Ἀ ν α τ ο λ ι κ ῶ ν ἄ σ μ ά τ ω ν » *, ἀφ' ἑτέρου ἀναδεικνύεται πολλάκις ἐν ἀτελεστέροις ἔργοις ἀνώτερος κατὰ τὸ αἶσθημα τοῦ μεγαλορρήμονος Γαλάτου. Οἱ τοσαύτας ὁμοιότητας ἔχοντες πρὸ ἀλλήλους δύο οὔτοι ποιηταὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Οὐγκὼ εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ποιητῶν τῆς Ἑσπερίας ὁ ἐλάχιστα παθὼν ἐκ τῆς ἀπελπιστικῆς νόσου, ἥτις νέμεται σήμερον πᾶσαν ὄντως ποιητικὴν καρδίαν, ὁ δὲ Βαλαωρίτης ὁ μόνος ἴσως βασανισθεὶς ὑπ' αὐτῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐνώπιον ἡμῶν ἔχομεν τριακοντασέλιδον ἐπιστολήν του, τὴν ποιητικὴν ἴσως αὐτοῦ διαθήκην, ἣν περαίνει ὡς ἀκολουθῶς¹ : « Ὁ B o u c h u t * περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας τὸ νέον νόσημα τοῦ αἰῶνος νευρωσισμόν (neurosisme), τοῦ ὁποίου πρῶτα θύματα εἶναι οἱ ποιηταί . . . Αἰσθάνομαι ὅτι νόσος βαρυτάτη, ἀλλόκοτος, ἀθεράπευτος, εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ ποιητικὴ διάθεσις. Πᾶσα στιγμή ἐμπνεύσεως εἶναι δι' ἐμὲ στιγμή παραφροσύνης καὶ ὅλος ὁ ὁργανισμός μου πάσχει δεινῶς ἐκ τῆς πυρακτώσεως τῆς φαντασίας. Οἱ καρδιακοὶ παλμοί, οἵτινες θὰ μὲ φέρουν ὀγλήγορα εἰς τὸν τάφον, εἶναι τό μόνον μου κέρδος ἐκ τῆς ποιητικῆς διαθέσεως. . . »

Καὶ πρὸ τῆς ἐξομολογήσεως ὅμως ταύτης, πολλάκις ἠσθάνθημεν ἀναγινώσκοντες τοὺς στίχους του, ὅτι ἦσαν ἐκ τῶν πληρωνομένων ἀκριβὰ κατὰ τὸν πεζὸν τοῦτον αἰῶνα, ὅτε ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι ὡς

1. Ὑπαινίσσεται θλιβερόν ἐπεισόδιον τοῦ Βαλαωρίτου, ὅτε ἦτο βουλευτής, ἐντὸς τῆς αἰθούσης συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, μετὰ τῶν ἐπίσης βουλευτῶν Κεφαλληνίας ἀδελφῶν Ἰακωβάτων.

πρὶν αἰόλειος λύρα ἤχοῦσα ἐκ τῆς περιπνεούσης αὔρας, ἀλλ' ἀναγκάζεται ν' ἀνασκάψῃ τὰ σπλάγχνα του πρὸς ἀνεύρεσιν ποιητικῆς ἱκμάδος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ ῥηθῇ πρὸ πάντων περὶ τοῦ ψάλτου τῆς « Φροσύνης », ὅστις πλὴν τῆς ἡλικίας οὐδὲν εἶχε κοινὸν οὔτε ὡς ἄνθρωπος οὔτε ὡς ποιητῆς πρὸς τὴν παροῦσαν γενεάν. Ὅπως ἐν τῷ ποιήματί του ἐκυοφόρησεν ἡ Ὅσσα εἰς τὰ σπλάγχνα της τὸν Βλαχάβαν χρόνους πολλοὺς καὶ μῆνας, οὕτως ἤθελέ τις εἰπεῖ ὅτι ἀνέβαλλε καὶ ἡ μήτηρ του νὰ γεννήσῃ αὐτὸν ἡμισυν τουλάχιστον αἰῶνα, ὅτε ἦτο πλέον ἀναχρονισμός. Ἀληθεῖς σύγχρονοι τοῦ ἐρημίτου τῆς Μαδουρῆς ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντες ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται, μεθ' ὧν συνέζη ἐν διηνεκεῖ ὀνειρώ. Πρὸς δὲ τοὺς σήμερον ἀνθρώπους οὐδέποτε ἦλθεν ἡ Μοῦσά του εἰς ἐπαφήν, ἀλλ' ἅπαξ μόνον ἡ πυγμή του.

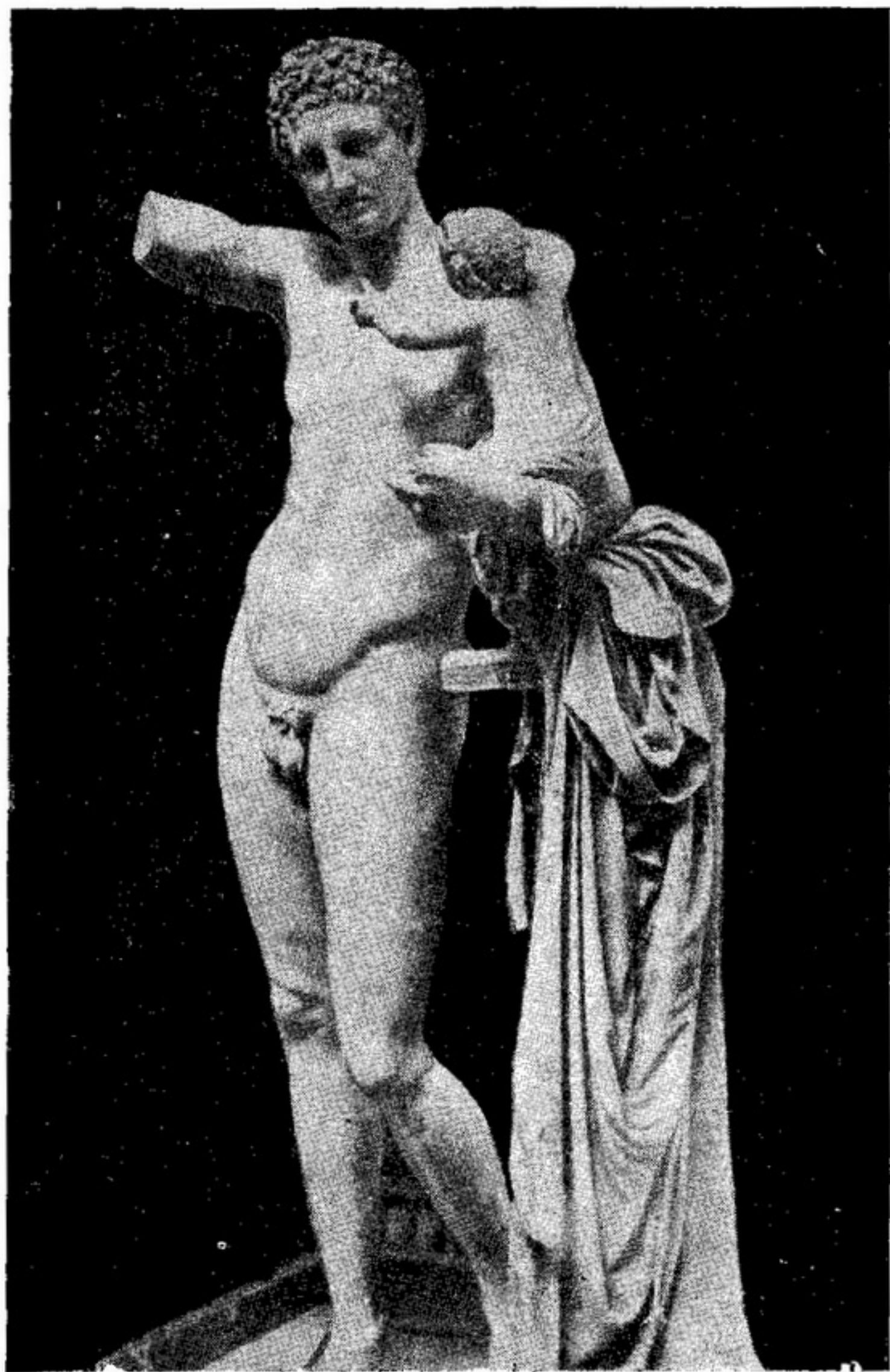
Πολὺ ἐν τούτοις φοβούμεθα ὅτι ὁ ποιητικὸς ἀντιπρόσωπος γενεᾶς τινος δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐμφορῇται αἰσθημάτων εὐγενεστέρων τῶν ἐπικρατούντων περὶ αὐτόν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ αἰσθάνεται ζωηρότερον τῶν ἄλλων ὅσα αἰσθάνονται ὅλοι. Ἄν ἀκμαία ἐμπνευσις καὶ πλοῦτος φαντασίας θεωρηθῶσιν ἀρκοῦντα ὅπως ὀνομασθῇ τις ἐθνικὸς ποιητῆς, τοιοῦτον βεβαίως πρέπει ν' ἀναγορεύσωμεν τὸν Βαλαωρίτην· ἂν ὅμως ἀπαιτῇται πλὴν τούτου καὶ νὰ ὑμνήσῃ αἰσθήματα ζῶντα ἐν πάσῃ καρδίᾳ, ἡμεῖς τότε πταίομεν καὶ οὐχὶ ἐκεῖνος, ἂν ἐλλείπῃ ἀπὸ τῶν ποιημάτων του τὸ τελευταῖον τοῦτο, καὶ μόνον τοῦτο τὸ προσόν.

« Κριτικὰ μελέται »

Ἑμμανουὴλ Ροῦθης

2. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὅποῖαι ἐμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν· καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῇ, ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὔξησις τοῦ θείου βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνος ὁ Πausανίας ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανέν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῆ τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρόν καὶ ἄβρόν καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην· εἶναι ἄβρόν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὅχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θείαν του φύσιν, τὸ περικαλλές δὲ πρόσωπον μὲ τὸ ἀρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ. Ἀλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον - ὅπως ἡ Εἰρήνη¹ μὲ τὴν μητρικὴν της στοργὴν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλούτον - καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς.

Γραφικὴν * δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητα τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ· ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελὴς καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν οὕλων χαλαρῶν μαλλίων, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μὲ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν της καὶ μὲ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυνον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται δ' ὅτι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

* Ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ φέροντος τὸν Διόνυσον εἶχε κάμει καὶ ὁ Κηφισόδοτος, τοῦ Πραξιτέλους δὲ τὸ σύμπλεγμα ἀφιερώθη ὡς σύμβολον πιθανῶς τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρκάδων καὶ τῶν Ἡλείων συμμαχίας τοῦ 343 π.χ., διότι ὁ Διόνυσος ἐτιμᾶτο κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἡλείαν, ὁ δ' Ἑρμῆς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν.

«Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης»

Χρῖστος Τσουντας

1. Πλαστικὸν ἔργον τοῦ Κηφισοδότου.

3. Η ΠΟΙΗΣΙΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

Ἀπόσπασμα διαλέξεως « περὶ Ἑλληνικῆς Ποιήσεως »

... Καὶ ὅμως ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον, κατὰ δώδεκα περίπου ἔτη πρεσβύτερος τὴν ἡλικίαν τοῦ Χριστοπούλου καὶ τοῦ Βηλαρά, ἓνας ἄνθρωπος· τοῦ προφήτου τὴν αἴγλην ἀναδίδει καὶ τοῦ μαρτυρίου τὸν στέφανον θὰ περιβληθῇ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν γράφει στίχους, σαλπίζει στίχους· καὶ ὁ στίχος του εἶναι ἄτεχνος, γυμνός, πρωτογενής· ἂν τὸν μετρήσετε μὲ τὸν πῆχυν τῶν αἰσθητικῶν κανόνων, θὰ μορφάσετε. Ἀλλ' ὅπως ὁ νομοθέτης * τοῦ Ἰσραὴλ μεταβάλλει μὲ τὸν κτύπον τῆς ράβδου του τὴν ξηρὰν πέτραν εἰς δροσόρρυτον πηγὴν, οὕτω καὶ ἐκεῖνος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τῆς ἐνεργείας του μετουσιώνει τὸν στίχον αὐτὸν τὸν ἄτεχνον, τὸν γυμνόν, τὸν πρωτογενῆ, εἰς ὄσμη ἀναστάσεως πρωτάκουστον :

*Ὡς πότε, παλληκάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι, σὰ λιοντάρια, στὶς ράχες, στὰ βουνά ;
Σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά ;
Νὰ χάνουμε ἀδέλφια, πατρίδα καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς ;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ.*

Κάπου ὁ Ρενάν *, μὲ τὴν χάριν τῆς διαλεκτικῆς του, ἀνεκήρυξε τὸν μασσαλιωτικὸν ὕμνον τοῦ Ρουζὲ Δελίλ * ὥς τὸ μᾶλλον περισπούδαστον ποιητικὸν προῖον τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἄν κανεὶς ζυγίσῃ μὲ τὴν πλάστιγγα τῆς κοινωνικῆς σημασίας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἐπιβολῆς τὸ ἔργον τοῦ Φεραίου, κατὰ πολλὰ ἐμπνευσμένον ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ιδέαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὄσμη τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ κάτι ἀνάλογον, δίχως νὰ θεωρηθῇ καὶ πολὺ παραδοξολόγος. Διότι σήμερον ἡ Τέχνη δὲν τιμᾶται ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφυλάκτως ὑπὸ πολλῶν ἐκ τῶν φιλοσοφούντων περὶ τοῦ ωραίου, ὥς δυνάμεις ἀντλοῦσα ἐξ ἑαυτῆς καὶ μόνης πᾶσαν ἰσχὺν καὶ πᾶσαν εὐμορφίαν, ἄνευ ἄλλου τινὸς σκοποῦ, ξένου πρὸς τὴν ἀγνὴν καλλιτεχνικὴν συγκίνησιν. Καὶ ἀπλῶς ἐνταῦθα μνημονεύω, ὅτι ὑφίσταται σχολὴ κριτικῶν καὶ

ψυχολόγων συγγραφέων, ἡ ὁποία τὴν ἀλήθειαν τῆς ποιήσεως μετρεῖ συμφώνως πρὸς τὸ μέγεθος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ἐπενεργείας εἰς κύκλον ὅσῳ τὸ δυνατόν εὐρύτερον.

Καὶ τί περίεργον ! Ἡ ποίησις αὕτη, ποὺ δὲν δύναται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἰδεώδους ἐν τῇ καλλιτεχνικῇ δημιουργίᾳ μήτε κἂν νὰ ὀνομάζεται ποίησις, ἀτημέλητος * καὶ κυριολεκτοῦσα μέχρι πεζότητος, ἡ χωρὶς εἰκόνας, χωρὶς μεταφοράς, χωρὶς ἀκκίσματα καὶ ἐλιγμούς, χωρὶς ἄνθη καὶ ψιμμύθια, ἡ βαίνουσα εὐθέως πρὸς τὸν σκοπόν· ἡ ποίησις, τῆς ὁποίας οἱ μονότονοι καὶ στοιχειώδεις ρυθμοὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον, ὡς οἱ κτύποι τῆς σφύρας ἐπὶ τοῦ ἄκμονος· ἡ ποίησις αὕτη, ὅσῳ δὲν εἶναι πλαστική, τόσῳ εἶναι ἔθνοπλαστική. Ἡ ποίησις αὕτη, καὶ τοιαύτη, στέκεται εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν τῆς φιλοπαίγμονος καὶ ψοφοδεοῦς Μούσης τῶν ψευδανακρεοντείων καὶ τῶν αἰσωπειῶν ἀπομιμήσεων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ἀντικρὺ τῆς ὡς θεματογραφίαι κορασίων. Μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν θουρίων τοῦ Φεραίου ἡ ποίησις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην πανελλήνιον κοινωνίαν· λαμβάνει νέαν συνείδησιν, εὐρεῖαν τώρα καὶ ὑψηλήν, τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Τὸν μανδρότοιχον, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν οἱ δύο ἐκεῖνοι¹ νὰ τὸν καταρρίψουν, τὸν κρημνίζει ὁ Ρήγας διὰ τῶν σαλπισμάτων του, καθὼς τὰ τεῖχη τῆς Ἰεριχοῦς. Καὶ διαβλέπομεν τώρα τὰ πλάτη ὅλα τοῦ ὀρίζοντος, καὶ συγκοινωνοῦμεν μὲ τὴν ζωὴν· ἀνατριχιάζομεν, καθὼς ἐγγίζομεν τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ δὲν κινδυνεύομεν νὰ πάθωμεν ἀσφυξίαν, ὡς πρὶν· ἀέρα γεμίζουν οἱ πνεύμονες ἡμῶν, καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ἐν χορῷ μὲ ὅλην τῶν πνευμόνων μας τὴν δύναμιν :

Σ' ἀνατολὴ καὶ δύσι καὶ νότο καὶ βορῶ,
γιὰ τὴν πατρίδα ὅλοι νὰ ἔχουμε μιὰ καρδιά.
Στὴν πίστι τοῦ καθένος ἐλεύθερος νὰ ζῇ,
στὴ δόξα τοῦ πολέμου νὰ τρέξουμε μαζί.
Ὡς πότε ὀφφικιάλος * σὲ ξένους βασιλεῖς ;
Ἐλα νὰ γένης στύλος ὀδικῆς σου τῆς φυλῆς.

1. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος, ἐξ ὧν ὁ πρῶτος ἔγραψε καὶ αἰσωπεῖους μύθους, ὁ δὲ δεύτερος ποιήματα ὕμνοῦντα τὸν οἶνον καὶ τὴν χαρὰν ἐν γένει (ἀνακρεόντεια).

*Κάλλιο γιὰ τὴν πατρίδα κανένας νὰ χαθῇ,
ἢ νὰ κρεμάσῃ φούντα γιὰ ξένον στὸ σπαθί.*

Εἶναι ὀλιγώτερον στίχοι καὶ περισσότερον κραυγαί· δὲν πλουτοῦσιν εἰς ἰδέας ἀπὸ ἐκείνας, αἱ ὅποῖαι ἀπομονοῦσι τὸ πνεῦμα εἰς τὸν ἔβδομον οὐρανὸν τῆς θείας ὄνειροπολήσεως· ἀλλ' εἶναι αὐτοὶ ἐν τῇ ὁλότητι αὐτῶν μία ἰδέα, ἡ ἐλευθερία. Δὲν μᾶς θαμβώνουν μὲ εἰκόνας· ἀλλὰ μόλις τοὺς προφέρομεν, καὶ ὅπως μὲ τὰς μαγικὰς λέξεις οἱ Ἀράπηδες τῶν παραμυθιῶν, οὕτω μ' ἐκείνους ἐμφανίζεται ἐνώπιόν μας μία εἰκὼν : ἡ σκλαβιά. Ὁ Ρήγας δὲν εἶναι ρυθμῶν καὶ ἁρμονιῶν ὄνειροπόλος, σφυροκόπος καὶ δημιουργός· τὸ μόνον καὶ μέγα του ὄνειρον εἶναι ἡ ἀνάστασις τῆς πατρίδος τῆς πανελληνίου. Εἶναι ἀνὴρ δράσεως. Τὸ ἔξσμα τὸ μεταχειρίζεται ὡς ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα πρὸς δρᾶσιν ὅπλα, καθὼς ἐξ ἐναντίας ἄλλοι, καλλιτέχναι μέχρι μυελοῦ τῶν ὀστέων, καταφεύγουν εἰς τὴν δρᾶσιν ὡς εἰς πηγὴν πνευματικῶν συγκινήσεων. « Ὁ ἀνθρώπινος λόγος », εἶπεν ὁ Ἀγγλος φιλόσοφος Κάρλαϊλ *, « ἐν τῇ ζέσει τῆς ὀργῆς του καθίσταται μουσικός ». Οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα μεταβάλλεται εἰς ἔξσμα· καὶ μόνη τῆς εἰλικρινείας του ἡ ζέσις καὶ τῆς θελήσεώς του ἡ ὁρμὴ τὸ ἐξαίρουν εἰς ποίημα. Ὅλην τὴν οἰκουμένην διαφλέγεται ὁ Ρήγας νὰ τὴν μύσῃ καὶ νὰ τὴν ὀπλίσῃ κατὰ τῆς τυραννίας· τὴν οἰκουμένην ὅλην νὰ τὴν μεταβάλῃ εἰς ἐλευθέραν ἑλληνικὴν πολιτείαν.

*Βούλγαροι κι Ἀρβανῖτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπηδες καὶ Ἀσπροι μὲ μιὰ κοινὴ ὁρμή,
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν νὰ ζώσουμε σπαθί,
πὼς εἴμαστ' ἀντρειωμένοι παντοῦ νὰ ξακουσθῇ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάκια ξακουστά,
ὡς πότε στὲς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά ;
Μαυροβουνιοῦ καπλάνια *, Ὀλύμπου σταυραετοί,
κι Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια γενῆτε μιὰ ψυχή.*

4. Η ΜΕΤΑΡΣΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΜΗΝΙΚΟΥ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΥ

... Τί σημασία ἔχει τώρα ἡ πραγματικότητα γιὰ τὸν ζωγράφο, ποὺ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἐντελῶς κύριος τῆς τέχνης του, ποὺ ἔχει τὴν δύναμι νὰ ἐκφράσῃ ὅ,τι γεμίζει τὴν καρδιά του καὶ τὸ πνεῦμά του, νὰ ἐξωτερικεύσῃ ὅλο τὸν ἐσωτερικό του κόσμο, τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων; Ὁ κόσμος του αὐτὸς εἶναι ἀτέλειωτος, ἀμέτρητος. Δὲν εἶναι πιά ἡ γῆ μὲ τὶς περιορισμένες διαστάσεις της, μὲ τοὺς συγκεκριμένους ὀρίζοντές της. Στὰ τελευταῖά του ἔργα ὁ ἄνθρωπος παύει νὰ εἶναι τὸ μέτρον καὶ ὁ ὅρος τῆς συγκρίσεως τῶν πραγμάτων. Τὸ ἄπειρον, τὸ σύμπαν ἀνοίγεται ἐμπρὸς μας. Ὁ ζωγράφος μὲ τὸ μαγικὸ χρωστήρά του μᾶς ἀνοίγει ὁλοένα νέους κόσμους ἀπεριόριστους, φανταστικούς· μᾶς μεταφέρει στὸ ἀνύπαρκτο, στὸ ὄνειρο, στὸν ὁραματισμό.

Μὲ ἀπερίγραπτη ἡρεμία καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ ὁ καλλιτέχνης ἀφήνει πίσω του ὅ,τι δὲν εἶναι ἀπαραίτητο, ὅ,τι δὲν εἶναι οὐσιῶδες, ὅ,τι δὲν εἶναι ἰδέα καὶ ὁρμῆ ἀσυγκράτητος πρὸς τὸ ἄπειρο. Ἡ γῆ ἐνικήθηκε. Ὅλες οἱ ἐπιθυμίες, ὅλη ἡ προσπάθειά του εἶναι νὰ ὑψωθῇ πιά πρὸς τὸν οὐρανό. Οἱ ἅγιοι, ποὺ ζωγραφίζει, δὲν εἶναι πιά ἄνθρωποι· τὸ σῶμά των εἶναι μόνο ἀσήμαντο ἐξωτερικὸ περίβλημα, τὸ πνεῦμα εἶναι τὸ πᾶν. Καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τραβιέται ἀκατανίκητα ἀπὸ τὴν ἔλξι τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀποροῦν οἱ σύγχρονοί του, ἀποροῦν οἱ μικροί, γιὰ τὰ σώματα τῶν τελευταίων του ἔργων δὲν ἔχουν τὶς φυσικὲς ἀνθρώπινες ἀναλογίες, ἀλλὰ εἶναι τόσο μακρά, τόσο τραβηγμένα. Δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν ὅτι ὁ Γκρέκο δὲν ζωγραφίζει πλέον ἀνθρώπους, ἀλλὰ πνεύματα, ποὺ εἶναι στὴν τελευταία στιγμή τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο περίβλημα. Δὲν ἀγνοεῖ τοὺς κανόνες τῆς τέχνης, δὲν ἐξέχασε τὴν ἀνατομία του ὁ Θεοκόπουλος· ἀλλὰ οἱ κανόνες αὐτοί, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητοι ἅμα πρόκειται νὰ ζωγραφίσῃ κανεὶς ἀνθρώπους, δὲν χρειάζονται γιὰ νὰ πνεύματα, γιὰ τὶς ψυχρὲς αὐτὲς καὶ ὅμως τόσο ζωντανὲς εἰκόνες τῆς ψυχῆς, ποὺ ζητεῖ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ γήϊνα δεσμά, νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ κάθε ρύπον, νὰ ἀνεβῇ στὰ οὐράνια.

Οἱ Ἀγγελοὶ του, ὑπέροχες μορφὲς χωρὶς κανένα σχεδὸν ἀνθρωπομορφισμό, εἶναι περισσότερο πνευματικοὶ ἀκόμη. Οἱ Ἀγγελοι,

πού στην τέχνη της 'Αναγεννήσεως είχαν καταστήσει να είναι μόνο ένα μετριώτατο διακοσμητικό στοιχείο, ξαναγίνονται κάτι πολύ σπουδαιότερο απάνω στα έργα του Θεοτοκόπουλου· γίνονται ο συμβολισμός της ιδέας, πού, όπως λέει ένας Έβραϊος σοφός, είναι ο 'Αγγελος, πού στέλνει ο Θεός στους ανθρώπους.

Στόν υπέργειο αυτό κόσμο ζή πιά ο Δομήνικος· αυτός είναι η πραγματικότητα, γιατί πιστεύει βαθιά πως έξω από τον Θεό, το Πνεῦμα και την 'Ιδέα τίποτε άλλο δεν είναι πραγματικό. Τον κόσμο αυτό μεταφέρει στα έργα του και τον φωτίζει με το δικό του φῶς, πού τόσο τον έβασάνιζε άλλοτε. 'Ο κόσμος αυτός τον κάνει να ξεχνάει τις ταπεινές στενοχώριες της γῆς, τις αρρώστιες του πού ὅλο και αυξάνουν, τις οικονομικές δυσκολίες πού γίνονται περισσότερες, την μικρότητα, τη ζήλεια και την κακία του κόσμου.

Στην τελευταία αυτή περίοδο της τέχνης του, στα τελευταία χρόνια της ζωής του, αδιάφορο ἂν από νοσταλγία ή βαθειά πεποίθησι, ο Θεοτοκόπουλος αισθάνεται ακόμη περισσότερο το σύνδεσμό του με τη Βυζαντινή τέχνη. 'Η τελετουργική αυστηρότης, το υπέρμετρο μήκος του σώματος, ή αδυναμία και ή ωχρότης τῶν προσώπων, το πνεῦμα εκείνο με μιὰ λέξι, πού προδίδει την έσωτερική ὕπαρξι, την ανθρώπινη ψυχή· ὅλα αυτά είναι στοιχεία, πού θυμάται ο Θεοτοκόπουλος από τὰ χρόνια, πού έμαθήτεψε στη βυζαντινή τέχνη· ὅλα αυτά είναι στοιχεία, πού τον βοηθοῦν για την απόδοσι τῶν ὀνείρων και τῶν ὀραματισμῶν του.

'Η ανάμνησις τῶν εἰκόνων με το ἴδιο θέμα, πού ζωγράφιζαν οἱ καλλιτέχναι της Κ ρ η τ ι κ ῆ ς σ χ ο λ ῆ ς * και πού τόσο εθαύμαζε, παιδάκι ακόμη, στο μοναστήρι τῶν Σ ι ν α ἱ τ ῶ ν * του Κ ά σ τ ρ ο υ *, τον έμπνέει, όταν ζωγραφίζει την « Προσευχή ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν ἔλαιῶν ». 'Από τις παλιές εκείνες εἰκόνες παίρνει τη στάσι του Χριστοῦ, του Πέτρου και τῶν υἱῶν του Ζεβεδαίου, ακόμη και τη στάσι του 'Αγγέλου του Κυρίου, πού εμφανίζεται στον 'Ιησοῦ. 'Αλλά ὅ,τι γενεές και γενεές Βυζαντινῶν ζωγράφων δεν κατάρθωσαν να αποδώσουν — τον βαθύ σπαραγμό της τραγικώτερης στιγμῆς του Μαρτυρίου, ὅπου και ο Θεάνθρωπος έχασε το θάρρος του και « ἦταν ή ψυχή του περίλυπος μέχρι θανάτου » — το κατορθώνει ο γηρασμένος, ο κουρασμένος Έλληνας του Τ ο λ έ δ ο *. 'Όλα στον

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Greco)

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΙΩΝ

πίνακα αὐτόν, ὅπου ἡ περιφρόνησις στοὺς ἀνατομικοὺς κανόνες φθάνει στὸ ὑπέρτατο σημεῖο, μᾶς δίνουν τὴν ἐντύπωσι τοῦ μεγάλου σπαραγμοῦ. Ἡ βασανισμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ, ποὺ γονατίζει δίπλα στοὺς ἄγριους βράχους· ὁ ταπεινὸς Ἀγγελος, γονατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπάνω σὲ σύννεφα πρὸ ἄγρια καὶ ἀπὸ τοὺς βράχους ἀκόμη· ὁ βαρὺς καὶ γεμᾶτος ἀπὸ τρομεροὺς ἐφιάλτες ὕπνος, ποὺ κοιμοῦνται οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι· τὸ μελαγχολικὸ μισοφέγγαρο, ποὺ μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα φωτίζει τὴ γῆ· οἱ ἀδύνατες ἐλιές καὶ τὰ καχεκτικά λουλούδια . . .

« Δομήνικος Θεοτοκόπουλος Κρής »

Ἀχιλλεὺς Κύρου

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ

1.

Ἐσφαλεν ὁ τὴν δόξαν
ὀνομάσας ματαίαν,
καὶ τὸν ἄνδρα μαινόμενον
τὸν πρὸ τοιαύτης καίοντα
θεῶς τὴν σμύρναν.

2.

Δίδει αὐτὴ τὰ πτερὰ·
καὶ εἰς τὸν τραχύν, τὸν δύσκολον
τῆς Ἀρετῆς τὸν δρόμον
τοῦ ἀνθρώπου τὰ γόνατα
ἰδοὺ πετάουν.

3.

Μικρὰν ψυχὴν, κατάπτυστον,
κατάπτυστον καρδίαν
ἔτυχ' ὅστις ἀκούει
τῆς δόξης τὴν παράκλησιν
καὶ δειλιάζει.

4.

Ποτέ, ποτὲ μὲ δάκρυα
δὲν ἔβρεξεν ἐκεῖνος
τῶν φίλων του τὸ μνῆμα,
οὔτε τὸ χῶμα ἐφίλησε
τῶν συγγενῶν του.

5.

Εἰς τὸν ἡγριωμένον
βαθὺν ὠκεανόν,
ὅπου φυσάει μὲ βίαν
καὶ ὀργίζεται τὸ πνεῦμα
τῆς πικρᾶς τύχης,

6.

καθ' ἡμέραν κοιτάζει
τοὺς πολλοὺς τῶν δυστήνων
πνιγομένων θνητῶν·
καὶ ποῖος ποτέ τὸν ἤκουσε
παραπονοῦντα ;

7.

Θερμότατον τὸν πόθον
ἐφύτεις τῆς δόξης
εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων σου,
ὦ Ἑλλάς, καὶ καλεῖσαι
μήτηρ ἡρώων.

8.

Καθὼς ἀπὸ τὸ σπήλαιον
ἐκβᾶς ὁ λέων πληγώνει,
σκοτώνει, διασκορπίζει
τολμηρῶν κυνηγῶν
πλῆθος Ἀράβων·

9.

καθὼς εἰς τὸν χειμῶνα
τὸ νερὸν ὑπερήφανον
τοῦ χειμάρρου κυλιέται,
καὶ τὰ χωράφια χάνονται,
βοσκοὶ καὶ ζῶα·

10.

ἢ καθὼς τὴν αὐγὴν
ἐξαπλώνετ' ὁ Ἥλιος,
καὶ τ' ἄστρα τ' ἀναρίθμητα
ἀπὸ τὸν μέγαν Ὀλυμπον
πάντα ἐξαλείφει,

11.

οὕτω τὰ μύρια τάγματα
ἔχυσεν ὁ Ἀράξης,
ἀλλὰ, ὦ ἀσπίς Ἑλλάδος,
σὺ ἐπὶ τοὺς Πέρσας ἄστραψες,
κι ἔγινον κόνις.

12.

Περίφημοι ψυχαὶ
τριακοσίων Λακώνων,
ψυχαί, ποὺ ἐδοξάσατε
τὸν Ἀσωπὸν καὶ τ' ἄλσος
τοῦ Μαραθῶνος.

13.

Εὐφραине μὲ τὸ ἀθάνατον
μέτρον τὰς Ἀχαιίδας
χήρας ὁ θεῖος Ὀμηρος,
καὶ τὸ πνεῦμά σας ἀναπτε
τὸ ἴδιον μέλος.

14.

Τοῦ καρτεροῦ Αἰακίδου
τὴν φήμην ἐζηλεύσατε
(αἰμίνηστος, θαυμάσιος
ζῆλος), καὶ τὸ αἶμα ἐχύσατε
διὰ τὴν Ἑλλάδα.

15.

Κι ἐγώ, κι ἐγώ τὸν σίδηρον
 γυρεύω· ποῖος μοῦ δίδει
 τὰς βροντὰς τοῦ πολέμου ;
 ποῖος μ' ὁδηγεῖ τὴν σήμερον
 εἰς τὸν ἄγῶνα ;

16.

Φοβερόν, μυσαρόν
 θρέμμα σκληρᾶς Ἀσίας,
 Ὀθωμανέ, τί μένεις ;
 τί νοεῖς ; τί δὲν φεύγεις
 τὸν θάνατόν σου ;

17.

Ἐφθασ' ἡ ὥρα· φύγε,
 ἀνέβα τὴν ἀγρίαν
 ἀραβικὴν φοράδα·
 νίκησον εἰς τὸ τρέξιμον
 καὶ τοὺς ἀνέμους.

18.

Ἐπὶ τὸν Ὑμηττὸν
 ἐβλάστησεν ἡ δάφνη,
 φύλλον ἱερὸν στολίζει
 τὰ ἡρειπωμένα λείψανα
 τοῦ Παρθενῶνος.

19.

Νέοι, γυναῖκες, γέροντες
 — ἑλληνικὰ θηρία —
 φιλοῦσιν, ἀποσπᾶουσι
 τοὺς κλάδους, στεφανώνουσι
 τὰς κεφαλὰς των.

20.

Ἀνέβα τὴν ἀράβιον,
 Ὄθωμανέ, φοράδα·
 τὴν φυγὴν κατεγκρήμνισον·
 ἑλληνικὰ θηρία
 σὲ κατατρέχουν.

21.

Τὴν λάμψιν τῶν ὀργάνων
 ἀρειμανίων ἴδε·
 ἄκουσον τὴν βοὴν
 τῶν θάνατον πνεόντων
 ἢ ἐλευθερίαν.

22.

Νοεῖς ; — Τρέξατε, δεῦτε
 οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες,
 ἦλθ' ὁ καιρὸς τῆς δόξης·
 τοὺς εὐκλεεῖς προγόνους μας
 ᾧς μιμηθῶμεν.

23.

Ἐὰν τὸ ἀκονίσῃ ἡ δόξα
 τὸ ξίφος, κεραυνοί·
 ἔὰν ἡ δόξα θερμώσῃ
 τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων,
 ποῖος τὴν νικάει ;

24.

Τί τρέμεις ; τὴν φοράδα
 κτύπα, κέντησον, φύγε,
 Ὄθωμανέ· θηρία
 μάχην πνέοντα, δόξαν,
 σὲ κατατρέχουν.

25.

ὦ δόξα, διὰ τὸν πόθον σου
γίνονται καὶ πατρίδος
καὶ τιμῆς καὶ γλυκείας
ἐλευθερίας καὶ ὕμνων
ἄξια τὰ ἔθνη.

« Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

2. ΕΙΣ ΣΟΥΛΙ

1.

Φυσάει σφοδρὸς ὁ ἀέρας,
καὶ τὸ δάσος κυμαίνεται
τῆς Σελλαίδος*· φθάνουσι
μακρὰν ἐδῶ, ὅπου κάθομαι,
μουσικὰ μέτρα.

2.

Ἀφροντίστων ποιμένων
στίχοι δὲν εἶναι, ἢ γάμου,
ἢ πανηγυριζόντων
νέων γυναικῶν καὶ ἀνθρώπων,
μήτε ἱερέων.

3.

Ἄλλη λαμπρὰ πανήγυρις
τὴν σήμερον ἑορτάζεται
εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ ἄγγελος
χορεύει τοῦ πολέμου·
δάφνας μοιράζει.

4.

Βράχοι ύψηλοί, διαβόητοι,
βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς κατεβαίνουνσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

5.

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδάουν εἰς βράχον, ψάλλοντες
πολέμιον ὄσμα.

6.

« Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλληκάρια
μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρώμα ».

7.

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρματά τους ἐβρόνταον
καὶ τ' ἄντρα . . . ὦ, δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειμάρρους.

8.

— Ἐσὺ ὅπου τρέχεις, πρόσμενε,
ὦ στρατιῶτα· εἰπέ μου,
καὶ ὥς μὴ σέ κυνηγήσῃ
βόλι τοῦ ἐχθροῦ, ποῦ ὑπῆγαν
οἱ σύντροφοί σου ;

9.

« Λείπει ὁ καιρός. Ἄν ἔχῃς
 ἑλαφρὰ τὰ ποδάρια,
 καὶ στῆθος, ἀκολούθα με·
 τρέξε καὶ σὺ μ' ἐμένα·
 μᾶς φεύγει ἡ ὥρα ».

10.

— Γνωρίζω τὴν φωνήν σου.
 Ὁδηγεῖ. — Οἱ βράχοι φεύγουσι
 τώρα ὑπὸ τὰ πατήματα
 συχνά, φεύγουν ὀπίσω
 σπήλαια καὶ δένδρα.

11.

Τῶν ποταμῶν πλατέα
 νερά, βαθέα λαγκάδια,
 ἔρημα μονοπάτια,
 δάση, βουνά, χωράφια
 φεύγουν ὀπίσω . . .

« Ἡ Λύρα »

Ἀνδρέας Κάλβος

3. ΦΩΤΕΙΝΟΣ

(Ἔσμα δεύτερον)

Φωλιάζουν οἱ σταυραητοὶ τοῦ βράχου τὰ στεφάνια,
 ἐφώλιασε κι ὁ Φωτεινὸς στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ Κόντρου.
 Τέσσαροι τοῖχοι κάτασπροι, ὁ κάτοικας, τ' ἀχούρι,
 ἡ μάντρα γιὰ τὰ πρόβατα, μιὰ δεκαριά κυβέρτια *,
 πλατύς, καθάριος ὁβορὸς * ζωσμένος διπλολίθι,
 ὅπου ἐπρασίνιζε πυκνὸς ὁ νύλακας *, τὸ μύρτο,
 τ' ἀγιόκλημα, ἡ μελετινή *, κι ὅπου ἄπλωνε ἓνας φράξος
 τὰ δροσερὰ κλωνάρια του σφιχτὰ περιπλεγμένα
 μ' ἓνα φτακοίλι * καρπερὸ καὶ μ' ἓνα βοῖδομάτη *,
 εἶν' τὸ βασίλειο τοῦ φτωχοῦ. Τᾶρεσε πάντα ἐκεῖθε

νὰ χαίρεται τὴ θάλασσα, ποὺ ὅσο πλατύτερ' εἶναι
 τόσο σοῦ κλέφτει τὴν καρδιά, τόσο τὸ νοῦ σοῦ πνίγει.
 Τὴν ἔβλεπε χίλιες μορφές ν' ἀλλάζῃ, χίλιες ὄψεις,
 πότε νὰ γλείφῃ τὸ γιαλὸ προσκυνημένη δούλα
 καὶ πότε νὰ τὸν μάχεται τρελλή, ξεστηθωμένη
 μ' ἀνεμοσκόρπιστα μαλλιά καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα.
 Κι ἦταν ἡ ἔρμη ἑλληνική. Κι ὑπόφερνε νὰ νοιώθῃ
 τὰ φράγκικα τὰ κάτεργα τὴ ράχη τῆς νὰ ὀργώνουν
 καὶ νὰ τῆς δέρνην τὰ πλευρὰ μὲ τὰ κουπιά του ὁ ξένος !

.....

Ἦρθε στὴν Κόκκινη Ἐκκλησιὰ ἐξήντα χρόνους πίσω
 ἓνας σοφὸς καλόγερος, φυγαῖτος ἀπ' τὴν Πόλη
 κι ἔμειν' ἐκεῖ κι ἀσκήτεψε. Τὸν ἔκραζαν Νικήτα.
 Ἦξερε γράμματα πολλὰ κι ἐγιάτρεψε τοῦ κόσμου
 μὲ ξόρκια καὶ μὲ βότανα τὰ χίλια μύρια πάθη.
 Στὸ πρόσταγμά του τὰ κουφὰ * ἐφεύγανε, οἱ ἀκρίδες,
 ἀπὸ τὰ πρόβατα ὁ χαμός, ἀπὸ τὰ γίδια ὁ ἴσκιος.
 Τὸν ἐλατρεύαν τὰ χωριὰ κι ὁ Φωτεινός, ὁποῦταν
 στὸ μοναστήρι δόκιμος καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε,
 ὅταν τὸν ἔστελναν νὰ βγῇ γιὰ διακονιὰ τριγῦρο,
 ἔμαθε λίγο διάβασμα κι ἄκουσε κι ἱστορίες
 ἀπὸ τὸν ἅγιον ἀσκητὴ, ποὺ τοῦ' χανε κεντήσῃ
 τὸ λογισμό του τὸν ὀκνὸ καὶ τὴ σκουριά ξεπλύναν,
 ὅπου ἔτρωγε κάθε καρδιά σ' αὐτὰ τὰ στεῖρα χρόνια.

.....

Ἐκεῖνος τοῦ 'πε μιὰ φορά, ποὺ βρέθηκαν μονάχοι
 νὰ κάθωνται ἀπολείτουργα στὸ πέτρινο πεζούλι
 τοῦ Ἁγίου Λιαῖ στὴν Ἐγκλουβήν, τὴν περασμένη δόξα
 καὶ τ' ἄμετρα τὰ βάσανα τοῦ δύστυχου του Γένους.
 Τοῦ 'πε τὸ πῶς ἀνάμεσα σὲ τρίβολα κι ἀγκάθια
 μιὰ μέρα ἐθέλησε ὁ Θεὸς νὰ σπείρῃ ἓνα λουλούδι,
 ὅπου 'χε χίλιες ὁμορφιές καὶ χίλιες εὐωδίες
 κι ὅπου ὅταν ἐμεγάλωσε καὶ πρόβαλε δροσᾶτο
 δεύτερος ἥλιος ἔλαμψε καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου,

π' οὔτε δὲν εἶχε ἀνάκαρα * κρυφὰ ν' ἀναστενάζει,
τὴ ζέστανε, τὴ στόλισε μ' ἀκούραστα φτερούγια,
τὴν ἔμαθε πῶς νὰ πετᾷ. Καὶ τὸ λουλούδι ἐκεῖνο,
πῶπρεπε νὰ 'ν' ἀμάραντο, τὸ βάφτισεν Ἑλλάδα.

Τοῦ 'π' ὅτ' ἐκείνη ἡ θάλασσα ἡ φραγκοπατημένη
εἶχε ρουφήξει λαίμαργα τ' ἀνθρώπινα κοπάδια,
ποὺ μ' ἓναν Ξέρξη βασιλιά ἐχύθηκαν νὰ φᾶνε
τ' ἀστάλωτο * τὸ λούλουδο : Τ' ἀκολουθοῦσε νύχτα,
ὕπνος, νεκρίλα, σίδερα, κι ἐγλύτωσε τὸν κόσμο.

Τοῦ 'πε πῶς ἐξεφύτρωσαν ἀδελφικὲς ἀμάχες,
ποὺ ἐφθεῖραν σάρκα καὶ ψυχὴ καὶ πῶς ἐμπτήκε σφῆνα
στοῦ δέντρου τὴν πεντάνοιχτη τὴ χαραμάδα ὁ ξένος
κι ἄνοιξε ἀγιάτρευτη τομὴ, γιὰ νὰ μπορῇ καθέννας
νὰ μπήγῃ τὸ πελέκι του καὶ νὰ χωρίζῃ σχίζες.

Τῷδειξ' ἐκεῖ παράμερα τὴ Σάλτενη, τὸν Κόρφο
καὶ τοῦ 'πε πῶς ἐσμείξανε καὶ πῶς κριαρωθῆκαν *
μέσα σ' αὐτὸ τὸ στένωμα γιὰ τὴ σκλαβιά τοῦ κόσμου
δυὸ πολεμάρχοι φοβεροὶ καὶ πῶς ὁ νικημένος
ἀπὸ δυὸ λάμπες, πῶβλεπε νὰ ἀστράφτουν ἐμπροστὰ του,
τῆς Κλεοπάτρας τὴ ματιὰ κι ἓνα μεγάλο θρόνο,
ἐδιάλεξε τὴν ὁμορφιά κι ἐσβήστηκε μαζί της·
Καὶ τοῦ 'πε πῶς ὁ νικητὴς, γιὰ νὰ φυλάξῃ πάντα
τὴ δόξα του ὀλοζώντανη καὶ τὴ χρυσῇ του μοῖρα,
ἐξεθεμέλιωσε σκληρὰ χῶρες καὶ τάφους μύριους
κι ἔχτισε τὴ Νικόπολι, κουφάρι μὲ κουφάρια,
σύντριμμα μὲ συντρίμματα, κι ἦταν σεισμὸς ὁ χτίστης.

Ἀπὸ τὰ τότε ἐσκέπασε κάμπους, βουνὰ καὶ κῦμα
θολούρα μαύρη καὶ πυκνὴ γιὰ τετρακόσους χρόνους,
σαπίλα κι ἀποκάρωμα. Κανέννας ἄλλος χτύπος
τὸν ὕπνο δὲν ἐδιάκοψε στ' ἀπέραντο τὸ μνημῆμα,
παρὰ ῥοχάλιασμα βαθύ καὶ τᾶσπλαχνο τοῦ χρόνου
τὸ δαγκανάρι, ποὺ ἄλεθε τὴ νεκρωμένη πλάση
κι ἐτοίμαζε ἄλλο ζύμωμα μὲ τὴν παλιά τὴ σκόνη.

Τοῦ ἔπε πῶς ἕνας βασιλιᾶς, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος,
 τὴν πρώτη μέρα ποὺ ἄδραξε στὰ χέρια τὴν κορώνα,
 ἐξάνοιξ' ὅτι ἐπάνω τῆς πηχτὴ πηχτὴ σὰν αἷμα
 τὴν ἐσκοτίδιαζε ἡ σκουριὰ καὶ θὰ τὴν ἔτρωγε ὅλη,
 ἂν δὲν τῆς ἔδιδε βαφὴ καὶ βάφτισμα καὶ χρῖσμα
 τῇ λάμπι τῆς Ἀνατολῆς, τὸ φῶς τοῦ Σταυρωμένου
 καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά. Καὶ πάραυτα φυτρώνει
 στὸ πρόσταγμα τοῦ γίγαντα μέσ' ἀπ' τὰ κύματά μας
 τὸ Κράτος τὸ Βυζαντινὸ, πῶζησε χίλια χρόνια
 χωρὶς ἕνα ξανάσασμα, ξεσπαθωμένο πάντα,
 γιὰ νὰ κρατῇ τὴν ἄβυσσο, ποὺ μούγκριζε νὰ πνίξῃ
 τὴν Δύσι τὴν ἀχάριστη. Κι ὡς τόσο μιὰν αὐγὴ
 Φράγκοι φονιᾶδες Χριστιανοὶ μὲ προδοσίᾳ, μ' ἀπάτη
 τοῦ φόρεσαν τὰ σίδερα, τοῦ σάλεψαν τὴ ρίζα
 καὶ τὸ κατάκοψαν σκληρὰ σ' ἀμέτρητες λουρίδες.
 Ὑστερα πάλι ἀνάζησε κι ἔρρευε λίγο λίγο
 σὰν πλάτανος, ποὺ πάλιωσε καὶ βλέπει κάθε μέρα
 κατάξεροι νὰ πέφτουνε οἱ κλῶνοι τοῦ ἕνας ἕνας
 μὲ κάθε βαρυχειμωνιά, καὶ ποὺ δὲ συγκρατιέται,
 γιὰτ' ἔχει κούφια τὴν καρδιά, παρὰ μὲ λίγη φλοῦδα.

Τὰ γνώρισ' ὅλα ὁ Φωτεινός· κι ὅταν ἐκεῖθ' ἐπάνου
 ὁλόγυρά του ἐκοίταζε κι ἔβλεπ' αὐτοὺς τοὺς τάφους,
 ὅλον αὐτὸν τὸν ξεπεσμό, ὅλην αὐτὴν τὴν νέκρα,
 ἔμενε σὰν παράλυτος καὶ γιὰ νὰ διώξῃ ὁ μαῦρος
 τὴν καταχνιά, ποὺ πλάκωνε τὴν ἄκακη ψυχὴ του,
 ἔφευγε τὸν ἀπέραντο, τὸν πεθαμένο κόσμο
 καὶ γύρευε παρηγοριὰ στὰ κατορθώματά του,
 πού ἔταν ἀκόμα ζωντανά· κι ἐστήλωνε τὸ μάτι
 μ' ἀνέκφραστη κρυφὴ χαρὰ στοῦ Καλαβροῦ τὰ πλάγια,
 στὴ λαγκαδιὰ τῆς Μέλισσας, στὲς Σπαθαριές, στὸν Κάπρο,
 στὰ χίλια τὰ λημέρια του καὶ τότε ἀναπαμμένος
 ἔρριχνε λίγο κρίθινο ψωμὶ μέσ' στὸ σακκούλι,
 ἔβαν' ἐμπρὸς τὰ βόϊδια του κι ἔτρεχε στὸ χωράφι.

4. Η ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Δέν εἶναι διαβατάριο πουλί, ποῦ γιὰ μιὰ μέρα
σχίζει τὰ νέφη καὶ περνᾷ γοργὸ σὰν τὸν ἀγέρα,
οὔτε κισσός, ποῦ ἀναίσθητος τὴν πέτρα περιπλέκει
οὔτ' ἀστραπή, ποῦ σβήνεται χωρὶς ἀστροπελέκι,
δέν εἶναι νεκροθάλασσα, βουτὴ χωρὶς σεισμό,
νοιώθω γιὰ σὲ πατρίδα μου στὰ σπλάγχνα χαλασμό.

« Ἔργα »

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

5. ΔΥΟ !

Τὸ σονέττο αὐτὸ ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἀδελφή του
ποῦ ἦταν καὶ αὐτὴ χήρα καὶ ἄτεκνη, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος. Εἶχαν
ἀπομείνει οἱ δύο, χαροκαμμένοι καὶ ἄκληροι, μὲ βαθὺ τὸν πόνο τῆς
μοναξιᾶς στὴ ζωὴ.

Μείναμε δύο ! Ποιὸς παρακάτω ξέρει
γιὰ μᾶς τί λέει τῆς Μοίρας τὸ βιβλίο !
Ποιὸς πρῶτος θὲ νὰ πάη στ' ἀνήλια μέρη,
ποιὸς μόνος του θὰ μείνῃ ἀπὸ τοὺς δύο ;

Ἄν, οἱ μαῦροι, νὰ ζοῦμε ἄτεκνοι γέροι
ἐπρόσταξε αὐστηρὸ θέλημα θεῖο,
τὸ χέρι ἑνὸς τ' ἄλλου ἅς βαστάῃ τὸ χέρι,
ὥς νὰ τ' ἀκούσῃ ἀναίσθητο καὶ κρῦο.

Μιὰ τέτοια χάρι — ἅς μὴ ζηλέψωμ' ἄλλη—
στὴ λάβρα, ποῦ βαθιὰ μᾶς ἔχει κάψει,
εἶναι, ἀδελφή, παρηγοριὰ μεγάλη.

Ἄχ ! τὴν ἡμέρα ὅπου καὶ τούτῃ πάψῃ,
ἂν ἓνα μόνον δάκρυ ὁ κόσμος βγάλῃ,
τὸ ζωντανό, ὅχι τὸν ἄλλο, ἅς κλάψῃ.

« Μικρὰ ταξίδια »

Γεράσιμος Μαρκοράς

6. ΕΛΙΑ

Στήν κουφάλα σου έφώλιασε μελίσσι,
γέρικη έλιά, πού γέρνεις μέ τή λίγη
πρασινάδα πού άκόμα σέ τυλίγει
σά νά' θελε νά σέ νεκροστολίση.

Καί τó κάθε πουλάκι στό μεθύσι
τῆς άγάπης πιπίζοντας άνοίγει
στό κλαρί σου έρωτιάτικο κυνήγι,
στό κλαρί σου πού δέ θά ξανανθίση.

Ω, πόσο στή θανή θά σέ γλυκάνουν,
μέ τή μαγευτική βοή πού κάνουν,
όλοζώντανης νιότης όμορφάδες,
πού σά θύμησες μέσα σου πληθαίνουν·
ώ, νά μπορούσαν έτσι νά πεθαίνουν
καί άλλες ψυχές τῆς ψυχῆς σου άδερφάδες.

Λορέντζος Μαβίλης

7. ΚΑΛΛΙΠΑΤΕΙΡΑ

—'Αρχόντισσα Ροδίτισσα, πώς μπῆκες ;
Γυναίκες διώχνει μιά συνήθεια άρχαία
έδωθε. «Έχω ένα άνήψι, τόν Εύκλέα,
τρία άδέρφια, γυιό, πατέρα Όλυμπιονίκες.
Νά μ' άφήσετε πρέπει, Έλλανοδίκες,
κι έγώ νά καμαρώσω μέσ' στα ώραία
κορμιά, πού για τó άγρίλι τοῦ 'Ηρακλέα
παλαίβουν, θαυμαστές ψυχές άντρίκιες.
Μέ τές άλλες γυναίκες δέν είμαι όμοια·
στόν αιώνα τó σοί μου θά φαντάζη
μέ τῆς άντρείας τ' άμάραντα προνόμια.
Μέ μάλαμα γραμμένος τó δοξάζει
σέ άστραφτερό κατεβατό μαρμάρου
ύμνος χρυσός τοῦ άθάνατου Πινδάρου ».

8. Η ΕΞΟΧΗ

Προβαίνει ὁ ἥλιος σ' ὅλη του τὴ χάρι
Κι ἀπὸ λάμψι τὸν κόσμον πλημμυρίζει·
Μέσ' στὸ χωράφι ἀτίμητο ζευγάρι
Ἀπὸ βόδια θωρεῖς νὰ τριγυρίζει.

Ἐδῶ κοιτᾷς περήφανο μοσχάρι
Στὸ πράσινο σιτάρι νὰ βαδίζει,
Ἐν ἄλλο ἐκεῖ γυρμένο στὸ χορτάρι,
Καὶ τὸ πλατὺ ρουθούνι νὰ καπνίζει.

Μύριες ἀξίνες σκάφτουνε τὴ γῆ
Καὶ ὑψωμένες στὸ ἥλιο λαμπυρίζουν,
Στὸν κάμπο βασιλεύει θεία σιγή.

Κι ἐνῶ θωρεῖς τὰ σπίτια νὰ καπνίζουν,
Ἄλλο πλιά δὲ γροικᾷς τὴ χαραυγὴ
Παρὰ τὰ βόδια ἀγάλι νὰ μουγκρίζουν.

« Ἀπχντα »

Στέφανος Μαρτζώκης

9. ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΠΛΟΥΣ

(Ἀπόσπασμα α')

1.

Ἡ ἑκτασις τοῦ ἀχανοῦς
Αἰγαίου ἐκοιμᾶτο,
κι ἔβλεπες δύο οὐρανοὺς·
ὁ εἷς ἦν ἄνω κυανοῦς,
γλαυκὸς ὁ ἄλλος κάτω.

3.

Ἡ δύσις, πύλη φλογερά,
λαμπρὰς ἀντανεκλάσεις
ἠκόντιζεν εἰς τὰ νερά,
ὥς ἂν ἐνέμοντο πυρὰ
τὴν πλάκα τῆς θαλάσσης.

2.

Αἱ διαλείπουσαι σκιαὶ
τοῦ ἕαρος ἐφύσων
ἀμφίβολοι καὶ ἀραιαί·
μακρὰν δ' ἐφαίνοντο ὥς σκιαὶ
αἱ κορυφαὶ τῶν νήσων.

4.

Ἄλλ' ὅπου νότος εἰς γλαυκὰς
ταινίας τὴν ἐρρίκνου *,
τί ἦτον ; ὄρνις ἢ ὀλκάς *,
ἦτις ἐτάνυε * λευκὰς
τὰς πτέρυγας ὥς κύκνου ;

5.

Ἦτον ὀλκάς, οὐχὶ πτηνόν·
ὥς δ' ἔφθασε πλησίον,
μέλαν ἐφαίνετο βουνόν
καὶ τὸν ἱστόν του Τυρρηνῶν
ἐκόσμει ἐπισείων.

7.

Οἱ ναῦται, ἡλιοκαεῖς,
κινουῦντες μῦς εὐτόνους*,
διήρμοζον* μετὰ βοῆς
τὸ ἀκροκέραιον* ὁ εἷς,
ὁ ἄλλος τὰς προτόνους*.

9.

Ἦν τὸ κατάστρωμα εὐρύ,
πλήρης ἀνδρῶν ἢ πρύμνη·
βῆμα τὴν ἔκρουε βαρύ.
Ἀντήχουν ἄγριοι χοροὶ
καὶ ἐναλίων* ὕμνοι.

6.

Μόλις ἐπήνθουν ἀργυροῖ
ἄφροὶ περὶ τὴν τρόπιν*,
κι ἐνόεις ὅτι προχωρεῖ,
διότι διέχιζεν εὐρὺ
τὸ ἶχνος του κατόπιν.

8.

Ἄλλος ὀρθὸς εἰς τὸν ἱστόν
τὸν πόντον κατεσκόπει·
κι εἰς τὴν φωνὴν τῶν κελευστῶν
ἔπληττεν ἀργυρον ρευστόν
μετὰ ρυθμοῦ ἢ κώπη.

10.

Εἰς δὲ τὴν πρῶραν ἀπαλῶς
εἰς δέρματα πανθήρων
νέος* κατέκειτο καλός,
εἰς τὸν βραχίον' ἀμελῶς
τὸ σῶμα ὑπεγείρων...

11.

Σπανία ἦν ἡ καλλονὴ
αὐτοῦ τοῦ νεανίου
Μᾶλλον ἐφαίνετο γυνή,
ἔχουσα ὄψιν εὐγενῇ
καὶ πλήρη μεγαλείου...

(Ἀπόσπασμα β')

Ὅταν οἱ ναῦται συνώμοσαν κατ' αὐτοῦ ἀγνοοῦντες ποῖος ἦτο
ὁ Διόνυσος μέ τήν ὑπερφυσικήν του δύναμιν ἐξήγειρε δεινὴν τρικυμίαν.

45.

Αἴφνης ἐπήδησεν ἐκτὸς
τῆς πῶρας μεταξύ των.
Ἦτον τὴν ἔκφρασιν φρικτός,
καὶ σκοτεινότερον νυκτὸς
τὸ μέτωπόν του ἦτον

46.

Κτυπᾷ τὸν πόδα του βοῶν·
καὶ δι' ἁρμῶν * καὶ κάλων *
τρίζει τὸ πλοῖον φρικτῶν
ἀπὸ τῶν ἄκρων κεραιῶν
ὡς ἄκρων τῶν ὑφάλων *

47.

Ἴδου ἐξ ἔω * καὶ δυσμῶν
— ὦ θαῦμα καὶ ὦ φρίκη ! —
ὥς εἰς δεινὸν κατακλυσμὸν
τὰ κύματα μετὰ βρασμῶν
ὄρμουν οὐρανομήκη.

48.

Ὡς λίκνον βρέφους σαλευτὸν
ἡ λαῖλαψ τὸ κυλίνει.
Σφάλλους' οἱ πόδες τῶν ναυτῶν
καὶ πᾶσαν δύναμιν αὐτῶν
σκοτοδινία λύει.

49.

Νύξ ἦλθε μέλαινα. Περᾷ
ἡ ἀστραπή τὸ σκότος,
κι εἰς τὰ πυργούμενα νερὰ
κατὰ λυσσῶντος τοῦ βορρᾷ
λυσσῶν παλαίει νότος.

50.

Ὡς ὠρυόμεναι * κυνῶν
ἡκούοντο ἀγέλαι
εἰς τὸν εὐρὺν ὠκεανὸν
καὶ πελιδναὶ τὸν οὐρανὸν
διέτρεχον νεφέλαι.

51.

Τὸ πνεῦμα τῶν τρικυμιῶν
τὸ πλοῖον ἀναπνέει,
καί, καθὼς ἔμψυχόν τι ὄν,
ὀρθοῦται, πίπτει πνευστιῶν
γογγύζει καὶ παλαίει.

52.

Πίπτουσιν ὕπτιοι, πρηνεῖς
καὶ ἐξησθημένοι·
πνοῆς στεροῦνται καὶ φωνῆς
καὶ ὁ βραχίων ἀδρανῆς
ὁ σιδηροῦς των μένει . . .

10. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

Ὅταν, ὦ Ναέ παρθένε τῆς παρθένου Ἀθηνᾶς,
 ὥς μετέωρον ὠραῖον
 εἰς γλαυκὸν αἰθέρα πλέον
 μέ τοῦ φοίβου τὰς ἀκτῖνας παίζης τὰς ἐσπερινάς,

καὶ αἱ στίλβουσai γλυφαί σου ὥς νὰ ἔλαβον ψυχὴν,
 ρίπτουν βλέμματα, γελῶσι,
 καὶ συστρέφονται καὶ ζῶσι,
 καὶ τῆς Πύρρας* ἐνθυμίζουν τὴν μυθώδη ἐποχὴν,

σ' ἀτενίζω κι ὑποπτεύω μήπως εἶσαι τις χρυσῇ,
 μήπως εἶσαι τις γλυκεῖα
 χρόνου ἄλλου ὀπτασία,
 κι ἡ ψυχὴ μου τρέμει αἴφνης μὴ ἐξαλειφθῇς καὶ σὺ!

Ἐπειδὴ ἐνόσω μένεις ἐκεῖ ἄνω τηλαυγής,
 οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐχάθη,
 ἥτις ἔργα ἐπειράθη
 ἄξι' ἀθάνατ' ἄλλου κόσμου ἢ αὐτῆς ἐδῶ τῆς γῆς.

Τῆς γῆς ὅπου ὅλα ρέουν, ὅλα σβήνουν ὥς σκιά,
 καὶ πᾶν ἔξοχον καὶ θεῖον
 πνεῦμα διαρκὲς μνημεῖον
 μάτην κατὰ τοῦ ὀλέθρου ν' ἀντιστήσῃ κοπιᾷ.

Πόλις ἄλλοτε ἐνταῦθα ὥς μέ ἄστρα οὐρανός,
 πλήρης ἔλαμπε θαυμάτων
 καὶ ναῶν καὶ ἀγαλμάτων,
 καὶ τῶν ἄστρων σὺ ἐκείνων ἦσουν ὁ αὐγερινός.

Ἀλλ' ὁ Χρόνος ἵχνος πρῶτον θέτων ἄψοφον ποδῶν,
 τὸν πολίτην καὶ τὴν πόλιν
 φεύγει συναρπάσας ὅλην,
 καὶ τοὺς τάφους ἀνατρέψας, καὶ σκορπίσας τὴν σποδόν.

Καὶ ἀφήνει τῆς πικρᾶς του νίκης τρόπαιον, τινὰ
 λείψανα γεγυμνωμένα,
 στήλην μίαν, ναὸν ἓνα,
 ὅπου ἔρχονται καὶ κλαίουں τῆς ἐρήμου τὰ πτηνά.

« Ἡ Βάρβιτος »

Ἰωάννης Καρασούτσας

11. ΕΙΣ ΔΡΟΜΙΣΚΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ὑπάρχει εἰς ἀπόκεντρον τῶν Ἀθηνῶν γωνίαν
 λευκὸς δρομίσκος, σκιερὸς καὶ πλήρης μυστηρίου·
 χλοάζει τὸ κατώφλιον εἰς πᾶσαν του οἰκίαν,
 καὶ τέμνεται ὑπὸ μικροῦ εἰς δύο ρυακίου.
 Δὲν βλέπεις μέγαρα λαμπρὰ ἐκεῖ, ἀλλὰ ωραίας
 μικρὰς οἰκίας, ταπεινάς, χιόνος λευκοτέρας,
 καὶ πρὸ αὐτῶν ἔδῳ κι ἐκεῖ ἀνθούσας πασχαλέας,
 αἵτινες μύρον χύνουσι λεπτὸν εἰς τοὺς ἀέρας.
 Ἀρωμά τι χρηστότητος καὶ θελκτικῆς γαλήνης
 μυρώνει τὴν μικρὰν ὁδὸν· δροσίζονται τὰ στήθη,
 τὸ βλέμμα ἀναπαύεται παντοῦ μετ' εὐφροσύνης·
 τὰ πάντα εἶναι δροσερά, λευκὰ καὶ ἀσυνήθη.
 Βαίνων ἐκεῖ, αἰσθάνεσαι γαλήνην οὐρανίαν·
 μικρὰν νομίζεις τὴν ὁδὸν ἐκείνην ἐκκλησίαν.
 Πλὴν διαφέρει τῶν ὁδῶν τῶν ἄλλων ὁ δρομίσκος,
 καθὼς πολυτελοῦς ναοῦ τῆς ἐξοχῆς ναῖσκος.
 Κι ἐνῷ Ἀθῆναι ὁ μικρὸς ἐκεῖνος δρόμος εἶναι,
 μακρὰν εὐρίσκεται αὐτῶν, δὲν εἶν' ἐκεῖ Ἀθῆναι.
 Εἰς τὰς ωραίας καὶ πτωχὰς οἰκίας του συγχρόνως
 βλέπεις παραπετάσματα λευκότερα χιόνος.
 Περᾶς κι ὕψοι τὴν ἄκραν των νεᾶνις ἀργυρόπους,
 καὶ βλέπεις δύο γαλανοὺς ωραίους κατασκόπους
 λαθραίως νὰ σὲ θεωροῦν.... ἡ στόμα κορασίου,
 ὅπερ θαρρεῖς ἄνθος ροδιᾶς ἡ ρόδον Ἀπριλίου.
 Ἐνίοτε, ἄσμα ἀφελὲς ἀκούεις ἐκεῖ βαίνων,
 ὅπερ νεᾶνις ἡ πτηνὸν εἰς τὸν κλωβὸν του ψάλλει,
 καὶ βλέπεις εἰς παράθυρον προκύπτουσιν παρθένον·
 θαρρεῖς πῶς εἶν' ἐκεῖ αὐγὴ καὶ εἶναι κόρης κάλλη.

"Αν εἶναι θέρος, θεωρεῖς ἐπὶ τῶν παραθύρων
 γάστρας μικρὰς βασιλικοῦ — ἃ, ὄχι καμελίας !
 Δὲν ρίπτει βλέμμα ὁ λαὸς εἰς ἄνθος χωρὶς μύρον,
 καὶ δημοκράτης, ἀγαπᾷ φυτὰ δημοκρατίας.
 "Οπου βασιλικός, ἐκεῖ κι ἐργάτις κόρη μένει,
 τὴν ἐργασίαν τῆς μ' ὁσμὴν βασιλικοῦ μυρώνει,
 κι ἐργάζεται καλύτερον ἐγγὺς τοῦ καθημένῃ....
 Τὸ ζηλευμένον τῆς φυτὸν τὴν χεῖρα τῆς πτερώνει.
 Νὰ μένης ἄεργος ἐκεῖ καλεῖται ἁμαρτία,
 καὶ ἐργασία εἰς αὐτὸν ἐπικρατεῖ ἁγία.
 Εἶν' ὁ δρομίσκος ἱερὰ κυψέλη ἀνθρωπίνῃ,
 καὶ τῆς ἀργίας ἄγνωστος εἰσέτ' ἡ κατασχύνῃ.
 Μέγα συμβάν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἡρεμον καλεῖται
 κι εἰς τὰ πτωχὰ τῆς χρονικὰ πολλάκις ἱστορεῖται,
 ἂν πλανηθὲν τι ὄχημα στὸ μέσον τῆς περάσῃ·
 μόλις ἡ ἄμαξα φανῇ καὶ μόλις ἐκεῖ φθάσῃ
 ξανθὰς παρθένους θὰ ἰδῇς εὐθύμως νὰ προκύπτουν,
 προσμειδιῶσαι βλέμματα περίεργα νὰ ρίπτουν,
 καὶ τῆς ἀμάξης ὀπισθεν καὶ τῶν τροχῶν πλησίον
 ζητωκραυγὰς θ' ἀκροασθῇς περιχαρῶν παιδίων !

* * *

Πλὴν μὴ θαρρῆτε ἡ μικρὰ ὁδὸς ἐκείνη ὅτι
 δὲν ἔχει τὰς περιχαρεῖς ὥραιας τῆς ἡμέρας·
 κι ἐκεῖ ἐνίοτε ἤχοῦν φαιδραὶ φωναὶ καὶ κρότοι.
 Ἐὰν τὸ Σάββατον ἐκεῖ διέλθῃς τὸ ἑσπέρας,
 παιδρούς ἐργάτας θὰ ἰδῇς καὶ ὄμιλον παιδίων
 περιχαρῶν· Κυριακῆς αὐγὴ ἐξημερώνει·
 παύει πᾶν ἔργον, κλείεται ἡ θύρα τῶν σχολείων·
 μὲ τὸν Θεόν τοῦ ὁ λαὸς τὰς χεῖράς του σταυρώνει....
 Καὶ ἂν ἐκεῖ παραμονὴν περάσῃς Χριστουγέννων,
 ἀνάστατον τὸν σκιερὸν δρομίσκον θ' ἀπαντήσῃς·
 θὰ ἰδῇς πᾶν παράθυρον φαιδρῶς ἠνεωγμένον,
 ἐκάστην θύραν ἀνοικτὴν παντοῦ θὰ θεωρήσῃς
 καὶ ἄσυνήθη θόρυβον εἰς πᾶσαν τοῦ οἰκίαν.
 Συγκίνησιν, κατάνυξιν ὅπου στραφῇς ἁγίαν,

φωνὰς θ' ἀκούσης, ἄσματα, ἐνίοτε καὶ λύραν,
καὶ ἀπὸ θύρας θὰ ἰδῇς παῖδας μικροὺς εἰς θύραν
ζητοῦντας τὰ Χριστούγεννα νὰ ψάλουν ἐπιμόνως.
Παρέκει, γραῖαν κλίνουσαν ἐμπρὸς σεπτῆς εἰκόνης
ν' ἀνάπτη μετὰ ζέσεως τὴν ἱερὰν λυχνίαν·
ἐγγὺς παρθένον ἔφηβον εἰς ἀνοικτὴν οἰκίαν
ἕως τὸ γόνυ ἔχουσιν ἐσθῆτα ὑψωμένην,
νὰ σκέπη μὲ τὴν γύμνωσιν τῆς ἀθωότητός της
[τὴν κνήμην γυμνωμένην,
καὶ τὰς σανίδας τοῦ μικροῦ νὰ πλύνῃ δώματός της.
Θὰ ἰδῇς οἰκοδέσποιναν ἐκ παίδων κυκλουμένην
ἐκβάλλουσιν τοὺς ἄρτους της μὲ πτύον ἐκ κλιβάνου,
κι εἰσέτι τὴν Χριστόπητταν θερμὴν καὶ μυρωμένην·
ἦχον πλησίον σου αὐλοῦ θ' ἀκούσης καὶ τυμπάνου,
κι ἐνίοτε μὲ πάλλουσιν θ' ἀκροασθῆς καρδίαν,
τὸν κώδωνα τῆς ἐορτῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν....
Ἐκεῖ, ἀστὸς τις ἀγαθὸς καρποὺς καὶ ἄνθη φέρει·
παρέκει, κόρη θελκτικὴ ἐσθῆτα ἐτοιμάζει
ἦν πρώτην φορὰν εἰς τὸν ναὸν θὰ φέρῃ,
καὶ παίδων ὄμιλος, ἐκεῖ, ἀγαλλομένων κράζει.
Παντοῦ χαράν, φαιδρότητα καὶ τέρψιν θ' ἀπαντήσης,
καὶ πῶς γεννᾶται ὁ Χριστὸς ἐκεῖ θὰ ἐννοήσης !

« Ποίησις »

Ἀχιλλεὺς Παράσχος

12. ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ

Τὴν θέσιν εἶδον τὴν κενὴν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος,
ὅπου ὑψοῦτο ἡ Παλλάς, ἡ κόρη τοῦ Φειδίου.
παρέσυρε τὸ ἀγαλμα ὁ διαρρέων χρόνος
καὶ τίποτε δὲν σώζεται, οὔτ' ἶχνος τοῦ μνημείου.

Καλύτερον ! Δὲν ἀγαπῶ ρυτίδας εἰς τὸ κάλλος.
δὲν ἀγαπῶ ἐρείπια καὶ ὄγκον συντριμμάτων·
γλυκύτερος ὁ θάνατος ἢ τῶν ἐτῶν ὁ σάλος,
ἀργὰ ροφῶν τὴν ὕπαρξιν καὶ ράκη ἀναπλάττων.

Ἐξευτελίζει τῶν ἐτῶν ἡ σαρακώδης πάλη
 παραμορφοῦσα, φθείρουσα, ἀθάνατα μνημεῖα·
 δὲν εἶναι πλέον ἄγαλμα τοῦ λίθου ἢ σκυτάλη,
 καὶ νικωμένη φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα.

Τί ἔγινε τὸ ἄγαλμα, οὐδεὶς γνωρίζει πλέον !
 Οὐδεὶς τὸ εἶδεν ἄμορφον, παλαῖον πρὸς τὸν χρόνον·
 ἄκμαῖον τὸ ἀπήλαυσαν, τὸ ἔχασαν ἄκμαῖον
 καὶ μένει ζῶσα ἡ εἰκὼν τῆς καλλονῆς του μόνον.

« Ἄπαντα »

Δημ. Παπαρηγόπουλος

13. ΠΑΙΔΙ ΜΟΥ, ΩΡΑ ΣΟΥ ΚΑΛΗ

Φουρτούνιασεν ἡ Θάλασσα κι ἐβουρκωθῆκαν τὰ βουνά·
 εἶναι βουβὰ τ' ἀηδόνια μας καὶ τὰ οὐράνια σκοτεινά,
 κι ἡ δόλια μου ματιὰ θολή.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

* * *

Εἶναι φωτιά στὰ σπλάγχχνα μου, καὶ τὸ κορμί μου παγωνιά·
 σαλεύει ὁ νοῦς μου σὰν δενδρὶ ποῦ στέκ' ἀντίκρυ στὸν χιονιᾶ,
 καὶ εἶναι ξέβαθο πολύ.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

* * *

Βοῖζει τὸ κεφάλι μου σὰν τοῦ χειμάρρου τὴν βοή·
 Λιποθυμᾷ ἡ καρδούλα μου, καὶ μοῦ ἐκόπηκ' ἡ πνοή
 στὸ ὑστερνό σου τὸ φιλί.
 Παιδί μου, ὦρα σου καλή !

« Ἀτθίδες αὔραι », Λονδῖνον, 1884

Γεώργιος Βιζυηνός

14. ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΑΙΤΟ

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
 παίρνεις κορμί μέ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα,
 κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμές τὰ νύχια,
 καὶ μέσ' στὰ σύννεφα πετᾷς, μέσ' στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις.

Φωλιάζεις μέσ' στὰ κράκουρα*, συχνομιλᾷς μέ τ' ἄστρο,
μέ τῇ βροντῇ ἐρωτεύεσαι κι ἀπιδρομᾷς καὶ παίζεις
μέ τ' ἄγρια τ' ἀστροπέλεκτα· καὶ βασιλιᾷ σέ κρίζουν
τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετριῖτες*.
Ἔτσι γεννήθηκε μικρὸς κι ὁ πόθος μου στὰ στήθη,
κι ἀπ' ἄφαντο κι ἀπ' ἄπλερο πουλάκι, σταυραῖτέ μου,
μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμὶ καὶ νύχια,
καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σκίζει.
Κι ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου αἰτός, στοιχειὸ καὶ δράκος,
κι ἐφώλιασε βαθιὰ βαθιὰ μέσ' στ' ἄσαρκο κορμί μου,
καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάγχχνα μου, κρυφοβοσκάει τὴ νιότη.
Μπεζέρισα* νὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
Θέλω τ' ἀψήλου ν' ἀνεβῶ, ν' ἀράξω θέλω, αἰτέ μου,
μέσ' στὴν παλιά μου κατοικιά, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου,
θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζάω μέ σένα,
θέλω τ' ἀνήμερο καπρί, τ' ἀρκούδι, τὸ πλατόνι*,
καθημερινή μου κι ἀκριβὴ νὰ τάχω συντροφιά μου.
Κάθε βραδούλα, καθ' αὐγή, θέλω τὸ κρῦο τ' ἀγέρι
νὰ ῥχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μάννα, σὰν ἀδέρφι,
νὰ μοῦ χαϊδεύῃ τὰ μαλλιά καὶ τ' ἀνοιχτά μου στήθη.
Θέλω ἢ βρυσούλα, ἢ ρεμματιά, παλιές γλυκές μου ἀγάπες,
νὰ μοῦ προσφέρουν γιατρικὸ τ' ἀθάνατα νερά τους.
Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιὰ μέ τὸν κελαηδισμό τους
νὰ μέ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μέ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
καὶ θέλω νάχω στρῶμά μου, νάχω καὶ σκέπασμά μου,
τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιὰ καὶ τὸ χειμῶν' τὰ χιόνια.
Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπ' ἐλάτια,
θέλω νὰ στρώνω στοιβανιές* κι ἀπάνω νὰ πλαγιάζω,
ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμιέμαι.
Ἀπ' ἡμερόδεντρο, αἰτέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλαφιοῦ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι.
Θέλω ν' ἀκούω τριγῦρό μου πεῦκα κι ὄξιές νὰ σκούζουν,
θέλω νὰ περπατῶ γκρεμνοὺς, ραϊδιά*, ψηλὰ στεφάνια,
θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ζερβιά νὰ βλέπω.
Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχᾷς στὰ βράχια,
ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγή, τὸν ἴσκιο σου νὰ βλέπω.

Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια,
καὶ τυραννιέμαι καὶ πονῶ καὶ σβηέμαι νύχτα μέρα.
Παρακαλῶ σε, σταυραῖτέ, γιὰ χαμηλώσου λίγο,
καὶ δῶσ' μου τὶς φτεροῦγές σου καὶ πᾶρέ με μαζί σου,
πᾶρέ με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ με φάη ὁ κάμπος !

« Ἀπαντα »

Κώστας Κρυστάλλης

15. ΟΡΘΟ ΣΤΕΚΕΣΑΙ ΑΝΤΙΚΡΥ ΜΟΥ, ΟΛΟΜΟΡΦΟ ΒΟΥΝΟ

Ὅρθο στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό,
βουνὸ μὲ τ' ἄσπρα μάρμαρα καὶ τὰ σγουρά τὰ πεῦκα
γλαρό, ἱλαρὸ πρὸς τὸ γλαυκὸν ὑψώνεσαι οὐρανὸ
καὶ λιγερόκορμο καθὼς τῶν λαγκαδιῶν σου ἡ λεύκα.
Ὅλόγυμνη ἡ χαλκόμαβη χυτὴ σου κορυφή,
στὰ πλάγια σου σὰ μὲ χλωρὰ σμαράγδια ἀριοντυμένο
ἔτσι χρυσὸ στὸ δειλινὸ καθὼς ἔχεις βαφῇ,
ὥσαν ὁλόφωτο ὄνειρο φαντάζεις ὑψωμένο.
Ὅλόρθο, ὁλόφωτο ὄνειρο ποὺ ἡ κορυφή ψηλὰ
ἀνέγνοιαστη, ἂν στὰ πόδια της κοιλάδα πρασινίζει
κι ἂν τραγουδοῦνε τὰ πουλιὰ καὶ τὸ νερὸ κυλᾷ,
ἀτάραχη πρὸς τὸ γλαυκὸ περίγυρο ἀντικρύζει.
Καὶ μόνο τῇ γαλήνῃ της ἀφήνει νὰ συρθῇ,
ἴσκιος στὴ ράχι ρόδιнос καὶ στὴν πλαγιά ν' ἀπλώσῃ
καὶ μόνον τὴν ἀνάσα της σκορπίζει νὰ χυθῇ,
τὸ ράθυμο τὸ δειλινὸ γλυκὰ νὰ βαλσαμώσῃ.
Μὲ τὸ νερὸ στὰ βάθη σου, βουνό, ποὺ ἀργοκυλᾷ
καὶ μὲ τὸ πεῦκο, ὁλόγυρα τὸ δάσος ποὺ τὸ κλείνει
καὶ τὸν ἀέρα χαίρεται ποὺ φτάνει ἀπὸ ψηλὰ
καὶ στὰ κλαδιά του χύνεται, κῦμα καὶ φλοῖσβος σβήνει·
μὲ τὴν κοιλάδα ἐμὲ ἡ ζωὴ καὶ τὴν πλαγιά ἀδελφή,
δὲ φτάνει μήτε ὡς ὄνειρο τὸ ψῆλός σου νὰ ὕγισῃ.
ὦ, ἅς ἦταν τὴν γαλήνῃ της μονάχα μιὰ κορφή
καὶ στὸ δικό της δειλινὸ ροδόχρωμη νὰ χύσῃ.

« Ἀπλοῖ Τρόποι »

Κώστας Χατζόπουλος

16. ΣΩΚΡΑΤΗΣ

Μὲ τὸ γλυκὸ κρασί ἢ μαγεύτρα Πλάνη
τὶς ταπεινὲς ψυχὲς μεθάει κι εὐφραίνει·
μὲ τὸ πικρὸ φαρμάκι ἢ Ἀλήθεια ραίνει
τοῦ ἀδούλωτου μετώπου τὸ στεφάνι.

Ἔτσι τοῦ Χάρου τὸ ποτήρι ἀγγίζει
στὰ χεῖλη του τ' ἀχνὰ ὁ Σωκράτης, κι ὅπως
τῆς μέθης τὸ ποτήρι ὁ χαροκόπος,
ὥς τῇ στερνῇ ρανίδα τὸ στραγγίζει.

Σκεπάζει μὲ τῇ φτωχικῇ χλαμύδα
τὴν ὄψι του, νὰ μὴ φανῇ τὸ ἀχνάρι
τοῦ πόνου ἀντίκρου στὸ θαμπὸ λυχνάρι,
καὶ κράζει ξεψυχῶντας: οὐδὲν οἶδα!

Περνοῦν οἱ αἰῶνες. Οἱ σοφοὶ σκυμμένοι
στοῦ λογισμοῦ τὰ βύθη, ἀνασκαλεύουν
τ' ἀνέγγιχτα, καὶ μὲ σκιὲς παλαίβουν·
καὶ τὸ μυστήριό τῆς ζωῆς μυστήριό μένει.

Καὶ κράζουν: οὐδὲν οἶδα! κι ἡ μορφὴ του
φωτόλουστη, ὀλοζώντανη προβάλλει
μπροστά τους, καθρεφτίζοντας τὰ κάλλη
ψυχῆς ἀγγελικῆς· μορφὴ προφήτου....

Ὅταν νεκρὸ στὸ χάος ἓν ἄστρο σβέση,
χρόνοι κι αἰῶνες καὶ καιροὶ περνᾶνε
κι ἀκόμα ὁ κόσμος τὸ θωρεῖ, σὰν νᾶναι
τ' ἄστρο ψηλὰ στὴν ἴδια του τῇ θέσι.

« Ἑσπερινὸς »

Ἰωάννης Πολέμης

17. ΔΙΚΟ ΜΟΥ ΦΩΣ

Μεσουρανὶς ἢ ὀλόφεγγη Σελήνη
λαμποκοπᾷ κι ἀστράφτει πέρα ὥς πέρα,
τὸ φῶς της μέσ' στὸν ἔρημον αἰθέρα
τῆς νύχτας ὅλα τ' ἄλλα φῶτα σβήνει.

Μὰ ἐκεῖ βαθιά, ποὺ ροδοφέγγει ἡ μέρα,
ὅταν μικρὴ ζωὴ στὴ νύχτα μείνη,
ἐν' ἄστρο λίγο μὰ δικό του χύνει
φῶς τρέμιο ἀπὸ τὴν ἄγνωστή του σφαῖρα.

Κι εἶπα: τέτοιο καλὸ μακρυὰ 'πὸ μένα,
ἀφοῦ κοντὰ σὲ μεγαλεῖα ξένα
ὅ,τι σιμώνει τὸ δικό του χάνει.

Καλύτερα μακρυὰ καὶ μοναχὸς μου !
σὲ μιὰ ἄγνωστη κρυφὴ γωνιά τοῦ κόσμου
λίγο μὰ καὶ δικό μου φῶς μέ φτάνει.

« Σκαραβαῖοι καὶ Τερρακόττες »

Ἰωάννης Γρονπάρης

18. ΤΟ ΛΕΝΕ Τ' ΑΗΔΟΝΑΚΙΑ

*Α ! πῶς χτυπᾷ καμμιὰ φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ
τώρα στὰ γεροντάματα,
σὰν νιὸς νὰ ξαναχαίρομαι φεγγάρι - μέρα, ἀστροφεγγιά,
δύσες, γλυκοχαράματα.

Σὰν ἀπ' τὴν τάξη τὴ μουχλή, στὸ πατρικό μου νὰ γυρνῶ,
καὶ νᾶχω σκόλη τριήμερη.
καὶ νὰ εἶμαι γιὰ τὸ Γαλατᾶ καὶ γιὰ τ' ἀθάνατο βουνό,
μὲ τὴν πλαγιά τὴν ἡμερη.

Κι ἐκεῖ σὰ νὰ μὲ καρτεροῦν γιδάρηδές μου πιστικοί,
πρατάρηδες* συντρόφοι μου,
μ' ἄλλους νὰ μπαίνω στὸ λογγὰ κι ἄλλοι ἀπ' τὴν ἄγναντη κορφὴ
νὰ ρίχνουν στὸ πιστρόφι μου.

Κι ἀκόμα σὰν νᾶν' ἔτοιμα, τυρί, μυζήθρα, τὸ σφαχτό,
καὶ τὸ γλυκὸ τὸ νιότικο,
κι ἀπὰ σὲ πλατανόφυλλα τὸ κοκορέτσι τὸ ζεστό,
καὶ τὸ ρακὶ τ' Ἀϊλιότικο.

Κι ὕστερα σὰ νὰ μοῦ κρατοῦν τὴν καλαμάτα στὸ χορὸ
 βλαχοῦλες καὶ βλαχόπουλα,
 κι ἐκεῖ πού σειέμαι καὶ λυγῶ καὶ στρίβω καὶ νυχοπατῶ,
 νὰ μοῦ φωνάζουν : ὅπουλα !.....

Ἄ ! πῶς χτυπᾷ καμμιὰ φορὰ τούτ' ἡ καρδιά κι ἀναφτερᾷ,
 καὶ πῶς μ' ἀνάβουν τὰ αἵματα,
 σὰ νᾶμ' ἐκεῖ καὶ τραγουδῶ μὲ τὴ φλογέρα συνοδιά :
 « Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια στὰ κλεισορέμματα.... »

« Μεσολογγίτικα »

Μιλτιάδης Μαλακάσης

19. ΔΕΗΣΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΨΥΧΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Χριστέ μου, δῶσ' του τὴ χαρά, τὴ μόνη πού μπορούσε
 νὰ σοῦ ζητήσῃ ἀπάνω ἐκεῖ νοσταλγικά ἢ ψυχὴ του,
 κάνε τὸ θαῦμα κι ἄσε τον νὰ ζήσῃ ὅπως ἐζοῦσε
 σὲ μιὰ μεριά πού τάχατες νὰ μοιάζῃ τὸ νησί του.

Νὰ 'ναι τὰ βράχια στὸ γκρεμὸ βαθιὰ κουφαλισμένα,
 νὰ 'χῃ σωριάση ἡ θάλασσα στὴν ἀμμουδιὰ τὰ φύκια,
 κι ἀράδα ἀράδα στὸ γιὰλὸ δεμένα, ἀποσταμένα,
 νὰ σιγοτρίζουν τὰ φτωχὰ Σκιαθίτικα καΐκια.

Νὰ' ν' οἱ νησιώτισσες οἱ γριές, κι οἱ νιές οἱ πεθαμένες,
 αὐτές, πού τὶς θλιμμένες τους μᾶς ἔλεγε ἱστορίες·
 νὰ γνέθουν τὸ λινάρι οἱ γριές στὴν πόρτα καθισμένες,
 καὶ στὰ παράθυρα σιμὰ ν' ἀνθίζουν οἱ γαζίες.

Κι ὕστερα ἀκόμα νὰ 'ναι ἐλιές καὶ νὰ 'ναι κυπαρίσσια,
 σκυμμένα νὰ 'ναι, καὶ τὸ φῶς τ' ἄχνὸ νὰ προσκυνᾷνε,
 νὰ τόνε περιμένουνε στὸν κάμπο τὰ ξωκκλήσια,
 καὶ τὴν καμπάνα τους μακριὰ οἱ ἀγγέλοι νὰ χτυπᾷνε.

Δῶσ' του, Χριστέ μου, τὴ γλυκεῖα χαρὰ νὰ ἰδῇ καὶ πάλι,
 τὴ γνώριμή του τὴ ζωὴ κοντὰ στ' ἀκροθαλάσσι,
 ἄχ ! ἔτσι ἀθῶα κι ἔτσι ἀπλᾶ κι ἀγνὰ ὥς τὴν εἶχε ψάλλει,
 πού τῆς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλά, μαζὶ μ' αὐτὸν ν' ἀγιάσῃ....

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

20. ΤΟ ΣΤΕΡΝΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Πῆραν στρατὶ στρατὶ τὸ μονοπάτι
 Βασιλοπούλες καὶ καλοκυράδες,
 Ἀπὸ τὶς ξένες χῶρες βασιλιᾶδες
 Καὶ καβαλλάρηδες ἀπάνω στ' ἄτι.

Καὶ γῦρο στῆς γιαγιᾶς μου τὸ κρεβάτι,
 Ἀνάμεσ' ἀπὸ δυὸ χλομές λαμπάδες,
 Περνούσανε καὶ σὰν τραγουδιστάδες
 Τῆς τραγουδοῦσαν — ποιὸς τὸ ξέρει ; — κάτι.

Κανεὶς γιὰ τῆς γιαγιᾶς μου τὴν ἀγάπη,
 Δὲ σκότωσε τὸ Δράκο ἢ τὸν Ἀράπη,
 Καὶ νὰ τῆς φέρῃ ἀθάνατο νερό.

Ἡ μάμμα μου εἶχε γονατίσει κάτου
 κι ἀπάνω —μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸ —
 Ὁ Ἀρχάγγελος χτυποῦσε τὰ φτερά του·

« Σκιές »

Λάμπρος Πορφύρας

21. ΚΥΠΡΟΣ

Κύπρο, πῶς νὰ σέ πῶ ; —μικρὴν Ἑλλάδα,
 ἢ τῆς Ἑλλάδας κόρη, ἢ Ἑλλάδα ἀκεραία ;
 Μὰ ὅπως καὶ νὰ σέ πῶ, ἐσὺ λαμπάδα
 καίεις στοὺς αἰῶνες μέσα πανωραία·

Στὴν πνοὴ τῶν Αὐρῶν καὶ τῶν Ζεφύρων !....
 Κόρες σου ἐσὲ ἀκριβὲς οἱ Ροδαφνοῦσες,
 ὦ χώρα τῶν Ἑρώτων καὶ τῶν Μύρων,
 ὦ Νησὶ φιλημένο ἀπὸ τὶς Μοῦσες !

Μ' ἂν εἶσαι μὲ τ'ς ἀνθοὺς τοῦ γλυκανίσου
 καὶ μὲ τὰ ροδοστάματα πλασμένη,
 εἶσαι καὶ Μάμμα τῆς Συγκλητικῆς σου,
 ὦ Μεγαλόνησο ἀντρειωμένη !

Καὶ μὲ τοῦ Ἀντρόνικου σου τὴν ψυχὴ,
στὰ Μαρμαρένια Ἀλώνια,
πόσες φορές δὲν πάλεψες ἐσὺ
μὲ τὸ Χαμό ; Καὶ βγῆκες ἀπ' τὰ χρόνια

πάντα ξανανιωμένη — ἄξαφνο φύλλο
ἄνοιξης νέας ! Γιατὶ στὴν ἀγκαλιά σου
κρατᾷς σὰ φυλαχτὸ τὸ Τίμιο Ξύλο,
ποὺ σοῦφερε ἡ Βυζαντινὴ Κυρά σου.

Καὶ δὲν μπορεῖ κανένα ξένο χέρι
νὰ σοῦ τὸ πάρη δίχως νὰ καῇ,
ὦ Κύπρο, ἀπὸ τὸ θεῖο Περιστέρι
τρισαγιασμένη, ὦ Κύπρο Ἑλληνική.

Εἶμ' εὐτυχὴς ποὺ σὲ εἶδα, ποὺ τὰ δῶρα
ἔψαλλα τὰ κρυφά σου — Χελιδόνι ! —
καὶ πιὸ εὐτυχὴς ἂν θὲ νὰ ζῶ τὴν ὥρα
τῆς Λευτεριάς σου, ποὺ ἔρχεται, σιμώνει

Περιοδικὸν « Νέα Ἑστία »

Σωτήρης Σκίπης

22. ΛΟΥΗΣ

Σπύρο, ὅχ τὰ βάθη τῆς καρδιάς σοῦ δίνω τὴν εὐκὴ μου,
μακαρισμένοι σου οἱ γονιοὶ ποὺ τέτοιο παλληκάρι
μέσα στὰ σπλάγχχνα τους νὰ δοῦν ἀξιώθηκαν, παιδί μου,
μακαρισμένη τοῦ χωριοῦ κι ἡ νιά ποὺ θὰ σὲ πάρη.

* * *

Τί μαῦρα χρόνια πέρασαν, καταραμένα χρόνια !
Μὲ σιχασιάς μᾶς ἔβλεπε ὅλος ὁ κόσμος μάτι,
κι ἦτανε, Σπύρο μου, νὰ κλαῖς ποὺ ἡ τόση καταφρόνια,
τὸ τόσο μῖσος κι οἱ ντροπές, μᾶς ἄξιζαν κομμάτι.

* * *

Πρῶτος ἐσύ, ὁ Μητρόπουλος, ὁ Πύργος, κι ἄλλα ἀδέρφια
μᾶς χύσατε παρηγοριάς μέσ' στὶς πληγές μας, λάδι·
μᾶς φαίνεται σὰ νὰ σκορποῦν στὸν οὐρανὸ τὰ νέφια,
σὰ νὰ προβάλλη ἀλάργα ἐκεῖ ἡ πούλια στὸ σκοτάδι.

* * *

Μὰ δὲν σοῦ πρέπει, Σπύρο μου, μέσ' στὸ χωριὸ νὰ μείνης,
δὲν πρέπει φτυάρια καὶ τσαπιά τὸ χέρι σου νὰ ἀγγίζη·
κατέβα ὥς τὴν Ἀθήνα μας Φραγκορρωμιὸς νὰ γίνης·
ἔδῳ δὲν τυραγνάει δουλειὰ μήτ' ἥλιος δὲ μαυρίζει.

* * *

Ὅμως τί λέω ; Ἄν ἔρθουνε νὰ σέ γνωρίσουν ξένοι,
μὲ πιάνει φρίκη, τὶ μπορεῖ νὰ μᾶς κακοντροπιάσης.
Λούη ! ἡ πατρίδα τ' ἀπαιτεῖ, ὁ τόπος τὸ προσμένει,
νὰ ἀφήσης τὰ Ρωμαίϊκα καὶ Γαλλικὰ νὰ πιάσης.

* * *

Σπύρο, ἂν ποτὲ κανένας τους ὥς τὸ χωριὸ ξεπέση
ἀπ' τὴν Ἀθήνα, κι ἂν σοῦ πῇ τὴν τσάπα σου ν' ἀφήσης,
ἀκούμπα ἐσὺ τὰ χέρια σου στὴν ἀτσαλένια μέση
καὶ καταδέξου μιὰ στιγμή νὰ τὸν παρατηρήσης.

* * *

Νιὸς θὰ 'ναι μὰ θ' ἀσπρολογοῦν τὰ λιγοστὰ μαλλιὰ του.
Μὲ τὴ θωριά του σὰ φλουρί, μὲ χεῖλια πανιασμένα,
μ' ἄλαμπα μάτια καὶ τσιμπλιὰ ματόφυλλα πεσμένα
θὰ σοῦ μιλᾷ, ἀνασαίνοντας σάπια πνοὴ θανάτου.

* * *

Καὶ πὲς του, ἂν θέλῃ μιὰ φορὰ κι αὐτὸς νὰ ζωντανέψῃ,
νὰ κάνῃ μέση σίδερο, πλεμόνια σὰ στουρνάρι,
ἄς ἔρθῃ, πὲς του, ὥς τὸ χωριὸ μαζί σου νὰ δουλέψῃ
μὲ τσάπα καὶ ξινάρι.

« Ταμπουρᾶς καὶ Κόπανος », Λίβερπουλ, 1915

Ἀλέξανδρος Πάλλης

23. ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΜΑΣ ΣΠΙΤΙ

Τὸ πατρικό μας σπίτι, στὸ λιμάνι,
Ποὺ γνώρισε δυὸ ὀλάκερους αἰῶνες,
Σὲ τέσσερες στεκότανε κολῶνες,
Παμπάλαιο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὀσμάνη.

* * *

Στὴ στέγη του ἂν βροντούσανε οἱ χειμῶνες,
Κυκλώπειο πάντα κι ἄτρεμον ἐφάνη·
Ψηλὰ οἱ ἁγιοιορείτικες εἰκόνες
Μὲ τὸ ἱερὸ ὀλοτρόγυρα λιβάδι.

* * *

Κι ὅταν ἡ Μοῦσα ἐπάνω μου ἀγρυπνοῦσε,
Καὶ τὰ φτερά κρατῶντας ἀπλωμένα,
Τὸ χέρι μου καλόβουλη ὠδηγοῦσε,

* * *

Ψηλώνανε οἱ κολῶνες του ὀλοένα,
Νὰ πᾶνε ἀεροσάλευτο τὸ σπίτι
Στὸν ἑβδομο οὐρανὸ τοῦ Ἀποσπερίτη !

«Ὁ ἀνθισμένος δρόμος»

Στέφανος Δάφνης

24. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

α') Τὸ φτάσιμο

Θὰ βραδυάζῃ ἡ μέρα, ὅταν θὰ φτάνωμε
στοῦ χωριοῦ τ' ἀποσκιωμένα ἀλώνια·
θὰ φανοῦν λευκὰ τὰ χωριατόσπιτα
πίσω ἀπὸ τῶν πεύκων τ' ἀκροκλώνια.

* * *

Μακριὰ θ' ἀκούωνται ἀρνιῶν βελάσματα·
βραδινὴ καμπάνα θὰ σημαίνει·
στὴ βρυσούλα βόδια θὰ ποτίζονται,
θὰ καπνίζουν φοῦρνοι φλογισμένοι.

* * *

Θὰ βαθυνασφαίνωμε στὸ διάβα μας,
μυρωδιὰ ἀπὸ στάχυα θερισμένα.
Θὰ μᾶς εὐχηθοῦν τὸ «καλῶς ἦρθατε»
χέρια ἀπὸ τὸν κάματο ἀργασμένα.

* * *

Ἀπὸ τὸ κατώφλι ἀναμερίζοντας
τοῦ καιροῦ τ' ἀγκάθια καὶ τὰ χόρτα,
τοῦ κλειστοῦ παλιόπυργου θ' ἀνοίξωμε
τῇ βαρεῖᾳ τῇ σιδερένια πόρτα.

β') Γλυκοχάραμα

Θὰ μᾶς ποῦν τὸ πρῶτο καλημέρισμα
πρωτοξύπνητα τὰ χελιδόνια
στὶς φωλιές τοῦ πύργου - πρῶτο σάλεμμα
τῆς ζωῆς θὰ φτάσῃ ἀπὸ τ' ἁλώνια.

* * *

Καὶ θὰ τρικυμίσουν τὶς ἀτάραχτες
τῶν βουνῶν πλαγιές, τὶς σμαραγδένιες,
οἱ φωνές, ποὺ μαρτυροῦν τὸ ξύπνημα
τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς δουλειᾶς τὶς ἔγνοιες.

* * *

Στ' οὐρανοῦ τὸ ρόδισμα κατάντικρυ
τὰ κλειστά μας μάτια θ' ἀνοιχτοῦνε
κι ὕστερα ἀπὸ τόσα βασιλέμματα
πρῶτο γλυκοχάραμα θὰ ἰδοῦνε.

γ') Τὸ τάμα

Γλιστερὸ τὸ μονοπάτι ἀπὸ πευκόφυλλα
στοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησούλα θὰ μᾶς φέρῃ,
θὰ ζητᾷ σὲ σκίνων κλώνους μὲ τρεμόγελο
νὰ συγκρατηθῇ τ' ἀδύνατό μου χέρι.

* * *

Κάτω ἀπὸ φτελιές* ψηλόκορμες, κισσόζωστες,
ἄγριο κλῆμα τῇ σκεπῇ της θ' ἀποκρύβῃ.
Κι ἂν δὲν ἦταν κρεμασμένο ἐκεῖ τὸ σήμαντρο,
δὲν ξεχώριζε ἀπὸ χωριανὸ καλύβι.

* * *

Ταπεινὴ, φτωχούλα, ἡ πίστι τῇ θεμέλιωσε
κι ἔχει γῦρο εἰκόνες ἄτεχνα γραμμένες,
μὰ εἶν' ὁ Θεὸς ἐκεῖ κοντύτερα στὸν ἄνθρωπο,
παρὰ σ' ἄλλες ἐκκλησιές λαμπροχτισμένες.

* * *

Στ' Ἅγιο Βῆμα ἐμπρός, λυγίζοντας τὰ γόνατα,
προσευχὴ ἢ ψυχὴ μου ἀμίλητη θὰ λήη,
καὶ τὰ χέρια μου θ' ἀνάψουν, καθὼς τό 'ταξα,
τὸ καντήλι, ποὺ μερόνυχτα θὰ καίη.

δ') Τὰ Πρωτοβρόχια

Μὲ τὰ πρωτοβρόχια θὰ ῥθουν τὰ μηνύματα
τοῦ Χειμῶνα: τὸ ποτάμι θὰ θολώσῃ,
θὰ τριζοβολοῦν ξερὰ τὰ πλατανόφυλλα,
θὰ κρυώσῃ ἡ νύχτα καὶ θὰ μεγαλώσῃ.

* * *

Θὰ δροσοσταλάζουν κόκκινα τὰ κούμαρα,
κυκλαμιές θ' ἀνθοῦν στὸ χῶμα ταίρια ταίρια,
θὰ καπνίζουν σφαλιστὰ τὰ χωριατόσπιτα,
καὶ θ' ἀρχίσουν τὰ σπιτιάτικα νυχτέρια.

* * *

Θὰ σωπάσῃ ὁ τζίτζικας, κι ἐτοιμοτάξιδα
γι ἄλλων τόπων Ἄνοιξι, μακριὰ ἀπ' τὰ χιόνια,
βράδυ βράδυ ὥς τὰ μεσούρανα θὰ χύνωνται,
μαῦροι φτερωτοὶ σταυροί, τὰ χελιδόνια.

* * *

ὦ χαρά μας! τὸ Χειμῶνα θὰ προσμένωμε,
δίχως πάγους καὶ χιονιές νὰ φοβηθοῦμε:
τῆς ζωῆς μας τὸ στερνὸ ταξίδι ἐκάναμε
καὶ τὴν Ἄνοιξι ἄλλων τόπων δὲν ποθοῦμε!

« Θὰ βραδυάζῃ »

Γεώργιος Δροσίνης

25. ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τιμὴ σ' ἐκείνους, ὅπου στὴν ζωὴ των
ὤρισαν καὶ φυλάγουν Θερμοπύλες,
ποτὲ ἀπὸ τὸ χρέος μὴ κινοῦντες·
δίκαιοι κι ἴσιοι σ' ὅλες των τὲς πράξεις,
ἀλλὰ μὲ λύπη κιόλας κι εὐσπλαγχνία·

γενναῖοι, ὅσάκις εἶναι πλούσιοι, κι ὅταν
εἶναι πτωχοί, πάλ' εἰς μικρὸν γενναῖοι,
πάλι συντρέχοντες ὅσο μποροῦνε·
πάντοτε τὴν ἀλήθεια ὁμιλοῦντες,
πλὴν χωρὶς μῖσος διὰ τοὺς ψευδομένους.

* * *

Καὶ περισσότερη τιμὴ τοὺς πρέπει,
ὅταν προβλέπουν — καὶ πολλοὶ προβλέπουν—
πὼς ὁ Ἐφιάλτης* θὰ φανῇ στὸ τέλος,
κι οἱ Μῆδοι ἐπὶ τέλους θὰ διαβοῦνε.

« Ποιήματα »

Κωνσταντῖνος Καβάφης

26. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλληκάρι !
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιὰ
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τὰκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατεῖα τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
Ἱερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατεῖα τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά !

« Ἡ Πολιτεία καὶ ἡ Μοναξιά »

Κωστῆς Παλαμᾶς

27. ΧΙΜΑΡΑ

Δὲν τοὺς βαρβαίνει ὁ πόλεμος
ἀλλ' ἔγινε πνοή τους.

ΣΟΛΩΜΟΣ (Οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι)

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές, κι ἄς τὴν κρυφομηνᾶτε
τὴν ἀνοιξὴ ἀπὸ τώρα
μὲ τὰ γλυκοχαράματα καθὼς γοργοϋπνᾶτε,
πουλάκια εἰρηνοφόρα.

* * *

Ἄς εἶναι μέσα μου ἡ καρδιά σκληρὰ σφιχτοδεμένη
 ἀπὸ ἓνα ρήγα πόνου
 ποὺ ἀπάνου σὲ χαλάσματα μαστόρεψε καὶ σταίνει
 τὸ μαῦρο του τὸ θρόνο.

* * *

Ἄς ἀνθισαν οἱ μυγδαλιές. Νά ! Ὁ οὐρανὸς θολώνει,
 νά ! τοῦ Φλεβάρη ἡ μπόρα
 σὲ φοβερίζει ἀτίναχτη μὲ τ' ὄψιμο τὸ χιόνι,
 πλάσι λευκὴ ἀνθοφόρα.

* * *

Ἄς κλαίῃ καὶ μέσα μου ἡ καρδιά. Κι ἀπὸ τὰ κλάμματά της
 ἀθάνατο λουλούδι,
 τῆς μοναξιᾶς παρηγοριά, τῆς Χώρας παραστάτης,
 φυτρώνει τὸ Τραγούδι.

* * *

Τέλος νὰ πῆρε ὁ πόλεμος ; Ἄλλος δὲν εἶνε ἀγῶνας ;
 Ἑλλήνων ἱεροὶ λόχοι,
 γιὰ ὕπνο βαρὺ σᾶς δέχτηκε τῆς δόξας ὁ λιμιῶνας * ;
 Ἡ δάφνη ἀμάραντη ; — Ὁχι !

* * *

Λαλούμενα ξενύχτηδων. Σωπᾶτε, χαροκόποι !
 ὦ σπαθωτὴ κιθάρα
 τυρταία, φόρεσε πύρινη, μπροστὰ στὴν κρύαν Εὐρώπη,
 κορώνα τῇ Χιμάρα !

* * *

Κιθάρα μου, ἀνυπόταχτη ψυχὴ, οἱ καιροὶ καὶ οἱ τόποι
 πάντα ὑποταχτικοί σου,
 φῶς πᾶρε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, νύχτα ἀπὸ τῇ Ροδόπῃ,
 καὶ λάμψε καὶ σκορπίσου.

* * *

Στὰ χιμαριώτικα βουνὰ ροβόλα, τὰ τουφέκια
 τ' ἄγρια συντρόφεψέ τα,
 μὲ τῆς πατρίδας τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τ' ἀστροπελέκια
 τὴν ἅγια γῆ χαιρέτα.

* * *

Γειά σας, χαρά, Βασιλιᾷ νικητῇ, Κυβερνήτη
 μὲ τὴν τρανὴ τὴ γνῶμη !
 Θυσίας βωμός ! Ἐκεῖ πετῶ, φτερὰ μὲ πᾶν' πετρίτη,
 ἑμένα εἶν' ἄλλοι οἱ δρόμοι.

* * *

Στοὺς ξέγνοιαστους ἀλίμονο ! Τοὺς πρέπει νὰ εἶναι δοῦλοι,
 στὸν ἄρπαγα, τρομάρα !
 Ἡ Ἑλλάδα ποῦ ; Στὴν Ἡπειρο. Δόξα στὸ Κακοσούλι,
 Νίκη σ' ἐσέ, Χιμάρα !

* * *

Τὰ Γιάννενα ὀνειρεύονται, ἡ Κρήτη ξαποσταίνει,
 βουβὴ ἡ Θεσσαλονίκη,
 ἡ Ἀθήνα ξεφαντώνει.... Ποιὸς βογγάει σὰ νὰ πεθαίνει ;
 — Χιμάρα, ὀλόρθη ! Οἱ λύκοι.

« Βωμοί », 14 τοῦ Φλεβάρη 1941

Κωστῆς Παλαμᾶς

28. ΠΑΤΡΙΔΕΣ

α') Πάτριαι

Ὅπου βογγάει τὸ πολυκάραβο λιμάνι
 ἀπ' ἄγριο κῦμ' ἀπλώνεται δαρμέν' ἡ χώρα,
 καὶ δὲν θυμᾶται μήτε σὰν ὀνείρου πλάνη
 τὰ πρωτινὰ μετάξια τῆς τὰ πλουτοφόρα.

Πολύκαρπα τ' ἀμπέλια τὴν πλουτίζουν τώρα,
 τὸ κάστρο τῆς φορεῖ παλαιϊκὸ στεφάνι,
 δίψα τοῦ ξένου, Φράγκου, Τούρκου, ἀπὸ τὴν ὥρα
 ποὺ τὸ διπλοθεμέλιωσαν οἱ Βενετσᾶνοι.

Ἐνα βουνὸ ἀπὸ πάνω τῆς ἄγρυπνο στέκει,
 κι ὁ Παρνασσὸς λευκοχαράζει στὸν ἀέρα
 βαθειά, κι ὁ Ρουμελιώτης ὁ Ζυγὸς παρέκει.

Αὐτοῦ πρωτάνοιξα τὰ μάτια μου στὴ μέρα,
 κι ἡ μνήμη μου σὰν ὄνειρο τοῦ ὀνείρου πλέκει
 γλυκεῖα μισοσβησμέν' εἰκόνα, μιὰ μητέρα.

β') Μεσολόγγι

Στὴ νησόσπαρτη λίμνη ποὺ τὸ μαϊστράλι
ἀπὸ θαλασσινὴ δυναμωμένο ἀρμύρα
ταράζει πέρα τὸ φυκόστρωτο ἀκρογιάλι,
μ' ἔρριξ' ἐκεῖ πεντάρφανο παιδάκι ἡ Μοῖρα.

Ἐκεῖ ὁ Βοριᾶς μὲ τὴ Νοτιᾶ, ἐκεῖ ἡ πλημμύρα
σὲ μάχη μὲ τὴ ρήχη βρίσκεται μεγάλη,
μακρυνά, μέσ' στοῦ πελάγου τὸν καταποτῆρα
τοῦ ἡλίου χάνεται τὸ ὑπέρλαμπρο κοράλλι.

Ἐκεῖ ἀπ' τῆς τρίκορφης Βαράσοβας τὰ ὕψη
σὰν ἀπὸ πύργου δῶμα δέσποινα ἡ Σελήνη
στὰ ὀλόστρωτα νερὰ τὴν ὄψι της θὰ σκύψη·

μὰ τὴν ἀθώα ἐκεῖ παιδιάτικην εἰρήνην
καὶ πουθενὰ δὲ γνώρισα· μόνο τὴ θλίψι·
καὶ τὴ σπίθα τοῦ νοῦ ποὺ μιὰ φωτιὰ ἔχει γίνει.

γ') Ἀθήναι

Ἐδῶ οὐρανὸς παντοῦ κι ὀλοῦθε ἡλίου ἀχτῖνα,
καὶ κάτι ὀλόγυρα σὰν τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μέλι,
βγαίνουν ἀμάραντ' ἀπὸ μάρμαρο τὰ κρίνα,
λάμπει γεννήτρα ἑνὸς Ὀλύμπου ἡ θεία Πεντέλη.

Στὴν Ὀμορφιά σκοντάβει σκάφτοντας ἡ ἀξίνα,
στὰ σπλάγχχνα, ἀντὶ θνητούς, θεοὺς κρατᾷ ἡ Κυβέλη*
μενεξεδένιο αἶμα γοργοστάζ' ἡ Ἀθήνα
κάθε ποὺ τὴ χτυποῦν τοῦ δειλινοῦ τὰ βέλη.

Τῆς ἱερῆς ἐλιᾶς ἐδῶ ναοὶ καὶ οἱ κάμποι·
ἀνάμεσα στὸν ὄχλο ἐδῶ ποὺ ἀργοσαλεύει
καθὼς ἀπάνου σ' ἀσπρολούλουδο μιὰ κάμπη,

ὁ λαὸς τῶν λειψάνων ζῇ καὶ βασιλεύει
χιλιόψυχος· τὸ πνεῦμα καὶ στὸ χῶμα λάμπει·
τὸ νοιώθω μὲ σκοτάδια μέσα μου παλεύει.

δ') Ἑλλάδα

1.

Ἡ Ρούμελ' εἶναι μιὰ κορών' ἀπὸ ρουμπίνι
 κι εἶν' ὁ Μωριᾶς μιὰ σμαραγδένια λαμπυράδα,
 κι ἑφτάδιπλο τὰ Ἑφτάνησα εἶναι μπουγαρίνι*,
 νεράϊδα εἶν' ἀφρογέννητη κάθε Κυκλάδα.

Κομματιασμένη κι ἡ Ἡπειρο γελάει καὶ κείνη,
 κι ἡ Θεσσαλία σκορπίζει μιὰ ξανθὴ ὁμορφάδα·
 κρυμμένη στὴν πολύπαθη τὴ Ρωμιοσύνη
 σὰ νὰ ξανοίγω τὴ βασίλισσα Ἑλλάδα.

Ἀκόμα τὸ ἔλατο τῆς λεβεντιᾶς φουντώνει,
 κι ἀπ' τῶν αἰώνων τοὺς καημοὺς κι ἀπὸ τὰ πάθη
 τοῦ Διγενῆ ἡ πνοὴ παντοῦ χυμένη πλάθει

Κανάρη, Καραϊσκάκη καὶ Κολοκοτρώνη·
 καὶ μέσ' στῆς χρυσοπράσινης νυχτιᾶς τὰ βάθη
 ἀκόμ' ἀργολαλεῖ τοῦ Κολωνοῦ τ' ἀηδόνι.

2.

Ἀπὸ τὸ Δούναβι ὥς τὴν ἄκρη τοῦ Ταινάρου
 κι ἀπὸ τ' Ἀκροκεραύνια στὴ Χαλκηδόνα
 διαβαίνεις, πότε σὰν τῆς θάλασσας Γοργόνα,
 πότε σὰν ἄγαλμ' ἀπὸ μάρμαρα τῆς Πάρου.

Πότε κρατᾶς τὴ δάφνη ἀπὸ τὸν Ἑλικῶνα
 καὶ πότε ὀρμᾶς μὲ τὴ ρομφαία τοῦ βαρβάρου,
 καὶ μέσ' στὸ πλάτος τοῦ μεγάλου σου λαβάρου
 βλέπω διπρόσωπη ζωγραφισμέν' εἰκόνα.

Ἐδῶ ἱερὸς ὁ Βράχος φέγγει σὰν τοπάζι *
 κι ὁ λευκοπάρθενος χορὸς τῶν κανηφόρων
 προβαίνει καὶ τὸν πέπλο τῆς θεᾶς ταράζει·

καὶ πέρ' ἀστράφτουν τὰ ζαφείρια τῶν Βοσπόρων
 κι ἀπ' τὴ Χρυσόπορτα περνῶντας ἀλαλάζει
 ὁ θρίαμβος τῶν νικητῶν Αὐτοκρατόρων !

ΣΑΤΙΡΙΚΑ

29. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΜΟΥ

Ἄν καὶ δὲν πιστεύω, πῶς θὲ νὰ πεθάνω,
ἂν καὶ μέσ' στὸ ἄνθος εἶμαι τῆς ζωῆς μου,
διαθήκη ὅμως σκέπτομαι νὰ κάνω,
γιά νὰ μὴ μὲ τύπτη ἡ συνείδησίς μου.

Ποιὸς γνωρίζει τάχα τί τοῦ ξημερώνει ;
ἐνῶ πᾶς στὸ δρόμο ξέννοιαστος, τί φρίκη !
ἄμαξα ἢ κάρο σὲ καταπλακώνει
κι ἔτσι ξεμπερδεύεις δίχως διαθήκη.

Πέννα στὴ θανή μου ὕμνους νὰ μὴ γράψῃ,
οὔτε δάκρυ θέλω νὰ χυθῇ κανένα
κι οὔτε αὐτὸς ἀκόμη θέλω νὰ μὲ κλάψῃ,
ποὺ ἐλπίζει ψῆφο νὰ ᾿χῃ κι ἀπὸ μένα.

Εἰς τὸ Οὐ ε σ τ μ ῖ ν σ τ ε ρ* θέλω νὰ μὲ θάψουν,
ἀλλ' ἀφοῦ βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίνη,
ὅπου σᾶς ἀρέσει τάφο ἅς μοῦ σκάψουν
κι ὅλη μου ἡ δόξα κτῆμά σας ἅς μείνῃ.

Κανεῖς φίλος λόγο νὰ μὴ μ' ἀπαγγεῖλῃ
κι ἂν στὸ νοῦ του τέτοιο ἔγκλημα περάσῃ,
νὰ τὸν σακατέψουν στὶς σβερκιές οἱ φίλοι
κι εἴθε τῇ μιλιὰ του στὴ στιγμή νὰ χάσῃ.

Καὶ τ' ἀκίνητά μου καὶ τὰ κινητά
τὰ χαρίζω ὅλα στὴν καλὴ πατρίδα,
ὄχι γιὰ νὰ κάνῃ πόλεμο μ' αὐτά,
ἀλλὰ ν' ἀγοράσῃ λίγη δαμαλίδα.

Τούτῃ μου τὴν κόμῃ τὴν ποιητικὴν,
ἀπὸ τώρα δίνω γιὰ κληρονομιά
εἰς τὸν Λεονάρδο καὶ τὸν Ψιακὴ....
Δὲν θὰ βροῦν βαμμένη οὔτε τρίχα μιά.

Τέλος τὸ κεφάλι τὸ ποιητικὸ
 στοὺς κρανιοσκόπους μποναμάς ὥς μένη,
 νὰ τὸ ψάχνουν μέσα κι ἔξω μὲ φακό,
 γιὰ νὰ βροῦν ποιά βίδα εἶναι χαλασμένη.

« Ἀπαντα »

Γεώργιος Σουρῆς

30. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Ἐλευθερία γιὰ τὸ ρωμιὸ
 θὰ πῇ, ἐὰν δὲ σφάλλω,
 νὰ μὴν ἀνέχεται ποτὲ
 κανένα πιὸ μεγάλο.

« Ἐπιγράμματα »

31. Ο ΦΘΟΝΟΣ

Ὁ φθόνος ὅσο νὰ 'ν' κακός,
 μὰ 'χει καὶ τὸ καλό του :
 κάνει κι αὐτὸν τὸν μοχθηρὸ
 νὰ λειώνη ἀπ' τὸ κακό του.

Κωνσταντῖνος Σκόκος

ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ**32. ΚΡΕΙΣΣΟΝ ΣΙΓΑΝ**

Συχνὰ ἡ σοφία εἶναι βουβή,
 λὲς καὶ δὲν ἔχει χεῖλια·
 μὰ ἡ μωρία ἀκούεται
 ἐδῶ καὶ δέκα μίλια.

33. ΕΙΣ ΘΕΑΤΡΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Μὴν ἀκοῦς τί φλυαροῦνε.
 Μήπως ξέρουνε τί λένε ;
 Γράφεις δράματα — γελοῦνε,
 γράφεις κωμωδίες — κλαῖνε.

34. ΕΙΣ ΑΣΤΕΙΟΝ ΚΥΝΗΓΟΝ

Τέτοια τρομάρα προξενεῖ,
 σὰν βγαίνει στὸ κυνήγι,
 ὅπου τὸν βλέπουν τὰ πουλιὰ
 καί.... ὅπου φύγη - φύγη.

35. ΕΙΣ ΑΔΕΞΙΑΝ ΠΙΑΝΙΣΤΡΙΑΝ

Τόσο πολὺ χριστιανικὰ
πᾶνε τὰ δάκτυλά σου,
ποὺ δὲν γνωρίζει ἡ δεξιὰ
τί κάνει ἡ ἀριστερά σου.

« Νεοελληνικὴ Ἀνθολογία »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Δράμα εἰς τρεῖς πράξεις

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἔργου ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Πυγμαλίωνα. Κατὰ τὸν μῦθον οὗτος ἠγάπησε τὸ ὠραῖον ἄγαλμα τῆς Γαλατείας, τὸ ὁποῖον κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ ἡ Ἀφροδίτη ἐζωογόνησε καὶ μετέβαλεν εἰς γυναῖκα· ταύτην ὁ Πυγμαλίων ἐνυμφεύθη, ἀπέκτησε δὲ ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Πάφον.

Εἰς τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς δευτέρας πράξεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πυγμαλίωνος Ρέννος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν, διηγεῖται τὰς περιπετείας του εἰς τὸν Πυγμαλίωνα καὶ τὴν σύζυγόν του Γαλάτειαν.

(Ἀπόσπασμα)

Ο ΟΡΦΕΥΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΙΡΗΝΕΣ*

Πράξις Β' — Σκηνὴ Β'

(Ἐνῷ ὁ Ρέννος καὶ ὁ Πυγμαλίων συνομιλοῦν, εἰσέρχεται πλήρης χάριτος καὶ ἐλαφρότητος ἡ Γαλάτεια).

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τί διηγεῖται πάλιν ὁ Ρέννος ;

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝ

Λέγει, ὅτι εἰς οὐδεμίαν τῆς γῆς γωνίαν ἀπῆντησε τὸ κάλλος τῆς μορφῆς σου, Γαλάτεια.

ΡΕΝΝΟΣ

Ἀληθῶς. Ἐγώ, ὅστις ἠτένισα καὶ ἤκουσα τὰς Σειρῆνας . . .

ΓΑΛΑΤΕΙΑ

Τὰς Σειρῆνας ; Ποῖαι πάλιν εἰσὶν αὗται ; Χθὲς μᾶς διηγείσο περὶ τῶν τεθλιμμένων θεῶν τῆς Αἰγύπτου, περὶ μομμῶν καὶ κροκοδείλων, ἦσαν δὲ ὠραῖα ὅσα ἔλεγες, ὥς ἂν ὠμίλεις περὶ νυμφῶν. Εἰπέ μας σήμερον περὶ τούτων. Τί ἦσαν λοιπὸν αἱ Σειρῆνες.

P E N N O Σ

Ἐρατειναὶ ὥς μάγισσαι, ἀνηλεεῖς ὥς τίγρεις.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ ! . . . Λοιπὸν τί ἦσαν ;

P E N N O Σ

Γυναῖκες.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Τότε θὰ ἦσαν γραῖαι δυσειδεῖς, Ρέννε, ὥς αἱ Ἑρινύες.

P E N N O Σ

Ὅχι, Γαλάτεια. Ἦσαν αἱ Σειρῆνες νεαραί, εὐειδεῖς, μελίφθογγοι· τὸ δὲ κάλλος αὐτῶν, ἡ νεότης καὶ ἡ φωνὴ ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε μανίαν ἐνέπνεον.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ποῖαι γυναῖκες ! . . . Εἶδες λοιπὸν αὐτὰς καὶ ἤκουσες τῆς φωνῆς των ;

P E N N O Σ

Ἦμην ἐκ τῶν τελευταίων θνητῶν, ὅσοι ἤκουσαν τῆς φωνῆς των. Εἶναι μακρὰ ἱστορία πλήρης κινδύνων καὶ ἄθλων, περιπετειῶν καὶ νεότητος.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Εἰπέ μας λοιπὸν, διηγήσου, Ρέννε !

(Παρακάθεται πλησιέστερον)

Π Υ Γ Μ Α Λ Ι Ω Ν

Τρώντι, ἀδελφέ μου· διῆλθες τὴν ζωὴν ἐν μέσῳ ἡμιθέων καὶ ἡρώϊσμῶν· ἃς ἀκούσωμεν, διότι θὰ εἶναι τι κάλλιστον.

P E N N O Σ

Γαλάτεια, πῶς σοὶ φαίνονται αἱ ποικίλαι σκηναὶ τοῦ κόσμου τούτου, ἃς βλέπεις ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἐγώ ; Ἀναμιμνήσκομαι τῆς ζωῆς. Μοὶ φαίνεται, ὅτι ἐπανα-
βλέπω ὅ,τι ἄλλοτε εἶδα. Ἀλλ' ἄς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰς περιπετείας
σου· ἰδοὺ ἀληθῶς ὅ,τι μοὶ εἶναι ὅλως ἄγνωστον.

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

...Μετὰ τὴν νῆσον τῆς Κίρκης ἦλθομεν εἰς τὰς Σειρῆνας. Αἱ
Σειρῆνες ἦσαν θυγατέρες τῆς Μελπομένης καὶ τοῦ Ἀχελώου· παί-
ζουσai ἐν Σικελίᾳ ποτὲ μετὰ τῆς Περσεφόνης, ἀφῆκαν αὐτὴν δειλῶς
ν' ἄρπασθῇ ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος, ἡ δὲ Δήμητρα ὀργισθεῖσα μετε-
μόρφωσεν αὐτὰς εἰς τέρατα, τηρηθείσης μόνης τῆς παρθενικῆς αὐτῶν
μορφῆς. Παρὰ τὰ τυρρηνικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας ἡ χαριεστὰτη
νῆσος ἐλέγετο Ἀνθεμοῦσα, ὅπου κατώκησαν. Ἦσαν δὲ τρεῖς. Ἡ
Παρθενόπη ἐκιθάριζεν, ἡ Λευκωσία ἠΰλει, ἡ Λίγεια δὲ ἐμελῶδει·
τοιαύτη δ' ἀπετελεῖτο συναυλία καὶ μουσική, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀν-
θρώπων φθάνων ἐκεῖ ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ πρὸς τὰ γόητρα τῆς μολ-
πῆς των καὶ νὰ μὴ λησμονήσῃ πατρίδα, φίλους, γονεῖς, ἐκεῖ παρ'
αὐταῖς κεχηνῶς*, καταλείπων τὸ πλοῖον αὐτοῦ εἰς τοὺς σκοπέλους
καὶ τὴν ζωὴν του εἰς πάντα θάνατον. Ἦλθομεν ἐκεῖ. Εἶδομεν μακρόθεν
τὸ κάλλος αὐτῶν τὸ ἀμύθητον, λεπτὴ εὐώδης αὔρα ἔφερε μέχρις ἡμῶν
τῆς οὐρανίας μουσικῆς των τοὺς πρώτους μελιχροὺς τόνους. Αἱ
χεῖρες ἠτόνισαν, αἱ κῶπαι ἔπληττον τὴν γαληνιῶσαν θάλασσαν ὥς
λιπόθυμοι, εἶτα δ' ἠγέρθημεν ἅπαντες ἔνθεοι προσορῶντες τὰς Σει-
ρῆνας καὶ πρῶτος ὁ νεαρὸς Βοῦτος, ἑταῖρος ἡμῶν, ἐμμανῆς* ἀπὸ
τοῦ μέλους των ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, πλέων πρὸς αὐτάς. Οὐδεὶς
παρεκώλυσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνελάβομεν τὰς κώπας ἐν μέθῃ μαγικῇ
καὶ ἡ Ἀργώ* ἐφέρετο πετῶσα πρὸς τὴν ἄρρητον ἁρμονίαν τῶν Σει-
ρήνων. Τὸ πᾶν ἐλησμονήθη, τὸ πᾶν ἀπώλετο. Τί ὁ μέλλων θάνατος
ἀπέναντι τοῦ ἀκουομένου μέλους ; Ἄς ἀπεθνήσκομεν ! — Αἴφνης ἀπὸ
τῆς πρῶρας τῆς Ἀργοῦς τότε ἠκούσθη ἄλλη μολπή, ἄλλη μελωδία,
ἄλλος τόνος οὐρανίας. Ἦτο ὁ Ὀρφεύς. Ὅποῖον μέλος ἀπὸ τὰ χεῖλη
του, ὅποιοι τόνοι ἀπὸ τῆς λύρας του, ὅποια ἁρμονία ἦτο ἐκείνη,
φίλοι μου ; Ἡ ἀναδυομένη ἀπὸ τοῦ κύματος Ἀφροδίτη καὶ εἰς τὰ
ὄμματα θνητοῦ θὰ ἦτο ὀλιγώτερον ἔνθεος τῆς μουσικῆς ἐκείνης.
Μικρὸν καὶ αἱ κῶπαι πάλιν ἔστησαν. Οἱ Ἀργοναῦται ἐστράφησαν

πρὸς τὸν Ὀρφέα, ὁ Ὀρφεὺς ὡς θεὸς ἠγωνίζετο πρὸς τὰς Σειρῆνας. Εἰς τὴν μεγίστην ἀνάτασιν τῆς φωνῆς τοῦ ἀθανάτου μελωδοῦ ἡ Ἀργὼ ὠμίλησεν, αἱ δὲ Σειρῆνες νικηθεῖσαι ἔπεσαν εἰς τὸ κύμα καὶ ἀπέλπιδες ἐπνίγησαν. Ἐσώθημεν.

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

Ἄλλ' ὅποιον ῥῆσμα θεσπέσιον ἀνεφώνησεν ὁ Ὀρφεὺς ; ὦ, ἐὰν ἤκουον τὸ ῥημά του !

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἡ μνήμη μου διέσωσε, Γαλάτεια, τὰ ἔπη του. Ἀλλὰ τὸ μέλος του ποῖα ἀηδόνης γλῶσσα θὰ ἐτόλμα ν' ἀπεμιμεῖτο ποτέ ;

Γ Α Λ Α Τ Ε Ι Α

ὦ ! ὅς ἀκούσωμεν, Ρέννε, τὰ ἔπη καὶ !

Ρ Ε Ν Ν Ο Σ

Ἴδου αὐτά :

« Παρῆλθον ἡμέραι καὶ χρόνοι μεγάλοι,
εἰς βάτους ἐπνίγη τὸ εὐβοτρυ κλῆμα,
ἡ κόμη γονέων σεπτῶν ἐλευκάνθη,
καὶ μείρακες* ἤδη τὰ βρέφη θὰ εἶναι,
ἅφ' οὗ τῆς ξένης ἡ ἄλμη μᾶς ζῇ.

Ὁ ναύτης μὲ μόχθους ἰθύνων* τὸ σκάφος,
ἐν μέσῳ λαιλάπων, κι ἐν μέσῳ θηρίων,
ὁ πλάνης περῶν τῶν ἐρήμων τὰ πλάτη,
πρὸς τ' ἄστρα τὸ βλέμμα ποσάκις ἐγείρει
ποθῶν νὰ εἰκάσῃ τὴν πάτριον γῆν !...

Ἐκεῖ εἰς ἐκάστου καλύβην πατρώαν,
ἐκεῖ εἰς ἐστίας φαιδρὰν λαμπηδόνα,
ἣ ὅπου τὸ κύμα ἐκπνέει, τὴν δείλην
συνέρχεται ὅλος ὁ οἶκος εὐχέτης
καὶ κλαίει ἀπόντας γονεῖς, ἀδελφούς.

Ἄ, τίς ἑορτὴ καὶ φιλήματα ποῖα,
ὅπόταν τὸ φίλτατον ἔδαφος φθάσης,
ἐκεῖ ὅπου πρῶτον τὸν ἥλιον εἶδες
καὶ φθίνει τὸ στῆθος πιστῆς σου συνεύνου
κι ὑγραίνεται τ' ὄμμα μητρὸς γηραιᾶς !...»

« Γαλάτεια »

Σπυρίδων Βασιλειάδης

2. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ

Τραγωδία εἰς πέντε πράξεις

Ἑποθέσεις τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ δραματικὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά, ποὺ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς παρασύρεται ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς αὐτοκρατείας Θεοφανοῦς καὶ γίνεται σύζυγός τῆς καὶ αὐτοκράτωρ. Πείθεται ὅμως ἀπὸ τὸν φίλον του μοναχὸν Ἀθανάσιον νὰ παραδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ Βασιλείου, τὸν κατόπιν ἑνδοξον Βουλγαροκτόνον, καὶ νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δυστυχῶς ὅμως δὲν προφθάνει νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασίν του, διότι δολοφονεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν.

(Ἀπόσπασμα)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Θ'

(Αἰθουσα τοῦ Θρόνου)

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (προσκυνῶν)

Τῇ βασιλείᾳ σου ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἅς φυλάγῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ὁ Ἀθανάσιος !

(σπεύδει καὶ τὸν ἐναγκαλιζέται)

Ἄγιε ποθητὲ πατέρα !

τόσον καιρὸ σὲ ζήτησα, σὲ κάλεσα — ποῦ ἦσουν ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Καὶ τί μὲ θέλεις, βασιλιά ; Προσεύχομαι γιὰ σένα μακριά σου.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἀλλὰ σέ ἤθελα πλησίον μου νὰ σ' ἔχω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τ' ὄνειρο ἐκεῖνο πέρασε.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Στὰ λόγια σου ἔχεις πίκρα.

Τὴν παλαιὰ λησμόνησες φίλια ; Τὴ ζωὴ μας
στοῦ στρατοπέδου τὴ σκηνή, στὶς φάραγγες τοῦ Ταύρου,
στὴν Κιλικία τὴ μακρινή, στῆς Κρήτης τὰ λαγκάδια ;
Ποὺ μὲ τὸ ξίφος στὸ πλευρὸ καὶ τοὺς ἐχθροὺς τριγῦρο
ἐμελετούσαμε μαζὶ τὰ ἱερὰ βιβλία ;
Τὰ οὐράνια τὰ λόγια σου, τῆς πίστεως σου ἡ φλόγα
καὶ τῆς ἀγγελοφόρητης ψυχῆς σου ἡ γοητεία
μὲ μάγευαν, μ' ἀνάρπαζαν σὲ ὑπερκόσμιες σφαῖρες,
σὲ κόσμους ἀγιότητος. Μὴ τὰ ἔχῃς λησμονήσει ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Τότε ἦσαν ἄλλος. Ὁ τραχὺς τότε ἦσαν στρατιώτης,
ὁ ἀσκητής, ποὺ φλόγιζαν τὴν ἄδολη ψυχὴ σου
ἅγιοι πόθοι. Σήμερα τὰ ταπεινὰ μου ράσο
μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα δὲν ταιριάζει.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἐνα πανάγιο σύμβολο τὸ ράσον ἀδελφώνει
μὲ τὴν πορφύραν : ὁ Σταυρός ! Ἀπόστολός του ἂν εἶσαι,
μήπως κι ἐγὼ δὲν ἔμεινα πιστὸς τοῦ στρατιώτης ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ἀθέτησες τὸ λόγο σου καὶ τὴν ὑπόσχεσί σου.
Ὅταν ἀπ' τοὺς Σαρακηνοὺς ἐλύτρωσες τὴν Κρήτη,
ἀπὸ τὰ πλούσια λάφυρα μοῦ ἔδωσες καὶ μοῦ εἶπες :
« Πήγαινε ἀμέσως, πήγαινε νὰ κτίσῃς στ' Ἅγιον Ὄρος ».
Καὶ μὲ λαχτάρῃς ἔκτισα τὴν Λαύρα τὴν Ἁγία.

Ἄλλ' ἔξαφνα, ὁ θεοσεβὴς ἐκεῖνος στρατηλάτης,
ὁ ἀσκητὴς, ἐφόρεσε βασιλικὴ κορώνα !
ὦ ! πόσο σὲ ἀποπλάνησεν ἡ λάμψις ἡ ματαία
τοῦ κόσμου ! Καὶ προτίμησες τὰ πρόσκαιρ' ἀγαθὰ του
ἀπ' τὸ οὐράνιο βύθισμα στὰ κάλλη τῆς λατρείας.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Δὲν μὲ πλανέσαν τ' ἀγαθὰ τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου.
Ἐχθρὸς τῆς ἐκκλησίας μας, τοῦ Κράτους μας προδότης
θὰ ἦμουν, ἂν στὸ ἀπόκοσμο κελί μου ἀναπαυόμουν,
ἐνῶ τριγῦρο κίνδυνοι μᾶς περιζώνουν μύριοι
καὶ τόσες βάρβαρες φυλὲς σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύσι
μ' ἄγρια λαχτάρια στρέφουνε τὰ βάσκανό των μάτι
κατὰ τὴν θεοφρούρητη καὶ ζηλεμένη Πόλη !
Μὴν παύσης τῆς θρησκείας μας τὸ πῦρ ν' ἀναδαυλίζης.
Μὲ τὰ χρυσᾶ τὰ λόγια σου τὰ πνεύματα κατήχει.
Ἐργάζου γιὰ τὴ Δόξα της. Ἐγὼ μὲ τὸ σπαθί μου
τὴ θεία βασιλεία της στὸν κόσμο θὰ ξαπλώσω.
Τοῦ Κωνσταντίνου τὸ ἄπειρο βασίλειο θ' ἀναστήσω,
τὸν Τάφο τὸν Πανάγιο θὰ τὸν ἐλευθερώσω,
ποὺ χρόνια τὸν κατέχουνε, τὸν βεβηλώνουν χρόνια,
οἱ ἄπιστοι Σαρακηνοί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ (μετὰ θερμότητος)

ὦ, ἂν γι' ἀγάπη τοῦ Σταυροῦ, γι' ἀγάπη αὐτῆς τῆς Πόλης
τὸν θρόνον ἐπροτίμησες ἀπ' τὸ στενὸ κελί σου !
Ἀλλὰ τὴν ἐθεμέλιωσες τὴ δόξα σου στὸ κρίμα.
Ὁ θρόνος, ὅπου κάθεσαι, στὴ γενεὰν ἀνήκει
τοῦ Ρωμανοῦ. Κι ὠρκίστηκες ὄρκους φρικτοὺς μιὰ μέρα
ἄρπακτικὰ τὰ χέρια σου σ' αὐτὸν νὰ μὴν ἀπλώσης.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ταραχῇ)

Ὅχι, δὲν τοὺς λησμόνησα τοὺς ὄρκους μου ἐκείνους.
Οὐδέποτε μὲ φλόγισεν ἡ ἄνομη λαχτάρια
ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὸ θρόνο τους ν' ἄρπάξω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Δίκαιος εἶσαι κι εὐσεβής. Ἀλλὰ πρὸς τὴν κακία
ὁ θρόνος εἶναι ὀλίσθημα. Ὁ θρόνος εἶναι πλάνος,
ποὺ αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ, τὸ πνεῦμα σαγηνεύει
καὶ τοὺς δικαίους κι ἀγαθοὺς κάνει σκληροὺς κι ἀδίκους.
Χύνει γι' αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀδελφοῦ τὸ αἷμα,
καὶ στρίγγλα ἢ μάννα γίνεται στὸ ἴδιο τὸ παιδί της.
Ἄν τώρα ὠμιλούσανε τῶν παλατιῶν σου οἱ τοῖχοι,
θὰ μαρτυροῦσαν πράγματα, ποὺ ὀρθὲς τῆς κεφαλῆς σου
οἱ τρίχες θὰ ἐσηκώνοντο.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὰ καὶ θὰ ὁμολογοῦσαν,
ὅτι σ' αὐτὸν ἐκάθισαν τὸ θρόνο βασιλιᾶδες,
ποὺ εἶχαν ἀσάλευτη ψυχὴ τῆς ἀρετῆς τὸ βάθρο,
ἅγιοι, θεοφοβούμενοι. Κι εἶχαν ἀγάπη μόνη
τὸ κράτος. Μόνην ἔχθρα των καὶ μῖσος τοὺς ἐχθροὺς του.
Σ' ἐμὲ λοιπὸν δὲν ἔχεις πίστι ;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Στὸν στρατηγὸν ἐπίστευα. Στὸν αὐτοκράτορα ὄχι !
Ἀφοῦ τὸν θρόνον ἔκλεψες, δὲν μ' ἀπομένει πλέον,
παρὰ μὲ πόνον καὶ στρογὴ νὰ σοῦ φωνάξω : Ἀγρύπνα
ἦλθα στὶς ἀπροσπέλαστες τοῦ θρόνου σου βαθμίδες,
ποὺ τόσα πάθη κρύβονται, τόσα φωλεύουν φίδια,
ποὺ σκύβουν δούλων μέτωπα καὶ χαμερπῶν κολάκων,
ἦλθα ἄφοβα κι ἐλεύθερα νὰ σοῦ φωνάξω, ἀγρύπνα !
Καὶ τώρα φεύγω, βασιλιᾶ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Μὴ φεύγης ! στάσου ἀκόμα !
Μεῖνε κοντά μου σύμβουλος, πνευματικὸς μου μεῖνε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Πνευματικὸ καὶ σύμβουλο θὰ μ' ἔχῃς στὸ Ἅγιον Ὄρος.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

Ἄλλ' εἶναι ἡ ἀγιωσύνη σου πιὸ χρήσιμη ἐδῶ κάτω.
 Ἐδῶ ποὺ πάθη πύρινα στὰ στήθη ἀντιπαλεύουν
 καὶ συγκλονίζεται ἡ καρδιά κι ὁ νοῦς μας σκοτεινιάζει.
 Μείνε καὶ δός μας φώτισι ἀπ' τὸ περίσσιο φῶς σου.
 Ἡ ἀγγελικὴ γαλήνη σου θὰ φέρνῃ τὴν εἰρήνη
 στὴν ταραγμένη μας ψυχή.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Ζητεῖς ψυχῆς γαλήνη
 κι ἀκόμα τὴν ἀμαρτωλὴν ἀνέχεσαι πορφύρα ;
 Εἶναι στενὴ γιὰ τὸ πλατὺ κι ἐλεύθερό σου στῆθος.
 Δὲν ἔχεις τόση δύναμι νὰ τὴν ἀποτινάξεις ;
 Παράτησέ την. Δῶσέ την στοὺς Πορφυρογεννήτους.
 Σὺ μέγας εἶσαι, βασιλιᾶ, καὶ δίχως τὴν πορφύρα.
 Γι' αὐτὴν δὲν ἐγεννήθηκες. Ἐλα στὸν Ἅγιον Ὄρος,
 ποὺ ἀνθοβολοῦν τῆς πίστεως τὰ ρόδα καὶ τὰ κρίνα
 καὶ μέσ' στὴν ἀσυντάρακτη γαλήνην εὐωδιάζουν.
 Μαζὶ μὲ τὸ ψιθύρισμα τὸ μυστικὸ τῆς Πλάσης
 θὰ σμίγουν οἱ ψαλμοὶ μας
 καὶ μὲ τὸ φῶς τὸ ἀθάνατο, ποὺ στὰ οὐράνια τρέχει,
 στὸν Πλάστη θ' ἀνεβαίνει ἡ προσευχή μας !
 Ἐκεῖ ἡ βασιλεία σου. Ἀπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον !
 Λαμπρότερη ἀπ' τῆς γῆς τοὺς θρόνους.
 Δὲν ἔχει ἀνάγκη ὁ Σταυρὸς ἀπ' τὸ βαρὺ σου ξίφος.
 Ἡ ἀγγελικὴ του δύναμι καὶ τὸ γλυκό του πνεῦμα
 τῆς Οἰκουμένης τίς καρδιές θὲ νὰ τίς ὑποτάξῃ·
 θενὰ χαθοῦν βασίλεια, θὰ συντριφτοῦνε θρόνοι,
 ἀλλ' ὁ Σταυρὸς ἀθάνατο τὸ κράτος του θ' ἀπλώνῃ.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (ἐν ἐκστάσει)

Μὲ συναρπάζει ἡ γλῶσσά σου στὸ μαγικὸ τῆς ρεῦμα.
 ὦ ! νὰ μὴν εἶμ' ἐλεύθερος νὰ σὲ ἀκολουθήσω
 εὐθύς χωρὶς ἀναβολή . . .

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Κανείς δὲν σ' ἐμποδίζει.

Στὸ βασιλιᾶ Βασίλειο, τοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο,
ὅς εἶναι ἀκόμη ἀνήλικος, παράδωσ' τὴν κορώναν.
Κι ἔλα μαζί μου νὰ ὑψωθῇς στὸ θρόνο, ποὺ σοῦ ἀνήκει.
Καὶ μὴν ἀργῇς. Ἀλλ' ἄκουσε. Ἄν ὥς τὴν ὥρα ἐκείνη
ἡ ἀνταριασμένη σου ψυχὴ ζητήσῃ τῆς θρησκείας
τὸ στήριγμα — τὸ Γαβριήλ, τὸν θεῖον ὑμνογράφο,
ἀπ' τοῦ Στουδίου τὴ μονὴ προσκάλεσε.

(ὁ Νικηφόρος ἵσταται ἀλλοφρονῶν)

Σὲ ἀφήνω.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

(ὡς ἀνανήφων, ἀτενίζει τὸν Ἀθανάσιον καὶ τὸν ἐναγκαλίζεται)

Ὁ ἄγγελος προστάτης μου φεύγει, θαρρῶ, μὲ σένα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

(ἐκτείνων πρὸς αὐτὸν ἐν εἰδῇ εὐλογίας τὰς χεῖρας)

Ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ κι ἡ φῶτισι μαζί σου !

(ἐξέρχεται)

Πρᾶξις Α' — Σκηνὴ Ι'

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ (μόνος εἰς βαθεῖς διαλογισμοὺς)

Νὰ παραδώσω τὴν ἀρχὴν στοῦ Ρωμανοῦ τὸ τέκνο !

(συνερχόμενος αἰφνης περιβλέπει ἐν ταραχῇ ὡς ἀναζητῶν τὸν Ἀθανάσιον)

*Εφυγε ! Δὲν ἐβύθισε τὴν αὐστηρὴ ματιά του
στὴν ταραχὴ τοῦ στήθους μου, στὸ χάος τῶν λογισμῶν μου.

(μὲ ὕφος σκοτεινὸν)

Εἶν' ἡ καρδιά μου καθαρὴ καὶ ἡ συνείδησί μου...

(τύπτει τὸ στήθος του)

ὦ ! πῶς μποροῦν σὲ μιὰ καρδιά μαζί νὰ βασιλεύουν
 ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία,
 δικαιοσύνη κι ἀδικία !

(μὲ πικρίαν)

Ὅχι ! δὲν εἶναι κτῆμά μου τὸ στέμμα, ποὺ μ' ἀγῶνες
 ἐλάμπρυνα κι ἐδόξασα ! Θέ νὰ μὲ στιγματίσουν !

Ἐπίορκο, παράνομο, ληστή θὰ μὲ ὑβρίσουν,
 ἂν ἀγκαλιάσω ὡς κτῆμά μου τὸ δημιούργημά μου !

. ,

« Νικηφόρος Φωκᾶς »

Ἀριστομένης Προβελέγγιος

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Περιεργασθέντες τὴν Ἀκρόπολιν δι' ὅλης τῆς πρωΐας ἀνέβημεν εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον τοῦ Παρθενῶνος μέρος διὰ κλίμακος μιναρέ*, ὃν οἱ Τοῦρκοι προσῆψαν τῷ περιστυλίῳ τοῦ ναοῦ τούτου.

Καθίσαντες ἐπὶ τοῦ τεθραυσμένου ἐπιστυλίου ἐπηρχόμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς ἀνατολὰς τὸν Ὑμηττόν, τὴν Πεντέλην πρὸς ἄρκτον, τὸν Πάρνηθα βορειοδυτικῶς, τὰ ὄρη Ἰκαρον καὶ Αἰγάλεων πρὸς δυσμὰς καὶ ὑπεράνω τούτων τὰς κορυφὰς τοῦ Κιθαιρῶνος, νοτιοδυτικῶς δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα, ὁ Πειραιεύς, αἱ ἀκταὶ τῆς Σαλαμῖνος, Αἰγίνης καὶ Ἐπιδαύρου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀκροκόρινθος. Κάτωθεν ἡμῶν ἐν τῇ κοιλάδι, ἧς διέγραψα τὴν περιφέρειαν, ἔβλεπέ τις τοὺς λόφους καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἀθήναις μνημείων τὸν λόφον τοῦ Μουσείου καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ μνῆμα τοῦ Φιλοπάππου νοτιοδυτικῶς, τοὺς βράχους τοῦ Ἀρείου Πάγου, Λυκαβηττοῦ καὶ τῆς Πνυκὸς πρὸς δυσμὰς, τὸν μικρὸν Ἀγχεσμον* πρὸς ἄρκτον καὶ τέλος πρὸς ἀνατολὰς τοὺς ἐπικειμένους τῷ Σταδίῳ λόφους. Ὑπ' αὐτοὺς δὲ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως ἔκειτο τὸ θέατρον τοῦ Βάκχου καὶ τὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, δεξιόθεν αὐτῶν ὑψοῦντο οἱ μεμονωμένοι στῦλοι τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πέρα τούτων ἐφαίνετο ὁ περίβολος τοῦ Λυκείου, τὸ ρεῦμα τοῦ Ἰλισσοῦ, τὸ Στάδιον καὶ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος ἢ Δήμητρος. Ἐν δὲ τῇ μεταξὺ τοῦ Ἀγχεσμου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως κοιλάδι ἔκειτο ἡ νέα πόλις.

Ὁ θέλων νὰ συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ κάλλους τῆς προκειμένης θέας, ὥς φαντασθῇ τὴν ἑκτασιν ταύτην ἄλλοθι μὲν γυμνὴν ἢ κεκαλυμμένην ὑπὸ κιτρίνης ἐρείκης, ἄλλοθι δὲ διακοπτομένην ὑπὸ συμπλεγμάτων ἐλαιῶν, ἀμπέλων καὶ μικρῶν ἀγρῶν κριθῇ φυτευμένων· ὥς ὑποθέσῃ βάσεις στύλων καὶ συντρίμματα ἀρχαίων τε καὶ μεταγενεστέρων ἐρείπιων κείμενα τῇδε κακεῖσε ἐν μέσῳ τῶν σπαρτῶν, τοίχους κεκονιαμένους, φραγμοὺς κήπων χωρίζοντας ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀγρούς· ὥς διασπείρῃ ἐν τῇ ἐκτάσει ταύτῃ χωρικὰς ἀρδευομένας ἢ πλυνούσας ἐσθῆτας Τούρκων, χωρικοὺς ἐλαύνοντας ὄνους ἢ φέροντας ἐπὶ τῶν νώτων τροφὰς εἰς τὴν πόλιν· ὥς ὑποθέσῃ πάντα τὰ ἐνδοξα ταῦτα

ἐρείπια, πάσας τὰς τὰς ἐπίσης ἐνδόξους νήσους καὶ θαλάσσας φωτιζόμενας ὑπὸ λάμψεως λαμπροτάτης. Εἶδον τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα μεταξὺ τῶν δύο κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ. Κορῶναι περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐμφωλεύουσai, οὐδέποτε ὁμως ὑπεριπτάμεναι τῆς κορυφῆς αὐτῆς, ἐπτερύγιζον κάτωθεν ἡμῶν, αἱ δὲ παμμέλαιναι αὐτῶν πτέρυγες ἐποικίλλοντο ὑπὸ τῶν ῥοδοχρόων ἀντανακλάσεων τῆς αὐγῆς· ἐλαφραὶ δὲ στῆλαι κυανωποῦ καπνοῦ ἀνέθρωςκον ἀπὸ τῶν ῥάχεων τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀναγγέλουσαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου μελισσοτροφεΐα. Αἱ Ἀθηναί, ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος ἐνεδύοντο τερπνὸν χρῶμα ἄνθους ῥοδακινέας, ἐνῶ τὰ ἀνάγλυφα τοῦ Φειδίου, πλαγίως φωτιζόμενα ὑπὸ ἀκτίνος χρυσῆς, ἐζωογονοῦντο οἷον κινούμενα ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ὡς ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τοῦ φωτός. Ἡ θάλασσα καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐφαίνοντο μακρόθεν κατὰ λευκα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἡ δὲ Ἀκροπολις τῆς Κορίνθου, ἀντανακλῶσα τὴν λάμψιν τῆς Ἀνατολῆς ἔστιλβεν ἐν τῷ ὀρίζοντι ὡς πορφυρόχρους βράχος.

Ἀπὸ τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἐκαθήμεθα, ἠθέλομεν βλέπει κατὰ τὰς ἐνδόξους τῶν Ἀθηναίων ἡμέρας τοὺς στόλους ἀναγομένους ἐκ Πειραιῶς, ἵνα καταναυμαχήσωσι τὸν ἐχθρὸν ἢ πλεύσωσιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς Δήλου· ἠθέλομεν ἀκούει ἐν τῷ Θεάτρῳ τοῦ Βάκχου τοὺς θρήνους τοῦ Οἰδίποδος, τοῦ Φιλοκτήτου καὶ τῆς Ἑκάβης καὶ τὰς ἐπευφημήσεις τοῦ πλήθους. Πλὴν φεῦ ! οὐδεὶς ἤχος ἐπληττε τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, ἀλλὰ μόλις ἠκούοντο ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τῶν τειχῶν ἐκείνων, ἐν οἷς ἐπὶ τοσοῦτον ἤχησεν ἡ φωνὴ λαοῦ ἐλευθέρου, κραυγαὶ τινες φυγοῦσαι ἐκ τοῦ στόματος δούλου ὄχλου.

Τί ἐγιναν οἱ δαιμόνιοι ἐκεῖνοι τεχνῖται, οἱ ἀνεγείραντες τὸν ναόν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ὁποίου ἐκαθήμην ; Ὁ ἥλιος οὗτος, ὁ φωτίζων ἴσως τοὺς ὑστάτους στεναγμούς τῆς ἐν Μεγάροις νεάνιδος, ἐφώτισε καὶ τὸν νεκρὸν τῆς περικλεοῦς Ἀσπασίας. Τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς Ἀττικῆς, τὸ λαμπρὸν τοῦτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου θέαμα εἶχον ἤδη θεωρήσει ὀφθαλμοὶ πρὸ δισχιλίων ἐτῶν κεκλεισμένοι. Καὶ ἐγὼ θέλω παρέλθει καὶ ἄλλοι, ὡς ἐγώ, βροτοὶ θέλουσιν ἐπέλθει σκεπτόμενοι τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ καρδιά ἡμῶν κεῖνται ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ Ὑψίστου· ἐάσωμεν αὐτὸν νὰ διαθέσῃ ἀμφότερα ταῦτα, ὅπως βούλεται.

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΠΟΥΛΟ

Τοῦρκοι διαβήκαν. Χαλασμός, θάνατος πέρα ὡς πέρα.
Ἡ Χίο, τ' ὁλόμορφο νησί, μαύρη ἀπομένει ξέρα,
 μέ τὰ κρασιά, μέ τὰ δεντρά
τ' ἀρχοντονήσι, πού βουνά καὶ σπίτια καὶ λαγκάδια
καὶ στὸ χορὸ τὶς λιγερὲς καμμιὰ φορὰ τὰ βράδια
 καθρέφτιζε μέσ' στὰ νερά.

Ἑρμιὰ παντοῦ. Μά, κοίταξε, ἀπάνου ἐκεῖ στὸ βράχο,
στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα κάποιο παιδί μονάχο
 κάθεται, σκύβει θλιβερά
τὸ κεφαλάκι, στήριγμα καὶ σκέπη τοῦ ἀπομένει
μόνο μιὰν ἄσπρη ἀγράμπελη σὰν αὐτὸ ξεχασμένη
 μέσ' στὴν ἀφάνταστη φθορά.

— Φτωχὸ παιδί, πού κάθεσαι ξυπόλυτο στὶς ράχες
γιὰ νὰ μὴν κλαῖς λυπητερά, τί ἤθελες τάχα νὰ 'χες
 γιὰ νὰ τὰ ἰδῶ τὰ θαλασσὰ
ματάκια σου ν' ἀστράψουνε, νὰ ξαστερώσουν πάλι,
καὶ νὰ σηκώσης χαρωπὰ σὰν πρῶτα τὸ κεφάλι
 μέ τὰ μαλλάκια τὰ χρυσᾶ ;

Τί θέλεις, ἄτυχο παιδί, τί θέλεις νὰ σοῦ δώσω
γιὰ νὰ τὰ πλέξης ξέγνοιαστα, γιὰ νὰ τὰ καμαρώσω
 ριχτὰ στοὺς ὦμους σου πλατιά
μαλλάκια, πού τοῦ ψαλιδιοῦ δὲν τὰ' χει ἀγγίξει ἡ κόψη
καὶ σκόρπια στὴ δροσάτη σου τριγῦρο γέρνουν ὄψι
 ὥσάν τὴν κλαίουσαν ἰτιά ;

Σὰν τί μπορούσε νὰ σοῦ διώξη τάχα τὸ μαράζι ;
Μήπως τὸ κρίνο ἀπ' τὸ Ἰρὰν πού τοῦ ματιοῦ σου μοιάζει ;
 Μὴν ὁ καρπὸς ἀπ' τὸ δεντρί
πού μέσ' στὴ μουσουλμανικὴ παράδεισο φυτρώνει,
κι ἐν ἄλλογο, χρόνια ἑκατὸ κι ἂν πηλαλάει, δὲ σώνει
 μέσ' ἀπ' τὸν ἴσκιο του νὰ βγῇ ;

Μὴ τὸ πουλὶ ποὺ κελαϊδᾷ στὸ δάσος νύχτα μέρα
καὶ μὲ τὴ γλύκα του περνᾷ καὶ ντέφι καὶ φλογέρα ;

Τί θές ἀπ' ὅλα τ' ἀγαθὰ
τοῦτα ; Πές ! Τ' ἄνθος, τὸν καρπὸ ; θές τὸ πουλί ;

— Διαβάτη,

μοῦ κράζει τὸ Ἑλληνόπουλο μὲ τὸ γαλάζιο μάτι :

Βόλια, μπαρούτη θέλω, νά !

« Ξανατονισμένη Μουσική » (Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ)

Βίκτωρ Οὕγκω

2. Η ΕΛΠΙΔΑ

Ὅλοι μιλοῦν ἀδιάκοπα γιὰ εὐτυχισμένα χρόνια
καὶ πλάθουν ὄνειρα χρυσᾶ καὶ μὲ γοργὰ φτερὰ
τοὺς βλέπεις ὅλους νὰ πετοῦν καὶ ἀποζητοῦν αἰώνια
σὲ κόσμους ἄλλους μιὰν ἄφθαρτη, μιὰ ἀτέλειωτη χαρά.
Γερνᾷ ὁ κόσμος μὲ καιρὸ καὶ πάλι ξαναγιώνει,
μὰ τὴν ἐλπίδα ἀπ' τὴν ψυχὴ κανεὶς δὲν ξερριζώνει.

Ἐλπίδα μέσα στὴ ζωὴ καθένα συνοδεύει,
ἐκείνη τὸ φαιδρὸ παιδὶ γιὰ πάντα τριγυρνᾷ
ἢ μαγικὴ τῆς ἢ μορφὴ τὸ νέο σαγηνεύει
τὸ γέρο καὶ ὡς τὸν τάφο του ἐκείνη κυβερνᾷ
γιατὶ καὶ ἂν κλειῇ στὸν τάφο του τοῦ πόνου τὴ ρυτίδα,
καὶ ἐκεῖ, σιμὰ στὸ μνημᾶ του, φυτεύει τὴν ἐλπίδα.

Δὲν εἶναι πόθος μάταιος, ὄνειρο ποὺ δὲ μένει,
οὐδὲ φυτρώνει ἄσκοπα σ' ἀνόητη καρδιά.
Γιὰ κάτι τὶ καλύτερο εἴμαστε γεννημένοι
τέτοια φωνὴ στὰ στήθια μας ἀκούεται βαθιά.
Καὶ ὅ,τι ἐκείνη ἢ μυστικὴ φωνὴ μᾶς ψιθυρίζει,
δὲν εἶναι πλάνη τῆς ψυχῆς ποὺ ἀδιάκοπα ἐλπίζει.

« Παγκόσμιος Ἀνθολογία Ποιήσεως », (Μεταφρ. Θ. Βορέα)

Φρ. Σίλλερ

3. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΜΝΟΣ

Μὲ τὴν αὐγὴ καὶ ἡ θάλασσα μενεξεδένια
λάμπει, καὶ μὲ τὸ φῶς τὰ πάντα ξανανιώνουν.
Νά, ἡ ἄνοιξι γυρίζει, νά, τὸ χελιδόνι
στὸν Παρθενῶνα ξαναχτίζει τὴ φωλιά του !
Πανίερη Ἀθηνᾶ, τίναξε τὸ πουλί σου
στ' ἀμπέλια μας ἀπάνου τὰ σαρακωμένα.
Κι ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ἀγάλια ἀγάλια ἀποχρυσώνεται τὸ κῦμα,
νά, ἡ ἄνοιξι γυρίζει, μὰ στὰ κορφοβούνια,
τοῦ Προμηθέα τὰ σπλάχνα σκίζοντας ἓνα ὄρνιο
μεγάλο, ἀσάλευτο ξανοίγεται μακριάθε·
γιὰ νὰ διώξης τὸ μαῦρο γύπα, ποὺ σὲ τρώει,
ἀρμάτωσε μας, νέε νησιώτη, τὸ καράβι.
Κι ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τ' ἀνάκρασμα τ' ἀκοῦτε τῆς ἀρχαίας Πυθίας ;
« Νίκη στῶν ἡμιθέων τ' ἀγγόνια ! » Ἀπὸ τὴν Ἰδη*
ὡς τῆς Νικαίας* τ' ἀκρογιαλὶα ξανανθίζουν
αἰώνιες οἱ ἐλιές. Μὲ τ' ἄρματα στὰ χέρια
ἐμπρός ! Τὰ ὕψη τῶν βουνῶν ἄς τ' ἀνεβοῦμε,
τοὺς σαλαμίνιους ἀντίλαλους ξυπνῶντας !
Ἄν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Κι ἔλα, ἐτοιμᾶστε τὰ λευκὰ φορέματά σας,
ἄρραβωνιαστικές, γιὰ νὰ στεφανωθῆτε
στὸ γυρισμὸ τοὺς ἀκριβοὺς σας· μέσ' στό λόγγο,
γι' αὐτοὺς, ποὺ σᾶς γλυτώσανε, κόφτε τὴ δάφνη.
Ἀγνάντια στὴ σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη,
ἄς πιοῦμε ξέχειλη τὴ δόξα, παλληκάρια.
Κι ἂν πρέπει νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
θεῖα εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Ὅ,τι ἔγινε μπορεῖ νὰ ξαναγίνη, ἀδέρφια !
 Στῶν πυρωμένων τούτων βράχων τῇ λαμπράδα,
 μὲ σάρκα θεία μπόρεσ' ὁ ἄνθρωπος νὰ ντύσῃ
 τὸ φωτερώτερο κι ἀπ' ὅλα τὰ ὄνειρά του.
 Κι ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ βουβή ἐκεῖ πέρα θὰ εἶναι ;
 Κι ἐμεῖς ἐνὸς κορμοῦ ξερόκλαδα ἐκεῖ πέρα ;
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τὸ Μαραθώνιο πεζοδρόμο ἀκολουθῶντας,
 κι ἂν πέσουμε, τὸ χρέος μας ἔχουμε κάμει !
 Καὶ μὲ τὸ αἷμα τοῦ προγόνου μας Λεωνίδα
 τὸ αἷμά μας, θριάμβων αἷμα, ταιριασμένο,
 θὰ πορφυρώσῃ τὸν καρπὸ τὸν κοραλλένιο
 καὶ τὸ σταφύλι τὸ κρεμάμενο στὸ κλῆμα.
 Κι ἂν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

Τῆς ἱστορίας μας φέγγουν τρεῖς χιλιάδες χρόνια.
 Ὅρθοι ! Καὶ πρόβαλε ἀπὸ τώρα τὸ παλάτι
 στὸν τόπο ἐκεῖ, ποὺ λύθηκαν τὰ κακὰ μάγια
 κι ὁ Φοίνικας* ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη.
 Στὶς ἀμμουδιὲς τῆς Μέκκας διῶξέ το, ἦλιε
 τὸ μισοφέγγαρο μακριὰ ἀπ' τὸν οὐρανὸ μας . . .
 Ἄν πρέπη νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα,
 θεία εἶν' ἡ δάφνη ! Μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει.

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά » (Μεταφρ. Κωστῆ Παλαμᾶ) Φρειδ. Μιστρᾶλ

4. ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας ! ὦ νησιὰ βλογημένα,
 ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ φλόγα μιὰ Σαπφὼ τραγουδοῦσε,
 ποὺ πολέμων κι εἰρήνης δῶρα ἀνθίζαν σπαρμένα,
 ποὺ τὸ φέγγος τοῦ ὁ Φοῖβος ἀπ' τὴ Δῆλο σκορποῦσε !
 Ἄχ, ἀτέλειωτος ἥλιος σᾶς χρυσώνει ὥς τὰ τώρα,
 μὰ βασίλεψαν ὅλα, ὅλα τ' ἄλλα σας δῶρα !

Καὶ τῆς Χίος τῇ Μοῦσα καὶ τῆς Τέως τῇ Λύρα*,
ἀντρειοσύνης κι ἀγάπης δοξαρίσματα πρῶτα,
σὲ ἄλλους τόπους γιὰ φήμη τὰ μετᾴφερε ἡ Μοῖρα,
γιατὶ ἡ μαύρη τους μάννα μήτε ἂν ζοῦνε δὲ ρῶτα !
Κι ἀντιλάλησαν ξάφνω παραπέρα στὴ Δύσι,
ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἀνθίζαν τῶν « Μακάρων αἱ νῆσοι ».

Τὰ βουνὰ τὸ μεγάλο Μαραθῶνα θεωρᾶνε
κι ἡ ἀθάνατη βλέπει τὰ πελάγη κοιλάδα.
Ἐδῶ πέρα μονάχος συλλογιόμουν πῶς νὰ ᾽ναι
θὰ μπορούσε καὶ πάλι μιὰ ἐλεύθερη Ἑλλάδα !
Γιατὶ πῶς νὰ κοιτάζω τὸ Περσάνικο μνημεῖο
καὶ νὰ λέγω πῶς εἶμαι τῆς σκλαβιάς κι ἐγὼ θυμὰ !

Στὸν γκρεμνὸ ποὺ ἀντικρύζει τὴ μικρὴ Σαλαμίνα,
μιὰ φορὰ βασιλέας θρονιαζότανε. Κάτου,
δίχως τέλος καράβια, μὲ τ' ἀμέτρητα ἐκεῖνα
μαζευόντανε πλήθη. Ἦταν ὅλα δικά του.
Τὴν αὐγὴ μὲ καμάρι τὰ μετροῦσε ἐκεῖ πέρα,
μὰ τί γίνηκαν ὅλα σὰν ἐβράδυασε ἡ μέρα !

Ποῦ εἶν' ἐκεῖνα ! Ποῦ εἶναι, ὦ Πατρίδα καημένη !
Κάθε λόγγος σου τώρα κι ἀκρογιάλι ἐβωβάθη !
Τῶν παλιῶν τῶν ἡρώων ἕνας μῦθος δὲν μένει,
τῆς μεγάλης καρδιάς τους κάθε χτύπος ἐχάθη.
Καὶ τῇ λύρα σου ἀκόμα τὴν ἀφήκες, ὠϊμένα !
ἀπ' τοὺς θεῖους σου ψάλτες νὰ ξεπέσει σὲ μένα !

Μὲς στὸν ἄδοξο δρόμο, ποὺ μιὰ τύχη μὲ σέρνει
μὲ φυλὴ ποὺ σηκώνει τῆς σκλαβιάς ἀλυσίδα,
κάποιο βάλσαμο κρύφιο στὸ τραγούδι μου φέρνει
ἡ ντροπὴ, ποὺ μὲ πιάνει γιὰ μιὰ τέτοια πατρίδα !
Καὶ τί νάχη ἐδῶ ἄλλ' ὁ ποιητής, παρὰ μόνο
γιὰ τοὺς Ἑλληνας πίκρα, γιὰ τὴ χώρα τους πόνο !

Πρέπει τάχα νὰ κλαῖμε μεγαλεῖα χαμένα
καὶ ντροπὴ νὰ μᾶς βάφει, ἀντὶς αἶμα σὰν πρῶτα ;

Βγάλε, ὦ γῆς δοξασμένη, ἀπ' τὰ σπλάχνα σου ἓνα
 ἱερὸ ἀπομεινάρι τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐρώτα !
 Ἀπ' ἐκείνους, τοὺς Τρακόσους, τρεῖς ᾧς ἔρθουνε, φτάνουν,
 ἄλλη μιὰ Θερμοπύλα στὰ βουνά σου νὰ κάνουν.

Πῶς ! Ἀκόμα σωπαίνουν ; Πῶς ! Ἀκόμα ἡσυχάζουν ;
 Ὅχι, ὄχι ! Ἀκούγω τίς ψυχές ἀπ' τὸν Ἄδη,
 σὰν ποτάμι ποὺ τρέχει μακρινά, νὰ φωνάζουν :
 » Ἕνας μόνον ᾧς σαλέψη ζωντανὸς καὶ κοπάδι
 ἀπ' τῇ γῆς ἀποκάτου λεβεντιὰ ξεκινούμε·
 εἶναι αὐτοὶ ποὺ κοιμοῦνται· ἐμεῖς ἀκόμα σ' ἀκοῦμε ! »

Ἄχ, τοῦ κάκου, τοῦ κάκου ! Ἄλλες λύρες στὰ χέρια !
 Μὲ σαμιώτικο τώρα τὸ ποτήρι ᾧς γεμίση.
 Ἀφηνε αἶμα καὶ μάχες γιὰ τὰ τούρκικα ἀσκήρια,
 καὶ καθέννας τὸ αἶμα τοῦ ἀμπελιοῦ του ᾧς μᾶς χύση !
 Δές τους ! Ὅλοι ξυπνᾶνε καὶ πετοῦν ὥς ἀπάνω,
 τοῦ μικρόψυχου Βάκχου τὸ ἐγκώμιο σὰν κάνω !

Τὸν Πυρρίχιο χορὸ σας ὥς τὰ τώρα βαστᾶτε,
 ἢ Πυρρίχια ἢ « φάλαγξ » ποῦ νὰ πῆγε, καημένοι !
 Ἀπὸ δυὸ τέτοια δῶρα, πῶς ἐκεῖνο ξεχνᾶτε,
 ποὺ ψυχές ἀντρειώνει καὶ καρδιές ἀνασταίνει !
 Καὶ τὰ γράμματα ἀκόμα ἐνὸς Κάδμου κρατεῖτε·
 τάχα νάταν γιὰ σκλάβους τὰ ψηφιά του θαρρεῖτε ;

« Ἐκλεχτὲς Σελίδες » (Μετάφρ. Ἀργ. Ἑφταλιώτη)

Βύρων

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

- Ἄγαρ, ἡ — δούλη τοῦ Ἀβραάμ, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ἰσμαὴλ γενάρχης τῶν Ἀγαρηνῶν.
- Ἀγαρηνοί, οἱ — λαὸς καταγόμενος ἐκ τῆς Ἄγαρ· ἡ ὀνομασία ἐδόθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς Ἰσμαηλίτας Ἀραβας καὶ βραδύτερον εἰς ὅλους τοὺς Μωαμεθανούς.
- ἄγκυρα, ἡ — ἐδῶ : δρέπανον (εἶδος πολεμικοῦ ὀργάνου).
- Ἀγχεσμος ἢ Ἀγχε- — τὸ Τουρκοβούνι τῆς Ἀττικῆς.
σμός, ὁ
- ἀγχίνοια, ἡ — ὀξύνοια, ἐξυπνάδα, σύνεσις.
- ἀδράζω ἢ ἀδράχνω — δράττομαι, πιάνω, ἀρπάζω.
- ἀδυνατή — δυνατή.
- ἀθός, ὁ — ὁ ἀνθός.
- Αἰακός, ὁ — υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Αἰγίνης, πατὴρ τοῦ Πηλέως καὶ τοῦ Τελαμῶνος, γενόμενος μετὰ τὸν θάνατόν του δικαστῆς ἐν τῷ Ἀδῇ.
- αἶθων — καίων, ὀρμητικὸς, βίαιος.
- αἰκία, ἡ — ἡ κάκωσις, σωματικὴ κάκωσις, ἡ κακοποίησις.
- αἰνόλυκος — φοβερός λύκος.
- Ἄις — Ἄγιους.
- Ἀκαδημία, ἡ — ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος τὸ πρῶτον ἰδρυθεῖσα φιλοσοφικὴ σχολή· ἐκ ταύτης ἔλαβον τὸ ὄνομα τὰ ἐν Εὐρώπῃ πνευματικὰ ἰδρύματα, τὰ ἔχοντα σκοπὸν τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν· ἡ ἰδρυσις τῶν Ἀκαδημιῶν ἤρχισε κυρίως ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως.
- ἀκατάπληκτος — ὁ μὴ καταπλησσίμενος· τὸ οὐδ. ὡς οὐσ. ἀκατάπληκτον, τὸ — ἡ ἔλλειψις καταπλήξεως, τὸ θάρρος, ἡ γενναιότης.
- ἀκηδία, ἡ — (ἀ — στερητ. + κήδομαι), ἀμέλεια, ἀδιαφορία.
- ἀκροκέραιον, τὸ — ἕκαστον τῶν δύο ἄκρων τῆς σταυρωτῆς κεραίας (κοιν. πινό).
- ἀκροστόλια, τὰ — τὰ κοσμήματα τῆς πρῶρας τοῦ πλοίου.
- ἀκῶ — ἀκούω.
- ἄκω — ἄκουγε, ἤκουεν, ἤκουεν εἰς τὸ ὄνομα, ὠνομάζετο.
- ἀλβιόνειος — ἀνήκων εἰς τὴν Ἀλβιόνα.
- Ἀλβιών, ἡ — ἡ Ἀγγλία.

- **Αλδος Μανούτιος*, δ — περίφημος Ἰταλὸς ἑλληνιστής, τυπογράφος καὶ ἐκδότης (1440 - 1515).
- ἄλικος* — κόκκινος.
- ἄλκιμος* — δυνατός, εὐρωστος, ἀκμαῖος (ἄλκη = σωματικὴ δύναμις, εὐρωστία).
- **Ἀλκμεωνίδαι*, οἱ — μεγάλη ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὸν Ἀλκμέωνα, δισέγγονον τοῦ Νέστορος, βασιλέως τῆς Πύλου.
- ἀλλόθρους* — ὁ ὁμιλῶν ξένην γλῶσσαν, ξένος.
- ἀλουργίς*, ἡ — τὸ πορφυροῦν μεγαλοπρεπὲς φόρεμα, τὸ βαμμένον με γνησίαν πορφύραν.
- ἄλωή*, ἡ — τὸ ἁλώνι, τὸ ἀνοικτὸν μέρος, ὁ κῆπος.
- ἀμαδολογᾶω* - ὦ — παίζω τίς ἀμάδες, τοὺς δίσκους.
- ἀμαλθεῖον*, τὸ — τὸ κέρας τῆς αἰγὸς Ἀμαλθείας, τῆς ὁποίας τὸ γάλα ἔθρεψε τὸν Δία· ἀπὸ αὐτοῦ ἔρρεε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμει ὁ κατέχων τοῦτο.
- ἀμῆ καὶ ἀμμή* — (ἐκ τοῦ ἄν μῆ) ὅμως, ἀλλά.
- ἀμηρᾶς ἢ ἀμυρᾶς*, ὁ — ὁ ἡγεμὼν, ὁ αὐθέντης (λέξις ἀραβικὴ).
- ἀμνόγω* — ὀρκίζομαι (ὀμνύω).
- ἀμοιρῶ* — εἶμαι ἀμοιρὸς τινος, στεροῦμαι πράγματός τινος· ὡς μηδὲ τῆς ἐντεῦθεν σεμνότητος αὐτὸν ἀμοιρεῖν — ὥστε αὐτὸς (ὁ Βασίλειος) νὰ μὴ εἶναι ἀμέτοχος σεμνότητος δι' αὐτά, ὥστε νὰ σεμνύνεται διὰ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν προγόνων του.
- ἀμπώνω* — ἀπωθῶ, σπρώχνω.
- ἀμφ'* — ἀλλά.
- ἀμφιλαφής* — ὁ πανταχόθεν περιβάλλων, ὁ πυκνός.
- **Ἀμφίων*, ὁ — ὁ μυθικὸς ἀοιδὸς καὶ μουσικὸς.
- ἀναιμῶ* — φονεύω.
- ἀνάκαρα ἢ νάκαρα*, τὰ — αἱ σωματικαὶ δυνάμεις.
- ἀνάντη ἢ ἀνάντα* — (ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀνάντης - ἀνωφερής), τὸ ἀπὸ τινος σημείου ρεῖθρου ποταμοῦ ἢ κοιλάδος πρὸς τὰ ἄνω ἐκτεινόμενον μέρος.
- **Ἀνατολικά ᾠσματα* — τίτλος μιᾶς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Βίκτορος Οὐγκώ.
- **Ἀνδρόνικος ὁ Κάλλιστος* — διδάσκαλος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ζήσας τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πατρίδος του Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἔφυγεν εἰς Φλωρεντίαν, ἐνθα ἐδίδαξεν εἰς τὸ ἐκεῖ Πανεπιστήμιον. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1476 καὶ μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανεν.
- ἀνέν* — ἄν εἶναι, ἄν.
- ἀνημένω* — περιμένω.
- ἀντάμα* — μαζί.
- ἀντεροσπασμός*, ὁ — ὁ σπασμὸς τῶν ἐντέρων λόγῳ φόβου ἢ στενοχωρίας.

- ἀντιρρίματα, τὰ — αἱ παραφυάδες τῆς ρίζης, παρακλάδια φυόμενα περὶ τὴν ρίζαν τῶν δένδρων.
- ἀντραλίζομαι καὶ ἀντρα- — στενοχωροῦμαι, ζαλίζομαι.
λόνομαι
- Ἀντώνιος ὁ Ἐπαρχος — χρονογράφος ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἔγραψε θρῆνον διὰ τὴν πτώσιν τῆς Πόλεως.
- ἀνύποιστος — ἀφόρητος.
- ἀξάφτω — ἀστράφτω.
- ἀξιοματικός, ὁ — ὁ ἐν ἀξιώματι· ἐντεῦθα ὁ δικαστὴς καὶ πᾶς ἔχων ἰσχύν.
- ἀπαρτίζω — συναπαρτίζω, καταρτίζω, παρασκευάζω.
- ἄπατος — ἀπύθμενος, ἀβυσσαλέος.
- ἀπατός μου — μόνος μου.
- ἀπεικάζω — διαβλέπω, διακρίνω.
- ἀπελάτης, ὁ — ὁ ληστὴς τῶν συνόρων κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν.
- ἀπογνοὺς· ἀπογνοὺς τὴν — (μτχ. ἀορ. β' τοῦ ἀπογιγνώσκω - ἀπελπίζομαι)· ἀπο-
εἰρηνικὴν παραδοσίαν γνοὺς τὴν εἰρηνικὴν παραδοσίαν — ἀφοῦ ἔχασε κάθε
ἐλπίδα διὰ τὴν εἰρηνικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.
- ἀποκλαμός, ὁ — ὁ πλόκαμος.
- ἀποκοτιά, ἡ — τὸ μέγα θάρρος.
- ἀπομισεμός, ὁ — βλ. μισεμός.
- ἄπτω — ἀνάπτω, φλέγομαι.
- ἀπορροῶξ — ἀπότομος, ἀπόκρημνος.
- ἀποσμήχω — σφογγίζω.
- Ἀράπης, ὁ — κατὰ τὴν λαϊκὴν μυθολογίαν στοιχειωμένος Ἀράπης
φυλάσσει πηγὰς, λίμνας, ποταμοὺς κλπ. καὶ κακοποιεῖ
τοὺς πλησιάζοντας.
- ἀργέστης, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος.
- Ἀργώ, ἡ — τὸ πλοῖον τῶν Ἀργοναυτῶν, δι' οὗ ἐπλευσαν εἰς Κολ-
χίδα πρὸς ἀρπαγὴν τοῦ χρυσομάλλου δέρατος.
- Ἀριστος, ὁ — ὁ θρυλικὸς βυζαντινὸς ἥρωας Διγενῆς Ἀκρίτας.
- ἀργυρές — ἀργυρές.
- ἄρμενα, τὰ — ὁ ἐλαφρὸς ἐξοπλισμὸς τοῦ πλοίου, ἡ ἄρματωσιά, δηλ.
οἱ ἱστοί, αἱ κεραῖαι, τὰ σχοινία τῶν ἱστῶν κλπ.
- ἄρμός, ὁ — ἡ ἄρθρωσις, ἡ κλείδωσις τὸ σημεῖον, εἰς ὃ συνδέονται
τὰ μέρη ἐνὸς συνόλου.
- Ἀρνιμ — Γερμανὸς ρωμαντικὸς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος
(1781 - 1831).
- ἄρουρα, ἡ — ἡ γῆ.
- ἀρφάλιν, τὸ — ὁ ὀμφαλός.
- ἀσβολερὸς — μαῦρος, γεμᾶτος ἀσβόλην (καπνιάν).
- Ἀσκάλων - ωνος, ἡ — ἀρχαιοτάτη παραθαλασσία πόλις τῆς Παλαιστίνης, με-
ταξὺ Γάζης καὶ Ἀζώτου (ὁ κάτοικος, Ἀσκαλωνεΐτης).

ἀσκέρι, τὸ	— ὁ στρατὸς (λέξις τουρκική).
ἀσπαίρω	— σπαρταρῶ, σπαράζω, τινάσσομαι σπασμωδικῶς.
ἄσπρα, τὰ	— τὰ χρήματα, ἡ χρηματικὴ περιουσία.
ἄσσάριον, τὸ	— μονὰς σταθμῶν (κατ' ἀρχὰς βάρος μιᾶς λίτρας) καὶ χαλκοῦν νόμισμα τῶν Ρωμαίων.
Ἀσσύριος, ὁ	— ὁ διάβολος. Ὁ Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ὀνομάζει Ἀσσύριον τὸν διάβολον, διότι οἱ Ἀσσύριοι εἶχον ὑποδουλώσει τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραήλ.
ἀστάλωτος	— ἄμεστος, μὴ ἀκμαῖος.
ἀστρίτης, ὁ	— εἶδος ὄφeos δηλητηριώδους, ὀχιά.
ἀτημέλητος	— ἀπεριποίητος.
Ἀτθίς, ἡ	— ἡ ἀττική διάλεκτος, ἡ κομψὴ χρῆσις τοῦ λόγου.
Ἀθσονία, ἡ	— ἡ Ἰταλία.
ἄφατος	— ἀνέκφραστος.
ἀφεγκιά, ἡ	— ἡ ἀφεντιά.
ἀφεντάκης, ὁ	— ὁ μικρὸς ἀφέντης (χαϊδευτικόν).
ἀφορίζομαι	— ἀποσπῶ, ἀποχωρίζω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, κυριεύω.
Ἀφορεσμός, ὁ	— τοποθεσία κατὰ τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς Πεντέλης.
ἀφ(ουγ)κράζομαι	— ἀκούω.
Ἀφράτης, ὁ	— ὁ Εὐφράτης ποταμός.
ἀφῶν	— ἀφοῦ.
ἀχρεῖος	— ἄχρηστος, ἄτολμος.

B

βαγέτι, τὸ	— τὸ βαρέλι.
Βάγιας Θανάσης	— ἀρχηγὸς τῆς βεζυρικῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδίδεται ἡ καταστροφὴ τοῦ Γαρδικίου καὶ ἄλλαι ὁμότητες. Διὰ τοῦτον ὁ Βαλαωρίτης ἔχει γράψει ἐν ἐπικολυρικόν ποίημα.
Βαῖτικα	— (τραγούδια) ἐγκωμιαστικά.
Βαρβαρέζοι, οἱ	— οἱ κάτοικοι τῆς Βαρβερίας τῆς Β. Ἀφρικῆς.
βαργωμῶ ἢ βαρνγγωμῶ	— δυσφορῶ, στενοχωροῦμαι.
Βαρτελεμὺν ἀββᾶς	— Γάλλος σοφός, λογοτέχνης, ἐλληνιστῆς (1716 - 1795).
βατσέλι, τὸ	— λεκάνη ἐκ μετάλλου ἢ πορσελάνης· εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, μέτρον χωρητικότητος σιτηρῶν.
βέβηλος	— ὑποκείμενος εἰς δίωξιν λόγῳ τῆς προβληθείσης ἀντιστάσεως, πονηρός, εὐστροφος.
βεζύρης, ὁ	— ὁ πρωθυπουργὸς (λ. τουρκ.).
Βελῆ πασᾶς	— δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων.
Βερνέζε	— διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1530 - 1588).
Βησσαρίων (1395-1475)	— διάσημος Ἑλλήν λόγιος τοῦ μεσαίωνα, ἐπίσκοπος Νικαίας καὶ κατόπιν καρδινάλιος Τουσκούλου· ἦτο κεκη-

- ρυγμένος ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν (1395 - 1475).
- βιγλίζω — παρατηρῶ ἀπὸ τὴν σκοπιάν, φρουρῶ.
 βίτσιμα, τὸ — ἡ ἀνάτασις τοῦ σώματος, ἡ πρὸς τὰ πρόσω ἐξόρμησις.
 βλεπίσου — προφυλάξου.
 βόϊβοντας, ὁ — πολέμαρχος, στρατιωτικὸς διιοικητὴς ἐπαρχίας, ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας.
 βοῖδομάτης, ὁ — εἶδος ἀμπέλου.
 βολή, ἡ — φορά.
 Bouchui, ὁ — Γάλλος νευρολόγος.
 Βουλγαρέλι, τὸ — χωρίον τῆς Ἄρτης (εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Θεοδωρίας).
 βουτζιον, τὸ — τὸ βυτίον, τὸ βαρέλι.
 βουρνούζι, τὸ — ρασοειδὲς φόρεμα τῶν Ἀράβων.
 Βρανᾶ, τὸ — μικρὸν χωρίον παρὰ τὸν Μαραθῶνα, εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος.
 βρατσέρα, ἡ — εἶδος ἱστιοφόρου πλοίου με δύο ἰστούς, λίαν ταχύ, μικροῦ ἐκτοπίσματος (μέχρι 100 τόννων).
 Βρέννος, ὁ — ἀρχηγὸς τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι κατέλαβον τὴν Ρώμην τὸ 389 π.Χ. Οὗτος ἐδέχθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν πόλιν ἀντ βαρυτάτης ἀποζημιώσεως εἰς χρυσόν.
 βρῶμα, τὸ — ἡ τροφή.

Γ

- Γαληνὸς — μέγας Ἑλλήν ἰατρὸς τοῦ Β'. μ.Χ. αἰῶνος.
 γεγανυμένος — (μετοχὴ τοῦ ρ. γάνυμαι), λαμπρύνομαι, χαίρω, ἀγάλλομαι.
 Γέθ, ἡ — πόλις μεγάλῃ τῶν Φιλισταίων, κυριευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ βραδύτερον (711 π.Χ.) ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.
 γεννητικά, τὰ — οἱ γονεῖς, οἱ πρόγονοι.
 γιαγέρνω — ἐπιστρέφω.
 γιάντα ἢ ὀγιάντα — διατί.
 Γκίκας — Φαναριωτικὴ οἰκογένεια τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη κατέλαβον ἀνώτατα ἀξιώματα.
 Γκωτιὲ Θεόφιλος — διάσημος Γάλλος ποιητὴς καὶ πεζογράφος (1811 - 1872).
 γλάκιο, τὸ — ὁ δρόμος, τὸ τρέξιμο.
 Γόγια Λουτσιέντες — διάσημος Ἰσπανὸς ζωγράφος (1746 - 1828).
 Γοργόνα, ἡ — δαίμων θαλάσσιος τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας, ἔχων σῶμα γυναικὸς καὶ οὐρὰν ἰχθύος.
 γούμενα, ἡ — χονδρὸν σχοινίον τοῦ πλοίου, κάλως.
 γραφικὸς — ἄξιος νὰ ζωγραφηθῇ, ὡραῖος διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων.

- γρόσι, τὸ — νόμισμα τουρκικόν, τὸ ἐν ἑκατοστὸν τῆς χρυσῆς λίρας, γενικῶς χρήματα.
- γυαλί, τὸ — διόπτρα ἀλιέων, κύλινδρος σιδηροῦς ἀπωμάτιστος, μὲ πυθμένα ἀπὸ κρύσταλλον, δι' οὗ οἱ ἀλιεῖς παρατηροῦν τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης.

Δ

- δακκανοῦρες — τὰ δύο πρόσθια συλληπτήρια ὄργανα τοῦ καρκίνου (κάβουρα).
- δαμάκι — μηδαμινόν, ὀλίγον.
- δαμασκή, τὸ — τὰ ξίφος, τὸ κατεσκευασμένον εἰς τὴν Δαμασκόν, τῆς ὁποίας ἦτο περίφημος ἡ ὀπλοουργία.
- Δαμασκηνὸς Ἰωάννης — (ὁ ἐπιλεγόμενος Χρυσορρόας), ὁ πατὴρ τῆς φιλοσοφίας καὶ θεολογίας τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ μέγας ὑμνογράφος αὐτῆς. Ἐγενήθη εἰς Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανεν πρὸ τοῦ 754.
- δαμάτειρα, ἡ — ἡ δαμάζουσα, ἡ καθυποτάσσουσα, ἡ καταστρεπτικὴ (τὸ ἀρσενικὸν δαματῆρ ἢ δαμάτωρ).
- δεῖμα, τὸ — (ἐκ τοῦ θέματος δει - δέδοικα, δέος), ὁ φόβος.
- δειρὰς - ἄδος, ἡ — ἡ βουνοκορυφή.
- Ντελακρουὰ Εὐγένιος — διάσημος Γάλλος ζωγράφος (1799 - 1863).
- διαλαλιά ἢ διαλαλία — ἡ διαλάλησις, ἡ διακήρυξις, ἡ διαταγὴ ἡ ἀνακοινουμένη διὰ κήρυκος.
- διαρμόζω — συναρμολογῶ.
- διασκελίζω — (κ. διασκελῶ καὶ δρασκελῶ), διαβαίνω ἄνωθεν τινος, ὑπερβαίνω τι δι' ἀνοικτῶν τῶν σκελῶν.
- διαφέντευσις, ἡ — ἡ προστασία.
- διαφεντεύω — προστατεύω.
- διαφορῶ ἢ διαφορίζω — ἐνδιαφέρομαι.
- Διδότος Ἀμβρόσιος Φιρμῖνος — περίφημος Γάλλος ἐλληνιστής, τυπογράφος, βιβλιοπώλης καὶ ἐκδότης (1790 - 1876).
- δίκροτον, τὸ — τριίστιον πολεμικὸν πλοῖον μὲ τετράγωνα ἱστία καὶ δύο σειρὰς τηλεβόλων ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρῶν.
- διωλίζω ἢ διβωλίζω — ἀροτριῶ δευτέραν φορὰν ἕναν ἄγρὸν.
- δολώνω — δολιεύομαι, κηλιδώνω.
- δομέστιχος, ὁ — ὁ σωματοφύλαξ τοῦ βασιλέως, ὁ στρατηγός.
- δοχή, ἡ — τὸ δῶρον.
- δραγάτης, ὁ — ὁ ἀγροφύλαξ, ὁ ἀμπελοφύλαξ.
- δραγμῖς - ἴδος, ἡ — ὅ,τι δύναται τις νὰ περιλάβῃ διὰ τῆς ἅκρας χειρὸς.
- δραγουμάνος, ὁ — ὁ διερμηνευτής.
- δράκων - οντος, ὁ — μυθικὸς τεράστιος ὄφις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τρικέφαλος καὶ πτερωτός, κοινῶς δράκος (ἐκ τοῦ δέρκομαι — βλέπω δξέως, καταπλήσσω διὰ τοῦ βλέμματος).

δριμώνω

— (ἐπίθετον δριμύς), ὀργίζομαι.

Ε

ἔβενος, ὁ

— δένδρον, τοῦ ὁποίου τὸ ξύλον εἶναι πολυτελές, μέλαν.

ἐγκαλλωπίζομαι

— ἐπιδεικνύομαι, ὑπερηφανεύομαι, σεμνύομαι.

ἐγκαλῶ

— καλῶ τινα ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, μηνύω, καταγγέλλω.

ἐγροίκος

— πεπαιδευμένος, γνώστης.

Ἔγριπος, ἡ

— ἡ Εὐβοία (ἡ λέξις Εὐριπος κατ' ἐναλλαγὴν τοῦ φθόγγου β εἰς γ).

ἐδειματοῦτο

— (παρατ. τοῦ ρήμ. δειματοῦμαι), φοβοῦμαι, τρομάζω.

ἐκατόνταρχος, ὁ

— βαθμὸς ἀξιωματικοῦ στρατοῦ.

ἐκεῖνο . . . τὸ ἄλλο

— τὸ μὲν . . . τὸ δέ, ἀφ' ἐνὸς μὲν . . . ἀφ' ἐτέρου δέ.

ἐκλικμίζω

— λιχνίζω.

ἐκόψατο

— (μέσος ἀόριστος τοῦ ρ. κόπτομαι), βλέπε λέξιν.

ἐκπρεπής

— ἀξιόλογος, σπουδαῖος.

ἔλεος, ὁ

— μεταγενέστερος τύπος τοῦ τὸ ἔλεος.

ἐλίγη

— ὀλίγη.

ἐμμανής

— μανιώδης, ἀκράτητος.

ἐναίρω

— φονεύω.

ἐνάλιος

— (ἐν + ἄλς - ἄλός), θαλάσσιος.

ἐνδεδημένος

— (μετ. παθ. παρακ. τοῦ ἐνδέομαι - οὔμαι = περιδένομαι), δεμένος.

ἐνδείκνυμαι

— ἐπιδεικνύομαι, φανερώνομαι· τοὺς ἐπὶ τούτῳ ἐνδείκνυμένους — ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐφανερώνοντο ὅτ' ἔπραττον ταῦτα.

ἐνθυμουμαι

— ἐν θυμῷ ἔχω, βουλευομαι· τὸ ἐνθυμηθῆν - τὸ ἀποφασισθῆν.

ἐντάμα

— (ἀπὸ τό : ἐν τῷ ἅμα), ὁμοῦ.

ἐντον

νά τον.

ἐνώμοτος

— ὠρκισμένος.

ἐξάρτια, τὰ

— τὰ σχοινία τῶν ιστίων τῶν πλοίων.

ἐξαρχος, ὁ

— ὁ κάμνων ἀρχήν, ὁ ἐξάρχων, ὁ ἀρχηγός.

ἐξικακήσατε

— περιμείνατε.

ἐξικακῶ

— ὑπομένω, περιμένω (ἐκ τοῦ : ἀνεξικακῶ).

ἐξοδίζω

— κηδεύω.

ἐξώθης

— ἡζιώθης, ἐκρίθης ἄξιος.

ἐπιγονάτιον, τὸ

— ἄμφιον ἱερέως ἐκ τετραγώνου ὑφάσματος διακεκοσμημένον, διὰ δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς ἐν σχήματι ρομφαίας μὲ χρυσοκέντητον τὴν Ἀνάστασιν, ἀναρτώμενον ἐκ τῆς ζώνης παρὰ τὸ δεξιὸν γόνυ.

ἐπίκλην, τὸ

— τὸ ἐπωνύμιον.

ἐπισκέπτομαι

— ἐπιβλέπω.

- ἐπισκοπή, ἡ
ἐπισυνάγομαι
ἐποίκαν
Ἐρατώ, ἡ
ἐρρίκνον
ἔσ σε
ἐτάζω
ἔτει
Εὐκλείδης
Εὐστάθιος
εὐταξίας, ὁ
Εὐτέρπη, ἡ
εὐτονος
εὐφημῶ
Ἐφιάλτης, ὁ
ἐχόμενος
ἕως, ἡ
Ἐωσφόρος, ὁ
- ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Θεοῦ, ἡ τιμωρία, τὸ ὑπουργημα.
— συγκεντρώνομαι ἐπὶ τὸ αὐτό.
— ἔκαμαν (ἐποίησαν).
— μία τῶν ἐννέα Μουσῶν, εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς λυρικῆς καὶ ἐρωτικῆς ποιήσεως.
— παρατατικὸς τοῦ ρικνόω (βλέπε λέξιν).
— δὲν σέ.
— ἐξετάζω, ἐρευνῶ, ἀνιχνεύω.
— ἑξακισχιλιοστῶ ἐννεακοσιοστῶ τριακυστῶ, ἐννοεῖται ἀπὸ κτίσεως κόσμου.
— ὁ πατὴρ τῆς γεωμετρίας (330 - 270 π.Χ.).
— ἐπιφανὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ συγγραφεὺς τοῦ 12ου μ.Χ. αἰῶνος.
— ὁ ἐπιμελητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ (ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα).
— μουσα εὐρέτρια καὶ προστάτις τῆς αὐλητικῆς.
— εὐρωστος, νευρώδης.
— ἐπευφημῶ, ζητωκραυγάζω.
— ὁ διὰ τῆς προδοσίας του συντελέσας εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν περὶ τὸν Λεωνίδα τριακοσίων Σπαρτιατῶν ἐν Θερμοπύλαις (τὸ ὄνομά του κατήντησε συνώνυμον τοῦ προδότου).
— ὁ ἀκολουθῶν, ὁ ἐπόμενος.
— (γεν. τῆς ἑω), αὐγή, πρωΐα.
— ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀγγέλων τῶν πεσόντων εἰς τὴν γῆν, διότι ἠθέλησαν νὰ ὑψωθοῦν ὑπὲρ τὸν Θεόν : ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ ὁ Σατανᾶς, ὁ διάβολος.

Z

- ζακόνι, τὸ
Ζάλογγον, τὸ
Ζέζας Μίκης
Ζενίθ, τὸ
Ζῆθος, ὁ
Ζητούνι, τὸ
ζημιὸ ἢ ζιμιὸ
ζορίζω
- ἡ συνήθεια, τὸ ἔθιμον.
— τὸ γνωστὸν ὄρος τοῦ Σουλίου, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπεσαν αἱ ἡρώϊκαὶ Σουλιώτισσαι, ἵνα ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν.
— τὴ ψευδώνυμον τοῦ ἥρωος Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.
— (ἰταλ. zenit ἐκ τοῦ ἀραβ. semt), τὸ νοητὸν σημεῖον τοῦ οὐρανοῦ τὸ κείμενον κατακορύφως ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ παρατηρητοῦ (τὸ ἀντίθετον : ναδίρ) μεταφορικῶς : ὑψιστος βαθμὸς, ἀκμή.
— υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀντιόπης, δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ἀμφίονος.
— ἡ Λαμία.
— ἀμέσως.
— ἀσκῶ βίαν.

Η

- ἡγή, ἡ — ἡ γῆ.
 Ἡρακλείδης, ὁ — ἱστορικὸς τοῦ Γ'. π.Χ. αἰῶνος.
 Ἡρόστρατος, ὁ — ὁ ἐξ Ἐφέσου ἐμπρηστὴς τοῦ περιφήμου ναοῦ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος (356 π.Χ.).
 ἦρτε — ἦλθε.

Θ

- θανατοκοντεύω — πλησιάζω τὸν θάνατον (μεταβ. καὶ ἀμετάβ.).
 Θαρσέου (πολέμου) — τοῦ τολμηροῦ, τοῦ θαρραλέου (ἐπίθ. θαρσὺς - θρασύς).
 θέλω φροντίζειν — ἐκφορὰ τοῦ μέλλοντος διὰ τοῦ θέλω καὶ ἀρχ. ἀπαρεμφάτου συνήθης παρὰ Κοραῆ.
 Θεολόγος, ὁ — ἐπωνυμία τοῦ Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ (328 - 389), πατριάρχου Κων/πόλεως καὶ μεγάλου ἐκκλησιαστικοῦ πατρὸς καὶ συγγραφέως· ἡ προσωνυμία αὕτη ἐδόθη ἐκ τῶν μνημειωδῶν λόγων του περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Λόγου εἰς τὸ ναΐδιον τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας Κων/πόλεως.
 Θεοσκόπολις (-ίδος) Κυ- — ὁ Δομένικος Θεοτοκόπουλος (El Greco).
 ριακὸς
 θεραπεύσειν — βλ. φανῆν.
 θνησιμαῖον, τὸ — τὸ πτώμα, τὸ λείψανον.
 θρασίμι, τὸ — τὸ θνησιμαῖον, τὸ ψοφίμι.
 θρηῆνος, ὁ — « θρηῆνος » ἢ « ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως » εἶναι θρηνηῶδες ᾄσμα ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς πόλεως ἐκ στίχων 118, συντεθὲν ὑπὸ ἀγνώστου ἀπαιδευτοῦ ποιητοῦ· τοῦτο ἀνευρέθη εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα ἐλληνικοῦ κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρσιῶν ὑπὸ τοῦ Emile Legrand, ὅστις καὶ τὸ ἐδημοσίευσε τὸ 1875.
 θριγκός, ὁ — ἡ ἐξέχουσα κορυφή τοῦ τοίχου, τὸ γεῖσον.
 θροῶ — πτοῶ, ἐκφοβίζω.
 θύμβρις, ἡ — πικρὸν χόρτον.
 Θωμάς ὁ Μάγιστρος — γραμματικὸς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος.
 θῶρι, τὸ — ἡ θέα.

Ι

- Ἰακχος, ὁ — ὁ Βάκχος· ὡς προσηγορικόν : ὁ χορὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Βάκχου (= Διονύσου).
 ἰγονικόν, τὸ — τὸ γονικόν, ὁ πατρικὸς οἶκος.
 Ἰδη, ἡ — τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Κρήτης (κοινῶς Ψηλορείτης), ὕψους 2498 μ.

- Ἰερεμίας, ὁ* — προφήτης τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου προεφήτευσεν πολλὰ δεινὰ καὶ ἐθρήνησεν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ (οἱ θρῆνοι τοῦ λέγονται Ἰερεμιάδες) (650 - 586 π.Χ.).
- ἰθύνω* — διευθύνω, κατευθύνω, ὁδηγῶ.
- Ἰμμερμαν Κάρολος* — Γερμανὸς ποιητής, δραματικὸς καὶ μυθιστοριογράφος (1796 - 1840).
- Ἰνδικτιῶν - ὥνος, ἡ* — καὶ Ἰνδικτος (λέξις λατινική), χρονικὴ περίοδος δέκα πέντε ἐτῶν, τὰ ὅποια ἀριθμοῦνται πάντοτε ὡς Ἰνδικτιῶνος πρώτη, δευτέρα καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τῆς δεκάτης πέμπτης, μεθ' ἣν ἄρχεται νέα σειρά· οἱ Ἕλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐδέχοντο ὅτι ἡ χρονολόγησις αὕτη εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν πρώτην Σεπτεμβρίου τοῦ 312 μ.Χ.
- ἰός, ὁ* — τὸ δηλητήριο τῶν ὄφεων, ἡ σκωρία τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου.
- Ἰπποκράτης, ὁ* — ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, καταγόμενος ἐκ τῆς νήσου Κῶ (460 - 377 π.Χ.).
- Ἰρις, ἡ* — τὸ οὐράνιον τόξον.
- ἰχὼρ - ὥρος, ὁ* — αἰθέριος χυμὸς ρέων εἰς τὰς φλέβας τῶν θεῶν.

Κ

- κάβος, ὁ* — τὸ ἀκρωτήριο.
- καδῆς, ὁ* — Τοῦρκος ἱεροδίκης.
- κάθα* — κάθε, ἕκαστον.
- Καθολικόν, τὸ* — ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς τῶν μονῶν κύριος αὐτῶν ναός.
- καϊμακάμης, ὁ* — ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ.
- καλὰ καὶ* — εἶθε, μακάρι.
- κάλως, ὁ* — τὸ χονδρὸν σχοινίον, τὸ καραβόσχοινον (κοινῶς γούμενα).
- κάμνω ἐτσᾶ* — παρατηρῶ μακρόθεν.
- Καμπανέσης* — ὁ ἐκ Καμπανίας.
- κᾶν* — τοῦλάχιστον.
- κανακάρης, ὁ* — ὁ χαϊδεμένος.
- κᾶν ποίαν* — κάποιαν, τινά.
- κανίσκι* — μικρὸν κánιστρον, πανεράκι, δῶρον ἐν γένει, χάρισμα.
- κάουρας, ὁ* — ὁ κάβουρας.
- καπλάνι, τὸ* — (λέξις τουρκική), ἡ τίγρις· μεταφ. — ἀνδρεῖος, ἀτρόμητος.
- καρδάρα, ἡ* — τὸ ξύλινον δοχεῖον διὰ τὸ γάλα ἢ τὴν γιαούρτην.
- Καρλάιλ Θωμᾶς* — διάσημος Σκῶτος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος (1795 — 1881).

- καστέλλιν, τὸ — τὸ μικρὸν φρούριον.
 καταβόθρα, ἡ — βύθρος ἢ φυσικὸς ὑπόγειος ὀχετός, διὰ τοῦ ὁποῖου τὰ ὕδατα λιμνῶν ἢ ποταμῶν φέρονται πρὸς τὴν θάλασσαν.
 κατακηλῶ — διὰ γλυκέων λόγων καταπραῦνω τὴν ψυχὴν, θεραπεύω.
 κατακρούω — κρούω, κινῶ κάτι πρὸς τὰ κάτω, κτυπῶ.
 κατάλαλος — φιλοκατήγορος.
 καταπαντοῦ — πανταχοῦ.
 καταρράχια, τὰ — βουνοκορυφαί, αἱ κορυφογραμμαί.
 κατιρένιος ἢ κατιτερέ- — ὁ κατεσκευασμένος ἐκ κασιτέρου.
 νιος
 κεδνός — ἀγαθός, συνετός.
 κεντίτης, ὁ — ὁ σπόνδυλος.
 κερδανθεῖς — (μετ. παθ. ἄορ. τοῦ κερδαίνομαι) περιέρχομαι εἰς χει-
 ρας ἄλλου, ἡττῶμαι, κατακτῶμαι ὑπό τινος.
 κεχηνώς — (παρκ. τοῦ ρήματος χάσκω) ὁ ἀναμένων μὲ ἀνοικτὸν
 τὸ στόμα, ὁ χάσκων.
 κηδεστία, ἡ — ἡ ἐξ ἐπιγαμίας συγγένεια, τὸ συμπεθεριό.
 κηροδοσία, ἡ — ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ κηροῦ, ἡ ἐτησίᾳ ποσότης κηροῦ διὰ τὰς
 ἀνάγκας τῆς ἐκκλησίας.
 Κιμαβούης (*Cimabue*) — σπουδαῖος Φλωρεντινὸς ζωγράφος ἀκμάσας κατὰ τὸ
 τέλος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος.
 κολάιν, τὸ — ἡ εὐκολία (λ. τουρκ.).
 κολαστήριον, τὸ — ἡ τιμωρία, ὁ βασανισμός.
 κολλήγας, ὁ — ὁ συνεταῖρος εἰς ποιμνιον ἢ καλλιέργειαν ἀγροῦ (ὁ
 ἰδιοκτήτης ἢ ὁ βοσκὸς ἢ ὁ καλλιεργητής).
 κολλυβογράμματα, τὰ — ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀπόκτησις στοιχειωδῶν γνώσεων
 ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίᾳ τῶν ἐν
 ἐκκλησιαστικῇ χρήσει βιβλίων. Σήμερον ἔχει ἔννοιαν
 εἰρωνικήν.
 κομπώνομαι — ἀπατῶμαι, πλανῶμαι.
 κοντᾶτον, τὸ — ἡ κομιτεία.
 κόντος, ὁ — ὁ κόμης.
 κόντρας, ὁ — ὁ ἐναντίας ἄνεμος.
 κοξοῦλλα, ἡ — ἡ μέση
 κόπτομαι — θρηνῶ μὲ κοπετούς.
 κορζέτο, τὸ — αὐλαξ τοῦ πλοίου πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων.
 Κοσμιδῖος αἰγιαλὸς — ἡ παραλία τοῦ Κοσμιδίου, μιᾶς συνοικίας τῆς Κων/λεως.
 κόσμος, ὁ — ὁ στολισμός.
 κουάριν, τὸ — τὸ κουβάρι.
 κουγκεστίζω καὶ κουγ- — κατακτῶ.
 κεστῶ
 κουπαστή, ἡ — τὸ ἀνώτατον χεῖλος τῶν τοίχων τοῦ πλοίου (ἀρχ. ἐπι-
 σκαλμὲς ἢ περιτόναιον).

κουρβούλη, ἡ καὶ κούρ- — ὁ ἀποξηρανθεὶς κορμὸς τῆς ἀμπέλου, τὸ κλῆμα.

βουλο(ν), τὸ

κουρταλῶ

— κτυπῶ ἐπιμόνως.

κουφά, τὰ

— οἱ ποντικοὶ (εὐφημισμός).

κόφα, ἡ

— τὸ θωράκιον τῶν πλοίων.

κραίνω

— ὁμιλῶ, λέγω.

κράκουρα, τὰ

— οἱ ἀπότομοι βράχοι.

Κρητικὴ σχολή

— οἱ Κρῆτες ζωγράφοι τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, οἱ ἐργασθέντες εἰς Κρήτην καὶ Βενετίαν μὲ τεχνοτροπίαν ἀνάμεικτον ἀπὸ βυζαντινὰς καὶ ἰταλικὰς ἐπιδράσεις.

κριαρωθῆκαν

— συνεκρούσθησαν ὡς δύο κριάρια.

κριτής, ὁ

— ὁ δικαστής.

κρόκη, ἡ

— τὸ ὑφάδι, τὸ νῆμα.

Κροῦμ(μ)ος, ὁ

— ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, περιβόητος διὰ τὴν ἀγριότητά του (805 - 815 μ.Χ.).

κροφοοῦνται

— ἀκροφοβοῦνται, διστάζουν.

Κυβέλη, ἡ

— Φρυγικὴ θεά, τῆς ὁποίας ἡ λατρεία ἐταυτίσθη ἐν Ἑλλάδι μὲ τὴν λατρείαν τῆς Ρέας καὶ ἐν Ρώμῃ μὲ τὴν τῆς Ἰδαίας μητρός.

Κυβερνήτης, ὁ

— ἐνταῦθα : ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς.

κυβέρτι, τὸ

— ἡ κυψέλη.

Λ

λαγγεύω

— (ἀρχ. λαγγάζω = ὑποχωρῶ), γοητεύω, μαγεύω - μαγεύομαι, λιγώνομαι - σκιρτῶ, πηδῶ.

λάζος, ὁ

— εἶδος ἐγχειριδίου (μαχαιρίου).

λάγηνος, ἡ

— πήλινον δοχεῖον πρὸς τοποθέτησιν ὑγρῶν.

Λάτας Διονύσιος

— ἐπιφανὴς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ μητροπολίτης Ζακύνθου (1835 - 1894).

λαοὺς

— λαγούς.

Λαυρεντιάδης

— ὁ υἱὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων Ἰωάννης, Πάπας ἀπὸ τοῦ 1513, μέγας προτάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.

Λ(ε)υρία, ἡ

— πόλις τῆς Α. Γερμανίας, μέγα πανεπιστημιακὸν κέντρον.

Λιάπης, ὁ

— Ἀλβανὸς μουσουλμάνος.

λιβάϊν, τὸ

— λιβάδι.

λιμιῶνας

— λιμάνι.

λίος

— ὀλίγος.

λιχνίζω

— (ἀρχ. λιμνῶ καὶ λιχνίζω), ἀνατινάσσω εἰς τὸν ἀέρα τὰ σπέρματα τῶν σιτηρῶν, διὰ νὰ ἀποχωρισθοῦν διὰ τοῦ ἀνέμου ἀπὸ τὰ ἄχυρα· ἐδῶ : ραντίζω.

λὲρ - λιβός, ὁ

— ὁ νότιος ἄνεμος.

λογάριω, τὸ

— ὁ θησαυρός.

- λοίσθιος — ἔσχατος, ὕστατος· φράσις « πνέει τὰ λοίσθια » - ψυχορραγεῖ.
- Λόντος Ἀνδρέας — εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν τῆς Ἐπαναστάσεως (1789 - 1846).
- λουκτουκιῶ — σπαράζομαι, θρηνῶ.
- λύπη, ἡ — « λύπη γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ πλησίον εὐπραγίας ὁ φθόνος », Μεγάλου Βασιλείου, « Περὶ φθόνου ».
- λύσιος — ὁ ἀπολύων, ὁ ἐλευθερώνων, ὁ ἀπολυτρώνων.

M

- μαγαρίζω — μιαίνω.
- μάγιστρος, ὁ — ἀνώτατον ἀξίωμα τῶν Βυζαντινῶν.
- μαῖστρος, ὁ — ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (ἀρχ. Σκίρων).
- μαλιά, ἡ — τὸ μάλλωμα, ἡ φιλονεικία.
- μανὸς — ἀδρανής, ὀκνηρός.
- μαντάρι, τὸ — ἡ ὑπέρα (= σχοινίον) τοῦ ἱστιοφόρου αἵρουσα κεραία.
- μαραγκιάζω — ρυτιδώνομαι, μαραίνομαι.
- Μαρμαρᾶ θάλασσα — ἡ Προποντίς.
- ματσουκιά, ἡ — τὸ κτύπημα.
- Μαυρογένης — Βυζαντινὴ οἰκογένεια ἐκ Μυκόνου, ἡ ὁποία ἀνέδειξε πολλὰ μέλη τῆς διερμηνεῖς, ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀξιωματούχους τῶν Πατριαρχείων.
- Μαχμούτης — ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β', ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐξεργράγη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις (1785 - 1839).
- μεθυγραφία — τὸ λεγόμενον χιούμορ, ἡ εὐτραπελία εἰς τὴν ζωγραφικὴν, μεθυγραφικὸς - χιουμοριστικὸς.
- μεῖραξ, ὁ — ἀνήλικος, νεανίας.
- μελετινὴ, ἡ — εἶδος φυτοῦ.
- μελιχρὸς — γλυκὺς ὡς μέλι.
- μέλλησις, ἡ — ἡ βραδύτης, ἡ ἀδράνεια.
- μελτέμι, τὸ — Β.Δ. ἄνεμος πνέων κατὰ τὸ θέρος.
- Μένγκε Κ. — σπουδαῖος Γερμανὸς φιλόλογος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.
- μεντζίλι, τὸ — ἡ ἀπόστασις, ἡ ταχύτης (λ. τουρκ.).
- μεταθεμός, ὁ — ἡ ἀναβολή.
- μετερίζι, τὸ — (λέξις τουρκικὴ), τὸ πρόχωμα, τὸ προκάλυμμα κατὰ τὴν μάχην.
- μέτρον, τό : ὁ ὑπὲρ μέτρον (ὦν) — ὁ ὑπέρμετρος, ὁ ὑπέροχος· ὁ ὑπὲρ μέτρον τὰ πρὶν = ὁ ἄλλοτε ὑπέροχος.
- μέφ — δέν.
- μήγαρ — μήπως.
- μήνα — μήπως.
- μήνη, ἡ — ἡ σελήνη.

- μιμίτσι, τὸ
μιναρές, ὁ
- μισεμός, ὁ
μολās, ὁ
'μόλογο, τὸ
- μουντίρης, ὁ
- Μουρούζης
- Μουχαμέτης, ὁ
- Μπαρμπαριά, ἡ
μπάτης, ὁ
μπεζερίζω
μπουγαρίνι, τὸ
Μπουργούνια, ἡ
μυλόρδος, ὁ
- μῶμος, ὁ
- ἡ βιολέττα, τὸ Ἴον.
— (λέξεις τουρκική), στενὸς καὶ ὑψηλὸς πύργος μουσουλμανικοῦ τεμένους μετ' ἐξώστου, ὁπόθεν ὁ μουεζίνης (θρησκευτικὸς λειτουργὸς) καλεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς προσευχήν.
— ἡ ἀποδημία, τὸ ξενίτευμα.
— τίτλος ἱερωμένου Μουσουλμάνου, μέγας ἱεροδικαστής.
— ἡ ὁμολογία, ὁ λόγος· τὸ ἔχουν 'μόλογο - τὸ ἔχουν ὡς παράδοσιν προφορικῶς μεταβιβαζομένην ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.
— ὁ διοικητικὸς ὑπάλληλος τῆς Τουρκίας, εἶδος δημάρχου μὴ αἵρετοῦ.
— ὄνομα Φαναριωτικῆς οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πολλὰ μέλη ἀνῆλθον εἰς ἀνώτατα ἀξιώματα· ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας.
— ὁ Μωάμεθ, « Ρασούλ, Ρασούλ Μουχαμέτη » ἐπὶ κλησὶς βοήθειας ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν προφήτην Μωάμεθ.
— ἡ Β. Ἀφρική.
— ὁ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πνέων ἄνεμος.
— (λέξεις τουρκική), κοπιᾶζω, ἀποκάμνω.
— κοινὴ ὀνομασία τοῦ φυτοῦ ἱσμός.
— ἡ Βουργουνδία.
— ὁ λόρδος (ἐννοεῖται ὁ λόρδος Θωμᾶς Ἑλγιν), ὁ συλήσας μετὰ τῶν ἐτῶν 1800 - 1811 πολυαρίθμους καὶ ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀρχαιότητας ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως μνημείων (Ἑλγίνεια μάρμαρα), ἀποκειμένας νῦν ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ.
— 1) ὡς προσηγορικὸν - ἡ μομφή, τὸ σκῶμμα· ἄνθρωπος φιλοκατήγορος, χλευαστής, 2) ὡς κύριον ὄνομα - ὁ θεὸς τῆς χλεύης· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσῃ - τὸ πνεῦμα τοῦ πονηροῦ, ὁ χλευάζων πειρασμός.

N

- Ναδίρ, τὸ
- νά 'τον
νέος
- Νίκαια, ἡ
- (λέξεις ἀραβική), τὸ ἀντικόρυφον σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος, ἀντίθετον τοῦ Ζενίθ· μεταφ. - τὸ ἔσχατον σημεῖον καταπτώσεως, παρακμῆς.
— νὰ ἦτο (ν).
— « νέος κατέκειτο καλὸς » — δηλ. ὁ Διόνυσος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μορφὴν ὡραίου νεανίου, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῶν ναυτῶν.
— πόλις τῆς Μ. Ἀσίας ἐν Βιθυνίᾳ, ἥτις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐγένετο πρω-

	τεύουσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας (1204 - 1267).
Νιμπελοῦγκεν	— ἀρχαῖον γερμανικὸν ἔπος.
νιτζεράδα, ἡ	— ὁ ἀδιάβροχος ἐπενδύτης τῶν ναυτικῶν.
νομοθέτης τοῦ Ἰσραὴλ	— (ἀντονομασία διὰ περιφράσεως), ὁ Μωϋσῆς.
ντηροῦμαι	— φοβοῦμαι, συστέλλομαι, διστάζω.
νύλακας, ὁ	— εἶδος φυτοῦ.

Ξ

ξηοῦμαι	— ἐξηγοῦμαι, ἀφηγοῦμαι.
ξόμπλι, τὸ	— τὸ παράδειγμα, τὸ σχέδιον, τὸ κέντημα.
Ξιλόπορτα, ἡ	— πύλη τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τὰς Βλαχέρνας.
ξωμένω	— μένω ἔξω, εἰς τὸ ὑπαιθρον.
ξώφαρσα	— ἐπιπολαίως, ξώπετσα (ἐπὶ τραύματος).

Ο

ὀβορός, ὁ	— ἡ αὐλή, τὸ προαύλιον.
ὀγιάντα ἢ γιάντα	— διατί.
ὀθόνιον, τὸ	— τὸ μικρὸν ὕφασμα, τὸ βραχὺ ἔνδυμα (τὸ σάβανο).
οἶονεἰ	— ὥσάν.
Ὁκτώηχος ἢ Παρακλη- τική, ἡ	— λειτουργικὸν βιβλίον περιλαμβάνον παρακλητικούς κα- νόνας καὶ ὕμνους πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους ἁγίους, ψαλλομένους κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς.
ὀλκὰς	— ὀγκῶδες φορτηγὸν πλοῖον τῶν ἀρχαίων.
ὁ λόγον του	— (λέγεται καὶ ἐλόγον του ἢ τοῦ λόγου του), ἐκεῖνος.
ὁμολογίμ	— ὁμολογουμένως, κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν.
ὄνοι νομάδες	— ὄνοι τῶν νομαδικῶν φυλῶν.
ὁποῖον : τὸν ὁποῖον ἔχετε ζῆλον	— τὸν ζῆλον τὸν ὁποῖον ἔχετε. — Καὶ κατωτέρω : περὶ δὲ τῆς ὁποίας ζητεῖτε εἰκόνας — περὶ δὲ τῆς εἰκόνης. τὴν ὁποία ζητεῖτε (παλαιότερα χρήσις τῆς ἀναφορ. ἀντων. προτασσομένης τοῦ ὀνόματος, εἰς ὃ ἀναφέρεται, συνήθης παρὰ Κοραῆ).
ὀρδινιάζω	— διατάσσω, τακτοποιῶ, διευθετῶ.
ὀρμάνια, τὰ	— (λέξις τουρκικὴ), τὰ δάση.
Ὁσμανλῆς, ὁ	— ὁ Ὁθωμανός, ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁσμάν, ἱδρυτοῦ τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους (13ος - 14ος αἰῶν).
Ὁσσιανός,	— Σκῶτος ποιητὴς τοῦ Γ' μ.Χ. αἰῶνος.
Ὁδεστιμίνστερ, τὸ	— τὸ περίφημος ἀββαεῖον τοῦ Λονδίνου, ὅπου ἐνταφιά- ζονται οἱ διάσημοι Ἀγγλοι.
οὐλεμᾶς, ὁ	— (λέξις ἀραβικὴ), μουσουλμάνος θεολόγος, γνώστης τοῦ ἱεροῦ νόμου.

- Οὐρκοναρετ, ὁ
οὐτοπιστικὸς — "Αγγλος περιηγητής.
— μὴ δυνάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ, εἰς τὴν οὐτοπίαν
ἀνήκων.
*Οφφμαν Χάνς — διάσημος Γερμανὸς ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς (1848—
1909).
ὀφ(φ)ικιάλος, ὁ — (λ. λατιν. officium), ἐπίσημος ἀξιωματοῦχος.
ὀφ(φ)ίκιον, τὸ — τὸ ἀξίωμα.
ὀφς, ἡ — (κατὰ συνεκδοχὴν), τὸ βλέμμα.

II

- πάγκος, ὁ — βράχος ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὕφαλος.
παιδεύομαι — τιμωροῦμαι.
παιδωμή, ἡ — ἡ τιμωρία, ἡ βάσανος, ἡ ταλαιπωρία.
παλάγκο, τὸ — εἶδος τροχαλίας.
Παλεστρίνι, ὁ — σκουδαῖος Ἰταλὸς συνθέτης πολυφωνικῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς μουσικῆς (1525 - 1594).
παμπούλλιν, τὸ — ὁ λόφος.
παμφαῆς — ὀλοφώτεινος.
παρακοιμώμενος — ἀνώτατον βυζαντινὸν ἀξίωμα. Ὁ παρακοιμώμενος τῆς
σφενδόνης ἦτο βασιλικὸς σφραγιδοφύλαξ, ὁ δὲ παρα-
κοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν βασιλικῶν
σωματοφυλάκων.
παρμανίζω — θυμώνω.
παραξιγανεύω — ἀδικῶ, ἀπατῶ.
παρεστήσατο — ἐστήσατο παρ' ἑαυτῷ, προσέλαβε, ἐκυρίευσε.
Παροπαμισάδαι, οἱ — λαὸς Ἰνδικὸς παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Παροπαμίσου
ὄρους, μεταξὺ Δραγγιανῆς καὶ Βακτριανῆς.
πάσκαγε — (ἰδιωματ. παρατατικὸς τοῦ πασκίζω), προσπαθῶ.
Πατάβιον, τὸ — πόλις τῆς Β. Ἰταλίας, μέγα ἐλληνικὸν πνευματικὸν
κέντρον ἐπὶ Τουρκοκρατίας (λέγεται καὶ Πάντοβα καὶ
Παδούη).
παταράτσο, τὸ — παχὺ στερεὸν σχοινίον τῶν ιστίων τοῦ πλοίου.
πατεριασμένος — ὁ ἄστοργος πατήρ.
πατραλοίας, ὁ — ὁ φονεὺς τοῦ πατρός του.
πειράσας — (μετοχὴ ἀορ. τοῦ πειράω - ῶ, πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ), ἂν
καὶ ἐδοκίμασε.
πελεγρίνος, ὁ — ὁ ὁδοιπόρος· μεταφ. ὁ Σταυροφόρος.
περενλοημένον — ὑπερευλογημένον.
περιανγάζομαι — περιβάλλομαι ὑπὸ φωτός, φωτίζομαι ὅλος.
Περίπατος, ὁ — ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε περιπατῶν εἰς τὰ περίστωα
τοῦ Λυκείου· ὅθεν καὶ ἡ σχολὴ του Περιπατητικῆ.
περτίκια, τὰ — τὰ περδίκια.

- πέτρα, ἡ — χωρὶς σκάφανδρον, ἀλλὰ μὲ λίθον βαρύν, διὰ νὰ γίνετα
ἡ κατάδυσις.
- Πετράκης Διονύσιος — ἡγούμενος τῆς ἐν Ἀθήναις μονῆς Πετράκη, ὁ ὁποῖος
προσέφερε πολλὰς ἐθνικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πόλιν
του πρὸ καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.
- πετρίτης, ὁ — εἶδος ἱέρακος.
- Πηγὴ, ἡ — τοποθεσία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- Πιερίδες, αἱ — αἱ Μοῦσαι, ὡς γεννηθεῖσαι ἐν Πιερίᾳ (Ἡσίοδ.).
- πιοῦμα, ἡ — στολίδι τοῦ γυναικείου καπέλου.
- πλατόνι, τὸ — τὸ ἐλάφι.
- πλέα — πλέον.
- πλευτικά, τὰ — τὰ πλεούμενα, τὰ πλοῖα.
- πλουμί, τὸ — τὸ στολίδι.
- πνέξῃ (νὰ) — νὰ πνεύσῃ.
- ποντομέδων, ὁ — ὁ κύριος τῆς θαλάσσης.
- Πόου Ἔδγαρ — διάσημος Ἀμερικανὸς ποιητὴς (1809 - 1849).
- ποταπὴ — ὁποῖα τις, τί λογῆς.
- πότνια — τιμία, σεβαστή.
- ποτόκι, τὸ — τὸ μεγάλο αὐλάκι (ρεῦμα), διὰ τοῦ ὁποῖου χύνονται καὶ
ἀπομακρύνονται τὰ ὕδατα τῆς βροχῆς.
- πονγγί, τὸ — τὸ βαλλάντιον, τὸ κομπόδεμα, τὸ ἀποταμίευμα.
- πουζυάζω — ἀποζυγιάζω, κλίνω.
- πουμπάρτα, ἡ — ἡ μπομπάρδα, ὄλμος βάλλων λιθίνας σφαίρας — το πο-
λεμικὸν πλοῖον τὸ ἐφωδιασμένον μὲ τοιαῦτα λιθοβόλα.
- πραγματεύομαι — ἐμπορεύομαι.
- πρατάρης, ὁ — ὁ βόσκων πρόβατα.
- πρεπά, τὰ — τὰ πρέποντα, τὰ ἀρμόζοντα.
- πρεπιά, ἡ — τὸ πρέπον, τὸ ἀρμόζον, ἡ εὐπρέπεια.
- πρίκα, ἡ — ἡ πίκρα.
- πρίχον — προτοῦ.
- πρόθεσις, ἡ — τὸ μέρος ἐνθα προτίθενται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποῖα
χρησιμοποιοῦνται εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαρι-
στίας.
- προκαθίσας — (μτχ. ἀορ. τοῦ προκαθίζω), προκαθέζομαι, στρατοπε-
δεύω ἔμπροσθεν τόπου τινός, πολιορκῶ.
- προκαταβάλλομαι — προεξαποστέλλω.
- προμαχώνιον, τὸ — μικρὸς προμαχών, χαράκωμα.
- προνομή, ἡ — ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ στρατοῦ ἐκ χώρας ἐχθρικής.
- πρόσλημμα, τὸ — τὸ πρόσληφθέν.
- προτσοκούταλα, τὰ — τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη.
- πρυτανεύω — ἐδῶ : προνοῶ, προπαρασκευάζω.
- πρωτοβεστιάριος, ὁ — αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος τῶν Βυζαντινῶν ἔχων τὴν ἐπι-
στασίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἱματιοθήκης.

- πύργος, ὁ — ὁ πύργος.
 Πύρρα, ἡ — 1) ἀρχαία πόλις τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Λέσβου, 2) ἡ σύζυγος τοῦ Δευκαλίωνος.

Ρ

- ραιδιά, τὰ — ἀπότομοι βράχοι, φαράγγια.
 ῥδινιασμένο — βλέπε ὀρδινιάζω.
 ρεαλιστικός — ὁ ἔχων τὸν χαρακτῆρα ἢ τὴν ιδιότητα τοῦ ρεαλισμοῦ, δηλ. τῆς πραγματοκρατίας ἐν τῇ τέχνῃ, κατὰ τὴν ὁποίαν παρίστανται τὰ πράγματα ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν.
 Ρέμπραντ — διάσημος Ὁλλανδὸς ζωγράφος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς τέχνης τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ πρόκλησις ζωηρᾶς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῆς φωτοσκιάσεως.
 Ρενὰν Ἑρνέστος — διάσημος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος, ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας καὶ συνθέσας προσευχὴν εἰς τὴν Ἀθηναῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1823 - 1892).
 ῥῆσος, ὁ — τὸ ζῶον λύγξ τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν.
 ρίβκω — ρίχνω.
 ριζιμιό — (ἐνν. λιθάρι), στερεός, ἀκλόνητος, αὐτοφυῆς βράχος.
 ρίζου — ὀρίζουν.
 ρικνώω - ὦ — ζαρώνω, κυρτώνω.
 ρόγα, ἡ — ὁ μισθὸς τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου (ρογατόρου).
 ρογεύω — στρατολογῶ μισθοφόρους.
 Ροῦβενς Πέτρος, Παῦλος — μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος (1577 - 1640).
 Ρουζὲ ντε Λίλ — Γάλλος ἀξιωματικός, ὁ ὁποῖος συνέθεσε τὸν ὕμνον τῆς Μασσαλιώτιδος (1760 - 1836).
 ρουπάκι, τὸ — εἶδος ὑψηλῆς καὶ ἀκμαίας δρυός.
 ρουχνίζω, ρουχονίζω — μουγκρίζω.
 ρουχούνια, τὰ — τὰ ρουθούνια.
 ρύπος, ὁ — ἡ ἀκαθαρσία, τὸ μόλυσμα.
 ρυτήρ, ὁ (-ῆρος) — τὰ ἡνία, τὰ γκέμια. τρέχω ἀπὸ ρυτήρος = τρέχω ἀκράτητος, στὰ τέσσαρα.
 Ρωμαῖοι — 1) οἱ πολῖται τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, 2) οἱ πολῖται τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, 3) οἱ χριστιανοὶ ὑπόδουλοι τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ εἰδικώτερον οἱ Ἕλληνες (κοινῶς Ρωμηοί).
 ρωπογραφία, ἡ — τὸ ζωγραφεῖν μικρὰ ἀντικείμενα ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ζωῆς, καρπούς, θάμνους κλπ.
 ρωσθέντες — (μτχ. παθ. ἀορ. τοῦ ρώννυμαι), ἐνισχυθέντες, ἐνδυναμωθέντες.
 ρῶσις — ἡ ἰσχὺς, ἡ δύναμις.

Σ

- σακέσπαλος — ὁ πάλλων, ὁ χειριζόμενος τὴν ἀσπίδα, ὁ πολεμικὸς.
- σάκκος, ὁ — τὸ ἀντίστοιχον τοῦ φαιλονίου ἄμφιον τοῦ Ἀρχιερέως.
- Σαούλ — ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ.
- Σειρῆνες, αἱ — τέρατα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, συγγενεῖς πρὸς τὰς Ἀρπυίας, εἰκονιζόμεναι ὑπὸ μορφὴν πτηνῶν μὲ κεφαλὴν γυναικός· κατῴκουν παρὰ τὰς Ἰταλικὰς ἀκτὰς, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ τῆς Σικελίας· αὗται διὰ τῆς μελωδικῆς των φωνῆς ἐμάγευον τοὺς θαλασσοπόρους τοὺς προσεγγίζοντας πρὸς αὐτάς, τοὺς ἐφόνευον καὶ τοὺς ἔτρωγον.
- Σελλαῖς, ἡ — τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς περιφερείας τοῦ Σουλίου.
- σεννιάρω — σκοπεύω.
- σεπέτι, τὸ — τὸ κασσελάκι.
- σερμαγιά, ἡ — τὸ πρῶτον ἀπαραίτητον κεφάλαιον εἰς μίαν ἐπιχείρησιν.
- σιγέλλιον ἢ σιγίλλιον, τὸ — πατριαρχικὸν ἢ συνοδικὸν γράμμα μὲ κρεμαστὴν μολυβδίνην βούλλαν.
- σιγουρότης, ἡ — ἡ ἀσφάλεια.
- σίμιαλ(λ)ένα — συμιγδαλένια.
- Σιναῖται, οἱ — οἱ μοναχοὶ οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Σινᾶ τῆς Ἀραβίας.
- σκάλες — στρέμματα.
- Σκαναβῆς — ὄνομα οἰκογενείας τῆς Χίου, τῆς ὁποίας μέλη διεκρίθησαν κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα.
- σκαντζάρει ἢ βάρδια — ἀλλάζει ἡ βάρδια.
- σκιπέττο — ὄπλον μεσαιωνικόν.
- Σκλαβηνοὶ — καὶ Σκλαβῆνοι, Σκλαβοῦνοι καὶ Σκλάβοι· ὄνομα τῶν Σλαύων παρὰ Βυζαντινοῖς.
- Σκόδρα, ἡ (ἢ Σκούταρι, τὸ) — πόλις τῆς Ἀλβανίας παρὰ τὴν Ν.Α. ὁχθὴν ὁμωνύμου λίμνης, ἄλλοτε πρωτεύουσα αὐτῆς.
- Σκοδριᾶνος, ὁ — ὁ κάτοικος τῆς Σκόδρας, κατὰ συνεκδοχὴν ὁ Ἀλβανός.
- σκολιὸς — κυρτός, στραβοκαμωμένος, μεταφ. ἄδικος, ἀσαφής.
- σκούνα, ἡ — δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνον ἱστία.
- σκουτάρι, τὸ — (λέξ. λατ. scutum), ἡ ἀσπίς.
- σκοντί, τὸ — (ἐκ τοῦ ἀρχ. σκυτός), τὸ μάλλινον χονδρὸν ὕφασμα· εἰς τὸν πληθυντικὸν : τὰ ἐνδύματα.
- σκύλλος λαὸν κ' αἱ τρέχει — ἐπὶ τῆς ράχεώς του σκύλλος ἡμπορεῖ νὰ κυνηγήσῃ λαγόν.
- Σλαβονικὸν Χρονικὸν — χρονικὸν σλαβικῆς προελεύσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τοῦτο εὑρέθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος.
- σμῆνος καπνοῦ — πυκνὴ μᾶζα ἀνερχομένου καπνοῦ, ὀρμητικὸς καπνός.

- σμῆλαξ, ὁ — φυτόν, κοινῶς ἀρκουδόβατον.
 σοβῶ τὸ ποίμνιον — βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω τὸ ποίμνιον διὰ φωνῶν, προτρέπω τὸ ποίμνιον.
 σουρτούκης, ὁ — ὁ κακῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως καὶ ἀκολούθως, ὁ κακῆς ἐν γένει παραστάσεως.
 Σοῦτσος — ἐπιφανῆς οἰκογένεια Φαναριωτῶν, καταγομένη ἐξ Ἡπείρου· ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ Μιχαήλ Σούτσου διατελέσαντος ἐπανειλημμένως ἡγεμόνος Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.
 σπουδάζω — καταβάλλω προσπάθειαν.
 Σταμάτα, ἡ — χωρίον τῆς Ἀττικῆς παρὰ τὸ Πεντελικόν (23 χλμ. ἐξ Ἀθηνῶν).
 στεαρίνη, ἡ — (καὶ στεατίνη), ἡ οὐσία ἐξ ἧς κατασκευάζεται ὁ κηρός, λαμβανομένη ἀπὸ τὸ στέαρ (γεν. στέατος), δηλ. τὸ ξύγκι.
 στέμφυλα, τὰ — τὸ στερεὸν ὑπόλειμμα τῶν σταφυλῶν, τὸ ἀπομένον μετὰ τὴν ἐκθλίψιν των πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ γλεύκους (κοινῶς : τσίπουρα).
 στιχάριον, τὸ — ὁ ποδήρης καὶ χειριδωτὸς χιτὼν, ἐσώτατον ἄμφιον τῶν κληρικῶν λειτουργούντων.
 στογὸς — ἡ στοιβάς, ὁ σωρός.
 στοιβανιά, ἡ — ἡ στοίβα, ὁ σωρός.
 στολή, ἡ — τὸ στόλισμα.
 Συβαρίται, οἱ — οἱ κάτοικοι τῆς Συβάρεως τῆς Κάτω Ἰταλίας, διάγοντες παροιμιωδῶς πολυτελεῖ βίον· μεταφ. πάντες οἱ ζῶντες βίον μεγάλων ἀπολαύσεων.
 συγχωρῶ — ἐπιτρέπω (παρὰ Κοραΐ).
 Συναδινὸς — ἱερεὺς ἐκ Σερρῶν, γνωστὸς ὡς παπᾶ - Συναδινός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ « Χρονικὸν τῶν Σερρῶν », ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1598 μέχρι τοῦ 1642 ἱστορίαν τῆς πόλεως, καθὼς καὶ « Θρήνον » διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· τὸ Χρονικὸν μετὰ τοῦ Θρήνου ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Π. Πέννα (1938) κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ἐκ χειρογράφου εὕρισκομένου εἰς τὸ "Ἅγιον Ὅρος.
 Σύρα, ἡ — ἡ Συρία (Διγενής).
 Σχολαστικὴ Φιλοσοφία — ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸν Μεσαίωνα εἰς τὴν Δύσιν εἰς τὰς μοναστηριακὰς καὶ ἐπισκοπικὰς σχολάς.
 (καὶ Θεολογία)
 σωμαρχίζω — εἰσάγω εἰς πόλιν ἢ φρούριον τροφὰς ἢ ἄλλα ἐφόδια (κατὰ παραφθοράν ἐκ τοῦ ἀρχ. σιταρκῶ).

Τ

τάβλα, ἡ	— (λατ. <i>tabula</i>), τὸ τραπέζι.
ταγή, ἡ	— ἡ τροφή· κατ' ἀρχάς ἡ τεταγμένη μερίς τροφίμων διὰ τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ἵππου.
τάνα εἰς τὴν κοξοῦλλασ- σου	— ἄπλωσε εἰς τὴν μέσσην σου.
ταξίδι (ν), τὸ	— ἡ ἐκστρατεία.
τανύω	— ἀπλώνω, τεντώνω.
τάρκα	— (ἐκ τοῦ προβηγκ. <i>targa</i>), εἶδος ἀσπίδος λίαν ἐπιμή- κους, ὥστε νὰ καλύπτῃ ὁλόκληρον τὸ σῶμα.
ταχταρίζω	— τραγουδῶ χορεύων τὸ παιδί εἰς τὰς χεῖράς μου.
τέμενος, τὸ	— τὸ ἱερὸν ἱδρυμα, ὁ ναός.
τέρως, τὸ	— τὸ θαῦμα, τὸ θαυμάσιον πρᾶγμα.
Τερψιχόρη, ἡ	— μουσα, προστάτις τῶν χορικῶν ᾠσμάτων καὶ τῆς ὁρ- χηστικῆς.
τὲς	— (αἰτ. πληθ. τοῦ θηλ. τοῦ ἄρθρου), τίς, τάς.
Τεύτονες, οἱ	— οἱ Γερμανοί.
τζάγρα, ἡ	— βλέπε κατωτέρω λέξιν τζαγράτορας.
τζαγράτορας, ὁ	— ὁ ἔχων τζάγραν = μεσαιωνικὸν ὄπλον ἀποτελούμενον ἐκ τόξου μὲ σωλῆνα ἄνωθεν, ἐπὶ τοῦ ὀποίου ἐτίθετο τὸ βέλος.
τινάς	— τίς, κάποιος.
τὸδ	— τὸν (Κύπρος).
Τολέδο, τὸ	— πόλις τῆς Ἰσπανίας.
’τον	— ἦτο (ν).
τοπάζει, τὸ	— εἶδος πολυτίμου λίθου, χρώματος συνήθως κιτρίνου.
τ(τ)οππουζιά, ἡ	— ὁ ἦχος τοῦ κτυπήματος τοῦ ροπάλου.
τρίβολος, ὁ	— ζιζάνιον τῶν ἀγρῶν.
τριπουτσέτο, τὸ	— πετροβόλος μηχανή.
τρόπισ (-ιδος καὶ -εως)	— τὸ κατώτατον μέρος τοῦ πλοίου, κοινῶς καρίνα.
τρυφή, ἡ	— ὁ μαλθακὸς καὶ ἀπολαυστικὸς βίος, ἡ καλοπέρασις.
Τσαμπάνια, ἡ	— ἡ Καμπανία.
τσάππα, ἡ	— ἡ ἀξίνα.
τσαπράζια, τὰ	— ἀργυρᾶ κοσμήματα φερόμενα σταυροειδῶς ἐπὶ τοῦ στήθους εἰς ἐθνικὰς ἐνδυμασίας, ἰδίως τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.
τύμπανον, τὸ	— ἐδῶ : τὸ ξύλινον τοίχωμα.
τυφλὸς ποιητής	— ἐννοεῖται ὁ Ὅμηρος.
τῶσε	— τοῦς.

Υ

ὕαιλος, ὁ	— ὁ ὑαλουργός, ὁ ὑαλοπώλης.
-----------	-----------------------------

- Υδρα, ἡ — μυθολογικὸς ἑπτακέφαλος ὄφας, ζῶν εἰς τὴν λίμνην Λέρνην· ὁσάκις ἀπεκόπτετο κεφαλὴ τις αὐτῆς, ἐφύετο ἀμέσως εἰς τὴν θέσιν τῆς ἄλλης.
- ὑετός, ὁ — ἡ βροχὴ (ὑεῖ - βρέχει).
- ὑπερβολῇ — καθ' ὑπερβολήν.
- ὑπόμνημα, τὸ — ἡ ὑπόμνησις, ἡ διατήρησις ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ γεγονότος.
- ὑπόπτωσις, ἡ — ἡ ὑποταγή.
- ὑπουργός, ὁ — ὁ ὑπάλληλος, ὁ ὑπηρέτης, ὁ ἐργάτης (παρὰ Κοραῆ).
- ὑπομῶνας — ὀρκίζομαι.
- ὑφαλα ἄκρα τοῦ πλοίου — τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης βυθιζόμενα ἄκρα τοῦ τρόπιδος τοῦ πλοίου.

Φ

- φάλκα, ἡ — καμπυλωτόν, κεκαμμένον ξύλον, δορυδρέπανον.
- φανῆν — συγκεκομμένος τύπος τοῦ ἀπαρεμφ. φανῆναι· ἤθελε φανῆναι : δυνητικὴ ἔγκλισις (συνήθης παρὰ Κοραῆ).
- Φειδίας — περιφανέστατος γλύπτης τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν ἀνεγερσιν τῶν ἱερῶν τῆς Ἀκροπόλεως.
- φαιλόνιον — ἄμφιον τῶν πρεσβυτέρων (ἄλλοτε καὶ τῶν ἐπισκόπων) ἄνευ χειρίδων καὶ ἐν εἵδει μανδύου.
- Φιλισταῖοι, οἱ — λαὸς ἀρίας καταγωγῆς ἐν τῇ Ν.Δ. Συρίᾳ, πολέμιος τῶν Ἰουδαίων.
- φιρμάνιον, τὸ — τὸ σουλτανικὸν διάταγμα.
- φλάμουλον, τὸ — (λ. λατιν.), ἡ σημαία.
- φλαμ(μ)ουρ(ι)άρ(ι)ος, ὁ — ὁ φέρων τὸ φλάμ(π)ουρο, ὁ σημαιοφόρος.
- φλοκάτη, ἡ — (λ. ἰταλ.), παχὺ ἐπανωφόριον τῶν ποιμένων καὶ τῶν χωρικῶν (κάπα).
- φολιδοειδῶς — ἐν εἵδει φολίδων, λεπίων.
- φοίνικες, οἱ — ὁ μυθολογικὸς φοῖνιξ, ἱερὸν πτηνὸν τῶν Αἰγυπτίων, τὸ ὁποῖον προσεγγίζοντος τοῦ θανάτου ἤναπτε πυρὰν καὶ ριπτόμενον εἰς αὐτὴν ἔκαίετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας τοῦ ἀνεγεννᾶτο· σύμβολον τῆς ἀνανεώσεως.
- φοοῦνται — φοβοῦνται.
- φοράδες, οἱ — οἱ φοράδες (φορβάδες).
- φουσσατεύω — ἐκστρατεύω.
- φουσ(σ)ᾶτον, τὸ — (λ. λατιν.), ὁ στρατός· μεταφ. φουσ(σ)ᾶτα - ὁμάδες, ὅμιλοι, πλῆθος.
- φρύαγμα, τὸ — τὸ ἰσχυρὸν φύσημα τῶν μυκτῆρων τοῦ ἵππου· μεταφ. ἡ ἀλαζονεία.
- φρύγιον — ἄγριον καὶ ζωηρὸν μουσικὸν μέλος ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Φρυγῶν.

- φτακοῖλι, τὸ — εἶδος ἀμπέλου.
 φτελιά, ἡ — τὸ δένδρον πτελέα.
 φτέρη, ἡ — τὸ φυτὸν πτέρις, πολυτελὲς καὶ κοσμητικόν.
 φτερνιστηράν τ' ἀπ' ἀ- — ἐπτέρνισα τὸν ἵππον μου.
 ρου μου
 φυγός, ὁ — ὁ τρεπόμενος εἰς φυγὴν, ὁ φεύγων.
 φυλακή, ἡ — ἡ φρουρήσις (παρὰ Κοραΐ).
 φύραμα, τὸ — τὸ ζυμάρι καὶ πᾶσα συσκευασία ἐν εἵδει ζύμης· μεταφ.
 ποιότης (συνήθως κατωτέρα) ἀνθρώπων.

X

- χάλαρα, τὰ — βράχοι κομμένοι, χαλασμένοι.
 χάμνω — ἀφῆνω.
 χαράκι, τὸ — ὁ βράχος.
 χάραξ - ακος, ὁ — τὸ χαράκωμα, τὸ πρόχωμα· ἐδῶ : στρατόπεδον.
 χιχινίζω — χρεμετίζω.
 χεῖζω — ὑπολογίζω (Διγενής).
 χριστός — ὁ χρισμένος μὲ τὸ ἅγιον μύρον.
 χρουσωμένα — χρυσωμένα.
 Χρυσία, ἡ — ἡ λεγομένη καὶ Χρυσῇ Πύλῃ (Χρυσόπορτα) τῶν τει-
 χῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κειμένη κατὰ τὸ Ν.Δ.
 ἄκρον αὐτῆς, διὰ τῆς ὁποίας εἰσέρχοντο οἱ θριαμ-
 βεύοντες αὐτοκράτορες.
 χωσιά, ἡ — ἡ ἐνέδρα.

Ψ

- Ψυχικό, τὸ — συνοικισμὸς τῶν Ἀθηναίων, πέντε χιλιόμετρα ἀπέχων
 ἀπ' αὐτῶν.

Ω

- Ὡρολόγιον — λειτουργικὸν βιβλίον, περιέχον τὴν Ἀκολουθίαν τῶν
 Ὡρῶν (α', γ', στ', θ') ὡς καὶ τὰς Ἀκολουθίας τοῦ
 Μεσονυκτικοῦ, Ὁρθρου καὶ Ἑσπερινοῦ κ.ἄ.
 ὠρύομαι — οὐρλιάζω, θρηνῶ.
 ὠτσαι — ὡς καί, ἀκόμη καί.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΟΣΜΑΣ. — Έγεννήθη τὸ 1714 εἰς τὸ Μεγάλο δένδρον τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 1779 πλησίον τοῦ Βερατίου τῆς Ἀλβανίας. Ὑπῆρξε μέγας ἔθνικὸς καὶ θρησκευτικὸς κήρυξ εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εὕρισκοντο εἰς μεγάλην πνευματικὴν κατάπτωσιν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΡΗΤΗΣ Ο ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΗΣ. — Έγεννήθη περὶ τὸ 660 εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπέθανεν περὶ τὸ 725. Ἐκάρη μοναχὸς εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὸ 685 ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ προεχειρίσθη διάκονος τῆς Ἀγίας Σοφίας, κατόπιν δὲ προήχθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὕμνογράφος.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. — Έγεννήθη εἰς Λευκάδα τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1879. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ διετέλεσεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ἰδιαιτέρας πατρίδος του εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινοβούλιον. Διεκρίθη ὡς ποιητὴς διὰ τὴν μεγάλην φαντασίαν του καὶ τὸν ἀσυγκράτητον πατριωτισμὸν του.

ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Έγεννήθη εἰς τὰς Πάτρας τὸ 1845 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσὸς» καὶ τῶν νυκτερινῶν σχολῶν του. Ἐγραψε ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσάν του καὶ διὰ τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν του, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεκλήθη «ὀλοφυρόμενος».

ΒΙΖΥΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Έγεννήθη τὸ 1848 εἰς τὴν Βιζύην τῆς Θράκης καὶ ἀπέθανε τὸ 1896 ἐν Ἀθήναις μετὰ τεταραγμένας τὰς φρένας. Διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας, λόγιος καὶ ποιητὴς.

Τὸ σημαντικώτερον τῶν ἔργων του εἶναι σειρά ωραιωτάτων διηγημάτων, ὅπου κατοπτρίζεται ἡ πολυπαθὴς ζωὴ τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης, ὡς τὸ «Ἀμάρτημα τῆς μητρός μου», τὸ «Μόνον τῆς ζωῆς μου ταξίδιον» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ Βιζυηνοῦ μεγάλην σημασίαν ἔχει ἡ «περὶ τοῦ καλοῦ παρὰ Πλωτίνῳ» πραγματεία του.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Έγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἀπέθανε εἰς τὸ Ζαγόριον τὸ 1823. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ Πατάβιον τῆς Ἰταλίας, ἐπανλθὼν δὲ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱατροῦ.

Παραλλήλως ὁμως ἡσχολήθη μὲ τὰ γράμματα καὶ θεωρεῖται ὡς εἰς ἓκ τῶν προδρόμων τῆς νέας ἐλληνικῆς ποιήσεως.

ΒΙΚΕΛΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τῷ 1835. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1907. Ἐγραψεν ἀπομνημονεύματα, ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ μελετήματα, διηγήματα καὶ πολλὰ ἔργα κατάλληλα διὰ παιδιὰ. Ἰδρυσε τὸν « Σύλλογον πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων » διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανε τὸ 1946. Ἐδημοσίευσεν πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας σχετικὰς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους καὶ ἄρκετὰ διηγήματα. Ἐπίσης ἐξέδωκε τὰ « Ἀπομνημονεύματα » τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὰ « Ἐνθυμήματα » τοῦ Κασομούλη.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1716 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1806. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐπίσκοπος τῆς Χερσῶνος καὶ μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσσίας. Ἐπιφανὴς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος καὶ ὁ σημαντικώτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους πρὸ τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος.

ΒΥΡΩΝ ΛΟΡΔΟΣ (ΜΠΑΪΡΟΝ). — Διάσημος Ἀγγλος ποιητὴς καὶ ἐνθερμος φιλέλλην. Ἐγεννήθη εἰς Λονδίνον τὸ 1788. Εἶχε ψυχὴν φλεγομένην ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς δυνάμεις του διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της. Ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς κακουχίας εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1825. Ἡ ποίησίς του περιέχει εὐγενεῖς καὶ ὑψηλὰς ἰδέας.

ΓΑΝΩΣΗΣ Β. — Διαπρεπὴς σύγχρονος γεωπόνος, γράψας πολλὰς σχετικὰς πραγματείας καὶ συντόνως ἐργασθεὶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ο Β΄, ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (1890 - 1947). — Παρὰ τοῦ πατρὸς του Βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Στρατηλάτου, ἐκληρονόμησε τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ πράγματα ἐμβριθῆ ἀσχολίαν, τὴν ἀκλόνητον ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἀρετὴν. Καὶ ἡ αἰμνηστὸς μήτηρ του Βασίλισσα Σοφία ἀπέβη εἰς αὐτὸν μεγάλη διδάσκαλος τῆς ἐν παντὶ λεπτολόγου τάξεως καὶ ἀκριβείας. Ἐξαιρετικὸν θαυμασμὸν καὶ σεβασμὸν πρέπει νὰ προσενῇ εἰς ἡμᾶς ἡ ὑπερήφανος καὶ ἡρωϊκὴ στάσις του κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Καλάμας τὸ 1894. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησε διαδοχικῶς εἰς τὴν Δημοσίαν Ἐκπαίδευσιν ὡς καθηγητὴς, γυμνασιάρχης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Ἐδημοσίευσεν : « Ἀρι-

στοτέλους Πρώτη φιλοσοφία», « Πλάτωνος Πολιτεία », « Μελέτη τῶν Ἑλληνιστικῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων », « Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας » καὶ πολλὰς ἄλλας φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς μελέτας εἰς τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν « Ἥλιος » καὶ τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ.

ΓΡΥΠΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀπέθανεν τὸ 1942. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἐξέδωκε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν : « Σκαρβαῖοι καὶ Τερρακότες ». Μετέφρασε δὲ ἐμμέτρως τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὸν γνήσιον λυρικὸν τόνον καὶ τὴν ἐπιμελῆ ἐπεξεργασίαν τοῦ στίχου.

ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Εἰς τῶν ἐπισημοτέρων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος εἰς Δαμασκόν, ἡ ὁποία κατεῖχετο τότε ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, Ἱστορίαν καὶ Θεολογίαν. Μεταβὰς κατὰ τὴν περίοδον τῆς εἰκονομαχίας εἰς Κωνσταντινούπολιν διεκρίθη ὡς εἰκονολάτρης. Τὸ σπουδαιότερον ἔργον του εἶναι ἡ « Πηγὴ τῆς γνώσεως ». Συνέγραψε προσέτι « Λόγους » καὶ « ᾠσματα » καὶ συνέταξε τὴν « Ὀκτώηχον » εἰς τὴν ὁποίαν περιελήφθησαν καὶ ἔργα ἄλλων ὕμνογράφων.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Ψευδώνυμον φιλολογικὸν τοῦ Θρασυβούλου Ζωῖοπούλου.

Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τῷ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τῷ 1947. Ἐξέδωκε ποιητικὰς συλλογὰς, δράματα, διηγήματα καὶ μελέτας. Ὡς λογοτέχνης ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ἐθνικὴν λαϊκὴν παράδοσιν.

ΔΟΥΚΑΣ. — Βυζαντινὸς ἱστορικὸς ἀγνώστου βαπτιστικοῦ ὀνόματος, ζήσας κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τόπος γεννήσεως καὶ τὰ ἀκριβῆ χρονικὰ ὅρια τοῦ βίου του ἀγνοοῦνται. Τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, τοῦ ὁποίου ἀνεπίγραφον ἀντίγραφον ἐν παρισινῷ χειρογράφῳ, ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ ἔτη 1341 - 1462 καὶ εἶναι πηγὴ ἀξιόπιστος διὰ γεγονότα ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἀντίληψιν. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ εἶναι λιτὴ, ἀλλὰ ζωηρὰ καὶ εἰς εὐληπτον γλῶσσαν.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1878 καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐσπούδασε Νομικὰ καὶ ἐχρημάτισε διπλωμάτης καὶ πολιτευτῆς. Ἐκ τῶν πρωτεργατῶν τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, ἀγνὸς ἑλληνολάτρης. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἰδας.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1859 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ποιητὴς καὶ λογοτέχνης πολυγραφώτατος, Ἀκαδημαϊκός. Τὰ ἔργα του διακρίνει ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ λατρεῖα πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν, εἰς τοὺς κόλπους τῶν ὁμοίων εὕρισκε τὴν εὐδαιμονίαν.

ΘΕΟΤΟΚΗΣ ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1736 καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Μόσχαν τὸ 1800. Διεκρίθη ὡς διδάσκαλος καὶ ἱεροκέρυξ. Ἀπὸ τοῦ 1779 διετέλεσεν ἀρχιεπίσκοπος Χερσῶνος καὶ ἀργότερον Σταυρουπόλεως. Κυριώτερα ἔργα του εἶναι τὰ δύο Κυριακοδρόμια (Ἑρμηνεῖα τῶν καθ' ἑκάστην Κυριακὴν ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελίων καὶ Πράξεων τῶν Ἀποστόλων). Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα καὶ διὰ τὴν λογίαν παράδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν.

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὸ 1876 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1932. Ἐγραψεν ὀλίγα σχετικῶς ποιήματα, τὰ ὅποια ἐν ἀρχῇ ἐκυκλοφόρησαν ἀπὸ χειρογράφου μεταξὺ τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν τοῦ ποιητοῦ. Βραδύτερον ἐξεδόθησαν ταῦτα εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον « Ποιήματα ».

Ὁ στίχος τοῦ Καβάφη εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὡς καὶ ἡ γλωσσικὴ αὐτοῦ μορφή καὶ τὸ μέτρον. Τὸ περιεχόμενον πολλάκις εἶναι τολμηρόν, ἀλλὰ ἡ μουσικότης τοῦ ποιήματος εἶναι ἀμέσως φανερά καὶ εὐχάριστος. Εἰς τὸ ποίημά του « Θερμοπύλες » καταφαίνεται ὁ διδακτισμὸς τοῦ ποιητοῦ.

ΚΑΛΒΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ 1792 καὶ ἀπέθανε τὸ 1876. Ἐζησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἑλβετίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ ἐσχετίσθη μὲ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν Φώσκολον. Τὸ κύριον ἔργον τοῦ Κάλβου εἶναι δύο μικραὶ ποιητικαὶ συλλογαί, ἡ « Λύρα » καὶ τὰ « Λυρικά », αἱ ὅποια περιέχουν εἴκοσιν ᾠδὰς ἐντελῶς πρωτοτύπους ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ μέτρα καὶ τὰς ποιητικὰς εἰκόνας. Τὰ ποιήματά του διαπνέονται ἀπὸ φλογερὸν πατριωτισμὸν καὶ λυρικὴν δύναμιν καὶ μεγαλοπρέπειαν.

ΚΑΡΑΣΟΥΤΣΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1824 καὶ ἀπέθανε τὸ 1873. Ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λεπτοτέρων ποιητῶν τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, τὸ δὲ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν του ποιότητα.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Τὸ ἔργον του διακρίνεται διὰ τὴν βαθεῖαν ψυχολογικὴν διεϊσδυσιν καὶ τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον του. Ἐπίσης ἰδιαίτερον γνῶρισμά του εἶναι ἡ ἐπικὴ παράστασις τῶν γεγονότων.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1764 ἐκ γονέων Χίων καὶ ἀπέθανεν εἰς Παρισίους τὸ 1833. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Παρισίους τὸ 1788, σύντροφον ἔχων καθ' ὅλον τὸν βίον του τὴν πενίαν. Εἰς Παρισίους ἐπεδόθη εἰς φιλολογικὰς μελέτας ἐκδίδων καὶ ἐρμηνεύων τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς πρὸς φωτισμὸν καὶ παιδείαν τῶν ὁμοεθνῶν του. Ἡ ἐθνικὴ ἐργασία τοῦ Κοραῆ εἶναι τοιαύτη, ὥστε θεωρεῖται ὁ πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μέγας διδάσκαλος τοῦ Γένους.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ΒΙΤΖΕΝΤΖΟΣ. — Ἐλάχιστα εἶναι αἱ πληροφορίαι περὶ τοῦ

ποιητοῦ τοῦ « Ἐρωτοκρίτου ». Ὁ ἴδιος μᾶς λέγει εἰς τὸ τέλος τοῦ ποιήματος τὸ ὄνομά του καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Σητεῖαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἀνετράφη καὶ ἔγραψε τὸ ἔργον του. Βραδύτερον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον). Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κάστρου ὑπὸ τῶν Τούρκων Κρήτες μετέφερον τὸ χειρόγραφον τοῦ « Ἐρωτοκρίτου » εἰς Ζάκυνθον, ὅθεν ἐγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

ΚΟΥΓΕΑΣ Β. ΣΩΚΡΑΤΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Δολοὺς τῆς Λακωνικῆς τῷ 1877. Καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ μέλος ἀπὸ τοῦ 1929 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγραψεν ἀξιολόγους ἐπιστημονικὰς πραγματείας, μετὰ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχει ὁ « Ἀρέθας ».

ΚΟΥΛΟΥΜΠΗΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Ἕλλην παπικὸς κληρικὸς, καὶ ποιητής. Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1688 καὶ ἀπέθανεν ἐν Χιμάρᾳ ἀγνωστον πότε. Ἦτο προικισμένος δι' ἐξόχου ποιητικῆς ἰδιοφυίας. Ἐγραψε πολλὰ Θρησκευτικὰ ποιήματα, ἐξ ὧν σῶζεται τὸ δεκατετράστιχον (σονέττον) ὑπὸ τὸν τίτλον « εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Πανάγνου ». Τὸ δεκατετράστιχον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πρώτων νεοελληνικῶν ποιημάτων, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ γνωστῶν ποιητῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος σιδηροδρόμων. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ὀλίγα πεζά, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν καὶ ποιμενικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του διακρίνονται διὰ τὴν νοσταλγικὴν καὶ τὴν εἰδυλλιακὴν διάθεσιν.

ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΛΛΕΥΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1898 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1950. Ἐσπούδασε Φυσικομαθηματικά. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, ἔγραψε δὲ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. — (1753 - 1844) Διδάσκαλος τοῦ Γένους. Ἐγεννήθη εἰς Μηλιὰς τῆς Θεσσαλικῆς Μαγνησίας, ὅπου ἐδιδάχθη τὰ πρῶτα γράμματα. Βραδύτερον ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν εἰς διάφορα πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διετέλεσε διδάσκαλος εἰς Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας, μετὰ δὲ τὴν Ἐπανάστασιν ἐγένετο μέλος τοῦ Ἀρείου Πάγου, καὶ ἔφορος τῆς Παιδείας. Ἐγραψε καὶ μετέφρασε διάφορα ἔργα ἐν συνεργασίᾳ δὲ μετὰ τοῦ Φιλίππιδου Δανιὴλ συνέταξε βιβλίον γεωγραφίας μὲ τὸν τίτλον « Γεωγραφία - Νεωτερικὴ », διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἑλληνοπαίδων τῆς ὑποδούλου Πατρίδος.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέθανε τὸ 1919. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος ἱστορικὸς συγγραφεὺς, ἐρευνήσας ἰδίως τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν, καὶ ἐπιστήμων διεθνoῦς κύρους. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς

Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ πρωθυπουργὸς ἐπὶ μικρὸν διάστημα.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἡσχολήθη περισσότερο μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Κυρίως ἐσατίρισε τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ, τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους σατιρικοὺς μας.

ΜΑΒΙΛΗΣ ΛΟΡΕΝΤΖΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1858 εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἔπεσε τὸ 1912 εἰς τὸν Δρίσκον τῆς Ἡπείρου ὑπὲρ Πατρίδος. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν εἰς Γερμανίαν καὶ ἔγραψε ποιήματα. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς σονέττων, εἰς τὰ ὅποια ἀναγνωρίζεται ὡς ἀριστοτέχνης.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943.

Ἐσπούδασε Νομικά, ἀλλ' ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ ἰδίᾳ μὲ τὴν ποίησιν. Οἱ στίχοι του ἔχουν πλαστικότητα, μουσικότητα καὶ νοσταλγικὴν διάθεσιν.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1826 εἰς Κεφαλληνίαν καὶ ἀπέθανεν τὸ 1911 εἰς Κέρκυραν. Ἐσπούδασε Νομικά, διετέλεσε ἀνώτατος ὑπάλληλος τῆς Ἰονίου πολιτείας καὶ βουλευτὴς Κερκύρας μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου. Τὴν ποίησίν του χαρακτηρίζει ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ κομψότης καὶ ἡ καταθέλγουσα τὰ ὦτα καὶ τὴν ψυχὴν ἁρμονία.

ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον τὸ 1855, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1913. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸν Σολωμικὴν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴν ποίησιν. Εἰς τὰ ποιήματά του διακρίνεται ρομαντισμὸς καὶ ἀπαισιοδοξία.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1885 εἰς Ναύπακτον καὶ ἀπὸ τὸ 1935 εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Νεώτατος ἐπεδόθη εἰς τὴν δημοσιογραφίαν, τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὸ θέατρον. Θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς καλυτέρους λογοτέχνας. Ὁ κάλαμός του ἐνέχει ἀκρίβειαν καὶ ἐνέργειαν.

ΜΗΝΙΑΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. — Ἐγεννήθη εἰς Κεφαλληνίαν τὸ 1669, καὶ ἀπέθανεν εἰς Ληξούριον τὸ 1714. Ἐσπούδασεν εἰς Βενετίαν. Ὑπῆρξε δὲ καὶ μαθητὴς τοῦ Φραγκίσκου Σκούφου εἰς τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ μαθήματα. Διεκρίθη ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας.

ΜΙΣΤΡΑΛ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1830 εἰς Maillane παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ροδανοῦ καὶ ἀπέθανε τὸ 1914. Διάσημος Προβηγκιανὸς ποιητὴς, ἐπιτυχὼν τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του Προβηγκίας, τῆς ὁποίας ἐξύμνησε τὰς φυσικὰς κολλονάς, τοὺς θρύ-

λους, τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα εἰς τὸ μεγαλειῶδες τοῦ εἰδυλλιακὸν ἔπος « Μιρρείγ » καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ποιήματα. Ὁ Λαμαρτίνος τὸν ἀπεκάλεσε : « σύγχρονον ὁμηρικὸν ποιητὴν » καὶ « Ἑλληνα ποιητὴν ἐν Ἀβινιόν ».

ΜΟΝΑΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ἢ ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ. — Ἐζησε κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα καὶ κατήγετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπωνομάσθη « Ἀμαρτωλὸς » ἐκ τῆς συνηθείας τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μοναχοὶ νὰ ἀποδίδουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ ἐπίθετον τοῦτο. Συνέγραψε χρονικὸν μιμούμενος τὸν χρονογράφον Θεοφάνην καὶ προγενεστέρους χρονογράφους.

ΜΟΣΧΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Μοναχὸς καὶ συγγραφεὺς. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 545 εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἔπειτα εἰς Ρώμην, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 620.

Ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας εἶναι τὸ ἔργον τοῦ « Λειμών », περιέχον πολλὰς εἰδήσεις περὶ μοναχῶν καὶ μοναχικοῦ βίου. Γραμμένον μὲ ἀπλότητα κατέστη τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, μεταφρασθὲν εἰς τὴν Λατινικὴν.

ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1850 καὶ ἀπέθανε τὸ 1929 εἰς τὴν Σκιάθον. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς γυμνασίου. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν δημοσιογραφίαν, εἶναι δὲ ἐκ τῶν κορυφαίων Ἑλλήνων διηγηματογράφων.

Εἰς τὰ ἔργα τοῦ ἐκδηλώνεται ἡ γνησία θρησκευτικότης τοῦ καὶ ἡ μεγάλη ἀγάπη τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φύσιν.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. — Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγεννήθη τὸ 1866 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ πολεμικὸν ναυτικόν. Πολυγραφώτατος μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, διεκρίθη ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Τὸ ἔργον τοῦ χαρακτηρίζει ἡ εὐγένεια τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους τοῦ.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ὁ ἐξ Οἰκονόμων. — Ἐγεννήθη τὸ 1780 εἰς Τσαρίτσαιναν τῆς Θεσσαλίας. Ἐξοχος κληρικός, συγγραφεὺς, ρήτωρ καὶ διδάσκαλος. Ἐδίδασκεν εἰς τὴν Μυτιλήνην, εἰς τὰς Σέρρας, εἰς τὴν Σμύρνην καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸ 1834 ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔζησε συγγραφέων καὶ κηρύττων τὸν θεῖον λόγον μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ (1857). Ἔργα τοῦ : « Τέχνη Ρητορικῆς », « Ἱερὰ κατήχησις », « Ρητορικοὶ Λόγοι », « περὶ τῶν ἐρμηνειῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς » κ.ἄ. Ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος ἀνεδείχθη κυρίως ὡς ρήτωρ καὶ κατέχει μίαν ἀπὸ τὰς πρώτας θέσεις μεταξύ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 19 αἰῶνος.

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡ. — Εἰς τῶν μεγίστων ποιητῶν τῆς Γαλλίας (1802 - 1885)

καὶ γενικῶς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος· φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος, δραματογράφος, πολιτευόμενος. Ὑπῆρξε μέγας φιλέλληνας καὶ πολλὰ ἔργα του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ «οἱ Ἄθλιοι», μέγα μυθιστόρημα, ἀποκτῆσαν παγκόσμιον δημοτικότητα.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε Νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξύ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Πολυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτετος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετὴ ἑθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς.

Διακρίνεται διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του, διὰ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, διὰ τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ποιητικῶν ἐκφραστικῶν μέσων. Ἀποτελεῖ μαζί με τὸν Σολωμὸν τὴν δυάδα τῶν μεγαλυτέρων ποιητῶν μας.

ΠΑΛΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ τῷ 1851. Ἀπέθανε τῷ 1935. Ἄκρος ὁπαδὸς τοῦ δημοτικισμοῦ, ὑπῆρξε λόγιος εὐρυτάτης παιδείας. Νεαρῶτατος ἐξέδωσεν εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τὴν Ἀντιγόνην τοῦ Σοφοκλέους. Ἐγραψε ποιήματα καὶ ἐκαλλιέργησε κυρίως τὸ παιδικὸ τραγούδι. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημοτικὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, ὡς καὶ ξένα ἔργα.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκίαθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἐσπούδασεν ὀλίγον χρόνον Φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰργάσθη εἰς ἑφημερίδας ὡς μεταφραστὴς ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ ἀγγλικῆς γλώσσης, τὰς ὁποίας εἶχεν αὐτοδίδαχθῆ. Ἀπέθανεν τὸ 1811. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἑφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα καὶ ὀλίγα ποιήματα. Διακρίνεται διὰ τὴν γνησίαν θρησκευτικότητά του, διὰ τὸν πηγαῖον λυρισμὸν του καὶ διὰ τὸ ἰδιότυπον ὕφος του. Ἀπὸ πολλοὺς θεωρεῖται ὡς ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς νέας λογοτεχνίας μας.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὸ Καρπενήσι τὸ 1877, καὶ ἀπέθανεν τὸ 1940. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐγραψε πεζοὺς ρυθμοὺς (πεζοτράγουδα), διηγήματα, μελέτας (κριτικὰς καὶ αἰσθητικὰς), ποιήματα καὶ δράματα. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐπιγραμματικότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ ὕφους του.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1815 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὁδησσὸν με δαπάναν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδασκε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν ἐξάτομον «Ἱστορίαν τοῦ

Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», διὰ τῆς ὁποίας ἀπέδειξε τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΑΧΙΛΛΕΥΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1838. Ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐγραψε πολλὰ ποιητικὰ ἔργα μικρὰ καὶ μεγάλα. Ἡ ποίησις του εἶναι ρητορική καὶ ρωμαντική.

ΠΑΣΣΩΒ (PASSOW) ΑΡΝΟΛΔΟΣ (1829 - 1870). — Γερμανὸς φιλόλογος, δημοσιεύσας, πλὴν διαφόρων φιλολογικῶν ἔργων ἀναφερομένων εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα, τὴν γνωστοτάτην συλλογὴν δημοδῶν νεοελληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Τραγούδια Ρωμαϊκά, Popularia Carmina Graeciae recentioris» ἐν Λειψίᾳ τὸ 1860.

ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ 1776. Ἐμυήθη εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους, εἰργάσθη δὲ πολὺ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Ἐγραψε τὰ ἑξῆς: «Ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας», «Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων», καὶ «Βιογραφία τοῦ Ρήγα Φερραίου».

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ - ΛΑΥΡΑΣ. — Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πετιμεζᾶ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐγραψε διηγήματα, χρονογραφήματα, πολεμικὰς ἀναμνήσεις (1912), καὶ ποιήματα.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐξέδωσε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς ἐν αἷς καὶ παιδικὰ ποιήματα, μετέφρασε δὲ καὶ τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὰς Καλάμας τὸ 1852 καὶ ἀπέθανεν τὸ 1921. Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἐπιστήμην τῆς Λαογραφίας.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. — Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Συσώμου. Ἐγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Ἐξέδωσε τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Σκιές», μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἐξεδόθη καὶ δευτέρα «Οἱ μουσικὲς φωνές». Ἡ ποίησις του διακρίνεται διὰ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν, τὴν λιτότητα τῶν ἐκφραστικῶν μέσων καὶ τὴν μουσικότητα τῶν στίχων του.

ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, ἐβασίλευσεν ἐπὶ 46 ἔτη (913 - 959). Διέπρεψε περισσότερο ὥς συγγραφεὺς παρὰ ὥς αὐτοκράτωρ. Ἔργα του: «Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ αἰοδίου βασιλέως», «Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν», «Βασιλικά», «Συλλογὴ νόμων» καὶ ἄλλα.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σίφνον, ἐσπούδασε

Φιλολογίαν. Ἐξελέγη βουλευτὴς τῆς Ἰδιαιτέρας τοῦ πατρίδος, καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀπέθανε τὸ 1936. Ἐγράψε ποιήματα, ἔμμετρα δράματα καὶ μετέφρασε ξένα ἔργα. Τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν ἔργων τοῦ εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάτασις, ὁ ἰδεαλισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ζωὴν τῶν ναυτικῶν.

ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1809 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διετέλεσεν καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, βουλευτὴς, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτής. Ἀπέθανε τὸ 1892. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος καὶ εὐρυτάτης μορφώσεως. Ἐδημοσίευσεν ἔργα ἀρχαιολογικά, ἱστορικά, λεξικά, λογοτεχνικά (διηγήματα, δράματα, κωμωδίας καὶ ποιήματα).

ΡΟΪΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. — Ἐγεννήθη εἰς Σῦρον τὸ 1835 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1904. Ἐγράψε διηγήματα καὶ κριτικὰς μελέτας. Διακρίνεται διὰ τὸ σπινθηροβόλον καὶ δηκτικὸν πνεῦμά του καὶ διὰ τὸ γλαφυρὸν ὕφος του.

ΣΑΤΩΒΡΙΑΝ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ PENE. — Ἐνδοξος Γάλλος συγγραφεὺς καὶ διπλωμάτης (1768 - 1848). Εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης φιλελληνικῆς κινήσεως ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα ὑπῆρξε τεραστία. Ἐγράψε : « Ὀδοιπορικὸν ἀπὸ Παρισίων εἰς Ἱεροσόλυμα », « Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ » κ. ἄ. πολλά.

ΣΙΛΛΕΡ (SHILLER) ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1759 εἰς τὸ Μάρμπαχ τῆς Βυρτεμβέργης καὶ ἀπέθανε τὸ 1805 εἰς τὴν Βαϊμάρην. Ἐγράψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς καὶ δράματα, ἀναδειχθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγάλων ποιητῶν τῆς Γερμανίας, σάξιος τοῦ Γκαίτε. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔχουν μεταφρασθῇ ὑπὸ διαφόρων πολλὰ ἱποιήματά του καὶ τὰ σπουδαιότερα τῶν δραμάτων του.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1881 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1952. Παρέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ὅπου ἠκολούθησε μαθήματα λογοτεχνίας καὶ αἰσθητικῆς. Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἐγράψε κυρίως ποιήματα, δράματα καὶ κριτικὰς μελέτας.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1854 εἰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐσπούδασε Νομικά. Ἐγράψε ποιήματα, κοινωνικὰς μελέτας, ἠθογραφίας, Ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, καὶ σατιρικά. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶδος παραμένει μοναδικὸς μετὰ τῶν ὅλων τῶν νεωτέρων σατιρικῶν μας.

ΣΚΟΥΦΟΣ ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ. — Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1645 εἰς Κυδωνίαν τῆς Κρήτης. Ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ ἐδίδασκεν Φιλοσοφίαν καὶ Θεολογίαν εἰς τὴν Βενετίαν. Διακρίνεται διὰ τὴν ρητορικὴν τοῦ δύναμιν καὶ διὰ τὴν λαϊκωτέραν γλῶσσάν του ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς περισσοτέρους συγχρόνους καὶ ἱερωμένους συγγραφεῖς.

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμώναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Πλὴν τῆς Νομικῆς κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Ἐγράψε τὰ πρῶτα ποιή-

ματά του εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ « Ἐθνικοῦ μας ὕμνου ». Ἡ φιλοπατρία του, ὁ ἰδεαλισμὸς του, ἡ ποιητικὴ του πρωτοτυπία, ἡ ὁποία συνεδύασε κατὰ τρόπον θαυμαστὸν τὴν πλαστικότητα καὶ τὴν μουσικότητα, καὶ ἡ ἀνύψωσις τῆς δημοτικῆς γλώσσης εἰς τὴν περιωπὴν τῆς ἐκφράσεως ἰδεῶν ὑψηλῶν, τὸν ἔχουν ἐπιβάλει εἰς τὴν ἑθνικὴν συνείδησιν, ὡς τὸν μεγαλύτερον τῶν νεωτέρων ποιητῶν μας, ἂν καὶ τὰ ὠριμώτερα ἔργα του διεσώθησαν εἰς ἀποσπάσματα.

ΣΟΥΡΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὴν Σῦρον καὶ ἀπέθανε τὸ 1919 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε Φιλολογίαν. Ἀπὸ τὸ 1883 ἕως τὸ 1918 ἐξέδιδε τὴν ἐβδομαδιαίαν σατιρικὴν ἐφημερίδα « Ὁ Ρωμιός ». Ἐγραψε πολλὰ σατιρικά ποιήματα καὶ τινα λυρικά. Διακρίνεται διὰ τὸ εὐφυολόγον πνεῦμά του, ἡ δὲ ποίησις του ἀποτελεῖ τὸν γελοιογραφικὸν πίνακα τῆς ἐποχῆς του.

ΣΟΦΟΥΛΗΣ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ. — Πολιτικὸς ἐκ Σάμου, γεννηθεὶς τὸ 1863 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ἀθήναις τῷ 1948. Ἐσπούδασεν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν, εἰδικευθεὶς εἰς τὸν κλάδον τῆς Ἀρχαιολογίας.

Ἦγωνίσθη ἐν Σάμῳ ὑπὲρ τῶν προνομίων τῆς νήσου, ἡγηθεὶς τῷ 1907 ἐπαναστάσεως καὶ προετοιμάσας ἔπειτα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἄλλα κινήματα, ἰδίως τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1912.

Διετέλεσε Γεν. Διοικητὴς Μακεδονίας, ἐπανειλημμένως πρόεδρος τῆς βουλῆς, ὑπουργὸς καὶ πρωθυπουργός.

ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ. — Ἐγεννήθη ἐν Μεσολογγίῳ τὸ 1788. Ἐσπούδασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Εὐρώπῃ Φιλολογίαν καὶ Φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους δημοσίας θέσεις. Ἐπὶ Καποδιστρίου καὶ Ὁθωνος ἐγένετο πολλάκις Ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργός. Ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις τὸ 1872. Σπουδαιότατον εἶναι τὸ ἔργον του « Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ». Αὕτη εἶναι ἡ ἀρίστη πηγὴ διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. — Ἐγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμεχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τῇ 1934 εἰς Ἀθήνας. Εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφάς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΦΕΡΑΙΟΣ ΡΗΓΑΣ. — Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον τῆς Θεσσαλίας Βελεστίνον ἢ Φεράς τὸ 1758 καὶ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν σουλτανικῶν ἀρχῶν εἰς Βελιγράδιον τὸ 1798. Διὰ τῆς « Μεγάλης Χάρτας » του, τῶν « Δικαίων τοῦ Ἀνθρώπου » καὶ τῶν φλογερῶν πατριωτικῶν ποιημάτων του συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἑθνικὴν ἀφύπνισιν τῶν ὑποδούλων προγόνων μας. Διὰ τοῦτο δικαίως ἀνεκηρύχθη πρόδρομος καὶ πρωτομάρτυς τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας.

ΦΡΑΝΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. - Ἐγεννήθη τὸ 1401 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1467. Διετέλεσε γραμματεὺς τῶν αὐτοκρατόρων Μανουήλ καὶ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ ἀνέλαβε πλείστας διπλωματικὰς ἀποστολὰς κατὰ διαταγὴν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Ὑπῆρξεν αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἀλώσεως συλληφθεὶς αἰχμάλωτος καὶ ἐξαγορασθεὶς ἀργότερον. Τὸ ἔργον του « Χρονικὸν » εἶναι πολύτιμος ἱστορικὴ πηγὴ καὶ ἔχει γραφῇ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν μὲ μερικὰς παραχωρήσεις εἰς τὴν λαϊκὴν.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ. - Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀγρίνιον τὸ 1868 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἰταλίαν τὸ 1920. Ἐγραψε ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ « Τέχνη » (1898-1899) κατὰ τὴν κρισιμωτέραν περίοδον τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος εἰς τὸ ὅποιον συνειργάσθησαν οἱ καλύτεροι λογοτέχναι.

ΧΟΡΤΑΤΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. - Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ρέθυμνον τῆς Κρήτης, ἀγνωστον ποῖον ἔτος, καὶ ἀπέθανε τὸ 1658. Τὸ μόνον διασωθὲν ἔργον του εἶναι ἡ τραγωδία « Ἐρωφίλη », ἐν τῶν καλυτέρων ἔργων τῆς κρητικῆς λογοτεχνίας.

ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ. - Ἐγεννήθη εἰς τὸ Σούλι τὸ 1862 καὶ ἐσπούδασεν εἰς Σμύρνην καὶ Κωνσταντινούπολιν. Ἐγραψε διηγήματα μὲ ἔντονον ἠθογραφικὸν χρῶμα καὶ πολλὰς ἱστορικὰς μελέτας. Εἶναι ἀριστοτέχνης εἰς τὰς περιγραφὰς ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. - Ἐγεννήθη τὸ 1772 εἰς τὴν Καστορίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐσπούδασε Νομικὴν καὶ Ἰατρικὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Προσελήφθη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Βουκουρεστίου, ὅπου κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα ἐπὶ ἡγεμόνων Μουρούζη καὶ Καρατζᾶ. Ἀπέθανεν εἰς Βλαχίαν τὸ 1847. Ἐγραψε λυρικὰ ποιήματα, τὰ ὅποια ἐξυμνοῦν τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους ποιητὰς τῆς λαϊκῆς μας γλώσσης.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α' . 'Εκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ .

	Σελίς
1. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου	12
2. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεῶν	14
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	17
3. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	18
4. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν » τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ : ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	24
5. « Εὐχὴ » διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	26
6. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης » Γεωργίου Χορτάτζη	47
7. Ἐκ τῆς « Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ », ἀγνώστου	52
8. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηνιάτη	68
9. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη	76
10. Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου	82
11. Ὁ Παπᾶ - Τρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	93
12. Ἡ ἐκκλησίᾳ τ' Ἀη Γεωργίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	100
13. Οἱ κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	101
14. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	101
15. Τὸ κυπαρίσσι (Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις)	102
16. Παροιμία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου, Παροιμίαι)	103
17. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλῆ (Φεραίου)	105
18. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	109
19. Ὁ Ξένος (ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Passow)	119
20. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	120
21. Τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	122
22. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανῖτες (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	126
23. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	129
24. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωνος Δραγούμη	175
25. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	177
26. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρέου Λασκαράτου	196
27. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρέου Λασκαράτου	197
28. Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, Ἐμμανουὴλ Ροΐδου	255
29. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσοῦντα	260

	Σελίς
30. Ἡ μεταρσίωσις τοῦ Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου, Ἀχιλλέως Κύρου	267
31. Εἰς Σούλι, Ἀνδρέου Κάλβου	277
32. Φωτεινός, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	279
33. Σωκράτης, Ἰωάννου Πολέμη	295
34. Δικό μου φῶς, Ἰωάννου Γρυπάρη	295
35. Πατρίδες, Κωστῇ Παλαμᾷ	306
36. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ	309
37. Σατιρικά ἐπιγράμματα, Κωνσταντίνου Σκόκου	310
38. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	316

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Μ. Σταθοπούλου - Χριστοφέλη .

1. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον », Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τσέντζου Κορνάρου	35
2. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός	45
3. Σάλπισμα Πολεμιστήριον, Ἀδαμαντίου Κοραῆ	88
4. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	110
5. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
6. Ὡδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
7. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ, Διονυσίου Σολωμοῦ	112
8. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	115
9. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	116
10. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	118
11. Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	120
12. Ναναρίσματα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	121
13. Μοιρολόγια (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	123
14. Βαῖτικα (Ἐγκωμιαστικά, Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	124
15. Κλέφτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	125
16. Σουλιώτικα (Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί)	127
17. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Πα- παρηγοπούλου	152
18. Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ, Ἰωάννης Δραγούμη	166
19. Ὁ Παπᾶ - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	198
20. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Παπᾶ - Γεώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	232
21. « Ἐτσι ἦτανε », Γιάννη Βλαχογιάννη	243
22. « Ἀέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	244
23. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	247
24. Ἡ νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	249
25. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	252
26. Εἰς Δόξαν, Ἀνδρέου Κάλβου	272
27. Ἡ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀγάπη μου, Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου	283
28. Ἑλιά, Λορέντζου Μαβίλη	284

	Σελίς
29. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, Ἰωάννου Καρασούτσα.....	288
30. Εἰς δρομίσκον τῶν Ἀθηνῶν, Ἀχιλλέως Παράσχου.....	289
31. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη.....	292
32. Ὁρθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου, ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	294
33. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση.....	296
34. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα.....	298
35. Κύπρος, Σωτήρη Σκίπη	298
36. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ.....	304
37. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ.....	304
38. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα.....	328
39. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἑφταλιώτη.....	330

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ν. Κοντοπούλου.

1. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις.....	21
β) Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως.....	22
2. Τῆς Ἀγιάς Σοφιάς (1453), δημῶδες.....	46
3. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη.....	78
4. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων).....	80
5. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791, ἀπόσπασμα ἐκ τῆς « Γεωγραφίας Νεωτερικῆς » Κωνσταντᾶ - Φιλιππίδου	81
6. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	86
7. Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	98
8. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιάς Σοφιάς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	99
9. Ἡ Ἀγία Τράπεζα τῆς Ἀγίας - Σοφιάς, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	100
10. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ, ἀπὸ τὰς « Παραδόσεις » Ν. Πολίτου.....	101
11. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἀπὸ τὰς « Παροιμίας » Ν. Πολίτου ..	104
12. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου.....	107
13. Στολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρᾶ	108
14. Ναναρίσματα, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Πολίτου	121
15. Τῆς Πάργας., ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Πολίτου	128
16. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαῖμην, Σπυρίδωνος Τρικούπη.....	133
17. 29ῃ Μαΐου, Σπυρίδωνος Λάμπρου.....	136
18. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων, Κωνσταντίνου Γεωργούλη.....	158
19. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	182
20. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα	223
21. « Ὡ ξένη », Σπύρου Μελά	251
22. Ἡ λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	253
23. Ἡ ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμᾶ.....	264
24. Δύο!, Γερασίμου Μαρκοῦ.....	283
25. Διονύσου πλοῦς, Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ.....	285

	Σελίς
26. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρρηγοπούλου.....	291
27. Δέησι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδικιάντη, Λάμπρου Πορφύρα.....	297
28. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη.....	301
29. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη.....	303
30. Ἐλευθερία, Κωνσταντίνου Σκόκου.....	310
31. Ὁ φθόνος, Κωνσταντίνου Σκόκου.....	310
32. « Γαλάτεια », (ἀπόσπασμα) Σπυρίδωνος Βασιλειάδου.....	312
33. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδ. Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ.....	329

Δ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Ε. Φωτιάδη - Η. Μηνιάτη.

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου.....	11
2. Διγενῆς Ἀκρίτας (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου - Σπ. Λάμπρου).....	27
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου.....	30
4. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, ἀπὸ τὰς « Ἐκλογὰς » Ν. Πολίτου.....	40
5. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή), δημῶδες.....	42
6. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου.....	63
7. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου.....	66
β) Περὶ Ἐλεημοσύνης.....	66
γ) Περὶ Φιλεργίας καὶ Πλούτου.....	67
δ) Κυριακὴ Ἀργία.....	67
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς τὸ Σχολεῖον.....	67
8. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως.....	74
9. Εἰς τὴν ματάστασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κουλουμπῆ.....	105
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ.....	112
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ.....	113
12. Περιγελαστικὸν ἄσμα.....	125
13. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση.....	140
14. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σπυρίδωνος Λάμπρου.....	146
15. Ἑθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, Σωτηρίου Κουγέα.....	164
16. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη.....	184
17. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.....	213
18. Ὑποθῆκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'.....	254
19. Καλλιπάτεια, Λορέντζου Μαβίλη.....	284
20. Ἡ ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη.....	285
21. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ.....	292
22. Λούης, Ἀλεξάνδρου Πάλλη.....	299
23. Τὸ πατρικὸ μου σπίτι, Στεφάνου Δάφνη.....	300
24. Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, Σατωβριάνδου - Ε. Ροῦδου.....	325
25. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτωρος Οὐγκώ - Κωστῆ Παλαμᾶ.....	327

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Ἀπὸ τὸ Λειμωνάριον τοῦ Ἰωάννου Μόσχου	11
2. Λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου, Ἀνδρέου Ἀρχιεπ. Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου	12
3. Βίοι τῶν νέων Βασιλέων, Γεωργίου Μοναχοῦ :	
α) Εἰρήνη μεταξὺ Ρωμανοῦ καὶ Συμεών,	14
β) Ἐπιδρομὴ τῶν Ρῶς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως	17
4. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου	18
5. Ἀπὸ τὴν « Βυζαντινὴν Ἱστορίαν » τοῦ Δούκα :	
α) Αἱ πρὸ τῆς ἀλώσεως διαπραγματεύσεις,	21
β) Θρῆνος ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως	22
6. « Χρονικόν », Γεωργίου Φραντζῆ : Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς συμπολεμιστάς του	24

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. « Εὐχή » διὰ στίχων Ἀνακρεοντείων, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ	26
2. Διγενῆς Ἀκρίτας, ἀγνώστου. (ἐκ τοῦ 8ου Λόγου, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Paris 1880)	27
3. Ἀπὸ τὸ « Χρονικὸν τοῦ Μορέως », ἀγνώστου	30
4. Ἀπὸ τὸν « Ἐρωτόκριτον » Μονομαχία Ἐρωτοκρίτου καὶ Ἀρίστου, Βι- τσέντζου Κορνάρου	35

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, δημῶδες	40
2. Διγενῆς (Κυπριακὴ παραλλαγή)	42

3. Τ' Ἀνδρονίκου ὁ γυιός, δημῶδες	45
4. Τῆς Ἀγιᾶς Σοφίᾶς (1453), δημῶδες	46

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. Ἐκ τῆς « Ἐρωφίλης », Γεωργίου Χορτάτζη	47
2. Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ (ἀπόσπασμα), ἀγνώστου	52

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΙΚΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

I. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ΕΝΤΕΧΝΟΣ

1. Ἑλλάδος καὶ Ἑλλήνων ἔπαινος, Φραγκίσκου Σκούφου	63
2. Ἐκ τῶν κηρυγμάτων Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ :	
α) Ὁ σκοπὸς τοῦ κηρύγματός μου	66
β) Περὶ Ἐλεημοσύνης.	66
γ) Περὶ Φιλεργίας καὶ Πλούτου	67
δ) Κυριακὴ Ἀργία	67
ε) Ἡ σπουδὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης εἰς τὸ Σχολεῖον	67
3. Διδαχὴ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Μεγάλῃ Παρασκευῇ εἰς τὸ Σωτήριον Πάθος, Ἡλία Μηνιάτη.	68
4. Ἡ Μουσικὴ, Εὐγενίου Βουλγάρεως.	74
5. Περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων, Νικηφόρου Θεοτόκη.	76
6. Περὶ Ἀγάπης, Νικηφόρου Θεοτόκη.	78
7. Περὶ Πατρίδος, Κωνσταντίνου Οἰκονόμου (τοῦ ἐξ Οἰκονόμων).	80
8. Αἱ Ἀθῆναι τὸ 1791 (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Γεωγραφίας Νεωτερικῆς), Κων- σταντᾶ - Φιλιππίδου	81
9. Τὰ Δίκαια τοῦ Ἀνθρώπου, Ρήγα Φεραίου.	82
10. Σουλιῶται καὶ Σουλιώτισσαι, Χριστοφόρου Περραιβοῦ	86
11. Σάλπισμα Πολεμιστήριον, Ἀδαμαντίου Κοραΐ.	88
12. Ὁ Παπατρέχας, Ἀδαμαντίου Κοραΐ.	93

B'. ΔΗΜΟΤΙΚΟΣ

I. Παραδόσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (ἐκ τοῦ ὁμωνύμου βιβλίου τοῦ Ν. Γ. Πολίτου) :	
1 Ὁ Πεζοπόρος τοῦ Μαραθῶνος	98

2. Τὸ σχέδιο τῆς Ἀγιᾶς Σοφίας	99
3. Ἡ Ἀγια Τράπεζα τῆς Ἀγιᾶ - Σοφίας	100
4. Ἡ ἐκκλησία τ' Ἀγ. Γεωργίου	100
5. Τὸ λεοντάρι τοῦ Ὑμηττοῦ	101
6. Οἱ κολῶνες τοῦ Ὀλυμπίου	101
7. Οἱ κόρες τοῦ Κάστρου	101
8. Τὸ κυπαρίσσι	102
II. Παροιμίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ (Ν. Γ. Πολίτου) . . .	103

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

A'. ENTEKHNOS

1. Εἰς τὴν μετástασιν τῆς Πανάγνου, Φραγκίσκου Κουλουμπῆ	105
2. Ὁ Θούριος, Ρήγα Βελεστινλή, (Φεραίου)	105
3. Ὁ Τρύγος, Ἀθανασίου Χριστοπούλου	107
4. Σπολιδάρης, Ἰωάννου Βηλαρά	108
5. Ὁ Φιλάργυρος, Ἰωάννου Βηλαρά	109
6. Ἡ Ψυχούλα, Διονυσίου Σολωμοῦ	110
7. Ἡ σκιά τοῦ Ὀμήρου, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
8. Ὁδὴ εἰς τὴν σελήνην, Διονυσίου Σολωμοῦ	111
9. Εἰς Φραγκίσκαν Φραῖζερ	112
10. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, Διονυσίου Σολωμοῦ	112
11. Ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, Διονυσίου Σολωμοῦ	113
12. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονυσίου Σολωμοῦ	115

B'. ΔΙΗΜΟΤΙΚΟΣ

1. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς, δημῶδες	116
2. Τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἀρτας, δημῶδες	118
3. Ὁ Ξένος, δημῶδες	119
4. Τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς, δημῶδη	120
5. Ναναρίσματα, δημῶδη	120
6. Τοῦ Λεβέντη καὶ τοῦ Χάρου, δημῶδες	122
7. Μοιρολόγια, δημῶδη	123
8. « Βαίτικα » (Ἐγκωμιαστικά), δημῶδη :	
α) Στὸ νοικοκύρη,	124
β) Στὸν Προεστὸ τοῦ χωριοῦ	124
9. Περιγελαστικὸν ᾄσμα, δημῶδες	125
10. Κλέφτικα, δημῶδη	125
11. Σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτες, δημῶδες	126
12. Σουλιώτικα, δημῶδη	127

13. Τῆς Πάργας, δημῶδες	128
14. Τῶν Κλεφτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ - πασᾶ, δημῶδες	129

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ι. ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Α'. ΜΕΛΕΤΑΙ, ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ, ΛΟΓΟΙ

	Σελ.ς
1. Λόγος ἐπικήδειος εἰς Ἀνδρέαν Ζαῦμην, Σκυρίδωνος Τρικούπη	133
2. 29η Μαΐου, Σπ. Λάμπρου	136
3. Αἱ ἀρδεύσεις καὶ ἀποξηράνσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, Βασιλείου Γανώση	140
4. Μακεδόνες Πρωτομάρτυρες, Σκυρίδωνος Λάμπρου	146
5. Ὁργάνωσις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Διανοητικὸς βίος, Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου	152
6. Γεώργιος Γεμιστὸς - Πλήθων, Κωνσταντίνου Δ. Γεωργούλη	158
7. Ἐθνικὴ καὶ ἱστορικὴ συνείδησις, Σωτηρίου Β. Κουγέα	164

Β'. ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ, ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ, ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ, ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΙ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ

1. Ὁ θάνατος τοῦ Παλληκαριοῦ, Ἰωάνος Δραγούμη	166
2. Ἡ Θάλασσα (ἀποσπάσματα), Ἰωάνος Δραγούμη	175
3. Μὲ τὰ πανιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	177
4. Ὁ Πύραυλος, Σπύρου Μελά	182
5. Νικηφόρος Λύτρας, Θεμιστοκλέους Σοφούλη	184
6. Ὁ ὑψηλόφρων, Ἀνδρέου Λασκαράτου	196
7. Ἡ γυναικούλα, Ἀνδρέου Λασκαράτου	197

Γ'. ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ι. Ἡθογραφικά

1. Ὁ Παπᾶ - Νάρκισσος, Δημητρίου Βικέλα	198
2. Ἡ σταχομαζώχτρα, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	213
3. Τὸ γιούσουρι, Ἀνδρέου Καρκαβίτσα	223

II. Ἱστορικά

1. Τὸ ἀμάρτημα τοῦ Παπᾶ - Γεώργη, Χρίστου Χριστοβασίλη	232
2. « Ἐτσι ἦτανε », Γιάννη Βλαχογιάννη	243

Δ'. ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

1. « 'Αέρας », Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	244
2. Πόνος ψυχῆς, Παύλου Νιρβάνα	247
3. 'Η Νίκη μας στὸ Πόγραδετς, Σπύρου Μελά	249
4. « 'Ω Ξένε », Σπύρου Μελά	251

Ε'. ΠΕΖΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

	Σελίς
1. Ζωή, Ζαχαρία Παπαντωνίου	252
2. 'Η λαμπάδα τοῦ ἀδερφοῦ μου, Ζαχαρία Παπαντωνίου	253
3. 'Υποθήκαι, Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β'	254

ΣΤ'. ΚΡΙΤΙΚΑ - ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

1. 'Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, 'Εμμανουῆλ 'Ροῖδου	255
2. 'Ο 'Ερμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	260
3. 'Η ποίησις τοῦ Ρήγα, Κωστῆ Παλαμά	264
4. 'Η μεταρσίωσις τοῦ Δομηνίκου Θεοτοκοπούλου, 'Αχιλλέως Κύρου	267

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Εἰς Δόξαν, 'Ανδρέου Κάλβου	272
2. Εἰς Σούλι, 'Ανδρέου Κάλβου	277
3. Φωτεινός (ἀπόσπασμα), 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου	279
4. 'Η πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη μου, 'Αριστοτέλους Βαλαωρίτου	283
5. Δύο!, Γερασίμου Μαρκορά	283
6. 'Ελιά, Λορέντζου Μαβίλη	284
7. Καλλιπάτειρα, Λορέντζου Μαβίλη	284
8. 'Η ἐξοχή, Στεφάνου Μαρτζώκη	285
9. Διονύσου πλοῦς, 'Αλεξάνδρου Ραγκαβῆ	285
10. Τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, 'Ιωάννου Καρασούτσα	288
11. Εἰς δρομίσκον τῶν 'Αθηνῶν, 'Αχιλλέως Παράσχου	289
12. Τὸ ἄγαλμα τῆς Παρθένου, Δημητρίου Παπαρηγοπούλου	291
13. Παιδί μου, ὦρα σου καλή, Γεωργίου Βιζυηνοῦ	292
14. Στὸ σταυραῖτό, Κώστα Κρυστάλλη	292
15. 'Ορθὸ στέκεσαι ἀντίκρυ μου ὁλόμορφο βουνό, Κώστα Χατζοπούλου	294
16. Σωκράτης, 'Ιωάννου Πολέμη	295
17. Δικό μου φῶς, 'Ιωάννου Γρυπάρη	295
18. Τὸ λένε τ' ἀηδονάκια, Μιλτιάδου Μαλακάση	296
19. Δέησι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, Λάμπρου Πορφύρα	297
20. Τὸ στερνὸ παραμῦθι, Λάμπρου Πορφύρα	298
21. Κύπρος, Σωτῆρη Σκίπη	298
22. Λούης, 'Αλεξάνδρου Πάλλη	299
23. Τὸ πατρικὸ μας σπίτι, Στεφάνου Δάφνη	300

24. Εἰκόνες τοῦ χωριοῦ, Γεωργίου Δροσίνη :	
α) Τὸ φτάσιμο	301
β) Γλυκοχάραμα	302
γ) Τὸ τάμα	302
δ) Τὰ πρωτοβρόχια	303
25. Θερμοπύλες, Κωνσταντίνου Καβάφη	303
26. Παῦλος Μελάς, Κωστῆ Παλαμᾶ	304
27. Χιμάρα, Κωστῆ Παλαμᾶ	304
28. Πατρίδες, Κωστῆ Παλαμᾶ :	
α) Πάτραι	306
β) Μεσολόγγι	307
γ) Ἀθῆναι	307
δ) Ἑλλάδα	308
29. Ἡ διαθήκη μου, Γεωργίου Σουρῆ.	309
30. Ἐλευθερία (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου.	310
31. Ὁ φθόνος (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
32. Κρεῖσσον σιγᾶν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
33. Εἰς θεατρικὸν συγγραφέα (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου.	310
34. Εἰς ἀστεῖον κυνηγὸν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	310
35. Εἰς ἀδεξίαν πιανίστριαν (ἐπιγράμματα), Κωνσταντίνου Σκόκου	311

III. ΘΕΑΤΡΟΝ

1. « Γαλάτεια » (ἀπόσπασμα), Σπυρίδωνος Βασιλειάδου.	312
2. « Νικηφόρος Φωκᾶς » (ἀπόσπασμα), Ἀριστομένους Προβελεγγίου	316

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΞΕΝΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

I. ΠΡΟΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ « Ὀδοιπορικοῦ » τοῦ Σατωβριάν - Ἑμμ. Ροΐδου	325
---	-----

II. ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

1. Τὸ Ἑλληνόπουλο, Βίκτορος Οὐγκώ - Κωστῆ Παλαμᾶ	327
2. Ἡ Ἑλπίδα, Φρειδερίκου Σίλλερ - Θεοφίλου Βορέα	328
3. Ὁ Ἑλληνικὸς Ὕμνος, Φρειδερίκου Μιστράλ - Κωστῆ Παλαμᾶ	329
4. Τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας, Λόρδου Βύρωνος - Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	330

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Νικηφόρου Λύτρα « Τὰ μετὰ τὴν πειρατείαν »	189
2. Νικηφόρου Λύτρα « Ἡ κλεμμένη »	191
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους	261
4. Δομηνίου Θεοτοκοπούλου « Προσευχὴ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν.....	269

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἀντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1956 (IX) — ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ 100.000

Ἐκτύψεις - Βιβλιοδεσίς Α. ΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ - Παπαδιαμαντοπούλου 44